



A H W A L E S

\$675-

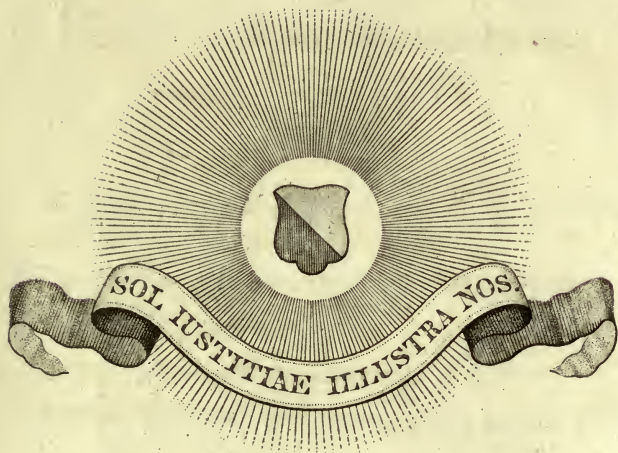
RENTAL OF THE HOUSE

AND OF THE GARDEN

A N N A L E S
ACADEMIAE RHENO-TRAIECTINAE,

Ann. CIOIOCCCXVIII—CIOIOCCCXIX.

GERARDO MOLL,
RECTORE ACADEMIAE MAGNIFICO,
IANO BLEULAND,
SENATUS GRAPHIARIO.



TRAIECTI AD RHENUM,
APUD OTTON. IOANN. VAN PADDENBURG,
ET I. VAN SCHOONHOVEN,
ACADEMIAE TYPOGRAPHOS.

M D C C C X X.



THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

PHYSICS 551

LECTURE 1

LECTURE 2

LECTURE 3

LECTURE 4



PHYSICS 551

LECTURE 1

LECTURE 2

LECTURE 3

HOC ANNALIUM VOLUMINE
CONTINENTUR.

*Nomina Professorum et Lectorum in Academia
Traiectina. § I.*

*Quaestiones ad certamen literarium propositae
A. CICIOCCCVIII. § II.*

Series Lectionum habendarum. § III.

Series Disputationum publice defensarum. § IV.

Solennia. § V.

Fata Athenaei Harderoviceni. § VI.

G. MOLL, Oratio.

F. F. VAN LITH DE IEUDE, Oratio.

I. VOSMAER, Oratio.

Responsiones ad Quaestiones Academicas

*HENRICI CAROLI VAN DER BOON
MESCH, ad quaestionem Chemicam.*

*IOACHIMI SANDRA, ad quaestionem Iuri-
dicam.*

*BAVII ANTONII NAUTA, ad quaestionem
Literariam.*

*Typis mandata IOHANNIS RUDOLPHI
THORBECKE, ad quaestionem Literariam.*

UNIVERSITÄT
GIESSEN

A N N A L E S

ACADEMIAE RHENO-TRAIECTINAE

CICIDCCCXVIII - CICIDCCCXIX.

§ I.

*In Academia Traiectina a die xxvi Martii
A. CICIDCCCXVIII. ad diem xxvii Martii, A.
CICIDCCCXIX, munus obierunt docendi,*

MATHESIN ET PHILOSOPHIAM
NATURALEM,

GERARDUS MOLL, *h. t. Academiae Rector.*

IOANNES FREDERICUS LUDOVICUS SCHRÖDER.

IANUS KOPS.

THEODORUS GERARDUS VAN LITH DE IEUDE,
*Profesor extraordinarius, munus suum ingresus
est solemni oratione die xxi Ianuarii CICIDCCCXIX.*

THE.

T H E O L O G I A M,

HERMANNUS ROYAARDS.

IODOCUS HERINGA, E. F.

GABRIËL VAN OORDT.

I U R I S P R U D E N T I A M,

CORNELIUS WILHELMUS DE RHOËR.

HERMANNUS ARNTZENIUS.

IOANNES RICHARDUS DE BRUEYS.

M E D I C I N A M,

IANUS BLEULAND, *h. t. Acad. Graphiarius.*

NICOLAUS CORNELIUS DE FREMERY.

BERNARDUS FRANCISCUS SUERMAN.

IANUS ISAACUS WOLTERBEEK.

IACOBUS VOSMAER, *Profesor extraordinarius,*
munus suum auspicatus est oratione solemnī die
 XIV Oct. CICIDICCCXVIII.

P H I L O S O P H I A M T H E O R E T I C A M E T
L I T E R A S H U M A N I O R E S,

PHILIPPUS GULIELMUS VAN HEUSDE.

DITH-

DITHMARUS HUISMAN.

IOANNES HENRICUS PAREAU.

ANTONIUS VAN GOUDOEVER.

ADAMUS SIMONS.

LECTORES,

PHILIPPUS FRANCISCUS HEYLIGERS, *Profesor
extraordinarius designatus.*

SAMUEL NYHOFF, *Linguae Graecae.*

LUDOVICUS PINO, *Literarum Italicarum.*

MARIE FRANCISCUS XAVIERIUS D'ANGELY,
Literarum Gallicarum.

CAROLUS THOMPSON, *Literarum Anglicarum.*

MAGISTER ACADEMICUS.

IOHAN SALENTYN HOFFMAN, *Equitationis.*

§ II.

*Quaestiones ad certamen literarium singula-
rum disciplinarum studiosis in Academiis, et
Athenaeis Batavis, ineunte anno C1810CCCXIX.
fuerunt propositae his formulis.*

PHY-

PHYSICO-MATHEMATICA.

Exponantur leges atque formulae, quibus definiantur velocitas angularis, atque angulus rotationis, descriptus corpore rigido, sive systemate corporum rigidorum, si eiusmodi corpus aut systema corporum, viribus quibuscunque, quarum directiones parallelae sunt, agitatum, rotatur circum axem mobilem aut immobilem. Ostendatur harum formularum usus in motu pendulorum, vectium, aliisque motibus.

C H Y M I C A.

Quum recentiorum Chymicorum plerique, duce eximio H. DAVY, acidum, quod hactenus muriaticum oxygenatum dici consueverat, simplex esse principium, Chloricum nuncupandum, statuunt; nonnulli tamen cum Cl. BERZELIO, veterem Theoriam Berthollettianam, hic etiam esse sequendam autument; quaerit Facultas: quaenam harum doctrinarum, si ipsa spectentur experimenta, si ad integrae Theoriae Chymicae analogiam attendatur, si denique ratio habeatur baseos acidi Fluorici (phthoricum
prin-

principium nonnulli dicunt) et haud ita pridem detecti principii Iödici; praerogativam mereatur?

T H E O L O G I C A.

Quibusnam e fontibus Lucas hausit, quae in Actorum Apostolicorum libro tradidit? Quae-
nam ei fides habenda est, praesertim in refe-
rendis orationibus, precibus et colloctionibus,
illic obviis?

I U R I D I C A.

Quae videtur ratio fuisse, quod Romani in
infantia Iurisprudentiae simplicitatem iuris na-
turae non aequè servaverint in negotiis stricti
iuris, atque in iis, quae bonae fidei dicuntur?
Qua ratione, salvo iuris principio, iniquitatem
inde oriundam correxerunt Romani? An modus
procedendi apud Romanos vim habuit diversam
circa valorem negotiorum, circa petitionem ac-
toris, remedia defensionis et officium iudicis,
prout negotia erant bonae fidei vel stricti iuris?
An mutato procedendi modo, cessavit etiam ac-
tionum bonae fidei et stricti iuris differentia?

ME.

M E D I C A.

Quid est putredo animalis? An locum habet in corpore humano vivo? Qua ratione explicari debet actio remediorum, quae dicuntur, anti-septicorum?

L I T E R A R I A.

Ex iis, quae in libris Ciceronis de Oratore a Crasfo, Antonio, Caesare, aliis, de eloquentia disputantur, ipsius efficiatur Ciceronis de perfecto Oratore sententia.

§ III.

Lectio nup a finitis feriis aestivis, A. CICIDCCCXVIII, ad ferias aestivas A. CICIDCCCXIX, habendarum fuit ordo propositus, quem in docendo sequerentur.

IN FACULTATE MATHESIOS ET
PHILOSOPHIAE NATURALIS,
docebunt

Elementa Matheseos I. F. L. SCHRÖDER,
d. lunae, martis, iovis et veneris, h. VIII.

Ste-

Stereometriam, Trigonometriam rectilineam et sphaericam, adhibitam ad Astronomiam, et Geographiam Mathematicam, I. F. L. SCHRÖDER, diebus mercurii et saturni, VIII. et I.

Elementa Mechanica atque Optica I. F. L. SCHRÖDER, diebus martis et veneris, h. IX. vel alia hora, auditoribus magis commoda.

Mechanicae sublimioris alteram partem, atque nonnulla capita selecta Calculi Integralis et Variationis I. F. L. SCHRÖDER, d. mercurii et saturni, h. X.

Physicam experimentalem G. MOLL, d. lunae, martis, iovis et veneris, h. I.

Astronomiae primas notitias G. MOLL, d. lunae, martis, iovis et veneris, h. IX. vel alia auditoribus magis commoda.

Astronomiam theoreticam et practicam G. MOLL, iisd. d. h. III.

Chemiã generalem et applicatam N. C. DE FREMERY, diebus lunae, martis, iovis et veneris, h. XII.

Botanicam et Physiologiam plantarum I. KOPS, d. lunae, martis et iovis, h. X.

Zoologiam, cum Anatome comparata coniunctam,

tam, N. C. DE FREMERY, diebus lunae, martis, iovis et veneris, h. I.

Mineralogiam N. C. DE FREMERY, bis per dierum hebdomadem, hora auditoribus commoda.

Oeconomiam ruralem I. KOPS, diebus mercurii et saturni, hora VIII et XII.

In FACULTATE THEOLOGICA,
docebunt

Theologiam naturalem G. VAN OORDT, d. lunae et martis, h. XI. (d. iovis et veneris eadem horâ eiusdem doctrinae selecta tractabit).

Historiam ecclesiasticam D. HUISMAN, d. martis, mercurii, iovis et veneris, h. III. aut aliis, auditoribus commodis.

Fundamenta interpretationis N. T. I. HERINGA, E. F. d. lunae, martis, iovis et veneris, h. XII.

Davidis Psalmos, in temporis ordinem redactos, I. H. PAREAU, interpretabitur d. lunae, martis, iovis et veneris, h. I.

Introitum in Novi Foederis libros I. HERIN.

R/INGA, E. F. diebus lunae, martis, iovis et veneris, h. VIII.

D. Ioannis Euangelium interpretabitur H. ROYAARDS, d. mercurii, h. XII.

Theologiam Dogmaticam docebit H. ROYAARDS, diebus lunae, martis, iovis et veneris, h. IX.

Collocutionibus de Locis theologicis vacabunt I. HERINGA, E. F. d. iovis, horis vespert. a VII. ad IX. et G. VAN OORDT, die mercurii vel saturni, horis vespertinis a VI. ad VIII.

Christianam morum disciplinam docebit G. VAN OORDT, d. lunae, martis, iovis et veneris, h. X.

Praecepta homiletica tradet H. ROYAARDS, d. mercurii, h. X.

Exercitationes Oratorias Sacras moderabitur I. HERINGA, E. F. die saturni, h. I. vel alia magis commoda.

Officia nuntiorum Euangelii exponet H. ROYAARDS, d. mercurii, hora IX.

Puerorum doctrinae Christianae initiis crudiendorum exercitationem instituent I. HERINGA, E. F. die veneris, hora XI. et G. VAN OORDT, die mercurii hora XI.

Ora.

Orationibus Sacris pronunciandis praeerunt H. ROYAARDS, d. martis, h. XII, I. HERINGA, E. F. die lunae, hora XII. et G. VAN OORDT, die mercurii, hora XI.

Disputandi exercitationibus praeerunt H. ROYAARDS, d. veneris, h. I.; I. HERINGA, E. F. privatim die saturni, h. VIII. vel alia commodiori: publice data opportunitate, die mercurii, hora I. et G. VAN OORDT, publice eadem die ac hora: hi vero alternis hebdomadibus.

IN FACULTATE IURIDICA

docebunt

Institutiones, Westenbergio duce, H. ARNTZENIUS, diebus martis, iovis et veneris, hora IX. mercurii et saturni, hora X.

Pandectas, eodem duce, H. ARNTZENIUS, diebus martis, iovis et veneris, hora X. mercurii et saturni, hora IX.

Ius Criminum et poenarum C. W. DE RHOER, diebus mercurii et saturni, hora XI., vel alia, auditoribus forte magis commoda.

Ius naturae C. W. DE RHOER, diebus lunae, martis, iovis et veneris, hora XI.

Ius

Ius gentium et publicum C. W. DE RHOER, iisdem diebus, hora I.

Ius Belgicum I. R. DE BRUEYS, diebus lunae, martis, iovis et veneris, hora XII.

Historiam iurisprudentiae Romanae, H. ARNTZENIUS, d. mercurii et saturni, hora XII.

Encyclopaediam et Methodologiam Juris I. R. DE BRUEYS, diebus lunae et iovis, hora XI.

Disputandi exercitationibus alternatim praerunt H. ARNTZENIUS et I. R. DE BRUEYS.

IN FACULTATE MEDICA

docebunt

Anatomiam B. F. SUERMAN, quater per dierum hebdomadam, h. IV.

Physiologiam I. BLEULAND, quater, h. VIII.

Pathologiam B. F. SUERMAN, quater, h. IX.

Praxin medicam I. I. WOLTERBEEK, die lunae, martis, mercurii et iovis, horâ XII.

Pharmaciam, secundum Pharmacopoeam Batavam, vernaculo sermone, N. C. DE FREMERY, diebus martis et veneris, h. III.

Materiem Medicam, sive *Historiam Remediorum* I. I. WOLTERBEEK, enarrabit diebus mercurii et veneris, horâ I.

Institutionibus Clinicis vacabit I. I. WOLTERBEEK, singulis diebus, in Nosocomio Academico.

Chirurgiam tradet B. F. SUERMAN, quater per dierum hebdomadem, h. VIII.

Institutioni clinicae in arte chirurgica, quovis die, vacabit B. F. SUERMAN.

Artem obstetriciam theoreticam et practicam docebit I. BLEULAND, ter quavis hebdomade, h. I.

Institutionibus Clinicis in arte obstetricia vacabunt I. BLEULAND et I. I. WOLTERBEEK.

Politiam Medicam tradet N. C. DE FREMERY, diebus lunae, mercurii et saturni, h. VIII.

Disputandi exercitationibus alternis hebdomadibus die saturni hora I. Profesores in Facultate Medica alternatim praeerunt.

IN FACULTATE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM

docebunt

Philosophiam moralem D. HUISMAN, d. lunae et mercurii, h. VIII.

Literas Latinas A. VAN GOUDOEVER, d. lunae, martis, iovis et veneris, h. XI. interpretandis cum Ciceronis libris de Legibus, tum selectis Horatii aliorumque Poëtarum locis.

Antiquitatem Romanam A. VAN GOUDOEVER, d. mercurii, h. IX. et I., die vero saturni h. IX. et XII.

A. VAN GOUDOEVER, die lunae, hora IX. et mercurii, hora I. universe de eloquentia Romana disputabit, et imprimis de iis, qua ad orationem bene Latinam videntur pertinere.

Exercitationes Oratorias moderabitur A. VAN GOUDOEVER, d. saturni, h. I. vel aliâ magis commodâ.

Literas Graecas tradet Ph. G. VAN HEUSDE, interpretandis cum locis selectis N. Foederis, Luciani et Herodoti, die lunae et iovis, horâ X. tum Platonis Critone et selectis Homeri et Theocriti locis, die martis et veneris, horâ X.

Antiquitatem Graecam Ph. G. VAN HEUSDE, d. mercurii et saturni, h. X.

Literas Hebraicas I. H. PAREAU, ita ut *Grammaticam* exponat d. lunae et iovis h. IX. eademque hora, d. martis et veneris, quaedam tractet capita e posteriore *Samuelis* libro.

Literas Chaldaicas et Syriacas I. H. PAREAU, d. lunae et iovis, h. XI.

Literarum Arabicarum initia I. H. PAREAU, d. martis et veneris, h. XII : et *carmina quaedam Arabica*, diebus et horis deinceps definiendis tractabit.

Antiquitatem Hebraicam I. H. PAREAU, d. lunae, martis, iovis et veneris, h. IV.

Historiam universam Ph. G. VAN HEUSDE, d. lunae, martis, iovis et veneris, h. XII.

Historiam Artium et literarum antiquarum, Ph. G. VAN HEUSDE, die mercurii et saturni, hora XI.

Historiam Patriae A. SIMONS, d. mercurii, iovis, veneris et saturni, h. VIII.

Literas Belgicas et Eloquentiam A. SIMONS, d. martis, mercurii, iovis et veneris, h. III.

Historiam Poëf. Belgic. A. SIMONS, d. martis et iovis, h. IV.

Praecepta styli bene Belgici tradet A. SIMONS, d. mercurii et veneris, h. IV.

Disputandi exercitationibus praeerunt, alternis hebdomadibus, die saturni, hora I. alternatim Ph. G. VAN HEUSDE et A. VAN GOUDOEVER.

Ph. F. HEYLIGERS, *morbos osfium* exponet, bis per dierum hebdomadem, diebus et horis deinceps indicandis.

Ph. F. HEYLIGERS, *artem obstetriciam* theoreticam et practicam docebit, diebus lunae, martis, iovis et veneris, hora X.

Ph. F. HEYLIGERS, *eandem disciplinam*, vernaculo sermone, obstetricibus tradet, die mercurii et saturni, hora I.

Ph. F. HEYLIGERS, *chirurgiam*, vernaculo sermone tractabit, die mercurii et saturni, hora XII.

Ph. F. HEYLIGERS, *operationes chirurgicas* in cadavere humano publice demonstrabit, tempore hyemali, earumque encheiresium rationem, vernaculo sermone exponet, quater per dierum hebdomadem, hora X.

L. PINO, *Literas Italicas* docebit diebus martis et veneris, hora IV.; horis vero deinceps indicandis historiam earum literarum sermone Gallico et Italico tradet.

Literas Gallicas tradet F. M. D'ANGELY, diebus lunae et iovis, hora IV.

Literas Anglicas tradet C. THOMSON, diebus lunae et iovis, hora V.



Bibliotheca Academica, in Aede D. Iohannis, diebus Lunae et Iovis, ab hora I. in II. et diebus Mercurii et Saturni ab hora II in IV, et, feriarum tempore, singulis diebus Iovis ab hora II, unicuique patebit.

§ IV.

A die xxvi. Martii, Anni MDCCCXVIII, ad diem xxvi Martii, A. MDCCCXIX, disputationes publice defensae sunt hoc ordine.

Anno MDCCCXVIII.

xv. Iunii, Dissertationem de secunda epistola Iohannea pro gradu Doctoris Theologiae, in auditorio maiore defendit IOHANNES IACOBUS RAMBONNET, Campensis, Doctrinae Christianae interpres in vico Eemnes Binnendyk.

xvii. Iunii, De vi Legis novae in ultimas voluntates ante conditas, post eam morte confirmatas pro gradu Doctoris Iuris Romani et hodierni in auditorio maiore, defendit HARMEN HIDDINGA, Heerenvena Frisius.

Eodem die Specimen Varii Argumenti pro gradu
Doc-

Doctoris Iuris Romani, et Hodierni defendit
 CONSTANS SIGISMUNDUS WILHELMUS IACOBUS
 VAN NÄGEL, Vada Gelrus.

XIX. Iunii, *Specimen Hermeneutico Theologicum,*
 quo Vaticinationes Iesu Christi de perpeſſio-
 nibus ſuis, morte, et in vitam reditu illuſtan-
 tur et vindicantur *pro gradu Doctoris Theolo-*
giae in auditorio maiore defendit HENRICUS
 EGBERTUS VINKE, Amſtelaedamensis, *Doctri-*
nae Christianae interpres in vico de Vuurfche.

XX. Iunii, *Specimen Iuridicum* de iure accreſcen-
 di inter Collegatarios ex diſpoſitione Codicis
 Civilis *pro gradu Doctoris Iuris Romani et*
Hodierni defendit HERMANNUS GULIELMUS
 IOANNES VAN LYNDEN, Ainhemensis.

Eodem die Quaestiones iuridicas, *pro gradu*
Doctoris Iuris Romani et Hodierni defendit
 IANUS SLOET VAN TWEENYENHUIZEN, Trans-
 iselanus.

X. Nov. *Specimen Chirurgico Medicum,* de caus-
 ſis, cur laeſionibus capitis, quae initio haud pe-
 riculoſae videbantur, frequenter ſero ſympto-
 mata gravia, in mortem deſinentia, aliquando
 accedant, *pro gradu Doctoris medicinae,* in
 auditorio maiore, *defendit* IACOBUS CAROLUS
 BROERS, Rheno-Traiectinus.

- XI. *Novembris Specimen Pathologico-Therapeuticum* de morbis convulsivis, pro gradu Doctoris Medicinae, in auditorio maiore, defendit IOANNES VAN REES, Neomago Gelrus.
- XII. *Novembris. Specimen Medicum*, de Peritonæo eiusque inflammatione, pro gradu Doctoris Medicinae, in auditorio maiore, defendit DIDERICUS GULIELMUS VAN LEEUWEN, Almarâ Hollandus.
- XIII. *Novembris. Specimen Medico Chirurgicum*, de fungoso Menyngis excrecente, pro gradu Doctoris Medicinae, in auditorio maiore, defendit CHRISTIANUS BERNARDUS TILANUS, Harderovicensis.
- XVI. *Decembris. Specimen Politico-Historicum*, de propria reipublicae Romanae conditione in Tribunorum plebis institutione observanda, pro gradu Doctoris Philosophiae Theoreticae et Literarum Humaniorum, in auditorio maiore, defendit ROELANDUS SCHEERS VAN HAREN-CARSPÉL, Neomago-Gelrus.
- Anno MDCCCXIX.
- XXIII. *Ianuarii. Specimen* de diversa Iuris Romani et codicis civilis Doctrina circa culpam conductoris ex incendio praesumendam, pro gradu Doctoris Iuris Romani et Hodierni, defendit
- dit

dit GYSBERTUS PETRUS MARTENS, Traiectinus.
 XXVI. *Februarii. Specimen de conditione et iuribus liberorum illegitimorum secundum codicem civilem, pro gradu Doctoris Iuris Romani et Hodierni, defendit I. F. W. VAN NES, Rheno-Traiectinus.*

XI. *Martii. Specimen observationum, quibus illustratur Historia iuris dotium apud Romanos, pro gradu Doctoris Iuris Romani et Hodierni, defendit LUDOVICUS HENRICUS RAMBONNET, Campensis.*

§ V.

Die XIV Octobris CIOIOCCCXVIII. IACOBUS VOSMAER, *Vir Clarissimus, designatus Profesfor Medicinae extraordinarius in hac Academia solenne ius, iurandum solito more in Senatu praestitit; deinde munus suum auspicaturus oratione sollemni dixit: de Medicina recentiore cum antiqua comparata.*

Die XXI. *Ianuarii* CIOIOCCCXIX. THEODORUS GERARDUS VAN LITH DE IEUDE, *vir Clarissimus, designatus in hac Academia Philosophiae Naturalis Profesfor extraordinarius adeundi muneris causa sollemni oratione dixit de Ioanne Swammerdamio egregio Naturae Cultoris exemplo.*

Quum in annum Academicum, a natali incipientem Academiae die, qui est XXVI. mensis Mar-

iii Anni CIOCCCXIX., Rectoris Magnifici munus ex decreto Regio delatum esfet HERMANNO ROYAARDS, V. Cl., atque in confesfu Curatorum, Rectoris atque Adsesorum, Graphiarii Senatus partes mandatae esfet PHILIPPO GULIELMO VAN HEUSDE, V. Cl., die XXVIII. mensis Martii huius anni in Senatu facta est horum virorum solennis inauguratio. Qua peracta, GERARDUS MOLL, V. Cl., munere Rectoris se abdicaturus, orationem habuit: de vitanda, in astronomiae studio, fingendi temeritate, et coeli observatione quam diligentissime instituenda, atque enarratis, quae ipso Rectorè; Academiae acciderant tum adversa tum prospera, victoribus in certamine literario, HENRICO CAROLO VAN DER BOON MESCH, IOACHIMO SANDRA, BAVIO ANTONIO NAUTA, praemia distribuit, atque promeritis laudavit IOHANNEM RUDOLPHUM THORBECKE. Quibus omnibus rite, atque ad rem accommodate peractis, munere suo se abdicavit, et datum sibi succesforem HERMANNUM ROYAARDS, V. Cl., proclamavit Academiae Rectorem Magnificum.

§ VI.

Deletis vi Regii Decreti titulis Athenaei Harderoviceni, Profesores, qui in eo docuerunt, vel alio sunt evocati, vel rude donati. Vid. Oratio G. MOLL pag. 31.

GERARDI MOLL
ORATIO

DE

VITANDA, IN ASTRONOMIAE STUDIO,
FINGENDI TEMERITATE, ET COELI
OBSERVATIONE QUAM DILIGEN-
TISSIME INSTITUENDA,

DICTA PUBLICE

die xxviii m. Martii, a. MDCCCXCIX.

QUUM ACADEMIAE REGUNDAE MUNUS
SOLENNI RITU DEPONERET.

GERARDI MORA

ORATIO

DE

ATQVE, ET ASTRONOMIAE STUDIO
FINIENDI PERSUASIT ET ORATIO
OBSERVATIONE QVAE DIGNA
SUNT PRAESTANDA

DICTA PUBLICE

DE PARS ET ALIA, P. MORAN

QVAE ADHUC IN PARS MORAN

ORATIONE ET PARS MORAN

**ACADEMIAE RHENO-TRAIECTINAE CURATO-
RES, VIRI GRAVISSIMI, AMPLISSIMI, MAGNIFICI!**

**QUI IN REGNO BELGICO, IN HAC REGIONE,
AUT IN HAC URBE, REBUS PUBLICIS ADMINI-
STRANDIS, IUSTITIAEVE VINDICANDAE, PRAE-
ESTIS, VIRI NOBILISSIMI, SPLENDIDISSIMI!**

**QUARUMVIS DOCTRINARUM PROFESSORES CLA-
RISSIMI, COLLEGAE CONIUNCTISSIMI!**

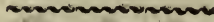
LECTORES ERUDITISSIMI, EXPERTISSIMI!

SACRARUM LITTERARUM INTERPRETES FACUNDISSIMI!

QUARUMCUMQUE DOCTRINARUM DOCTORES, CONSULTISSIMI, EXPERTISSIMI, ACUTISSIMI!

VOS ETIAM CIVES ACADEMICI, PARENTUM AMOR, PATRIAE SPES, NOSTRA CURA!

CIVES ET HOSPITES, OMNIS ORDINIS, LOCI ET DIGNITATIS, ACCEPTISSIMI!



Omnes fere quibus contingit, in coetu illustrium et doctorum virorum, publice de rebus gravissimis disputare, fateri solent quae sit animi perturbatio, quae sint curae quibus agitentur. Et profecto quod suscipiunt negotium, est illud arduum et difficile. Est enim Oratoris, placere, commovere, persuadere. Oratione utendum est pura, tersa, eleganti; quae suavitate, gravitate, evidentia se commendet. Eiusmodi etiam eligendum est dicendi argumentum, quod omnibus aequè auditoribus iucundum accidat, omnium captui sit accommodatum, nec minus simplicitate quam gra-

gravitate praestet. Quae difficultates, si saepe terreant viros in graecis latinisque literis versatissimos, quasnam esse censeatis A. A. H. H. illas, quibus prematur is, cuius vires in dicendo perquam sint exiguae; quique vitae et disciplinae, quam colit, ratione, durior ad haec studia videatur.

Illi enim dulcedine tenentur continuo graecarum et latinarum literarum. Quotidie legunt, relegunt, quin in succum et sanguinem vertunt, aeterna illa veterum pulcri venustique monumenta. Vel si aliquando delectentur recentiorum studiis, illos maxime legunt scriptores, qui ad normam veterum scriptorum se totos composuerunt.

At nobis, qui severioribus doctrinis, operam navamus, longe alia ineunda est via. Praeclara sane monumenta sibi posuerunt viri incomparabiles, qui in disciplinis physicis provehendis, bene de genere humano meruerunt. Verum si opera eorum, latino sermone conscripta, evolvimus; illico barbaris vocibus terretur is, qui venustati veterum scriptorum sit asuetus. Quis enim sine taedio ferat barbaram et prolixam dictionem Kepleri, Hevelii, Guerri

rickii? Abundant profecto Newtoni scripta optimis praeceptis ratiocinandi et provehendi disciplinas physicas. Exempla vero styli latini frustra quaeras, in immortalibus Viri incomparabilis scriptis. Quid plura? Galilaei dialogis praeclara continentur summi Viri de rebus gravissimis placita; sin vero orationem spectemus, hos dialogos inter et Ciceronianos illòs de oratore et rebus philosophicis, quantum est discriminis! In commercio epistolico quod inter Newtonum, Leibnitzium et Bernouillios institutum est, inventa occurrunt, in quibus ad extremam metam progressum videatur ingenium humanum; sed compara has epistolas cum epistolis Ciceronianis: in tota rerum naturâ vix ulla unquam inveneris dissimiliora. Sed in legendo, et scribendo non solum versantur nostrae disciplinae studiosi, agendum etiam iis est quam saepissime. Nova enim continuo experimenta sunt excogitanda, instituenda, repetenda, ab omni parte consideranda; quotidianis observationibus nocte dieque in Observatorio vigilandum est; adhibenda etiam Geometria est, ut ea quae observavimus ad calculi leges adstringantur; longis-

gissimae computationes sunt ineundae, in tabulis et numeris quasi est habitandum. Dum autem frigescit astronomus in specula, incertam scilicet observationem exspectans, iterator nocturna saepe manu, veterum scriptorum versat paginas, atque assidua lectione ad antiqui elegantiam aevi informatur.

Equidem scio, paucos esse, sed fortunatos mortales, quibus contigerit, raro connubio, antiquitatis studium cum mathematicis disciplinis coniungere. Sed nobilia illa exempla, quae ut digito quasi vobis indicem, vix erit necesse; exceptiones simul esse et confirmationem eorum quae dixi, sponte patet omnibus.

Intelligitis igitur A. A. H. H., quantum me commoveri par sit, quum grave hoc negotium peragere instituam: praesertim, cum insolitum sit illud mihi et novum plane. Septem iam fere exacti sunt anni, quod primum in hac mufarum sede, publice mathematicas disciplinas docere coepi, et contra maiorum prudentissimum institutum, nunc primum hanc cathedram conscendo, e qua sapientissimi Viri doctores publicos iusserunt, muneris stadium solenniter intrare. Scilicet illo tempore, vi exterorum
 tris-

tristis oppressa flebat patria. Alma Academia, antiquis orbata honoribus, non nisi umbram veteris splendoris referebat. Si nunc timidus, tenuitatis meae in dicendo conscius, in hunc locum adscendi, tunc pestis alicuius instar, aufugi occasionem publice pronuntiandi orationem, quam nisi commixtam et inquinatam nefarii hominis laudibus, tolerare plane non potuissent diri tyranni administri.

Disquirenti autem de dicendi materia, expromenda mihi visa est ex iis, quibus maxime delector studiis: nec a munere quo in hac Academia fungor, aut huius loci dignitate alienum iudicavi, si verba facerem, *de vitanda in astronomiae studio fingendi temeritate, et coeli observatione quam diligentissime instituenda.* Quod dum agere instituo, spero fore, A. A. H. H. ut benigno animo audituri sitis orationem tenuem hominis, magis in computando, observando, experiundo, quam in dicendo, versati.

Est haec nobilissima, eademque prudentissima Ciceronis sententia „ *Opinionum commenten.*

menta delet dies, naturae iudicia confirmat. In artibus doctrinisque, gravioribus illis in primis, quae ad naturam cognoscendam pertinent, ut Physica, Chymia, Medicina, quicumque fingendi opinandique audaciae sese dederunt, moverunt illi multum, promoverunt parum, nec posteris reliquerunt nisi turpem vanitatis memoriam. Nulla autem disciplina observandi diligentiam et constantiam sibi exoptulare magis videtur, quam quae ab astris observandis, principe quo fungitur munere, Astronomia dicta est. Recludit haec enim immensum, in quem ingenium exspatietur, campum: invitatur levioris indolis homines, ut alas sibi adaptent, quibus sublimes per infinitum spatium volitent. Quodsi quis, in hacce doctrina, fingendi cupiditati voluptatique indulgeat, nae ille, ut Horatiano illo utar,

— *ceratis, ope Daedalea*

Nititur pennis, vitreo daturus

Nomina ponto.

Nolim equidem memorare, qui antiquo ac recentiore aeyo hac temeritate tractare astronomiam ausi sunt, quorumque fama ut subito evolavit, ita subito lapsa est. Malim discipli-

nae

nae huius studiosis etiam atque etiam commendare, quae commendari satis non posse videntur, inquirendi diligentiam atque assiduitatem. Quod quo certius praestem, primum percurremus astronomiae historiam, ut pateat, observando illam in primis incrementa cepisse; tum porro ex ipsa doctrinae indole demonstrare studebo, nisi per observandi studium, veros eius fructus existere atque ad vitae usum conferri nullo modo posse.

Nata videtur Astronomia in illis regionibus, quarum suavis et lenis aëris temperies pastores et pecudum custodes, sponte ad coeli contemplationem invitare atque excitare debuit. Serenitas noctium, sublime spectaculum agrestibus illis praebuit mortalibus, eosque naturali quodam impetu, ad sidera tollere vultus iussit. Solis, lunae et stellarum circuitus, mutationes anni et tempestatum nuntiantes, et tempora rusticis operibus aptissima indicantes, sua sponte observabant homines. Ad sacra si rudiores illae notiones fuerint translatae, non est quod miremur, in hac scilicet humani generis infantia. Arctum igitur fuit operum rusticorum cum sacris et astronomia vinculum. Utilitas suadebat as-

tronomiae diligentem curam, sed cum notionibus
 illis, simplicitas vetustarum gentium, multa su-
 perstitiosa commiscuit. Difficultatibus illis, qui-
 bus diu laboravit, vix se extricare potuit scien-
 tia. Nuda contemplatione astrorum, praedictis
 fallacibus et vaticiniis, omnis continebatur as-
 tronomiae peritia. Tandem in Graecia, artium
 matre simul et nutrice, novam faciem scientia
 induit. Existit enim ibi summus Hipparchus,
 cuius gloriam succesores ut aemulari potuerunt,
 ita aequare aut superare non potuerunt. Tunc
 demum crebrior calculi ad observationes evasit
 applicatio. Tunc tandem creata est trigonometria
 sphaerica. Hipparchus enim omnia ea praestitit,
 quae illo aevo a felicissimo ingenio praestari poterant.
 Is enim leges motuum corporum coelestium
 definiit, is tabulas condidit, is accuratiora
 instrumenta invenit, is redacto catalogo omnium
 quas observare potuit stellarum, fundamenta
 posuit astronomiae, et opus peregit, quod Plinius
 etiam *Diis improbum* vocare haud dubitavit.
 Laudent igitur poetae Homerum, medici Hippocratem,
 mathematici Archimede[m]; celebretur divinus Plato a
 philosophis, sed suo etiam iure colendus est Hip-
 par-

parchus, tanquam verae Astronomiae parens et conditor. Sic floruit disciplina in scholis Rhodiana et Alexandrina, eademque servata medio aevo ab Arabibus, tandem post renatas in Europa literas, in clientelam et fidem nothae sororis, *Astrologiae* se commisit. Ita languescere pergit in umbra superstitionis, donec caput novo splendore extulit, tempore illustrium duumvirorum, Tychonis Brahei et Kepleri. Quorum prior perfectiori apparatu novorum instrumentorum et assiduis observationibus, inaudita adhuc accurate institutis, alter vero acumine excellentissimi ingenii, in rimandis motuum corporum coelestium legibus, tantum profuerunt scientiae, ut neminem inde ab Hipparchi aevo cum clarissimis illis astronomis comparandum esse censeamus. Novas ab illo inde tempore in dies scientia vires cepit. Keplerus, veris planetarum cursus legibus detectis, tamen desperans de inventionem principii, ex quo haec omnia, tanquam ex fonte, deduci possent, exclamasse fertur, „ qui haec mihi expediet, hunc Appollonio longe maiorem habebō”. Intellexit nempe Vir acutissimus, rem iam ad mathematicos redire, atque ex perfectis et ampli-

fi.

ficatis geometria et analysi, explicationem unice peti posse. Ita via reclusa et patefacta fuit Hugénio nostro et Newtono, quorum hic inventis Kepléri et praecedentium astronomorum usus, longè maiorem se praestitit Apollonio Pergaeo illo, ex cuius de sectionibus conicis doctrinâ, solam ingentis huius problematis solutionem sperare ausus fuerat Keplerus. Ita immensis incrementis analyseos scientiam auxit Newtonus; ut inveniret tandem principium adeo simplex, adeo clarum, adeo legibus mathematicis conveniens, ut omnis astronomia facta sit *problema mechanicum*, cuius solutio e sublimiori mathefi pendeat. Sed quemadmodum, in omnibus mathefos applicatae partibus, multa sunt quae mathematici ex observatione et experientia depromere debeant, ita maxime in astronomia innumera fere sunt, quae sola vi ingenii mathematici nunquam detegere possit, nisi auxilio adiuvetur observationum. Qui mathematicarum formularum dicuntur coëfficientes, assidua et accuratissima observatione sunt definiendi. Hoc igitur molientes astronomi, in hac investigatione noctibus et diebus versati sunt, ut magis magisque

accu-

accurate definirent ea, quae fundamentum
geometrarum disquisitionibus praeberent. In
arduum illud opus vitam impenderunt Flam-
steedius, Bradleyus et Casfinorum
in astronomia nobilis familia. Hoc con-
siliū fuit Lacailii, Maskelinii, Le-
monnierii, Mechini, Lalandii. In
his perficiendis occupati tenentur nostro tempo-
re Pondius, Bodius, Hersschelius,
Besfelius, Piazzius, Olberfius, Za-
chius, Orianus et Bouvardus. Hoc
strenue per omnem vitam praestitit optimus
Delambrius, quem praeceptorem et ami-
cum habere in praecipua felicitatis meae parte
semper posui.

In corporum coelestium motibus, multa adeo
lente peraguntur, ut evolvantur duntaxat diu-
turnitate observationum. Patent scilicet illa
tandem nostrae investigationi post longam seriem
annorum. Ab anno vero 1750 ita instituere
inceperunt astronomi observationes, ut ad per-
fectiorem theoriam accommodatae haberi pos-
sent. Tum demum melioribus instrumentis uti
coeperunt astronomi. Birdius enim, Graha-
mus, Dollondus, Shortus, Ramsde-

nus apparatus astronomicum, horologia, telescopia, caetera, quibus splendescunt observatoria, perfecerunt, ut cum iis quibus utebantur antea Hipparchus, Ptolemaeus, Tycho, Keplerus et Hevelius, vix comparari queant. Ab illo tempore novum stadium ingressi sunt astronomi. Labores Lacailii et Bradleyi novum prorsus exemplum dederunt succesforibus. Illos labores perfequi, magis magisque in dies perficere nostrorum temporum annuntur astronomi. Intelligitis A. A. quam breve adhuc accuratarum sit curriculum observationum, quam latus adhuc pateat campus in quo exspatiantur astronomi. Etenim spatio octoginta annorum tantum, phaenomena coelestia, perfectiori apparatu fuerunt observata. Nimis breve certe tempus ad mentiendum et computandum tam varios et tam lentos motus, quorum multi tam lente peraguntur, ut non nisi diuturnitate observationum detegi possint.

Fuerunt, fateor, cum antiquo aevo, tum recentiore, qui palmaria parerent in rebus astronomicis inventa, nec tamen coelo observando se totos darent. Vaticinabantur antiquitus Pythagorei, quod vidit ac probavit seculo XVI.

Copernicus, terram hancce non in medio versari universo, sed circum solem moveri atque agitari. Erat autem nec Pythagoreus Philolaus, nec ipse etiam Copernicus observandorum astrorum magnopere studiosus. Autumavit Kantius praecedente aevo, et oraculi instar praedixit, latere etiam nunc in solari nostro systemate planetam, eumque aliquando detectum iri. Et idem Kantius, quamvis menti magis humanae explorandae, quam coelo intuendo operam dederit, verissimus tamen repertus est vates.

Valent haec exempla auditores, ut praeclare existimemus de ingenii humani vi et sublimitate, ad refutanda ea quae posuimus non valent. Palmariis nonnullis ingeniis concessum est, ut, vel sine adminiculis, quibus caeteri nituntur mortales, sponte pervenirent ad verum divinandum, percipiendum, cognoscendum. Nec ulla est facile ars, aut doctrina, quin excellentibus huiusmodi viris et paene divinis, gravissima inventa accepta referre debeat. Veruntamen, nisi ipsis his inventis deinceps accessisset diligens et accurata doctrina, indefesa prudentium hominum naturae investigatio: felicitis in-

ge-

genii foetus habita fuissent; sed arti doctrinaeque vere prodesse, nunquam potuissent. Et vero nisi viam veluti aperuissent et munivissent antecedentium saeculorum diligenter institutae observationes, mirer equidem, primarios illos viros ad tanta pervenire inventa potuisse.

Accedamus iam porro ad ipsam astronomiae indolem atque naturam, ut quanti quamque salutiferi sint assiduae observationis fructus, apte inde cognoscamus. Nam voces iam audire mihi videor reprehendentium et cavillantium: „Quousque tandem perges in culmine turris inutili negotio operam impendere? Quid iuvat sidera versus dirigere telescopia, de quorum effectu multa quidem mirifica praedicare solent astronomi, sed quorum ope nemo fere nisi ipsi astronomi aliquid in coelo videre potest? Quid iuvat noctu in observatorio obrigescere, vel interdiu solis observatione oculos vitare? Quid interest ad minima temporis scrupula horologii oscillationes numerare, dum ubique locorum habeamus horologia vel solaría, vel alia, quae nobis accurate satis horarum cur-

sus indicent? Cognita iam satis est corporum
 coelestium theoria! Scimus omnes, observatio-
 nes congruere cum tabulis! Calēndaria et ephē-
 merides omnia iam continent, quae de his re-
 bus scire vel utile vel iucundum fit homini-
 bus! Cui bonum iterum iterumque repetere
 astronomorum labores, atque continuis lucu-
 brationibus invigilare observationibus, quas a
 priori iam scimus cum theoria congruere? De-
 defectus solis et lunae praenuntiari solent, in
 ephemeridibus et tabulis astronomicis non tan-
 tum, verum etiam in annuis illis libellis, qui
 omnium manibus teruntur. Inspiciendis illis
 libellis, si quis talibus rebus delectetur, ho-
 ras immo et minuta, quibus illa sint futura,
 cognoscere potest. Quid igitur opus est, ut
 quae adeo abunde sint cognita, explorentur de-
 nuo atque investigentur? Etiam imperitus, si
 eiusmodi rerum curiosus paulo sit, dirigere po-
 test telescopium versus solem aut lunam, et ea
 intueri perinde atque astronomus, suis cum pre-
 tiosis instrumentis. Quod si quis semel bisve
 inspexerit eius generis phaenomenon, difficile
 videtur intellectu, cur iterum iterumque cupi-
 dus sit eadem cernendi. Sol interpositione lu-
 nae

nae obtegatur, vel luna terrae umbris per aliquod tempus obscuratur, causam simul et effectum cognoscimus. Quid igitur necesse est, ut ea tam intento animo, ut solent astronomi, expectemus et observemus? Multa quidem in studio rerum naturalium nos latent adhuc, et incognita sunt, cur igitur ad ea investiganda non potius omnem impendamus curam, quam ad observationem sive contemplationem eorum, ex quibus nihil novi, nihil quod non diu sit cognitum, sperare possimus!"

Audio equidem A. A. H. H. obiectiones, sed quae reponam iam habeo.

Queri solent imperiti, nec immerito, per telescopia illa quae admodum laudant astronomi, vix quidquam se conspiciere posse. Sed illa obiectio non tantum ad nostram disciplinam, sed ad omnia ea pertinet in quibus instrumenta cuiuscunque generis adhibentur. Usus rerum atque exercitatio adsint oportet, etiam si fabricarum instrumenta adhibere velimus; quidni igitur etiam, si de astronomorum organo agatur. „ Quam multa, ut cum Cicerone loquar, vident pictores in umbris et in eminentia, quae nos non videmus? Quam multa, quae

nos fugiunt in cantu, exaudiunt in eo genere exercitati? Qui primo inflatu tibicinem agnoscunt, cum id nos ne suspicemur quidem?" Igitur si quis tiro equitare tentet, vel in navi ventis quasfata incedere, suo periculo discet, quid in omnibus rebus valeant usus atque exercitatio. Igitur illi, qui ipsi cognoscere cupiunt ea, quae astronomi referunt de corporibus coelestibus, adhibita exercitatione et arte, cernere iam discant, quanta sit illorum instrumentorum vis et efficacia.

Ad alteram obiectionem quod attinet, facilis mihi videtur eius refutatio. *Intueri* enim coelum, non est astronomi officium, sed *observare*. Ad minima scrupula temporis notare initium et finem phaenomenorum coelestium, atque cum iis comparare quae ex theoria in tabulas relata sunt, et in ephemeridibus praenuntiantur, in hanc rem maxime incumbit astronomus. Hinc efficiuntur et deteguntur discrimina theoriae et observatorum phaenomenorum. Sic tandem cognoscimus, quid adhuc in tabulis corrigendum, in theoria perficiendum sit. Cum illis vero hominibus qui rogant, quid referat an adeo perfecta sit nostra disciplina, vix mihi ul-

lus

lus disputationis locus relictus est. Illi enim dubitare mihi videntur, an utile sit humanae cognitionis extendere fines. Haec vero quaestio spectat non ad nostram solum disciplinam, sed ad omnem omnino philosophiam. Quid refert, eodem iure dici potest, quid refert cognitio plantarum, quae in regionibus longinquis, in ultimis terrae finibus floreat? Quid interest nostra, quatenus sit forma, vivendi ratio, animalium, piscium, immo et insectorum, quae in disitis illis regionibus degant? Nulla enim causa est, cur exploremus tanta cura vicissitudines, quae olim hanc terrae faciem adeo mutarunt, et quarum vestigia ubique obvia sunt. Irrita et vana igitur ea sunt, quae ab acutissimis viris in his investigationibus tanta diligentia efficiuntur. Frustra tantos labores, rot itinera suscipiunt optimi naturae scrutatores. Male sanus igitur merito Humboldtius habeatur, qui vix ex campis aequatoreis redux, nova iam molitur itinera versus incognitas Asiae plagas. Nullius pretii sunt igitur Reinwardtii labores, qui quem ardorem olim eleganter et facunde descripsit, eundem nunc indefessus adhibet in Indiarum colopiarum

pa-

pacificis spoliis in patria musaea deportandis. Praeterea de utilitate et necessitate doctrinarum, non est quod in hac musarum sede, vobis coram A. A. H. H. disputemus. Feruntur enim naturali quodam impetu ad haec studia, omnes illi qui semel his sacris initiati sunt in eisque versati. „ Haec enim, Tullii ut verbis utar, secundas res ornant, adversis perfugium ac solatium praebent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur”.

Sed ne illi, qui utilitatem solam in doctrinis perficiendis quaerunt, putent nil nostris disciplinis inesse, cuius utilitas oculis pateat, uno alterove exemplo hanc utilitatem ostendemus.

Nemo qui mercaturae rationem perspectam et cognitam habeat, ignorat quam utilis sit navigantibus, accurata globi quem incolimus cognitio Geographica. Geographi autem et rerum nauticarum periti sciunt quam imperfecta et rudis saepe sit illa cognitio. Pauci sunt loci, praesertim in India et America, quos ita accurate exploratos et in mappis depictos habeamus, ut plane tollantur, vel maxime minuantur pericula, quae immincant navigantibus,
velis

velis iter facientibus ad longinquas illas plagas. In sinu Mexicano insula est, Colonia Hispana, summi Columbi navigatione clara, Porto Rici nomine celebrata, nobilis imprimis mercatura. Ante paucos annos huius insulae situs valde erat incertus. Nam neque inter se congruebant mappae, neque de magnitudine erroris constabat. Hispanus Astronomus paucos ante annos ibi forte occultationem illius stellae quam oculum Tauri Graeci, Aldebaran vero Arabes appellarunt, observavit. Diu postea cum Gallis et Germanis astronomis hanc suam communicavit observationem. Celeberrimus Zachius suas pervolvens observationes invenit se in speculâ Gothanâ eandem instituisse observationem. Hanc igitur cum illa Hispani observatoris comparavit, et computatione facile inde deduxit verum Porto Rici Coloniae, immo et totius sinus Mexicani, situm. Igitur Astronomus Germanus, procul ab Oceano et navigantibus remotus, auctor erat, ut accurate cognoscerent geographi longinquae illius insulae situm. Intelligant igitur illi, qui omnia ad utilitatem communem referunt, quid valeant nostrae lu-
 cu.

cubrationes, in promovendis artibus humanae societati maxime necessariis.

Obiectio denique, quam a perfecta iam fatis atque expolita disciplina, ducere solent harum rerum imperiti, nullius prorsus momenti videtur. Quis enim, nisi imprudens dicat perfectam fatis esse ullam cognitionem humanam? Innumera enim in theoria sunt expolienda magis et perficienda. Theoria observationibus superstruitur, cum iis crescit, ab iis vim et auxilium petere potest. Observationes, sine theoria, nullam probabilem explicationem phaenomenorum praebere possunt. Illae autem stabilire et firmare debent theoriam. Exemplo denuo illustrare, ea quae dixi, liceat.

Leges Kepleri, ex observatione depromptae, et theoria Newtoniana explicatae, indicant quidem relationes inter tempora quibus singuli planetae circuitus circa solem absolvant, et inter eorum ab ipso sole distantias, sed *relationem* solam inter tempora revolutionum et distantias a sole, his legibus cognoscimus, *veram absolutamque distantiam*, quae vulgo dicitur, singulorum planetarum non fatis indicant.

Ita

Ita medio seculo praecedente, incerta adhuc erat prorsus distantia solis a terrâ. Halleyus summi Newtoni alumnus, indicavit methodum, quâ ex observationibus, singulis fere aevis instituendis, demetiri possemus inter hanc terram et solem intervallum. Planetam Veneris nempe, singulis fere aevis, per discum solis transire videmus. Si accurata huius phaenomeni diversis in terrae locis instituaturs observatio, calculo et theoria deducere inde possumus veram distantiam solis a terra, atque omnino dimensiones totius systematis planetarum. Igitur omnes astronomi monitum Halleyi secuti, indicato tempore difficillimum illud opus aggressi sunt. Sumtibus et patrocinio summorum imperantium, astronomi mittebantur ad oras remotissimas. Iccirco qui per totam illo tempore terram dissipati fuerant, in Indiam, Lapponiam, Californiam, Siberiam, ad mare pacificum laeti suscipiebant iter. Et sic diligentia eorum et ardore, ea tandem demonstrata sunt ac cognita, quae sola theoria nunquam eruere potuisset.

Figurae telluris investigatio, in quam tot
la-

labores impenderunt astronomi, aliud est exemplum eorum, quae theoria, nisi fulciatur observationibus, nullo modo detegere possit. Rudior quidem observatio veteres docuit, terrae figuram ad sphaeram accedere. Cognita deinde ipsius rotatione, facile erat theoretice concludere, eam in regione polorum esse planiorem. Veras autem huius, quem incolimus, globi dimensiones nullo modo theoria demonstrare potest. Ad observationes, easque accuratissimas, recurrendum est. Igitur Willebrordo nostro Snellio monstrante viam, sub zona frigida et aequatore, perinde atque in cultissimis Europae campis, iterum iterumque hoc opus tentarunt astronomi, et dimensiones et observationes instituerunt; in quibus perficiendis, perpoliendis et corrigendis, etiam nunc versantur, optimi Angliae, Galliae, Germaniae et Italiae astronomi.

Sed ne amore dilectissimae disciplinae capti, nimis haereamus in expositione eorum, quae nobis praecae caeteris cordi sint; paucis significemus quae maxime officia esse astronomi putemus. Quantum viribus et ingenio valet, in dies per-

perficit et corrigit ea, quae in theoria adhuc desiderantur. Phaenomena continuo cum illa comparat, minimas notat differentias. Omnem curam impendit ut magis magisque perficiantur instrumenta; omni modo perscrutatur errores, qui ex eorum usu et constructione nasci et observationes vitiare possint. Prae caeteris studet eam, quam proficetur, disciplinam, ad usum societatis humanae convertere. Perficit igitur quantum potest methodos, tabulas, instrumenta, quibus utuntur navigantes. Praescribit hominibus illis, matheseos saepe imperitis, observandi rationes et computandi formulas, quarum ductu in alto Oceano tuto viam invenire et sequi possint. His igitur laboribus faciliora redduntur commercia etiam inter longissime a se invicem remotas gentes. Nostrorum hominum Incubrationibus efficitur, ut Oceanus *dissociabilis*, uti voluit Horatius, non amplius sit habendus. Securi enim peragunt mercatores longissimas navigationes. Fruges longin quarum regionum commune bonum omnium populorum sunt. Ita ubique humanitas, doctrinae, bonae artes per totam terram disperguntur, ferarum ita gentium emolliuntur mores. Notiones denique

que immensitatis et perfectissimi ordinis quem in rerum hac universitate ubicunque cernimus, clariores purioresque fiunt. Ita enim astronomus quando silentio noctuum, sidera cuncta tacito labentia coelo notat, suum etiam confert ad expolienda et perficienda omnia ea, quae ad humanitatem pertinent.

Illas dotes astronomiae, nostro aevo, perspectas et cognitatas iam habent fere omnium gentium Europearum summi Imperantes. Publicis sumtibus, ubique splendescunt observatoria. In Anglia, Gallia, Germania, Dania, Russia, Italia, publico consilio, honore et praemiis ornatur astronomorum industria. Hoc etiam optimi Regis nostri fuit consilium, quando in Academiis Belgicis, speculas astronomicas, diu in nostra patria neglectas, exstrui et emendari, novisque instrumentis ornari voluit, quando Regio suo patrocinio excitavit ardorem et ingenium rusticorum illorum quidem, sed dexterrimorum Frisiorum artificum; quorum industria et ingenium sperare nos iubent, fore ut aliquando aequent optima, quae apud exteros construuntur, telescopia.

Talibus notionibus instructi, si conscendamus
ali-

aliquando observatorium, iam aequius forte iudicemus de iis, qui hic peraguntur, laboribus. Iam intelligimus quid sibi velint instrumenta ibi disposita, et quae tanta cura ac prudentia ab astronomo tractari videmus. Altum hoc loco regnat silentium, nullus nisi lenis horologii ibi auditur sonus. Nullus motus praeter illum, quo agitantur corpora coelestia, distrahere atque turbare debent attentionem astrorum periti. Punctum enim temporis, nunquam rediturum, notare cupit. Oculo ad tubum admoto, flexo saepe corpore, patientia, attentione et cura, omnem animum in organa visus quasi intentum habet. Figuram enim, magnitudinem, locum, motus, intervalla siderum definire eius est consilium atque propositum.

Ex lege iam mihi enarranda sunt, quae exacto hoc anno, Universitati nostrae cum pro-

prospera tum adversa acciderunt. Et prospera quidem quae memorem permulta habeo; adversa vero vix ulla.

Laetamur salvos esse Curatores omnes et Profesores. Venerandus etiam senex, qui Curatorum Collegio praest, quamvis corpore paullo infirmior, juvenili ardore academiae prodesse, et scriptis suis ad religionis cultum, ad bonos mores adhortari omnes pergit; exemplo ita suo docens, quid vita bene peracta faciat, ad suavem illam ac lenem senectutem, quam Cicero laudavit.

Profesorum ordinem vero cum intueor, universos huc convenisse valentes gaudeo, ut unum dederem Rhoerium, qui pedum valetudine retinetur, constanter, sed constanti alacritate pergit ad summum studiosae iuventutis emolumentum, egregiis lectionibus, praeceptis et consiliis munus illud sustinere, quo per complures annos in hac nostra academia, tanta gloria perfunctus est.

Ordinem hunc nostrum brevi augeri videbimus novo Collega, viro doctissimo et expertissimo Philippo Henrico Heiligers, qui artis chirurgicae et obstetriciae praecepta, lec-

toris titulo, dudum explicuit, et nuper Regia auctoritate earundem doctrinarum extraordinarius Professor est creatus. Auctum iam nunc cernimus Ordinem nostrum Viris Clarissimis Iacobo Vosmaer et Theodoro Gerardo van Lidtchde Ieude, qui antea, dum exstaret, Harderovicenum Athenaeum ornarunt, sublato vero illo, huc evocati sunt, ut extra ordinem docerent, ille salutarem artem, hic historiam illam naturalem, qua merito adeo delectatur. Vos igitur, Duumviri Clarissimi, qui muneris stadium iam feliciter intrastis, publice nunc salutare et congratulari mihi liceat. Pergrate, ut iam diu fecistis, efuditione vestra et ingenii dotibus, gravisimam doctrinam prodesse, ad Academiae non minus ornamentum, quam ad uberrimum alumnorum nostrorum emolumentum.

Antequam vero ad caetera enarranda pergam, grata mens mihi, nunc primum ex hoc loco dicenti, suadet, ut palam testor, quantum vobis debeat Professore Clarissimo, pro benevolentia, qua me, inde ab illo tempore quo ordini vestro adscriptus sum, ornare voluistis. Be-

nevolentiam a vobis omnibus expertus sum, amicitiam veram illam et sinceram, a compluribus. Et tuum hic nomen reticere, amicissime Schrödere! vetat, quae nobiscum intercedit, cum animorum tum studiorum coniunctio. Laudant omnes boni tuam in philosophando prudentiam, in mathematicis disciplinis eruditionem, in litteris humanioribus elegantiam; quas praeclaras ingenii tui dotes, ut universi faitemur, mirifice valere ad Academiae nostrae augendum splendorem, ita equidem lubentissime addo, cumulari etiam illas humanitate tua et modestia, quam aemuli etiam in te admirari coguntur. Gratus ita acceptusque sis porro omnibus, et cedant labores nostri, quos communiter suscepimus, in verum Academiae, Patriaeque nostrae, commodum.

Insignia hoc anno ceperunt incrementa, quae in hac musarum sede, doctrinarum exstant adminicula. Locupletata est bibliotheca Academica, cum aliis in suo genere praestantissimis operibus, tum praeclaris etiam, quae ad mathematicas, physicasque doctrinas et historiam naturalem referuntur. Quod eo lubentius commemo-

ro,

ro, quandoquidem ante hoc triennium prorsus propemodum, iis destituta fuerat. Quod autem ei destinatum est amplum et vero magnificum aedificium, proximo, autumamus, anno ad librorum hunc thesaurum recipiendum, tum etiam ad legentium usum et commoditatem, rite erit instructum et accommodatum. Quam iuvat autem in bibliotheca invenire, quibus patet horis, egregios iuvenes legentes, libros inspicientes, pervolventes, excerptes, et ita familiaritatem quamdam contrahentes cum optimis in quâvis disciplinâ auctoribus, quos colligere possidere et legere privato homini raro, studiosis fere nunquam concessum est. Hoc sibi enim maxime proponere videtur Vir humanissimus, qui bibliothecae praest et singularum Facultatum Profesores, ut non tam iis bibliothecam exornent libris, qui se raritate, antiquitate aut pretio commendent, sed potius ut principum in quovis doctrinae genere virorum congerant scripta, quorum lectio summae sit alumnis nostris utilitatis.

Laboratorium Chemicum ornari pergunt variis instrumentis ad hodiernum artis usum pertinentibus. Insignis numerus praeparatorum Che-

micorum, quam Geunfii, Viri celeberrimi, dudum collegerat diligentia, nunc auget hunc nostrum apparatus.

Zoölogicum huius Academiae Museum, multis speciminibus, avium praesertim, nonnullorum etiam mammalium et vermium intestinalium fuit auctum. Quum publice distraheretur Cl. Geunfii Museum, permulta etiam exempla fossilium rerum fuerant coëmta, quae in collectionibus nostris plane desiderabantur aut minus perfecta aderant.

Hortus etiam botanicus per huius anni decursum ornari et ditari pergit. Ne dicam de aditu, antea aedificiis penitus fere obstructo, nunc sublatis illis aperto et amplo, ipsius horti area, ad praesentem artis emendationem tota est composita. Rectanguli forma, quam referebant quondam areolae et tramites, in involutam et curvatam commutata est: quo non tantum varietati ambulandique suavitati consultum est, sed aptius etiam plantarum clasfes, clasfiumque extensiones distinctae sunt, et botanicum systema quasi oculis subiiciunt. Seminibus et stirpibus quam plurimis ex India, America, Promontorio bonae spei, ex horto

Re-

Regio Parisino, aliisque ex locis collatis, augetur iam numerus plantarum, quae hunc locum ornant ibique coluntur.

Ad observatorium astronomicum vero quod attinet, renovatum est illud maxima ex parte, ut commodius et certius iam ibi liceat observare corpora coelestia. Pleraque instrumenta, quae ibi iam adfuerant sic reparata sunt et emendata ut quotidianis observationibus fiderum inserviant. Novus tubus meridianus, achromaticus, Dollondianus, veteris telescopii culminatorii iam occupat locum. Horologium oscillatorium et compensatorium, quod ibi collocaverat iam Calkoenius, cuius intempestivam mortem luget adhuc fevrior musa, ab ipso Knebelio auctore emendatum, asferit optimi artificis famam.

Expectamus etiam nunc ex celeberrimis officinis Reichembachii repetitorium quid dicitur circulum, diu iam nobis promissum, quam procrastinationem gravius quidem ferremus, nisi sciremus astronomos Parisienses per viginti scilicet annos expectasse et ab artificis successore tandem accepisse, quem Ramsde-

nus promiserat tubum culminatorium. Quae ad metereologiam pertinent instrumenta, iam posidemus, iisque utimur diligenter. Alia adhuc expectamus.

Museo instrumentorum, quae pertinent ad physicam experimentalem, multa hoc anno accesferunt incrementa, novis ex Anglia praesertim coëmtis instrumentis. Ex Gallia expectabamus alia multa, quae ad nova experimenta optica pertineant; sed procrastinationem illam artificis solitam, etiam hic valde dolemus.

Neque reticendum hic est, liberalitate Regia, et benevolentia Curatorum, studio optimorum quorundam in hac urbe virorum, qui excolendis disciplinis physicis delectentur, brevi omnem nostram suppellectilem physicam translatum iri in locum ampliorem, magis illum et auditoribus acceptum et experimentis instituendis aptum.

Museum Anatomicum in quo peregrini perinde ac cives mirantur Bleulandii industriam et dexteritatem, ornatur nunc optimi Viri imaginē, qui tantos collegit thesauros indefesso labore. Et vero splendidum illud Acade-

miae

miae nostrae ornamentum hoc anno auctum est variis speciminibus cum ad pathologicam tum ad comparatam anatomiam pertinentibus.

In nosocomio vero Academico, Medicinae Professores salutiferae artis praxin, curandis aegrotis, alumnos suos docere feliciter pergunt. Aegroti quam plurimi hic solatium malorum quaerunt et simul uberrimam occasionem praebent medicinae studiosis, ut artis praecepta in vitae usum conferant. Neque ad solos illos aegrotos qui in ipso nosocomio decumbunt, vel ibi consultare cupiunt de adversa valetudine, restringitur huius institutionis Academicae utilitas. Amplissimi Viri Consules Medicinae Professoribus, id petentibus, curam commiserunt, opem cum studiosis nostris iuvenibus ferendi egenis aegrotantibus in vico quodam huius urbis. Ita salutiferae artis alumnis copia facta est invisendi plures quam trecentos aegrotos, variis laborantes morbis, etiam iis qui epidemici dicuntur. Quamvis utilia haec iam sint, alia, eaque maiora nobis expectare fas est, quae ut prospere cedant in emolumentum institutionis Clinicae in hac Academia, uti etiam in aegrotant-

tantium egenorum curam, etiam atque etiam optamus.

Quod autem multo etiam magis ad Academiae florem et prosperitatem confert, laudanda multis nominibus fuit hoc anno, studiosae iuventutis industria. Plerique, publicis examinibus, temporis bene acti tulerunt testimonia. Quaestiones et dissertationes, quae sive sub praesidio, sive pro doctoratus gradu fuerunt defensae, abunde testantur litterarum et bonarum artium in hac musarum sede studia.

Sed alia etiam eaque non leviora explenda mihi sunt officia. Praemiis ornare oportet praestantissimos iuvenes, qui in nostro literario certamine palmam hoc anno meruerunt.

Recordamur insigni voluptati, fuisse in alumnis nostris, magistratus mei tempore, qui in inclyta Academia Groningana, litterarum certamen ineuntes, rem illic praeclare agerent. Nam ut proxime ad victoriae honorem accessit eximius Ludovicus Gerlach Pareau, omnium suffragiis, plenam reportavit victoriam
vic.

victor ille praecedenti anno in nostra palae-
 stra, Henricus Cock. Verum enim quo
 hoc nobis gratius iucundiusque accidit, eo
 dolemus magis, tam paucos, eodem hoc anno,
 apud nos in arenam descendisse. Fuerunt qui
 ne hoc agerent gravibus causis vel impediren-
 tur, vel retinerentur; sed quam plurimos ab-
 sterruit rei novitas, virium suarum diffidentia,
 difficultas rite explicandarum, quae propositae
 essent; quaestionum. Utinam ex animis horum
 iuvenum expellere possemus timorem illum et
 haesitationem, praesertim cum tot in iis reperi-
 antur, qui cum ingenio, tum progressibus suis,
 aptissimi videantur, qui vires periclitentur suas.
 Scio equidem fuisse omni tempore iuvenes, et
 esse etiam nunc, qui de doctrina ipsi sua
 et eruditione satis praeclare existimarent. Sed
 ut vitanda est vanitas illa et insolentia, ita non
 minus cavendum a nimia et intempestiva mo-
 destia, quae a tentandis magnis et praeclaris
 animum avocet.

Si quid mea apud vos valuisset auctoritas,
 haud dubitassetis, optimi iuvenes! vobiscum in-
 vicem ad summam gloriam contendere. Nam
 ut ardua sunt haecce, ita praeclara sunt pariter
 et

et honesta et pulcra. Nec vinci turpe est. Si quis strenue pugnavit, exercitaverit etiam simul vires suas: victori autem illustris conceditur triumphus.

Sed ad vos iam accedo, qui in hoc certamine strenuos vos milites praestitistis. In vos iam omnium, qui hoc loco adsunt, oculi animique converfi sunt. Amici iam celebrant victoriam vestram. Vestris honoribus iam exultant affines et cognati, Parentes vero, talibus se filiis felices et beatos praedicant. Quae sane paterni amoris indicia ipsis his aureis nummis longe vobis esse debent gratiora. Spero equidem fore, ut quae nunc accipietis doctrinae praemia, fausta sint omina maiorum etiam honorum, quos deinceps in vitae cursu nacturi sitis. Et sane ipsa hac concertatione exercitati estis ad maiora etiam et praeclariora peragenda. Nam studiis hisce formantur juveniles animi ad laboris constantiam et assiduitatem, ad interiorum rerum investigationem: cui quicumque sint assueti, nae illi ad optima quaeque et gravissima aditum sibi muniverunt.

Antequam vero vobis tradam praemia, quae vestra industria meruit, legam quid quisque or-
do

do censuerit de disertationibus sibi pro praemiis
missis.

II IUDICIUM FACULTATIS MATHESEOS ET PHILOSOPHIAE NATURALIS.

Facultas Matheleos, et Philosophiae Natura-
lis ad quaestionem Chemicam *de principii
Chlorici indole*, superiore anno propositam, unam
Commentationem accepit, hoc symbolo: *pau-
ca sunt etc. Whyte*. Examine instituto non
potuit non laudare maximam auctoris diligenti-
am, qua omnia, quae ad rem, de qua quaere-
batur, pertinebant, congesta atque probaliter
explicata fuerunt. Quamvis igitur nonnulla
loca, praesertim doctrina determinatarum, quae
vocantur, proportionum, minus accurate atque
dilucide exposita essent, eam tamen commen-
tationem, ex legis Academicae ratione, prae-
mio decorandam omnino censuit. Aperta, quae
ei adiuncta erat, schedula, patuit, eam com-
positam fuisse ab Henrico Carolo van
der Boon Mesch, Medicinae Candidato in
Academia Leidensi, qui deinde, causa sua feli-
ci-

eiter defensa, et se auctorem et suam universae rei Chemicae peritiam, Facultati abunde probavit.

IUDICIUM FACULTATIS IURIDICAE:

Facultas iuridica ad quaestionem, anno praecedenti MDCCCXVIII propositam, tres accepit commentationes.

Prima hoc lemmate distincta:

Spe alor,

fatis latina et perspicua dictione conscripta, singulas quidem partes propositae quaestionis persequitur, sed adeo leviter perstringit, ut festinationis apparere videantur vestigia, et merito dubitetur, an opusculum plane sit absolutum. Universe tamen de ingenio et diligentia commentatoris bona quaevis augurari licet.

Altera inscripta fuit dicto:

Felix qui potuit rerum cognoscere causas.

Non una sane dote commendanda est haec diatribe. Laudem meretur a perspicua et fatis castigata oratione, rerum per partes iusta dis-
po-

positione, et argumenti ex legum fontibus facta tractatione. Forte tamen non in omnibus vini quaestionis perspexit auctor huius scripti. Desiderantur etiam quae ad illustrandas singulas partes propositi argumenti, ex universo iure deberant peti.

Tertia insignita fuit verbis Ciceronis:

Leges nobis carae sunt non propter literas; quae tenues et obscurae notae sunt voluntatis, sed propter earum rerum quibus descriptum est utilitatem, et eorum qui scripserunt sapientiam et diligentiam.

Laudes, quae prioribus commentationibus sunt tributae, ad hanc imprimis pertinere censuit ordo ICtorum: ceteris vero multo superior est in rerum tractatarum varietate et delectu, iisque confirmandis auctoritate veterum ICtorum et varia lectione praestantissimorum librorum: in quibus omnibus scriptor non vulgarem probavit doctrinam, et cum acumine ingenii feliciter coniunxit iudicii modestiam. Idcirco, comparatis cum ea ceteris, huic praemium fuit tributum. Resignata scheda lectum fuit victoris nomen

Ioachim Sandra,

Iuris Candid. in Acad. Traiectina,

qui

qui in examine, secundum legem instituto, industriae suae et in iure progressuum specimina egregie confirmavit

IUDICIUM ORDINIS LITTERARUM ET PHILOSOPHIAE THEORETICAE.

Ad quaestionem: „ *ex iis quae in libris Ciceronis de Oratore a Crasso, Antonio, Caesare, aliis de eloquentia disputantur, ipsius efficiatur Ciceronis de perfecto Oratore sententia* ” quatuor accepit responsa Ordo Phil. Theor. et Litt. hum., de quibus singulis in hunc modum iudicavit.

In commentatione, cui symbolum: *est facienda sua cuique vis, sua ratio*, placuit nobis inquirendi diligentia, iudicandi prudentia, nec minus orationis bonitas et evidentia; desideravimus vero in ea laboris assiduitatem, quae proposito argumento esset consentanea.

Iisdem videtur laudibus celebrandus auctor disquisitionis, cui sententia adscripta: *certamen praemia magna movent*; sed interior accedit Ciceroniani operis notitia. Exordium elegans est et eiusmodi refert cum ingenii vim, tum
dis-

disserendi facultatem, quae perquam sit idonea ad perfectum Oratorem rite describendum. Utinam quo coepit modo, eodem perrexisset auctor! At vero ut multas argumenti partes levius adumbravit, ita postremam festinantius quam diligentius tractavit.

Quae in utraque hac scriptione desideratur laboris constantia et assiduitas, hanc minime requisivimus in disputatione, his verbis inscripta: *qui verae eloquentiae dat operam, dat prudentiae.* Sic autem probavimus, imo admirati sumus scriptoris eruditionem et vero industriam, qua ad Ciceronis illustrandos de Oratore dialogos undique omnia contulit, ut dignam censuerimus disceptationem hancce, quae typis mandaretur describenda. Caeterum scriptorem eius esse cognovimus

Iohannem Rudolphum Thorbecke
Phil. Th. et Litt. hum. in Acad. Lugduno-Batava Candidatum.

Quominus autem doctae huic et elaboratae scriptioni praemium assignaremus, praestantia fecit disertationis, Ciceroniana sententia distinctae: *honoris alit artes,* quae eruditionis sedulitatisque laude, nec vero minus distribu-

tio-

tione, perspicuitate, orationis Latinae puritate et elegantia, ordine omnino quo singula sunt explicata et illustrata, ita se nobis commendavit, ut victoriae ei palmam tribuere nulli dubitaverimus. Eximii huius opusculi auctorem se nobis probavit

Bavius Antonius Nauta,

Phil. Th. et Litt. hum. in Acad. Lugd.

Batava Studiosus.

Ad te igitur primum me converto, Ornatis-
sime van der Boon Mësch! qui nunc iam
quartum in honesto illo certamine palmam re-
portasti. Semel in iuvenilibus illis exercitiis
praemium reportare gloriosum est, sed quater
victorem ex hac palæstra decedere, summum
decus habetur. Sed quanto laudabilius in hac
disciplina versatus es, tanto plura etiam, iu-
re quodammodo nostro, a te porro expectamus.
Clara semper fuit nostra Patria inclytis Chy-
micis. Quae fama, ut ab omnibus qui exerci-
tatione in hac arte, diligentia et ingenii viribus
polleant, ita a te etiam tuenda est et augenda.
Et vero in urbe tua natali nobile exemplum tibi

ostendit quam feliciter chymiae studium cum artis salutiferae praxi coniungi queat. Aureum hunc accipe nummum, ut honoris praemium, et incitamentum simul, ad nova eaque graviora etiam in his disciplinis tentanda.

Summo gaudio, quicumque huic nostrae Academiae bene cupiunt, eriguntur, cum te hoc honorifico loco adspiciunt, Ornatisime Sandra! Ornamentum huius Academiae, exemplum commilitonibus te praebuisti. Praeceptores ut laudent diligentiam tuam, ita omnes tui familiares diligunt te ob modestiam, comitatem et raram quamdam hac iuvenili aetate vivendi agendique prudentiam. Perges igitur, ut facis, egregium te exemplum praebere alumnis nostris. Decus et honor sic eris prudentissimae matris, quae iure nunc gloriatur, se talem nactam esse filium. Laetus tibi trado aureum hocce donum, industriae simul et virtutis nobile premium.

Exemplum, egregium commilitonibus praebes, Ornatisime Nauta! qui per breve adeo tempus in Academicis studiis versatus, tamen aemulis palmam praeripuisti. Et sane, quod de descriptione tua iudicium pronuntiavi: Ordo lite-

rarius, praeclarum est illud tibi perquam honorificum. Accipis ita igitur, tuo iure, doctrinae hocce praemium: excitet autem te porro ad graviter persequendam, quam laudabiliter adeo intrasti, verae gloriae viam. Ab egregiis huiusmodi initiis futuros successus, eosque praeclaros augurari, imo expectare nobis licet.

Tu Ornatisime Thorbecke! sentis, quam levis sit fortunae aura. Cuius rei experientia iuvenibus perinde atque aetate provecioribus, utilior saepe auro est. Sed quamvis non summos nunc feras honores, ut praecedente anno in Leidensi certamine, haud frustra tamen apud nos pugnasti. De tua enim scriptione, quomodo idem existimaverit literatorum ordo, et tu audivisti et omnes iam intelligunt hoc loco praesentes. Quamobrem nec tibi deest quo laeteris, nec nobis omnibus quo te gratulemur.

Distributis ita, auditores, certaminis huius praemiis, age, ad quaestiones iam attendatis, quae in proximum annum, Academiarum et Athenaeorum Belgicorum alumnis explicandae proponuntur.

Vidistis Iuvenes, quantam ex hacce commissione gloriam reportent victores. Ne dubitetis igitur, five primum, five denuo, vestras periclitari in optimis his studiis ingenii facultates. Nec subverendum ne forte vincamini. Qui victi decedunt, magnos tamen ex arena fructus reportant, virium exercitationem, quâ ad maiora preparati sint, tum vero temporis bene acti recordationem. Quae praemia si imperitis non magnifica videantur, peritisimis tamen quibusque optimisque hominibus maxime ducuntur expetenda. Agite vero iuvenes, laudis quod aperitur stadium intrate, contendite vobiscum invicem strenue, naviter, feliciter!

QUAESTIO THEOLOGICA.

Strictim describatur librorum veteris foederis praestantia, et usus in doctrina Christiana intelligenda, aestimanda, tuenda et ad virtutis studium adhibenda.

QUAESTIO IURIDICA.

Quid statuerunt Auctores Codicis civilis de rerum mobilium vindicatione? Quibus de causis hac in re a iure Romano receserunt? Quae tandem ratione utriusque iuris doctrina optime temperari posse videtur, ut tum in iure domini tuendo, tum in libero rerum mobilium commercio haud impediendo, aequitatis et boni publici, quoad eius fieri possit, habeatur ratio.

QUAESTIO MEDICA.

Indicentur: 1°. labii leporini varia exempla, a praecipuis de re chirurgica Auctoribus enarrata, atque in species quasdam divisa. 2°. de huius vitii congeniti origine, in primis recentiorum, anatomico-pathologicae opiniones. 3°. Belgarum merita in hocce morbo curando.

QUAESTIO LITERARIA.

Disquiratur, quaenam universe fuerit Tragediae Graecae ratio; ad eamque exigatur

nobilissima Vondelii fabula: Gijsbrecht van Aemstel.

QUAESTIO MATHEMATICA.

Comparatio instituat^r parabolae, ellipseos, circuli atque hyperbolae, ut vel ex conⁱ sectione, vel ex earum curvarum aequatione, vel ex utraque appareat, quaenam proprietates his curvis, vel omnino, vel quadam ratione communes sint. Brevitatis ita ratio habeatur, ut coniuncta sit cum perspicuitate et accurata rerum expositione, atque ut ea, quae comparationi inserviant, diligenter congerantur. Non requiritur, ut calculus differentialis et integralis in auxilium adhibeatur, neque tamen eius usus prohibetur; dummodo quae in propinquo sint, non ex remotioribus fontibus hauriantur.

QUAESTIO BOTANICA.

Conficiatur brevis enarratio systematum botanicorum, quae inde a Caesalpino usque ad Linnaeum imprimis inclaruerunt. Addatur expositio praestantiae systematis sexualis Linnaei, qua

*non tantum perspiciatur, quibusnam in rebus
praecedentia systemata superaverit, verum eti-
am, quatenus ipsi desint, atque impediant,
quo minus perfectum dici possit.*

Explendum iam mihi est ultimum Rectionis
meae officium, ut moderamen Academiae suc-
cessori a Rege designato solemniter tradam.

Virum igitur Venerabilem et Clarissimum
Hermannum Royards, in sequentem
annum, huius Academiae Rectorem Magnifi-
cum publice dico, pronuntio et proclamo.

Salve Magnifice Rector, occupa hanc quae
tua deinceps erit honoris sedem! Accipe fas-
ces academicos et omnia quae ad Rectionis
munus spectant, et quae tibi laetissimus cedo!

Faxit autem Deus O. M., ut Magistratus tui
tempore omnia prospere tibi cedant, ut inco-
lumis servetur cum Rege nostro dilectissimo,
universa patria; et floreat hic non tantum,
sed ubivis, in nullis non Musarum sedibus,
bonae artes atque doctrinae!

D I X I.

I A C O B I V O S M A E R

O R A T I O

D E

RECĒNTIORI MEDICINĀ CUM
ANTIQUĀ COMPARATĀ,

D I C T A P U B L I C E

die xiv m. Octobris, a. MDCCCXVIII.

QUUM EXTRAORDINARIAM MEDICINAE
PROFESSIONEM SOLENNI RITU AUSPI-
CARETUR,

1700 1700 1700 1700 1700

O R A T I O

IN
THE
CITY OF
NEW YORK
ON
THE
17th DAY OF
MAY 1700
BY
JAMES O'NEILL
OF THE
CITY OF
NEW YORK
COUNSELLOR AT LAW

C. 123

ACADEMIAE RHENO-TRAIECTINAE CURATO-
RES, VIRI AMPLISSIMI, MAGNIFICI!

QUI IN REGNO BELGICO, IN HAC REGIONE,
AUT IN HAC URBE, REBUS PUBLICIS ADMINI-
STRANDIS, IUSTITIAEVE VINDICANDAE PRAE-
ESTIS, VIRI HONORATISSIMI!

ACADEMIAE RECTOR, CAETERIQUE ARTIUM
AC DISCIPLINARUM PROFESSORES, VIRI CLA-
RISSIMI!

ARTIUM ET LITTERARUM LECTORES EXPER-
TISSIMI, ERUDITISSIMI!

DIVINORUM ORACULORUM INTERPRETES ET
PRAECONES DOCTISSIMI, REVERENDI!

ARTIUM DOCTRINARUMQUE DOCTORES CON-
SULTISSIMI, EXPERTISSIMI!

CIVES ET HOSPITES OMNIS LOCI ET DIGNI-
TATIS ACCEPTISSIMI!

VOS ETIAM CIVES ACADEMICI ORNATISSIMI,
SPES PARENTUM, PATRIAE, HUMANITATIS!



Qui bonis abundans artibus, tantarum deli-
ciarum diligentius explorat fontes, vel invitus
etiam ad antiquam trahitur Graeciam, gratusque
innumera et prorsus magnifica agnoscit, quae
generi adtulit humano. Quidquid enim poste-
riores sibi sumant aetates, quidquid augmenti
ad rerum scientiam, suâ operâ, accessisse fe-
rant, uno id confitentur ore, quae ad humani-
tatem pertinent, artium disciplinarumque om-
nium Graecos auctores exstitisse et magistros.
Antiquissimis quidem temporibus, Aegyptus,
India, Phoenicia splendida emiserunt humanae
cognitionis lumina; verum haec solers Grae-
corum industria tanquam in speculum collegit.

At-

Atque hinc viribus illa auctis ad remotissimas aetates, terrarumque plagas pervenerunt. Unde universus terrarum Orbis, maxime haec nostra Europa, clarissimâ luce collustratus est. Ut illi adeo, qui disciplinae cuiusdam aut artificii primas scrutantur origines, ipsâ historiâ iudice, recte agant, si ad Graecos, tamquam ad eruditionis omnis, humanitatisque parentes, ascendant.

Hinc itaque A. ! religiosum intelligimus, quod multorum adeo pectora tenet, antiquitatis studium, eiusque permagnam apud plurimos auctoritatem. Quae si ex iustâ antiquorum aestimatione orientur, verisque ipsorum meritis metiantur, quis non laudet? Ea vero saepe tantaprehendimus, ut nihil praeclarum, nihil absolutum habeatur, nisi quod suâ se vetustate commendat, a quo primis artis auctoribus profectum sit. Isti quidem homines unum *Homerum*, quarumvis cognitionum humanarum uberrimum extollunt fontem. Isti a *Platone* nihil provenisse putant, quod non penitus perfectum et perpolitum sit, omnemque adeo orationis vim atque elegantiam, cum *Demosthene* et *Cicerone* periisse. Atque ita nihil omnino probant, nisi quod magni cuiusdam
in

In antiquitate nominis auctoritate firmetur. Quam inépte! Itane illos, quod sanum neminem fugit, non facile, quodcumque inchoatur, id eo ipso perfici, raroque inveniri humani opus ingenti, quin seculorum tantum perficiatur labore? Ut adeo nihil magis alienum sit, quam artis alicuius perfectionem a primis eius expectare auctoribus.

Hoc autem si de omni eruditionis genere valet, præcipue de naturalium rerum valet cognitione. Etenim in aliis doctrinis, plurimum ingenio præstamus, in hac vero nihil sine diligenti possumus et sæpius repetitâ rerum contemplatione. Hic aliorum, qui ante nos fuerunt, labores, parum nos iuvant, nisi nostros addamus, quibus corrigantur illi, illustrentur, augeantur. Hic itaque artis augmento nihil magis nocet, quam magni alicuius Viri auctoritate ita teneri, nihil ut comprobemus, quod ab eo non profectum sit, artiumque patres tam religiose colere, ut ab eorum vestigiis recedere, summum ducamus nefas. Et vero quam frequenter insanum hoc tenuit antiquitatis studium naturae scrutatores non modo, verum et ipsos adeo medicos; medicos, inquam, qui

totam artis suae scientiam ab experientiâ habent; qui nihil sapere se nisi naturâ edocti, ac penitus informati, ipsi confitentur, integra quorum vita naturae observatione atque indagatione continetur!

Equidem illorum hominum rationem vehementer laudo, qui Divi Hippocratis auctoritate percussi, aut copiosâ capti Galeni eruditione, ad antiquos illos artis magistros perpetuo recurrunt. Modo ne sic integram se tenere artem, cuius initia vix tetigerint, putent. Modo ne iis, quae antiquorum invenit ingenium, contenti, quae recentiorum adiecit diligentia, spernant. Quoties vero hoc agunt inepti Hippocraticae, quam dicunt, rationis laudatores! Quos si audias, vix quidquam, pene immensis seculorum laboribus, medicae arti accessisse credas; immo vero quamcumque in eam nostri collocarunt operam, reperias ipsi nocuisse. Nimirum recentioris medicinae obtrectatores hanc e physicorum natam scholis, in iisque enutritam, suis stare pedibus negant; quodque peius est, ab hac suâ matre non modo non erudiri ac firmari, verum fasciis tantum vinculisque impeditam, sibi relinquunt. Nihil enim dum medicinam aegris

gris faciat eruditione iuvari medicum, aut naturalium rerum scientiâ; illumque adeo usu multum valere, ratione parum.

Quo me igitur animo esse putetis, A.! cum varias disciplinae physicae partes docendo occupatus, ecce protinus ad profitendam, in hac inclytâ Acađemiâ, medicinam accedo. Nonne me audaciae reum facietis aut imprudentiae, qui sic meas relinquens, alienas res agere videar? Ipsi estote iudices, A.! Absolvete autem, si quidem demonstravero, non inutiliter medicum suam in contemplationem considerationemque naturae collocare operam. Quod equidem nescio, an melius fiat, nisi collatâ recentiorum medicorum ratione cum antiquâ, quippe apud hos parum valuit naturalium rerum indagatio, apud illos plurimum. Ergo dicam: *de recentiori medicinâ, cum antiquâ comparatâ.*

Quo proposito argumento, exiguas conspiciens orationis copias, ne in tantâ doctissimorum hominum celebritate deficiam, vehementer vereor. Quapropter Vos, quaeso, A! timentem oratorem solitâ vestra benevolentia levetis, vestrumque in audiendo favorem, non meâ dicendi tenuitate, verum argumenti amplitudine metiamini.

Tria

Tria fere ad nostra usque tempora, humanitatis fasti permensi sunt aeva, quorum primum, quod antiquissimis continetur temporibus, expulsis Europâ, Barbarorum manu Musis, finem cepit, tertium memoriâ recentius, inque nostra adeo tempora porrectum, a renatis in Italiâ literis initium duxit. Medium his interpositum fuit aevum, quando altissimo sepulta somno iacere humanitatis studia. Hoc, quod ipsi proprium dixisses, vix habuit. Quod enim in somniis fieri solet, ut varia rerum appareant simulacra, ex ante actae vitae memoriâ surgentia, aut nascentis diei stimulis exfuscitata, idem illud barbaris istis temporibus accidit, ut praeteritae futuraeque aetatis veluti imagines exhiberent. At reliqua duo, isto spatio a se invicem disiecta, non minus indole suâ separata sunt. Namque in illâ florentem videmus humani generis iuventutem, ingenii alacritate, tentandi audaciâ, ferventissimoque perficiendi ardore, quod experientiae deëset et labori, explentem; in hac virilem aetatem, viribus valentem, fuscipiendo oneri cuivis parem, vitâ ante actâ

edoc-

edoctam, prospicientem futurae. In utroque suam, qui inclaruerunt, medicis rationem fuisse, vix monitu opus est. Hanc igitur utramque secum committamus, utriusque ut ingenium, suis notis insignitum, clarius apparere possit.

Quod in quacumque aliâ, id in medicâ quoque disciplinâ deprehendimus, duo praefertim esse, quibus artis scientia comprehendatur, in quibusque artificis cernatur opera: Unum est, ut certum et bene finitum, quem sibi proponat, habeat laboris finem, alterum ut viam modumque cognoscat, ad eum optime perveniendi. Ut itaque ad hanc rationem, utramque exigamus medicinam, videamus A.! quosnam antiqui medici suorum sibi laborum posuerint terminos. Atque hic Celsum audiamus, sanitatem aegris medicinam promittere dicentem; quo quidem effato adcuratam artis, quae tunc fuit, tradidit descriptionem. Namque ea medicinae pars, quae sanorum curam, apud nos, suscipit, illis admodum imperfecta exstitit. Apud Hippocratem, fateor, Hippocraticosque auctores leguntur loca non pauca, quae de tuendâ sanitate egregia exhibent praecepta. Atqui haec fere sunt eiusmodi,

quae

quae morborum prophylaxin, corporis imbecillum spectent habitum, minus vero rationem tradunt integram vitam ita instituendi, ut quam diutissime incolumis perferat. Hoc quidem solus fere egisse videtur post Asclepiadem Galenus, sed suo more, doctrinae indulgens speculationibus. Et, si vere dicam, maiorem corporis hac in re, antiquitus philosophi curam habuere, quam ipsi medici. Quod Pythagorica placita, scriptaque Platonis et Aristotelis (ut alios mittam) docere possint.

Quod si dispersis per antiquorum volumina de tuendâ sanitate sententiis egregios committamus recentiorum labores, quibus hunc artis medicae locum collustrarunt, verissime Gaubium dixisse putemus, quando ampliatam nobis medicinam, erga sanos quoque beneficam, pronuntiavit. Frustra enim in totâ antiquitate tam absolutum in hac doctrinâ opus quaeras, quam quod non ita pridem Hufelandii, quodque nuperrime adeo Sinclairii protulit diligentia.

At vero hic mihi, ista tam fidenter praedicanti non pauci, antiquam docti rationem, se opponere videntur. Nempe mirabundi rogant: Quid? Illine igitur Graeci atque Romani sanitatis curam

ram neglexere, quibus sua corpora, balneis, frictionibus, exercitiis imprimis gymnasticis, firmare tam solenne esset? Fuisse, quis imprudens negarit? At longe alio id illos instituto egisse, neminem, non penitus indoctum, fugere opinor. Nimirum ea faciebant omnino ad corporis cultum, liberalemque institutionem, minime vero ad medicam ipsius curam. Quapropter istis antiqui diu usi fuerunt populi, antequam medicorum obligari legibus didicissent. Quodsi Hippocrates, de hisce plurima edidit praecepta, non ideo fecisse arbitror, quia in hisce magnum secundae valetudinis poneret praesidium, verum quia multum inde malorum genus videret laete pullulare (*).

Neque eo tantum, quod sanorum quoque suscipiat curam, recentior medicina ab antiquâ recedit, verum in aliis insuper artis protulit fines. Quot matres, felici prole beatæ, nostræ artis laudant auxilium, quod prisci ævi matronæ frustra implorasent! Quibus inops adstaret Lucina, alienam a sacris suis opem stulte removens. Iam vero meliora sapiens, ipsa doctam

Chi-

(*) Conf. v. c. Aphor. I. 3.

Chirurgi manum exposcit, quae salutari munita ferro, exitu haerentem infantem, illaesis matris visceribus, vivum in lucem protrahat. Quodsi recentiorum industria antiquis artis terminis praeterea adiecisset nihil, quis vestrum, A.! de humanitate illos praeclare esse meritos, non existimet?

Verum alia addidit. Antiqua enim medicina integrum artis fructum in privatos convertens usus, publicae utilitatis vix ullam habuit rationem. Haec vero nostra populorum quoque sanitati praeesse coepit, iudicique adstare, hominum crimina iudicanti. Ut adeo huius providentiâ, ab omni parte immunes, interque tot nefariorum hominum veneficia, tuti vivamus.

Videtis, A.! nostrae medicinae multo amplio-rem esse quam antiquae, finem, eamque adeo humanitati uberiores promittere fructus. Verum in his subsistere nequimus. Est enim cuiuscumque artificis, quod efficiendum sibi sumat artificii claram et bene finitam, ante oculos, sibi ponere imaginem. Quo enim quis collineandum scopum melius oculis usurpaverit, eo ipsi illum tutius ferire continget. Qua in re, antiquis non omnibus eadem fuit ratio. Alii enim, usu ex-
pe-

perimentisque, artis acquiri scientiam contenderunt, nihilque ad medicinam de naturalibus corporis actionibus, deque abditis sanitatis morborumque causis quaestiones pertinere, disputarunt. Alii, contrario prorsus instituto, in haec omnia inquisiverunt. Neque enim quemquam feliciter curaturum, nisi quem prima morbi orgo non fesellerit. Morborum itaque causas cum evidentes, tum maxime abditas sedulo perferutati fuerunt. Quas ut melius intelligerent, multa a sapientiae profesforibus mutuati, rerum ortus, ingenia, n-utuasque necessitudines, cogitatione assequi conati sunt. Cumque dolores aliaeque adfectiones interiores maxime occupent partes, corpora mortuorum incidere, partium ut colores, figuras, nexusque contemplari possint, utile habuerunt. Naturalium insuper, quibus sanitas constat, actionum notitiam addiderunt, multumque de modo et ratione, qua quaeque corporis pars agat, nocentibusque rerum potestatibus adficiatur, philosophati sunt. Quod tamen fere omnes admodum inopre egerunt, interque hos huius rationis princeps Galenus. Etenim hicce Aristotelicam de quatuor elementis doctrinam, ad
 MOR-

morborum ortus, cursus, eventusque intelligendos, remediorumque efficaciam aestimandam, audacius adhibuit. Quapropter quantum eius laboribus aucta est physiologica corporis humani consideratio, tantum ipsa impedita fuit ars medendi.

Si autem utramque horum rationem merito improbamus, qui solâ memoriâ, quique solâ ratione, artis acquiri scientiam contendunt, tertiam tanto maiori laude dignam habebimus, quae Hippocratem habuit auctorem. Hic quam longo usu, perpetuâque aegrotantium tractatione, sibi acquiserat rei medicae peritiam, naturae contemplatione et consideratione, egregie auxilium emendavitque. Ne audiamus, A.! istos divinis laudatores, qui ipsum, omni doctrinâ destitutum, divino quodam adflatum Numine, febres atque ulcera agitasse, inepte gloriantur. Quid? Heracliti discipulus, summique Democriti familiaris, ut rudis opifex, aliorum tantum artem imitando valuit? Quid? qui obscuras naturae voces, ad aegrotantium lectos, pene divinaret, operantemque eam, mirabili arte, sequeretur, penitus ab eius cognitione remotus fuit?

fuit? Ergo Platonis capiet videres, Graeca vix doctus!

Haec reputanti, antiquorum merita, in proferendis artis finibus, abunde apparere possint, atque egregie agi cum recentioribus videatur, siquidem eadem solertiâ, in hoc opere versati fuerint. Quis in observandis aëgris, ingenii acumine Hippocratem; quis in extricandis rerum naturis, doctrinae copiâ, Galenum vincat? Quis, inquam, recentiorum? — At hi nihil actum existimantes, quamdiu aliquod spatium relictum foret, iis virtutibus, non modo antiquos attigerunt, verum etiam post se reliquerunt? Testor morborum epidemicorum descriptiones, a Sydenhamo exaratas, quas nemo rerum abundantiam, aut narrationis veritate, Hippocraticis cedere dicat. Testor innumera, ad cognoscendam humanam naturam, ingeniose admodum excogitata experimenta; inventum ab Harvaeo sanguinis cursum, detectas, descriptasque ab Hallero, Doevereno, vestroque adeo Geunzio vitae corporeae leges; dilucide explicitam, ac penitus ad naturae vocem, Chemicorum laboribus, respirationis vim atque efficaciam. Quid mul-

multa? Quando plurima enumeranti plura etiam dicenda manent (*). Unum non dixisse, religio sit. Egregium summi Boerhaavii volo totque aliorum institutum, quo integram medicam artem, immensam inventorum copiam auctam, continuo doctrinae corpore complexi sunt, omnesque medicae disciplinae partes, ordine ita disposuerunt, ut a quovis, non penitus indocto, facile accipi, intelligique possint. Et profecto, si pleraque recentioris medicinae capita cum antiqua componamus, protinus apparet, quae hisce tantum per coniecturam assequi licebat, ea nos scientiam tenere. Ut adeo artis finem habeamus, plenam luce collustratum, quando illi habebant diluculo apparentem. Unde etiam factum est, ut qui ratione Hippocraticam artem, inter nos, faciant, ipsique adeo empirici recentiores, ratiocinii evidentiam capti, ab ipsis rationalibus medicis non longe distent, cum antiquitus illis, e contrario, oppositi essent.

Sed videndum est etiam de via ac ratione,

qua

(*) Conf. G. van Doeveren V. Cl. oratio, de recentiorum inventis, medicinam hodiernam veteri praestantiorum reddentibus, L. B. 1771. 4^o.

qua utriusque aevi medici quem sibi proponerent, laboris finem attingere conati sunt. Cum itaque sanitatis conservatio alimenta, atque aequabilem insuper aliarum rerum in corpus humanum, huiusque in illa actionem; morbi vero in sanitatem mutatio efficax remedium poscat, eorum omnium ingenia, virtutesque, maxime vim, atque actionem in hoc corpus perspiciat medicus, oportet. Quod quidem antiqui observatione egere, et ratiocinio. Observando didicerunt, quid quaeque res ad corporis habitum aut servandum aut mutandum faciat, hincque edocti, in consimili casu, similia aut dederunt, aut dari vetuerunt. Ratiocinio fere usi sunt coniecturali, multa a sapientiae professoribus mutuati, qui vero ipsi, nugis referta, id temporis, fabulisque Historiâ naturali, silente Chemiâ, vix boni quidquam dare poterant. Ad fictitia igitur rerum omnium, et corporis adeo humani principia cuncta revocarunt, humido ficcum, frigidoque calidum respondere autumantes. Eâdem ratione in ceteris versati sunt. Curta iis fuit ad sanandum supellex, quam in tres partes distribuerunt, adversae valetudinis praesidia ex alimentis, pharmacisve

su-

fumentes, vel tandem ab ipsâ petentes medici manu. Et optimi quidem artis magistri, Hippocratem secuti, maxime nutriendo aegro, aut extenuando, dein corporis frictionibus, exercitatione gymnasticâ, balneis, atque eiusmodi aegrotos curabant, pharmacis quidem rarius usi; qui verò uterentur, talia plerumque feligebant, quae drasticâ potestate corpus vehementissime moverent. Siquè ferrum manu corpori admoveretur, id plerumque ruidius erat, neque ad teneras huius compages accommodatum. Deinde ex ignoratis partium figurâ, fitu, nexuque timidi saepe ac titubantes, in curando, incedebant; siquè audaciores essent, eâdem de causâ, nimis crudeliter saeviebant, imo nocebant. Nec tamen prorsus indoctam ipsis fuisse manum intelligamus, ut potius nonnumquam digitorum dexteritate, ingeniique acie, crasum et hebes instrumentum corrigentes, graves morbos feliciter sint medicati.

In hisce autem omnibus, A.! recentiores longe aliter egerunt. Nam primum quidem alimentis, et aptâ corporis tractatione, morbis mederi fere semper nimis neglexerunt, plus praesidii in remediis ponentes. At penitus inepte; magnum

enim artis auxilium, maxime in morbis longis, ita sublatum fuisse, omnes rerum gnari uno confitentur ore, omnes dolent. Pharmacorum vero historiam eo maiori diligentia profequuti sunt. Magno medicamentorum numero materiam medicam auxerunt, aliisque superstitionis et vanis purgarunt. Arte Chemicâ edocti, e crassis lignis, radicibus, aliisque plantarum partibus vires ac virtutes elicuerunt, inque parvum compinxerunt volumen: eque metallis penitus nova, et viribus maxime valentia remedia compararunt. Dein eorum omnium, quae natura offert, vel quae artē fiunt, diiudicare bonitatem didicerunt. Denique numerosis experimentis, actionem atque efficaciam in corpus humanum mutandum explorarunt, eaque id prudentiâ et sagacitate, ut iam nullum invenitur venenum, quod non olim laboranti aegro salutem, vel saltem dolorum attulerit lenimen.

In augendâ autem emendandâque suppellectili Chirurgicâ, magnam praesertim conspicimus recentiorum industriam. Videatis, A.! quam amplum habeamus, si ferro opus sit, instrumentum! Quantâ scientiâ, quantâque elegantia elaboratum! Quam fidenter id corpori admove-

mus!

mus! Quam tuto in ipsa viscera demittimus; figurâ, compositione, magnitudine, acie, partium fabricae, fibrarumque teneritati penitus respondentibus. Nulla non corporis pars, quin suum hic inveniat auxilium. Quot, quamque ingeniose excogitata unus oculus ad morbos suos curandos habet!

Hisce intellectis, paremne habebimus hanc nostram medicinam antiquae? — Quid? nonne auctam dicemus, purgatam, emendatam?

Neque tamen his, de quibus hucusque diximus, medicam artem absolvi sciamus, nec qui utrumque corporis habitum scientiâ comprehendat, utriusque valetudinis praesidia cognoscat, proinde medicum habeamus. Etenim, cum medici officium in opere versetur; ille autem, in artis exercitio, in communibus subsistere non possit, verum ad propria descendere debeat, quam sibi comparaverit doctrinam semper paratam habeat, oportet, usuque artem calleat, singulas singulorum adfectiones solerter sciteque curandi.

Qua quidem in re quanti fuere antiqui! Nempe

pe tribus maxime artificis ad aegrotantium lectos absolvitur opera, praesentem aegri statum diiudicando, futurum praefagiendo, denique curando, artisque subsidiis efficiendo, ut, quae mala futura intellexerit, avertat, bona promoveat. In hisce igitur tribus quantum excellere veteres! Docent morborum imagines, ab Hippocrate, Aretaeo, Galeno, arte penitus mirabili, ad ipsam naturam depictae. Docent divina prorsus praefagia, eventum nunquam excidentia, Hippocratis quibus inclaruit nomen. Docent curationes, ad simplicissimas et maxime evidentes regulas exactae, paucisque adeo et incertis subsidiis certae, inque difficillimis rebus paratae opes; tanta denique in operando facilitas, ut intelligens quaeras, natura fieret an arte? Atque hanc antiquam medicinam non suspiciant omnes, non admirentur! Nemo vestrum profecto, in hisce rebus aliquantum versatus, non felices, fortunatosque medicos dicat recentiores, siquidem, passibus etiam iniquis, antiquorum in hisce premant vestigia.

Illine igitur id egerunt? Egerunt A.! et quo successu, magna Sydenhami, Baglivii, Boerhaavii, Hoffmanni nomina declarent.

rent. Hisce enim, si opus fuerit, abunde parere possit, neque hac laudis parte penitus carere recentiores. Rari, fateor, fuere medici antiquis, modo excitatis, aequiparandi. Sed rarum quoque, in ipsâ adeo antiquitate, magnorum medicorum fuisse proventum, Vos, A! latere non potest, qui de hac re dicentem audivistis Dyllium olim vestrum, eruditissimum virum, quemque huic academiae ostensum magis, quam datum, quantum, eheu, luxere Musae! — Atque ille quidem rarum istum proventum arti sufficere docuit, humano generi non sufficere, experientia docet. Huius itaque magni interest, quomodo vulgo se habeant medici. Quod quidem, ad discendam non solum, verum ad faciendam quoque artem longe melius erudiri et aptari, recentiori, quam antiquâ ratione, vix dubium superest. Antiqui enim medici praesertim ingenio valebant, solertiâ, atque eiusmodi animi dotibus, quibus raro instructos videmus homines, quique iis carerent, coeco usu, a sacerdotibus artem plerumque edocti, superstitiosis remediis, incantamentis, atque aliis eiusmodi modis, morbis medebantur. Recentiores vero praesertim earum rerum valent notitiâ, quae sensibus capiuntur, auctâque inde
 doc.

doctrinae copiâ, et naturae scrutatione firmato ratiocinio. Quae omnia omnibus, qui quidem vulgari sensu non carent, diligentiam et labore, non difficulter comparantur. Illis igitur si magis admirabilis fuit ars, atque ingeniosa, his, ampliori perfectiorique suppellectili instructis, certior est, atque efficacior,

Qua institutâ utriusque medicinae comparatione, satis utique apparet, utramque, multis modis, convenire, antiquam mirabili artificum ingenio praestare, recentiorém vero, disciplinae ambitu, clarâ cognoscendarum rerum notitiâ, certâque agendi facilitate multum excellere. — Quae cum ita sint, illius diversitatis causas explorare et rationes, operae pretium fuerit,

De praecipuis igitur quaerenti causis, quibus utriusque medicinae diversum ingenium existit, imprimis disparem admodum offendemus, in antiquâ Graeciâ et in Europâ recentiori, populorum cultum. Quem quidem apud illos, rem si propius conspicias, exiguum fuisse, ex multis intelligimus. Fabulis plena
na

na de Diis doctrina, superstitionibus foedata Deorum sacra, porro a religione eiusque caerimoniis separata, aequae vulgo remota morum disciplina. Nam ne post ipsum quidem Socratem universam fuisse sapientiam, deprehendimus. Inde superstitiosus populus, miraculisque inhians, fervili fere ingenio, non moribus, sed opinione regebatur. Servis etiam ingenui educati pueri, saepe malitiosis et vaftris, malas artes docebantur, aegre dein dediscendas. Quibus vero bene natis, doctrinam rectique cultu, vires promotae infusae, roborataque essent pectora, illi se fere omnes reipublicae tradebant. Philosophicis etiam studiis, bonisque artibus instrui se curabant, ad vitam ornandam magis, quam ut popularibus honeste fervirent. Quapropter sapientum vita, in contemplando magis, quam in agendo versabatur. Erant itaque illi, ad accipiendam et colendam medicam artem, minus idonei. Haec enim non ab iis, qui literato delectentur otio, multoque minus ab istis, qui nullam imbuti sint rerum cognitione, recte colitur, neque etiam inter homines, fabulis superstitionibusque deditos utiliter exercetur. Nam vel apud nos, rustici et reliqua plebs (utinam non ingenuo

nuo nati loco!) raro rationali medico tam credunt, quam magicis vani agyrtæ incantamentis, herbisque.

Accedit, quod apud Graecos et Romanos, quin imo apud omnes fere antiquitatis populos, aegrorum curatio ad Deorum sacra, caeremoniasque, tantum non omnis pertineret, eorumque ad templa sacerdotibus exerceretur. Hi vero, crebrâ licet observatione, perductisque a patre ad filium praescriptionibus, morborum remedia, corporisque aegri tractationem belle edocti, ea primo quidem non evulgabant, dein, neminem sine magno sacrificiorum lustrationumque ritu, ad curam admittebant, quae quasi a Diis profecta esset, oraculis editis, atque eiusmodi sacris videretur. Inde aegri, religione Dei, quam salutem humanae deberent arti, sacris se debere caerimoniis credebant. Quamvis autem postea, praesertim ab Hippocratis aetate, Aesculapii sacerdotes, sive Asclepiadei, sacram artem profanos docuerunt, indeque ad alios quoque homines, liberaliori instituto, artis salutaris scientia pertinuit; florentissimâ tamen Graeciâ, medicorum scholae numquam non in Deorum fuerunt templis. Ad haec et privati

vati suae, et qui rempublicam curarent, publicae salutis causâ, semper recurrebant. Qui autem profani artem facerent, ad magistrorum praescriptiones serviliter curantes, opifices potius erant habendi, quam artifices. Neque inter liberales artes medicinae locum fuisse, constat.

Quae cum ita sint, quis vestrum, A.! tam raram antiquitus fuisse rationalem medicinam, tamque sobrie cultam, miretur? Quae autem de Graecorum arte dicta sunt, magis etiam de eadem, apud alios antiquitatis populos, nominatim apud Romanos, valent. Huic vero vitae institutioni nostram penitus esse contrariam, quis non novit? aptiorem medicinae esse, cuius sponte patere possit. Sanior nempe de Deo, divinisque rebus doctrina, a Christi discipulis pervulgata; emendati mores, ad Dei que cultum relati; infima fervorum conditio ubi-que abrogata; popularis omnino factus animi cultus; ipsis denique medicis, per totam Europam, apertae scholae, eaeque ab omni deorum religione liberae, — en A.! recentiorum et quantae auxilia, per quae nobis salutaris professio increvit.

Quae tamen an ad illud, quo eam nunc con-

tem-

templamur, fastigium pervenisset, nisi recentioribus physicae tantopere cultae fuissent disciplinae, equidem dubitaverim. Vosque adeo, A.! facile in eandem abituros sententiam confido, siquidem quantum naturalium rerum scrutatione, medici medicinae aptiores reddantur, paucis ostendero.

Equidem ad ipsas curandi rationes, bene inveniendas, institutasque, nihil plus conferre, experientiam fateor, parumque artem ex iis, quae non scientiam comprehendantur, sed conjecturam tantum attinguntur, perfici, scio; quandoquidem cuius rei certa non est notitia, eius opinio certum reperire remedium non potest. Verum eo ipso, certa rerum notitia quanti aestimanda sit, apparet. Hanc vero quae tibi comparabis, nisi diligenti atque ingeniosam naturae exploratione? Quae morborum sedes cognoscas, nisi incisus morbo mortuorum cadaveribus? Quae origines, causasque intelligas, physicorum et chemicorum ignorans experimenta, per quae partium principiorumque, unde conflatum corpus, ingenia mutuaeque necessitudines declarantur? Quae tandem remediorum diiudicabis vires, aestimabis bonitatem, nisi ex historia

na-

naturali, adiuvantibus ceteris disciplinae physicae partibus, scias, quid sint, unde habeantur, quibus cognoscantur notis, quâve ratione bene vel male misceantur?

Uterius progrediamur, ipsos aedemus aegros. Illine medicorum semper operâ restituuntur? Nonne aneurysmati medelam, ex cognitis circulationis legibus, invenerunt anatomici? Nonne ingeniose excogitatis fasciis, machinisque, corporis corrigunt deformitatem, imbecillas fulciunt partes, imo amissas restituunt mechanici? Nonne ad laborantes oculos auresque, subsidia alii praestant physici? Nonne certissimum, ad teterrimam luem, remedium Chemici? Nonne hi, suis miscellis, pestem domibus arcent? Tot sunt voces A.! quae nos docent, quandoquidem ratione opus est medicinae, eam e physicorum esse petendam scholis, in iisque futuros erudiendos medicos.

Hisce igitur artibus, prae antiquis, recentiores valere, doctrinarum naturalium annales luculenter ostendunt. Pulcri amore abrepti, Graeci non iis se tradere poterant laboribus, quos naturae exigit exploratio. Divinare eius mysteria ingenii felicitate, quam longo experimentorum apparatu interrogare eam, satius ha-

habebant. Speculabantur hoc rerum universum, singularum partium parum solliciti. Mirerur, si apud illos, venustatis elegantiaeque adeo studiosissimos, neglectam videmus artium certe omnium maxime incomptam, Chemiam? Qua tamen neglectâ, praecipua ipsis clausa mansit, quae nobis aperta est naturae cognoscendae via. Quodque medicinae incrementis praefertim obeset, mortuorum incidere corpora, ipsis erga hos negavit pietas. Inde doctrinam de humani corporis fabricâ, erroribus habebant refertam, quibus incredibile est, quantum ipsa impediatur ars medendi.

Neque tamen velim, A.! hoc ita accipiat, ac si omnem naturae investigationem ab illis neglectam habeam. Magnos historia memorat viros, qui arte pollebant per experimentorum vim naturam interrogandi; ut Democritus fecit, ut immortalis Archimedes, ut, post magnum tempus interiectum, in scholâ Alexandrinâ, instruere plurimi. Sed vel ex his quoque, quantum naturae contemplatio medicum iuuet, apparet. Quo tempore enim, Alexandriae, philosophia naturalis adeo excolebatur, laete etiam medica floriut ars.

Ma-

Maxime haec increvit per viros, eâ in schola eruditos, Erasistratum, Asclepiadem, perque ipsum denique Galenum, omnium, qui rationalem medicinam, in antiquitate coluerint, facile principem. Atque huic ipsi viro tanta fuit in describendo corpore sano, morbisque eodem adfecto, fides, ut, quod neque Hippocrati, neque alii cuivis medicorum evenit, ab eius auctoritate, per plura saecula, medici pependerit. Fractam eius auctoritatem novimus; sed unde fracta? Inde, A.! quod cum sagax et diligens fuisset naturae scrutator, sagaciores et diligentiores, post se habuerit, maxime autem Vesalium atque Harvaeum, qui, religionis vinculis, quibus ligatus esset Galenus, liberi, illo audacius intima naturae penetralia sunt rimati, reconditamque veritatem in plenam traxerunt lucem.

Si iam, A.! animo reputetis, quae de causis diversae a se invicem utriusque medicinae disputavi; neminem vestrum, tantopere illas differre, miraturum amplius opinor, neminemque tanto antiquitatis studio abreptum iri,

ut

ut multis in rebus, nostram præ antiquâ valere neget. Quis non gratus agnoscat, felicia nos vivere, fortunataque tempora, cum ex multiplici medicorum et physicorum commercio, rationalem magis, multoque certiore atque faciliorem habemus artem.

At vero hic non pauci aures arrigere mihi videntur, quasi subito expergefacti. Sentio, invisae audierunt *rationalis* medicinae laudationem. Illi igitur asfurgere, atque acerbe increpare. Quid tu? tace, si sapias, istam rationalem medicinam! Quid ad nos medicos disciplinae physicae? Bagliviū habemus auctorem, nihil tam iniquum esse dicentem, quam ad aliarum doctrinarum leges, morborum historias describere; habemus Hippocratem, auctoritate cuius omnes, qui sanae mentis sunt, ducuntur. Atqui ille, istarum quidem nugarum ignarus, an eo minus feliciter salutarem artem condidit? Quis accuratius protheas morborum observavit mutationes? quis feliciter eventum praesagivit? quis exiguis praesidiis melius curavit? Hunc tu audi et sequere unum; aut, si
quid

quid praestare velis, ex laudatâ tibi recentiorum ratione, ostende, quem cum hoc nostro committas.

Ad tantum verborum flumen quam facilis responsio! Non diximus de Hippocrate; de medicinâ antiquâ diximus. Hippocratem artis auctorem et nos laudamus; antiquam medicinam habemus tanto auctore prorsus indignam. Vultisne rationem ut addam? Addam; nempe nec sua tempora arti idonea invenit, neque artem suo ingenio. Ut Iovem fingere posset Phidias, dignum lapidem, magno studio, quaesivit; neque enim ex ineptâ materiâ aptum artificium vel summus ponat artifex. Ergo quam emendare frustra gestiret, imperfectam reliquit artem Hippocrate s.

Et profecto, meliorem hanc multoque perfectiorem relicturum fuisse, si rerum naturalium notitia, eo tempore, maior fuisset, ex ipsâ medicinae historiâ persuasum habemus; vobisque adeo A. non difficulter persuasurum me esse, confidere audeo. Etenim, si qua vixit Divus Celsus aetatem cum eâ conferamus, qua, apud nos, Boerhaavius floruit, qui recentioris medicinae, merito suo, princeps atque

adeo parens habetur; vel stupidissimo cuique apparebit, naturae contemplationem, quamvis non faciat medicum, aptiorem tamen medicinae reddere. Uterque, Hippocrates et Boerhaavius, in florentissimâ civitate vixit, summamque in eâ celebritatem consequutus, summis honoribus adfectus est. Uterque egregios habuit aequales, doctrinae copiâ, ingeniique acumine claros. Uterque artem invenit rudem, incomptam, hiatibus plenam. Uterque emendavit, atque ita emendavit, ut populus emendatam sentiret. Uterque tandem discipulos nactus est, suo nomine non indignos. At hic, temporis iniuriâ, longe deteriore sorte usus Hippocrates, quam Boerhaavius, tales habuit, qui opinionibus se magis, quam experientiae et naturae explorationi traderent: unde factum est, ut quam emendasset artem, mox iterum nugarum sordibus conspurcata appareret. Erat autem, iis temporibus, exigua rerum naturalium notitia, ipsique sapientiae profesores, ipsarum causas et rationes magis coniecturâ persequerentur, quam scientiâ tenebant. At Boerhaavius eximiorum, quos aequales haberet, naturae scrutatorum inventis, suisque propriis edoc-

tus,

tus, atque a physicis medici institutionem incipiens, ita suos informavit discipulos, ut quæ eius scholis eruditi essent medici, rerum naturæ cognitione non minus valerent, quam artis usu. Illi igitur nominis famam præceptoris fere pares, perque omnem Europam dispersi, scriptis suis et scholis, addendam experientiae rationem docuerunt, artemque, ita faciendo, condiderunt vere salutarem.

Quo ergo iam animo me esse oporteat, ipsi estote iudices, A. ! cum in tantâ doctissimorum hominum celebritate, tam præclaram artem docendæ munus ingresurus, ei, præcedentibus studiis, non modo non ineptum redditum, verum aptiorem me videam. Quapropter omnes intendam nervos, ut meâ qualicumque operâ, aliquid præstem ad hanc Batavis gloriam, Boerhaavii meritis partam, vindicandam.

Hoc Vobis imprimis polliceor, amplissimi Academiae huius Curatores! Vobis, quorum auspiciis, Regio placito, mihi impositum munus me gesturum, laetor. Huc, fateor, moestus veni, propter relictam gratisimam mihi Har-

deryicenam urbem (quis enim non moenia amet, in quibus literis erudiri contigit!), moestus propter carissimas necessitudines, ibi linquendas, timidus etiam pavidusque, variis de causis; quas hoc quidem loco memorare nefas. At Vos, Vobis novum atque incognitum hominem tantâ benevolentia, tantâque excepistis humanitate, ut, ecce, iam alacer ad novum onus subeundum, accedam. Eo ut semper erga me sitis animo, Vos, viri gravissimi! oro atque obtestor, Meum erit, Academiae huius famam vindicando, studiosaeque iuventutis commodis inserviando, Vestrum demereri favorem, Mihi autem faventem existimabo Deum, si quidem Vos, viri magnifici! Academiae, Patriae, familiaribus vestris, nobismet demum ipsis quam diutissime incolumes praestat.

Quod optimis modo Maecenatibus, id Vobis etiam polliceor, viri clarissimi, collegae conjunctissimi! omnibus me adniscurum viribus, ne quam Vos ornatis, Academiae ego dedecori fiam: nam vel sic me Vobis quam maxime gratum futurum atque acceptum, certus scio; Vobis autem quam acceptissimum esse, in summis votis semper habebo. Tibi praefer-

fertim, dilectissime **O o r d e t i**, vir doctrinae laude non minus, quam morum integritate atque humanitate insignis, cuius innumera amicitiae monumenta, dulci affinitatis vinculo gratiora, nunquam obliviscar, quem utinam vitae ducem, in amplissimo hoc ordine, diu conspiciam! **Vos** ergo omnes, celeberrimi viri! qua estis humanitate, amice novum accipiatis collegam, iis quidem, quibus vita suavior ducitur, artibus haud instructum, qui vero vestra suspiciens merita, **Vos**, qua par est observantia, colet semper.

Vos imprimis, qui celeberrimum medicorum ordinem ornatis, viri artis usu et scientia conspicui, quis ego, qui muneris ratione **Vobis** iunctus, **Vobis** me parem sistam? Equidem tuam, **Bleulande!** famam meritis partam, raramque **Suermanni** dexteritatem, et **Wolterbeckii** eruditionem, inque extricandis morbis sagacitatem conspiciens, vix amplius quid promittere audeo, quam me vestra vestigia, pressis passibus, secuturum.

Tibi id me debere sentio, **cl. de Fremery!** ut ad aliquam saltem nominis celebritatem comparandam, intentis adnitar viribus; tibi, a
cu.

cuius ore discipulus haesi, cuiusque uti etiam Reinwardtii mei institutione, quidquid in Chemicis possum, magnam partem accepi. Ignoscas, hac si utar opportunitate, ut gratisimum tibi animum, tuique observantissimum publice hic obtester. Tu, quaeso, praeclarâ tuâ institutione et copiosâ rerum cognitione, mihi (utinam per longum tempus!) placide adsis, ut quantum ex physicis disciplinis medico veniat auxilii, cunctis, ex nostro etiam exemplo, patere possit. Tibi autem, discipulus magistro, palam hic polliceor, me tuum, in erudiendâ iuventute, exemplum sequentem, illud summo opere curaturum, ne, meâ negligentâ, tuae scholae fama detrimentum capiat.

Equidem, si hoc praestitero, Vobis, Ornatissimi Iuvenes! qui in hac celeberrimâ Academiâ medicinae operam datis, Vobis, inquam, me non defuturum confido. Quem in me doctorem habituri sitis, audire potuistis, non eum, qui examinandis aegris, scribendisque formulis, artis acquiri putem scientiam, verum qui summorum naturae scrutatorum discipulus, futuros medicos in physicorum scholis erudiendos esse persuasum habeam. Id itaque inprimis agam,

ut

ut Vobis, quantum medicam artem naturalium rerum iuvet notitia, ostendam, idque nunc quidem libentius, quoniam me auditores nacturum esse, earum rerum non imperitos, intellexi. Agite igitur, praestantissimi iuvenes! quo iam incepistis ardore, quod reliquum est spatii, ulterius persequamini, meque, in eo cursu, accipiatis monitorem, instigatorem, et si velitis, ducem; accipiatis amicum, cui nihil potius sit, quam vestris inservire commodis. Faxit Deus, quem supplex precor, ut vestri meique labores salutari arti, huic Academiae, carissimae Patriae, universae demum humanitati utilisissimi evadant!

D I X I.

THEODORI GERARDI
VAN LIDTH DE IEUDE

O R A T I O

D E

IOANNE SWAMMERDAMIO EGREGII
HISTORIAE NATURALIS
CULTORIS EXEMPLO,

P U B L I C E H A B I T A

a. d. xxi. m. Ianuarii, a. MDCCCXIX.

CUM EXTRAORDINARIAM HISTORIAE NATURALIS
PROFESSIONEM AUSPICARETUR,

THEOPHILUS DE VITIS
DE BISTON DE VITIS

O R A T I O

de

IOHANNIS DE VITIS
DE BISTON DE VITIS
DE BISTON DE VITIS

DE BISTON DE VITIS

DE BISTON DE VITIS

DE BISTON DE VITIS



ACADEMIAE RHENO-TRAIECTINAE CURATO-
RES, VIRI AMPLISSIMI GRAVISSIMI!

QUI IN REGNO BELGICO, IN REGIONE AUT
IN URBE TRAIECTINA, VEL REBUS PUBLICIS AD-
MINISTRANDIS, VEL IUSTITIAE TUENDAE PRAE-
ESTIS, VIRI NOBILISSIMI, INTEGERRIMI!

MAGNIFICE ACADEMIAE RECTOR!

DIVINARUM HUMANARUMQUE DISCIPLINARUM
PROFESSORES, VIRI CLARISSIMI!

SACRORUM ORACULORUM INTERPRETES, DOC-
TISSIMI, PLURIMUM VENERANDI!

QUARUMVIS ARTIUM ET DISCIPLINARUM DOCTORES ERUDITISSIMI !

ORNATISSIMA IUVENTUTIS CORONA, SPES PARENTUM, PATRIAE, HUMANITATIS !

QUOTQUOT TANDEM HUNC ARTUM PRAESENTIA VESTRA ORNATIS, CUIUSCUNQUE LOCI ET ORDINIS !

AUDITORES HUMANISSIMI !



Inter adminicula, quibus tardius ad disciplinas ingenium mirifice excitatur, illustrium in iis virorum exempla non ultimum obtinere locum, omnes agnoscunt. Nimirum compertis iis, quae qui ante nos fuerunt egerunt, ad similia, quin ad maiora etiam, perficienda excitamur; ut Themistocles olim, qui Miltiadis umbra exagitatum se aiebat, ut illum et actorum fama et meritis erga patriam aequaret. Neque enim quidquam bene natum aut docet magis aut iuvat, quam laudabilis illa aemulatio, qua ad sequendos non modo, verum etiam ad aequan-

quandos magnos quosque in arte viros incitamus.

Neque haec unica existit causa, cur in perscrutandis rebus tantopere iuuet, semper ante oculos eos sibi ponere, qui in arte quam exerceamus excelluerint; accedit enim singularis exempli vis, quia sic fuscipiendi laboris egregios nanciscimur duces, qui monstrando, quae eundum sit, viam, impediunt, quo minus vagi erremus. Quid? quod suis ipsi erroribus nobis profunt: nempe ita evitandos scopulos docemur, ut adeo quam illi cum magno industriae et temporis dispendio sibi compararint, eam nobis multo facilius et tutius comparemus scientiam.

Quae si consideraverimus A. A. ! quid mirum, summos etiam et multifaria doctrina instructissimos viros, in iis, quae ab aliis inventa, sive inchoata fuerint, sive perfecta, cognoscendis non minus quam in ipsis rebus pervestigandis detentos fuisse? Quid mirum, eos saepe iusta admiratione abreptos, summa ope id egisse, ut illorum merita in clarissima ponerent luce, de sua non magis fama solliciti quam de aliena? Quid mirum, eos impen-

pense laudasse, quos et iucundissimi laboris et comparatae doctrinae, saepe etiam acquisitae celebritatis, auctores merito habebant?

Quae si de omnibus valent, qui scriptis suis et lucubrationibus humanum genus sibi devincirint, quanto plus ea valere existimemus de iis, quibuscum nobis est patria communis? Quamvis enim qui litterarum studio feruntur, ex quibuscunque demum nationibus orti, studiorum vinculo coniungantur, ut unam veluti familiam faciant, negari tamen neque potest, neque etiam debet, gratisimum nobis semper accidere, si inter artis, quam colimus, magistros ex nostratibus etiam magna nomina offendimus. Scilicet illorum gloriae ad nos quoque aliquam pertinere partem existimamus, et, quod illi perfecere, id nostras quoque vires non penitus superaturum speramus. Equidem fateor, naturalium rerum contemplationem vel propterea mihi tam gratam semper existisse, quod in ea ex nostratibus tot tantosque viros non mediocriter versatos fuisse, eoque magnam sibi nominis famam comparasse viderem. Inter eos vero nescio, an non penitus excelluerit I o a n n e s S w a m m e r d a m i u s, cui equidem tum
doc-

doctrinae, quam sibi indefesso labore comparavit, copia, tum ingenii, quo immensam illam copiam digessit et in suos aliorumque usus adhibuit, acumine, parem vix invenio.

Cum igitur mihi hac hora disciplinae, in qua ille tam egregium se praestitit, docendae, publica oratione ingrediendum sit munus, et apud vos quidem, quorum animis non minorem patriae quam bonarum artium amorem inesse confido, non plane aut ineptam mihi aut ingrattam vobis dicendi fore materiem iudicavi, siquidem dicam *de Ioanne Swammerdamio, egregii Historiae naturalis cultoris exemplo.*

Dum vero ad hoc argumentum exponendum accedo, ne in ipso orationis limine tenues mihi deficient vires, vehementer vereor; vestra saltem A. A. et patientia in audiendo et benevolentia in iudicando me magnopere indigere, probe sentio. Quapropter A. A.! tenuem Oratorem, non proprio Marte sed sub gravissimis auspiciis ad vos verba facientem, ea, quae literatis hominibus propria est, indulgentia ut audiat, etiam atque etiam rogo.

Illos ad naturalium rerum cognitionem felicissime pervenire certum est, qui ex celebri Baconis monito „ non fingunt, aut excogitant, sed invenire conantur quid Natura faciat aut ferat”. Cum autem nostrae contemplationi res sponte sua raro se ita offerant, ut quae ad eas intelligendas faciant, a diligentissimo etiam observatore penitus lustrari possint, audacter interrogandam esse Naturam, atque experimentis sagaciter institutis cogendam ad ea patefacienda, quae recondita teneat, summi artis magistri exemplo suo docuerunt. Ita Naturam perscrutando augetur et stabilitur, quae placida primum contemplatione acquisita fuerat, scientia. Quapropter qui naturalium rerum accuratam sibi comparare velit notitiam, non modo promptus ad videndum, verum etiam ingeniosus ad investigandum sit oportet. At vero qui in hisce subsistit, quamvis egregie agat, non tamen omnem perfecisse rem credatur. Nimirum homini id a natura datum est, ut non modo varias res rerumque formas, similitudines et differentias sensibus animadvertere, nexus conjunctionesque perspicere, verum etiam horum omnium rationem aliquam et finem assequi cupiat.

piat. Addenda igitur Naturae contemplationi et perscrutationi interpretatio quaedam eius et explicatio, si perfecti Historiae naturalis cultoris effigiem depingere velimus.

Haec igitur cuncta in unum conveniebant Swammerdamium. Namque hic, iam a prima inde iuventute opportunitatem nactus contemplandi Naturae divitias, exinde earum insatiabilem hausisse videtur cupidinem. Nempe patre natus pharmacopola Amstelaedamensi, qui in congerendis rerum naturalium thesauris totus erat, in illis excutiendis, comparandis, ordinandis, et quae maxime memorabilia viderentur, notandis, perscrutandisque vires suas, admodum iuvenis, experiri coepit. Quibus deliciis captus et summorum in scientia naturali virorum, Harveii maxime et Graafii exemplo excitatus, aliorum Sylvii, Stenonis, Hornii familiaritate firmatus, Philosophiae naturali integram vitam consecravit, nullamque doctrinae partem penitus negligens, maxime tamen illum Zoölogiae locum, qui in minimorum animalculorum natura pervestiganda versatur summa industria pertractavit, a Plinio

nio doctus, nusquam magis quam in hisce minimis totam esse Naturam.

Unumquemque Naturae observatorem laudamus, A. A.! qui flagranti ardore in sua studia fertur, omnem captando occasionem, qua vel minimam Naturae particulam considerare possit. Laudamus liberum ab omni opinione, quique solius veritatis amore ductus, ad hoc studiorum genus accedat. Laudamus attentum, qui totus in iis observandis occupatus sit. Laudamus tandem et accuratum, qui nihil negligat, ea etiam quae exigua videantur summa cura prosecutus. Quae igitur probati observatoris notae in Swammerdamio nostro quam egregie concinant, paucis videamus.

Quo eum fuisse ardore putetis, qui ut amata persequeretur studia, honores opesque posthabuit, morosum patrem tulit de quaestu faciendo quotidie increpantem, qui paterna domo exul, egenus adeo oberravit, ut naturales res doctior evaderet. Cum enim arti medicae operam dedisset, non nisi vi cogi potuit, ut medicinam

nam aegris faciendo rem suam ageret, prae-
 os taedio et laboribus consumptus, viresque
 fractus, sanitatem non recuperavit, nisi genio
 indulgendo atque ad delicias suas, minimorum
 observationem, redeundo.

Quo eum fuisse ardore putetis, qui Natu-
 rae cognoscendae desiderium nec imbecilla cor-
 poris valetudine nec fanaticis tristissimae men-
 tis alucinationibus extinguere passus sit. Testa-
 tur ipse, se ingentem, quem susceperat, in apes
 laborem, medios inter animi de aeterna salute
 solliciti angores, inter suspiria et lacrymas, vix
 perficere potuisse; vicisse tamen rerum eiusmo-
 di ardentem cupidinem. Nec mirum igitur,
 viro tam diversis studiis, tanquam maris fluctibus,
 quasato, imbecillam fuisse sanitatem; mirum
 vero, eum nihilominus tanta et suscepisse
 et perfecisse.

Quo eum fuisse ardore putetis, qui noctes
 impendit diesque, quaerendis, capiendis, in-
 dagandis animalculis, qui aërem, aquam, culta,
 inculta perscrutabatur, ut ova, vermes, nym-
 phas, papiliones, horumque nidos, alimenta,
 mores, copulas, morbos addisceret. Quam
 inusitata patientia iis, integros dies, adsedit,

ut

ut singulis momentis notaret gradus mutationis. Quam incredibile sedulitate, per integrum mensem, observandis, delineandis describendisque apum partibus occupatus fuit, adeo, ut in aprico sole ad medium usque diem, capite sudoribus madente, oculos videndo fatigaret, per reliquum diem perque noctem, mentem manusque agigaret, visa et delineata accuratissime describendo.

Qui nobiscum eximium, quo in studia sua ferebatur *Swammerdamius*, laudant ardorem, plurimi forsan eum non adeo ab omni opinione liberum aestiment, ut solius veritatis studiosus Naturae lustraverit opera. Quippe plerosque suos suscepisse illum labores dicunt, ut nihil non ex ovo fieri ostenderet, ut partium epigenesin demonstraret, ut aliorum errores carperet, in eos acerbius plerumque, quam quidem veri studium finat, invectus. Iis vero qui ita iudicant ipse respondeat *Swammerdamius*, ideo suis experimentis atque inde ductis ratiociniis niti se dicens, quoniam illa inter se adeo consentiebant, neque alii quod solide opponerent, habebant; se si posthac observaverit quae suam sententiam aut mutare, aut
etiam

etiam penitus evertere possint, veritatis amore cum publico communicaturum esse atque una in eum finem auxiliatrices eorum manus implorare, qui secum diligenter Philosophiam experimentalem colant (*). Ita qui loquitur, dicendusne erit aut nominis fama aut opinionibus ductus? Num vero illi vitio vertendum, si ipsam Naturam interrogare solitus, eos non audiverit, qui ab experimentis imparatissimi, non tam philosophantur, quam sophismis indulgent?

Quomodo autem, si opinionibus abripi se penitus passus fuisset, tam attentus ea etiam considerasset, quae nihil ad eas opiniones facerent? Neque enim ea tantum observavit, quae ad Insectorum generationem eorumque varias mutationes pertinent, verum cetera quoque quaecumque eorum naturam illustrare possent. Nullum ex hisce animalculis, quod quidem contemplatus est, obiter tantum consideravit. Figuram corporis externam, partesque interiores, minutissimas etiam, notavit, intesti-

(*) *Historia Insectorum generalis in praefatione auctoris.*

tina, spiracula, per quae aër decurrit, sensus organa, nervorum apparatus, musculos. Non minus quae vitae mores adtinent, sive pastum quaerendi conficiendique modum, sive propagandae speciei rationem, sive multiplicem sobolis curam spectaveris, sedulo animadvertit. Quibus factum fuit, ut plura, quae aliis neglecta sint, primus observaverit, non modo in Insectis, verum etiam in aliis animalibus, in ranis videlicet atque in piscibus. Qualia profecto non inventurus fuisset nisi omnibus intentis mentis viribus, defixisque in ea, quibus se tradiderat.

Quomodo si revera opinionum commentis, non vero Naturae iudiciis adhaesisset, adeo accuratus fuisset, ut quae ille vidit, ab aliis vix corrigi, aut augeri potuerint, adeo, ut quae de ranis scripsit, ab egregio in hisce Roefelio penitus comprobata sint, qui et ipse Swammerdamii de Scarabaeo nascicorni historiam vix mutatam secutus est: quomodo tantam ipsius descriptiones meriturae fuissent laudem, ut oculatus omnino Needhamius in describenda sepia declaraverit: siquidem nonnulla aliter habeat ac Swammerdamius,

huic

huic potius quam sibi habendam esse fidem. Qualem A. A. habebimus observatorem, de quo ipsi in eadem palaestra aemulicam egregie iudicarint!

Quod autem modo diximus, raro interiore naturalium rerum cognitione quicquam valere, qui tantummodo Naturae observatorem agens, ad eam data opera perscrutandam non accedat, haec Swammerdamii quoque nostri sententia fuisse videretur. Magnam enim vitae partem impendit excogitandis instituendisque variis experimentis et operationibus, quibus ad intelligenda mira Naturae opera duceretur. Qua in perscrutatione Naturae quantum adhibuit ingenium in inveniendis! Quantum iudicium in discernendis probandisque iis, quaecunque invenisset! Quam cauta argumentatione, ex probatis inventis ad explicandam rerum naturam accessit!

Ingenium quidem et singularem prorsus solertiam ostendit in excogitando, comparando, et adhibendo illo apparatu, quo ad subtilissima atque abditissima Naturae opera pervestiganda
ute.

uiteretur; nec minorem in iis artificiis, quibus
 quae invenisset, aliorum visui apertiora redderet;
 maximam autem in iis, quae summa arte praepa-
 rata, sed subito putredine peritura in longissi-
 mum tempus servaret. Ad subtiliorem minimo-
 rum animalculorum anatomen mensa utebatur,
 narrante Boerhaavio (*), aenea, artificiosis-
 sime duobus brachiis sursum deorsumque et ad
 latus mobilibus instructa, quorum uni id quod
 exploraret, alteri microscopium affigeretur, len-
 tibus instructum, qui quod videndum esset ad
 iustam magnitudinem auferent. Forfices adhi-
 bebat praecipue, dein cultellos, lanceolas, sti-
 los adeo exiles, ut ad cotem acui non potue-
 rint, nisi adhibito microscopio; eos prehenden-
 dis, separandis, scindendisque tenuissimis In-
 sectorum partibus, mirabili prorsus dexteritate,
 et suspensa manu admovebat. Eorundem in-
 testina, vasa (incredibile dictu) aqua eluebat,
 aëre implebat, siccabat, quaeque visui nocer-
 ent, particulas, variis liquoribus menstruis oleo
 imprimis terebinthino solvebat, auferebat, alias
 nimis molles et fere diffuentes, ut fabrica, si-
tus

(*) *Bibl. Nat. in vita auctoris.*

tus, nexusque melius pervestigari possent aceto indurabat; ad ea omnia subtilissimis siphonibus tubulisque usus, maxima etiam patientiâ, industria, dexteritate.

Atque ita maiorum quoque animalium et cadaveris adeo humani vasa et viscera cera condiendi, ipsorumque in situ nexuque naturali servandorum artem primus invenit, cuius artificii specimen uterum muliebrem ea methodo tractatum, applaudentibus omnibus earum rerum peritis, ad societatem regiam Londinensem diiudicandum misit (*). Ut obstupuerunt illi, ut admirati sunt egregiam summi anatomici sollicitiam et sagacitatem! Atque hac quidem ratione ille plurima in variis animantibus aut detexit primus, aut iam antea inventa confirmavit. Valvulas in vasis lymphaticis detexit, intestinorum situm naturalem et curvaturas ostendit, partium naturalium internarum tum viri tum foeminae fabricam, Graafii aemulus, illustravit.

Quoniam vero satis perspiciebat noster, nemini.

(*) Vid. *Miraculum Naturae sive uteri muliebris fabrica etc.* edit. 4ta prodiit Lugd. Batav. 1707.

minem vel maxime diligentem sibi relictum, ad maiora perficienda quicquam valere, nulla-que re magis vel singulorum augeri scientiam, vel artis proferri terminos, quam mutuis hominum litteratorum amicitiiis, studiorumque confortiis, magnorum sui temporis virorum familiaritatem modeste et assidue quaesivit coluitque sedulo. Et primum quidem in Gallia, sub auspiciis amplissimi Thevenoti, multos doctrina excellentes viros, variis institutis experimentis, five ad Insectorum mutationes, five ad rem anatomicam pertinentibus, sibi devinxit: adhibita pari in proponendo modestia, atque in inveni-endo sagacitate. Postea in urbem patriam redux, cum nonnullis medicis, rei naturalis atque anatomes studiosissimis, societatem inivit, cuius lucubrationes dein etiam publici iuris factae sunt (*). Habentur in hisce plurima quae Swammerdamio debentur, tum ad humani corporis historiam facientia nonnulla, tum plura quae ad intelligendam piscium fabricam et naturam iuvent, maxime ad cognoscenda ho-

(*) *Observationes anatomicae Collegii privati Amstelodamensis* Amstelod. apud Casparum Commelinum. Anno 1666 et 1667.

horum intestina et viscera, quibus ciborum digestio perficitur. Qua de re nonnulla etiam addidit experimenta, quae imprimis ad bilis et succi pancreatici naturam intelligendam faciant. Qui Swammerdamii labores virum ostendunt, ad talia suscipienda et perficienda natum; quos sane quo minus spernamus, impedit Blumenbachii autoritas, eos in ceteris eiusmodi qui exstant summopere laudantis (*). Maximam vero tum in rebus investigandis industriam, tum praesertim in iis, quae invenisset, probandis exquisitum iudicium ostendit. Inanes, sed magnorum virorum auctoritate maxime firmatas de Insectorum metamorphosi opiniones ille, innumeris et cautissime institutis eorum sectionibus, emendavit et luculentissime, quae sensim sensimque ex verme (larvam naturalium rerum scriptores appellant) nympha, ex nympha perfectum animal fiat demonstravit. Mitto quae de ephemeræ, de limacum, aliorumque animalculorum fabrica et functionibus accurate et ad rem apposite scripsit; magni quem

in

(*) Blumenbach, *Handb. der Vergleichenden Anatomie*, Gött. 1805. pag. 175.

in describenda apum historia suscepit atque egregie perfecit laboris paulo pleniorē mentionem non fecisse nefas! Namque hic in tenui labor summus!

Quae eo tempore non fatis distinguebantur, varias apum, crabronum, vesparumque species, ille melius separavit, tum externo corporis habitu accuratius descripto, tum praesertim internis partibus diligentissime exploratis. Eadem prorsus ratione differentiam inter mares apum [faeminamque et operarias ostendit, has nullius esse sexus primus fere vidit, propius autem ipsas corporis fabrica ad foeminam accedere accurata partium anatome monstravit. Neque hisce contentus, integram huius animalculi historiam ab ovo repetiit, singulas mutationes, quae partibus internis externisque vario vitae tempore accidant, anatomica exploratione profecutus. Atque ulterius etiam progressus est, variis saepiusque repetitis experimentis, alimenti quod e floribus herbisque petunt naturam, quamque in apis corpore subeat illud mutationem indagavit, aliaque plurima, maxime quae ad alvearis constructionem et novae sobolis nutritionem faciant. Quibus omnibus

bus

bus innumeros prorsus errores dissipavit, atque integrum hunc Historiae naturalis locum clarissimo collustravit lumine.

Cum autem in eo maxime spectetur iudicii vis, ut rerum momenta iuste existimemus rerumque varias coniunctiones atque necessitudines ita perspiciamus, ut exinde inventis dispositio accedat ordoque lucidus; in hisce etiam qualis quantusque habendus sit Swammerdamius iam paucis intelligatis.

Illo, quò vixit tempore, plurimi habebantur naturalium rerum cupidi, qui in Insectorum atque eiusmodi minimorum historia ita occupati essent, ut in colligendis et coëcervandis quibuslibet harum rerum exemplis infatiabiles maxime, in miris figurarum speciebus, colorumque pulcritudine haerent, et quae inusitata magnitudine vegrandia vel aliquo formae Iusu mirabilia apparerent, indefesso labore venarentur et pueriliter amarent: dein nihil non prorsus insolitum atque inextricabile in hisce, sive corporis fabricam spectes, sive mores vitae, viderent. At noster longe aliter. Namque in hisce minimis simplicem fore Naturam, ut in ceteris animalibus, sagaciter suspicatus, immensos labores non

non intermisit, priusquam penitus plana perspectaque et sibi et aliis reddidisset, quae per vulgatis opinionibus obscurata essent. Cuique ipsi nihil adeo insanum videretur, quam eiusmodi animalcula imperfectiora habere, quoniam illa tam imperfecte novimus, vitam consumsit viresque, ut ostenderet, Naturam non minori cura ea profecutam esse, quam aut aves aut quadrupedes aut ipsum denique hominem. Quod quidem non modo de Insectis docuit, verum de ipsis adeo, quae informem saepe molem referunt molluscis. Quapropter in hisce animalibus rite investigandis, atque in egregia ipsorum fabrica iuste aestimanda, summum illum, quo Gallia merito superbit, Cuvierium inventis suis omnino praeivit. Quidni ergo A. A. H. H. ! cum illum a tota Europa idque summo iure in media collocatum luce videamus, nos nostrum Swammerdamium in tenebris relinquamus? Immo vero aequiorem potius audiamus sequamurque Cuvierium ipsum nostri labores magni facientem virumque egregium laudantem saepenumero!

Et merito. Quis enim eum non laudet, qui in Zoölogiae atque Anatomes comparatae infantia, tot destitutus subsidiis, quibus nunc abunda-

da.

damus, tantum se praestitit? Qui Naturam quasi divinatus, in minimis magna molientem, in experimentis suis et sectionibus non vagus errabat, quocumque luxurians abriperet ingenium, sed iungens experientiae rationem, ab iis quae iam vidisset, ad ea quae adhuc quaerenda essent, ducebatur, atque ita immensum sibi aperuit, in quo ingenium exspatiari posset, campum, ita ex multiplicibus, quas oculis occupasset rerum formis, probabiles earum similitudines differentiasque veluti computare et fere definire potuit. Quo factum est, ut ingentem illam Insectorum copiam in ordines suos redigere ipsi contigerit, primusque adeo exstiterit, qui ex ipsa eorum fabrica et natura dispositionis rationem petierit. Quod quidem exemplum summi Historiae naturalis scriptores dein saepius secuti fuerunt.

Si igitur quae hucusque diximus reputaveritis A. A.! facile apparebit, nostrum non in iis habendum esse Naturae scrutatoribus, qui instituentis experimentis nullum ponentes finem, per diversissima inconsulto errant, postque vitam laboris plenissimam omnemque in perscruta-

tan-

tandis Naturae phaenomenis consumptam, mirantur se tam parum profecisse. Swammerdamius vero labores suos suscipiebat, ut Naturam perspiceret, rerumque oculis spectatarum rationem quoque et finem mente assequeretur. Dubitatisne de eo A. A.! an aptus fuerit his rebus gerendis ac probabilis Naturae interpretis a nobis habendus sit? At nullum superfluum dubitationi locum crediderim, siquidem boni interpretis dotes cum iis, quae in Swammerdamio nostro nitentur, conferamus.

Quod enim primum et praecipue in quocunque interprete iure poscimus, doctrinae est copia non exigua, qua ad singulas res, rerumque formas et necessitudines melius perspiciendas valeat. Etenim nisi ad rerum explicationem accedat rerum indolem variamque coniunctionem doctus, metuendum, ne ab opinionibus magis, quam a phaenomenorum observatione et perscrutatione duci se patiat. Noster igitur quem ducem secutus sit, ex iis quae scripta reliquit patere possit. Qui non hoc vel illud animalculum, sed centena eaque diversissima; non semel, sed decies, centies; non una, sed unaquaque parte explorare solitus erat, cum ad re-

rum,

rum, quas perscrutatus fuerit, naturam intelligendam prorsum ineptum habeamus? At inepta multa et ridicula protulit. Fateor, nonnulla; sed nobis hæc inepta et ridicula, qui iam saeculorum laboribus meliora docti sumus; iniquum autem sit quae temporibus debeantur, hominibus tribuere, isto tempore viventibus. An vero tam penitus incongrua sunt, quibus quaecunque observaverat explicare conatus est? Nonne plura, quae ad primum animalium ortum pertinent, ex comparatis animalibus, vertebris instructis, cum Insectis vermibusque illustravit? Nonne ex ranarum historia Insectorum metamorphosi lucem accendit? Nonne de respirationis usu in calidi sanguinis animantibus egregia docuit? Docuit, aërem mutari et nocivos e corpore educi vapores; docuit aëre puriorem reddi sanguinem, fuscitandae vasorum actioni, corporisque totius nutritioni aptiorem. Unde autem illa petiit? ex inanibus, quas excogitavit, hypothesibus? Immo vero ex innumeris observationibus atque ingeniosis omnino experimentis, quibus difficillimum illum Physiologiae locum multo sane apertiore reddidit. Plurima quidem reliquit; cur vero reliquit? quia despe-

rabat posse eadem nitescere. Atque hoc ipso, quantum ad interpretanda Naturae opera valeret, ostendit. Cum enim nos homunciones vix Naturae particulam cognoscamus, insanum sit de omnibus audacter pronunciare velle, ac si integrum hoc universum, intellectu nostro, comprehendamus. Quapropter Naturae interpretem prudentem iure requirimus. Talem itaque omnino se praestitit Swammerdamius. Plena sunt eius scripta exemplis, quae ostendant, quam cauta argumentatione usus fuerit, cum, ex inventis, rerum rationem aliquam exponere institueret. Saepius quidem ignorantiam professus, ubi aut non satis exploratam haberet rem, aut observationes non sibi invicem congruerent, maluit cohibere gradum, quam in tenebris oberrare. Cuius modestiae tum in aliis, tum praecipue in Apum atque Ephemeræ historia egregia invenimus exempla. Hic vero nonneminem mihi audire videor, dicentem: non semper talem se praestitisse Swammerdanium ac praesertim in eo, quem de respiratione conscripsit tractatu, plurima reperiri opinionum commenta deinceps ab experientia magistra prorsus repudiata. Scilicet

re-

refrigerationem illam sanguinis in pulmonibus volunt et fermentationem in cordis ventriculis. Verum teneatis, quaeso A. A. ! profecta haec esse ex schola Sylvii, celebris, id temporis, Physiologi et Medici, quem adeo praecceptorem suum noster valde colebat. Namque haec de respiratione Leidae disputavit (*) ut medicinae doctoris honores consequeretur, ideoque Sylviana hisce inesse, nemini mirum videatur.

Quantum autem a coniecturalibus eiusmodi, atque experientia minus firmatis alienus fuerit noster, ex ipso audiamus. Totidem declaravit verbis: non ultra experimenta esse errandum, nec quae ex iis recte efficiantur temere aliis applicanda esse phaenomenis. „ Cum enim Natura
 „ turae divitiae (inquit) sint inexhaustae, et
 „ multae earum adhuc coeco involucro ab
 „ sconditae, nos ipsimet, temeritate nostra ap-
 „ plicandi, sine circumspectione, quaevis qui-
 „ busvis, sumus in culpa amisfae veritatis,
 „ imo ita nonnunquam res per se claras et in-
 „ tel-

(*) Anno 1667 in tractatu de respiratione usque Pulmonum cuius tertia editio prodiit, Lugd. Bat. 1738.

„, tellectu faciles ita impedimus, ut obscurae
 „, nobis et inextricabiles evadant (*)”. Qui sic
 loquitur, A. A. ! qui sic quam egregiam pro-
 fert sententiam exemplo ipse suo sequitur, eum
 non prudentem habeamus, non plane modestum
 Naturae interpretem?

Sed vel prudentissimum et maxime modestum
 non ab omni erroris periculo remotum creda-
 mus, nisi ad Naturae penetralia accedens sin-
 cero flagret veritatis amore.

Scilicet et famae sollicitudo timidos homines
 ab audaciori rerum pertractatione saepe deter-
 ret, atque in explicandis phaenomenis diffiden-
 tes reddit. Quae vero ratio omnino damnanda
 est, quia sic rerum cognitio parum produci-
 tur. Quapropter si Swammerdamium
 laudamus, prudentem Naturae interpretem prop-
 terca laudamus, quod ea prudentia non e gloriae
 cupiditate, sed e veri studio proficiscebatur.
 Quamcunque de natura rerum proferret senten-
 tiam, omni observationum atque experimento-
 rum vi stabiliendae operam dabat, nihil ma-
 gis

(*) Vid. *Historia generalis Insectorum*, in praefatione auctoris.

gis curans, quam ut vera videret. Ideoque saepius iam fere absolutum laborem ab ovo repetiit, eandemque rem alia atque alia parte aggressus est, ut veritatem ex latebris eliceret. Quam protractam, etiam si odiosam fore hominibus intelligeret, libere ostendit. Utinam verominus fuisset acerbus! Namque haud negamus A. A.! nostrum, hoc veritatis studio abreptum, nonnunquam nimis acriter in adversarios faevisse.

Verum demus hoc homini, qui quodcumque faceret, non languide, sed cum aliqua vehementia peragebat. Erat enim Swammerdamius vir, animo acer et propositi tenax, cui quaecumque ipsi acciderent, sive grata sive ingrata, alta mente reposita manebant. Quae quidem animi propensio cernitur in modo, quo in se ipse, falsis religionis terroribus exagitatus, faeviit. Quo fanatico furore eo abreptus fuit, ut peramata penitus fastidiret studia. Quis non tam egregium virum, puerilibus angoribus consumtum, nihil curantem, sua despicientem, amicorum monita spernentem conspiciens, misericordia afficiatur? Illius autem morbi si plurima in eius scriptis inveniantur vestigia, quem
of-

offendat? Quis non ea tot praeclaris rerum observationibus compensata putet?

Neque tamen hoc ita accipiatis A. A.! ac si ea in Swammerdamii scriptis, quibus, pietate in supremum Dei Numen accensus, id egit, ut ex perfectissimis operibus adorandas efficeret Auctoris virtutes, damnare velim. Equidem minime probem eorum rationem qui in sapientissimi atque optimi Procreatoris Dei locum inania ponant nomina. „ Quî enim (ut cum „ Tullio loquar) convenit, signum aut tabu- „ lam pictam cum adspexeris, scire adhibitam „ esse artem, aut navigii cursum cum videris, „ non dubitare, quin id ratione atque arte mo- „ veatur; de Mundo autem, qui et has ipsas „ artes et earum artifices, et cuncta complec- „ tatur, dubitare, casusne sit effectus, aut ne- „ cessitate aliqua, an ratione et mente divi- „ na (*)”.

Quis, hanc terram in eaque sata et generata contemplatus, et secum cogitans, quomodo quodcunque extrat, suis se tueatur viribus, et permaneat, nihil autem sit, quod sibi soli narum, sed

(*) Cic. de Natur. Deor. Lib. 2. Cap. 34.

sed omnia omnino multiplici necessitudinis vinculo in communem salutem coniungantur: quis, inquam, haec contemplatus, non divinam veneretur Providentiam, quae toti huic universo singulisque eius prospicit partibus? Et admiremur Swammerdamium, qui, cum totam in consideranda et pervestiganda Natura consumserit vitam, supremi Dei religionem tenuerit, quando quotidie tantam videret animantium varietatem, tantamque ad eam rem vim, ut in genere quaeque suo permaneant; quando quotidie enumerare posset, ad pastum capescendum, conficiendumque, in figuris animantium, quae sit et quam sollers, subtilisque descriptio partium, quamque admirabilis in minimis etiam fabrica membrorum; quando videret, omnia quae intus inclusa sunt ita nata atque ita locata esse, ut nihil eorum supervacaneum sit, nihil ad vitam retinendam non necessarium (*).

O praeclarum virum et penitus sapientem, quem divina contemplans insolentium hominum non perturbarunt placita! qui religione Dei tactus, perscrutando Naturam, Naturae Auctorem

(*) Loc. e. c. Cap. 47.

rem celebravit! Hunc non magni faciamus, non laudibus efferamus ad sidera, quem Naturae interpretem habemus non modo doctum, sed ipsa scientia prudentiorem magisque modestum, prudentemque non famae, sed veritatis amore, piū denique atque hoc ipso laudibus nostris maiorem.

Quae quidem hactenus dicta sunt, A. A.!, quamvis ad perfectum Naturae interpretem formandum egregie conveniant, minime tamen talem faciunt, qualem iure desideratis. Quandoquidem enim primam orationis dotem perspicuitatem dicit Cicero, illum, qui, interpretando Naturam aliis se doctorem offert, perspicuum esse vultis: quapropter iure a me poscitis, ut hoc quoque Swammerdamio non defuisse efficiam. Neque hic difficilis mihi labor fuerit. Ipsi modo videatis A. A.!, quomodo quae scripsit noster temporum iniquitatem superarint; quo studio legantur ab omnibus, qui rerum naturalium notitia aliquid valere existimentur, quantopere iis probentur. Raro enim reperiat is nostri aevi de hisce scribentem, quin ad Swammerdamii probatissimam auctoritatem lectores mittat. Unde autem factum pu-

te-

tētis, quod cum omnia mutata sint, Swammerdamii scriptis honor manserit? quoniam quae habet verissima, maxima perspicuitate proferret, verbis bene provisam rem sequentibus non invitis. Idcirco saepe etiam, qui post eum venerunt, ab eo mutuati sunt et descriptiones et delineationes, desperantes scilicet meliora se posse dare. Namque summus profecto in historia Insectorum Reaumurius, ut sua illustrare posset, Swammerdamii iconibus usus fuit. Quo quidem exemplo docemur quanta in ipsis sit et veritas et perspicuitas. Taceo quippe iam mox commemoratos Neehamium, Roefelium, Blumenbachium, Cuvierium, qui quanti nostrum faciant, in rebus describendis et illustrandis, quavis fere scriptorum suorum pagina ostendunt.

Hunc igitur tantum virum nonne gaudebimus A. A. nostram protulisse patriam, hunc tantum virum, cognitis atque auditis ipsius meritis (utinam ex magis disertis oratore!) sequi non cunctis contendemus viribus? contendemus profecto quicumque Naturae cognoscen-

dae operam damus, eoque magis, Equando nobis prae Swammerdamio pluram adfuit, quae nos ad maius etiam admoneant atque incitent studium. Ille solus, sibi relictus, neglectam et contemptam, Historiae naturalis pertractavit partem, nulla fere habens ad suos perficiendos labores incitamenta, neque privata neque publica. Egenus eo redactus fuit, ut quos immensis laboribus sibi comparaverat rerum naturalium thesauros, cuivis emendos offerre debuerit. Vix autem in hac ipsa patria reperire potuit, apud quem tantum amata studia valerent, ut ipsi inopi opem ferret. Nos vero (o! litteratorum hominum felicitatem!) ea vivimus tempora, quae abundant iis, quibuscunque mens ad has ipsas lucubrationes et excitetur et iuvetur. Honorifica Naturae habemus studia, splendida et prorsus egregia superbimus supellectile, summorum in arte virorum industria comparata. Denique eos rei litterariae Antistites nacti sumus et fautores, qui, ut quem in republica tenent locum, ornant virtutibus, ita quam in Academia, iure suo, habent auctoritatem, singulari augment in bonas artes litterasque cura et providentia.

Talia praedicanti mihi non opus fuerit, coram hisce qui hic me audiunt, vos digito monstrasse, Viri gravissimi, amplissimi huius Academiae Curatores! Quis enim viros laudans bonarum artium amore excellentes, de vobis id imprimis dicendum esse non agnoscat? Agnoscere autem imprimis me oportet, qui tot nominibus ad vos iam pertineo, quorum humanitatem et benevolentiam mox post adventum plane expertus sum, quorumque favorem magis magisque demeruisse dum vivam mihi religioni sit summae. Utinam quo in mea studia flagro ardorem eruditio mea et doctrina (quae sentio quam sint exiguae) aequent, ut ex meis laboribus vestrae huic Academiae novum accedere possit emolumentum! At vero, quod unum quoque, indefessam polliceor industriam, quam vos obtestationem accipiatis velim benevole. Faxit Deus, ut quem hic absentem doleo omnesque hi dolent mecum, propediem salvum habeamus Collegii vestri Praesidem! faxit, ut Vos viri amplissimi! per longum tempus, in huius Academiae et in Patriae commoda sospites habeamus atque incolumes.

Quominus magnifica promittam, vester me prohibet conspectus, Viri clarissimi! qui huic inclytæ Academiae eruditionis vestrae doctrinaeque fama insignis affertis ornamentum. Quis enim ego sim, qui me vestro adscriptum ordini videns, sperem fore ut vos eximiis iis virtutibus aequare possim. Quod idem licet animum posset deficere, mihi tamen non ingratum accidit, quippe qui Harderovici degens, iam saepe expertus sim, quantum ad vitam beatam iuvet doctorum hominum familiaris consuetudo. Neque enim Nieuhoffii, multiplici rerum notitia insignis, animique candore venerandi senis unquam obliviscar, nec ceterorum quibuscum ibi officii communione, coniunctus fui. Tot illi tantisque me cumularunt humanitatis atque amicitiae documentis, quanta vix sperare, nedum expectare, potuissem. Hic autem non minorem spero ex vestra societate, Viri clarissimi! sive ad augendam meam qualemcunque eruditionis copiam, sive ad vitam dulcius ducendam percepturum esse fructum. Quapropter vobis me quam maxime commendatum cupio.

Vobis autem imprimis me commendo, quibus tradendae disciplinae similitudine adiunctum
me

me video et laetor. Ea enim naturalium rerum studia semper in deliciis habui, vestraque meritis vestris comparata fama me sperare iubet, fore ut vestra doctrina insigniter mea augeatur scientia.

Hoc autem non solum est, quod solenni hac hora animum meum commovet, verum ad vos accedentem, Viri celeberrimi! collegae coniunctissimi! praeteritae etiam vitae, quam in hac amoenissima urbe degi, subit cogitatio, plurimumque ego vestrum, quibus me magnopere obstrictum sentio, in me collata beneficia reputo. Vos enim conspiciens, viri et virtutibus plurimum venerandi et doctrinae laude spectabiles Heringa et van Oordt! quid non commemorem singulare, quod olim ex vestra humanitate atque approbatione ad mea studia expertus sum incitamentum; quid non hic palam profitear, me eam ob causam plurimum vobis debere; quid non laetus gratam hic publice obtester mentem!

Utinam autem omnes, quorum utilisima institutione olim frui mihi licuit, hic salvos adspicere mihi contingeret, gratisimumque animum ipsis palam significare! Felicem vero fortunatumque

que me habeo, quod saltim vos, Viri celeberrimi Bleulandi et de Fremery, compellare liceat, quibus praesertim quod sum quodque olim praestare poterō, me debere coram omnibus profiteor.

Quoties enim quam a te accepi, Clarissime Bleulandi! de corpore humano institutionem mente mea reputo, toties et tuam in me erudiendo operam et egregiam in perscrutanda Natura sollertiam admirari soleo. Quam tamen quid hic tenuis orator verbis laudem, cum rerum ipsa testimonia in amplissimo illo tuo, quo merito iam gloriatur haec Academia, Museo, tam manifesta habeamus! Tu Vir Clarissime! quo olim discipulum, eodem animo iam me accipias collegam, tui nominis observantissimum!

Tibi etiam expertissime de Fremery! non minus profecto meritorum in me recordatione, quam novi officii ratione obstrictum me sentio, iunctum me gloriatur et laetor. Insignis est sane felicitas mea, qui quem praeceptorem olim maxime colui et amavi, in iis potissimum, quibus tantopere delector artibus, eum nunc per integrum vitae cursum vitae litterariae magistrum ha-

bi-

biturus fime laborum ducem! O lütinam, damus
 in colligendis disponendisque naturalium rerum
 thesauris, potius sub auspiciis, occupatus sum, hi
 tuam olim merear approbationem, q tibi placu-
 isse contigerit — tibi enim vir egregie! placu-
 isse non ultimam mihi laudem ducor, non lexi-
 guum ad maxima tentanda incitamentum futu-
 rum sentio. Supremum autem Deum precor,
 ut te, et hunc quo merito superbimus Bleu-
 landium vosque demum omnes Viri Claris-
 simi! in huius Scholae commodum inque Pa-
 triae ornamentum, quam diutissime seruet su-
 perstites!

Ad vos tandem venio, ornatisimi Iuvenes!
 qui in hac celeberrima Academia diversis hu-
 manarum artium et doctrinarum partibus ope-
 ram datis. Ad Vos venio non solum, quia
 id diei huius solennitas suadet atque adeundi
 muneris ratio poscit, verum maxime propterea
 quod sic ipse animus iubet atque imperat. Vobis
 enim vivere, vestrisque studiis prodesse, ve-
 hementer cupio; prosum autem, si vobis hunc
 quo hactenus iure merito exsultatis praecepto-
 rem, quemque et meum esse audivistis, co-
 lendi atque audiendi exemplum existam. Ce-
 te-

terum si quid in me fuerit aut in meis lucu-
brationibus, quod vobis prodesse possit, omni
id vestrum habeatis velim. Mihi tunc tandem
vitam bene peractam existimabo; si vos, com-
muni nostra naturalium rerum indagazione,
studiis severioribus vitæque futuræ reddiderim
quam aptissimos.

HENRICI CAROLI VAN DER BOON MESCH,
MATH. ET PHIL. NAT. ET MED. CAND. ET IN ACADEMIA LUGDUNO BATAVA STUDIOSI,

R E S P O N S I O

AD QUAESTIONEM

A B

O R D I N E C H E M I C O

PROPOSITAM:

Quum recentiorum Chemicorum plerique, duce eximio H. Davy, acidum, quod hactenus muriaticum oxygenatum dici consueverat, simplex esse principium, Chloricum nuncupandum, statuunt; nonnulli tamen cum Cl. Berzelio, veterem Theoriam Bertholletianam, hic etiamnum esse sequendam autument; quaerit Fa ultas: quaenam harum doctrinarum, si ipsa spectentur experimenta; si ad integrae Theoriae Chemicar analogiam attendatur; si denique ratio habeatur baseos acidi Fluorici (phthoricum principium nonnulli dicunt) et haud ita pridem detecti principii Iödici; praerogativam mereatur?

QUAE PRAEMIUM REPORTAVIT.

HERBERT EARTHMAN AND HIS WIFE

DEED OF TRUST

IN WITNESS WHEREOF

THE PARTIES HAVE SIGNED THESE INSTRUMENTS

THIS 10th DAY OF FEBRUARY 1908

AT THE CITY OF CHICAGO

AD WITTORES

PROBATIONER

*Paucæ sunt, etiam maxime probabiles theoriæ, quæ non incurrant in aliquas difficultates, aegre removen-
das.*

Whytt.

THE HONORABLE JUSTICE OF THE PEACE
IN AND FOR THE COUNTY OF CHICAGO
DO hereby certify that the within and
above described instrument is a true and
correct copy of the original as the same
appears on the records of this office
this 10th day of February 1908
ATTEST
J. H. [Name]
Clerk of the Court

JOSEPH GRAMMIGNON REPORTER

ANTE MONENDA.

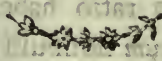
Responsurus ad Quaestionem Chemicam
quae his verbis continetur:

Quum recentiorum Chemicorum plerique,
duce eximio H. Davy, *acidum*, quod hac-
tenus *muriaticum oxygenatum* dici consueverat,
simplex esse principium, *chloricum* nuncu-
pandum, statuunt; nonnulli tamen cum Cl.
Berzelio veterem theoriam Bertholletia-
nam hic etiamnum esse sequendam autument;
quaerit Facultas: quaenam harum doctrina-
rum, si ipsa spectentur experimenta, si ad
integrae theoriae Chemicæ analogiam atten-
datur, si denique ratio habeatur baseos acidi
Fluorici (*phthoricum* nonnulli dicunt) et haud
ita pridem detecti principii *Iodici*; praero-
gativam mereatur?

eius ordinem quam proxime sequi conatus
sum; igitur exposita paucis historia acidi mu-
riatici oxygenati, ad rationes litis diiudican-
dae, quas et rei natura et Quaestio indica-
bat, proponendas et explicandas pervenien-

dum esse arbitratus sum: quae rationes, cum duplici genere contineantur, et experimentorum et analogiae: primo loco accuratius videndum erat de experimentis: deinde consulenda analogia; verum cum seorsim Quaestio memoraret principia Phthoricum et Iödicum, de iis quae dicenda erant, alio capite explicavi. Ultimo loco efficienda erat conclusio, ut pro meis viribus iudicarem, quaeenam sententia praerogativam mereatur.

Quibus eo ordine tractatis multa deesse et sentio et scio; sed ea rogo tribuant lectores, Viri Clarissimi, et condonent tironi, ingenioque neque per se magnopere valenti, neque exercitatione probato et confirmato.



CAPUT I.

DE HISTORIA ACIDI MURIATICI, ET ACIDI
MURIATICI OXYGENATI.

Acidum muriaticum aqua solutum, videtur iam cognitum fuisse Alchymistis (1); idque ope acidi sulphurici excussum est e muriate sodae a Glaubero: hoc acidum dictum fuit acidum salis marini, spiritus salis (2): Priestleius vero primus fuit, qui examini subiecit gaz acidum muriaticum (3).

Acidum vero ita dictum muriaticum oxygenatum detectum est a Scheelio A°. 1774; et ab eodem, doctrinae Sthalianae ad-

(1) Thomson *Systeme de Chimie* Tom. I. p. 131. fin. p. 132. princ.

(2) Vid. *Element. Chemiae* H. Boerhaave T. I. p. 814.

(3) Thomson l. l. p. 132. Cf. Macquer *Dict. Chim.* et Klaproth et Wolff *Dict. Chim. Mem. de l'Acad. Royale des sciences* A°. 1785. p. 296. sqq.

addicto, vocatum acidum marinum dephlogisticatum, phlogisti quasi expers (1): a Fourcroy dictum est acidum muriaticum aëratum (2).

Facie Chemiae mutata (3), quum invenisset Lavoifierius acida constitui basibus acidificabilibus, aut una, aut pluribus, et oxygenio (4), acidi vero marini basin nulla ratione, neque analytica, neque synthetica, posset detegere, ad analogiam confugit, et

con-

(1) Arbitratur Davyus sem Scheelium statuisse simplicitatem acidi muriatici oxygenati, quum id vocaret acidum marinum dephlogisticatum. Vid. *Journal de Phys.* T. LXXI. n. 326. 332. et *Elemens de Philos. Chimiq.* par H. Davy, traduit par J. B. van Mons Vol. I. p. 402. Verum rite animadvertit Bertholletus, notionem vocis *phlogiston* apud Scheelium vagam esse, *Mémoire d'Arcueil* T. III. p. 60. 8—9. ubi locum affert Bertholletus ex opere Scheelii, *Traité de l'air et du feu*, qui illustrat, quid Scheelius dixerit *phlogiston*. Cf. *Antwoord op de vraag, of het phlogiston in de ligchamen bestaat: door den Hoogg. Heer Nahuys. Verhand. van het Provinciaal Utrechtsch Genootsch. van Kunsten en Wetenschappen* D. V. Vid. omnino *Ann. de Chim.* T. XCIII. p. 32 sqq.

(2) Fourcroy *Syst. de Chim.* T. II. p. 109.

(3) Vid. *Nieuwe Chem. en Phys. Oeff.* door P. van Werkhoven D. II. p. 414. seq.

(4) Lavois. *Traité de Chim.* T. I. p. 69. et passim in hoc opere

constituit acidum marinum componi, ut cetera acida, basi muriatica (*basse muriatique, radical muriatique,*) et principio acidificante, oxygenio (1); acidum autem marinum dephlogisticatum censuit componi acido marino cum excessu oxygenii (2); exemplo Bergmanni et Morveau, a voce *muria* illud vocavit acidum muriaticum (3), hoc acidum muriaticum oxygenatum (4), a Kirwanno in oxymuriaticum deinde conversum (5).

Ambo haec acida deinde ab optimis Chemicis ad examen vocata sunt, eorumque proprietates et utilitates in lucem prolatae (6).

In.

(1) l. l. p. 75 et 255.

(2) p. 76. 178.

(3) p. 76.

(4) p. 77.

(5) Thomson T. III. p. 110. quamvis nomen acidi non mereatur acidum muriaticum oxygenatum: cum expressit facultatibus, quibus ab aliis corporibus distingui solent acida: (Thomf. l. l. p. 125. 126. *Journ. de Phys.* T. XXVI. p. 322.) tamen hoc nomen plerisque Chemicorum usitatum perspicuitatis gratia retinebimus.

(6) Vid. Fourcroy *Syst. de Chim.* T. II. p. 101—118. Thomf. *Syst. de Chim.* T. I. p. 131—147. T. III. p. 110—133. Davy *Elem. de Phil. Chim.* T. I. p. 384—417. Thenard, *Traité de Chimie* T. I. p. 562—596.

Inter omnes autem, antequam Davyus, novis institutis experimentis, ab omnibus Chemicis asumptam gaz acidi muriatici oxygenati compositionem in dubium vocaret, eminent Bertholletus et Chenevixius. — Et Bertholletus quidem ab A°. 1785 (1), cum coepit inquirere in acida muriaticum, et muriaticum oxygenatum, ad annum 1816 haud destitit indagare amborum indolem, illustrare proprietates, invenire utilitates. Chenevixius vero anno 1802 (2), specimen edidit de acido muriatico oxygenato, eiusque copulis cum aliis corporibus, a principibus Chemicis magnopere laudatum.

Cum autem in sequentibus Capitibus plures proprietates utriusque acidi, tum ratio, qua optime parantur, recensendae erunt, has nunc misfas facimus, et iam transibimus ad ipsam Bertholleti sententiam de eorum com-

(1) *Mem. de l'Acad.* 1785. p. 276—296. *Journ. de Phys.* 1785. T. XXVI. p. 321—326. *Mem. d'Arcueil* T. III. 1817. p. 171—179. *Observat. sur la composition de l'acide oximuriat*: 1811. et p. 603. *Note sur la composition de l'acide oximuriat*: par M. Bertholl. 1816.

(2) *Philos. Transact.* 1802. *Journ. de Phys.* Tom. LV. p. 87—116.

compositione: in qua exponenda princeps tantum memorabimus phaenomenon, unde compositam acidi muriatici oxygenati effecit Bertholletus: reliqua enim, quae ipsius sententiae favere videantur, explicabimus Capitibus sequentibus.

Quamvis jam Lavoisierius (1) et Fourcroy (2) in acido muriatico oxygenato, oxygenium inesse contenderent, pluresque exinde explicarent huius acidi proprietates, praeter analogiam, non habebant, quo hanc theoriam defenderent: quod cum perspiceret Bertholletus, excitatus fuit ad Schee-
 llii experimenta repetenda, ut, quid de re esset, cognosceret. Primum hoc consilio experimentum instituit Bertholletus sequens: igne fortiori calcinavit magnesii calcem (*peroxydum*,) et obtinuit aërem vitalem: deinde calce, quae multum sui aëris vitalis amiserat, tractata cum acido marino, multo minorem copiam comparare potuit (acidi) marini dephlogisticati: unde conclusit, aërem vitalem oxydi magnesii sese iungere cum acido marino atque inde nasci
 aci-

(1) l. l.

(2) *Mem. de l'Acad.* 1785. p. 281.

acidum Scheelii (1): cum autem Bertholletiana theoria Chemicis minime placeret, pluresque ex eorum numero, Morveau imprimis, contenderent, originem acidi Scheelii non esse explicandam, nisi in auxilium advocato phlogisto (2), pergit Bertholletus, et experimentum instituit, quo omnes contra suam theoriam motas objectiones rebatur sublatum iri, et in diem collocatum acidi Scheelii naturam (3). Igitur exponens aquam acido muriatico oxygenato impraegnatam, radiis solaribus hanc solutionem amittere suum colorem, et expellere bullulas: has exceptas invenit esse gaz oxygenium; deinde aquam superstitem examinans, hanc detexit non continere nisi acidum muriaticum vulgare; ratione igitur habita accepti oxygenii, et superstitis acidi muriatici, collegit 100 partes acidi muriat. oxygen. componi 90,59, acidi muriat. 9,41 oxygenii, opinatus radios solares ab acido muriat. oxygen. abripuisse oxygenium (4), ut solent oxy-

(1) *Mem. de l'Acad.* 1785. p. 281. Cf. *Journ. de Phys.* T. XXVI. p. 398. seq.

(2) l. l. p. 281. 282.

(3) p. 284.

(4) *Mem. de l'Acad.* 1785. p. 282.

oxygenium abripere ab acido nitrico, et oxydis quibusdam metallicis. — Deinde invenit Bertholletus, si gaz acidum muriat. oxygen. transmittatur per solutionem potasfæ aqueam, duplex oriri sal; alterumque dixit murias potasfæ vulgare, alterum vero murias potasfæ superoxygénatum, ita explicans duplicem hanc salium originem, aut sumeret, aliquam partem acidi muriat. oxygen. decomponi, eiusque oxygenium sese coniungere cum immutato acido muriat. oxygen.; duplex deinde acidum, alterum oxygenio ditatum, alterum oxygenio privatum se cum potasfa coniungere, et memorata salia proferre (1). Acidum vero muriaticum superoxygenatum fcorsum, tunc temporis nondum erat cognitum. — In hos sales deinde plures eximii Chemici inquisiverunt, Lavoisierius (2), Fourcroy (3), Vauquelinus (4), alii, qui omnes tuiti sunt Bertholleti sententiam.

Che-

(1) *Journ. de Phys.* T. XXXIII. p. 217. et *Mem. de l'Acad.* 1786. Cf. Lavois. l. l. T. I. p. 254.

(2) *Traité de Chim.* T. I. p. 207.

(3) *Fourcroy Syst. des Connoiss. Chimiq.* T. III. p. 214. sqq.

(4) *Ann. de Chim.* T. XXI. p. 235.

Chenevixius vero magnopere discescit a Bertholletto, et aliam, atque Bertholletus viam ingresus, computavit acidi muriat. oxyg. 100 partes constare 77,5 acidi muriat. 22,5 oxygenii (1): quam proportionem deinde assumsit etiam Gay Lussac, novis a se in hoc acidum experimentis institutis (2). Acidi muriat. superoxygen. constare 100 partes 66 oxygenii 34 acidi muriatici.

Cum autem Bertholletus videret Chenevixium tantopere ab ipso discrepantem, in computanda oxygenii copia acidi muriat. oxyg., quid de re esset, cupidus sciendi, partim sua repetivit experimenta, partim nova instituit. Itaque radiis solaribus aqueam gaz acidi muriat. oxygen. solutionem exponens, nactus est primo experimento instituto,

deinde ex altero,	9,31	} oxygenii partes
ex quibus quan-	8,85	
titas media	9,07	(3).

Igi-

(1) *Journ. de Phys.* T. LV. p. 87. sqq.(2) *Mem. d'Arcueil* T. III. p. 172.(3) *l. l.* p. 173. 174.

Igitur hanc quantitatem parum differre videbat a supra memorata, primo experimento acquisita, dein vero per ammoniam tentans acidum muriat. aquae destillatae immisum, obtinuit ex partibus 100 acidi muriat. oxygen. primo experimento 23,39 } oxygenii partes
 deinde altero . . . 23,90 }
 ex quibus media ————
 23,64
 quae quantitas fere convenit cum memorata Chenevixii.

Omnibus igitur collatis, apparet, statuisse Bertholletum, oxygenium esse partem constituentem acidi muriat. oxygen., idque constare acido muriatico et oxygenio: atque hinc, hanc theoriam ab eo primum copiam oxygenii in acid. muriat. oxygen., definiente, iure dici theoriam Bertholletianam. — Omnes deinde Chemici secuti sunt Bertholletum, paucis exceptis, qui hoc illove experimento capti, maiori minorive iure, aliam opinionem tuebantur (1), donec prodiret

Hum-

(1) Sic Lambe retulit, actione gaz hydrogenii sulfurati in ferrum, prodidisse materiem similem muriati oxygenato ferri. Vid. Thomf. T. III. p. 121. sq.: quod tamen experimentum repetentes Vauquelinus, Morveau, Bouil-

Humphry Davy. Hic quum ope columnae Galvanicae, scilicet efficacissimi, quod cognoscebat, ad oxygenium in quibusvis corporibus detegendum, auxilii, iam plura corpora omnium Chemicorum consensu pro simplicibus habita, decomposuisset, atque eorum naturam chemicam in lucem collocasset (1), imprimis cum detexisset, alcalia componi principio metalloideo, et oxygenio, ut in alia acida nondum decomposita, in boracicum, fluoricum, ita etiam in muriaticum, et muriat. oxygen. plurima coepit in-

fi-
 Ion la Grange, minime confirmatum viderunt. Thomf. l. l. p. 122. 123. et lib. ibi laudd. Ita Girtannerus iam hydrogenium in acido muriat. posuit. Cf. omnino Scherer *ullg. Journ. der Chem.* B. IV. S. 418. B. V. S. 116. 507. — Bertholletus ipse singularem fovit sententiam de natura acidi muriat.; legimus enim apud Lavois. l. l. T. I. p. 255.: „ M. Berthollet avoit soup-
 „ çonné, que ce radical pourroit être de *nature metalli-*
 „ *que* :” ipse autem Lavois. fatetur (l. l.): „ cet acide
 „ ne parait pas avoir été décomposé jusqu’a ce jour dans
 „ aucune experience chimique, enforte, que nous n’avons
 „ nulle idée de la nature de son radical: ce n’est même
 „ que par analogie, que nous concluons, qu’il contient le
 „ principe acidifiant ou oxigène.”

(1) *Journ. de Phys.* T. LXVII. p. 332—344. Cf. *Elem. de Phil. Chim.* T. I. p. 353. sqq.

stituerentur experimenta; quibus sedulo repetitis tandem conatus est probare, acidum muriaticum esse compositum acido muriatico oxygenato, et hydrogenio, acidum vero muriaticum oxygenatum esse corpus simplex, i. e., nondum decompositum (1), vocavitque gaz acidum muriaticum oxygenatum, ob colorem suum viridiflavescens *Chlorine* a Graeca voce $\chi\lambda\omega\rho\delta\varsigma$, viridis (2), Latine *Chloricum*: deinde conclusit, sales muriaticos Alcalinos, cum metalloides non constitui acido muriatico et alcali et metalli oxydo, sed componi chlorico et basi alcali et metallo; sic e. g. murias potassae constare chlorico et potassio, murias stibii chlorico et stibio: porro chloricum habere affinitatem cum oxygenio, quocum iunctum abire in gaz, ob egregium colorem viridiflavescens dictum $\epsilon\upsilon\chi\lambda\omega\rho\delta\upsilon$, *Euchlorine* (3), tan-

(1) *Journ. de Phys.* T. LXXII. p. 359. sqq. T. LXXIX. p. 264. Cf. Davy *Elem. de Phil. Chim.* T. I. p. 384. sqq.

(2) Quod nomen magis Davy placuit, ob causam, quam indicat *Journ. de Phys.* T. LXXII. p. 384. „ quand „ bien même on decouvrirait par la fuite, que c'est un „ décomposé, et même qu'il contient de l'oxygene, ce „ nom ne peut pas induire en erreur, et ne nécessite „ pas de changement.”

(3) *Journ. de Phys.* T. LXXIII. p. 88.

tandem censuit, muriat. super oxygen. compo-
ni aut chlorico et peroxydo, aut euchlorico
et peroxydo (1); unde haec theoria, oppo-
sita veteri, dicitur Davyana.

Denique cum plurimorum Physicorum ocu-
li conversi essent in Davyum, prodiit
Berzelius, qui, novis argumentis, par-
tim ex analogia, partim ex doctrina propor-
tionum definitarum petitis, quam sedulo tracta-
verat, Bertholletianam veterem theo-
riam confirmare et tueri studuit: unde vetus
theoria opponitur Davyanae, et κατ' ἐξοχην
dicitur Berzeliana (2). Plurimos, et ce-
lebres Chemicos exercuit, et etiamnum exer-
cet haec lis; adstant utriusque partibus viri
in arte peritissimi: ultimo vero tempore Da-
vyanas partes sequi coeperunt strenui olim
veteris Theoriae defensores, Thenardus,
Gay Lussac, ipse Bertholletus, aliique
plures.

(1) *Journ. de Phys.* T. LXXI. p. 335. T. LXXII. p.
372. T. LXXXII. p. 202. imprimis p. 205.

(2) *Journ. de Phys.* T. LXXXII. p. 306. sqq.



CAPUT II.

DE EXPERIMENTORUM, IN DAVYANA, ET VETERI BERTHOLLETIANA DOCTRINA CONFIRMANDA, USU.

Quod autem a tantis Chemicis, quantos memoravimus, haec lis adeo difficillime possit dirimi, inde oriri videtur, quod plura phaenomena, quae pertinent ad acidum muriat., et acidum muriat. oxygen., utraque theoria, et Bertholletiana et Davyana, intelligere et exponere posse videatur: quaevis enim phaenomena ad acida nostra pertinentia bene exposuisse visi sunt Lavoisieriani, et ipse Thenardus, quamquam tum temporis sequebatur Bertholletum, tamen affirmarat, probabili ratione phaenomena ad acida memorata pertinentia exponi theoria Davyana. — In quo quidem ratiocinio me maxime confirmat Newtoni auctoritas, op-

time probari affirmantis, aliquam propositam theoriam, si facile et perspicue aliquot naturae phaenomena valeat interpretari. — Omnis autem difficultas litis dirimendae in aquae decompositione est posita: ex hac enim, quamquam ratione longe diversa, utraque theoria Bertholletiana et Davyana, quaeque pro sua opinione haurit argumenta. — Qui enim Bertholletum sequuntur, defendunt gaz acidum muriat. per se non existere, nisi sibi adjunctam habeat aliquam definitam aquae copiam; hanc aquam affirmant variis modis decomponi, ejusque hydrogenium liberum fieri, oxygenium vero copulam iniens cum acido muriat. hoc convertere in acidum muriat. oxygen.; contra qui Davy um sequuntur, asseverant nondum esse demonstratam hypothesein, qua assumitur acidum muriat. nonnisi aquae ope posse existere gazforme (1): et quodsi hanc admit-

(1) Vid. *Journ. de Phys.* T. LXXI. p. 331. 333. 334. Curaudau affirmat, etiam purum absque aqua posse existere gaz acid. muriat. Vid. *Journ. de Phys.* T. LXXIII. p. 122. Novo argumento conatus est Suchomlinovius refellere illam hypothesein. Vid. *Repertorium für die Pharmacie* von J. A. Büchner, Band V. Heft 1. 1818. p. 53. 54. et Gilberts *Annal.* LXXVII.

tant hypothefin, tamen contendunt, hydrogenium liberum redditum non provenire ex aqua decomposita, fed ex decomposito acido muriat., idque demto hydrogenio in chloricum converti: praeterea ftatuunt, veteris theoriae defenfores, quando acidum muriat. oxygen. cum aqua variis modis tractetur, ita ut producantur gaz oxygenium, et acidum muriat., hoc oxygenium provenire a decomposito acido muriat. oxygen.; hoc autem oxygenio orbatum converti in acidum muriaticum.

Contra qui Davy um fequuntur, defen-
dunt, fi haec phaenomena obtineant, aquam
decomponi, ejusque hydrogenium feffe con-
jungere cum chlorico: gaz oxygenium autem
liberum fieri. Hinc fit, ut idem phaenomenon
diverfe exponatur. E. g. fi per tubum por-
cellaneum, acido muriat. oxygen. repletum,
deinde candefactum, transmittantur vapores
aquei, obtinebitur acidum muriat., et gaz
oxygenium. Hoc experimentum ita exponunt
Bertholletiani, ut fupponant, caloricum
expellere ex acido muriat. oxygen. oxyge-
nium, idque calórico afumto, fieri gazfor-
me: acidum vero muriat. oxygen. demto oxy-
genio, converti in acidum muriaticum.

Contra Davyani volunt, aquam decomponi, ejusque hydrogenium se conjungere cum chlorico, idque convertere in acidum muriat., oxygenium autem liberum reddi, et asumpto calórico in conditionem gaz-formem abire.

Si acidum muriat. oxygen. aqua solutum radiis solaribus exponatur, vidimus nasci gaz oxygenium, et superstes esse in aqua acidum muriat. — Bertholletiani dicunt acidum muriat. oxygen. decomponi, atque exinde venire et acidum muriat., et oxygenium. — Contra Davyani affirmant aquam decomponi, cujus hydrogenio cum chlorico conjuncto, ab altera parte liberum reddi oxygenium, ab altera parte acidum muriaticum.

Si acidum muriat. commisceatur cum acido nitrico, nascitur aqua regia, emittens et vapores rutilos acidi nitrosi, et vapores acidi muriat. oxygen. — Qui Bertholleti partibus adstant, affirmant, oxygenium acido nitrico abripi ab acido muriatico; hinc hoc asumpto converti in acidum muriat. oxygen., illud amisso oxygenio in acidum nitrosum. — Contra, qui Davyi theoriam tuentur, opinantur oxygenium acido nitrico abripi ab hydro-

drogenio acidi muriat.; atque hinc illud converti in acidum nitrosum, hoc in chloricum.

Si igni tractetur ita dictum murias sodae cum acido sulfurico aliqua aqua diluto, et oxydo magnesi, evolvetur gaz acidi muriat. oxygen. et invenitur in vasi superstes sulphas sodae, et magnesium aliqua sui oxygenii parte privatum. Bertholletiani arbitrantur, acidum sulfuricum, cum majorem habeat affinitatem cum soda, quam acidum muriat., expellere acidum muriat. a muriate sodae: hoc autem ab oxydo magnesi converti in acidum muriat. oxygen. — Contra Davyani contendunt, hydrogenium acidi muriat. e muriate sodae ab acido sulfurico expulsi demere oxygenium oxydo magnesi, hinc evolvi chloricum (1).

Eadem ratione, qua haec phaenomena, explicat plura alia utraque theoria. — Itaque apparet hanc argumentandi rationem, quamquam per se gravem, hic tamen non sufficere ad litem dirimendam; sed hunc in finem alia esse quaerenda, et advehenda plura argumenta: quae cum ipsa Quaestio indicat, ad primum horum genus transibimus, et videbimus,

(1) *Ann. de Chim.* T. XXIX. p. 24.

mus, quoniam praecipua experimenta faveant sententiae Davyanae, quoniam Berzeliana, five veteri Bertholletiana. In quibus experimentis enumerandis non tantum ad ipsum acidum muriat. oxygen. attendendum est, sed etiam ad muriaticum: quod nemini mirum videbitur, qui secum reputet, ex mutua horum acidorum in se invicem conversione, utramque partem petere argumenta ad suam theoriam tuendam.

§. I.

Enumeratio et expositio praecipuorum Experimentorum, quibus probare student Davyani, acidum muriaticum oxygenatum nullum continere oxygenium, sed esse corpus simplex.

Gaz acidum muriat. oxygen., quo in sua experimenta usus est Davyus, optime paratur, sicut ipse vult, ex tribus partibus salis communis, duabus olei vitrioli, et una peroxydi magnesi: unde ope cupae pneumaticae gaz acidum muriat. oxygen. colligitur (1).

Ta-

(1) Vid. Davy *Elem. de Phil. Chim.* T. I. p. 384.

Talis gaz gravitas specifica est ad gravitatem specificam hydrogenii fere = 33,5:2: et 100 pollicum cubicorum hujus gaz pondus est granorum 76—77.

I. Nulla ratione ex acido muriat. oxygen. elici potest oxygenium, neque igni, neque aliis viis, nisi accedant oxyda, five aqua, five oxyda metallica, potassa, soda, oxyda stibii, ferri.

II. Fluidum Electricum, columna Galvanica decomponunt corpora, quae maximam habent cum oxygenio affinitatem, nec nisi difficillime dimittunt oxygenium (1), ut alcalia (2), terrae (3), acidum Boracicum (4),

Nulla ratione ex acido muriat. oxygen. elici potest oxygenium, neque igni, neque aliis viis, nisi accedant oxyda, five aqua, five oxyda metallica, potassa, soda, oxyda stibii, ferri.

(1) *Ann. de Chim.* T. LXIII. p. 172—266. *Journ. de Phys.* T. LXIV. p. 420—460.

(2) *Journ. de Phys.* T. LXVII. p. 339—364. *Ann. de Chim.* T. LXVI. p. 207—217. Cf. Davy l. l. T. II. p. 353. sqq.

(3) *Journ. de Phys.* T. LXXI. p. 102. sqq. *Ann. de Chim.* T. LXX. p. 193. sqq. Cf. Davy l. l. p. 386. sqq.

(4) *Ann. de Chim.* T. LXVIII. p. 169—174. ubi paucis exponitur parandi ratio, et facultates borii a Thenardo et Gay Lussac: tum imprimis vid. momentosissimum H. Davyi specimen, in quo, ut de sulfure, phosphoro. alcalibus, ita de hoc acido boracico praeclare agitur. *Journ. de Phys.* T. LXIX. p. 389—397. Cf. Davy l. l. T. I. p. 630. sqq. *Mem. d'Arcueil* T. II. p. 311. sqq.

nullam autem vim exercent in acidum muriat. oxygenatum, hoc integrum relinquunt (1).

III. Constat carbonem insignem alere affinitatem cum oxygenio, et ex quibusvis oxydis arripere oxygenium, atque ita varie oxydari, atqui carbo depuratus, candefactione hydrogenio, et aqua expulsi, intactus relinquitur acido muriat. oxygen., non oxydatur, ne in igni quidem vehementiori (2).

IV. Experientia docuit, insignem, quam habeat cum oxygenio affinitatem, basis acidi boracici, borium, (vocant Thenardus et Gilbertus *bore*; Davyus autem *boracium*) neque haec oxydatur ab acido muriatico oxygen. (3).

V. Acida imperfecta, quae avide solent aliis oxydis demere oxygenium, eoque sibi adiuncto converti in perfecta, non convertuntur in perfecta ab acido muriat. oxygen.; ita acidum sulfurosum, non in sulfuricum, nec in nitricum, acidum nitrosum (4). Nec in acidum carbonicum gaz oxydulum carbonii

(1) *Journ. de Phys.* T. LXXI. p. 334.

(2) Fourcroy *Syst. de Chim.* T. II. p. 111. *Mem. d'Arcueil* T. II. p. 343.

(3) Thenard *Trait. de Chim.* T. I. p. 567.

(4) *Mem. d'Arcueil* T. II. p. 345.

ni (1), nec in acidum nitrosum oxydum azoti (2).

VI. Constat ab altera parte, quanta vi polleat columna Galvanica ad oxyda quaevis decomponenda; ab altera parte, quanta vi attrahat carbo oxygenium: attamen si acidum muriat. oxyg. et carbo tentantur columna Galvanica, ambo intacta persistunt (3).

VI. Si vero contineant carbo, borium, acida imperfecta, aquam, ac tum in contactum ducantur cum acido muriat. oxyg., singula oxydantur, simulque nascitur acidum muriat. (4).

VII. Corpora combustibilia, metalla e. g., potissimum ex eorum genere, quae facilius in vapores abeunt, hydrargyrum, stibium, arsenicum, tellurium, zincum, in gaz acido muriat. oxygen. et cito comburuntur, et ita formant singulares materias, pluribus facultatibus insignes, a Davy o appellatas hydrargy-

(1) Ibid. et imprimis *Journ. de Phys.* T. LXXIII. p. 446. sqq. T. LXXV. p. 412. sqq.

(2) *Mem. d'Arcueil* T. II. p. 345.

(3) *Ann. de Chim.* T. LXXVI. p. 114. *Journ. de Phys.* T. LXXI. p. 327. ubi eadem leguntur.

(4) *Mem. d'Arcueil* T. II. p. 352. *Thenard Trait. de Chim.* T. I. p. 567. Cf. *Thomf.* T. V. p. 362.

gyranum, stibianum vel antimonianum, arsenicanum, nullum autem prodit gaz oxygenium (1).

VIII. Eorundem metallorum oxyda in contactum ducantur cum acido muriat. oxygen., formantur eadem corpora, quae in VII. experimento enumeravimus, at expulsum habetur tantum gaz oxygen., quantum oxygen. continuerint adhibita metallorum oxyda (2). — Hinc cum concluderet Davyus, insignem alere affinitatem metallorum bases cum acido muriat. oxyg., et quidem maiorem cum hoc, quam cum oxygenio (3), collegit, muriata sicca non esse copulam oxydi cuiusdam cum acido muriatico, sed esse copulam chlorici cum basi ipsa (4): quam sententiam confirmatam ratus est experimentis his duobus proxime sequentibus.

IX. Acidis boracico et phosphorico ficcis igni vehementiori tractatis cum ficcis muriatibus, sive muriate calcis, barytae, sive argenti,

(1) *Journ de Phys.* T. LXXII. p. 376. fqq.

(2) *Journ. de Phys.* T. LXXII. p. 378. et quae ibi annotantur. *Ann. de Chim.* T. LXXIX. p. 11. fqq.

(3) *Journ. laud.* l. c. p. 383. et T. LXXI. p. 332.

(4) *Journ.* l. p. 384.

ti, hydrargyri, ne vestigium quidem observatur gaz acidi muriat. (1); neque ex muriatibus argenti et hydrargyri carbo depuratus profert acidum muriat. (2). Aliquando scilicet nullam arbitratur fieri posse decompositionem ob maximam, quam cum chlorico habent, bases alcalium, ceteraque metalla, affinitatem.

X. Eodem modo haec omnia tractentur, addita tantum aqua, et tum large expellitur acidum muriat.; quam acidi expulsionem opinatur Davyus, efficere duplicem affinitatem, alteram chlorici cum hydrogenio, unde acidum muriat., alteram oxygenii cum metallis, quae dein oxydata coniunguntur cum adhibitis acidis (3).

XI.

(1) In hanc rem Gay Lussac et Thenardus non minus quam Davyus, inquisiverunt. Vid. *Ann. de Chim.* T. LXIX. vel in specimine memorabili de acido fluorico à Thenardo conscripto, p. 209. sqq. *Davy Journ. de Phys.* T. LXIX. p. 403. 404. 411. tum *Mem. d'Arcueil* p. 307. 322. 345 et passim in illo specimine factum est, ut aliquid acidi muriat. observatum fuerit: atqui hoc ortum fuit, quod aliquam aquae copiam retinuerint corpora, in experimentum adhibita: habent enim quaevis muriata, et acidum phosphoricum siccum insignem cum aqua affinitatem.

(2) *Mem. d'Arcueil* T. II. p. 352. sqq.

(3) Cf. loca laud.

XI. Stanno et gaz acido muriat. oxyg. calefactis nascitur liquor Libavii (Stannanum) ex quo non expellit gaz ammoniae oxydum stanni, sed liqore ammonia absorbetur, omnisque dein liquor concrefcit in massam aliquam singularem, novis proprietatibus instructam (1).

XII. Addatur liquori Libavii aqua, tum formari incipiunt cryftalli, ex quibus ammonia expellit oxydum stanni (2): quibus XI. et XII. experimentis volunt Davyan i, liquorem Libavii esse copulam chlorci cum stanno: ex eo igitur ammoniam non posse expellere aliquod stanni oxydum, cum stannum non fit oxydatum: stannanum autem decomponi addita aqua; atque huius hydrogenium cum chlorico se iungere, idque vertere in acidum muriat.; oxygenium vero se adiungere stanno; idque oxydatum solvi acido muriat., dein crySTALLIFICATIONEM suscipere; ex his tandem crySTALLIS ammoniam ob maiorem suam affinitatem cum acido muriat., quam
quod

(1) *Ann. de Chim.* T. LXXVI. p. 115. 116. 125. *Journ. de Phys.* T. LXXI. p. 328. quacum conf. p. 332.

(2) *Journ. de Phys.* l. l. p. 332.

quod stanni oxydum cum eo habeat, expellere stannum oxydatum.

XIII. Sulfur oxygenii avidissimum tractatum cum gaz acido muriat. oxygen. non oxydatur, sed vertitur in peculiarem liquorem a Thomfano (1) inventum, et a Bertholletto (2), Davyo (3), Gay Lusfac, Thenardo (4), saepius ad examen vocatum, pluribusque insignibus facultatibus memorabilem. Neque hic liquor ab ammonia decomponitur, sed cum ea concrevit in pulverem rubescentem, purpureum (5).

XIV. Gaz hydrogenio - sulfurato mixto cum gaz acido muriat. oxygen., formatur acidum muriat., et sulfur superstes est, non oxydatum, sed pro parte cum acido muriat. oxyg. iunctum (6).

XV. Phosphoro combusto in gaz acido muriat. oxygen. mixto, formatur acidum muriat., et phosphorus superstes est, non oxydatum, sed pro parte cum acido muriat. oxyg. iunctum (6).

(1) Vid. Thomf. *Syst. de Chim.* T. I. p. 141.

(2) *Mem. d'Arcueil* T. I. p. 161—179.

(3) *Journ. de Phys.* T. LXIX. p. 406. T. LXXI. p. 330.

(4) *Recherch. Physic. Chim. et Mem. d'Arcueil.*

(5) *Journ. de Phys.* T. LXXI. p. 230. *Ann. de Chim.* T. LXXVI. p. 119.

(6) *Ann. de Chim.* T. LXXVI. p. 124. *Journ. de Phys.* l. l. p. 331. Idem observarunt Gay Lusfac et Thenard. *Recherch. Physico-Chim.* T. II. p. 147.

muriat. oxygen., sublimis fertur materies alba, et liquor formatur flavo-viridis: utraque autem materies nullum dat indicium, quod contineat acidum phosphoricum aut phosphorosum: Alba vero materies cum ammonia concrefcit in pulverem album, ex quo ignis aliquantum phosphori profert; quod si fumatur in hoc pulvere inesse acidum muriat., aut phosphorum in acidum phosphoricum combustione transiisse, tum igni adhibito, debuisset sublime ferri murias ammoniac, et superstes esse acidum phosphoricum (1).

Sunt quidem Auctores, qui scribant, phosphorum converti acido muriat. oxygen. in acidum phosphoricum: ita Fourcroy (2), „ le gaz, inquit, acide muriatique oxygené „ enflamme et change en acide phosphorique „ le phosphore bien sec, qu'on y plonge:” et Thomson (3): „ le phosphore brûle „ avec un grand éclat dans le gaz acide mu- „ ria-

(1) *Journ. de Phys.* T. LXIX. p. 405. T. LXXI. p. 328. 329. *Ann. de Chim.* T. LXXVI. p. 119. 144. sqq. T. LXXIX. p. 327. sqq.

(2) *Syst. des Conn. Chim.* T. II. p. 110.

(3) *Syst. de Chim.* T. III. p. 117.

„ riatique oxygené, ou il s'enflamme, dès
 „ qu'il y est plongé, et il est converti en
 „ acide phosphorique (1).”

Sed fatendum est, ab iis Chemicis hoc experimentum non satis accurate describi; nam characteres, ex quibus collegerunt, esse conversum phosphorum in acidum phosphoricum, nulli inveniuntur memorati. — Deinde Gay Lussacius, Thenardus et Davyus, hoc idem experimentum repetentes, ulterius probarunt, omnino non phosphorum mutari in acidum phosphoricum gaz acido muriat. oxyg; hinc ipse Thenardus, quamquam sequeretur Bertholletum, scribit (2): „ le phosphore a une très grande action sur le gaz acide muriatique oxygené; il a en absorbe tout à la fois l'acide et l'oxigène à la température ordinaire: il a résulté de là du phosphore oximuriaté:” cuius proprietates, ab acido phosphorico diversas, pergit deinde memorare.

Ita-

(1) Multum disputatum est de actione gaz acidi muriat. oxygen. in phosphorum: Bergmannus contendit phosphorum decomponi hoc gaz, negavit vero Morveau, cuius litis causam ostendit Bertholletus. Vid. *Mem. de l'Acad.* 1785. p. 290.

(2) *Traité de Chim.* T. I. p. 568.

C

Itaque colligendum esse videtur, Chemicos tum temporis, cum nulli dubitarent, quin gaz acidum muriat. oxyg. contineret oxygenium, omnemque combustionem putarent esse fitam in copula corporis combustibilis cum oxygenio; denique probe scirent, facilem phosphori combustionem in gaz oxygenio; videntes comburi phosphorum tanta vi in gaz acido muriat. oxygen., mox conclusisse; hanc combustionem non esse repetendam, nisi ex oxygenii acid. muriat. oxyg. connubio cum phosphoro combustibili; atque hinc factum esse, ut non adeo accurata ratione, qua ceterum plurimum excellere solebant, inquisiverint in materiam illa combustionem prolatam: qua in opinione maxime eo confirmamur, quod inveniamus nullam ab iis descriptam facultatem, qua varii deinde Chemici probarunt materiam, ex memorata phosphori combustionem productam, ab acido phosphorico distinctam esse. Quare monet Davyus (1); „ le phosphore, comme per- „ sonne ne l'ignore, brule dans le gaz acide „ oximuriatique, quoique les resultats de „ cette combustion n'aient jamais, selon „ moi,

(1) *Journ. de Phys.* T. IXIX. p. 405. (2)

„ moi, été examinés avec une scrupuleuse
 „ attention.” Verosimile quoque potest vi-
 deri, quod aqua suas partes egerit in expe-
 rimentis a Fourcroy et Thomsono me-
 moratis: ex qua decomposita facile Davy ani-
 explicant originem illius acidi phosphorici:
 praecipue cum attendatur tum temporis Che-
 micos non curasse, ita accurate, quam quidem
 nunc fit, gaz quaevis siccare (1).

XVI. Gaz hydrogenio, quod solutum con-
 tineat phosphorum, arsenicum, carbonium,
 immixto gaz muriatico oxyg., formatur aci-
 dum muriaticum, relinquuntur cetera corpora
 non oxydata (2).

XVII. Aqua et aëre additis phosphoro, com-
 busto in gaz acido muriat. oxyg., formantur
 acida, phosphoricum et muriaticum: ad-
 mixto autem gaz oxygenio memoratae ma-
 teriae phosphorinae, oriuntur acidum phos-
 phoricum, et acidum muriat. oxygen. (3).

XVIII. Phosphoranum, sulfuranum, sive
 copulae phosphori et sulfuris cum chlorico,
 tentata sunt apparatu Voltae maiori; neque
 tum

(1) Thomf. T. V. pag. 200 sqq.

(2) *Recherch. Physico-Chim.* II. p. 147. (1)

(3) *Journ. de Phys.* T. LXXI. p. 332. (2)

tum ullum gaz prodiit, quod si hae miscelae continuisent oxygenium, hoc ait Davyus, tanta vi Galvanica expulsum fuisset. Aliquando observatum est, aliquid gaz hydrogenii prodiiisse, id autem tunc profectum videtur ex humiditate, ipsi apparatusi inhaerente; nam deinde eadem miscelae passae sunt vim columnae, supra memoratae, bis fortiorem, ipso autem hydrargyro, cuius usus in eiusmodi experimentis frequens est, bene cocto, atque igitur aqua expulsa, nihil gaz hydrogenii prodiit (1).

XIX. Sulfuretum plumbi fufum teneatur in acido muriat. oxygen., et obtinebitur liquor ille Thomfoni (cf. exp. XIII. *sulfuranum* vocat Davyus) et *plumbanum*, sive chloricum cum plumbo (urias plumbi secundum Bertholletianos) nullum autem vestigium sulfatis plumbi (2).

XX. Gaz ammoniae immixto gaz acido muriat. oxyg., formatur nulla aqua, sed murias ammoniae siccum, et gaz azotum: scilicet vult Davyus partem ammoniae decomponi, eiusque azotum liberum fieri, hydrogenium vero se iungere cum acido muriat.

oxyg.,

(1) *Journ. de Phys.* t. 1. 334.

(2) *Journ. de Phys.* T. LXXIX. p. 264.

oxyg., idque in acidum muriat. convertitur, se coniungere cum ammonia reliqua, atque ita constituere murias ammoniae siccum. Gaz autem ammoniae, immisso gaz acido muriat., formatur murias ammoniae siccum, nullaque aqua observatur (1).

XXI. Si *plumbanum* calefiat in gaz acido sulphuroso, nulla horum corporum fit mutatio; unde concludit Davyus, nullum oxygenium inesse in plumbano; in hoc enim, si contentum fuisset, sulfas plumbi ortum fuisset (2).

XXII. Kalium, sive potassium in gaz acido muriat. oxyg. combustionem patitur, vel efficacior, quam in gaz oxygenio (3), cumque eo coniunctum constituit corpus siccum, simillimum muriati potassae siccissimo, igni minime mutandum; inque hac combustionem nulla aqua producitur (4); porro si potassa

(1) *Journ. de Phys.* T. LXXI. p. 330. T. LXXIX. p. 265. 266. *Ann. de Chim.* T. LXXVI. p. 119. 120.

(2) *Journ. de Phys.* T. LXXIX. p. 265.

(3) *Ann. de Chim.* T. LXVI. p. 212. *Journ. de Phys.* T. LXVII. p. 364. T. LXXII. p. 359 sqq.

(4) *Ann. de Chim.* T. LXXVIII. p. 303. 322. 326. *Journ. de Phys.* l. l. p.

pura, non hydratea (1), formata ex combusto kalio in gaz oxygenio ficco, in contactum ducatur cum gaz acido muriat. oxygen., hoc se cum kalio coniungit, at expellitur tantum oxygenii, quantum oxygenii kalium in combustione ex gaz oxygenio sibi adiunxerit (2).

XXIII. Potasfa ficca, ex combusto potasfio in gaz oxygenio producta, si in contactum adducatur cum gaz acido muriat., formatur aqua: quam arbitrantur Davyani non posse oriri in hoc experimento, nisi hydrogenium acidi muriat. copulam inire dicas cum oxygenio potasfae (3).

XXIV. Si volumina duo aequalia gaz hydrogenii et acidi muriat. oxyg., five calore, five radiis solaribus, five scintillis electricis tentantur, rediguntur in unum volumen, idque acidi muriatici, aqua sub nebulae specie deposita (4).

XXV. Si volumina gaz acidi muriat. = 20
in

(1) Thenard *Traité de Chim.* T. II. p. *Journ. de Phys.* l. l. p. p. 369 sqq.

(2) *Ann. de Chim.* T. LXXVIII. p. 309—324.

(3) *Ann. de Chim.* T. LXXVIII. p. 324.

(4) *Journ. de Phys.* T. LXXI. p. 331.

in contactum ducantur cum potassio, oritur gaz hydrogenium, cuius volumen = 9-11, dum chloricum sese iungit cum potassio (1).

XXVI. Si stannum et zincum calefiant in gaz acido muriat., evolvitur gaz hydrogenium, cuius volumen continet dimidium gaz acidi muriat. adhibiti, et restant *stannum* et *zincanum* (copulae chlorici cum stanno et zinco) talia, qualia comparantur, combustis stanno et zinco in gaz muriat. oxyg. (2).

XXVII. Si oxydum plumbi fufum, modico calore in contactum ducatur cum gaz acido muriat., formatur aqua (3).

Haec sunt praecipua experimenta a Davy o instituta, quae suae ipse de acidi muriat. oxyg. natura theoriae probationi sufficere arbitratus est. — Quibus omnibus perpenfis ad Davyanam theoriam sequentia videntur effici.

I. II. experimenta docent, nullo modo ex acido muriat. oxygen., igni, Galvanismo, posse elici oxygenium.

III.

(1) Ibid. *Ann. de Chim.* T. LXX. p. 58. 59. *Journ. de Phys.* l. l. T. . . p. 59-61.

(2) *Journ. de Phys.* T. LXXI. p. 332.

(3) *Mem. d'Arcueil* T. II. p. 320. *Ann. de Chim.* T. LXXIX. p. 24.

III. IV. V. VI. XIV. docent corpora maxime oxydabilia in acido muriat. oxyg. non oxydari, sed intacta relinqui.

XVIII. XIX. XXI. docent ex corporibus cum acido muriat. oxyg. iunctis, nullum posse elici oxygenium.

VII. XIII. XV. corpora combustibilia magnam habere affinitatem cum acido muriat. oxyg.

VIII. XXI. metalla maiorem alere affinitatem cum acido muriat. oxyg., quam cum oxygenio: expellunt enim tantam oxygenii copiam, quantam contineant.

XIV. XVI. XXIV. docent, si hydrogenium accedat ad gaz acidum muriat. oxyg., formari acidum muriat.; et unum volumen gaz hydrogenii, et unum gaz acidi muriat. oxyg. converti in acidum muriat.

XXV. XXVI. tantum gaz hydrogenium evolvi, quantum ex aliis concluditur experimentis continere acidum muriat., tumque hoc esse conversum in acidum muriat. oxygen.

XX. gaz acidum muriat. nullam continere aquam.

VI. X. XII. XVII. docent ex copulis acidi muriat. oxyg. proferri acidum muriat., modo accedat aqua: quae copulae cum corporibus
fic-

ficcis tractatae nullum illius indicium dederunt ex Exp. XI. XIII. XV.

Quibus experimentis cunctis, collectis, et varia ratione compositis, imprimis III. IV. V. VI. collatis cum VII. XIII. XV. — VII. XXI. cum XXV. XXVI. — XX. cum XIV. XVI. XXIV. — VI. X. XII. XVII. cum XI. XIII. XV. apparet origo et fons theoriae Davyanae, acidum muriat. oxyg. nihil oxygenii continere.

Deinde horum omnium ratione habita, cum IX. Exp. probet conclusionem ex VII. XIII. XV. deductam, magnam nimirum esse affinitatem corporum cum chlorico, intelligitur ratio, cur muriata habuerit Davyus pro copulis basium cum chlorico.

Denique, his cunctis inter se collatis XIV. XVI. XXIV. XXV. XXVI. cum confirmet conclusionem ex X. XII. deductam, apparet ratio, quare Davyus acidum muriat. contenderit constare chlorico et hydrogenio.

§. 2.

*Enumeratio atque expositio Experimentorum,
quibus Bertholletiani conantur pro-
bare, acidum muriaticum oxygena-
tum componi acido muriatico
et oxygenio.*

Prius autem, quam singula experimenta percurramus, notandum est, quo genere experimentorum usi fuerint Physici, quibus theoriam Bertholletianam confirmarent.

Primum genus complectetur experimenta, quae exhibuerunt phaenomena contraria iis, quae ex suis experimentis elicuerat Davyus.

Alterum genus complectetur experimenta, ex quibus ope doctrinae proportionum definitarum rationes deducunt adversarii, quibus oppugnent theoriam Davyanam.

Igitur primum de aqua videamus. Quare experimenta, quibus probare volunt Physici, aquam contineri in gaz acido muriatico, recensibimus.

Principes, qui id probare studuerunt fuerunt Gay Lussacius et Thenardus (1).

Ni-

(1) *Mem. d'Arcueil* T. II. p. 317—323. 339 sqq. tum
umprimis Recherch. Physico-Chim. T. II. p. 94 sqq. p.
118—138. 155.

Nimirum Gay Lussacius et Thenardus inquirentes in acidum fluoricum, invenerunt hoc egregium esse auxilium ad indicandam aquam hygrometricam in aliis gaz contentam (1), atque id ex plurimis gaz quibuscumque in contactu versaretur, vapores aqueos elicere, nullos autem ex gaz acido muriatico (2): cumque Henryum docere meminissent, si torrens scintillarum electricarum transmittatur per gaz acidum muriaticum, formari acidum muriaticum oxygenatum, et gaz hydrogenium, collegerunt aquam in gaz acido muriatico, non hygrometricam inhaerere, sed omnino chemice intima affinitate contineri (3), hinc occasionem arripuerunt ulterius in hanc rem indagandi, multisque institutis experimentis determinare conati sunt copiam aquae quam gaz acidum muriaticum contineret.

I. Transmiserunt calore modico gaz acidum muriaticum per lithargyrium fusum, et obtinuerunt aquam (4).

II. Solvimus, aiunt Gay Lussacius et Thenardus

(1) *Mem. d'Arcueil*. T. II. p. 317 sqq.

(2) *Ibid.*

(3) Thenard *Tratté de Chim.* T. I. p. 586.

(4) *Mem. d'Arcueil* l. 1. p. 320.

Thenardus in aqua, 27,151 gram. gaz
acidi muriatici, refrigerati ad gradum — 20:
dein hac solutione in contactum ducta cum
nitrate argenti, obtinimus murias argenti,
cuius pondus erat 106,82 gram., in hoc mu-
riate igitur erant 20,61 gram. acidi sicci:
componitur enim murias argenti

100,00	argenti
7,60	oxygenii
25,71	acidi.

Itaque concluderunt 27,151 gram. acidi
muriat. continere 6,54 gram. aquae aut si ra-
tio habeatur ponderis sui 0,210 aquae. Haec
autem quantitas aquae continet fere satis oxy-
genii ad efficiendum oxydum, necessarium ad
saturacionem acidi cum aqua copulati, nam
in muriate argenti oxygenium est ad acidum
= 1 ; 3,38 et in gaz acido muriat. ratio
1 : 3,53 (1).

III. Deinde transmiserunt per limaturam
ferri, igni rubentem, gaz acidum muriat. et in-
venerunt evolvi gaz hydrogenium; simulque
multum muriatis ferri; ceterum vero ferrum
superstes mansisse integrum: quae omnia
censebant probare gaz acidum muriat. hic
con-

(1) *Mem. d'Arcueil* t. I. p. 339. 540.

continuisse tantum aquae ad oxydandum omne ferrum, quod acidum potuit solvere, atque hoc experimentum probasse, gaz acidi muriatici continere 0,251 pondus aquae (1).

IV. Ab altera parte invenerunt aequales partes gaz acidi muriat. oxyg., et gaz hydrogenii converti in gaz muriat. vulgare, nullam autem aquam deponi: invenerunt porro gravitatem specificam gaz muriat. oxyg. esse $\equiv 2,470$, aëre assumpto pro unitate, sequi igitur existimant, si inde detrahatur pondus dimidiae partis 0,5517, huic vero addatur pondus 0,0732 partis hydrogenii ad formandam aquam, quantitatem acidi muriatici expressi

per 2, 470 + 0,0732 = 2,5432 continere

0,5517 + 0,0732 = 0,6249 aquae

aut ponderis sui 0,2457 aquae. Quae quantitas cum fere conveniat cum praecedentibus computationibus, concluderunt gaz acidum muriat. vulgare continere 0,25 ponderis aquae (2).

V. Davyus ipse primus quando cum potassio tentabat acidum muriat., suspicatus est,

aquam

(1) *Mem. d'Arcueil* et p. 341.

(2) *Mem. d'Arcueil* l. l. p. 341. 342.

aquam contineri gaz acido muriatico. Potassium nimirum et gaz acidum muriat. in contactum ducens obtinuit sal album, volumen autem gaz hydrogenii emissum aequale $\frac{1}{3}$ volumini gaz acidi muriatici, unde candide suo more Davyus, ad finem anni 1808 declaravit, „ je n'acquis aucune preuve que l'acide muriatique eut été décomposé dans les expériences; mais c'était une raison pour moi de le regarder comme renfermant dans son état aëriiforme ordinaire, au moins un tiers de son poids d'eau (1).”

VI. Deinde cum experirentur (sicut iam vidimus,) nulla ratione ex muriatibus ficcis posse extrahi acidum muriat., ejus autem magnam copiam comparari, modo ad hæc accesserit aqua, ex his et similibus aliis, (quæ cum eadem rem eadem ratione exponant et probent, non opus esse videtur enarrare) experimentis concluderunt Gay Lussacius et Thenardus acidum muriat. non posse existere gaziforme absque aqua, quartam autem continere aquae partem ponderis (2); gaz acidum muriat. con-

(1) *Journ. de Phys.* T. LXIX. p. 403.

(2) *Mem. d'Arcueil* l. 1. p. 345. *Recherch. Physico-Chim.* T. II. p. 90. sqq. *Thenard Traité de Chim.* T. I. p. 585 in annotat.

continere satis aquae ad oxydanda metalla, quae possint deinde acido muriat. solvi; exinde autem oriri difficultates vix superandas directe acidi muriatici decomponendi; porro contenderunt, cum neque sulfur, phosphorus, carbo purgatus detrahere valerent oxygenium ab acido muriat. oxyg.; oxygenium non, sicut alii voluerunt, facile posse avelli ab acido muriat. oxyg., sed omnino cum hoc summa affinitate iunctum esse, neque nisi ope aquae, vel hydrogenii, ex acido muriat. oxyg. posse acquiri gaz acidum muriaticum (1).

Deinde omnes Davy i adversarii thesin ut probatam assumerunt, non posse existere gaz acidum muriat. sine aqua: ipsi enim fatebantur, duas tantum esse vias demonstrandi in acido muriat. oxyg. inesse oxygenium: alteram, directe probandi omnino contineri oxygenium illo; alteram monstrandi, inesse aquam in gaz acido muriat., cum illa prorsus videretur abstrusa, hanc retinuerunt, omnibusque nervis intentis probare studuerunt. Nulla vero argumenta aut experimenta in hujus assumptionis probati-

(1) *Mem. d'Arcueil* 1. 1. p. 339 sqq.

tionem addiderunt supra memoratis Gay
Lussacii et Thenardii.

Sumentes igitur aquam inesse gaz acido
muriat., plura experimenta, supra memorata
Davyana, in suum usum converterunt, atque
ex veteri theoria explicuerunt: ad quae per-
tinent:

Dicit Davyus (cf. Exp. XXIV. XXV.
XXVI) si hydrogenium se cum chlorico iun-
git, formari gaz acidum muriat.; contra hi
putant hydrogenium se iungere oxygenio
acidi muriat. oxyg., formarique aquam, quae
mox se iungat cum acido muriat., et formet
gaz acidum muriat.; deinde si oxydum quod-
dam cum acido muriat. oxyg in contactu
verlatur, provenire gaz oxygenium non ex
oxydo, sed ex acido muriat. oxyg; formari
enim murias adhibiti oxydi: porro quod ex
muriatibus siccis acidum muriat. non acqui-
ratur, inde oriri, quod hoc gaz absque aqua
non possit existere; quod sicut vidimus,
Davyus explicat, ex magna chlorici affini-
tate cum basi, assumens acidum muriat. col-
ligi, si adiectae aquae hydrogenium cum
chlorico copulam inierit vid. Exp. VIII.
XXI.

Ita Exp. VI. IX. X. XVI. XVII. eadem

ra-

ratione vetus theoria explicat, quas expositiones, dum ex uno eodemque fonte proficiscuntur, enarrare non opus est.

Davyus vero cum suam theoriam invenisset, mox ostendere coepit, hypothefin, gaz acidum muriat. non existere nisi aquae ope, niti hypothefi, oxygenium contineri in acido muriat. oxyg.; nunquam enim oxygenium comparari ex eo, nisi aqua accesserit, ex qua facillime omnia reponi possint phaenomena; neque suam theoriam infringi definita illa gaz hydrogenii evoluti copia, et definita illa (quam fictam habet) oxydatione metalli; definitam enim esse debere gaz hydrogenii, quod emittatur, copiam, cum certa quaedam sit copula hydrogenii cum chlorico: definitam debere solvi metalli quantitatem, cum certa quaedam sit copula metalli et chlorici; itaque definitam esse debere rationem inter gaz hydrogenium emisum et metallum solutum; igitur hydrogenium non aliter expelli metallo, quam metallorum oxyda solent expelli alcalibus: porro praecipue provocat ad experimenta, VIII. XX. XXII.

Deinde probare voluit Cur audavius dubium esse, haberi aquam in gaz muriatico, imprimis hoc experimento: carbo et alcalia

D

fi

si igni vehementissimo tententur, ultimae aquae particulae (sunt enim alcalia hydrates) separantur et decomponuntur (1): insigni vero affinitate cohaeret aqua illa cum alcalibus: atqui gaz acidum muriat., et carbo purgatus, si igni vehementiori tractentur, nulla fit decompositionis neque acidi neque carbonis umbra. Igitur vult Curaudavius, si contineret gaz acidum muriat. aquam, mirum videri, quod tum etiam non decomponeretur. Idem hoc experimentum repetitive-runt Gay Lussacius et Thenardus, eundemque obtinuerunt eventum; quem tamen explicuerunt ex memorata illa aquae affinitate cum gaz muriatico (2).

Videtur autem speciosum argumentum adduxisse Suchomlinovius in commodum theoriae Davyanae. Sumunt, ait (3), adversarii Davyi, basin acidi muriat. tantam habere affinitatem cum oxygenio, ut ab hoc avelli nequeat; deinde gaz acidum muriat. non existere nisi ope aquae. Atqui princi-

pia,

(1) *Journ. de Phys.* T. LXVI. p. 320—323. 452. 456.

(2) *Journ. de Phys.* T. XXIII. p. 122.

(3) *Repertorium für die Pharmacie* von J. A. Büchner Band V. Heft I. p. 53. 54. cf. *Ann. de Gilbert.* T. LVII.

pia, quae magnam habent cum oxygenio affinitatem, formant acida absque aqua; ut phosphorus, sulfur: igitur sibi ipsi repugnant, qui opinentur acidum muriaticum magnam habere affinitatem cum oxygenio, nec tamen posse existere sine aqua. Est vero animadvertendum, tueri alios acida, quamvis magna in iis basium sit cum oxygenio affinitas, absque aqua non posse existere (1).

Quibus omnibus collectis, patet, si modo spectamus phaenomenorum expositionem, aequalem esse utriusque theoriae causam: sive enim assumatur, gaz acidum muriaticum, ut existat, indigere aqua; sive hac facile carere, aequae facili esse phaenomenorum expositionem (2). Unde factum est ut ipsis

The-

(1) *Mem. d'Arcueil* l. 1. p. 319. *Journ. de Phys.* T. LXXXII. p. 308.

(2) Hinc in descriptione, in qua experimenta Murayana describuntur (*Journ. de Phys.* T. LXXIV. p. 454) leguntur sequentia: „ Si l'on prouve, qu'il existe de l'eau dans ce „ gaz (gaz acide muriatique) on aura démontré la fausseté „ de l'hypothèse de M. Davy: La difficulté git à trouver „ dans cette recherche une expérience concluante; car telle „ est la facilité, avec laquelle les deux hypothèses peuvent „ s'adapter aux phénomènes, que dans presque tous les cas „ l'action du gaz oximuriatique, ou celle du gaz acide

Thenardio et Gay Lussacio in mentem venerit eadem fere, quae deinde stabilita est Davyana, theoria: dicunt enim (1): „ ne „ ferait il pas possible pourtant, que l'oxy- „ gène et l'hydrogène fussent deux des prin- „ cipes constituans, deux gaz acides muriat- „ tiques, et qu'il ne s'en format, q'au mo- „ ment, ou cet acide entrerait en combi- „ naison avec les corps; enforte, que dans „ le muriate il ferait tout autre, qu'à l'etat „ de gaz (2). Les phénomènes, que pre- „ sentent les gaz muriatiques oxygènes, s'ex- „ pliquent assez bien dans l'hypothèse, que „ ce gaz est un corps simple:” neque hanc litem igitur liquet plene esse dirimendam, nisi inveniatur materies, quae nullum oxygenium, nullamque aquam continens, habeat facultatem sese cum gaz acido muriat. iungendi, cumque hoc coniuncta, exiguum omnino cum aqua habeat affinitatem: tum enim patere necesse est, si gaz muriat. aquam contineat, hanc omnem deponi et elici. Superior vero esset Davy-
ana

„ muriatique, s'explique également bien dans l'un ou l'autre „ système.”

(1) *Mem. d'Arcueil* l. 1. p. 321. 322.

(2) *Mem. d'Arcueil* l. 1. p. 357. 358.

ana causa ex exper. XX.; ni pars altera et suo experimento niteretur, cuius auctoritatem nondum minuere potuisse videntur Davyani; nimirum gaz acidum muriat. posse oxydare tantum metalli, quantum potest solvere acidum muriaticum: repetunt vero hanc oxydationem ex oxygenio aquae, quam inhaerere in gaz acid. muriat. suspicantur. Itaque progrediamur, et videamus de experimentis, quae praeclaris Chemicis exhibuisse visa sunt phoenomena, contraria iis, quae ex iisdem elicuerat Davyus.

Experimentum Davyanum, gaz oxyduli carbonis acido muriat. oxyg. non in acidum carbonicum verti, in dubium vocavit Murrayus. Verum cum experimenta deinde ab J. Davyo instituta in haec duo gaz, docuerint, novum corpus oriri ex hisce duobus, quid sit hoc gaz oxyduli carbonis, paucis videamus. Et mox, ubi investigabitur historia huius acidi, constabit, iam plures chemicos hoc gaz exercuisse et occupasse: nam iam ab eo tempore, quo primus Priestleius (1), qui tamen ipse eius indolem ignorabat, mentionem huius gaz fecit, pluri-

(1) Thomf. l. l. T. II. p. 497.

rimorum physicorum attentionem in se detinuit, ut Cruikshankii, qui eius indolem detexit, Deformesii et Clementii, qui eius proprietates diligenter indagarunt (1), et Bertholleti (2), qui probare studuit, etiam hydrogenium in eo contineri. — Varia est eius praeparatio, ex quibus optima est, si oxydum zinci cum carbone rite calcinato calefiat, tum zincum, amisso oxygenio, sublimē fertur, carbonium autem ex oxydo zinci, oxygenio sibi adiuncto, vertitur in gaz oxydulum carbonis (3): 100 eius partes constant 41–43 carbonis, et 57–59 oxygenii: deinde haec ipsa carbonii quantitas fatigavit Physicos, cum viderent, gravitatem huius gaz esse minorem gravitate specifica gaz acidi carbonici, cum hoc tamen minorem contineret quantitatem carbonii illo (4): at in transitu liceat animadvertere, fieri posse, ut carbonium, dum conditionem gaz-formen induit, fiat levius ipso gaz oxygenio: dein-

(1) Thomf. l. l. p. 497 sqq. cf. *Ann. de Chim.* T. XXXIX. p. 88 sqq.

(2) Thomf. l. l. p. 510.

(3) Thomf. l. l. p. 499–502. Thenard *Syst. de Chim.* T. I. p. 472. 473.

(4) Davy *El. de Phil. Chim.* T. I. p. 597.

deinde gravitatem corporum gaz-formium, non esse in ratione densitatis liquorum aut solidorum, unde formata sunt: aethera enim fluidum esse levius aqua, eius autem vaporem esse graviorem aquae vapore.

Videamus iam de Murrayi obiectionibus. Murrayus lumini exposuit miscelam unius voluminis gaz oxydi carbonii, atque unius gaz hydrogenii cum duobus gaz acidi muriat. oxyg. voluminibus: 36 horis post addit et huic miscelae gaz ammoniae ad saturationem: quo facto invenit maiorem partem oxydi carbonii disparuisse; at alteram salis ammoniaci partem (erat enim altera pars salis ammoniaci murias ammoniae) effervescente addito acido nitrico diluto: igitur conclusit esse probatum, formatum fuisse acidum carbonicum, ut ea de re nullum dubium superesfet (1).

Quo accepto, repetivit J. Davyus experimentum Murrayanum: miscelae vero gazozae ammonia addita, nullum superstes invenit vestigium oxydi carbonici, reliqua vero eadem, quae Murrayus; quare sine hydrogenio gaz acidum muriat. oxyg., et gaz oxyda-

(1) *Journ. de Phys.* T. LXXIII. p. 446.

datum carbonicum lumini exposuit, quibus addita ammonia, eundem quem memoravimus, obtinuit eventum (1).

Itaque in tubo supra mercurium siccum expositam luci miscelam aequalium voluminum gaz oxydi carbon., et acidi muriat. oxyg., observavit Davyus cum Brandio, quem suorum experimentorum reddiderat participem, ita condensari, ut redigetur in dimidium volumen: deinde hoc gaz condensatum esse acidum, vertens colores plantarum coeruleos in rubros, aqua porro absorberi, avide vero ab ammonia, cumque ea converti in sal neutrum, deliquescens, tale, quale experimento Murrayano acquirebatur: at vero ex eo non separari basin alcalinam per acidum aceticum (2).

Igitur conclusit Davyus non inesse in illa salina miscela ammoniacali acidum carbonicum: hoc enim si infuisset, expulsum fore acido acetico, quippe maiorem cum ammonia alente affinitatem, quam acidum carbonicum. Unde collegit, Murrayum non deceptum fu-

(1) *Journ. de Phys.* 1. 1.

(2) *Ibid.* p. 447.

fuisse in observando facto, sed in explicando: ut enim acidum nitricum dilutum ex illa miscela expellat acidum carbonicum, inde fieri, quod aqua praesens in acido nitrico diluto decomponatur, eiusque hydrogenium adiunctum acido muriat. oxygen., hoc ipsum vertat in acidum muriat., oxygenium vero additum oxydo carbonii, id ipsum vertat in acidum carbonicum: quam sententiam confirmari putat hoc experimento; ut novum hoc gaz per scintillulas electricas non comburatur oxygenio aut hydrogenio seorsum immisto; sed vehementer ill. per scintillulas electricas detonet, in miscela iusta oxygenii et hydrogenii simul, acitum proferatur gaz acidum muriat., et gaz acidum carbonicum. Cuius experimenti num tanta sit vis et auctoritas, quantas huic tribuit Davyus, nolo amplius investigare. Est enim experimentum, quo suam sententiam extra omnem dubitationem posuisse mihi videtur Davyus: estque sequens. Stannum, zincum, antimonium supra mercurium calefacta, gaz ex acido muriat. oxyg., et gaz oxydo carbonico constans, subito decomponunt: quo facto prodit volumen gaz oxydi carbonici = omni volumini gaz memorati, antequam decomponeretur;

et superest vel *stannanum*, vel *antimonianum*, tale, quale comparatur si memorata metalla comburantur in acido muriat. oxyg. (1). Vidimus autem novum hoc gaz componi aequalibus voluminibus gaz oxydi carbonici, et gaz acidi muriat. oxyg.; vidimus simul, quando ope lucis copulam ineant haec gaz, ita ambo condensari, ut tantum superfit dimidium volumen; igitur cum sequitur volumen gaz oxydi carbonici solius esse = volumini integri novi gaz, ex ambobus formati: idque in experimento eiusmodi fuerit, manifestum est, in eo nihil acidi carbonici nasci; quod si factum fuisset, longe aliam voluminis rationem habuisset gazoza materies. Nondum tamen acquievit Murrayus in hac Davyana sententia, sed rursus suam opinionem recoxit, duplici hoc argumento: quorum altero, petito ex auctoritate Thenardii et Gay Lusfacii, probare studuit, aliquot extitisse causas, quare tale gaz, quale descripserat, obtinuisset Davyus: altero refellere conatus est, datam a Davyo de ipso acido carbonico expositionem (2).

Pri-

(1) *Journ. de Phys.* T. LXXIII. p. 447—448.(2) *Journ. de Phys.* T. LXXIV. p. 264—268.

Primum argumentum legerat Murrayus apud Thenardum et Gay Lussacium (1) his verbis: „ à quelque dose qu'on ait mêlé „ le gaz acide muriatique oxygené sec, et „ le gaz oxyde de carbone, préparé avec le „ fer et le carbonate de baryte; quelque „ forte qu'ait été la lumière, à laquelle on „ les à exposé; enfin, quelque long qu'ait été „ le contact il n'y a point eu d'action, ce qui „ est une nouvelle preuve, que ce gaz ne „ contient pas d'hydrogène.” — Itaque consentientes habet Davyus Thenardium et Gay Lussacium, quod in acidum carbonicum non vertatur gaz oxydum carbonii acido muriat. oxyg., dissentientes vero in eo, quod novum illud Davyanum gaz non observaverint. Verum legimus in diario scientiarum Physicarum Gallico (2): „ M. M. Gay „ Lussac et Thenard font loin de sou- „ tenir contre M. J. Davy, que le gaz „ acide muriatique oxygené ne peut pas se „ combiner avec le gaz oxyde de carbone: „ car ils ont repetés ses principales expe- „ riences, et les ont trouvées très exactes. „ S'ils

(1) *Recherch. Physico-Chim.* V. II. p. 192.

(2) *Journ. de Physiq.* T. LXXV. p. 410 in annotat.

„ S'ils ont imprimé dans leurs Réch. Physico-
 „ Chim ; que le gaz muriatique oxygéné
 „ était sans action sur le gaz oxyde de car-
 „ bone, c'est qu'alors le Mem. de M. J.
 „ Davy n'était pas connu." — Itaque hoc
 argumentum non confirmat aut sustinet Mur-
 rayum, sed debilitat et penitus opprimit,
 qui sibi ipse, quibus capiatur, ostendit la-
 queos.

Alterum argumentum videtur speciose ex-
 cogitatum. Huius vis hæc est.

Vult, inquit Murrayus, Davyus ori-
 ginem acidi carbonici mei deducere ab aqua,
 in acido nitrico contenta, et sali ammonia-
 cali addita, ut aqua non possit ad hanc mi-
 scelam salinam accedere, quin mox decompo-
 natur, et scribit tamen, gaz suum novum
 abforberi aqua (1). Sed notandum est, Mur-
 rayum videri non satis attendisse ad ea,
 quæ dixit J. Davyus: qui scripsit quidem,
 aqua lente abforberi novum gaz, non tamen
 addidit, hoc gaz, dum abforbetur, integrum
 persistere, neque aquam decomponere (2):
 at vero deinceps, quum ad diligentissimum
 ex-

(1) *Journ. de Phys.* T. LXXIV. p. 267. 268.

(2) *Journ. de Phys.* l. l. p. 268 in annot.

examen vocaret Davyus hoc gaz novum, id ipsum utique invenit, aquam decomponere, et tum formari acida carbonicum et muriat. (1). — Itaque apparet, Murrayum obiciendo magis profuisse theoriae Davyanae, quam nocuisse; et omnino confirmasse experimenta Davyana, quibus Davyus voluit, acidum muriat. oxyg. non convertere gaz oxydum carbonis in acidum carbonicum.

Plures autem huius novi gaz proprietates dein memoravit J. Davyus, quas enarrandi hic locus non est (2); vocavitque hoc gaz, *phosphogène*, a $\Phi\omega\varsigma$ lumen, $\gamma\iota\nu\omicron\mu\alpha\iota$ fio, gaz luminis ope prolatum (3).

Hoc autem enarrato experimento, non tacendum est, videri aliquod partium studium abripuisse doctum Murrayum, eumque eo deduxisse, ut nimis acriter in utrumque Davyum animadverteret: his enim obiecit, ipsos in memorato experimento acidum carbonicum non observasse, quia aut negligenter in rem inquirerent, aut sibi in observationum

(1) *Journ. de Phys.* T. LXXV. p. 412. 413.

(2) *Ibid.* p. 410—415.

(3) *Ibid.* n. 415.

num eventibus, non caverent ab ambiguitate aut errore; deinde eorum theoriam esse hypotheticam (1). Hinc factum est, ut Davyus uterque Murrayo subiratus fuerit: adeo ut H. Davyus vocaverit Murrayum ingeniosum quidem chemicum, verumtamen studiosum hypothesium defenforem (2). J. autem Davyus aegrius ferens suam a Murrayo perstrinctionem, illum in exemplum proposuerit hominis, qui captus praeoccupatis opinionibus, dilectae hypothesei tenaciter adhaereat, Baconis usus verbis: „ *quod mavult homo esse verum, id facile credit* (3).” Quae in Murrayum animadversio, si nimis acerba videatur, mirum tamen videri non potest, obiectiones oxydum carbonicum omnino converti acido muriat. oxyg. in acidum carbonicum, aliquam Davyis movisse bilem: si enim probarint, omnino non oxydari carbonem, neque carbonis oxydum converti in gaz acidum carbonicum acido muriat. oxyg. mox in promptu habent veteris theoriae defensores, id non fieri, quia maior sit affinitas

(1) *Journ. de Phys.* T. LXXXIII. p. 443.

(2) *Journ. de Phys.* T. LXXII. p. 386 in annot.

(3) *Journ. de Phys.* T. LXXIII. p. 443.

tas oxygenii cum acido muriat. oxyg., quam cum carbonio: contra, dum ex aliis probetur maxima affinitas carbonis cum oxygenio, contendunt tamen acidum muriat. oxyg. posse oxydare carbonem. Atque hic novo probatur exemplo, nihil magis valere ad confirmandam sive experimenti, sive hypotheseos, sive theoriae auctoritatem, quam huius ipsius adversariorum dubitationes et obloquia.

Tandem animadvertit Murrayus, Davyus etiam in errorem fuisse deductum, si per scintillas electricas comburens gaz hydrogenium carbonatum in gaz acido muriat. oxygen., non detexerit gaz acidum carbonicum: hoc affirmans, in eo experimento omnino proferri, eiusque originem non posse explicari, nisi fumus oxygenium in acido muriat. oxyg. contineri (1). At Davyus hanc Murrayi obiectionem refellit, non quidem negando memoratum experimenti eventum, sed demonstrando, hunc unum, neque alium potuisse observari. Scilicet adhibuerat Murrayus gaz hydrogenium carbonatum ex carbone humectato, deinde igni

can-

(1) l. l. p. 449.

candefacto, prolatum: atque iam Henryus docuit, tale gaz non esse merum gaz hydrogenium carbonatum, sed esse miscelam ex hoc gaz et oxydo carbonii; deinde si in hoc gaz per aquam calcis transmittatur gaz acidum muriat. oxyg., turbari aquam calcis, *acido carbonico formato*, et iuncto cum calce (1). Itaque fieri potuit, ut gaza a Murrayo adhibita, aliquam aquam continerint, quod si fumatur, omne experimentum Murrayanum facile explicatur; parum enim oxygenii indiget illud carbonii oxydum, ut in acidum carbonicum vertatur. Quidquid sit, omnino non proferri acidum carbonicum ex hydrogenio carbonato, immixto gaz muriat. oxyg., effici videtur: quia deinde J. Davyus omni ope nixus fuit, ut esset utrumque gaz siccum; quo facto miscela combusta nullum gaz acidum carbonicum obtinuit (2): deinde, quia cum Davyo consentiunt physici, et huius aevi, et proxime antecedentis Fourcroyus (3), Thenardus (4), qui ambo scribunt, agere

(1) l. l.

(2) l. l. p. 445.

(3) *Syst. des Conn. Chim.* T. II p. III.(4) *Trait. de Chim.* T. I. p. 579. 580: carbonium expelli

gaz acidum muriat. oxyg. in gaz hydrogenium carbonatum, velut esfet merum gaz hydrogenium: omne enim carbonium in gaz hydrogenio carbonato contentum, praecipitari, hydrogenium solum comburi.

Tertio, quia vidimus, carbonem purgatum ne in igni quidem vehementiori, ullo modo affici gaz muriatico oxyg.

Quarto, si gaz hydrogenium carbonatum ita est compositum, ut contineant eius 100 partes, 79,67 carbonii, 20,33 hydrogenii, (quod est gaz, quod dicitur *oléfiant* (1)) in

con-
pelli scribit Fourcroyus; quod phaenomenon Thomf. vocat, explicatu difficile. (T. V. p. 359.)

(1) Debetur haec momentosa inventio celebri illi Chemi-
corum Amstelaedamensium societati, cuius merita, erant
enim plurima, in confirmanda theoria Lavoisieriana, quae
dicitur Antiphlogistica, non tantum magni aestimarunt nostrates,
sed externi etiam, prae ceteris Galli, summis celebrarunt
laudibus. Sunt alia, eaque plura et memorabilia a Deimanno,
Pacts van Troostwijk, Bondtio, Nieuwlandio, aliisque qui ad hanc societatem, pertinuerunt, inventa,
quae magni aestimat item ipse magnus chemicus
Fourcroyus, ita plurimi huius gaz inventionem: „les ingé-
„ nieuses, inquit (*Ann. de Chim.* T. LXVI. p. 219 et ll.
ibi citt.) „ recherches des chimistes Hollandais sur le gaz
„ oléfiant, sont du petit nombre de celles, qui fournissent
„ de nouvelles vues; elles tiendront, ainsi que celles, qu'on

E

„ leur

contactum ducatur cum gaz acido muriat. oxyg. non formatur acidum carbonicum, sed materies illa oleosa, nostratibus primum observata (1).

Denique, quia ipse Berzelius concedit, minime oxydari carbonem ab acido muriato oxyg. (2). Ipse quoque Murrayus deinceps in responso ad J. Davyum hanc rem prorsus misam facit (3).

Aquam autem in culpa esse, producti acidi carbonici in experimentis Murrayanis, potissimum colligimus, quia constat, semigranum aquae satis oxygenii habere, ut quatuor pollices cubicos oxydi carbonici convertat in acidum carbonicum (4).

Ex quibus apparet, quanta opus sit Physico circumspectione in instituendis experimentis, ne fallatur incognita materiae, quam in

ex-

„ leur doit déjà sur la décomposition et la récomposition
 „ de l'eau par l'électricité, sur les sulfures alcalins et metal-
 „ liques, etc. un rang distingué dans la chimie pneuma-
 „ tique, aux progrès de laquelle ils ont attaché la gloire de
 „ leurs travaux et de leurs découvertes.”

(1) Thomf. T. I. p. 62—57. T. V. p. 360 sqq.

(2) Journ. de Phys. T. LXXXII. p. 308.

(3) Journ. de Phys. T. LXXIV. p. 268.

(4) Journ. de Phys. T. LXXIII. p. 445.

experimentum adhibet, indole: haec enim, nisi ea sit, quae habetur, non fieri potest, quin Physicus in explicando erret. Inde enim Murrayo profecta est omnis explicandi ratio de formatione acidi carbonici ex gaz hydrogenio carbonato. Alterum exemplum eiusdem generis invenitur apud Thomsonum, qui memorat gaz oxydum carbonicum converti in gaz acidum carbonicum per acidum muriat. oxygenatum, ita explicans hoc phaenomenon, ut oxygenium acidi muriat. oxyg. se iungat cum oxydo carbonis (1). At acidum in hoc experimento adhibitum, non fuisse muriaticum oxygenatum, apparet, si inspiciatur annotatio (2), quae docet, hoc acidum fuisse collectum, a acido muriat. instillato muriati potasae superoxygenato; ex hoc enim sale deinceps probavit Davyus, evolvi ope acidi muriat., gaz novum, euchloricum dictum, i. e. chloricum oxydatum, sive gaz acidum muriat. superoxygenatum (3). Quod oxygenium, cum non adeo fortiter cum acido muriat. oxyg.

(1) Thomf. *Syst. de Chim.* T. II. p. 506.

(2) l. l.

(3) Davy *El. de Phil. Chim.* T. I. p. 388.

oxyg. cohaereat, in causa est producti acidi carbonici in experimento, a Thomsono memorato.

Hinc arbitratur ipse Berzelius, si quid aliud experimentum, illud omnium maxime videri favere doctrinae Davyanae, quod carbo, ne igni quidem vehementissimo, afficiatur gaz acido muriat. oxyg., aut muriate argenti: contra metalla quaevis facillime acido muriat. oxyg. comburantur. Addit tamen non omni in re facillimam explicationem esse optimam, aut veram. Universe hoc Davyanum experimentum ita labefactare conatur, ut asumat, plura esse acida, quae absque aqua aut oxydis sibi adiunctis, non possint existere, inter quae recenset acidum sulfuricum, nitricum, oxalicum, tartaricum: deinde pergit neque acidum muriat. per se existare, nisi aquae ope: „ D'apres cela, in- „ quit, un corps combustible, dont l'oxide „ formé par l'oxigène de l'acide oximuriati- „ que, insuffisant pour saturer la totalité „ d'acide muriatique contenu dans ce gaz, „ ne peut a aucune temperature décomposer „ le gaz oxi-muriatique en oxigène et en „ acide muriatique, par ce que l'acide mu- „ riatique ne rencontre pas de base avec la „ quel-

„ quelle il puisse se combiner pour reprendre
 „ son état d'acide.” Necesse enim esse, per-
 git, tale corpus combustibile abripiat basi acidi
 omne oxygenium: quod si nequeat, propter
 minorem suam cum oxygenio affinitatem,
 acidum minime decomponatur; constare au-
 tem, gaz oxydum carbonis non habere facul-
 tatem copulae ineundae cum quocunque alio
 oxydo.

Carbonem igitur, concludit nullum posse
 praebere oxydum, quod se iungat acido mu-
 riat., si hoc acidum expers sit sui excessus
 oxygenii.

Igitur si fumatur, basin acidi muriat. habere
 affinitatem maiorem cum oxygenio, quam
 carbonem, facile esse intellectu, quare carbo,
 et acidum oximuriat. nihil in se agant (1).
 Apparet Berzelii ingenium; quod fortissi-
 mis adversarii armis in suum uti commodum
 haud dubitat. Attamen, si iuveni liceat a tanto
 tam magno viro discedere; nonnihil, dixerim,
 molestum omne hoc ratiocinium; primum enim
 assumit aquam in gaz acido muriat., de quo
 iam vidimus; praeterea minorem affinitatem
 principium carbonicum alere cum oxygenio,
 quam

(1) *Journ. de Phys.* T. LXXXII. p. 308. 309.

quam basin acidi muriatici: de qua nihil certum est; deinde inesse acido muriat. oxygen. oxygenium; quibus omnibus assumtis, factum, cuius exstat longe facilior et planior expositio, difficili et quaesita ratione explicat. Quare non debilitari mihi videtur conclusio Davyana, ex experimento III. et VI. deducta.

Nulla vero ferme experimenta sunt, quae maiorem sibi contraxerint Physicorum attentionem, quam Davyana illa, gaz acidum muriat. cum gaz ammoniae coalescere in murias ammoniae siccum, nullumque tunc observari aquae vestigium: alterum, gaz acidum muriat. oxyg. et gaz ammoniae coalescere in murias ammoniae, tumque evolvi quidem gaz azotum, nullam vero aquam: quorum experimentorum explicationem secundum Davyanam theoriam, dedimus Exp. XX. — Haec nimirum experimenta minime exponere valet vetus theoria: haec enim, cum velit gaz acidum muriat. non existere, nisi ope alicuius definitae aquae copiae, nescit rationem reddere defectus aquae, admixto gaz acido muriat. cum gaz ammoniae: facile autem omne experimentum exponit, modo, quando id instituitur, aqua prodeat. Itaque Bertholleti sententiam qui amplectebantur

Phy-

Phyfici, cum viderent, si experimentum sese tale haberet, quale descriperat Davyus, hypothefin aquam in omni gaz muriat. inesse, maxime debilitari vel infringi, seduli hoc experimentum repetiverunt. Inter hos potissimum nominandi sunt Murrayus et Urius, qui igitur ambo conati sunt, diversa ratione, probare, gaz ammoniae admixto gaz acido muriat., aquam omnino proferri.

Existimavi autem, ante, quam litis de hoc experimento compositionem referrem, operae pretium esse, dicere, quanti momenti ad omnem litem de acidis muriat., et muriat. oxyg. componendam, hoc ipsum experimentum ducat Murrayus. De la Rive (1) inquit, „ M. Murray croit, que la combi-
 „ naison du gaz ammoniac avec le gaz acide
 „ muriatique peut fournir une expérience
 „ décisive; si dans cette combinaison il n'y
 „ a point d'eau produite, le résultat sera con-
 „ forme à la théorie de M. Davy; si au con-
 „ traire on obtient de l'eau, comme elle n'exi-
 „ stait pas dans le gaz ammoniac, et qu'il n'y à
 „ aucun moyen de rendre compte de sa produc-
 „ tion, „ ti-

(1) Vid. *Journ. de Phys.* T. LXXIV. p. 456. Extrait des expériences sur le gaz acide muriatique de M. Murray.

„ tion, lorsqu'il n'y a point d'oxigène, il en
 „ faut conclure, qu'il y avait de l'eau dans le
 „ gaz acide muriatique, et la verité de l'autre
 „ systême est ainsi établie.”

Experimenta autem, quibus conatus est probare Murrayus, aquam proferri, haec sunt:

Miscuit gaz ammoniae ficcum cum gaz acido muriat., et nactus est murias ammoniae, ex quo destillato aliquam comparavit aquae copiam. — Deinde transmisit super carbones candentes, tubo contentos, vapores muriatis ammoniae eiusdem, et obtinuit aliquam aquam, et acidum carbonicum.

Ex his conclusit hanc aquam originem duxisse ex gaz acido muriat., dum hoc copulam inibat cum ammonia (1).

Haec tamen conclusio mihi videtur difficilis, et immatura esse: quamvis enim concederetur, Murrayum adhibuisse gaz ammoniae omnis aquae expers, potuit tamen variis viis irrepfisse aqua in eius experimenta: nam vel vas, in quo collegit sal, potuit continuisse aliquam aquam, vel hanc potuerunt continuisse vasa, in quibus sal destillavit, aut carbones, supra quos candentes transmisit va-

(1) *Journ. de Phys.* T. LXXIV. p. 455. sqq.

vapores falis: vel ipse in vasis contentus aër potuit esse in causa aquae natae: cuius aëris oxygenium potuit demere hydrogenium ammoniae, eoque sibi adiuncto converti in aquam. Univerſe magis valeret experimentum, niſi J. Davyus, accuratius, quam Murrayus fecerat, repetito experimento, contrarium prorsus obtinuiſſet eventum.

Hic enim repetiit illa experimenta in vasis aëre vacuis, magna adhibita copia utriusque gaz; et mixturam utriusque fecit in vase ita, ut in eodem posset prolatum fal sublime ferri: neque tum potuit detegere ullum aquae vestigium: cum autem fal aëri exponeretur, et deinde sublime ferretur, satis magnam exinde comparavit aquae copiam (1).

Quatuor tamen annis post Murrayi sententiam recoquere coepit Urius. Hic immisit in tubum limaturam argenti, cupri, ferri et murias ammoniae; eoque tubo igni rubefacto, comparavit aquam, et murias adhibiti metalli. At Dulongius eadem haec et eiusmodi alia instituens experimenta, docuit, deceptum fuisse Urium, adhibito etiam subcarbonate ammoniae, aquae nunquam ex-

per-

(1) *Biblioth. Britann.* Vol. L. p. 220—229.

perte (1). — Nec tamen eo substitit Davyus, sed repetiit experimenta ab Urio memorata; et coram societate Regia anno 1818 egit de his experimentis, docens, aquam ab Urio comparatam originem duxisse ab hydrogenio acidi muriat., et oxygenio aëris in tubo contenti, aut ex alcali et oxydo plumbi (fuerat enim tubus ab Urio adhibitus vitreus, is qui dicitur flintglas) ipsius tubi depromta; se autem, quo maiori usus esse cura, ne oxygenium quoquomodo in sua experimenta irrepere, eo minorem aquae copiam obtinuisse (2). Nec nimis quaesita et molesta videatur haec de vitro anglico Davyi expositio: nam huius eiusdem vitri usus aliquando Physicos eo deducere valuit, ut quae probata erat, aquae compositionem negarent. — Quae historia cum mirè Davyo faveat, paucis illam memorasse ab hoc loco non erit alienum. — Itaque cum acciperent Physici Angli, gaz inflammabile, modo ad hoc nullus aëris esset aditus, igni etiam vehementiori immutatum persistere, tubum vitreum anglicum gaz hydrogenio impleverunt, eundemque bene clausum igni

(1) *Journ. de Phys.* Tom. 86. p. 43.

(2) *Journ. l.* p. 245.

tradiderunt: quo tamen facto dum inveni-
rent partem gaz inflammabilis perditam, eius-
que loco aquam, in dubium vocarunt ab aliis
memoratam aquae naturam. Hi vero idem
hoc experimentum repetentes in tubis ferreis,
five aliis, cum omnino immutabile observa-
rent gaz inflammabile, tandem etiam usi sunt
tubis anglicis, et ecce aquam natam viderunt:
videntes porro interiorem tuborum faciem
quasi erosam, et suspicati, num forsitan
plumbi calx, unde proficisci noscebant vitri
anglici et alias dotes, et vero insignem
gravitatem specificam, in aquae causa, esset,
aliquid minii: cum gaz inflammabili in
aptis tubis igni dederunt: quo facto aquam
natam observarunt, et liti finem imposue-
runt.

Quibus omnibus collectis, patet, experi-
menta ab Urio et Murrayo instituta, non
tantum non debilitasse theoriam Davyanam,
sed maxime confirmasse. Quam conclusionem
probare videtur alterius experimenti Davyani
eventus. Huius quoque experimenti, modo
in eo proferatur aqua, facilem reddit ra-
tionem vetus theoria, nullam autem
dare potest, si in eo aqua non gignatur:
quam si fumus gigni, haec experimenti est
ex-

explicatio, ut oxygenium acidi muriat. oxyg. sese coniungat cum hydrogenio, altera parte ammoniae, deinde aquam formet; altera vero ammoniae pars, azotum, liberum evadat; deinde vero acidum muriat. oxygen. demto oxygenio, conversum in muriaticum, sese coniungat cum ammonia superstite, atque ita formet murias ammoniae. At vero si fumus aquam non gigni hoc experimento, sicut scripsit Davyus, non habet vetus theoria, ut ex his difficultatibus sese expediat. Unde enim explicabit profectum gaz azotum? an ex ammonia? sed ubi igitur hydrogenium, altera pars ammoniae? ubi oxygenium acidi muriat. oxyg.? Contra si aqua in memorato experimento gignatur, Davyana theoria in angustias redacta est. Sentiit id ipse Davyus, et confessus est (1):

„ s'il y avait eu, inquit, réellement forma-
 „ tion d'eau pendant l'action de la chlorine
 „ sur l'ammoniaque, ce resultat auroit été
 „ des plus importans: il auroit prouvé, ou
 „ que la chlorine, ou l'azote etoient des com-
 „ posés, ayant pour un de leurs elemens
 „ l'oxigène, ou que l'un et l'autre conte-
 „ noient

(1) *Journ. de Phys.* T. LXXIX. p. 266.

„ noient cette substance.” Affirmat autem Davyus, qui modo viderit multum muriatis ammoniae, parati in vasis clausis, gaz ammoniae cum gaz acido muriatico oxyg. copulando, destillatum, eum sibi prorsus persuasum esse habiturum, quod nulli prodeant aquae vapores ex eiusmodi muriate ammoniae destillato (1). Sunt tamen ab aliis physicis in hanc rem instituta experimenta, quae alium demonstrarent eventum. Ita legitur apud Thénardum et Gay Lussacium (2): „ en „ décomposant le gaz muriatique oxygené par „ le gaz ammoniacal, on trouve qu’il con- „ tient précisément la moitié de son volume „ de gaz oxygène, et qu’il peut absorber, „ par conséquent, un volume égal d’hydro- „ gène:” et apud Fourcroyum (3): „ j’ai „ découvert, inquit, qu’en faisant passer le „ premier de ces gaz (le gaz ammoniacal) „ dans le second (le gaz muriatique oxygené) „ il y avait inflammation et lumière blanche, „ dégagée pendant l’union de l’oxygène avec „ l’hydrogène de l’ammoniaque; l’eau, qui „ se

(1) *Journ. de Phys.* T. LXXIX. p. 265.

(2) *Mem. d’Arcueil* T. II. p. 341.

(3) *Syst. des Conn. Chim.* T. II. p. 243.

se forme en même tems présente une vapeur blanche, très épaisse: elle dissout l'acide muriatique, et il reste du gaz azote."

Quo quidem experimento, et Fourcroyi auctoritate confusus Bertholletus Davyanam theoriam profus reiecit.

Ast vero cum omni, quantum fieri potest, adhibita prudentia, repetierit et hoc et antecedens experimentum, atque in utroque nullam viderit prodixisse aquam, strenuus veteris theoriae contra Davyum, Curaudavium, aliosque physicos, defensor, in cuius gratiam vel vetus theoria iure vocata est Bertholletiana, Bertholletus igitur suam reliquit theoriam, et contendit, simplicitatem gaz chlorici, tamquam hypothesein, eodem iure posse defendi, atque compositionem gaz acidi muriat. oxyg.

Denique Murrayus etiam XIV Experimentum in dubium vocavit, et contendit, acidum muriat. oxyg. in se continere satis oxygenii ad sulfur ex hydrogenio sulfurato oxydandum et convertendum in acidum sulfurosum, vel et sulfuricum (1). Sed est animadvertendum, hydrogenium non in contactum venire cum acido muriat. oxyg., quin

ab-

(1) *Journ. de Phys.* T. LXXIII. p. 445.

absorbeatur (sive hoc velis ex veteri theoria, sive ex Davyana explicare): quod optime apparet ex hydrogenio carbonato, in contactum ducto cum gaz acido muriat. oxyg.: deinde vidimus ex XIII.: Exp. sulfur solvi in acido muriat. oxyg., atque inde fieri liquorem illum Thomfoni, longe diversum ab acido sulfurico: denique apud nullos alios Physicos, quamvis Davyi adversarios, legitur confirmatio huius Murryani experimenti. Contra Fourcroyus (1) et Thénardus (2) experimentum tale observarunt, quale descripsit Davyus.

Deinde J. Davyus repetiit experimentum, usus gaz utroque, acido muriat. oxyg., et gaz hydrogenio sulfurato; et obtinuit acidum muriat., et sulfur iunctum cum acido muriat. oxyg., sive illum liquorem Thomfoni (3). Tandem scribit Berzelius ad Marcetum, unam superesse viam, quae, quamvis minus directe, at vero certissime, ad veritatem ducat: omnemque inter viros doctos de horum acidorum natura litem componere valeat.

(1) *Syst. de Chim.* T. III. p. 111.

(2) *Traité de Chim.* T. I. p. 580.

(3) *Journ. de Phys.* T. LXXIII. l. 1.

leat. Illam affirmat esse doctrinam *proportionum definitarum*: hanc enim omnia ea calculo submittere, quae sensuum aciem fugiant, et chemicis esse tale instrumentum, quale Astronomis formulas: quarum felicissimus usus Astronomos docet, quasvis memorabiles et momentosas facere detectiones (1). In qua opinione secum habet Berzelius consentientes quosvis optimos chemicos, Proustium, Daltonum, Thomsonum, Davy, Wollastonum, Doebereinerum, Gay-Lusacium, Trommsdorffium, Schweiggerum, Gilbertum, Chrevreullium (2), alios.

Hinc celebris chemicus Gaultier de Claubry doctrinam proportionum definitarum vocat pulcherrimum eventum, ad quem aliquando conducturam esse chemiam, sperari posset. Hunc enim eventum non assecutos fuisse physicos, nisi continua serie indagatorum et analysium accuratarum: eamque doctrinam iam hoc tempore niti, et suffulciri nimis magno factorum numero, quam quod

(1) *Journ. de Phys.* T. LXXXIII. p. 309.

(2) J. B. van Mons *Princ. El. de Chim.* 1818. p. 60
sqq.

quod metui posset, ne fallax sit (1). Quare quum haec doctrina tantos exercuerit chemicos, quantos supra memoravimus, et ab iis tantis efferatur laudibus, ut vel difficillimas (inter quas si hanc de acidorum muriatici et muriat. oxyg. natura retulerim, me omnino vera dixisse mihi videor,) lites posset dirimere, eam paulo accuratius indagemus.

Prima initia huius doctrinae posuisse dicitur Bergmannus, cum ostenderit, quo magis oxydarentur metalla, eo maiorem accipere capacitatem saturandi acida (2). Deinde Richter (3), quum iaceret fundamentum calculi, quem vocant *Stoichiometricum*, docuit, si corpus copuletur pluribus una proportionibus, compositiones secundas semper esse in aliqua ratione ad primas; atqui praecipue nominandus est Higgins, primus conditor theoriae, quam vocant *Atomisticam*.

Hic

(1) *Journ. de Phys.* T. LXXXIV. p. 393.

(2) Bergman. *Op. Phys. Chem.* cf. *Princ. El. de Chim.* avec les applications générales de la doctrine des proportions déterminées, par J. B. van Mons Brux. 1818. p. 61. cf. J. J. Winterl. *Prolusion. ad Chem.* Sec. XIX. Budae 1800. §. 4. p. 3. 4. et annot.

(3) Richter über die neueren Gegenstände der Chimie cf. van Mons l. l. p. 61. 62.

Hic A^o 1789 edidit librum inſcriptum, *comparative view of Phlogiſtic and Antiphlogiſtic theories*, quod opus ſummis celebrat laudibus Davyus, id vocans, ingenii et laboris pleniffimum (1). In hoc opere ſumit Higgins, corpora duo chemice coniungi, alterius atomis coniunctis cum atomis alterius. Ita aquam componi, hydrogenii atomis coniunctis cum atomis oxygenii, easque materias continere aequalem diviſionum numerum. Omnem autem differentiam gravitatis ſpecificae potiffimum pendere a volumine particularum ultimarum: porro gaz nitroſum componi duabus particulis oxygenii, et una azoti: acidum ſulphuricum una particula ſulphuris, duabus oxygenii: acidum vero ſulphuroſum una ſulphuris, et una oxygenii (2). At accidit Higginſio idem, quod accidit Joanni Rayo (cuius praeclara obſervatio, facta 1630, qua cauſam indicabat, quare plumbum et ſtannum in aëre calefacta, ponderis augmentum capiant, phyſicos latuit, dum iſtam tandem ex obſcuro quodam angulo evocabat ſumma ſummi La-

voi-

(1) *Journ. de Phyſ.* T. LXXII. p. 370 in annot.

(2) *Journ. de Phyſ.* T. I. p. 370 in annot. T. LXXVIII. p. 375. T. LXXXIV. p. 392 ſqq. van Mons l. I. p. 62.

voifierii industria) ut ipsius opus non tantum apud exteros, sed vel apud suos in oblivionem abierit (1): cui forsan nondum fuisset abreptum, nisi aliquot annis post, Daltonus conscripserit librum, cui titulus *New system of chemical Philosophy*, in quo plura quidem inveniuntur nova, eaque egregia, multa tamen, iam ab Higginfio indicata. Egregium vero specimen exhibet Thomsonus convenientiae theoriae Daltoni cum ipsa analyfi. Thomsonus acidum oxalicum inquirens, secutus Daltonum, assumsit hydrogenium = 1, oxygenium = 6, carbonium = 4 - 3; per analysin invenit acidum oxalicum componi

oxygenii 64,69	per calculum oxygenii 61
carbonii 31,78	carbonii 34
hydrogenii 3,53	hydrogenii 5
<u>100,00</u>	<u>100</u>

Sin autem, sicut alii fecerunt, computatur oxyg. = 6 - 96, calculus computat

oxygenii	64,24
carbonii	31,15
hydrogenii	4,61
	<u>100,00</u>

quae

(1) *Journ. de Phys.* T. LXXXIV. p. 392.

quae summa fere est eadem, quae fuit per analysin indicata (1).

Tuetur autem Daltonus theoriam atomorum, sumens, quod si corpus alteri iungitur una proportione, atomus atomo iungatur; sin autem variis proportionibus corpora coniungantur cum aliis, et forment combinationes binarias, ternarias, atomus alterius elementi se iungat cum atomis 1, 2, 3, alterius elementi.

Atqui hanc theoriam atomorum utpote nimis subtilem, reiecit etiam Davyus (2), et fere omnes Physici: quare Higgins deinceps reclamavit suam theoriam (3).

Edito autem opere a Daltono, ulterius in hanc rem inquisiverunt Physici, variasque bases asfumentes, diversis quidem modis, at tamen omnibus, ex uno fonte provenienti-
bus, doctrinam proportionum confirmarunt, eamque adhibuerunt ad detegendam indolem quorumvis corporum, fossilium prae ceteris (4). Reliquis igitur huius doctrinae in-
ves-

(1) *Journ. de Phys.* T. LXXVIII. p. 378.

(2) *Journ. de Phys.* T. LXXII. p. 370.

(3) *Journ. de Phys.* T. LXXXIV. p. 392.

(4) cf. omnino van Mons l. l. p. 63—70. 336—380.

vestigatoribus misis, ne a proposito ordine aberremus, videamus, quid hac de re docuerit Davyus, quid Berzelius.

Si corpora, memorat Davyus, se cum aliis chemice coniungant, novasque constituent materies, hanc copulam esse proportionem definita: si igitur se proportione inaequali coniungant, ut alterius sit excessus, hunc excessum esse in ea ratione, ut possit exprimi, aliqua multiplicitate simplici minimae proportionis, qua idem hoc corpus sese possit coniungere. E. g. oxalatem potasfae acidum continere quantitatem acidi bis maiorem, quam quae opus sit ad saturandam potasfam: carbonatem alcalinum alcali quantitatem bis maiorem, quam opus habeat ad saturandum acidum.

Si adhibeatur numerus ad exprimendam minimam quantitatem corporis cuiuscunque, qua possit copulam inire, ceteras quantitates omnes corporis, quibus copulas ineat, esse ad primam compositionem ratione quadam multiplici. Minimis proportionibus, quibus corpora nondum decomposita, possunt copulam quamdam inire, cognitis, conditionem materiarum compositarum, quas formant, cognosci posse: et si exprimat per

unitatem elementum, quod chemice se coniungit cum ceteris corporibus, in minima, quam novimus, proportione, cetera elementa, eorumque composita, significari per rationes earum quantitatum ad unitatem.

Omniun elementorum gaz hydrogenium esse id, quod se omniun minima proportione coniungit: nullum enim elementum se posse coniungere pondere minori, quam hoc gaz: hoc autem ipsum in nullo alio cognito corpore minori proportione contineri, quam in aqua: aquam vero componi 2 voluminibus gaz hydrogenii, et 1 volumine gaz oxygenii, gravitatem autem specificam gaz oxygenii, esse ad gravitatem specificam gaz hydrogenii = 15 : 1. Igitur rationem esse hydrogenii in aqua ad rationem oxygenii = 2 : 15. Cum autem aqua componatur 2 proportionibus hydrogenii, et 1 oxygenii, sequi, cum numerus exprimens hydrogenium sit 1, numerum oxygenii esse 15. In quo hydrogenio assumendo probasi, cum Davyo conveniunt Daltonus, Doebereinerus imprimis.

Quisnam numerus itaque phosphorum exprimat, si quis quaesiverit, respondebitur, per 20: docuit enim experientia phosphori granis 10 opus esse 7,7 granis oxygenii, ut

con-

convertatur in acidum phosphorosum, eandem autem phosphori quantitatem indigere quantitate oxygenii bis maiori, ut convertatur in acidum phosphoricum. Cum igitur 7, 7, sit omnium minima proportio oxygenii, cum quo se phosphorus coniungit, erit $10 : 7, 7 = 100 : 77$.

Igitur $77 : 10 = 15 : x = 20$ fere; porro $20 + 15 = 35$ exprimet acidum phosphorosum; $20 + 15 + 15 = 50$ acidum phosphoricum.

Si quis quaerat, per quem numerum exprimatur carbo, respondebitur per 11, 4. Nam acidum carbonicum constituitur 13 partibus carbonii, et 34 oxygenii; oxydum vero gazosum carbonii 13 partibus carbonii, 17 oxygenii. Igitur omnium minima proportio oxygenii, cum sit 17, habebimus

$$13 : 17 = 100 : 130, 7$$

$130, 7 : 100 = 15$ (numerus oxygenii exprimens): $x = 11, 4$. Igitur $11, 4 + 15 = 26, 4$ exprimet oxydum carbonis, et $11, 4 + 15 + 15 = 41, 4$ exprimet gaz acidum carbonicum.

Si quis quaerat, per quem numerum exprimatur potasium, respondebitur per 75. Nam potassa pura componitur 100 partibus potassii, et 20,1 oxygenii. Oxydum autem fla-

vum potassii 100 partibus potassii et 57,8 oxygenii. Igitur cum 20,1 est minima proportio: habebimus

$20,1 : 100 = 15 : x = 74,99$ vel 75 fere: quod si faciamus $57,8 = 60 = 3 \times 20$ aliquod nanciscimur ius, quod ponamus, potassam componi una proportione oxygenii cum una potassii: oxydum autem potassii flavum 3 oxygenii et 1 metalli. Et potassa erit expressa per $75 + 15 = 90$, oxydum flavum per $75 + 15 + 15 + 15 = 120$ (1).

Porro arbitratur Davyus, theoriam proportionum definitarum maxime confirmari decompositione mutua salium, observata a Richter, et Guyton de Morveau; mutuis decompositionibus compositorum hydrogenii et azoti, azoti et oxygenii; tum acidis salibus a Wollastono, et Thomfsono observatis; praeprimis decompositionibus, factis ope apparatus Voltae, quibus constitit oxygenium et hydrogenium, oxygenium et corpora inflammabilia, acida et alcalia, seiungi proportionibus aequalibus (2).

Hanc

(1) *Journ. de Phys.* T. LXXVIII. p. 383 sqq. cf. Davy *El. de Phil. Chim.* T. I. p. 67 sqq.

(2) *Journ. de Phys.* T. LXXII. p. 371 in annot. cf. T. LXX. p. 106 sqq.

Hanc deinde doctrinam, cum esset ingenii plenus, diligentissime tractavit et amplificavit Berzelius, eaque adhibita vel eruere studuit leges, quibus dum formantur, inorganica corpora obediunt (1): quin tanta fuit Berzelii illa admirabilis in hac doctrina elaboranda industria et ingenii vis, ut exinde excogitaverit fundamenta, ex quibus exstrueret systema Mineralogicum (2) quod quantas opes in se contineat, is optime collegerit; qui haud ignoret immensam et infinitam fere regni mineralis amplitudinem.

Itaque vidimus, quid sit doctrina proportionum definitarum: quidque de hac cogitent et Davyus et Berzelius; iam confideremus, quaenam argumenta ex hoc fonte hauserit Berzelius ad confirmandam veterem theoriam Bertholletianam. Ostensum est, serie experimentorum, aquam quam sal aliquod contineat chemice adiunctam, in eo existere, ea proportione, ut oxygenii quantitas sit aequalis quantitati baseos.

Sub-

(1) *Journ. de Phys.* T. LXXX. p. 118—180. *Journ. der Pharmacie* van J. B. Trommsdorff B. XXI. St. I. p. 36—88.

(2) *Journ. de Phys.* T. LXXXVI. p. 136—156 p. 209—242 p. 276—290. p. 356—365.

Subsulfas ferri (*sous-sulfate de fer* (1)) continet copiam aquae, cuius oxygenium respondet quantitati oxygenii in oxydo ferri, basin huius salis constituyente. *Subsulfas cupri* ea ratione est compositum, ut aqua, acidum et oxydum, aequalem contineant oxygenii copiam. Quare potest hoc sal considerari ut compositum ex 1 parte acidi et 3 partibus hydrateae cupri. Nova hypothesis de acido muriat. admittit existere sal *submurias cupri*. Obtinetur hoc sal, infusa potassa caustica in solutione muriatis cupri, ea copia, ut omne cupri oxydum non separetur. Praecipitatum rite lotum et ficcatum exhibet *submurias cupri*. Si solvitur hoc sal in acido nitrico, et per nitratem argenti, acidum muriat. praecipitatur, obtinemus ex 100 partibus *submuriatis cupri*, 12, 1 acidi muriatici. Si digeratur superstes liquidum cum mercurio, ut omne argentum ei adimatur, et ad summam ficcitatem evaporet, ac deinceps candefiat, in crucibulo
pla-

(1) cf. omnino: Mémoire pour déterminer les proportions simples et définies, dans lesquelles les parties constituantes des substances inorganiques sont unies les unes avec les autres, par Berzelius in *Journ. de Physiq.* T. LXXX, p. 113 sqq.

platinae, ut sublime feratur omne acidum cum mercurio, pondus oxydi cupri est 72. His consequens est, ut 100 partes muriatis cupri contineant oxyda cupri et acidi coniuncta 84, 1: quae defunt partes 15,9, debeant esse aqua combinata.

Potest monstrari haec aqua, si calefiat submuriatis cupri in vase, cuius pondus antea exploratum sit, adaptato ad tubum, repletum muriate calcis.

Subfal liberam emittit cum aqua parvam quantitatem gaz oxygenii, quod transit per muriatem calcis, dum aqua cum ea coniungatur. Obtinentur in hoc experimento 15,75 ad 16 aquae, ea ratione, qua minus perfecte aut melius submuriatis ficcatur sit. Hoc eventu ad calculum vocato, apparet, 72 oxydi cupri continere 14,37 partes oxygenii, et aquam combinatam complecti copiam oxygenii eandem, atque metallo continebatur; ut idem hoc locum habeat in *subsulphate cupri*. Scimus, 100 partes acidi muriat. ad conditionem falis neutrius posse redigi per 147,27 partes oxydi cupri: quibus consequens est, *submuriatis* compositum esse, una parte acidi, et 4 partibus hydrateae cupri.

Unde apparet mirabilis consensus inter haec
com-

composita, cum spectatur status combinationis ex veteri theoria Bertholletiana.

Consideranda iam venit huius falis compositio ex hypothefi Davyana. Acidum muriat. esfet ex hac hypothefi coniunctio unius partis chlorici, et unius partis hydrogenii: unde fequitur *submurias cupri* comprehendere 16,08 acidi muriat. in proportione 72 partium oxydi cupri. Occupat aqua combinata 11,92 partes, fed analyfi dante 15,9; considerandus est excesus 3,98, quasi ortus ex decomposito acido muriat., cuius hydrogenium aquam format cum parte oxygenii oxydi, dum metallum, ex oxydo prolatum, fe coniungit cum acido muriat. oxyg., quod iam fecernitur.

In 11,92 aquae partibus, quae est aqua combinata *submuriatis*, ex hypothefi Davyana, non esfent, nisi 10,74 oxygenii, id est, 3,4 copiae oxygenii, oxydo cupri contenti.

Itaque *submurias* complectitur 1 partem oxydi, et 3,4 partes aquae, atque ita quantitas aquae est ad quantitatem baseos, in tali proportione, qualis repugnet theoriae proportionum definitarum.

Submurias hydrateae plumbi acquifitum ex praecipitatione, meliori etiam est documento, quia in eo facilius definitur aquae quanti-

titas. Ab altera parte, qui examinaverit submurias aquae expers, quale submurias plumbi candefactum, inveniet secundum veterem hypothefin, acidum in eo coniunctum esse cum parte oxydi; dum submuriata exhiberent classem corporum plane novam, compositorum chlorico, metallo, et tali oxygenii copia, qualis non sufficeret ad oxydandum metallum: haec doctrina Davyana proponit submuriata, aqua privata, tamquam compositum quoddam, ex uno atomo chlorici, uno metalli, et tribus oxydi metallici.

Sumo, (verba sunt ipsius Berzelii) defensores novae hypotheseos periculum facturos, eam in consensum adducendi cum doctrina proportionum definitarum: in eo, quod contendant, submuriata, aqua non expertia, ut submurias cupri e. g. composita esse 1 parte *cuprani*, et 3 partibus hydratae cupri. Poterimus iis recte obiicere, magis illam operam navare hypothefi defendendae, quam veritati detegendae (1).

Contra Exp. VIII. p. 17.

animadvertit Berzelius, doctrinam proportionum experimentum hoc facile explicare;

(1) *Journ. de Phys.* T. LXXXII. p. 310. 312. ²

re; hanc enim docere, acidum muriat. oxygenat. esse compositum una parte baseos, et tribus partibus oxygenii: idque acidum posse in neutram conditionem redigere quantitatem basis cuiuscunque, cuius oxygenium est dimidia pars oxygenii acidi: atque igitur quantitatem oxygenii, quod expellitur ex gaz acido muriat. oxygenat., decomposito basi salificabili, esse aequalem quantitati oxygenii, contenti in basi, quae inservit decompositioni.

Tandem vult Berzelius, compositionem formatam ex gaz oxydo carbonis, et gaz acido muriat. oxygenat., luci expositis, facile explicari in favorem veteris theoriae Bertholletianae doctrina proportionum definitarum; secundum quam corpora, quorum conditio chemicoelectrica eadem est, se coniungant in talibus proportionibus, ut eorum quantitas oxygenii aequalis sit. Antiquam autem hypothesin considerare illud gaz, ut compositum una parte acidi muriat., et una acidi carbonici, atque igitur simile acido fluo-borico.

Sed haec argumenta Berzelii variis armis oppugnarunt Physici. Thenardus enim defensionem novae theoriae minime in animo habens, animadvertit, Berzelium, legem in nonnullis hydrateis corporibus observatam,

fi-

fibi propofuisse nimis generalem: experimenta enim, quibus haec lex nitatur, et esse pauciora, nec satis accurata (1). Atqui inquit Davyus: „ je ne puis accorder aucun poids „ aux raisonnemens de mon savant et illustre „ ami Berzelius: il n'y a point de règle „ générale relativement aux multiples des pro- „ portions dans lesquelles les différens corps „ se combinent.” Quam amniadversionem illustrat exemplo, in azoto posito: hoc enim, pergit, leges sequi prorsus diversas in variis suis, quas inerat, copulis: hoc enim cum tribus voluminibus hydrogenii coniungi, huiusque unum, duo, duo et dimidium cum dimidio volumine oxygenii, et cum quatuor chlorici: deinde si modo transferantur ad metalla definitae oxygenii proportionés, quas detulit Berzelius ad chloricum, omnem ab eo datam expositionem, nihil aliud esse, quam nudam factorum enarrationem (2).

Denique contra Berzelium aliud argumentum attulit Suchomlinovius; hic nimirum animadvertit falsa (sous-muriate de cuivre, sous-muriate de plomb) (*basischsalz-*
sau-

(1) Thenard l. l. T. II. p. 172.

(2) *Journ. de Phys.* T. LXXIX. p. 266. 267.

saures Kupfer, basischsalzsaures Bley) (1) (quæ sunt salia, secundum definitionem, quam dedit ipse Berzelius, in quibus minor continetur quantitas oxygenii, quam in ipsorum acido constituyente) non esse copulas chlorici cum hydrateis, sed componi neutris muriatibus, et metallis hydrateis: qua thesi assumpta prorsus quadrare in salia doctrinam proportionum: tum enim oxygenium neutrius muriatis cupri esse, ad oxygenium oxydi cupri, in cupro hydrateo contentum, ut 1 : 3 : hoc autem ad oxygenium in aqua copulata contentum, ut 3 : 3. — Addit tandem, si hoc sal calefiat, evolvi oxygenium, qua neutrum murias cupri oxydati convertitur in cupranum, sive copulam chlorici cum cupro : hoc autem phaenomenon minime posse exponere veterem theoriam (2).

Quod autem ad tertium argumentum attinet, satis videtur apparuisse, non produci acidum carbonicum ex gaz oxydo carbonii et acido muriat. oxyg.: igitur cum haec ita sint, non tantum non corruere videtur hoc omne
Ber-

(1) *Journ. de Phys.* T. LXXX. p. 114.

(2) *Repertorium für die Pharmacie* van J. A. Büchner B. V. St. I. p. 56. 57. cf. *Annal. de Gilbert* T. LVII.

Berzelii argumenti fundamentum: verum eo ipso apparet, aliquando esse experimentis contrariam doctrinam proportionum definitarum. Qui quidem disensus oriri videtur, quod natura corporis non talis sit, qualis habetur, quippe quae recedat a naturae illius corporis, unde desumpta est ratio proportionum.

Quibus omnibus collatis, apparet, Berzelii expositionem de doctrina proportionum longe non esse eam, qualem descriperat, ut scilicet perderet prorsus omnem Davyanam theoriam.

Quod quidem efficitur: primum, quia ob factorum paucitatem Phisici nondum Berzelianam regulam admittunt; deinde quod alii negant, existere posse generalem eiusmodi regulam; porro, quia idem factum variis modis exponit Davyana theoria in suum commodum; denique quia hoc facto exposito ex theoria Davyana, videntur superesse difficultates, haud facile adeo veteri theoriae removendae. Quae omnia eo magis valebunt, quo certius constabit, Davyum ex doctrina proportionum posse argumenta capere ad suam theoriam confirmandam. Itaque superest, ut videamus, num id fecerit Davyus.

Computavit Davyus, adhibita doctrina proportionum, granum potasii absorbere 1,08 pollicis cubici gaz acidi muriat. oxyg., potasiam vero, formatam grano potasii, decomponere 2,16 pollices cubicos gaz acidi muriat. Experimenta hanc computationem confirmarunt. Per computationem quoque collegit Davyus, numerum qui significaret proportionem, qua sodium se cum corporibus coniungit, esse 22.

Unde manifestum est, unum granum sodii debere absorbere fere 2 pollices cubicos gaz acidi muriat. oxyg., eandem vero sodii quantitatem in sodam conversam decomponere fere 4 pollices cubicos gaz acidi muriat.: qua thesi assumpta, concludit Davyus, murias sodae debere constare, quo ad proportionem 22 sodii et 32,9 gaz acidi muriat. oxyg.: et haec est illa summa, quam per analysin computavit Marquetus. Potasfa hydratea, pergit, debeat continere proportionem potasii expresam per 48, et proportionem aquae expresam per 8,5. Compositionem vero dat, ut 15,1 aquae, et 34,9 potasae. Igitur concludit, quod potasfa hydratea debeat continere proportionem sodae 29,5, et proportionem aquae 8; igitur 100 partes 22,4 aquae,

aquae, quam computationem etiam confirmavit analysis (1).

Tandem effecit Davyus, manifestum esse, quoties copula quaedam, in qua continetur acidum muriat. oxyg., aqua decomponatur, oxydum aut acidum, aut alcali, aut corpus oxydatum, formatum, esse debere in eadem proportione, qua gaz acidum muriat., sicut oxygenium et hydrogenium debent habere, eandem relationem secum invicem: atque haec composita ad examen vocata praebere simplices modos computandi proportiones elementorum in diversis oxydis, acidis, et terris alcalinis; quam ratiocinandi rationem exemplis illustrat (2).

Qui-

(1) *Journ. de Phys.* T. LXXII. p. 359 sqq. imprimis p. 366. sqq.

(2) vid. L. l. c. et *Journ. de Phys.* T. LXXI. p. 338; Si d'après le système ingénieux de Dalton, inquit Davyus, l'hydrogène est considéré, comme 4 en pesanteur dans la proportion ou il existe dans l'eau, l'oxygène fera alors d'environ 7,5, et en admettant que la potasse est composée d'une portion d'oxygène, et d'une de potasium, la potasse fera alors de 48, et le potasium d'environ 40,5; et d'après une expérience l'acide oxi-muriatique sera représenté par 32,9 et le gaz acide muriatique conséquemment par 33,9 estimation qui s'accorde avec la pesanteur spécifique du gaz acide

Quibus omnibus perpensis, mihi effici videtur, pro praesenti rerum conditione, hanc doctrinam nondum sternere viam ad litem dirimendam de acidorum natura. In quam sententiam adductus sum, tum quia utraeque partes videantur inde in suum commodum argumenta petere; tum quia analyses unius eiusdemque corporis saepe diversae memorentur a Chemicis. Utrum vero recte sit instituta doctrina proportionum ad corpus quoddam, colligitur ex eo, ut definita indoles huius corporis per calculum, conveniat cum indole eiusdem per analysin inventa; denique, quia aliquando fit, ut aequae bene duas diversas opiniones eadem de re sustentet doctrina proportionum, cuius rei perspicuum dedit Davyus exemplum, idque sequens.

„ Une chose digne de remarque, inquit Davyus, oxy-muriatique et du gaz acide muriatique. D'après mes expériences, 100 pouces cubes gaz acide oxy-muriatique pèsent, toutes réductions faites a cause de la température et de la pression moyennes, 74,5 grains, autrement d'après l'estimation elles pèseront 74,6. Selon moi, dans les mêmes circonstances, 100 pouces cubes de gaz acide muriatique pèsent 39 grains, et d'après l'estimation, ils pèseront 38,4 grains.

vrus, „ c'est que quelque théorie de la na-
 „ ture de ce composé (l'amalgame de l'am-
 „ moniac) „ que l'on adopte, s'y trouvera une
 „ heureuse coincidence avec les proportions
 „ déterminées. Si l'on suppose, que l'hy-
 „ drogène provienne de la decomposition de
 „ l'eau, alors l'oxygène, que l'on doit re-
 „ garder comme existant dans l'ammoniac
 „ suffira exactement pour neutraliser l'hy-
 „ drogène dans un volume égal d'acide mu-
 „ riatique: ou si l'on dit, que l'ammonium
 „ est un composé d'ammoniac, et d'un hy-
 „ drogène en volume, alors les volumes
 „ égaux de gaz acide muriatique produiront
 „ le même composé que l'oxide oximuriati-
 „ que et l'ammonium, en supposant,
 „ qu'ils puissent être immédiatement combi-
 „ nés (1).”

Verum enim vero coniungens cum experi-
 mentis ipsam Berzelianam doctrinam pro-
 portionum definitarum, argumentum pro-
 tulit Bertholletus in favorem doctrinae
 Davyanæ gravisimum. Nimirum hic est
 in Bertholletto veritatis amor, hæc in-
 genii magnitudo, ut sequi maluerit adversarii
 par-

(1) *Journ. de Phys.* T. LXXI. p. 338. 339 in annot. 2.

partes, quam inhaerere hypothefi, prorsus
 fuae; nimirum cum invenisset, fuis ipse ex-
 perimentis, in quibus instituendis, quis Ber-
 tholletto verfutior, quis magis circumfpi-
 ciens ad minima etiam, pondus tamen haben-
 tia, Davyana illa de ammoniae copulis cum
 gaz acido muriat., acido muriat. oxyg., om-
 nino confirmata, non tantum non haec aliis
 experimentis torquere et minuere ftuduerit,
 fed vel ipfo novo argumentorum genere,
 eoque ingeniofo, Davyana theoriam con-
 firmare voluerit. Quem quidem locum hic in-
 tegrum tradere operae pretium vifum est.
 Postquam igitur momentum hypotheseos Da-
 vyanae oftendit, ita pergit: „ aujourd'hui
 „ je vais plus loin; il me parait, que l'on
 „ peut trouver dans les faits connus des
 „ preuves, qui obligent de regarder le chlore
 „ comme une fubftance fimple, et pareille
 „ en cela à toutes celles, que nous regardons
 „ comme élémentaires. Je vais en donner
 „ un exemple.

„ M. D'Arcet avait déterminé la quan-
 „ tité d'eau, que contient l'hydrate de pot-
 „ asse en le combinant avec l'acide sulfuri-
 „ que, et en comparant les quantités de cet
 „ acide, qui faturent un poids donné de
 „ cet

„ cet hydrate, et un poids correspondant de
 „ sous-carbonate, dans lequel il avait recon-
 „ nu avec soin la proportion d'eau, et d'a-
 „ cide carbonique.

„ De mon coté j'avais cherché à établir
 „ les principes de l'hydrate de potasse en le
 „ combinant avec l'acide muriatique: en
 „ poussant au feu le muriate de potasse, qui
 „ en resultait, et en determinant ensuite la
 „ proportion de l'acide muriatique, qu'il
 „ contenait par le muriate d'argent, que je
 „ formais avec lui: j'avais conclu en adop-
 „ tant la composition du muriate d'argent
 „ donnée par Bucholz, que l'hydrate de
 „ potasse tenu au feu jusqu'au ce qu'il ne
 „ s'en degage plus d'humidité contient 13,64
 „ d'eau sur 100; mais la methode la plus
 „ directe de M. D'Arcet, lui à donné 27
 „ d'eau sur 100.

„ Si j'etablis mon calcul sur la simplicité
 „ du chlore, et si j'adopte selon l'evalua-
 „ tion de M. Berzelius, qu'il se trouve
 „ sur 100 parties de muriate d'argent 75,4
 „ d'argent, et par consequence 24,6 de chlore;
 „ j'aurai 25,58 d'eau sur 100 d'hydrate de pot-
 „ asse, ce qu'il se rapproche d'une manière
 „ satisfaisante de l'evaluation de M. D'Arcet.

„ Cette évaluation est confirmée par les ex-
 „ périences de M. M. Gay Lussac et The-
 „ nard, qui se sont servis de deux metho-
 „ des differentes, pour reconnoître la pro-
 „ portion d'eau dans l'hydrate de potasse,
 „ elles abaissent un peu celle admise par M.
 „ D'Arcet, mais leurs resultats s'éloignent
 „ beaucoup plus de celui, que j'avais
 „ adopté.

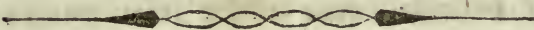
„ On ne peut douter, si cette évaluation
 „ a assez d'exactitude, que le chlore doive
 „ être admis, comme un corps simple, pour
 „ que les analyses, par lesquels on détermi-
 „ ne les proportions des combinaisons soient
 „ concordantes entre elles, et qu'elles puis-
 „ sent représenter la nature: ou pourrait
 „ multiplier cette espèce de verification.” —

Igitur cum in nostram rem satis dixerimus
 de doctrina proportionum, consideremus ana-
 logiae usum.



CAPUT III.

DE USU ANALOGIAE INTEGRÆ THEORIAE
CHEMICAË IN CONFIRMANDA THEORIA
DAVYANA ET VETERI BERTHOL-
LETIANA.



Antequam hanc analogiam investigemus, paucis videamus, quid sit *analogia*.

Analogia latisime patens definitio videtur, quod fit illa ratiocinandi methodus, cuius auxilio, ex corporum, experimentis et observationibus exploratorum, natura, concludimus, ex similibus proprietatibus, ad similem corporum nondum exploratorum, naturam et indolem; aut contra, cuius quidem methodi ratiocinandi usus imprimis multiplex est et egregius ad intelligentiam corporum vivorum; cognitis fabricae facultatibus et functionibus, ex simili fabrica concludimus ad similes corporum facultates et fun-

ctiones (1). Quae notio ut nostro consilio adaptetur, videtur esse ea argumentandi ratio, qua ex corporum, quorum compositio experimentorum ope cognita est, convenientia cum acidis muriat. oxyg. et muriatico, efficitur, eandem esse horum acidorum, atque horum corporum naturam. Ex hoc vero fonte proficiscuntur classes vel genera corporum, in quibus philosophice ordinandis, fundamentum constituendi ordinis debet esse analogia, quae existit inter maximum numerum proprietatum corporum, quae in eodem genere constituuntur. Hinc itaque classis alcalium, hinc classis acidorum, metallorum, salium, aetherum, aliorumve corporum: hinc Vauquelinus glucinam, Klaprothus zirconiam, Gadolinus yttriam, inter terras retulerunt, cum haberent proprietates communes cum cognitis terris; hinc Vauquelinus chromium, Klaprothus Uranium, Wollastonus Rhodium, Berzelius Cerium, inter metalla retulerunt, cum haberent omnia notas, quibus a ceteris corporibus sese distinguunt

(1) cf. 's Gravesande *Orat. de Evid.* p. LIV. LV. cf. et Musfchenbroek *Introduct. in Phil.* T. I. §. 38.

guunt metalla: hinc Davyus quum alcalia et terras decomposuisset, horum bases retulit inter metalla, quia cum his haberent illae communes splendorem, opacitatem, malleabilitatem, facultatem conductricem calorigi et electricitatis: quamvis haberent gravitatem specificam a ceteris metallis diversam, minorem: ut hanc ob causam nollet ille eximius Ritterus has bases inter metalla relatas (1). Hinc etiam Lavoisierius se analogiam invocasse testatur, cum referret acida muriaticum (2), fluoricum (3), boracicum (4), inter acida: quamvis enim nulla darent indicia, quod continerent oxygenium, singula tria ipsi videbantur exhibere proprietates, non nisi acidis, sive combustibilibus oxygenatis, proprias.

Itaque cum vidimus, quae sit analogia, quique eius in Chemiam usus, eundem, quem in Cap. II. secuti ordinem, videamus, num ex analogia integrae theoriae Chemicae confirmetur Davyana theoria: quare quae huic prae-

(1) *Journ. de Phys.* T. LXVI. p. 256.

(2) *Traité de Chim.* T. I. p. 255.

(3) l. l. p. 263.

(4) l. l. p. 267.

praecipua hic fons praebere nobis visus est, afferemus argumenta.

I. Ex corporibus oxydatis et oxygenatis solent fluidum Galvanicum et Electricum elicere oxygenium: haec vero ex acido muriat., neque ex acido muriat. oxyg. ullum gaz oxygenium eliciunt, sed contra attrahitur acidum muriat. oxyg. polo positivo: ergo hoc differt a ceteris acidis, aut corporibus oxydatis.

II. Omnia acida, quibus addi potest nova portio oxygenii, ut fit, cum acida sulfurosum, nitrosum, phosphorosum, mutantur in acida sulfuricum, nitricum, phosphoricum, retinent proprietates acidorum: igitur acidum muriat. oxyg. si fingas constitutum esse acido et oxygenio, hoc etiam credes retinere proprietates acidi: contra sicut primus Bertholletus, deinde Kirwannus optime observarunt et docuerunt, acidum muriat. oxyg. caret facultatibus acidi, quibus excellit acidum muriat., ut sapore acido, et facultate convertendi colores plantarum coeruleos in rubros; hos enim delet prorsus. Igitur dotibus distinguitur a ceteris acidis.

III. Corpora oxydabilia, quae varia portione se cum oxygenio iungunt, ut forment

ment et oxyda et acida, fiunt acida, dum bases iam oxydatae plus oxygenii assumunt. Ita proto-oxydum et deuto-oxydum azoti, oxydum arsenici, aliorumve metallorum, si se cum oxygenio coniungant, abeunt in acidum nitricum, nitrosum, arsenicosum. Igitur deberet oxydum acidi muriat., (acidum muriat. oxyg.) continere minus oxygenii, quam acidum muriat. Contrarium tamen defendunt fautores theoriae veteris Bertholletianae. Verum investigans in affinitatum rationem, quam habeat acid. muriat. oxyg. cum oxygenio, hanc regulam reperi et servatam et confirmatam egregie acido muriat. oxyg.; modo id ex theoria Davyana pro simplici habeas. Scilicet docuerunt Davyus, Gay Lussacius, Stadion, alii-que, quadruplici proportione cum oxygenio sese iungere acidum muriat. oxyg.: quae copulae hae sunt

chlorici		oxygenii	
I	+	I	
I	+	3	Partes.
I	+	5	
I	+	7	

Et

Et vero duae priores constituunt oxyda, duae posteriores acida (1).

IV. Acida vel oxyda, oxygenio ditia, aut non solvunt alia combustibilia, aut ea oxydant: at acidum muriat. oxyg. non oxydat phosphorum et sulfur, sicut iam apparuit, sed solvit utrumque, et constituit novum corporum genus, plurimis et novis proprietatibus indutum. Constat, quam longe alius fit effectus e. g. acidi nitrici in phosphorum; hunc enim in acidum phosphoricum mutat.

V. Si quis acidum muriat. oxyg. intelligit esse acidum muriat. cum oxygenio, is triplicem combinationem acidi muriat. oxyg. cum phosphoro et ammonia, cum sulfure et ammonia, ratione habita III argumenti, prorsus non intelliget, cum nulla oxyda eiusmodi phaenomena offerant.

VI. Metalla non solvuntur in acidis, nisi oxydata, et oxyda metallica ex menstruis expelluntur, ut aliis alcalibus, ita etiam am-
mo-

(1) *Ann. de Chim.* T. LXXIX. p. 316—349. *Journ. de Phys.* T. LXXIII. p. 82 sqq. *Thenard Traité de Chim.* T. IV. p. 215. 221. *Repertorium* van Büchner B. V. St. I. p. 57—66.

monia. Igitur producta ex combustione metallorum in gaz acido muriat. oxyg. (cum vetus theoria affirmat metalla esse oxydata ex gaz acidi muriat. oxyg.) debent decomponi addita ammonia; oxydaque ammoniâ debent expelli; at ammonia addita miscelae metallicae; haec in novam miscelam concrefcit, nihil tamen oxydi expellitur. Igitur videtur colligi posse, aut metalla non oxydata fuisse ex acid. muriat. oxygenat. atque id igitur tamquam metallorum menstruum differre a ceteris horum menstruis; aut, si haec omnino oxydata fuisse fumus mirum esse, quod ex menstruis haec oxyda non sint expulsa alcalibus; cum nullae aliae solutiones metallicae ita se cum ammonia adiungant, et eiusmodi materiae formam constituent.

VII. Contra solutiones eorundem metallorum in acido muriat. ammonia decomponuntur, expulsis oxydis metallorum. Itaque combusta metalla in gaz acido muriat. oxyg. volunt esse non muriata, sed novas miscelas: et suspicantur, acidum muriat. oxyg. non dimittere oxygenium ad metalla, atque igitur combustionis auctorem non existere ipsius oxygenium: ubi enim combustio fit ex oxygenio, pergunt, oxygenium se cum corpore con-

coniungere. Et sane est nulla combustio in aëre, quin oxygenium aëris se coniungat cum corpore combustibili: ita etiam sulfur et carbo oxydantur ex oxygenio acidi nitrici in nitrate contenti, dum accenditur pulvis pyrius. Quod si rem ulterius persequamur, haec nobis subiit conclusio: metalla, si combusta forent ex oxygenio acidi muriat. oxygen., debuissent evadere oxydata, atque acidum muriat. oxyg. debuisset converti in acidum muriat., hoc autem (magnam cum aliat affinitatem cum metallorum oxydis) debuisset solvere oxyda metallorum: atque tum ex muriate debuisset ammonia expellere oxyda metallorum; vidimus vero longe alium huius rei eventum.

VIII. Salia metallica, i. e. copulae acidorum et oxydorum metallorum, non solvunt alia combustibilia integra, ut phosphorum, sulfur; tamen in acido muriat. oxyg. combusta metalla solvunt phosphorum et sulfur; quae igitur copulae cum a salibus metallicis multum discedant, confirmatur conclusio praecedentium VI. VII. Exp.

IX. Salia metallica nunquam solvunt metalla, quae versantur in statu metallico: *Proustius* docuit, copulam argenti cum acido muriat. oxyg. solvere argentum metal-

sallicum (1), itaque hae copulae, cum differant magnopere a metallorum salinis, confirmant conclusionem praecedentem.

X. Corpora oxygenio ditia, quae dimittant oxygenium ad metalla, singula facile oxydare solent carbonem, ut aëris oxygenium, oxygenium acidi sulfurici, nitrici faciunt. Igitur cum sumatur, oxydare acidum muriat. oxyg. metalla, nonne foret consentanea conclusio, tunc huic quoque, imprimis in igni vehementiori, materiem adeo oxygenii avidam, quam carbonicam, abripere oxygenium? ast longe alium vidimus huius rei eventum.

XI. Nesciunt acida se cum azoto coniungere, cumque eo converti in liquorem singularem, acrem volatilem, facillime detonantem. Eiusmodi materiam constituit copula azoti cum acido muriat. oxyg. (2). Hanc Davyus vocat *azotatum*. Huius argumenti vis mihi videtur augeri et suffulciri, si ad conditionem attende- rim, in qua azotum versatur, dum cum acido se coniungit; haec enim est, quam vocant *evolutionis*, (*gaz naisfant*,) i. e. ea, qua elemen-

(1) *Repertorium* l. l. p. 55.

(2) *Journ. de Phys.* T. LXXVII. p. 53 sqq. 418 sqq.
Thenardus l. l. T. I. p. 537.

ta gazozæ omnium facillime sese coniungunt: hoc igitur gaz azotum, si in contactum venerit cum corpore adeo diti oxygenio, quam fumitur esse acidum muriat. oxygen.; nonne attraheret oxygenium, et oxydi formam assumeret sive æris, sive gaz oxyduli, sive oxydi nitrosi? Itaque rursus magnopere gaz acid. muriat. oxygen. discedit a reliquis, aut acidis, aut oxydis.

XII. Constat gaz oxydum carbonii facile oxydari et ab acidis et ab oxydis. Itaque nonne hoc gaz etiam deberet oxydari ab acido muriat. oxyg.? Id fore sperantes Murrayus et Berzelius, instituerunt hanc in rem experimenta: spem autem fefellit eventus: neque enim oxygenatum viderunt gaz oxydum carbonicum acido muriat. oxygenato, at vero utrumque gaz in singularem materiam coalitum: quem inopinatum eventum eo magis mirati sunt, quo certius scirent, gaz oxydum carbonicum nullam cum ceteris acidis aut oxydis inire copulam.

Equidem vero censerem, argumentum ex analogia petatum, cum constet, acida componi basi et oxygenio, igitur et his constitui acidum muriat. oxygen., theoriam Davyanam non debilitare. Videamus itaque de rationibus,

bus, quibus in hanc sententiam sim adductus.

Si consulamus Chemicos, inveniemus eos aliquando de notione acidi dissenfisse inter se, et anxie in causam aciditatis inquisivisse, inter quos Winterlus (1), et van Mons (2) primi nominandi sunt. Ex quibus quamvis forsan aliquot depromenda sint argumenta, quae probent, non uni oxygenio vim acidificantem esse tribuendam, haec tamen ut nimis subtilia, mittimus.

Hoc autem potissimum argumento defenderem causam, ut sint acida, quibus nihil inest oxygenii; quae quamvis paucissima sint, vel si tantum unum eiusmodi cognoscatur tum non liceat Chemico concludere, acidum incognitum constare radicali et oxygenio: quod si quis tamen sibi licere putet, is sciat, se in vehementem incurrere suspicionem ignorantiae et temeritatis; cum ignorare videatur id erroris genus mire nocuisse rectae Naturae intelligentiae; et caducum extitisse theoriarum fundamentum, quarum millia, ut pote fal-

(1) J. J. Winterl. *Prolus. de Chem.* Sec. XIX. Prol. I. de causa aciditatis p. 1 sqq.

(2) *Princ. El. de Chim.* p. 98.

falsa corruere et dissipata sunt: deinde contorquere studeat Naturae vim et ubertatem ad humilem inopiam, cui una tantum via pateret, qua ad propositum finem perveniret. Contrarium probari posset multis exemplis; at satis illustratur hoc uno, ex saccharo, melle, terra glucina desumpto, quae tria diversissima sunt et origine, et natura, singula tamen dulcia sunt. — Posse vero fieri suspicor, ut amplior et perfectior analysis, facta etiam elementorum, ex una causa omnem aciditatem repetat: sed haec est temporis filia! Nos igitur videamus, an talia, quae diximus, existant acida. Et sane Trommsdorffius, et Bertholletus docuerunt, esse gaz quoddam, quod plurimas habet proprietates cum acidis communes, et tamen nihil oxygenii continet. Est gaz hydrogenium sulfuratum; Germani vocant acidum *hydrothionicum* (1).

Habet hoc has proprietates cum acidis communes, ut aqua solvatur, ut colores plantarum coeruleos vertat in rubros (2), ut cum alcalibus se iungat, et formet salia neutra; adeo ut solutionem saponis decomponat, copu-

(1) Thomf. *Syst. de Chim.* T. III. p. 253—255.

(2) Thenardus l. l. T. I. p. 304.

pulam iniens cum alcali, et expellens oleum: ut cum oxydis metallorum sese iungat: quas salinas formas recenset omnes Thenardius (1).

Huic a quovis Chemico pro acido habito, addidit Davyus aliud Aⁿ 1809, quod est gaz hydrogenium telluriferum; tantopere tum aliis notis, tum odore illo molestissimo cum gaz hydrogenio sulfurato conveniens, ut pro eo aliquando a Davyo, Pepysio et Warburtono habitum fuerit (2); quod tamen accuratiori examine aliter patuit. Hoc igitur gaz scribit Davyus, habere multas notas acidi, solvi aqua, sese coniungere cum basibus salifiabilibus alcalibus, vertere colores plantarum coeruleos in rubros (3).

His tertium adiecit Gay Lussacius. Hic inquirens in acidum Prusficum, cuius natura Chemicos latuit, quamquam dubium sit, utrum cetera acida maiori industria, quam hoc Prusficum, melioribus Chemicis ad examen fuerint vocata (4), haud ita pridem

(1) l. l. T. II. p. 652 sqq.

(2) *Ann. de Chim.* T. LXXV, p. 50 in annot.

(3) *Ann. laud.* p. 49—52.

(4) Vid. Beiträge zur Geschichte der Blausäure mit Versuche über ihre Verbindungen von F. von Ittner.

dem detexit eius indolem, idemque demonstravit, componi 44,39 partibus carbonii, 51,71 azoti, 3,90 hydrogenii, ponderis ratione habita; vel uno volumine vaporis carbonii, et hydrogenii et azoti, utriusque, dimidio volumine: porro inveniens, detracto ab acido Prusico hydrogenio, superesse singularem materiem, hanc vocavit *cyanogène*, illud *acide hydro-cyanique* (1): id vero vidit, itemque plures alii, omnes notas acidi exhibere.

Igitur apparet, oxygenium minime inesse in omnibus acidis; in his vero quae oxygenio carent, multum hydrogenii.

Atque hic quidem ulterius progrediamur, et videamus de facultatibus, quibus distinguatur horum acidorum basis.

Scilicet constitit, horum basin et cum hydrogenio, et cum oxygenio, posse formare acida: nam sulfur se cum oxygenio iungens, format acida sulfurosum, et sulfuricum; et cum hydrogenio, acidum hydrothionicum.

Unde argumentum in favorem theoriae Davyanae videtur posse elici praestans, idque sequens. Sicut sulfur se duabus proportionibus cum oxygenio coniungit, et duo acida

(1) Thénard. l. l. T. IV. p. 227. sqq.

constituit, alterum sulfurosum, alterum sulfuricum, sed cum hydrogenio, una proportione, format acidum hydrothionicum: ita chloricum se duabus dissimilibus proportionibus cum oxygenio iungens, duo profert acida; cum hydrogenio vero una tantum proportione acidum muriat. — Atqui obiici poterit, sequi igitur, acidum muriat. convenire cum acido hydrothionico, acidum chlorici cum acido sulfurico; atque muriata cum hydrosulfuretis, chlorata cum sulfutibus et sulfatibus.

Sed animadvertere liceat, primo notas diverforum acidorum non satis distinctas esse: conveniunt enim notae acidorum mineralium, vegetabilium, animalium, tantopere inter se, ut distingui a se invicem vix possint, nam tres horum factae classes habent fundamentum in ipsa elementorum natura, quae per analysim detecta est, non autem in facultatum dissimilitudine.

Deinde satis conveniunt hydrosulfurata alcalina bene parata et crystallifata cum ceteris salibus. Hinc potissimum Bertholletus retulit gaz hydrosulfuretum inter acida; qui tamen acidum muriat. oxyg. ex acidorum numero proscripsit; quamquam arbitrabatur

H 4

huic

huic inesse oxygenium, et probe sciebat, hoc illi deesse.

Praeterea non desunt testimonia convenientiae acidi muriatici cum iis, ex hydrogenio constitutis: e g. videntur acida ex hydrogenio composita in eo convenire, ut se facile et avide cum metallorum oxydis coniungant; hoc apte acidum hydrothionicum, et gaz hydrogenium telluriferum, et acidum Pruisicum faciunt: et quam avide solvat aquea solutio acidi muriat. quaevis oxyda metallica, constat inter omnes.

Tandem quis obiecerit, muriata tantopere forma crystallina convenire cum salibus, quorum basin acidum, oxygenio compositum, futuraverit. At vero hic non nimis premedum est; tunc enim dixeris, si quid acidum, Pruisicum omnino continere oxygenium: nam Prusiata summopere conveniunt cum ceteris salibus; crystallifantur enim facile et egregie, et forma analogae ceterorum salium (1).

Denique arbitror, argumentum ex analogia petiitum, acido muriat. oxyg. inesse oxygenium, quia in eo comburuntur combustibilia, ut haec facere solent in aëre, aut in gaz oxy-

(1) Thénard, l. l. T. III. p. 466 sqq. ge

genio; aut si alia corpora, oxygenii ditia, suum oxygenium dimittunt, sicut acidum nitricum ad sulfur et carbonem in accenso pulvere pyrio, non multum valere. Hac de re variis locis exponit, Davyus. Ita (1) „ la
 „ chaleur, inquit, et la lumière sont simple-
 „ ment les résultats de l'agence intense de
 „ la combinaison, et c'est le fait (la vive
 „ combustion) que l'on doit attendre dans
 „ une operation aussi rapide, que celle de
 „ l'acide oximuriatique sur les métaux et les
 „ corps inflammables." Simili modo solvit hanc obiectionem alio loco (2): qua in expositione alios Physicos secum consentientes habet (3).

Longius a quaestione aberrarem, si in notionem combustionis inquirerem; aut quid contingat in combustione, enarrarem: praecipue cum tantus sit inter Physicos, omnes et recentiores imprimis, disensus de calorico et lumine: et utrum haec existant, necne; an
 emit.

(1) *Journ. de Phys.* T. LXXI. p. 733.

(2) *Journ. de Phys.* T. LXXIX. p. 267. *El. de Phil. Chim.* T. I. p. 368.

(3) cf. *Beknopt Handboek der Scheikunde* door P. van Werkhoven II. Druk 1815. p. 351.

emittantur ex corporibus; an vero ex motu quodam molecularum, an ex aliis? Sed res videtur ita posse diiudicari: nimirum, utrum demonstrari possit, num, praeter combustiones in gaz acido muriat. oxyg., obtineant combustiones absque oxygenio, quod si demonstrari possit, videtur illa objectio parum tangere theoriam Davyanam. Itaque videamus. Et constat, quantum caloricum liberum fiat, si aqua cum calce viva, aut cum acido sulfurico sese coniungat: constat ex pressione aëris caloricum et lucem prodire: memoratur potassium, dum in contactum venit cum tellurio et arsenico, cum his se subito coniungere, et flammam et caloricum emittere (1); quibus plura eiusmodi generis exempla addere si vellemus, possemus: sed malo Nostrates laudare, qui experimentis pluribus, iisque egregiis, et maxime perspicuis ostenderunt, esse corpora, quae absque oxygenio inflammantur et velut comburuntur (2).

Ob-

(1) Davyus *El. de Phil. Chim.* T. I. p. 367. 368. Thomf. l. I. T. II. p. 263 sqq.

(2) cf. Expériences sur l'inflammation du mélange de soufre, et des métaux, sans la présence de l'oxygène; *Récherch. Physico-Chim.* 1794. Cah. III. p. 73—96.

Observarunt enim miscelam sulfuris et metallorum purorum inflammari, i. e. chemice coniungi, una cum lucis et calorigi emissionem; prae primis 3 partes cupri (1), ferri, stanni, zinci (2) et unam sulfuris puri inflammari in gaz azoto, hydrogenio, acido carbonico (3), sub mercurio, aqua (4), in vacuo (5). Hinc pergunt: „ les métaux et le „ soufre après avoir été enflammé, ont ces- „ sé d'être seulement un mélange méchanique, „ ils se sont combinés ensemble, ils „ sont devenus des sulfures métalliques. Ne „ se pourrait-il pas, que ces sulfures formés n'aient pas assez de capacité de calorique comme partie constituante, pour absorber le total du calorique contenu, dans les métaux, et dans le soufre, considérés pour soi. Dans ce cas, il faut qu'il y ait dégagement de ce calorique libre, et si ce dégagement se fait en quantité et rapidement, il y aura non seulement de la chaleur, „ leur,

(1) l. l. p. 73 sqq. Exp. IV. V. VI. VIII.

(2) l. l. p. 78. 79. Exp. X.

(3) l. l. p. 83. XIV.

(4) l. l. p. 86 sqq. XVII.

(5) l. l. p. 80. sqq. XIII.

„ leur, mais encore de la lumière et de la
 „ flamme (1).”

Igitur obtinere apparet, combustionem absque oxygenio. Quare necesse non est quod concludas, inesse oxygenium gaz acido muriat. oxyg., cum alat flammam. Intelligitur itaque, vulgo receptam combustionis notionem nimis arctis circumscribi limitibus, quippe quae sola pertinet ad oxydationem aut oxygenationem: haec vero latius pateat, necesse esse; sulphur enim et metalla comburi nec tamen oxydari quare forsitán haud male defineris, si combustionem obtinere dixeris, quando duo vel plura corpora sub lucis et caloricis emissionibus sese coniungant; modo teneas, solitum combustionis in aëre eventum esse oxydationem vel oxygenationem. Universe omnis ambiguitas facile evitatur, modo teneatur definitio a Nostratibus data. Nominans, pergunt, „ *inflammation* toute forte
 „ de dégagement de calorique, qui se fait
 „ avec lumière et flamme, et retenons si
 „ l'on veut, les mots *combustion*, pour distinguer,
 „ quand cela est nécessaire, ces inflammations la, qui sont causées par l'oxy-
 „ gène.

(1) l. l. p. 94.

„gène, qui se combine avec dégagement de
 „flamme, tandis que le mot *oxydation* reste-
 „ra pour signifier les combustions lentes,
 „sans flamme sensible (1).”

o Tandem cum gaz acidum muriat. oxyg. po-
 lo positivo attrahatur, cum in gaz acido mu-
 riat. oxyg. corpora inflammentur, cum acidum
 muriat. oxygenat. ita se cum variis basibus
 inflammabilibus coniungit, analogiae usu gaz
 acidum muriat. oxyg. et gaz oxygenium in unam
 classem redegit Davyus (2): quod utrum re-
 ctè, non hic locus est disputare.

-n. Quibus omnibus collectis apparet, acidum
 muriat. oxyg. exhibere proprietates, a ceteris
 acidis et oxydis diversas: deinde distingui no-
 tis suis, si velis, cum gaz oxygenii proxime
 convenientibus: tum copulas acidi muriat.
 oxyg. cum basibus salificabilibus, metallis, dif-
 ferre a ceteris copulis salium: deinde esse aci-
 da, quae componuntur basi et hydrogenio:
 porro esse bases, quae formant acida cum
 hydrogenio, et cum oxygenio: deinde aci-
 dum muriat. habere proprietates commu-
 nes cum acidis hydrogenio compositis: solu-
 ti-

(1) l. l. p. 96. cf. Thomf. l. l. T. II. p. 263 sqq.

(2) Davyus *El. de Phil. de Chim.* T. I. p. 367 sqq.

tiones salium muriatum habere proprietates communes cum aliis salibus; deinde salia composita acido, cui hydrogenium inest, exhibere proprietates salibus communes, quorum oxydatae bases cum acidis, ex oxygenio natis, coniunctae sunt, sicut prusfiata: acidum muriat. oxyg. varie posse oxydari; et si magis oxydatur, constituere acida: detracto oxygenio converti in oxyda: haec acida habere proprietates, reliquis acidis proprias: denique inflammationem absque oxygenio posse obtinere; neque igitur in omni combustione fieri oxydationem aut oxygenationem corporis combusti.

Cum itaque vidimus de analogiae usu in confirmanda doctrina Davyana, videamus de eiusdem usu in Bertholletiana.

Cum floreret vere doctrina Lavoisieriana, eaque probasset, phosphorum, carbonem, sulfur; combusta vel in aëre, vel in gaz oxygenio converti in acida (1); in reliqua acida accuratius indagatum est; qua indagazione cum efficeretur, acida quaecunque ad examen vocarentur, componi basi et oxygenio; hoc vocatum est principium acidifi-

(1) Lavoisier *Traité de Chim.* T. I. p. 57 sqq.

cans, atque inde generales acidi proprietates deductae sunt: quod patet ex hoc Fourcroyi loco (T. II. p. 27.) „, puisque l'oxygène ou principe acidifiant est commun à „, tous les acides, il est naturel d'attribuer leurs „, propriétés générales d'acide à ce principe.” Hinc factum est, ut, cum basin acidi non invenirent, quaerere coeperint, utrum proprietates acidi, cuius natura latebat, cum iis cognitorum acidorum convenirent: quarum aliquot cum viderent similes proprietatibus acidorum, quorum natura erat cognita, inferebant acidum incognitum componi ea ratione, qua reliqua erant composita, i. e. basi et oxygenio. Hinc cum invenirent, proprietates acidi muriat. convenire cum proprietatibus acidorum cognitorum, affirmabant, esse acidum muriat. compositum basi et oxygenio: deinde cum reperisset Lavoisierius, praecedentibus Priestleio et Cavendishio, corpora combustibilia, sulfur, phosphorum, metalla, dum combusta erant, ponderis incrementum passa fuisse, ipsum autem aerem, in quo erant combusta, ineptum esse redditum ad flammam alendam; neque in eo comburi corpora combustibilia, neque amplius ponderis incrementum capere; ipsum vero gaz, cum a metallis

com-

combustis seiungeretur, et colligeretur, tantum esse, quantum ponderis decrementum aër caperet: idque gaz habere facultatem flammae alendae, et combustibilia in calces, et acida convertendi: primo, repugnante quidem, ut fit, deinde vero rei perspicuitate convicta schola chemica, assumtum est, combustionem oriri ex copula principii, oxygenii dicti, cum corpore combustibili. Quum itaque deinde invenirent, acidum muriat., tractatum cum oxydis metallicis, converti in novum gaz, ipsum vero oxydum metallicum amittere oxygenium: deinde illud novum gaz hanc habere facultatem, ut in eo comburantur corpõra; hanc combustionem derivarunt ex oxygenio, quod ex oxydo metallico sibi adscivisse putabant acidum muriaticum. Hinc tùm temporis affirmatum est, componi acidum muriat. oxyg. acido muriat. et oxygenio.

Haec sunt potissimum argumenta, ex analogia desumpta ad probandam horum acidorum naturam, quae omnino pulchre cohaerebant, et rei probationi tunc temporis sufficiebant: nec mirum; erant Lavoisierii; quodnam vero his pretium nunc sit statuendum, post tot et tanta inventa, iam vidimus. His vero deinde alia argumenta sunt addita, prae-

pri-

primis novissimo tempore. Quorum praecipua recensibimus.

Acidum muriat. oxyg. dicitur habere proprietates cum corporibus oxydatis communes (1) — I. Odorem.

Est enim ipsius odor pungens, acris, suffocans. Hujus autem argumenti vim equidem non magnam existimarem. Sunt, faetor, acida, quae ingrate et moleste olent, ut sulfurosum, nitrosum, alia; contra tamen sunt alia, quae non olent; num igitur, quaerere liceat, acidum tartaricum, aut gaz acidum carbonicum non sunt acida, quia non olent? aut acidum sulfuricum minus acre, minus acidum, quia non olet, quam foetidum sulfurosum: atqui ne acidum quidem muriat. oxyg. est acidum: quodsi vel concesserim esse oxydatum; nonne sunt plura, ad respondendum habeo, corpora oxydata, quae non olent? nonne inter corpora, pro simplicibus habita, inveniuntur

(1) *Repert.* von Büchner B. V. St. I. p. 52. Cf. Gilbert *Ann.* L. p. 356 sqq. *Journal* von Schweigger B. XI. XII. Hildebrandt in *Neues Journal für Chemie und Phys.* Bd. XIII. H. I. 1815 S. 72. et *Handwörterbuch der allgemeinen Chemie* von S. F. John 1817. B. I. p. 166. 167. et *Auct.* ibi laud.

tur olentia: gaz hydrogenium olet ingrate; plura metalla suum habent odorem, unde vel distingui possunt, quem singula amittunt, cum oxydantur.

II. Solubilitatem (1) in aqua. Hoc argumentum gravius est, et omnino stringit: omnia enim acida gazoza facile aqua solvuntur, ut gaz acid. carbonicum, nitrosum, sulphurosum, phosphorosum. Liceat tamen monere, alia gaz simplicia etiam aqua solvi, ut gaz hydrogenium, oxygenium: praeterea hanc facultatem habere diversissimam corpora, quae tamen ad eandem classem pertinere censentur; ita e. g. constat, oxydorum metallicorum nullum aqua solvi, deliquescunt tamen potassa et soda.

III. Crystallifandi facultatem (2) in frigore. Omnino hac carent gaz simplicia, oxygenium, hydrogenium. Atqui animadverto, hac etiam carere gaz acida, nitrosum, sulfurosum, phosphorosum, carbonicum: praeterea gaz acid. muriat. oxygen. non crystallifari, nisi se cum aqua coniunxerit: nam Davyus ficitatum gaz acidum muriat. oxyg. invenit
mi-

(1) Ibid.

(2) Ibid. l. l.

minime solidescere, ne ad gradum zero
 scalae Fahrenheitianae: sed cum in aqua
 gaz solvisit, hoc invenit concrefcere ad gra-
 dum 40 Fahrenheit: porro constare, non
 sola acida esse corpora, quae crySTALLIFENTUR,
 sed facultatem formam solidi assumendi com-
 petere fere omnibus, quae cognoverimus cor-
 poribus, aliis quidem in igni, aliis in aqua.
 Atque hinc inferri posset, hanc generalem
 esse corporum proprietatem, et ad ea quo-
 que pertinere, quae sola tamquam gaz existere
 cognoscuntur; hanc vero in his impediri
 et quasi praeventi variis in quibus versentur
 conditionibus, temperatura maiori, e. g. pres-
 sione minori; nec male; quodsi fingas sem-
 per regnasse temperaturam maiorem 32 grad.
 scal. Fahrenh., num facilem et perspicuam
 aquae crySTALLINAE notionem fore credas? aut
 si gradum temperaturae sexcentefimum ad
 quadragesimum infra zero redigas, nonne gaz
 mercurii in octaëdricas crySTALLOS solidescet?
 quidni igitur tantum temperaturae frigus co-
 gites, quo detracto calorico, gaza simplicia
 solidescant; imprimis, si illud adiuveris suf-
 ficientis pressionis auxilio. — Quibus addas
 observationes, simplicia corpora, ut metalla,
 cum aqua formam solidam assumere peculi-

arem: quam quidem hydrateorum perscrutationem suspicor, et velut auguror, limpidum aperuisse fontem rectius cognoscendi plures plurium corporum facultates, et aliquando ducturum fore ad bonam multorum naturae phaenomenorum intelligentiam.

Sed video tempus esse ad ea quae supersint, progrediundi.



CAPUT IV.

DE USU BASEOS ACIDI FLUORICI ET PRINCIPII IÖDICI IN CONFIRMANDA VETERI THEORIA BERTHOLLETIANA ET DAVYANA.

Cum detexisset Margrafius A° 1768 in fluore sive spatho fusibili non inesse acidum vitrioli, sicut credebatur tum temporis (1), ulterius progressus est Scheelius: hic enim docuit A° 1773 esse in illo spatho singulare acidum, idque vocavit fluoricum (2). Quod cum deinde negarent Physici, omni, qua erat, ingenii sagacitate usus est Scheelius, ut suam contra adversarios sententiam defenderet, et confirmaret; quam defensionem brevi subsecuta est plena victoria, omnibus
Che-

(1) Thomf. l. l. T. III. p. 64.

(2) Scheele *Exam. Chem. Fluoris mineralis, ejusque acidi in Opusc. II.*

Chemicis Scheelio asfentientibus. Expellitur ex fluore hoc acidum sub specie gaz, acidi sulfurici ope, et est memorabile praefertim duabus facultatibus, quarum altera est haec: ut ex gazosis corporibus sub forma densae et albae nebulae aquam hygrometricae in gaz contentam extrudat (1); altera est molestissima illa vasa vitrea corrodingi et perdendi vis, attrahendo materiam filicicam (2): ob quam ei Amperius nuper dedit nomen acidi *Phthorici* a voce $\Phi\theta\omicron\rho\rho\iota\omicron\varsigma$ (3). Saepius est hoc acidum ad examen vocatum, ut detegeretur eius compositio; irrita tamen hunc in finem fuerunt quaevis quorumvis Chemicorum tentamina (4). Quum autem potassii et sodii insignis vis et oxyda, et acida, et plurima corpora alia decomponendi, detecta et confirmata est, primi fuerunt Gay Lussacius (5) et Thenardus, et mox Davyus (6), qui haec metalla ad-

(1) *Mem. d'Arcueil*. T. II.

(2) *Beknopt Handb. der Scheik. door P. van Werkhoven* p. 342. 343. cum annot. et Auct. ibi laud.

(3) *Ann. de Chim.* Mai 1816. p. 24.

(4) *Thomf.* l. l. T. III. p. 65.

(5) *Ann. de Chim.* T. LXVI. p. 213 sqq.

(6) *Journ. de Phys.* T. LXXIX. p. 397—401.

adhibuerunt ad decomponendum acidum fluoricum, eiusque naturam inveniendam.

Tres sunt principes formae sub quibus occurrit acidum fluoricum.

Primum est acidum fluoricum siliceum, primo Scheelio inventum, deinde a Priestleio ulterius examinatum. Acquiritur, si spathum cum acido sulfurico et vitro calefiat. Est fluidum elasticum, densum, materiem siliceam solutam ferens, cum gaz ammonia in sal concrefcens. Alterum est acidum fluoricum liquidum a Scheelio inventum, purum autem a Gay Lussacio et Thenardio paratum. Paratur, si acidum sulfuricum purum et spathum in vasis argenteis aut plumbeis tractentur.

Excitat cum aqua calorem, et habet singularem proprietatem, ut cum aqua densum fiat: adeo ut Davyus observaverit, gravitatem specificam tunc increfcere ab 1-25.

Est in instituendis experimentis molestum, et plurimum vexavit Davyum et Gay Lussacium et Thenardum (1).

Tertium denique est acidum fluo-boricum

a

(1) *Ann. de Chim.* T. LXIX. p. 204 sqq. *Mem. d'Arcueil* T. II. p. 317 sqq.

a Gay Lussacio et Thenardo inventum (1).

Acquiritur, si in tubo ferreo miscela acidi boracici vitrei et spathi candefiat. Superat bis et tricies gravitatem specificam gaz hydrogenii; cum ammonia concrevit in sal, quod in aqua format acidum boracicum. Videamus iam, quomodo potasium in haec singula agat.

Si potasium igni fufum in contactum veniat cum gaz acidi fluorici-silicei, comburitur, multum lucis et caloricum emittitur, multum gaz evanescit, et prodit aliquod gaz hydrogenium, et nascitur materies fufca, palpabilis, cum aqua effervescens, et gaz hydrogenium emittens (2).

Si cum acido fluorico liquido puro potasium tractetur, nascitur gaz hydrogenium et fluas acidum (3) potasfae, si cum acido fluoborico, fluas potasfae et basis acidi boracici (4). His itaque ut factis consideratis, videamus quaenam sint Physicorum senten-

(1) *Ann. de Chim.* T. LXXXVIII. p. 236 in annot.

(2) *Ann. de Chim.* T. LXIX. p. 215 sqq.

(3) l. l. p. 211—213. *Ann.* T. LXXXVIII. p. 277.

(4) *Ann. de Chim.* l. l. p. 277.

tentiae de natura acidi fluorici, eiusque copulis cum aliis materiis.

Sunt duae, maxime diversae, quarum altera sumit, gaz acidum fluoricum filiceum esse compositum terra filicea et acido quodam singulari, instar reliquorum, formato basi et oxygenio: acidum fluo-boricum esse compositum acido boracico et fluorico: denique acidum fluoricum purum componi aqua et acido. Et haec est sententia vulgo recepta, praesertim ab iis, qui veterem Bertholletianam theoriam defendunt (1).

Altera a Davyo et Amperio accepta contendit, acidum fluoricum filiceum esse formatum principio singulari *phthorico* (*fluorine*), dicto, nondum decomposito, analogo chlorico et oxygenio, coniuncto cum *filiceo*, sive basi terrae filiceae: acidum fluo-boricum esse compositum eodem principio, et borio, basi acidi boracici: acidum vero fluoricum liquidum purum esse formatum eodem *phthorico* et hydrogenio, igitur simile acido muriatico (2).

Itaque mox apparet, utramque theoriam posse explicare omnia phaenomena, ea ratio-

ne,

(1) l. l. p. 1.

(2) l. l. p. 1.

ne, qua utraque explicat phaenomena, quae edunt acida muriat. oxyg. et muriaticum.

Hoc exemplis illustrare, non incongruum mihi videtur. Fluatis potasfae et borii originem ex combustionem potasfii in gaz acido fluo-boracico, ita explicarem Berzelianus, ut oxygenium acidi boracici se coniungat cum potasfio, unde hoc oxydatum solvatur in acido fluorico, atque ita liberum fiat borium: contra Davyanus ita, ut phthoricum, principium se coniungat cum potasfio (sicut chloricum cum potasfio solet facere) unde borium liberum fiat.

Sic phaenomena ex combustionem potasfii in acido fluorico puro, ita exponerem Berzelianus, ut aqua, contenta in acido fluorico, decomponatur, eiusque hydrogenium liberum fiat, sed oxygenium sese iungat cum potasfio, atque hoc nunc in acido fluorico solvatur. Contra Davyanus hoc modo: ut acidi fluorici basis, (fluorine) sese iungat cum potasfio, hydrogenium vero acidi fluorici liberum evadat. Atque plura phaenomena, quae offerant tres memoratae materies, ex utraque theoria simili modo explicari posse videntur. Experimenta vero nondum instituta sunt, unde litis compositio apparet. Quae enim a

Gay

Gay Lusfacio, Thenardo (1) sunt facta, cum haec aequae facile utramque expositionem admittant, haec non illustrare censenda sunt naturam acidi fluorici. Pauca igitur illa videamus, quibus deinde Davyus probatam putat suam sententiam.

I. Acida, quae sunt composita oxygenio, basi, et aqua, sicut acidum sulfuricum, nitricum, emittunt aquam, si in contactum veniant cum gaz ammoniae: igitur acidum fluoricum, quum esset compositum aqua, oxygenio, et basi, quoque aquam emitteret, si in contactum venerit cum gaz ammonia; hanc vero, summa adhibita cura, Davyus, usus apparatus platinae, ex gaz ammoniae et acido fluorico puro, in sal conversis, nullam detegere potuit (2).

II. Si salia ammoniae, quorum acidum continet oxygenium, ut sulfas ammoniae, nitras ammoniae, cum potasio tractentur, ammonia fecernitur, et basis acidi, ita azotum in hoc sale, sulfur in illo; igitur, si acidum fluoricum esset compositum basi et oxygenio tum etiam basis potasio eliceretur, et oxygenium de-

(1) l. l. p. 282 sqq.

(2) *Ann. de Chim.* T. LXXXVIII. p. 279 sqq.

detraberetur; sed longe alium experimenti eventum vidit Davyus, cum fluatem ammoniac cum potasio calefaceret: sicut enim potasium agit in muriatem ammoniac, ita etiam in fluatem ammoniac; scilicet ammoniac expellitur et gaz hydrogenium: igitur nullum indicium aut oxygenii aut basis inflammabilis (1).

III. Omnia hydratea (i. e. corpora, in quibus proportionales definitae aquae coniunctae sunt cum acidis, alcalibus, oxydisve aliis) decomponuntur columna Galvanica, eorumque principia inflammabilia attrahuntur aut mera, aut cum aliqua oxygenii copia coniuncta, a superficie negativa, dum oxygenium attrahitur superficie positiva; ita acidi sulfurici sulfur et hydrogenium a negativa; attrahitur oxygenium vero a superficie positiva, ita cum acidis phosphorico, nitrico, obtinet: contra, cum columna tractato acido fluorico puro corrodabatur filum platinae ad polum positivum, et tegebatur pulvere fusco; et ad negativum, observabatur materies gazosa, quae videbatur esse hydrogenium: igitur si esset hydrateum acidum fluoricum purum,

ubi

(1) l. l, T. cit. p. 281 sqq.

ubi tum oxygenium aquae, ubi basis acidi (1)?

IV. Corrodit acidum fluoricum plura metalla, stannum, plumbum, alia; eaque vertit in varios pulveres coloratos. Ex quibus allatis concludit experimentis Davyus, „ la matière la plus simple de les expliquer (les phénomènes de l'application de l'électricité voltaïque à l'acide fluorique) c'est de superposer l'acide fluorique, ainsi que l'acide muriatique, composé d'hydrogène, et d'une substance jusqu'ici inconnue sous une forme distincte, possédant, comme l'oxygène et la chlorine, l'énergie électrique négative, par conséquent portée à la surface positive, et fortement attirée par les substances métalliques (2).”

V. Considerans Davyus composita acidi fluorici esse copulas *phthorici* et combustibilium, instar copularum chlorici, quum arbitraretur chloricum separari ab hydrogenio per oxygenium, et oxygenium separari a metallis per chloricum, probabile esse suspicabatur, illud *phthoricum* posse separari a basibus, sive chlorico, sive oxygenio: quod confirmatum

vi-

(1)

(2) T. I. p. 285—287.

vidit pluribus experimentis, ita fluas mercurii et argenti decomponi chlorico, ut etiam fluata potassae et sodae (1).

VI. Tandem animadvertit Davyus, si ratio habeatur proportionum definitarum, debere assumi, acidi fluorici basin multo plus oxygenii continere, quam aquam ipsius acidi hydrateae, id autem repugnare analogiae. Ex quibus omnibus deducit Davyus, contineri in acido fluorico materiam quamdam fluorinam (phthoricum) hancce habere magnam cum hydrogenio et metallis affinitatem (2). Hinc, hanc nomenclaturam proposuit Amperius, ut principium acidi fluorici dicatur *phthoricum*; quod cum hydrogenio cum formet purum acidum fluoricum; hoc dicatur *hydro-phthoricum*: huius salia *hydro-phthorata*: si autem phthoricum se cum oxygenio iungat, et formet *acidum phthoricum*, eius salia *phthorata* vocentur (3).

Omnibus vero collatis, quamquam cum Thenardo et Tierrio opinamur, hanc rem minime extra dubium esse positam, tamen

(1) Tom. I. p. 283—293.

(2) Tom. I. p. 295. 296. *Journ. de Phys.* T. LXXIX. p. 259—264.

(3) *Ann. de Chim. et de Phys.* May 1816 p. 24.

men apparuit, praeterquam quod theoria, Davyana possit exponere phaenomena, ad acidum fluoricum pertinentia; instituisse et attulisse experimenta et argumenta Davyum, quae altera theoria non ita facile explicet; praepriis si analogiae ratio habeatur: exhibere enim proprietates et agendi rationem acidum fluoricum, dissimiles iis acidorum, quae constant basi inflammabili, et oxygenio, contra convenientes alius generis acido, quocum igitur etiam natura conveniat.

Denique considerandum est principium *Iödicum*.

B. Courtois (1) A° 1811 in lixiviiis sodae de varec primus observavit materiam quamdam singularem; cuius cum certiore fecisset Clementium, hic hanc examinare coepit, eiusque mentionem fecit mense Nov. A° 1813 (2), quo experimenta hac de re communicavit cum Societate Instituti Regii Parisiensis: hic autem Davyo, qui tum Parisiis degebat, monstravit materiam: paulo post vero haec optimos quosque chemicos multum occupavit; ut

Gay

(1) *Ann. de Chim.* T. LXXXVIII. p. 304. T. XCI. p. 118 sqq.

(2) *Ann. laud.* T. LXXXVIII. p. 305.

Gay Lussacium (1), Collinum (2), Davyum (3), Vauquelinum, Gauthier de Claubry (4), Berzelium, Doebereinerum, Stromeyerum, Lampadium, Büchnerum (5); alios. Unde non mirum est, tanta tantorum Chemicorum industria fortuitam novae materiae detectionem, mox secutam fuisse eiusdem proprietatum fatis plenam historiam. Quam quidem hic, si liceret meae satisfacere voluntati, quantum ego possem, traderem integram, ni metuendum esset, ne ex rei amplitudine nimis a proposito consilio aberrarem; igitur eam invitus relinquens, ea tantum memorabo, quae ad quaestionem pertinere videntur. Quem in finem enumerabimus praecipuas proprietates et copulas principii *Iödici*: quo facto fatis superque apparebit, qualis et quanti sit usus et momenti principium hocce *Iödicum* ad litem de natura acidorum muriatici, et muriat. oxyg., componendam.

Col-

(1) l. l. T. cit. p. 4—96.

(2) *Journ. de Phys.* T. LXXIX. p. 31 sqq. p. 111 sqq.(3) *Journ.* l. T. LXXVII. p. 456 sqq. T. LXXIX. p. 154 sqq.

(4) l. l. T. LXXX. p. 147 sqq.

(5) *Repert.* von Büchner B. V. St. I. p. 71 sqq.

Colligitur haec materies, si lixivio sodae de varec infundatur acidi sulfurici ea quantitas, ut acidum abundet, deinde omnis miscela calefiat: tum vapores exsurgunt, eximie violacei, qui frigefacti sub specie lamellarum inhaerent vasis parietibus. Ob hunc egregium colorem dicta est a Gay Lussacio *iöde*, a voce *ἰωδης*. Claubry vero fuit, qui examini subiecerit Fucos, (sodae enim de varec dicitur illa sodae species; quae acquiritur ex fucis, ad mare crescentibus;) ut fucos ferratos, vesiculosum, filiquosum, ulvas, alias plantas; ex nulla autem maiorem *iödici* copiam comparavit, quam ex fucos saccharino: in pluribus tamen eiusmodi plantis frustra hoc quaesiverunt Büchnerus et Stolzius. Continetur autem *iödicum* in fucis sub forma acidi hydro-*iödici*, basi cuidam adiuncti.

iödium modo, quem supra tradidimus, paratum, sequentes habet proprietates.

Formam lamellarum rhomboïdalem; splendorem metallicum; colorem plumbagineum; odorem pungentem, simillimum acidi muriat. oxyg.; saporem acerrimum; gravitatem specificam metalli.

Perdit colores vegetabiles.

K

Sol-

Solvitur aqua; et haec miscela fit flavo-aurantea: funditur ad gradum 107° , et facile fit volatile.

Habet proprietates tales electricas, quales oxygenium, et acidum muriat. oxyg.; ducitur versus polum positivum.

Se coniungit cum corporibus combustibilibus. Cum phosphoro se iungit, et tum emittitur caloricum et lux: ad quam miscelam, si aqua accesferit, vapores acidi provenient.

Se coniungit cum sulfure, et format quamdam materiam grifeam.

Se coniungit in igni cum hydrogenio, et format acidum: 100 partes iödici, et o. 849 hydrogenii, constituunt hoc acidum.

Cum carbonio se nullo modo coniungit, neque solita temperatura, neque igni.

Cum azoto copulam init, (sicut detexit Courtoisius, confirmarunt deinde Collinus, Gay Lussacius et Vauquelinus) et formatur pulvis fuscus facillime detonans; paratur hic, si gaz ammoniae tractetur cum iödio.

Cum metallis quibusvis sese coniungit: ita 100 partes iödii se iungunt cum 26,225 zinci: ita cum ferro, stanno, stibio, cupro, plum-

plumbo; si cum potasio iungitur, emittitur multum caloricum et luminis. Omnes hae copulae iodii cum metallis (*iödures* vocant) decomponuntur acido nitrico, sulfurico ita, ut metalla oxydentur et fecernatur iödium: etiam decomponuntur acido muriat. oxyg.; sed iödicum sulfureta et phosphoreta decomponit. Memorabilis est actio principii iödici et oxydorum: si in contactum veniat iödium cum oxydo potassii, oxygenium expellitur et acquiritur iöduretum potassii, quod oxygenium provenire videtur ex potasio, cum copia oxygenii emissa conveniat cum copia oxygenii in potasio contenti: singularis magis est actio si ad haec accedat aqua, tum enim formantur acida diversa duo, iödicum, et hydro-iödicum; hinc concludit Gay Lussacius, postquam multa eiusmodi exempla attulerat;

Videri oxyda alcalina, quae oxygenium habent, quasi condensatum maxime, et cum acidis perfecte, neutras vocant, constituunt materies, ita cum iödio decomponere aquam, ut iödata proveniant, et hydro-iödata.

Oxyda metallica vero, quae minus condensatum habent oxygenium, et minus perfecte neutras cum acidis formant copulas, non valere aquam decomponere, ita ut iödata proveniant.

Oxyda vero, in quibus magis solutum inest oxygenium, cum iödio aquam non posse decomponere, at convertere iödium, tradito suo oxygenio, in acidum (1).

Si iödicum tractetur cum phosphoro, dein haec miscela cum aqua, formatur gaz quoddam acidum, quod, si in contactum veniat cum mercurio, decomponitur: mercurius enim vertitur in materiam flavo-viridem, et gaz hydrogenium liberum fit: quod efficit dimidium partem gaz acidi adhibiti. — Hoc gaz acidum tractatum cum metallis, potasio, zinco, formantur iödureta (tales copulae, quales formantur, si iödium tractetur cum iisdem metallis) et liberum fit gaz hydrogenium. Praeterèa si gaz illud candescat cum gaz oxygenio in tubo ferreo, formatur aqua, et liberum fit iödicum.

Sin autem in contactum ducatur iödium cum gaz hydrogenio sulfurato, formatur gaz hoc acidum, et expellitur sulfur. Hinc dicit Gay Lussacius, cumque eo fere omnes, non dubiam esse indolem huius acidi; quippe esse compositam hydrogenio et iödio; quare

vo-

(1) *Ann. de Chim.* T. XCI. p. 44. 45.

minem de praeiudicata opinione accusare;) is inquam, velit in memoriam revocare, quae diximus de historia acidi muriat. oxyg.; deinde sciat, et huius facultates et copulas, et multorum aliorum corporum tunc latuisse, quae nunc innotescunt; acida nempe, quae oxygenio carent; copulas acidi muriat. oxygen. cum azoto, sulphure, phosphoro; et quae alia pugnent argumenta pro simplicitate acidi.

Atqui aliquis obiecerit, omnem de iodio oxydato sententiam Berzelium finxisse ex sua de acido muriat. oxyg. quam tueretur sententia; equidem respondeo, quominus quis isti suspicioni indulgeat, vetare probatam Viri fidem, et veri amorem; et vero prudentiam, et ingenii magnitudinem. — Nunc igitur pergamus ad caput ultimum.

CAPUT V.

CONCLUSIO.

Quae omnia si in unum contrahamus confici posse videtur:

Nulla esse experimenta, quae ex puro gaz acido muriat. oxygen. eliciant oxygenium; quod autem prodeat oxygenium in experimentis, cum acido muriat. oxygen. et oxydis captis, ex oxydis emitti, si horum bases cum acido muriat. oxygen. sese coniunxerint: probatum enim esse, quantitatem gaz oxygenii emisit eam esse quam continent oxyda; producta vero esse eadem, quae acquiruntur, si bases eorum, dum omni carent oxygenio, cum acido muriat. oxygen. coniunxeris.

Esse experimenta, quae probent, proprietates competere acido muriat. oxygen., diversas a ceteris et oxydis, et acidis.

Copulas acidi muriat. oxygen. cum quibusvis corporibus distingui proprietatibus, a copulis acidorum, oxydorumque cum iisdem corporibus, longe diversis. Nullam non tantum esse repugnantiam in experimentis Davyanis, sed summam convenientiam; singula enim

enim per se ad eandem ducere conclusionem ad quam variata, repetita, extensa, connexa; alterumque ex altero exponi, et se invicem firmare. Experimenta, quibus velint, aquam contineri in gaz acido muriat., admittere aliam exponendi rationem; semper enim tunc concurrere corpora ex quibus illius aquae origo apte derivetur: contra experimenta alia probare, nihil aquae inesse gaz acido muriatico, atque haec nulla, nisi Davyana theoria, et hac quidem facillime, exponi.

Doctrinam proportionum definitarum utriusque theoriae inservire: quippe ex qua et una et altera pars argumenta depromat, ad suam theoriam firmandam.

Argumenta ex analogia desumpta, quibus veteris theoriae defensores utuntur, omnia acida, atque adeo etiam acidum muriat. oxygenat. constare basi et oxygenio, minus valere, post alia acida detecta, quibus deest oxygenium, quaeque basi et hydrogenio sunt composita.

Argumenta quibus velint oxygenium inesse acido muriatico oxygen. quia in hoc comburantur inflammabilia, debilitari et refelli ex observatis combustionibus sine oxygenio.

Esse vero plura, eaque certissima argumenta ex analogia petita, quae solvi non possunt,
ad

ad quae pertinent maxime, quae enumeravimus, in usum theoriae Davyanae.

Esse inventa corpora, consensu Chemicorum pro simplicibus habita, quorum proprietates conveniunt cum iis acidi muriat. oxygenat. adeoque hoc non aliter simplex esse quam illa.

Haec omnia in suum commodum habet doctrina Davyana: quae porro confirmatur ex regula Lavoisieriana, nullum corpus pro composito esse habendum, nisi composita eius natura experimentis fuerit demonstrata: et vim maiorem nanciscitur ex regula Newtoniana, quae iubet illam theoriam sequi, ex qua facillima et plenissima petatur phaenomenorum explicatio: Quibus additum velim Ipsius veteris theoriae conditoris consensum: qui igitur suo exemplo nostrum iudicium confirmavit, non suam, *sed novam theoriam Davyanam praerogativam mereri.*

Haec sunt, quae ad propositam Quaestionem conferre potui; multae quidem in descriptione sint lacunae, quae expleri, errores in ratione et oratione, qui corrigi debeant, sed tamen ipsi unius partis studium deest.

T A N T U M.

IOACHIMI SANDRA,
LUGDUNO-BATAVI,
IURIS CANDIDATI
IN ACADEMIA RHENO-TRAIECTINA,
RESPONSI O

AD QUAESTIONEM

A B

ORDINE IURIDICO
PROPOSITAM:

Quae videtur ratio fuisse, quod Romani in infantia Iurisprudentiae simplicitatem iuris naturae non aequae servaverint in negotiis stricti iuris, atque in iis, quae bonae fidei dicuntur? Qua ratione, salvo iuris principio, iniquitatem inde oriundam correxerunt Romani? An modus procedendi apud Romanos vim habuit diversam circa valorem negotiorum, circa petitionem actoris, remedia defensionis et officium iudicis, prout negotia erant bonae fidei vel stricti iuris? An mutato procedendi modo cessavit etiam actionum bonae fidei et stricti iuris differentia?

QUAE PRAEMIUM REPORTAVIT.

*O Leges nobis carae sunt non propter litteras, quae
tenuis et obscurae notae sint voluntatis, sed propter
earum rerum, quibus de scriptum est utilitatem et
eorum qui scripserint sapientiam et diligentiam.*

Cicero, de Inventione.

P R A E F A T I O.

Profecto, siquidem id quod molitus sum operis mecum diligentius intuear, iuvenili ac temerario more egisse videbor, cum eiusmodi proposita sit materia, ut plane tutus in elaborando esse nequeam. Illud vero argumentum a nobilissimo Ordine Iuridico Academiae Rheno-Traiectinae studiosis propositum, tantum mihi utilitatis promisit, ut et plus animi adiiceret, ad difficultates, quae imminerent scribenti, superandas. Ita enim mihi persuasum habebam, quamvis etiam minus prospere ipsa efficienda res mihi cessisset, tamen ad cognoscendam Iuris Romani originem, progressum et peculiarem indolem atque rationem, optime mihi consultum iri.

Quod ad rerum seriem attinet et agendi ordinem, cum id quidem in quavis re maximi sit, non potui tutiore via procedere, quam si ex praescripta Clar. Virorum quaestione omnem disputationem ordinasssem. Cum vero aliquantum mihi in via progresso, quaedam occurrerent argumenta, quae propter amplitudinem a proposito consilio animum seducerent, id mihi

In primis cavendum censui, ne in ipsis explicandis iustos fines produci paterer: qua quidem in re, cum difficilius sit modum servare, si deliquisse subinde videar, aequo animo accipiatur velim. Alterum erat non exiguae cautionis, ut, quo loco res apud Interpretes controversae dubium animum huc illuc diverse traherent, in eas omnes exponendas non nimium temporis ac studii conferrem, sed in quibusdam maioris momenti sententiis tradendis acquiescerem; cum quidem, quae veriora mihi viderentur, pro viribus meis, rationis ac legum ope, qua decet verecundia, palam fecissem.

Nunc vero, antequam ipsam rem agamus, unicum hoc superest, ut animum ac benevolentiam nobis adiungamus Clar. Virorum, quorum iudicium hac in re veremur.

(8)

CAPUT PRIMUM.

QUAE VIDETUR RATIO FUISSE, QUOD ROMANI IN
INFANTIA IURISPRUDENTIAE SIMPLICITATEM,
IURIS NATURAE NON AEQUE SERVAVERINT IN
NEGOTIIS STRICTI IURIS, ATQUE IN IIS, QUAE
BONAE FIDEI DICUNTUR.



Nonnullis in rebus, utilitatem sane praebent
solemnnes ritus atque formulae; sic enim accu-
ratus homines mentem explicant rei que gestae
memores manent. Inprimis vero apud incultos
barbarosque populos, solemnitates certique ver-
borum complexus usu veniunt: etenim ita rudes
illi et indocti homines certa quadam tutaque via in
negotiis gerendis litibusque instituendis progredi-
untur; constat ita de hominum voluntate, unde
lites breviores et inprimis rariores fiunt (1).

Hinc

(1) Conf. Heineccius, in Orat. pro Iurispr.
Formul. § 13, 14. et 16.

Hinc mirum non est, solemnitates illas penes antiquas et incultas gentes frequenter observari et quidem maxime in sacris (1); ex his vero quae originem ducunt, saepius ad negotia civilia transferuntur.

Plerique antiquae Italiae populi, uti Albani, Etrusci, solemnum rituum amantissimi fuerunt, quos imitati sunt Romani, aut, cum eorum colonos in civitatem suam reciperent, simul etiam illorum consuetudines, solemnitates atque ritus suis rebus accommodarunt (2). Religioni quoque multae solemnitates suam originem debent. Scilicet Romanorum res sacrae, feroci hominum indoli iam ab ipsis Regibus accommodatae, solemnum rituum plenae fuerunt (3). Arcissimum autem tum temporis iam vinculum fuit inter res sacras et civiles. Reges enim dum sacrorum curam gerebant, simul etiam legum custodes fuisse dicuntur (4). Ius Pontificium

(1) Conf. Schroeder, in *Orat. de Ictis Offic. suum non transgr.* pag. 25. et Beyerus, in praef. ad Brummeri *Opusc.* pag. 3. seqq.

(2) Plurima huc pertinentia collegit Luzac, in *Observ. Apolog. pro Ictis Rom.* Cap. 5. § 20. seqq.

(3) Vid. Livius, L. I. C. 19. seqq. Hic conferri meretur Luzac, *Op. Cit.* C. 5. § 2. seqq.

(4) Dionys. *Antiq. Rom.* l. 2. pag. 87.

cium imprimis privato iuri cohaerebat, uti Augurium et Feciale ius cum iure publico maxime coniunctum erat. Legum interpretatio et iurisprudencia, initio non tantum penes Patricios verum et Pontifices fuit (1). Iidem viri rebus sacris et civilibus simul praeerant; unde feriori tempore plures egregii Icti, inter Pontifices numerati fuerunt (2). Ex hisce iam colligi potest, solemnitarum usum, primis iam temporibus, ad iurisprudenciam transferri coepisse. Sic confarreationis ritum Romulo tribuit Heineccius (3); sollemnis per vindictam manumissio legibus duodecim Tabb. antiquior fuit (4). Invaluit sensim per varias causas, rudes inter et nondum cultos Romanos, solemnitarum formularumque usus. Pulsis enim Regibus atque abrogatis plerisque eorum legibus, cum Consulès maxime pro arbitrio ius dicerent, per leges duodecim Tabb. primum Iurisprudenciae fundamentum

(1) L. 2. § 6. ff. de O. I. Conf. Bachius, *Hist. Iurispr. Rom.* L. 2. C. 2. S. 4. § 2.

(2) L. 2. § 39. et 41. ff. de O. I. Conf. Cicero, *de Orat.* L. 3. C. 33. et *de Senect.* C. 14. in fine. Vid. Vell. Patèrc. L. 2. C. 26.

(3) *Antiq. Rom.* L. 1. T. 10. § 1.

(4) L. 2. § 24. ff. de O. I. Conf. Livius, L. 2. C. 5. et Hein. *Op. Cit.* L. 1. T. 5. § 5.

mētum conditum fuit (1). Hae vero leges breviter adeo expressae erant, ut peritorum interpretatione carere non posset vulgus hominum: hinc populo iura praescripta sive formulae exhibitae fuere, quibus in foro ageretur (2). Porro in iis quoque negotiis, quibus nulla inerat contentio, solemnes formulae ritusque, sive coram magistratu sive secus observandi, prodierunt (3). Divisio inter res Mancipi et nec Mancipi, multis quoque formulis originem dedit (4). Augescente negotiorum numero, novi ritus novaeque formulae concipiebantur. Hic observasse sufficiat, quotidiano illo et crebro solemnium rituum usu, Quiritium ingenium, ad quodvis solemnitatum genus valde proclive factum esse atque omnia fere negotia secundum certos ritus verbaque solemnia fuisse peracta; unde et ipsa Iurisprudencia, cum ex indole atque conditione populi, tum ex penuria legum, per Ictorum imprimis operam, formularia evasit et eatenus a simplicitate iuris naturae deflexit (5).

Hic

(1) L. 2. § 3. et 4. ff. de O. I.

(2) L. 2. § 6. ff. de O. I.

(3) Conf. Bachius, *Op. Cit.* L. 2. C. 2. S. 4. § 3.

(4) Vid. Luzac, *Op. Laud.* C. 6. § 14.

(5) Conf. Heineccius, in *Orat. pro Iurispr. Form.* pag. 421-426 et Luzac, in *Spec. Laud.* C. 5. § 19. et 21.

Hic autem notandum, in omnibus actibus, qui secundum certas solemnitates erant peragendi, praescriptos ritus servandos, imo caute admodum observandos fuisse, utpote sine quibus nil actum esset; cum contra, servatis iis, iura et obligationes inde oriundae, eatenus plenam vim habuerint.

Usum hunc solemnitatum et formularum etiam in iurisprudencia attendentes, nil mirabimur, Romanos eum morem quoque in contractibus ineundis fuisse secutos. Pactis ergo, sive nudis de dando aut faciendo promissionibus, teneri cives noluerunt; sed in contractu, qui validam praerberet iure civili actionem, requisiverunt ut vel re, vel verbis solemnibus, vel literis, vel solo consensu, tale negotium initum esset.

Frequens fuit Romae mos, negotia, imprimis quae maioris momenti erant, per solemnes interrogationes atque responsiones perficiendi (1), adeo quidem, ut inter antiquissimos modos obligationes privatas contrahendi referenda videatur stipulatio. Perficiebatur haec per congruam responsionem, interrogationem subsequutam, solemnibus verbis factas (2). Forma legitima obser-

va-

(1) Heineccius, *Antiq. Rom.* L. 3 T. 16. § 3.

(2) Conf. § 1. Inst. de Verb. Oblig. et Hein. *Op. Cit.* L. 3. T. 16. § 2-6.

vata, plenam vim habebat stipulatio, quae, ubi aliquid e requisitis illis deerat, in foro agenti minime proderat. Antiquissimis Romanorum contractibus mutuum quoque accensendum videtur: eius forma lege requisita erat ritus traditionis (1), quae simul ac intercessisset, plenam vim habebat obligatio inde oriunda.

Diversa plane erat ratio in aliis negotiis, quorum obligationes verbis solemnibus non erant adstrictae, maxime illae, in quibus ambo contractantes vicissim obligabantur, nec statim praestari debebat, de quo erat conventum. Hi enim contractus, rei semper nec traditione nec etiam promissione solemnī ab una parte interposita, potuerunt iniri. Necessitas itaque effecit, ut quaedam conventiones, quae usus erant frequentis, ex consensu solo causam civilem obligandi haberent et per id actionem producerent, si quidem partes in his conventionis observassent formam, quam leges ineundis eiusmodi negotiis praescripserunt. Rem omnem aperte docet Iustinianus (2). „ Ideo, ” inquit, „ istis modis obligatio dicitur consensu, ” contrahi, quia neque scriptura neque praesentia

(1) L. 2. § 3. ff. de Reb. cred. L. 102. ff. de Oblig. et Act.

(2) § 1. seqq. Inst. de Oblig. ex conf.

„ sentia omnimodo opus est, nec dare quidquam
 „ necesse est ad substantiam obligationis; suffi-
 „ cit eos qui negotia gerunt consentire, unde
 „ inter absentes quoque talia negotia peragun-
 „ tur”.

Hunc autem Iustiniani locum eo libenti-
 us addo, quoniam viam parat ad constituen-
 dam veram differentiam inter contractus bonae
 fidei et stricti iuris. Ut enim ostendat Impera-
 tor differentiam horum contractuum a reliquis
 et simul causam det, quare non solemnitate ver-
 borum ineantur, haec addit: „ item in his con-
 „ tractibus alter alteri obligatur in id, quod
 „ alterum alteri ex bono et aequo praestari
 „ oportet, cum alioqui in verborum obligatio-
 „ nibus alius stipuletur, alius promittat”. In-
 ter alia itaque differentiam inter contractus con-
 sensuales et verborum obligationes hanc ponit
 Imperator primo loco, quod in illis uterque
 contrahens obligetur, in his unus tantum; de-
 inde, quod in illis alter alteri obligetur in id
 quod ex bono et aequo praestari oportet, unde
 vi oppositionis iam satis posset effici, secus ob-
 tinere in verborum obligationibus: sed quod
 huic loco deest, supplet Celsus (1), affir-
 mans de stipulatione, „ quidquid adstringen-
 „ dae

(1) L. 99. de Verb. Oblig.

„ dae obligationis est, nisi palam verbis exprimat, omisum intelligendum est”. E binis his locis, differentia contractuum bonae fidei et stricti iuris commode potest erui, quippe quae in ipsa negotiorum indole sita est.

Erant scilicet bonae fidei illa negotia, in quibus uterque contrahens ad aliquid praestandum obligatur, ut vicissim alter alteri quid debeat, quales dici solent bilaterales contractus. Si in his de quadam praestatione dubium oriatur, potest in his contractibus ex bona fide ratio iniri, quatenus illud ex natura contractus praestari debeat. Ita in his bona fides est fundamentum, e quo constituitur de praestatione alterutri contrahentium incumbente.

Contractus stricti iuris sunt illi, e quibus unus tantum contrahentium tenetur; in his alter alteri, non vero ambo vicissim, quid dare promittit: in iis itaque inspicitur tantum quid sit promissum vel traditum; reliqua intelliguntur omis-
sa. Veram hanc et genuinam esse horum contractuum differentiam, oriundam ex ipsorum negotiorum natura, paucis probandum videtur.

Exempla contractus stricti iuris sumamus a stipulatione et mutuo.

Stipulationis formae consentaneum erat, ut omnis vis obligationis, solis verbis contineretur, adeo ut iure peti non posset, quod iis non fue-

rat expressum. Cum nempe verba solemnia requirerentur ad constituendam obligationem, solummodo ad illud attendi poterat, quod per ea fuerat promissum. Per verba illa, non stipulator sed solus promissor se obstringebat; neque e facto aliquo subsecuto obligari poterat stipulator. Unde enim oriretur huiusmodi praestatio? Constituta promittentis obligatione, nulli sequebantur actus, e quibus teneri posset stipulator: secundum rei naturam plenum atque absolutum erat negotium per debitoris solemnem promissionem. Stipulationis itaque obligatio unilateralis erat; nulla prorsus creditori obligatio incumbebat. Haec cum ita sint, de eo minime quaeri poterat, quid ex bona fide a stipulatore praestandum foret. Porro non ex bona fide mutanda erat promittentis obligatio, propter mutui debiti conditionem, cui illam aequalem et congruam esse oportebat; etenim prorsus deficiebat mutua obligatio: tandem non augebatur promittentis debitum per praestaciones, ex actibus subsecutis oriundas. Hisce omnibus iam consentaneum videbatur, ut in stipulatione, ad id solum quod dictum fuerat, respiceretur.

Mutui haec erat forma, ut per ritum traditionis circumscriberetur obligatio; unde I Ctus scribit, „ re obligationem contrahi non posse „ nisi

„ nisi quatenus datum fit” (1). Ratione ipsius obligationis naturae aequiparandum erat mutuum stipulationi. Nimirum per traditionem solus accipiens se obligabat; nil in se suscipiebat mutuum dans; neque tenebatur hic ex obligatione quadam post conventionem demum orta: sic de indemnitate v. c. quaeri non poterat, quia transferebatur speciei dominium (2). E mutui natura igitur ultro sequitur, unilateralem fuisse obligationem inde oriundam, soli accipienti inhaerentem; quod cum ita sit, in mutuo aequae ac in stipulatione, creditoris obligationes ex bona fide neutiquam erant definiendae. Neque accipientis obligationum norma et mensura erat constituenda secundum mutuum debitum, quod aequipollens esse oportebat: porro negligentiae nomine teneri non poterat debitor; res enim mutuo datae accipientium fiebant (3). Cum itaque mutuum, negotium unilaterale et valde simplex esset, non adeo ex bona fide obligationes in eo erant constituendae, sed solummodo attendendum esse videbatur ad id, quod traditum fuisset.

Ut

(1) L. 17. pr. ff. de pactis.

(2) L. 102. ff. de Oblig. et Act. L. 2. pr. ff. de Reb. Cred.

(3) Conf. Leges modo citatae.

Ut vero ea, quae de stricti iuris negotiis disseruimus, magis dilucide appareant, videamus, quantopere bonae fidei negotiorum diversa plane natura postulaverit, ut in iis servaretur simplicitas iuris naturae.

Per formam negotiorum non adeo restringebantur bonae fidei obligationes, imo potius ea de causa aliquando ex aequo et bono definiendae erant. Per verba solemnia non contrahebantur bonae fidei negotia; in nonnullis rei traditio quidem interveniebat, verum propter naturam obligationis in iis ex bona fide iudicandum erat, uti mox videbimus. In quibusdam bonae fidei negotiis, quae quasi ex contractu oriri dicebantur, plane deërat conventio partium; cum tamen ex utilitate publica et aequitate naturali admisae essent illae obligationes, necessario secundum simplicitatem iuris naturae definiendum erat, quod per conventionem fieri non potuerat. Tandem contractus quidam per solum consensum perficiebantur; cui formae consentaneum erat, ut non tantum ad expressam, verum et ad tacitam contrahentium voluntatem attendi posset.

Vidimus ita de forma; iam in ipsam obligationum naturam inquiramus.

In bonae fidei contractibus, qui per rei traditionem perficiuntur, in specie restituenda erat res tradita, unde uterque contrahens obligabatur.

tur. Rei traditae reddendae obligationi aliae necessario accedebant; veluti ad debitam diligentiam, ad restituenda quae ex ea re provenissent, quippe quae dominis cedunt; hi contra ad indemnitatem tenebantur. In obligationibus bonae fidei, quae quasi e contractu oriuntur, necessario sibi invicem ad plura obstrictae erant partes: sic tenebatur negotiorum gestor rem apta diligentia et utiliter peragere; restituere quae eo nomine acceperat; ipse indemnus erat praestandus a domino: in tutelis idem fere obtinebat: porro, aequa ratione mutuas obligationes in rei communione, absque consensu inita, definiendas fuisse, sponte apparet. In emptione-venditione, locatione-conductione et in societate, arctissimo vinculo sibi invicem connexae erant mutuae obligationes. In his nempe aequalitas quaedam mutuarum praestationum desiderabatur; unius obligationis norma ex alterius contrahentis praestationibus erat definienda; id manifeste sequitur ex illorum negotiorum natura: hinc vero non semel quodammodo erat mutanda obligatio per conventionem constituta; huic nonnunquam quaedam ei antea adiacenda, aut detrahenda, habita ratione mutui debiti aequalitatis; varias utrimque oriri praestationes necesse erat. Tandem e mandato quoque sibi invicem tenebantur contrahentes: pro diverso man-

mandati genere et pro varia illud exsequendi ratione, diversae necessario oriebantur obligationes; restituenda erant a mandatario, quae ingerendo consecutus fuerat; hic vero, qui absque mercede alterius negotia peregerat, indemnis erat praestandus.

In omnibus itaque actionibus, quae in catalogo bonae fidei actionum a Iustiniano in Institutionibus (1) numerantur, obtinet bilateralis obligatio. Quod si quaedam videantur excipiendae, uti actio praescriptis verbis ex permutatione et contractu aestimatorio, etiam actio ex stipulatu de dote, fatemur quidem in his praestationem esse unilateralem tantum, sed ad bonae fidei actiones relatae ideo videntur, quia oriuntur e negotiis, quae fere affinitatem habent summam cum negotiis, in quibus bilateralis locum habet obligatio et quae adeo bonae fidei sunt: aestimatorius enim contractus et permutatio multa habent ex venditione; actio vero ex stipulatu de dote, volente ita legislatore, naturam assumpsit actionis rei uxoriae, quae sua indole bonae fidei erat.

Constat ergo iam satis, diversam indolem negotiorum bonae fidei et stricti iuris petendam esse ex obligatione bilaterali aut unilaterali, quae

(1) § 28. seq. Inst. de Action.

quae hisce negotiis inest. — Sed ulterius videamus, an dentur rationes, quare in illis magis quam in his servanda sit simplicitas iuris naturae; sive unde factum sit, ut in bilaterali negotio magis ex aequo et bono iudicetur quam in unilaterali. Meretur utique hîc attendi, quod obligationes unilaterales ab initio certae et valde simplices sint; proinde in iis ex bona fide non erant definiendae eiusmodi aliae praestationes, quae ex obligationibus subsecutis oriundae erant et de quibus in ipsa conventionione cautum non fuerat; hisce etiam congruum erat, ut in definiendis stricti iuris negotiorum obligationibus, solummodo respiceretur ad id, quod dictum factumve esset. Contra vero obligationes bilaterales saepius ab initio erant incertae, imo in nonnullis statim non poterant in specie certo definiri; porro mutuae illae praestationes erant valde diversae, multiplices et implicatae, unde frequenter de iis omnibus non constabat: hisce utique consentaneum erat, ut in definiendis illis obligationibus, non ipsi vel soli conventionioni omni in casu standum esset. Maxime vero huic rei ansam dedisse videtur praesumpta contrahentium voluntas. Ubi enim duo contrahunt, uterque velle dicendus erit, ut secum agatur, quemadmodum inter bonos agere oportet: consensus ideo, ab utroque interpositus,

de-

debet ad bonam fidem exigi et iudicari, partes contrahentes eatenus consensisse, quatenus bona fides obligationem singulorum limitat aut extendit, quia utraque pars censei debet consensisse in id, quod bonae fidei est conveniens. Ubi vero in unilaterali negotio unus se obligat, illius mens esse nequit, ut sua obligatio aliunde aestimetur quam ex sua promissione vel facto; ideoque haec obligatio iudicari debet secundum dictum aut factum; alia enim in his obligationibus mensura non apparet. Prudenter ergo Romani et apposite ad negotiorum naturam, in unilaterialibus unius obligationem ex dicto promissiove et facto iudicarunt, sed in bilateralibus obligationibus mutuas praestationes ex aequo et bono; adeo ut in his non tantum ad id quod dictum factumve fuisset iudici attendendum esset, verum ad ea quoque quae ex bona fide secundum mentem contrahentium vel partium atque negotiorum indolem essent praestanda.

Respondisse iam mihi videor ad quaestionis partem huic capiti praepositam et probare stitui, veram rationem antiqui discriminis inter bonae fidei et stricti iuris negotia, in diversa horum natura quaerendam esse. Nempe bonae fidei negotiorum haec erat natura, ut non simpliciter ad solam conventionem attendendum esset; praestationes ex bona fide definire omni-

no necesse erat. Contra vero in stricti iuris negotiis deērat illud fundamentum praestationes ex bona fide definiendi, quia solummodo erat videndum quid promissum vel traditum fuerat; eo continebatur et absolvebatur totum negotium.

Paucis iam videamus, quomodo vetus procedendi modus convenerit, cum diversa bonae fidei et stricti iuris negotiorum natura.

Iurisdictio, quae primum penes Reges fuit, mox ad Consules et deinde ad Praetores transit (1). Putant nonnulli (2), primis temporibus ipsos magistratus lites in totum diremisse; increscente tamen civium et negotiorum numero, disceptationes facti ab aliis, iudicibus scilicet, peractas fuisse. Certum est, originem huiusce procedendi modi, antiquioris aevi esse (3). Hinc deinde quaedam primum coram Magistratu, mox alia apud iudicem, peragaban-

(1) L. 2. § 1. § 16. et § 27. ff. de O. I.

(2) Inter quos est Bachius, in *Hist. Jurispr. Rom.* L. 2. C. 1. § 25.

(3) Eiusmodi iudicium in Legibus duodecim Tabbarum iam occurrit. Conf. *Fragm. XII. Tabbarum* apud Pothier, T. 2. C. 2. et T. 9. C. 3. Forte et Regum tempore simile quid obtinuit. Vid. NooDr, *de Jurisd.* L. 1. C. 6. et Sigonius, *Ant. Iur. Pop. Rom.* T. 1. L. 2. C. 18.

bantur; illa in iure, haec in iudicio, fieri dicebantur (1): Magistratus litem ordinabat; causa summam cognita et concessa actione, ad solemnem litigantium petitionem vi muneris sui iudices constituebat (2). Absque tribunali, iurisdictione aut imperio, de facti quaestionibus cognoscebant illi iudices, quibus nomen Pedaneorum (3); hi vero privatae personae erant, nudam tantum notionem habentes; nam de iure decernebat Magistratus (4). Praetores iudicibus formulas iudicandi praescribebant (5), quae

(1) Noodt, *de Iurisd.* L. 1. C. 15. et Bachius, *Hist. Iurispr. Rom.* L. 2. C. 1. § 25.

(2) Conf. L. 1. ff. de Iurisd. Heineccius, *Antiq. Rom.* L. 4. T. 6. § 14—22. et 39. et 40. Aliquando ipsi magistratus absque iudice extra ordinem cognoscebant, veluti in minorum restitutione in integrum. Vid. Noodt, *de Iurisd.* L. 1. C. 8.

(3) Quippe qui in subselliis ad magistratum pedes sedebant. Conf. Noodt, *de Iurisd.* L. 1. C. 13. et 15.

(4) Conf. L. 5. pr. ff. de Re iudic. Vid. Noodt; *de Iurisd.* L. 1. C. 8. et 13. Distinctio inter iuris et facti controversias ratione personae iudicantis, non tamen strictissimae erat interpretationis, saltem in bonae fidei iudiciis. Conf. Noodt, *Op. Cit.* L. 1. C. 8.

(5) Vidimus supra, quantopere formularum usus primis iam temporibus Romae invaluerit.

quae petitioni actoris, rei responsioni atque diversae negotiorum naturae erant accommodatae (1). Nempe in stricti iuris iudiciis arctissima erat illa formula, cui admodum adstrictus erat iudex et quae hunc in modum concipiebatur: „ si paret Sempronium Maevio centum „ ex mutuo dare oportere, neque illud factum „ fuerit, iudex condemna” (2). In bonae fidei iudiciis magis libera potestas iudici concedebatur ex aequo et bono litem dirimendi; etenim in iis tali modo concepta erat formula; „ si „ paret Caium Maevio domum locasse, tum „ quantum Maevium Caio ob eam rem dare „ ex bona fide oportet, tanti damnetur” (3): interdum bonae fidei mentio fiebat per verba: „ quantum aequius melius”, veluti in rei uxoriae actione; fiduciae iudicio inferebantur verba, „ ut inter bonos bene agier oportet” (4).

Prae-

(1) Conf. Seneca, *de Benef.* L. 3. C. 7. et Cicero, *pro Rosc. Com.* C. 4. et *in Verrem* L. 2. C. 12.

(2) Conf. Cicero, *pro Rosc. Com.* loc. laud. et Seneca, loc. cit. Vid. Vinnius, ad tit. Inst. de Act. ad § 28. n^o. 3.

(3) Noodt, *de Iurisd.* L. 1. C. 13. Heineccius, *Ant. Rom.* L. 4. T. 17. § 1. Conf. L. 54. pr. ff. Locati.

(4) Cicero, *pro Rosc. Com.* loc. cit. et *de Offic.* L. 3. C. 15. Conf. L. pen. § ult. ff. Sol. matrim.

Praetores itaque diversam iudicandi formulam praescribebant, prouti negotia erant bonae fidei vel stricti iuris. Et sane illorum Magistratum erat tueri atque interpretari ius civile; proinde debuerunt in concipienda formula mentem intendere iis, quae secundum leges, consuetudines atque negotiorum indolem, in his praestanda erant. Cum iam in negotiis stricti iuris quaeri vix posset de aliis praestationibus praeter unum illud ab alterutro contrahentium initio constitutum, iudici pedaneo simpliciter ad illud respicere iniungebatur, quod dictum factumve fuerat. Contra multiplices et implicitae praestationes e bonae fidei negotiis oriundae, quae partim a facti disceptatione pendebant, non poterant omnes initio in formula iudicandi exprimi; unde valde expediebat, eas obligationes, instituta facti disquisitione, ex aequo et bono definiri.

Non omni tamen vinculo solutam fuisse iudicis pedanei arbitrium in bonae fidei iudiciis, verbo animadvertendum est. Scilicet non simpliciter, quid praestari aequitas suaderet, videndum erat; verum eo sensu condemnationem fieri ex bona fide oportebat, ut ea praestanda essent, quae secundum veram aequitatem naturalem ex mente contrahentium vel partium, ratione habita negotiorum naturae, debebantur;

cur: salvas quoque manere leges et iuris principia omnino necesse erat; sic v. c. peti non poterat, quod pacto, licet in continenti adiecto contractui bonae fidei, qui re perficitur; fuerat promissum, nempe de augenda ipsa re quae tradita fuerat; re enim non potest obligatio contrahi, nisi quatenus datum sit (1). Huc pertinent verba Tryphonini (2), ex cuius sententia, „ bona fides, quae in contractibus „ exigitur, summam quidem aequitatem desiderat; verumtamen ea non ad merum ius gentium, sed cum praeceptis civilibus et praetoriis aestimanda est”.

(1) L. 17. pr. ff. de Pact. Conf. L. 1. § 7. ff. Depof. L. 17. pr. ff. Commod.

(2) L. 31. ff. Depof.

(22)

CAPUT SECUNDUM.

QUA RATIONE, SALVO IURIS PRINCIPIO, COR-
REXERUNT ROMANI INIQUITATEM E DISCRI-
MINE INTER BONAE FIDEI ET STRICTI IURIS
NEGOTIA ORIUNDAM?

Quum in contractibus stricti iuris condemner
iudex ex formula sibi data, neque alius praesta-
tionis ratio habeatur, quam quae in ipsa con-
ventionione est expressa, adeo ut pro omisso ha-
beatur quod non est dictum, solummodo in id in-
quirendum erat, an quantitas petita atque formula
expresfa, per verba solemnia promissa, aut tradita
fuisset. Ita vero aliter fieri non potuit, quin in
illis iudiciis aliquando quid erat admittendum,
quod aequitati parum videbatur convenire. Huc
pertinent verba Ciceronis (1). „ Quid
„ est in iudicio? Directum, asperum, sim-
„ plex”

(1) *pro Rose. Com. C. 4.*

„plex” cet. (1). Eius rei quaedam exempla proponam.

Iuris naturae simplicitas in omni contractu bonam fidem et veritatem requirit; dolum itaque in nullo admittit contractu et idem in bonae fidei negotiis servatum est in foro Romano, quia haec bona fide nituntur. Quod si vero negotium stricti iuris debita forma esset initum, quamvis dolum lateret, hic tamen ante praeturam Aquilii Calli non magnopere vindicabatur; non quod dolum admittat ius civile, sed quod stricti iuris actionum non ea sit vis, ut propriis viribus dolum possint repellere, nisi eo nomine per stipulationem cautum sit (2). Docet illud Cicero, ubi narrat, Canium, equitem Romanum, a Pythio argentario hortulos emisse, et cum in contractum nominum, qui stricti iuris erat (3), transfusa esset illa

(1) Solebant distinguere Romani inter iudicia et arbitria, prouti ex negotio stricti iuris aut bonae fidei agebatur. Conf. Heineccius, *Antiq. Rom.* L. 4. T. 6. § 39.

(2) Conf. L. 1. § 4. ff. de Dol. mal. L. 121. pr. ff. de Verb. Oblig. Vid. Pothier, ad Tit. ff. de Dol. mal. n^o. 1. not. a et Noodt, *de Form. Emend. Dol. mal.* C. 4, 6. et 16.

(3) Vid. Theoph. ad Tit. Inst. de Litt. oblig.

emtio, vidit Canius se a Pythio dolo malo esse deceptum. Iam ait Cicero; „ stomachari
„ Canius, sed quid faceret? Nondum enim
„ Aquilius collega et familiaris meus protule-
„ rat de dolo malo formulas” (1).

In contractibus stricti iuris si convenisset, ut certo quodam in loco praestatio fieret, petitio frustra fiebat alio in loco quam convento. Hinc v. c. si appareret rem e stipulatione Romae petitam deberi quidem, verum eam, vi conventionis, Capuae praestandam fuisse, absolvendus erat reus, quia secundum formulam simpliciter videndum erat, an Romae deberetur res (2). Durum erat, ut creditor suo destitueretur, si quidem reus Capuam venire nollet aut non posset (3).

Porro qui e contractu stricti iuris ultra debitum petiverat, olim in omni casu totam litem amittebat, adeo ut ne verum quidem debitum adi-

(1) Cicero, *de Off.* L. 3. C. 14. Conf. Noodt, *de Form. Emend. Dol. mal.* C. 5.

(2) Arg. L. 99. ff. de Verb. Oblig. Conf. L. 1. ff. de eo quod cert. loc. Amittebat quoque litem, qui loco plus petebat. Vid. § 33. Inst. de action. Conf. Noodt, ad Tit. ff. de eo quod cert. loc. pr.

(3) L. 1. ff. de eo quod cert. loc. Vid. Noodt, loc. cit.

adipisci posset (1). Nimirum plane, absolvens aut secundum petitionem actoris condemnandus erat reus; id quoque ex illo fonte oritur, quod formulae verbis admodum adstrictus esset iudex pedaneus.

Ex his, exempli tantum causa adductis, iam satis constat de iniquitate, quae primis temporibus in stricti iuris negotiis obvia fuit; cum contra in negotiis bonae fidei, obligationes vi formulae ad aequitatis naturalis normam flect-

(1) Exemplo id illustrat C i c e r o, *pro Rosc. Com.* c. 4: „ pecunia”, inquit, „ tibi debebatur certa, „ quae nunc petitur per iudicem, in qua legitimae „ partis sponsio facta est. Hic si tu amplius H. S. „ nummo petisti, quam tibi debitum est, causam „ perdidisti: propterea quod aliud est iudicium, ali- „ ud arbitrium. Iudicium est pecuniae certae; ar- „ bitrium incertae. Ad iudicium hoc modo venimus, „ ut totam litem aut obtineamus, aut amittamus: ad „ arbitrium hoc modo adimus, ut neque nihil, ne- „ que tantum, quantum postulavimus consequamur. „ Eius rei ipsa verba formulae testimonio sunt. Quid „ est in iudicio? Directum, asperum, simplex. Si „ patet H. S. 1000 dari oportere, hic nisi planum „ facit H. S. 1000 ad libellam sibi deberi, causam „ perdit. Quid est in arbitrio? Mite, moderatum, „ quantum aequius melius, id dari”. *Conf. § 33. Inst. de action. et Noodt, ad Tit. ff. de Reb. Cred. in fin.*

flecterentur (1). Videndum iam est, quam ratione in emendando iure perrexerint Romani, ut denique de remediis videamus, quibus iniquitatem correxerint.

Pulsis Regibus, iurisdictio ad Consules (2), dein ad Praetores pervenit (3). Apud populum, libertatis amantissimum et ab omni ex mero arbitrio profecta auctoritate alienum, Magistratus, regia maiestate destituti, liberâ pro arbitrio iudicandi facultate, frui non potuerunt. Ita vero aliter fieri non potuit, quin ab unâ parte magistratus iuri, sive scripto, sive consuetudinario et omnino antiquis iuris institutis adstricti fuerint, ut a veteribus formulis aut a receptis iuris principiis recedere, Praetori omnino nefas esset: verum ab alterâ parte, abrogatis maxime Regum placitis (4), nullis fere ante duodecim Tabulas legibus latis (5), dumque illae brevissimâ oratione continerentur (6), insignis legum Civilium defectus existit, ad quem re-

(1) Qua de re infra suo loco agendum erit.

(2) L. 2. § 1. et § 16. ff. de Orig. Iur.

(3) L. 2. § 27. eodem.

(4) L. 2. § 3. eodem.

(5) L. 2. § 3. Cit. et Bachius, *Op. Cit.* p. 21. et seqq.

(6) L. 2. § 5. ff. de Orig. Iur.

farcendum, tum magistratum Edictis, tum interpretationi Ictorum latus campus patere debuit (1). Scilicet Praetores, annum munus auspicatorum, solebant in Edictis modum atque formam, in iure dicendo observandam, populo publice proponere, ut cives intelligere possent, quoniam tramite in iudicio tuto agendum esset, et populo simul constaret de iure et iudicandi modo (2). Sic omnem ex solo arbitrio oriundae jurisdictionis suspensionem, ea se arcebant magistratus, quibus ex imperii formae atque conditione, per favorem populi in annuis comitiis, ad honores aditus patebat.

Praetores itaque, viri honoribus iam illustres et sui decoris memores, in Edictis suis operam navabant, ut per sapientiae atque aequitatis specimina sese in gratiam populi insinuarent. Quae utiliter ab antecessoribus constituta fuerant, ea sedulo servare et experientiam ducti augere studebant; adhibito insuper augescentis iurisprudentiae face, novis necessitatibus nova remedia afferre, iniquitati ex stricto civili iure oriundae medelas excogitare studebant. Atque ita factum est, ut ius honorarium, per longi temporis experientiam et operam plurimum magis-

(1) L. 2. § 5. ff. de Orig. Iur.

(2) L. 2. § 10. ff. eodem.

magistratum atque Ictorum, egregie auctum at-
 que ditatum fuerit; donec tandem haec sapien-
 tia copia, per Edictum perpetuum ab Hadri-
 ano Imperatore in unum collata, veluti col-
 lectio quaedam iuris consuetudinarii, legistato-
 ris auctoritate iam confirmati, prodiret, quâ ini-
 quitates ex legum antiquarum rigore oriundae,
 correctae aut e medio sublatae viderentur, dum
 tamen salva manerent iuris civilis principia.
 Etenim penes magistratus non erat, plane tolle-
 re aut mutare iuris civilis placita; unde Praetores
 diserte profiteri solebant, se nihil contra ius ci-
 vile, sed salvo more maiorum ius dicturos (1).
 Hancce iuris Praetorii indolem eleganter ex-
 ponit Cl. Pothier (2), cuius verba afferre
 non pigebit. „ A iure honorario praecipuum
 „ suum decorem accepit Romana iurispruden-
 „ tia. Ius civile si ab ipso separetur, nimis
 „ severum est; dumque subtili ex qua constat
 „ ratione nititur, dum naturae verborum ex
 „ quibus conceptum est proprietati inservit,
 „ apertius quandoque impingere videtur in ae-
 „ quitatem. Ius autem honorarium cum ex re
 „ natâ prodierit, ex opportunitate temporum
 „ et locorum, ex certarum commiseratione et
 „ in-

(1) L. II. ff. de Iustit. et Iur.

(2) Ad Pandect. praef. Part. I. Cap. 3. § 4.

„ intuitu personarum , humanus est ; in quo sci-
 „ licet nihil detur subtilitati , totum ad aequi-
 „ tatis normam componatur. Ceterum ita iu-
 „ ris civilis asperitatem temperat Praetor , ut
 „ salva semper maneat sua legi veneratio , sic
 „ iniquitatem emendat , ut benignâ interpreta-
 „ tione mentem verbis legis reconditam ase-
 „ qui magis , quam legem ipsam impugnare
 „ videatur”.

Superest ut videamus quibus remediis iure
 posteriori aequitati consuluerunt Romani. Hic
 vero observari meretur Romanos non facile iu-
 ra immutasse semel introducta , ubi ad maiorem
 aequitatem flecterent antiqua. Fere solebant
 Praetores vel Icti , si quando aequitatem cum
 stricto iure in concordiam redigere vellent , vel
 aliquid fingendo , vel excipiendo , vel novum
 quid antiquo addendo rem expedire. Ita salva
 manebant iuris veteris principia (1). Haec
 ratio iuris emendandi Romanis est propria et
 sponte profluit e modo , quo in extruendo iu-
 risprudentiae aedificio proceserunt. Ius enim
 civile Romanum erat , vel legibus duodecim ta-
 bu-

(1) Vid. Cs. den Tex , qui omnem hunc locum
 explicuit in Disfertatione Academica , de antiqui iu-
 ris principiis in excolenda iurisprudentia Romana con-
 stanter servatis.

bularum constitutum vel moribus populi tacito consensu introductum. Sed neque leges neque mores poterant aboleri, nisi ex consensu populi, penes quem erat libera republica legis ferendae potestas. Ubi vero in iure civili condendo hic mos servabatur, ut leges de iure civili privato vix rogarentur, omnis vero potestas de iure civili statuendi esset in manu vel Magistratum vel hominum privatorum; privati autem nec Magistratus ullo modo iubere possent, ut lex abrogata haberetur; aut mos quidam, qui tacito populi consensu hactenus obtinuerat, in civitate deleteretur; vix aliud supererat, nisi ut iuris conditores iuri iam constituto aliquid novi apponerent, quo remedio laesi uterentur, aut quo sibi caverent ab initio, ne laederentur inde, quod propter strictam alicuius negotii naturam impedirentur de accidenti quodam, quale in negotio ineundo aut deinceps locum habuerat, agere, aut ex eo accidenti petere defensionem, quae tamen ipsis negari non debebat. Atque haec remedia, tacito populi consensu pariter probata, vim inde iuris habebant.

Eiusmodi autem remedia praebuerunt restitutiones in integrum, datae laesis dolo, metu, aetate, errore iusto, absentia, ceteris. (1). Per
actio.

(1) Videntur in integrum restitutiones fuisse iuris

actiones adiectitiae qualitatis factum fuit, ut natura actionis, propter accidens quoddam, facta hac illave adiectione, mutari et agi cum tali adiectione posset, ad quod actio sine hac adiectione institui non poterat. Ita quoque propter pactum accedens, cuius ceteroquin ratio vix poterat haberi, remedium dari potuit reo, ut per exceptionem praetoriam se defenderet contra actorem, qui summo iure quidem iustam actionem institueret, sed talem, e qua reus non debebat condemnari.

Atque haec iuris remedia, ut alia fileam, applicemus ad iniquitates, quas in negotiis stricti iuris, oriundas ex more procedendi accommodato ad diversam horum et negotiorum bonae fidei indolem, supra proposuimus.

Primum quidem in integrum restituebantur qui obstricti erant obligationi, cui vitium ratione consensus inerat; ob dolum itaque, metum, errorem (1). Formulas sive iudicium de dolo
ma.

beneficia subsidiaria, inventa praesertim, ut qui per stricti iuris rationem in bonis suis aut iuribus essent laesi, petere possent apud Magistratum, ut ex iusta causa secundum aequitatem ipsis succurreretur. Vid. Biener, *Hist. iur. civ. de restitut. in integrum.* c. 2. Glück, *Erlauter.* § 431. et § 437.

(1) L. 1. pr. et § 1. ff. de Dolo malo L. 1. ff. quod

malo protulit Caius Aquilius Gallus, Praetor et Ciceronis familiaris; illud, everriculum omnium malitiarum, summus orator vocat (1). Ita conditum est Edictum Praetoris, e quo per dolum laeso subveniebatur per actionem de dolo, ad restituendam rem traditam (2). Re-integrâ, exceptio doli a Praetore impetrari poterat (3). Quod ad metum attinet, discimus ex Cicerone (4); Octavium Praetorem, Syllae temporibus formulam sive actionem dedisse, qua in eos ageretur, qui vi et metu aliquid abstulissent, cui formulae suum nomen dedit Octavius (5). Cum vero unico tantum in

quod met. caus. L. 1. ff. de in. int. restit. L. 1. § 1. in fin. ff. In quib. caus. mai.

(1) Cicero, *de Offic.* L. 3. C. 14. et L. 3. *de Nat. Deor.* C. 30. conf. Bachius, *Op. Cit.* pag. 256.

(2) L. 1. pr. et § 1. L. 7. § 3. L. 18. pr. de Dol. mal. Conf. Noodt, *Op. Cit.* C. 5. et ad tit. ff. de Dol. mal. Schulting, *Enarr. part. prim.* ff. ad Tit. de Dol. mal. § 3.

(3) L. 1. § 1. ff. de Dol. mal. et met. except. Conf. L. 36. ff. de Verb. Oblig. Vid. Noodt, *de Form. Emend. dol. mal.* C. 5.

(4) L. 3. *in Verr.* C. 65. et *Epist. ad Quin. frat.* L. 1. ep. 7.

(5) Conf. Clavis Cic. Ern. in voce *L. Octavius.*

casu agi posset ex formulâ Octavianâ, actio et exceptio doli, propter metum, in caeteris casibus dabatur; dolo enim agit, qui vim metumve adhibet (1). Mox a Praetore Casio (2) prolata fuit actio quod metus causa, quae in genere dabatur, et in rem scripta erat (3). Deficiebat adhuc metus causa exceptio, sufficere enim primum visa fuerat exceptio doli (4); verum ad instar ipsius actionis, exceptio metus causa itidem in rem scripta, per interpretationem prudentum enata est (5). Atque ita conditum fuit Edictum quod metus causa, e quo a Praetore in integrum restituente succurritur ei, qui per metum coactus est in negotiis stricti iuris (6).

Iss

(1) L. 14. § 13. ff. Quod metus causa.

(2) Uti colligitur ex lege 4. § 33. ff. de Doli mali et metus exceptione.

(3) L. 9. § ult. L. 14. § 3. ff. Quod metus causa.

(4) L. 14. § 13. eodem. L. 4. § 33. cit.

(5) L. 4. § 33. ff. de Doli mali et metus exceptione.

(6) L. 1. pr. et L. 21. § 1. ff. Quod metus causa L. 1. § 1. ff. de Doli mali et metus exceptione. Conf. Noodt, *de Forma Emendandi doli*, cap. ult. Pothier, *ad Tit. ff. Quod metus causa* n. 2. not. a. Schulting, *Enarratio ad Tit. ff. de Dolo malo* § 3.

Isti incommodo, quod reiiceretur tota actio ob plaris petitionem, quodammodo prospexerunt Praetores; etenim eo casu non tantum minorem viginti quinque annis in integrum restituebant, verum et maiorem, ob gravioris nempe erroris causam (1).

Inter exceptiones e iure Praetorio oriundas, illae quoque recensendae sunt, quae e pactis adiectis concessae fuere. Pollicetur nempe Praetor, se pacta conventa (2) servaturum esse, quae neque dolo malo neque adversus leges facta erunt (3), cuius Edicti origo e legibus duodecim tabb. videtur repetenda (4). Per hancce itaque aliasve exceptiones Praetorias, excludi poterant actiones stricti iuris, quae iure civili competebant. Ita vero fiebat, ut reus aequae tutus esse posset, ac si negotium ip-

(1) § 33. I. de Action. verba legis sunt: „ Sane „ si tam magna causa iusti erroris interveniebat, ut „ etiam constantissimus quisque labi posset, etiam „ maiori viginti quinque annis succurrebatur.” Conf. L. 1. in fin. ff. Ex quib. caus. mal. Theophilus, ad § 33. cit. et Vinnius eod. pag. 921. Conf. Cicero, *pro Rosc. Com. C. 4.*

(2) Scilicet de non petendo. Conf. Noodt, *de Pactis C. 6.*

(3) L. 7. § 7. et 4. ff. de Pactis.

(4) Noodt, *de Pact. et Transact. C. 1.*

ipso iure nullum diceretur; atque eo sensu, ad eventum litis respiciens, scribit Paulus (1); „ nihil interesse, an ipso iure quis actionem „ non habeat, an vero per exceptionem illa „ infirmetur” (2).

Illos quoque adiuvarunt Praetores, qui frustra, alio quam definito in loco, rem petebant e contractu stricti iuris. Nimirum ea de re Edictum (3) conditum fuit, e quo eo casu actio utilis (4) et adiectitia in stipulatione concedebatur (5). Porrecta fuit dicta actio, de eo quod certo loco stipulatori concessa, ad mutuum et actionem ex testamento (6), quod per interpretationem Prudentum, ob parem rationem et ex mente Edicti factum videtur (7).

His-

(1) L. 112. de Reg. Iur.

(2) Vid. Noodt, *de Form. Emend. dol.* Cap. 5. Conf. L. 3. § 1. ff. de Const. Pec.

(3) Quod non quidem exstat, attamen latum fuisse merito colligitur a Noodtio, *ad Tit.* ff. de Eo quod cert. loc. pr.

(4) Etenim per actionem directam petitio fieri non poterat, propter verba solemnia. Conf. L. 99. ff. de Verb. Oblig.

(5) L. 1. L. 2. § 1. L. 7. § 1. ff. de Eo quod cert. loc.

(6) L. 5. L. 6. ff. eod.

(7) Conf. Noodt, *ad ff.* pag. 305. et Pothier, *eod.* n. 6.

Hisce autem omnibus, quae de iure honorario memoravimus, debitam laudem aliis iuris scripti speciebus, imprimis auctoritati prudentium, detrectare, in animo non fuit. Etenim ipsa Praetorum Edicta, insigne decus ex interpretatione Iuristarum mutuantur; praeterea iniquitates e stricto iure oriundae, per subtilitatem Iuristarum saepius e iuris ratione ad aequitatem flexae fuere, cuius rei exempla passim in iure occurrunt. Verum tamen cum illa quae ex auctoritate prudentum venerunt, aliaeque iuris scripti species, excepto solo iure honorario, a Papi-
niano (1) ipso iuri civili adnumerantur, vix est ut ad modos corrigendae iniquitatis e stricti iuris principiis oriundae, salvis tamen his, referamus interpretationem prudentum aliasve iuris civilis species, quibus ipsis ius atque iuris principia condi potuerunt.

(1) L. 7. ff. de Iustitia et Iure.

CAPUT TERTIUM.

AN MODUS PROCEDENDI APUD ROMANOS VIM HABUIT DIVERSAM CIRCA VALOREM NEGOTIORUM, CIRCA PETITIONEM ACTORIS, REMEDIA DEFENSIONIS ET OFFICIUM IUDICIS, PROUT NEGOTIA ERANT BONAE FIDEI VEL STRICTI IURIS?

Quamvis Romani dictis modis tollerent sensim iniquitatem oriundam e more procedendi, in negotiis stricti iuris instituto secundum eorum indolem, et ita efficerent, ut in iis etiam aequitati locus esse posset, tamen salvum retinuerunt antiqui iuris principium. Remansit ergo diversa negotiorum forma; remansit quoque ut in bonae fidei negotiis, quorum fundamentum erat in aequitate naturali, vi latioris formulae iudici datae, ex bono et aequo iudicaretur; contra in negotiis stricti iuris secundum id quod esset dictum et promissum, vi strictae formulae iudici praescriptae, a qua ipsi ne minimum quidem re-

recedere licebat, nulla bonae fidei in ea facta mentione (1). Diversam hancce negotiorum naturam atque iudicis potestatem, insigni discrimini inter bonae fidei et stricti iuris iudicia locum dedisse, merito praesumitur; adeo ut alio atque alio modo aequitas cum subtilitate fori Romani in concordiam redigi deberet, prout negotia essent bonae fidei vel stricti iuris. Per singula haec videamus.

Vis diversa procedendi modi circa valorem negotiorum, prouti haec bonae fidei erant aut stricti iuris.

Supra iam vidimus, stricti iuris negotia quamvis dolo gesta, ante Ciceronis tempora, pleno iure substitisse, modo caetera iuris requisita adessent; adeo ut laeso damnum, nisi ex interposita de dolo stipulatione, resarciri non posset (2). Post concessam quoque a Praetore restitutionem in integrum propter dolum, iure civili subsistebant tamen illa negotia, quamvis dolo inita; et per ius praetorium infirmari demum poterant concessâ actione aut exceptione doli, absque ullo discrimine inter dolum contractui causam

(1) Conf. supra C. I. p. 22.

(2) Cicero, *de Offic.* L. III. C. 14. Noodt, *de*

fam dantem et incidentem (1). Lato scilicet de dolo Edicto, laesus, integro negotio, per exceptionem doli, e iure praetorio, intentionem actoris elidebat (2); si dolo laesus ex obligatione non conveniretur, adeoque inutilis doli exceptio esset, Praetor ei succurrebat per actionem de dolo, quae arbitraria erat (3). Hinc si dolo laesus rem promissam tradidisset, actio illa dabatur ad rem restituendam; huic actioni locus erat, si res alio modo salva esse non posset (4). Re non praestitâ, condemnatio fiebat in id quanti res erat, per actoris iusiurandum in litem, intercedente tamen iudicis officio (5),

ni-

de Form. Emendandi dol. C. 4. et 5. Conf. sup. C. 2. p. 26. seqq.

(1) Conf. Vinnius, *Quaest. L. 1. C. 12. et ad Tit. Instit. de Actionibus p. 910. Noodt, Op. Cit. C. 3. princ.*

(2) L. 1. princ. ff. de Dolo malo. L. 1. § 1. ff. de Doli mali et metus except. L. 36. ff. de Verb. Oblig. L. 28. ff. de Action. emti. L. 5. Cod. de Inutil. Stipulat. Conf. Pothier, *ad Tit. ff. de Pactis n. 13. et Noodt, de Forma Emendandi doli C. 5.*

(3) L. 7. § 3. et L. 18. princ. ff. de Dolo malo. Conf. Noodt, *Op. Cit. C. 5. Pothier, ad Tit. ff. de Verb. Oblig. n. 3. not. c.*

(4) L. 1. § 1. et 4. L. 7. princ. ff. de Dolo malo.

(5) L. 18. princ. ff. eodem.

nisi restitutio per rerum naturam fieri non posset, seruo e. g. dolo tradito defuncto, quo casu reus statim condemnabatur, in id quanti actoris intererat (1).

Vi formulae in bonae fidei iudiciis, aliter fieri non potuit, quin doli ratio a iudice pedaneo haberetur, licet de eo praestando per stipulationem cautum non fuisset: idque adeo ita iam iuris fuisse oportet, ante Aquilii Galli tempora, a quo formulas de dolo malo profectas esse, supra notauimus (2). Testatur illud Cicero (3), ubi, „dolum malum in sine lege, iudiciis, in quibus additur, ex bona fide, vindicatum fuisse”, scribit. Inde porro apud eundem, „actiones bonae fidei”, vocantur „iudicia de mala fide” (4). Idem illud iuris mansit, post conditum Edictum Praetoris de dolo malo, unde Icti scribunt, in bonae fidei negotiis „dolum abesse debere, etsi de eo cautum „ non

(1) L. 18. § 1. et 4. ff. eodem. Conf. Noodt, *Op. Cit.* C. 5.

(2) Conf. supra C. 2. p. 26.

(3) L. 3. *de Offic.* C. 15.

(4) Id est, in quibus attenditur ad malam fidem, de ea agitur. Leguntur verba Ciceronis, L. 3. *de Nat. Deor.* C. 30.

„ non sit (1), imo, licet pacto adiecto placuerit, ne doli nomine quid praestaretur” (2). Sponte nullum erat declarandum a iudice pedaneo bonae fidei negotium, cui propter dolum, deērat iuris civilis requisitum, nempe consensus bona fide innixus (3); quod vero contra ius civile gestum erat, id ipso iure valere non poterat. Non requirebatur igitur Praetoris auxilium ad infirmandum negotium uti in stricti iuris negotiis. Id vero, Noo dtium secuti, iuris fuisse putamus, siue dolus hisce negotiis causam det, siue incidens sit (4). Docent illud Icti, ubi in genere dicunt, „ societatem dolo „ malo initam ipso iure nullius esse momenti, „ ibique Praetoris partes cesfare; ipso iure „ enim

(1) L. 68. § 1. ff. de Contr. Emt. L. 7. ff. de Neg. Gest. L. 6. § ult. ff. de Act. Emt.

(2) L. 1. § 7. ff. Depos. L. 6. § ult. ff. cit.

(3) L. 116. L. 152. § ult. ff. de Reg. Iur. L. 68. § 1. cit. Conf. Noo dt, *de Form. Emend. doli*. C. 7.

(4) Praestantissimum hunc interpretem, qui in materia doli multa ex antiquitate illustravit in libro *sing. de Form. Emendandi doli*, secuti sunt Schulting, *Enarrat. prim. part. ff. ad Tit. de Dolo*, alique, quibus cum fere debeam quae hic congesi, hos Viros semel tantum laudasse sufficiat.

„enim laesum satis tutum esse” (1). Nec deest ratio; bonae fidei enim prorsus contrarium est, condemnare reum dolo laesum (2); unde doli exceptiones dicuntur inesse bonae fidei iudicii (3).

Ex eodem fonte, quod nempe dolus a bonae fidei negotiis ipso iure arceatur, derivandum est, quod perfecto eiusmodi negotio per dolum gesto, ipso iure civili laeso succurreretur. Eo scilicet casu, decepto actio civilis, sed utilis ex ipso contractu dabatur, quâ negotium rescindebatur, restitutis quae tradita fuerant (4). Aut agere deceptus poterat ad id quod alterum ex bona fide agere vel dare oportebat, si velit ut contractus maneat, aut res in integrum revocari nequeat (5). Denique si ob rei naturam contra-

(1) L. 3. § 3. pro Socio i. L. 16. § 1. ff. de Minoribus. Conf. L. 5. C. de Resc. Vend.

(2) L. 28. ff. de Action. Emt.

(3) L. 21. ff. Solut. Matrim.

(4) L. 11. § 5. ff. de Action. Emt. ad quam videatur Noodt, *Op. Cit.* C. 9. Conf. L. 18. ff. de Aedilitio Edicto iunctâ. L. 11. § 3. ff. de Action. Emt. Conf. Paulus, *in Sentent.* L. 2. Tit. 17. § 6.

(5) Cicero, *de Offic.* L. 3. C. 16. L. 13. § 4, 5. ff. de Act. Emt.

tractus stare nequeat, agere tamen ad interesse poterat (1). Ceterum haec actio, quamvis civilis ex ipso contractu data, non est directa, quippe quae dari nequit cum contractus nullus sit, verum utilis est; atque Icti rem eo in casu perinde accipiunt ac si contractus valeret (2).

In arbitrio tamen laesi erat, sive dolo incidente sive causam dante erat deceptus, utrum bonae fidei negotium nullum declarari an vero subsistere vellet. Etenim solius decepti non utriusque contrahentis ratione, negotio vitium inerat; idque cessabat, ubi, detectâ fraude, laesus in consensu persistebat (3); quisque enim beneficio, in suum favorem introducto, potest renuntiare (4). Hinc sequitur, ut, invito decepto, cui soli beneficium legis favebat, non posset auctor doli agere ad contractum dissolvendum; utpote cuius improbitati tale nihil erat condonandum (5).

Hoc

(1) L. 62. § 1. ff. de Contrah. Emt. L. 6. § ult. L. 30. § 1. ff. de Act. Emt.

(2) L. 4. ff. de Contrah. Emt. L. 30. § 1. ff. de Act. Emt. L. 9. § ult. L. 11. ff. de Minor.

(3) L. 13. § 27. et 28. ff. de Action. Emt.

(4) L. 41. ff. de Minor. L. pen. Cod. de Pact. L. 69. ff. de Reg. Iur.

(5) Conf. Noodt, *de Form. Emend. dol.* C. 9. Schulting, *Op. Laud.* ad Tit. ff. de Dolo malo N°. 8.

Hoc arbitrium Paulus in dolo incidente laesio tribuit, ei optotem dans utrum velit agere ad dolum purgandum, an vero potius ad id ut nulla declaretur emptio (1). Ulpianus quoque ei qui dolo deceptus mulierem pro virgine emisset, concedit actionem ex empto ad rescindendam venditionem (2); non alia ratione atque Imperator Alexander earum rerum persecutionem suo iure tribuit venditori, qui persuadente emptore, incertus de hereditatis quantitate, quasi exiguan quantitatem vendiderat (3). Agere ergo laesus, in utraque doli specie, poterat ad contractum rescindendum. Quod si vero negotium subsistere malebat, supra dictis consentaneum erat, ut laesio salvo contractu corrigeretur; idcirco agebat deceptus actione ex ipso contractu, ad dolum purgandum, ut ita damnum deduceretur. Hinc Ulpianus putat, „ vendi-
 „ torem qui dolo effecerit ut servum pluri-
 „ venderet, actione empti teneri ad praestandum
 „ emptori, quanto per dolum illum pluri ven-
 „ diderit” (4). Salva hinc manet ipsa emptio, uti etiam in specie legis sequenti. Vellicus qui-
 dam

(1) Paulus, *Sent.* L. 2. T. 17. § 6. ubi conf. Schulting, *Iurispr. Antiq.* p. 294.

(2) L. 11. § 5. ff. de Contr. Empt.

(3) L. 5. C. de Hered. vel Act. Vend.

(4) L. 13. § 4. ff. de Act. Empt.

dam aliquas res haereditati subtrahit; et sic facile haeredi persuadet, ut eam sibi minimo pretio venderet; iam ad dolum illum purgandum haeredi datur actio ex vendito, in tantum, quanto plaris haereditas, rebus illis non substractis, valuisset (1).

Fateor, plerumque in legibus ab dolum incidentem agi solet ad dolum purgandum; contra ubi dolus causam dedit negotio, ad id ut nullum declaretur: id vero non tribuendum est iuris necessitati, ut alia ratione agi non possit; sed hoc profluit ex laesionis indole. Qui laeditur dolo incidente contractum voluit inire, rem v. c. emere, unde eius voto congruum est, ut salvo contractu laesio corrigatur; qui vero dolo ad emendum ducitur prorsus contrahere noluit, ideoque maxime cupit, ut contractus dissolvatur.

Expositâ nostrâ sententiâ, vix opus est, ut eorum interpretum sententiam refellamus qui putant, etsi interveniente dolo causam dante, bonae fidei negotia ipso iure valuisse; etenim illa nimis absurda est (2). Sufficiat, memorata iam

(1) L. 13. § 5. ff. de Action. Emt. Conf. L. 9. princ. ff. de Dolo malo.

(2) Conf. Vinn. *Quaest.* L. 1. C. 12. et Pothier, ad Tit. ff. de Pactis n. 10. not. a.

iam ICtorum verba adducere; „ societatem do-
 „ lo coitam ipso iure nullius esse momenti,
 „ ibique Praetoris partes cesare” (1).

Ratione vero ipsius distinctionis inter dolum
 causam dantem et incidentem, animadvertendum
 est, quod, etsi diverso modo doli re ve-
 ra, ratione ineundi negotii, locum habere pos-
 sit, semper tamen vaga fit illa distinctio, quae
 certis terminis caret et ab externis momentis
 dependet. Plerumque enim certo definiri ne-
 quit, utrum dolo causam dans, an vero inci-
 dens fuerit; proinde distinctio illa diversos cer-
 tosque effectus in iure producere nequit et sa-
 pientiâ ICtorum Romanorum indigna videtur.

Post Noo dtium non conabor respondere
 ad leges, quae a dissentientibus adferuntur. Sed
 cum videam ipsum Noo dtium, non, nisi cri-
 tica manu et audaciori coniectura, sese extricas-
 se difficultate, quae inest, *L. 7. pr. ff. de Dolo
 malo*, tentare conabor, ane haec lex ita pos-
 sit intelligi et exponi, ut nostrae opinioni mini-
 me adversetur.

Putant dissentientes, diversum duplicis doli
 effectum manifesto apparere ex hisce legis ver-
 bis: „ Hoc enim sic accipimus, carere dolo em-

„ to-

(1) *L. 3. § 3. ff. pro Socio L. 16. § 1. ff. de
 Minor. L. 5. Cod. de Rescind. Vendit.*

„ torem ; ut ex empto teneri non possit ; aut
 „ nullam esse venditionem , si in hoc ipso , ut
 „ venderet , circumscriptus est” (1). Videamus de legis sensu , ut sic constet de vitio argumenti. Quærit Ulpianus , de sensu verborum in Edicto , „ si de his , quæ dolo malo
 „ facta esse dicuntur , alia actio non erit , iudicium dabo.” Eleganter , inquit , hæc a Pomponio ita accipiuntur , „ si res alio modo ei
 „ ad quem ea res pertinet salva esse non poterit”. Iam huic sententiæ non adversari ait , quod Iulianus scribit , „ si minor viginti
 „ quinque annis , consilio servi circumscriptus ,
 „ eum vendidit cum peculio , emtorque eum
 „ manumisit , dandam in manumisum de dolo
 „ actionem”. Quamvis enim , primâ fronte , alia remedia videbantur minori superesse , reverâ tamen , per solam de dolo actionem , res salva esse poterat. Apparebat enim , actionem ex emptionis contractu (2) contra emtorem dari non posse , quia hic dolo carebat. Porro Ictus subiungit , anne minori succurri potuisset per id , ut venditio nulla declaretur ? Utique hoc probandum videbatur , si in eo ipso *ut venderet*
 fuis-

(1) Conf. L. 7. ff. cit. Vid. Vinnius , *Quæst.*
 L. 1. C. 12.

(2) Puto ad purgandum dolum.

fuisset circumscriptus; at vero non in eo solo ut venderet laesus erat, sed insuper in eo quod servus erat manumisus, isque revocari in servitutem non poterat: proinde, quamvis nulla declararetur venditio, manumisus in venditoris potestatem, e favore libertatis, redire non poterat; adeo ut neque hac ratione minori res salva esset. Neque tandem minori prodesset in integrum restitutio, quippe quae adversus manumisum locum habere non potest. Per solam ergo de dolo actionem in manumisum, qui dolo egerat, minori succurri poterat; adeoque casus a Iuliano propositus minime Pomponii sententiae adversatur, nimirum: dari actionem de dolo, ubi alia actio non est. Apparet ergo in hac lege minime agi de diverso effectu doli causam dantis et incidentis, sed verba legis: *aut nullam esse venditionem si in hoc ipso ut venderet circumscriptus est*, pertinere ad id, ut doceatur, remedium nullitatis in casu proposito locum habere non posse, quo alias actio de dolo excluderetur.

Ubi iam ea, quae ratione doli in bonae fidei et stricti iuris negotiis intervenientis retulimus, in mentem revocamus, apparet, modum procedendi utique vim diversam circa valorem illorum negotiorum habuisse. Etenim bonae fidei negotia dolo gesta, ipso iure non valebant;

bant; unde laeso, pro rerum momentis, variis modis per ius civile succurrebatur; neque huic ad Praetoris de dolo Edictum recurrere opus erat, nisi cum res laeso, aliâ ratione, salva esse non posset (1). Contra, in stricti iuris negotiis non obstabat dolus, quo minus illa ipso iure valerent, sed iure Praetorio infirmabantur; unde, propter dolum, ex hoc, non e. civili, iure agendum erat.

Inquiramus iam in metus effectus circa negotiorum bonae fidei et stricti iuris valorem.

Stoïcorum placitum, metu nempe coactum promittentem consentire, quatenus e duobus libere eligit, quod secuti sunt Icti Romani (2), illud inquam placitum in stricti iuris negotiis vim habere potuit. Etenim in his negotiis illis non ex aequo et bono dirimebatur; hinc stricti iuris negotia, secundum debitam formam inita, prop-

(1) Id obtinere vidimus in Leg. 7. princip. ff. de Dolo malo. Idem refertur in Leg. 18. § 3. ff. eodem; ubi ex venditione laeso, quodam in casu, actio de dolo datur, in tertium scilicet, qui sciens iniqua pondera ad mercem appendendam commodavit. Conf. Noodt, *de Form. Emend. dol. mal.* C. 13.

(2) L. 21. § 5. ff. Quod metus causa. Icti, in aliis quoque rebus, Illius philosophiae sententias amplexi sunt. Conf. Pothier, *Pand. Iustin. Praef.* P. 1. C. 2. § 3. et Cuiacius, *Obs.* L. 26. c. ult.

propter metum irrita ipso iure non fiebant. Prolatis formulâ Octaviana, de dolo et metu Edictis, ipso iure, nihilominus valebant stricti iuris metu gesta negotia; verum per ius Praetorium infirmabantur (1). In specie vero pollicetur Praetor, se, quod metus causa gestum erit, ratum non habiturum (2). Hinc si per metum laesus conveniretur, poterat actoris intentionem elidere per metus causa exceptionem, quae erat in rem scripta (3); imperfecto negotio aliquando etiam per ipsam actionem quod metus causa agi poterat (4). Perfectum negotium rescindebatur per actionem quod metus causa (5), aut omissa hac actione, si per contra-

(1) Ex utroque enim Edicto, remedia quaerebat laesus, quia is qui metu cogit etiam dolo agere dici potest, et hinc de dolo tenetur. L. 14. § 13. ff. Quod metus causa.

(2) L. 1. princ. et L. 21. § 1. ff. Quod metus causa. L. 1. § 1. ff. de Doli mali et metus exceptione.

(3) L. 4. § 33. ff. eodem. L. 5. Cod. de Inutil. Stipul. Conf. Pothier, *ad Tit.* ff. de Pactis n. 13.

(4) L. 9. § 3. ff. Quod metus causa. Conf. Noodt, *de Form. Emend. dol.* c. ult. Schulting, *Enarrat.* ad Tit. ff. de Dol. mal. n. 8.

(5) L. 1. iunct. L. 14. § 3. ff. Quod metus causa. Conf. Noodt, *Op. Laud.* cap. ult.

tractum metu initum aliquid alienasset, aut aliquem liberasset laesus, poterat experiri actione pristina sive in rem sive in personam (1). Iuris quidem subtilitate extincta est haec actio, sed rescissa traditione aut liberatione ei dabitur utilis (2). Si sola stipulatio, non numeratio per metum extorta esset, cessabat actio quod metus causa, quia ad eam requiritur ut aliquid ablatum sit in metu passo (3); verum hoc casu per conditionem ob iniustam causam repetitio fiebat (4). Caeterum actio quod metus causa erat in rem scripta (5); per eam restituebatur res metu extorta; fructuum et accessionum quoque ratio habebatur (6): propter contumaciam rei, intercedente officio iudicis, fiebat condemnatio in quadruplum intra annum, post annum in simplum, unde haec actio erat arbitraria (7).

In

(1) L. 9. § 4. et 6. ff. Quod metus causa.

(2) Noodt, ad Tit. ff. Quod metus causa p. 109. et Pothier, ad Tit. ff. Quod metus causa n. 12.

(3) L. 12. § ult. L. 14. princ. ff. Quod metus causa. Conf. Pothier, ad hunc Tit. n. 11.

(4) L. 7. ff. de Condict. ob turp. caus. Conf. Pothier, ad hunc Tit. n. 10. Noodt, ad Tit. ff. Quod metus causa pag. 109.

(5) L. 9. § ult. ff. Quod metus causa.

(6) L. 12. pr. ff. Quod metus causa. Conf. Pothier, ad h. t. n. 22.

(7) L. 14. § 1, 3 et 4. ff. Quod met. caus.

In bonae fidei negotiis per metum gestis, ipso iure laeso succurrebatur; idque ita iuris iam fuisse oportet, propter formulae verba, ante data Edicta Praetorum de dolo atque metu. Deinceps quoque, Praetoris auxilium non aeque requirebatur ad infirmanda illa negotia, ac in iis quae stricti iuris erant. Minime hinc ad Stoïcorum illud placitum attendi poterat: nam quamvis verum sit, metu coactum eligere; ab alterâ parte tamen constat, liberam optionem non dari illi, qui ad eligendum cogitur, cum caeteroquin maluisset plane non eligere. Proinde iudicis officio, ex bono et aequo litem secundum expressa formulae verba dirimentis, congruum erat, nullum declarari negotium, cui deërat iuris civilis requisitum, nimirum liber omnino consensus (1). Illud ex eo quoque constat, quod exceptiones metus hisce iudiciis insint; vel saltem ipso iure tutus sit metum passus per exceptionem doli, quae inesse dicitur

il-

(1) L. 116. ff. de Reg. Iur. Rescribit Imp. Alexander, de venditione coactâ agens, „ratum non habebitur, quod non bona fide gestum est; malae fidei enim emptio irrita est”. L. 1. C. de Resc. Vend. Conf. Noodt, de Form. Emend. dol. c. ult. et Pothier, ad Tit. ff. Quod met. caus. n. 2. not. b. et ad Tit. ff. de Pactis n. 11. Vid. Schulting, Enarr. ad Tit. ff. de Dol. mal. § 3.

illis iudiciis (1). Si negotium iam esset consummatum uti poterat auxilio Praetoris.

Quamvis autem, cum e rei naturâ, tum ex Ulpiani fragmento (2), colligendum sit, bonae fidei negotia metu gesta, ipso iure nulla fuisse; tuto tamen affirmare non ausim, utrum hîc, ad instar eius quod in dolo obtinet, actio utilis detur, contractu impleto, ad repetendam rem praestitam; an vero ad actionem quod metus causa recurrendum sit. Ab una parte dici possunt metus et dolus eodem loco haberi, adeoque par esse ius; verum ab alterâ parte non putaverim, per leges probari posse, talem actionem utilem, propter metum, in specie dari; imo potius contrarium e legibus erui posse videtur. Etenim in specie propositâ in *lege 1. Cod. de Rescindend. Vendit*, verisimile est de emtione iam impletâ agi. Iam vero a venditore laeso, dicitur adeundus Praeses provinciae, ut hic suam auctoritatem interponat; unde colligi poterit, hîc actione quod metus causa opus fuisse

(1) L. 21. ff. Solutio matrim. iuncta. L. 14. § 13. ff. Quod metus causa, conf. Noo dt, *de Form. Emend. dol.* cap. ult.

(2) L. 116. ff. de Reg. Iur. Idem quodammodo suadent verba legis 1. C. de Resc. Vend. *malae fidei emtio irrita est.*

te (1). Idem ex *Lege 4 et 5. Cod. de his, quae
 vi metusve causa* colligere licet; ubi, venditio-
 ne metu intercedente perfectâ, dicitur id
 quod factum est, iurisdictionis tenore in prio-
 rem statum esse revolvendum; aut iuxta Edicti
 Perpetui formam, actionem in quadruplum vel
 simplum dari. Attamen dubia res est (2), un-
 de sin utramque partem de eo disputari potest.

Obiter hic monendum, quod, ubi per me-
 tum sublata fuit bonae fidei obligatio, per con-
 trarium consensum haec sublata habeatur, unde
 eo casu actio quod metus causa datur (3).

*Vis diversa procedendi modi circa petitio-
 nem actoris, prout negotia erant bonae
 fidei vel stricti iuris.*

Aequitati naturali, quâ nitebantur bonae fidei
 negotia, consentaneum dici potest, ut quae in-
 ter contrahendum nudo pacto insuper fuissent
 pro-

(1) Praesides enim in provinciis Praetorum munus
 fustinebant. L. 10. ff. de Off. Praef.

(2) Additur enim in L. 4. C. cit. actionem quod
 metus causa ita demum competere, si alia non sit.
 Conf. Noodt, *Op. Cit.* cap. ult.

(3) L. 21. § 4. ff. Quod metus causa. Conf.
 Noodt, *de Form. Emend. dol.* cap. ult.

promissa, in foro peti possent (1). Id reverâ admiserunt Romani, memores tamen principii, ne e nudo pacto actio daretur, salvâ etiam manente contractuum naturâ.

Quod pacto bonae fidei contractui in continenti adiecto promissum fuit, id iure petitur. Non quidem suâ vi actionem producit illud pactum, verum id habetur pro parte contractus cui adicitur; unde ei inesse, legem dare, et actionem formare dicitur; ex quo actio ex ipso contractu simul tendit ad petendum, quod per pactum fuit promissum (2).

Rem

(1) Conf. Schulting, *Enarr.* ad Tit. ff. de Pactis. n. 5.

(2) L. 7. §. 5. ff. de Pactis. L. 72. ff. de Contrah. Emt. L. 10. Cod. de Iure Dorum. Conf. Noodt, *de Pactis* Cap. 11. pag. 509 et 510. Pothier, ad Tit. ff. de Pactis n. 34. not. b. Glück, *Erläut. der Pandect.* § 311. pag. 258. seqq. Modo pactum illud non tale fit, quod bonis moribus contrarium fit, aut negotii naturae plane adversetur; vid. L. 29. § 2. ff. pro Socio et L. 5. ff. de Usur. Conf. Vinnius, *de Pactis* Cap. 9. n. 9. Glück, *Op. Cit.* § 311. pag. 277, quo casu pactum valere non potest, nisi tamen tale fit, quo negotium in aliud plane vertatur. Conf. Vinn. *Op. et Loc. Cit.* Caeterum pactum in continenti adiectum non tantum dicitur, ubi in ingressu aut tempore contractus, verum etiam, ubi paulo post interponitur, nullo tamen alio

ne-

Rem paucis exemplis illustremus. Nuda re-
promissio evictionis nomine solet sufficere in
venditione (1). Ubi iam per pactum in conti-
nenti contractui adiectum convenit, ut evictio-
nis causa fideiusor praestaretur, venditor ad id
per actionem ex emto compelli potest (2). Si-
militer actione e vendito agitur ad implendum
pactum, quo, dimidiâ fundi parte venditâ, con-
venit, ut emtor alteram partem in decem an-
nos certâ pecuniâ conductam haberet, modo
ideo viliori pretio pars fundi vendita fuis-
set (3).

Ubi vero pactum adiectum tendebat ad dis-
solvendum, quodam in casu, contractum, qua-
le erat lex commisoria et addictio in diem,
dubitarunt veteres Icti, utrum actio ex ipso
con-
negotio interveniente. Conf. Vinnius, *de Pactis*
Cap. 9. n. 14. seq. Noodt, *de Pactis* Cap. 11.
pag. 509.

(1) L. 37. L. 56. ff. de Eviction.

(2) L. 4. L. 37. L. 56. ff. eodem. Conf. Vinn.
de Pact. Cap. 9. n. 2.

(3) L. 79. ff. de Contrah. Emt. Alia exem-
pla sunt in lege 75. L. 78. § 3. ff. de Contrah. Emt.
L. 23. ff. de Reg. Iur. L. 1. pr. ff. de Peric.
et Comm. Rei Vend. L. 9. § 2. ff. Locati. Conf.
Vinn. *de Pact.* Cap. 9. n. 1 et 2. Voet, *ad Tit.*
ff. de Pactis n. 6. Noodt, *de Pactis* Cap. 11.

contractu, an praescriptis verbis, ad implendum pactum danda esset. Quaestio haec per Rescripta Imper. fuit diremta; et ita quidem primum, ut actio ex ipso contractu, mox, ut utraque dari posset (1).

Vidimus de pactis contractui bonae fidei in continenti adiectis. Ubi ex intervallo illa adii-
ciuntur, distinguendum inter ea, quae ad sub-
stantiam sive naturam contractus pertinent et
ea, quae salvo contractu abesse possunt, at-
amen plerumque interveniunt, qualia sunt admi-
nicula contractus (2).

Pactum, quod circa adminicula versatur et
contractui bonae fidei ex intervallo adii-
citur, huic a parte actoris non inesse dicitur; unde ad
agendum non prodest, ne e nudo pacto actio
detur (3). Propterea Ulpianus (4) inquit,

„ non

(1) L. 4. ff. de Leg. Commisf. L. 2. Cod. de
Pact. int. Emt. et Vend. Conf. Pothier, *ad Tit. ff.*
de Pact. n. 37. Noodt, *de Pactis* Cap. 11. pag. 510.

(2) L. 7. § 5 et 6. ff. de Pactis. L. 72. ff. de
Contr. Emt. Conf. Noodt, *de Pact. Cap. 11.*
Schulting, *Enarratio ad Tit. ff. de Pactis n. 7 et*
8. Vinnius, *de Pactis* Cap. 9. n. 4—8. Glück,
Op. Cit. § 311. pag. 260. seqq.

(3) L. 7. § 5. ff. de Pactis. L. 72. ff. de Contr.
Emt. Conf. Paul. *Sent. Lib. II. Tit. 14. n. 1.*

(4) L. 7. § 5. cit.

„ non valet pactum post divortium factum, ut ante tempus definitum dos reddatur”. Pro-
 vocat quoque Ictus ad Papi n i a n i verba (1),
 qui scribit „ pacta conventa, quae postea facta
 „ emtioni aliquid adiiciunt, ei non inesse”;
 quod intelligit Ictus de adminiculis emtionis,
 ut ipse ait, veluti, ut duplae cautio cum fideius-
 fore praestetur. Erat hoc pactum adiiciens,
 quod venditoris obligationem augebat, quia du-
 plae cautio per nudam repromissionem, sine fi-
 deiusfore, praestari solet (2). Iam ait Ictus,
 agente emtore, non valere pactum, ut praestetur
 fideiusfor (3).

Quomodo autem se habet res, adiecto pacto
 bonae fidei contractui ex intervallo et circa eius
 substantiam, v. c. pretium in emtione? Ex
 Pauli sententiâ (4), aucto pretio, nbi con-
 tractus nondum impletus est, recessum a priore
 videtur, et novus contractus intercessisse. Sane
 emtio consensu perficitur, adeoque per pactum
 nova fieri emtio dici potest. Contra, res ita
 quoque accipi potest, ut pristina emtio adhuc
 pro

(1) L. 72. ff. de Contrah. Emt.

(2) L. 56. ff. de Evict.

(3) Conf. Noodt, *de Pact.* Cap. 11. pag. 511.
 Vinn. *de Pact.* C. 9. n. 4. et seqq.

(4) L. 72. ff. de Contrah. Emt.

pro parte subsistens habeatur, quatenus nil mutatum est; atque eo sensu Ulpianus (1) videtur dixisse, „ contractum ita quodammodo „ quasi renovari, et in parte recedi pacto ab „ emtione, quasi repetitâ partis emtione; et „ pactionem ex parte agentis locum habere et „ ad actionem proficere”. Hac sane ratione, subtiliter dici potest, pactum ex intervallo circa substantiam contractus (2) interpositum, valere ad actionem (3).

Obiter hîc monendum, quod dissentit, in lege 72. ff. de Cont. Emt. explicandâ, Cuiacius (4), qui putat, per pacta detrahentia in lege indicari talia pacta, quae versantur circa substantiam contractus, veluti pretium in emtione, quamvis id per pactum augeatur: contra, pacta adiicere, ubi iis de adminiculis aliquid convenit, licet minuatur obligatio. Cuiacii sententiam refellit Noo dt (5), cuius opinio-

(1) L. 7. § 5. ff. de Pactis.

(2) Saltem qui solo consensu perficitur.

(3) Conf. Noo dt, de Pactis Cap. II. p. 512. Vinnius, de Pactis Cap. 9. n. 8. Schulting, Enarrat. ad Tit. ff. de Pact. n. 8.

(4) Observat. Lib. 14. Cap. 28. et Lib. 10. Cap. 23. Cuiacio assentitur Voet, ad Tit. ff. de Pact. n. 8.

(5) De Pact. Cap. II. pag. 511 et 512.

nem fumus secuti, cum maxime probabilis appareat, eamque amplexi sint plurimi interpretes (1). Quod pacto, stricti iuris negotiis in continenti aut ex intervallo adiecto, fuerat promissum, id peti non poterat. Vidimus enim, contrarium in specie doceri de bonae fidei negotiis: insuper, teste Vinnio (2), nullus in iure locus occurrit, quo probari possit, pactum mutuo aut stipulationi, quamvis in continenti adiectum, a parte actoris negotio inesse, ita ut ad agendum proficiat. Mirum sane est, cur non eodem de stricti iuris quod de bonae fidei negotiis affirmetur, siquidem in utroque par ius esset. In iure autem saepius obtinet, quod in primis de bonae fidei ac stricti iuris negotiis valet, ut quod de uno genere affirmatur, per id ipsum de altero negetur (3). Ipsa quoque stricti iuris contractuum natura obstabat, quo minus pactum adiectum iis inesse posset et ad actionem proficere. Etenim ad stipulationem, quae verbis solennibus perficiebatur, accedere eiusque partem

(1) Conf. Glück, *Erlaut. der Pand.* § 311. pag. 263. seqq. Schulting, *Enarrat. ad Tit. D. de Pactis n. 7.* Vinnius, *de Pactis. C. 9. n. 4.*

(2) de Pactis. C. 10. n. 3.

(3) Vinnius, *de Pactis. C. 10. n. 1.*

tem constituere non poterat nudum pactum (1); proinde stipulationis natura non sinebat, ut praeter ea, quae verbis illis continebantur, insuper praestarentur, quae nudo pacto erant promissa. Mutui obligatio, propter rei traditionem, non poterat extendi ultra id, quod erat numeratum (2); id docent Iurisconsulti, ubi dicunt, „re non potest obligatio contrahi, nisi quatenus datum est: unde, ubi quis decem dat, et paciscitur, ut viginti debeantur, non nascitur obligatio, ultra decem” (3). Praeterea in mutuo transfertur dominium, unde hic locus esse non potest quibusdam praestationibus accedentibus, quae obtinent, et de quibus pacisci possunt partes, in bonae fidei negotiis, quae similiter re perficiuntur, uti commodatum, depositum. Usurae denique non, nisi e stipulatione, in mutuo debentur (4).

Assentiendum itaque censemus Vinnio aliisque interpretibus, qui putant, pacta in continenti aut ex intervallo stricti iuris contractibus

ad-

(1) L. 99. ff. de Verb. Oblig.

(2) Vinnius, de Pactis. C. 10. n. 3.

(3) L. 17. ff. de Pactis. L. 11. § 1. ff. de Rebus Creditis. Conf. Pothier, ad Tit. de Pactis. n. 39. et 40. not. b.

(4) L. 24. ff. de Praeser. Verbis.

adiecta, iis a parte actoris non inesse, adeoque ad actionem non prodesse (1). De mutuo idem affirmat Noodt (2), qui tamen putat, pactum in continenti stipulationi circa causas, uti locum, tempus, adiectum, prodesse ad actionem. Ita censet propter verba in *L. 40. ff. de Rebus Creditis*, „pacta in continenti facta stipulationi inesse creduntur”. Rectius tamen existimare videntur Vinnius (3) et Glück (4), verba illa Pauli esse restringenda ad casum de quo agitur in lege 40 cit., nimirum ad pactum detrahens in favorem rei.

Vis diversa circa petitionem actoris, prouti negotia bonae fidei erant aut stricti iuris, in eo quoque cernitur, quod ubi quid e stipulatione aut mutuo, certo loco erat praestandum, et debitor se eo loco non sisteret, actor reum convenire non poterat per actionem ex ipso con-

(1) Vinnius, *de Pactis* C. 10, ubi docet, frustra aliquas leges ad contrarium probandum adduci. Conf. Pothier, ad Tit. ff. de Pactis n. 39 et 40. Bynkershoek, *Disfert. de Pactis str. iur. contract. in cont. adi.* C. 4. seqq. Glück, *Op. Cit.* § 311. p. 266. seqq.

(2) *De Pactis* C. 12. in fine.

(3) *De Pactis* C. 10. n. 10. seqq.

(4) *Op. Cit.* § 311. p. 267. seqq.

contractu, verum per actionem e iure Praetorio oriundam; nempe de eo quod certo loco, agendum erat, mentione facta loci quo dari oportebat (1). Idem obtinebat in actione e testamento (2). Arbitrio iudicis aestimandum erat, quanti actoris aut rei interesset, in alio quam convento loco solvi, unde haec actio arbitraria dicitur (3). Contra in bonae fidei negotiis sufficiebat actio ex ipso contractu (4); in condemnatione ex aequo et bono itidem ratio eius habebatur, quod contrahentium intererat, solutionem alio in loco fieri (5). Bonae fidei sane congruum erat, petitionem alio in loco admitti, ubi actor suum consequi non poterat in loco per contractum definito (6); unde idem iuris iam fuisse necesse est, antequam ea de re a Praetore cautum fuerit.

Ubi

(1) L. 1. L. 2. § 1. L. 6. L. 7. § 1. ff. de eo quod certo loco.

(2) L. 5. ff. eod.

(3) L. 2. pr. et § 8. et L. 3. ff. de eo quod cert. loc.

(4) L. 7. pr. ff. eod.

(5) L. 5. pr. ff. Comm. Conf. Noodt, *ad Tit. ff. de eo quod cert. loc.* pag. 306. et Pothier, *ad eund. Tit. n. 6. not. c.*

(6) Conf. Noodt, *loc. cit.*

Ubi in bonae fidei negotiis aliquid turpiter datum fuerat, ut illud restitueretur, quod sponse erat reddendum, per actionem ex ipso contractu descendantem peti poterat (1). Secus erat in stricti iuris iudiciis, in quibus eo casu, per condictioem ob turpem causam agendum erat (2). Concurrerebat tamen, cum actione bonae fidei, condictio (3).

Actiones e bonae fidei negotiis ad ea quoque tendebant, quae praestari moris erat et consuetudinis, licet de iis cautum non fuisset (4); hinc, evicta re empta, si stipulatio eius rei nomine non intervenisset, emptor agebat ad id quod intererat, et quidem usque ad, non vero ultra duplum; quia duplae stipulatio evictionis causa interponi solebat (5). Contra in stricti iuris negotiis praestari, quae moris erant et consuetudinis, minime affirmatur; neque id illorum naturae consentaneum erat (6).

In

(1) L. 9. § 1. ff. de Cond. ob turp. caus.

(2) L. 9. § 1. ff. cit. Conf. Pothier, ad eum Tit. n. 4.

(3) L. 2. § 1. L. 9. pr. ff. Tit. cit.

(4) L. 31. § 20. ff. de Aedil. Edicto.

(5) L. 43. ff. de Act. Emt. L. 2. iuncta L. 70. ff. de Eviction. L. 31. § 20. cit. Conf. Noodt, ad Tit. ff. de Eviction. p. 463.

(6) L. 99. ff. de Verb. Oblig.

In negotiis bonae fidei, si obligatio sub conditione aut adiecto die sit constituta et metuat forte creditor, ne reus solvendo esse desinat, potest ille statim agere, ad cautionem sibi praestandam, ex iustâ saltem causâ (1). Secus erat in stricti iuris negotiis; de solis enim illis quae bonae fidei sunt affirmatur; praeterea exceptio a iure communi est in legatis et fideicommissis, sub conditione aut ex die relictis, vel quae aliquam moram continent, in quibus ex iure Praetoris cautio illa statim exigi potest (2); id vero in specie in actione e testamento, quae stricti iuris erat, constitui non adeo opus erat, si iure communi in stricti iuris negotiis cautio illa peti potuisset.

Qui per actionem stricti iuris plus petierat quam sibi debebatur, is litem amittebat, nisi per Praetorem in integrum restitueretur (3): etenim in his iudiciis simpliciter respiciebatur ad id, quod inter contrahentes actum fuerat; iudici e formulâ tantum in id inquirendum erat, an illud quod petebatur, re vera deberetur (4);

hinc

(1) L. 38. pr. ff. pro Socio L. 41. ff. de Iudiciis.

(2) Conf. Tit. ff. Ut legat. vel fideic. nom. cav.

(3) Conf. supra C. 2. p. 37.

(4) Conf. Noo dt, *ad Tit.* ff. de Rebus creditis in fine.

hinc si, causâ cognitâ, liqueret actorem plus quam debitum erat petiisse, hic perdebat causam (1). Secus erat in bonae fidei iudiciis, ob aequitatis habendae rationem; in iis enim obligationes desinebantur secundum id quod bonum et aequum erat. Discrimen illud inter utriusque generis actiones notat Cicero (2).

In bonae fidei iudiciis, petitio actoris in totum vel pro parte propter mutuum debitum, ipso iure excludebatur per compensationem (3); id enim bonae fidei consentaneum erat, quia dolo agit, qui petit quod redditurus est (4). Contra in stricti iuris iudiciis, compensatio a iudice pedaneo non admittebatur, nisi in formula sua eius rei mentio facta fuisset. Cum vero e nonnullorum Ictorum sententia, obligationes stricti iuris, ipso iure per compensationem tollerentur

(1) § 33. ff. de Action. Conf. Vinnius, ad h. loc. p. 923. seq.

(2) *Pro Roscio Com. C. 4.*

(3) L. 10. pr. ff. de Compens.

(4) L. 173. § 3. ff. de Reg. Iur. Exceptiones doli autem insunt bonae fidei iudiciis. L. 21. ff. Sol. Matrim. L. 84. § 5. ff. de Legat. I. Praeterea, teste Ulpiano, „bonae fidei non congruit de apicibus „iuris disputare“. Conf. L. 29. § 4. ff. Mand. Vid. No o d t, ad Tit. ff. de Compens.

tur aut minuerentur (1), atque ita incerta fieret compensationis forma, aliis hanc aliis veterem secutis, rescripsit Marcus Antoninus, compensationem in stricti iuris iudiciis, per exceptionem doli perficiendam esse (2). Ab eo iterum recesserunt Icti, quod non rarum. Nimirum deinde per disputationem fori, receptum fuit, ut stricti iuris aequae ac bonae fidei actiones ipso iure per compensationem tollerentur (3).

*Vis diversa procedendi modi circa remedia
defensionis, prout negotia bonae fidei
erant vel stricti iuris.*

Insigne discrimen huius rei ratione inter bonae fidei et stricti iuris negotia, exinde ortum

(1) Conf. L. 4. ff. de Compens.

(2) Conf. § 30. I. de Action.

(3) Conf. L. 4. L. 21. ff. de Compens. Ita progressum in iure fuisse, putat Noo d t, ad Tit. ff. cit. Conf. P o t h i e r, ad h. tit. n. 2. Confirmavit ius illud Iustinianus, modo utrumque debitum aperto iure niteretur; exceptit tamen depositum. Conf. L. 4. § ult. C. de Compens. et § 30. et 39. I. de Action. Quae exceptio in deposito nova non erat. Conf. P a u l u s, Sent. L. 2. T. 12. n. 12.

rum est, quod in illis ex aequo et bono iudicaretur, dum in his strictae formulae et legum subtilitati inserviendum esset. Hinc enim factum, ut exceptiones perpetuas et peremptorias, quales erant doli, metus, pacti conventi, in stricti iuris iudiciis apud Praetorem in iure proponi omnino necesse esset, ut illae iudicis formulae inferi atque ita in iudicio probari possent (1); nisi enim id factum fuisset, frustra dein coram iudice pedaneo opponebantur. Secus obtinebat in bonae fidei iudiciis, in quibus exceptiones illae, licet formulae non insertae, a iudice pedaneo nihilominus admittendae erant (2).

In-

(1) Hinc exceptiones passim dicuntur *conditiones*, L. 22. ff. de Except. Conf. L. 24. ff. de Except. Rei Iudic. Scilicet per modum conditionis, inferebatur formulae exceptionis mentio, hac similive ratione; „ si paret Caium centum aureos e mutuo dare „ oportere Maevio, iudex condemna, si non convenit, ne eam pecuniam Maevius peteret”. Conf. Glück, *Erlaut. der Pand.* § 310. p. 252.

(2) Nisi tamen per eas litis contestatio impediretur, uti sponte patet. Porro non valebant pacta, quae negotiorum naturae bonisve moribus adversantur v. c. ne dolus praestetur. Conf. L. 17. pr. ff. Commod. L. 1. § 7. ff. Depos. L. 27. § 3. ff. de Pact. Conf. Noo dt, *de Iurisdic.* L. 1. C. 13. in fine, et
de

Inde iam exceptiones doli et metus, dicuntur inesse et contineri bonae fidei iudiciis (1), non vero in illis quae stricti iuris erant, ubi exceptio Praetoris de dolo aut metu erat impetranda (2).

Neque porro opus erat, quascunque exceptiones pacti, in favorem rei contractui bonae fidei adiecti, apud Praetorem in iure proponere; exceptiones pacti enim similiter dicuntur inesse iudiciis bonae fidei (3). In stricti iuris

de form. emend. dol. C. 8. Averranius, Interpret. Iur. L. 1. C. 14. n. 27. seqq. Glück, Erläut. der Pand. § 310. p. 253.

(1) L. 21. ff. Sol. Matrim. L. 84. § 5. ff. de Legat. 1.

(2) L. 28. ff. de Action. Emt. L. 5. ff. de Inut. Stipulat. Conf. Noo dt, *de Form. Emend. dol. C. 8. et ult. et L. 1. de Iurisd. C. 13.* Supra enim vidimus, bonae fidei negotia dolo vel metu gesta, ipso iure non valere; cum contra eo casu stricti iuris negotia ope iuris Praetorii infirmari demum possint. Conf. supra p. 41 et 52.

(3) L. 7. § 5. ff. de Pact. L. 72. ff. de Contrah. Emt. L. 3. ff. Rescind. Vend. Minus recte Cuiacius, *Obs. L. 14. C. 28.* explicat legem 72. ff. de Contrah. Emt.; errat quoque in eo, quod pacta de adminiculis contractus bonae fidei, non ipso iure, ad exceptionem prodesse putet, uti observat Noo dt, *de Pactis C. 11. p. 512.*

negotiis exceptio pacti, apud Praetorem erat proponenda, quippe quae iure communi non inerat huius generis negotiis, sed e iure Praetoris oriebatur (1). Singulare tamen ius in stipulatione obtinuit; in eâ enim usu fori receptum, ut exceptiones e pactis in continenti stipulationi adiectis, ei inesse crederentur (2). Non vero Noo dtio (3) assentiendum crediderim; qui Ulpiani verbis (4) ductus, simile quid in mutuo obtinuisse putat: etenim mutui natura id non sinit neque iuris ratio illud suadet; unde in eo verior Schultingii sententia videtur; qui in specie legis 11. § 1. cit. non nisi novem mutuo data esse et haec vi contractus deberi observat; atque deficiente factis firma auctoritate; inhaerendum censet regulae, nimirum pactum illud ad exceptionem tantum prodesse (5).

Quae

(1) L. 7. § 4, 5. et 7. ff. de Pactis.

(2) Id est, *inesse haberentur*: stricto iuri enim id contrarium erat. Vid. L. 40. ff. de Reb. Cred. Conf. Noo dt, *de Pactis* C. 12. p. 516. Voet, ad Tit. ff. de Pactis n. 7.

(3) *De Pactis* C. 12.

(4) L. 11. § 1. ff. de Reb. Cred.

(5) Conf. Schulting, *Enarrat.* ad Tit. ff. de Pact. n. 10.

Quae de exceptionibus diximus, etiam replicationum et duplicationum ratione valent, quippe quae ulterioris gradus exceptiones sunt (1).

Vis diversa procedendi modi circa officium iudicis, prout negotia erant bonae fidei aut stricti iuris.

In genere hic observandum, in bonae fidei iudiciis pedaneum iudicem aequitatem naturalem tanquam normam iudicandi, vi verborum in formula *ex bona fide*, sequi debuisse, salvâ tamen lege et consuetudine (2); necus obtinuisse in iudiciis stricti iuris, ubi mentionem bonae fidei non continebat formula, cui adstrictus erat iudex. Iam in specie videamus de diverso iudicis officio.

Olim, ubi in bonae fidei negotiis, quae obligationum aequalitatem quandam desiderant, qualia sunt emtio venditio, locatio conductio, alteruter contrahentium illius rei ratione laesus fuerat, absque metu tamen aut dolo proprio sensu accepto, inaequalitas illa officio iudicis

cor-

(1) Gudelinus, *de Iure Novisf.* p. 172.

(2) L. 2. § 3. L. 5. pr. ff. de Oblig. et Action. L. 52. § 1. ff. pro Socio. L. 54. ff. Locati. Conf. supra C. 1. in fine.

corrigebatur (1). Rem certius definiverunt Imperatores Diocletianus et Maximianus; qui nempe voluerunt, ut venditore ultra dimidium laeso, contractus ex arbitrio venditoris, vel rescinderetur, vel quod deerat iusto pretio suppleretur (2). Quod ita in venditore constitutum, merito ad emptorem et porro ad similes bonae fidei contractus transfertur: est enim L. 2. C. cit. rescriptum. De solo venditore laeso confulebantur Imperatores; legis fundamentum in bonae fidei negotiorum naturam positum erat; per legem illam solus modus laesionis definitus fuit, cum antiquitus officio iudicis huic rei iam prospiceretur (3). Rebus vitiosis, praesertim in foro venalibus venditis, ex

Ae-

(1) L. 78. seqq. ff. pro Socio. L. 1. § 12. et 13. ff. si quid in fraud. patron. Conf. Noodt, ad Tit. ff. de Resc. Vend. p. 410. seqq. Nellesteyn, *Disfert. de Laesione Enormi.* § 5, 7 et 8. Licebat quidem contrahentibus naturaliter sese circumvenire, L. 16. § 4. ff. de Minor. L. 22. § 3. ff. Locati. L. 54. ff. de Contr. Emt. Conf. Nellesteyn, *Disfert. cit.* § 1, attamen huic rei fines quosdam imponi, bona fides omnino postulabat. Conf. Noodt, *Loc. cit.*

(2) L. 2. C. de Rescind. Vend.

(3) L. 2. ff. Locati. Conf. Noodt, ad Tit. ff. de Rescind. Vend. p. 410. seqq. Nellesteyn, *Disfert. cit.* § 2, 4, 5, 6. et 8.

Aedilitio Edicto agi quoque poterat, per actionem redhibitoriam aut quanti minoris (1).

Contra in stricti iuris negotiis talia obtinuisse non videntur; in his enim simpliciter attendendum erat ad id, quod dictum factumve fuerat (2); praeterea cum illa unilateralia essent, quaeri in iis non poterat de corrigendâ inaequalitate obligationum, quas aequales esse oportebat (3).

Ubi suae rei restitutionem petebat actor e bonae fidei negotio et ei satisfacere per contumaciam detrectabat reus, iusiurandum in litem actori iudex deferebat, ut eam ex affectione quoque aestimaret actor, atque in tantum condemnabatur reus (4); idque valde iustum erat, ne ceteroquin cogeretur quis rem suam vero pretio vendere (5). Contra in stricti iuris iudi-

(1) L. 1. L. 18. pr. L. 38. L. 63. ff. de Aedil. Edict.

(2) L. 99. ff. de Verb. Oblig.

(3) Nellesteyn, *Disfert.* cit. § 7. Conf. Noo dt, ad Tit. ff. de Reb. Credit.

(4) L. 1. L. 2. L. 4. § 1. L. 5. pr. et § 3. L. 8. ff. de in lit. iur. L. 1. § 26. ff. Depositi. L. 48. § 1. ff. Locati; L. 3. § 2. ff. Commod. L. 54. pr. ff. Mandati.

(5) L. 9. ff. de Act. rer. amot. L. 3. ff. de In lit. iur.

diciis in litem non iuratur; (in iis enim aestimatio fit secundum id quod interest) nisi tamen res aliter ad eventum perducere nequeat (1): verumtamen in tali peculiari casu, absque affectione ex veritate iuratur (2).

In aliis quoque casibus, si res ex bonae fidei aut stricti iuris obligatione per dolum culpamve non praestetur aut deterior facta sit, aestimatio vel id quod interest diversa ratione a iudice computatur, prouti negotia alterutrius sint generis. Scilicet in bonae fidei iudiciis, respicitur ad maximum pretium a tempore morae usque ad sententiam; in iudiciis stricti iuris, ab eodem morae tempore usque ad litem contestatam (3).

In bonae fidei iudiciis praestantur causa et fructus a tempore morae, imo in nonnullis ante moram a tempore conventionis (4).

Con-

(1) L. 5. pr. et § 4. L. 6. ff. de In lit. iur.

(2) Conf. Noodt, ad Tit. ff. de In lit. iur.

(3) L. 1. § 16. ff. Depositi. L. 3. § 1. et 2. ff. Commod. L. 3. § 3. ff. et L. 4. L. 10. C. de Action. Emr. Conf. Noodt, ad Tit. ff. de In lit. iur. p. 290. seqq. et ad Tit. ff. Commod. p. 320. Huberus, ad Tit. I. de Action. p. 451. Glück, *Erlaut.* et § 310. p. 254.

(4) L. 18. § 8. et 15. de Usuris. L. 10. ff. Rem

pu-

Contra in iudiciis stricti iuris, causa fructusque e mora non debentur, nisi in stipulationem deducti sint (1). Id eatenus mutatum, ut a lite contestata in diem sententiae coeperint deberi; etenim per litis contestationem veluti per quasi contractum obligatur reus, ut rem, condemnatione secutâ, in eâdem causâ sive conditione praestet (2).

Exceptio a iure communi notanda est in iis stricti iuris actionibus, quibus petimus quod nostrum antea fuit, nec iusta de causa apud alium est, qualis est condictio indebiti, causâ datâ causa non secutâ; etenim in his, accessiones fructusque, etiam ante litem contestatam enati, praestantur (3). Alteram a iure communi

ex-

pupil. salv. fore. L. 1. § 23. et 24. ff. Depositi. Conf. Cuiacius, *Obs.* L. 18. C. 3. Noo dt, ad Tit. ff. de Usuris.

(1) L. 99. ff. de Verb. Oblig. L. 38. § 7. ff. de Usuris.

(2) L. 2. L. 3. § 1. L. 38. § 7. ff. de Usuris. Vid. Noo dt, ad h. Tit. Cf. L. 31. ff. de Reb. Cred.

(3) L. 15. pr. L. 65. § 5. ff. de Cond. Ind. L. 38. § 2. ff. de Usuris. L. 7. § 1. L. 12. ff. de Cond. caus. dat. causa non sec. Conf. Noo dt, ad Tit. de Usuris. Vinnius, ad Tit. I. de Action. p. 910. Huius a iure communi exceptionis ratio haec videtur, quod

exceptionem constituit actio e testamento, in quâ, quamvis stricti iuris sit, legatorum et fideicommissorum causa fructusque e morâ debentur (1).

Usurarum incrementum, Romae, in primis rei publicae tempore, odiosum et res inhonesta atque turpis habebatur. Saepius discordiae ex usurarum praestatione ortae sunt (2). Hinc repentina videtur causa, cur in bonae fidei iudiciis, non a primis inde temporibus, usurae e morâ, iudicis officio, vi formulae fuerint praestitae, sed seriori demum tempore. Per Labeonis enim auctoritatem primum effectum est, ut in societatis iudicio usurae propter moram solverentur; non tanquam tales, sed sub formâ eius quod

quod ita id petimus, quod nostrum nunquam esse desit.

(1) L. 8. L. 14. L. 34. L. 39. ff. de Usuris. Conf. Vinnius, *Partit. iur.* L. 2. C. 40. Singularis huius iuris ratio, vel e favore ultimae voluntatis, vel exinde derivanda videtur, quod dominium statim ad legatarios transeat; etenim sola possessio ab herede praestanda est. L. 80. ff. de Legat. 2. L. 1. § 2. ff. Quod legat. Vinn. ad Tit. I. de Action. p. 911.

(2) Tacitus, *Ann.* L. 6. C. 16. Hein. *Ant. Rom.* L. 3. T. 15. n. 7. seqq. Seneca, *de Benef.* L. 7. C. 10. Noodt, *de Usuris* L. 1. C. 4.

quod interest (1). Quod autem Labeo in societatis iudicio tentavit, per Principum constitutiones (2) absolutum fuit. Cautum enim est, ut in omnibus bonae fidei iudiciis tantundem circa usuras valeret iudicis officium, quantum stipulatio de iis nominatim interposita: atque ita sensim deberi coeperunt usurae in hisce iudiciis propter moram tum in personâ, tum in re, aliâve aequi bonique rationem (3). In definiendo autem usurarum modo, debebat iudex sequi morem regionis et obligationum naturam; ceteroquin bonum et aequum (4).

Contra in stricti iuris actionibus usurae iure communi propter moram non praestabantur, nisi in-

(1) L. 60. pr. ff. pro Socio. Conf. No o d t, *de Foen. et Usur.* L. 1. C. 5. et L. 3. C. 6.

(2) Divi Pii, uti suspicatur No o d t i u s, *Op. Cit.* L. 3. C. 8.

(3) L. 6. § ult. L. 7. L. 38. ff. de Negot. Gest. L. 24. ff. Depos. L. 32. § 2. L. 37. ff. de Usuris. L. 12. § 9. ff. Mand. L. 10. ff. Rem pupil. salv. fore. L. 54. pr. ff. Locat. L. 13. § 20 ff. de Act. Emt. Conf. No o d t, *Op. Cit.* L. 3. C. 6. et 10.

(4) L. 1. ff. de Usuris. L. 37. eod. L. 39. § 1. ff. de Leg. 1. L. 12. § 9. ff. Mand. L. 3. § 1. ff. de Contr. tut. act. L. 7. § 4. et 7. ff. de Admin. et peric. tut. Conf. No o d t, *de Foen. et Usur.* L. 2. C. 5. et 6.

in stipulationem deductae essent (1); neque etiam a tempore litis contestatae, nisi antea iam currerint (2). Exceptio iterum notanda est in actione e testamento, quae, admissa mora in legatis et fideicommissis praestandis, usurarum solutionem recipit (3).

(1) L. 32. § 2. ff. de Usuris. L. 22. ff. de Donat.

(2) L. 35. ff. de Usuris. L. 3. C. eod. L. 1. C. de Condict. Indeb. Huc enim redire legis 35. cit. sensum, et ita iuris esse, docet Noodt, *Op. Cit.* L. 3. C. 12. Conf. Vinnius, *ad Tit. 1. de Action.* p. 910. et Partit. Iur. L. 2. C. 40. p. 214. not. p. Neque hic argumentum duci potest ex L. 34. ff. de Usur., in qua agitur de convenientia usurarum cum fructibus in bonae fidei negotiis, exclusis iis, quae stricti iuris sunt.

(3) L. 17. § 3. L. 84. ff. de Usur. Conf. Paulus, *Sent.* L. 3. T. 8. § 4. Noodt, *de Foen. et Usur.* L. 3. C. 7.

CAPUT QUARTUM.

AN MUTATO PROCEDENDI MODO CESSAVIT ETIAM
ACTIONUM BONAE FIDEI ET STRICTI IURIS
DIFFERENTIA?

Videamus de praecipuis circa procedendi modum mutationibus, quae vim habuerunt in discrimen, quod olim inter bonae fidei et stricti iuris actiones obtinuisse diximus.

Vetus mos, iudices pedaneos constituendi, sub Imperatoribus senioris temporis magis magisque in desuetudinem abiit; certi tamen fines hac in re latere videntur. Voluerunt sane Imperatores Diocletianus et Maximianus, ut Praesides de causis, in quibus olim iudices pedaneos dare solebant, ipsi iam cognoscerent, nisi quando per negotia publica aut causarum copiam impedi-
rentur (1). Ita vero mos ille, non plane subla-

tus

(1) L. 2. C. de Pedan. Iudic.

tus fuit. Iudicum autem a Praetore datio, ab eo inde tempore valde imminuta fuit, quo maior pars Praetoris iurisdictionis Praefecto Urbi Constantinopoli praeposito data fuit, atque ipsorum iudicum minutus fuit numerus, qui a Praetore aliquando in privatis causis e decuriis legebantur (1). Iuliani adhuc tempore iudices pedaneos in causis levioribus datos fuisse constat (2), qui utrum iidem cum veteribus illis fuerint, vix dici potest. Tandem vetus ille mos plane sublatus est. Hac vero in re ipsum tempus quo factum sit definire arduum est. Constat sane iure novo, omnia iudicia extra ordinem exerceri. Etenim ad ipsos Magistratus iam pertinebat dirimere lites in totum; quae consuetudo in plerisque, non tamen in omnibus causis obtinebat. Verum enimvero a Zenone constituti leguntur iudices quidam pedanei certo foro alicuius provinciae aut Praetoris adscripti, quibus causae eiusdem fori committi poterant; et postea alii a Iustiniano electi sunt, qui non in singulis foris certi, sed in omnibus versarentur et qui causas trecentis solidis minores diiudicarent (3). Diversi tamen fue-

(1) Cf. Heineccius, *Ant. Rom.* L. 4. T. 17. n. 2.

(2) L. 5. C. de Pedan. Iudic.

(3) Conf. Nov. 82.

fuerunt hi iudices pedanei ab antiquis illis. Non enim erant illi privatae personae, a Magistratu omnem auctoritatem mutuatae, sed erant iudices, publico munere atque auctoritate ab ipso Imperante nominatim instructi atque delegati, quibus solis committi poterant causae a Praesidibus provinciarum, aut aliis superioribus iudicibus (1). Munus quoque diversum fuit. Nam mittebantur iis cuiuscunque generis lites, atque mandatam quandam iurisdictionem, cum de iure tum de facto iudicandi, exercuisse videntur: praeterea habebant suos executores atque compulsores, saltem tempore Zenonis; unde forte et ipsi sententias suas sunt executi. Haec omnia, a nuda notione, de facti quaestionibus privatae personae commissâ, magnopere differunt (2).

Mutatis moribus et maiore invalescente humanitate, veteres solennitates sensim obsoleverunt. Sublatâ iam in re testamentariâ solemnibus verborum conceptione, omnes formulas tollere

VO-

(1) Nov. cit. 82. C. 2.

(2) L. 5. C. de Fruct. et lit. exp. L. un. C. Qui pro sua iurisd. Conf. Cuiacius, *Obs.* L. 12. C. 1. Schulting, *Enarr.* ad Tit. ff. de Iurisd. n. 26. et de *Recusat. Iud.* C. 6. § 3. et 7. Hop, *Disfert. de Iudic. a Praet. dari sol.* c. ult. Cs. van Nes, *Disfert. de Iudic. Iur.* C. 1. §. 17. Zacharia, *Versuch ein. Gesch. d. Rom. Rechts* p. 131.

voluit Constantinus (1). Eas autem, quae nihilominus nonnullis in rebus perstabant, expressa lege abrogarunt Theodosius et Valentinianus; qui insuper solemnem actionum imperationem omnibus, quibusvis in iudiciis, remiserunt; ut ita exceptio non impetratae actionis opponi non amplius posset: sufficiebat proponi actionem rei et negotio obvio aptam (2). Tandem Iustinianus de omnibus reliquis formulis actum esse voluit (3).

Sublatis formulis atque mutato, uti vidimus, procedendi modo, eatenus quidem cessavit quodammodo discrimen inter actiones bonae fidei et stricti iuris, quatenus hoc cum illis cohaerebat; sed tamen ipsis negotiis sua natura diversa manebat: ita enim in eo distinguendum mihi videtur.

Nimirum ipsi iam Magistratus, vel etiam nonnunquam iudices, cum de iure tum de facto decernentes, lites in totum diremerunt, neque

adeo

(1) L. 15. C. de Test. L. 21. C. de Leg. L. 1. C. de Form. et act. imp. subl.

(2) L. 2. C. de Form. et act. imp. subl. Conf. I. Gothofredus, ad L. un. C. Theod. de omif. act. impet. L. 1. p. 108.

(3) L. ult. C. de Emanc. Liber. L. ult. C. de Donat. L. ult. C. de Adopt.

adeo, uti olim, secundum diversam formulam pro diverso actionum genere indicatum fuit. Atque hinc ex ipsâ rei naturâ, mutationes irreperunt circa illas differentias inter bonae fidei et stricti iuris iudicia, quae e vetere peculiari procedendi modo oriundae erant: qua de re iam videamus.

Iure novo, actor e stricti iuris negotio plus petens, quam sibi debebatur, non amplius, uti olim, litem amittebat (1): etenim deficiebat iam iudicandi formula, certam rem vel summam continens, in quam condemnandus erat reus aut plane absolvendus. Ad coërcendos tamen illos litigantes, qui ultra debitum petierant, constitutum fuit, ut, ubi tempore plus petitum fuerit, induciae ab actore concessae vel quas actionis natura requirit, duplicarentur; quo tempore elapso, reus non tenebatur novam litem suscipere, nisi omnibus e priore lite impensis solutis (2): quod si alio modo plus petatur, actor in damni tripli condemnationem incidit (3).

Actor olim suam actionem mutare aut emenda-

(1) Conf. Supra pag. 71.

(2) § 10. I. de Except. et § 33. de Action.

(3) § 33. I. de Action. Conf. Vinnius, ad h. loc.

dare, invito reo, post litem contestatam non poterat, propter diversam formulam editae actioni accommodatam; nec errori actoris aliter provideri poterat, nisi sola restitutione in integrum Praetoria (1). Mutato ordine procedendi, sublata quoque fuit illa difficultas; unde Iustiniani tempore potuit post litem contestatam mutari atque emendari libellus, absque veteris iuris ambagibus, adeo ut nova actio institueretur, perinde ac si nil factum esset, modo prioris lites impensae reo resarciantur (2).

Novissimo procedendi ordine cessasse quoque videtur discrimen, quod ratione temporis proponendi exceptiones peremptorias, inter utrumque actionum genus olim obtinuit (3). Etenim antiquatâ formulâ iudicandi desit ratio, ob quam iure veteri id fieri non poterat: formulae verbis non amplius coërcebatur iudicis officio.

(1) L. 4. § ult. ff. de Nox. Act. L. 18. § 1. ff. de Vi et vi Arm. L. 3. C. de Edendo iuncta. L. un. C. de Lit. Contest. Conf. Noo d t, ad Tit. de Edendo pag. 68. et de Iurisd. L. 1. C. 13.

(2) § 35. I. de Action. Conf. Huber us, *Praelect.* ad h. loc. Schulting, *Enarr.* ad Tit. ff. de Edendo n. 8.

(3) Conf. Supra p. 73 seqq.

ficium, qui insuper non de solo facto cognoscebat, verum et de iure decernebat; adeoque nulla videtur ratio ob stare, quo minus exceptiones peremptoriae in stricti iuris negotiis, post litem contestatam quoque opponantur, imo iuris ratio eo tendere videtur. Atque hoc idem forte spectant Imperatorum Diocletiani et Maximiani rescripta, ubi docent exceptiones peremptorias, omisas in initio, ante latam sententiam opponi posse (1).

Sublatum etiam videtur discrimen, quod olim inter bonae fidei et stricti iuris negotia, ratione eorum valoris obtinuit (2). Antiquitus enim ipso iure ideo subsistebant stricti iuris negotia, dolo matuve gesta, quia bona fides ad formam negotii non requirebatur, unde Magistratus formulam iudici pedaneo strictissimam

(1) L. 8. C. de Except. L. 2. C. Sentent. resc. non posse. Id enim de exceptionibus in bonae fidei iudiciis rescribere opus non erat. Neque hic obstat L. 9. C. de Except., qua rescriptum est ad singularem casum, in quo quaestio de tempore proponendae exceptionis non occurrebat. Conf. Voet, ad Tit. ff. de Except. n. 5. Vinnius, ad Tit. I. de Except. n. 6; qui tamen ipse aliam videtur tueri sententiam. Conf. n. 5. eod., uti et Noodt, de Iurisdict. L. 1. C. 15.

(2) Conf. Supra Cap. 3. pag. 41 seqq.

et sine mentione bonae fidei praescribent. Iure novo autem, tota lis apud eundem iudicem dirimitur, qui ex universo iure, tam civili quam Praetorio, pronunciat, atque ita exceptiones, ex edictis Praetorum oriundas, in omni iudicii parte aequaliter admittere potest: adeo ut valor negotiorum stricti iuris, non amplius sine bona fide aut sine libero consensu, coram novissimis iudicibus, subsistere possit, et effectus teneat in iudicio utraque species adaequata fuerit.

Eatenus itaque actiones stricti iuris cum actionibus bonae fidei quodammodo sunt aequatae. Atque eo sensu accipiendae videntur leges quaedam, secundum quas bona fides aequae in illis ac in his requiritur. Sic, absque ullo discrimine inter utrumque actionum genus, rescribunt Imperatores Diocletianus et Maximilianus: „ bona fidei in contractibus desiderari aequum esse” (1). Quia etiam in contractibus stricti iuris, non obiecta exceptione aliqua, de aequo et bono agebatur, sprete legum subtilitate, quae multas habet captiones, praestigias et tendiculas, simplicitati et bonae fidei adversantes; unde dicitur, „ placuisse in omnibus rebus praecipuam esse iustitiae aequitatisque quam stricti iuris

(1) L. 4. C. de Oblig. et Act.

„rationem” (1): denique, „in omnibus
 „quidem, maxime tamen in iure, aequitatem
 „spectandam esse” (2).

Aliud vero dicendum est de illis differentiis inter negotia bonae fidei et stricti iuris, quae e diversa utriusque generis negotiorum natura potissimum arcessendae sunt; haec enim sublatae non fuere (3). Et sane, salvis iuris principiiis atque negotiorum indole, tolli illae non poterant. Scilicet eadem, novissimo etiam tempore, aderat ratio, ob quam in infantia iurisprudentiae simplicitas iuris naturae non aequae servaretur in negotiis stricti iuris, ac in iis quae bonae fidei erant. Nimirum obligationes ex his oriundae bilaterales, ex illis unilaterales manserunt (4). Cum iam eadem maneret negotio-
 rum

(1) L. 8. C. de Iudic. Conf. d' Avezan, *Contract.* L. 1. C. 21. in *Thef. Meerm.* Tom. 4.

(2) L. 90. ff. de Reg. Iur.

(3) Conf. Vinnius, ad § 28. I. de Action. pag. 909, Noo dt, *de Iurisd.* L. 1. c. ult. Glück, *Erlaut der Pand.* § 310. pag. 248.

(4) Nonnulli quidem contractus, mutationes quasdam subiere propter mutata commercia; id tamen eorum naturae nil detraxit. Sic sublata fuit verborum solemnitas in stipulatione; verum huic obligationi proprium mansit, ut per verba perficeretur; adeo ut idoneam responsionem interrogationem sequi oporteret.

rum natura, eadem aderat necessitas, ut in bonae fidei negotiis, non ad solam conventionem, verum ad ea quoque respiceretur, quae ex bona fide, secundum negotiorum naturam et contrahentium mentem, praestari oportebat; diversa vero stricti iuris negotiorum natura idem non postulabat. „Quis enim”, inquit Voetius (1), „audebit adseverare equi donati esse habendam „eandem rationem atque venditi? Neque hoc sua „debit aequitas, ut equi donati dentes sint inspiciei „endi, ne ex sua liberalitate damnum sentiret „donator; quare etiam Aedilitium Edictum ad „donationes non pertinet” (2). Inquiramus iam in praecipuas istiusmodi differentias.

E stricti iuris negotiorum natura derivandum est, quod hodie quoque in iis agatur per actionem arbitrariam de eo quod certo loco, cum in bonae fidei negotiis sufficiat actio ex ipso contractu (3). Cum enim in negotio unilateraliter

li
ret. Conf. § 1. I. de Verb. Oblig. L. 1. pr. et § 1. et 2. ff. eod. L. 10. C. de Contr. stipul. Mutuum iu sola benevolentia consistere solebat; usurae quidem deinceps praestari coeperunt, non vero vi contractus, sed stipulationis. L. 3. C. de Usur. L. 24. ff. de Praesc. verb.

(1) Ad § 30. Inst. de Action.

(2) Conf. L. 62. ff. de Aedil. Edict.

(3) L. 1. L. 2. § 1. L. 5. L. 6. et 7. de Eo quod

li non adfit actio mutua five contraria, deest modus agendi ad id quod interest solutionem alio in loco factam esse, nisi ad dictam actionem arbitrariam recurratur (1).

Congruum est arctissimo vinculo, in bonae fidei negotiis, inter mutuas et multiplices obligationes, ut in his ea debeantur, quae praestari moris est et consuetudinis (2): sic v. c. emtionis natura hodie etiam postulat, ut evictionis nomine teneatur venditor, licet de eo cautum non sit (3). Idem non desiderat stricti iuris negotiorum conditio (4).

Consentaneum est aequalitati obligationum, quam requirunt quaedam bonae fidei negotia, ut propter enormem laesionem illa rescindantur, vel ut haec saltem tollatur (5). Deest huius iuris ratio in stricti iuris negotiis (6).

In-
quod licet loc. Conf. Supra Cap. 3. pag. 68. seqq.

(1) L. 2. pr. et § 8. L. 7. ff. Tit. cit. Conf. L. 5. pr. ff. Commod. Conf. Supra Cap. 3. loc. cit.

(2) L. 31. §. 20. ff. de Aed. ed.

(3) Vid. L. 2. iuncta. L. 70. ff. de Evict. Conf. Supra Cap. 3. pag. 69. seqq.

(4) Conf. Supra Cap. 3. pag. 70.

(5) L. 2. C. de Resc. Vend. Conf. Supra Cap. 3. pag. 76. seqq.

(6) Conf. Supra Cap. 3. pag. 77. seqq.

Integrum quoque mansit discrimen, quod ratione fructuum et usurarum, iure communi, inter bonae fidei et stricti iuris negotia antea obtinuit (1). Id diversae horum naturae consentaneum erat. Sic, ut in emtione venditione aequalitas mutuarum obligationum servaretur, praestandi erant fructus et usurae propter moram: ubi enim venditor pretium iam consecutus est, iniquissimum esset, ut, intercedente morâ, fructibus distitueretur emtor (2). Eodem fundamento niritur usurarum petitio a parte venditoris, unde Ictus, de actione venditi agens, scribit, „veniunt in hoc iudicium usurae pretii post diem traditionis; nam cum re emtor fruatur, aequissimum est eum usuras pretii pendere” (3). Idem pari ratione obtinet in reliquis bonae fidei negotiis, in quibus aequipollentes oportet esse mutuas obligationes (4). Deërant iam in negotiis stricti iuris mutuae illae aequipollentes obligationes, unde deficiebat illa ratio praestandi fructus et usuras. Porro, cum in deposito v. c. dominium non trans-

(1) Conf. Supra Cap. III. pag. 79. seqq.

(2) L. 38. § 8. ff. de Usur.

(3) L. 13. § 20. ff. de Act. Emt.

(4) L. 60. ff. pro Soc. L. 54. pr. ff. Loc. L. 38. § 15. ff. de Usur.

transferatur et res in custodiam tantum detur, causam fructusque in eo praestari utique oportebat (1). Stipulatio autem et mutuum non continebant obligationes ad restituendam rem, cuius dominium non fuerat translatum, unde in iis neque illa ratio aderat. Tandem aliae quoque, e bonae fidei negotiorum natura, obligationes ad usuras nascebantur, quae non aequè in stricti iuris negotiis obviae erant: sic negotiorum gestori vel mandatario, usuras indemnitatis causa praestari oportebat, siquidem illi, ut alterius creditori satisfacerent (ne hic in bonorum possessionem mitteretur aut pignora venderentur) pecuniam sub usuris mutuati essent (2).

Exponere studui, qua ratione servatae fuerint illae differentiae inter negotia bonae fidei et stricti iuris, quae e diversa illorum natura arcessendae videntur. Paucis tamen animadvertendum est, non omnes omnino illas differentias, quae iure novo supersunt, ideo sublatas non fuisse, quia aliae obligationes bilaterales, aliae contra unilaterales evadebant. Huc pertinet

v.

(1) L. 1. § 23. et 24. ff. Depos.

(2) Conf. L. 37. ff. de Usur. L. 12. § 9. ff. Mand. In his legibus, et alibi quoque, aliae memorantur obligationes ad usuras praestandas. Conf. L. 6. § ult. L. 7. L. 38. ff. de Neg. gest.

v. c. petitio e pacto in favorem actoris, in continenti negotiis adiecto (1). Si enim res in se spectetur, non adeo eam ob causam, potius in bonae fidei negotiis, quam in iis quae stricti iuris sunt, admittenda videtur petitio e pactis adiectis; idque eo magis, cum iure novo, sublatis iudicandi formulis, non plane absque bona fide, definiantur stricti iuris obligationes. Sed observandum est, valde adhaesisse Romanos antiquis iuris principiis, quae constanter servare studuerunt, quatenus id sinebat rerum conditio (2). Stipulationi iam proprium mansit, ut inter praesentes et per verba perficiatur (3), unde eius partem constituere nequit pactum, in quo consensus etiam inter absentes et absque verbis intervenire potest. Ad mutuum rei traditio requiritur (4) et praeterea illud sua naturam gratuitum mansit (5); proinde simpliciter

(1) L. 7. § 5. ff. de Pactis. Conf. Supra Cap. 3. pag. 61. seqq.

(2) Vid. Conf. de n T e x, in Disfert. de Ant. iur. princ. in excol. Iurispr. Rom. const. serv.

(3) Conf. § 1. I. de Verb. Oblig. L. 1. pr. et § 1. et 2. ff. eod. Conf. Supra Cap. 4. pag. 90. not. 4.

(4) L. 17. pr. ff. de Pact. L. 2. § 3. ff. de Reb. Cred.

(5) L. 3. C. de Usur. L. 24. ff. de Praesc. Verb. Conf. Supra Cap. 4. pag. 90. not. 4.

ter videndum est, quid traditum fuerit; in eo vix locus erat obligationi cuidam accedenti, quae per pactum forte definienda sit (1). Adhaeserunt itaque Romani, uti et in aliis, veteri principio, nimirum pactum in continenti in favorem actoris adiectum, solis bonae fidei negotiis inesse (2): quod si vero in favorem rei in continenti adiceretur, etiam stipulationi inesse credebatur, propter aequitatem (3).

Quaedam de iis dicenda supersunt, quae ab ipso Iustiniano, ratione bonae fidei et stricti iuris negotiorum, constituta legimus. Non tantum sancivit Imperator ipsam distinctionem inter bonae fidei et stricti iuris actiones (4), verum et alia addidit, e quibus manifesto apparet, discrimen illud ab eo confirmatum fuisse (5). Etenim actionem rei uxoriae, quae olim

(1) E contractibus bonae fidei, qui per rei traditionem perficiuntur, plures oriuntur obligationes, uti supra observavimus. Conf. Cap. 1. pag. 15 seq. et Cap. 3. pag. 74. et Cap. 4. pag. 95.

(2) L. 7. § 5. ff. de Pact. Conf. Supra Cap. 3. pag. 61.

(3) L. 40. ff. de Reb. Cred. Conf. Supra Cap. 3. pag. 65, 73.

(4) Conf. § 28. et 30. I. de Actioni.

(5) Conf. Vinnius, ad Tit. I. de Act. p. 909. Noodt, de Iurisdiet. L. 1. c. ult. p. 116.

olim bonae fidei erat, in actionem ex stipulatu transtulit, ut haec ita bonae fidei actionis naturam induat. In specie autem additur, id solummodo in dotis exactione obtinere, manifesto indicio, e stipulatu actionem ceteroquin suam naturam retinere. Duo insuper beneficia hic in mulierum favorem introduxit Imperator, (invita stipulationis natura, cui, cum stricti iuris sit, nullum privilegium cedere potest) (1), ut nempe, actio e stipulatu ad repetendam dotem non tantum adiunctam habeat tacitam hypothecam in bonis mariti, verum ut insuper mulier eo nomine praeferatur omnibus aliis creditoribus, anteriorem etiam hypothecam habentibus (2). Praeterea cum olim dubitaretur, an hereditatis petitio ad bonae fidei an stricti iuris iudicia referenda esset, eam propter mutuas praestationes personales, prioris generis esse voluit Imperator (3). Denique ait Iustinianus, in obligationibus, quae solo consensu perficiuntur,

con-

(1) L. 99. ff. de Verb. Oblig.

(2) L. un. § 1. C. de Rei uxor. act. subl. L. ult. § 1. C. Qui potior. in pign. § 29. I. de Action. Conf. Vinnius, ad h. loc.

(3) § 28. I. de Action. L. 7. L. ult. § 3. C. de Hered. petit. Conf. L. 25. § 4. ff. eod. Conf. Vinnius, ad Tit. I. de Action. p. 912.

contrahentes sibi obligari ad ea, quae alterum alteri ex aequo et bono, praestare oportet, cum aliter sit comparata stipulatio (1). Liberam potestatem, in bonae fidei iudiciis aestimandi, quantum actori ex bono et aequo restituendum sit, iudicis arbitrio submitit Imperator (2).

Consentaneum est iis, quae de sublatis aut retentis differentiis inter actiones et negotia bonae fidei et stricti iuris disputavimus, siquidem haec vera habenda sint, ipsum Iustinianum admisisse distinctionem supra memoratam, quatenus servatae fuerint dictae differentiae. Proinde huius rei intuitu, ex bona fide iudicandum est in negotiis huius nominis, non vero in iis quae stricti iuris sunt.

Ita iam absolvisse mihi videor, quod susceperam opus. Quatenus autem propositae quaestioni satisfecerim, e sagacissimorum Clar. Virorum iudicio, qui plurimum hac in re videre possunt, cognitum erit.

(1) § 3. I. de Oblig. e conf.

(2) § 30. I. de Action.

BAVII ANTONII NAUTA,

LITT. HUM. IN ACADEMIA
LUGDUNO-BATAVA STUDIOSI,

R E S P O N S I O

A D

QUAESTIONEM LITERARIAM

A B O R D I N E

PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET
LITERARUM HUMANIORUM
PROPOSITAM:

„*Ex iis quae in libris Ciceronis de Oratore,
a Crasso, Antonio, Caesare, aliis, de Elo-
quentia disputantur, ipsius efficiatur Cicero-
nis de perfecto Oratore sententia*”.

QUAE PRAEMIUM REPORTAVIT.

DAVID ALTONI WYATA

R E S P O N S I O

QUESTIONS LITERRAIRES

PROFESSOR OF THE UNIVERSITY OF TORONTO

UNIVERSITY OF TORONTO PRESS

1910

THE UNIVERSITY OF TORONTO

100 KING STREET WEST

TORONTO, CANADA

PRINTED BY THE UNIVERSITY OF TORONTO PRESS

1910

CONSPECTUS OPUSCULI

PROLEGOMENA.

- §. I. *De horum Ciceronis librorum consilio et argumento, uti etiam de tempore, quo conscripti sunt.* Pag. 3.
- § II. *De eorundem librorum forma.* 8.
- § III. *De hominibus, qui loquentes inducuntur.* 11.
- § IV. *De tempore et occasione, qua colloquium habitum fingitur.* 19.
- § V. *De dicendi genere et colore, quo Cicero his in libris utitur.* 22.
- § VI. *Partitio huius libelli.* 25.

P A R S P R I M A.

QUAE CONTINET

NONNULLAS OBSERVATIONES, QUARUM OPE EX IIS, QUAE IN HIS LIBRIS DISPUTANTUR, IPSIUS CICERONIS SENTENTIA ELICI POSSIT.

C A P U T P R I M U M.

SERIES DISPUTATIONIS, QUA CICERO HIS IN LIBRIS UTITUR, ILLUSTRATUR. . . . 27:

*

CA

CAPUT SECUNDUM.

E CRASSI POTISSIMUM PERSONA CICERO

LOQUITUR.

- § I. *Graves ei causae fuerunt, cur hoc faceret.* Pag. 40.
- § II. *Argumentum petitum a modo, quo Crassus in disputatione inducitur.* 42.
- § III. *Talia Crassus de se refert, unde Ciceronem ipsum sub illius persona latere conici possit.* 45.
- § IV. *In praefationibus horum librorum nonnulla occurrunt, quae cum Crassi disputatione conveniunt.* 47.
- § V. *Conclusio confirmata virorum doctorum testimoniis.* 48.

CAPUT TERTIUM.

QUATENUS RELIQUORUM SERMONE CICERONIS CONTINEATUR SENTENTIA.

- § I. *Inquiritur de Antonio.* 50.
- § II. *Caesaris de ridiculis disputationem Ciceronis sententiam continere, ostenditur.* 53.
- § III. *Quid de ceteris statuendum sit.* *ib.*

III
CAPUT QUARTUM.

ARGUMENTUM A DISPUTANTIUM CONSENSU
PETITUM ILLUSTRATUR.

- § I. *Disputantes saepe inter se consentire ostenditur.* Pag. 57.
§ II. *Vis huius argumenti explicatur.* 59.
§ III. *Inde maxime cognosci ostenditur Ciceronis sententiam, si quis aliquid prius a se negatum deinde concedit.* 61.

PARS SECUNDA.

CICERONIS DE PERFECTO ORATORE SENTENTIA, E CRASSI CETERORUMQUE DISPUTATIONIBUS DERIVATA, ET AD CAPITA QUaedam REDACTA PROPONITUR.

SECTIO PRIMA.

QUID UNIVERSE DE PERFECTO ORATORE CICERO SENTIAT, EXQUIRITUR.

CAPUT PRIMUM.

PROPRIUM ORATORIS EST BENE DICERE. 63.

CAPUT SECUNDUM.

DE MATERIA ORATORI SUBIECTA ET COGNITIONE
AD ELOQUENTIAM TRACTANDAM NECESSARIA.

- § I. *Duplex genus Oratorum Cicero distin-*
guit. Primum de vulgari Oratore. Pag. 71.
§ II. *De Oratore perfecto.* 73.
§ III. *De modo doctrinae illius addiscendae.* 76.

CAPUT TERTIUM.

DE VARIIS SCIENTIAE GENERIBUS.

- § I. *Oratori perfecto philosophia necessaria*
est. 78.
§ II. *Quaenam ei disciplina maxime con-*
veniat. 82.
§ III. *Quomodo philosophia utendum sit.* 85.
§ IV. *De iure civili, historia cet.* . . . 87.

CAPUT QUARTUM.

DE SUMMA MUNERIS ORATORII MAGNITUDINE.

- § I. *De huius rei praestantia.* 90.
§ II. *De eiusdem difficultate.* 96.

CAPUT QUINTUM.

QUIBUS REBUS FORMETUR ORATOR.

- § I. *De natura.* Pag. 99.
 § II. *De exercitatione.* 102.
 § III. *Quid de arte Cicero sentiat.* 105.

SECTIO SECUNDA.

PRAECEPTA, QUIBUS SINGULAS ORATORII
 MUNERIS PARTES INSTRUIT CICERO,
 EXPLICANTUR.

CAPUT PRIMUM.

DE INVENTIONE.

- § I. *De iis, quae pertinent ad docendum.* 110.
 § II. *De iis, quae spectant ad conciliandum.* 117.
 § III. *De animis permovendis.* 118.
 § IV. *De facetiis.* 123.

CAPUT SECUNDUM.

DE COLLOCATIONE.

- § I. *Quid universe hac de re Cicero sentiat.* 127.
 § II. *De singulis partibus orationis.* 128.

CAPUT TERTIUM.

DE ELOCUTIONE.

- § I. *Prima virtus, ut Latine dicamus.* . 132.
 § II. *Altera virtus, ut plane dicamus.* . 133.
 § III. *Tertia virtus, ut ornate dicamus.* 134.
 § IV. *Quarta virtus, ut apte dicamus.* . 145.

CAPUT QUARTUM.

- DE MEMORIA. 147.

CAPUT QUINTUM.

DE ACTIONE.

- § I. *De voce.* 150.
 § II. *De gestu.* 152.

CAPUT SEXTUM.

DE GENERE DELIBERATIVO, LAUDATIVO,
ET HISTORIA.

- § I. *De suasionibus.* 154.
 § II. *De laudationibus.* 155.
 § III. *De historia.* 157.

(4)

PROLEGOMENA.

§ I.

*De horum Ciceronis librorum consilio
et argumento, nec non de tempo-
re, quo conscripti sunt.*

Cicero valde adolescens postquam illustrium
rhetorum praecepta audivisset ad eorumque dis-
ciplinam acre studium et exercitationem adiun-
xisset, libros quosdam scribere instituit, quibus
rhetoricam explicaret. Primam eius partem,
quae ex Graecorum divisione in rebus invenien-
dis versaretur, duobus libris *de Inventione* subti-
liter et artificiose persecutus est. Postea vero
eloquentiam suam cum varia rerum cognitione
uberiorem fecisset, eidemque usu forensi nervos
addidisset, id ei contigit, quod plurimis. Qui

enim arti cuicunque operam dantes aliquam in ea perfectionem adepti sunt; fere doctrinae subtilitate spreta liberio rem viam ineunt. Ita quoque Ciceronem in eloquentiae fastigio collocatum iuvenilium illorum commentariorum poenituit, ut ipse declarat *de Or. l. 1. c. 2.* (1). Atque haec ei causa fuit, cur illis substitueret tres libros *de Oratore*, quos *pulcherrimos* merito vocat *Quinct l. c.* qui et ipse quantum iis tribueret, eo ostendit quod plurima inde in suum opus transtulit (2). Atticum quoque iis vehementer delectatum fuisse significat Cicero *ad Att. l. 4. ep. 16.*

Conscripti sunt A. U. C. 698, quo Pompeius unus omnium plurimum in republica poterat, iamque turbarum civilium hunc inter et Caesarem brevi post exortarum initia praeparabantur. Certe ad hunc annum Ernestius refert *epistolam 13. libri 4. ad Att.* ubi sic scribit: „ de libris
„ Ora-

(1) Vid. etiam *Quinctil. l. 3. c. 5, 6. Middleton Vit. Cic. tom. I. p. 34. Versionis Zillesianae.*

(2) Sic *l. 1. c. 11.* laudat ea, quae de laterum inflexione Cicero scribit *l. 3. c. 59.* item *l. 2. c. 4.* praecipiens, ut puerorum luxurians ingenium ne nimis depasceret, eiusdem locum affert e *l. 2. c. 21.* Denique, ut multa alia mittam, scribendi exercitium oratori futuro commendat, id quod Cicero fecerat *l. 1. c. 33.*

„ Oratoriis factum est a me diligenter: diu multumque in manibus fuerunt: describas licet”. Idem anno proxime insequenti missas fuisse statuit *eiusdem libri ep. 16.* et *ad Div. l. 1. ep. 9.* quibus eorum tamquam nuper editorum mentio fit. Isto tempore Cicero ab exilio redux ita summo honore florebat (1), ut tamen nullo in magistratu esset; plurimam autem operam in causis defendendis ponebat, non semper amicitia inductus, sed et eorum, qui bene de se meriti essent, rogatu quodammodo coactus (2). Turpis fuit rerum civilium conditio: Senatus veterem gravitatem, iudicia religionem amiserant, in comitiis ambitus et vis omnia valebat, antiqua reipublicae disciplina casum minitabatur (3). Quae mala ne nimis moleste ferret, cum recordatio rerum a se praeclare gestarum effecit: tum vero quod otium a causarum defensione sibi supererat, id omne in philosophiae et

li.

(1) Vid. *ad Div. l. 1. ep. 7.* et *ep. 9. media*, ubi sic ait: „ Hic meae vitae cursus offendit eos fortasse, qui splendorem et speciem huius vitae intuentur, sollicitudinem autem et laborem perspicere non possunt”.

(2) Hac de re queritur *ad Div. l. 7. ep. 1.*

(3) Vid. *ad Att. l. 4. ep. 10, 15, 16, 18.* *ad Div. l. 1. ep. 8. l. 7. ep. 1.*

literarum studiis consumsit (1). Itaque circa illud tempus praeter hos libros et complures orationes egregias elaborati ab eo sunt *libri Augurales, de Legibus, Oratoriae partitiones, Brutus*. Quo magis mirandum est, eum plurimis occupationibus distractum (2) his tamen *de Oratore* libris tantum operis et studii impendisse.

Quaerit autem in iis *de summo illo et perfecto Oratore*, qualem sibi mente et cogitatione informaverat: eiusne facultas in quodam ingenii atque exercitationis genere ponenda sit, ut fuit opinio Quincti, ad quem libri inscripti sunt (3); an contra arte et rhetorum praeceptis formetur, ut plerique Graeci putabant; an denique e varia maximarum rerum cognitione vera demum efflorescat eloquentia. Sententiam hanc, ut postea demonstrare conabimur, ipse tuetur, ac totus in eo est, ut ostendat nullam artem, quae modo ad hominum vitam pertineat, Oratori ignotam esse debere, et praesertim philosophiam, quam initio cum eloquentia coniunctam Socratici

(1) Vid. *ad Att. l. 4. ep. 10, 16. et de Or. l. 1. c. 1.*

(2) Vid: *ad Att. lib. 4. ep. 16 init. et ad Div. l. 1. ep. 9.*

(3) Vid. *l. 1. c. 2.*

tici ab ea dissociaverint, incredibilem illi fructum afferre, ut sine hac omnino consistere nequeat. Hoc universi operis fundamentum de industria tractat libro primo, per elegantem disputationem inserit duobus reliquis. Hi porro praecepta continent, quibus singulae oratorii muneris partes instruuntur (1), non rhetorum illo, sed philosophico, et Aristoteleo more, ut ipse significat *ad Div. l. 1. ep. 9.* (2). Cum autem omnis eloquentia et rebus et verbis contineatur, in priore quidem genere explicando istam mihi laudem quaesivisse videtur, quod nemo ante se illam partem Latino sermone pertractaverat (3). De cunctis orationum generibus illud in primis tamquam difficillimum complexus est, quod in iudiciorum disceptatio-

(1) De hac operis divisione vid. ipse *ad Att. l. 4. ep. 16*, quam nostro argumento imprimis utilem saepius laudo.

(2) Se in horum librorum consilio Aristotelem secutum esse refert etiam *de Divin. l. 2. c. 1.*

(3) Vid. *de Or. l. 3. c. 24*, qui locus ipsius Ciceronis gloriam haud obscure contineat. Id certe non alienum est ab eius ingenio. Ita se primum fuisse, qui philosophiam Latinis litteris illustraret, saepius praedicat. *Tusc. l. 1. c. 1—4. Off. l. 1. c. 1. de Div. l. 2. c. 1.*

nibus versaretur; addidit quaedam de suasio-
nibus, laudationibus, et historia conscri-
benda.

§ II,

De eorundem librorum forma.

Antiquissima Graecorum philosophia cum ma-
ximam partem brevibus sententiis, acute dictis
vel etiam versibus contineretur, Socrates novam
viam induxit per mutuas interrogationes et col-
loquia veritatem investigandi. Cuius morem
Plato scriptis suis exprimens inventor et prin-
ceps fuit harum disputationum, quae *dialogi*
vocatae sunt (1). Sublimiore ipsius ingenio et
imitatione veterum Atticarum tragoediarum et
comoediarum effectum videtur, ut color quidam
poëticus in iis appareret. Platonem imitati sunt
Aeschines Socraticus, Aristoteles, Xenophon
aliique multi Philosophi, in primis vero Acade-
mici, quorum rationi de nulla re affirmandi,
sed, quid probabile esset, exquirendi, haec
forma mirifice congruebat. Cicero ut universam
Graecorum philosophiam in Latium intulit, ita
hunc morem primus suis hominibus ostendit.

Ita-

(1) Vid. Cic. de Or. l. 1. c. 11.

Itaque in omnibus eius, quae supersunt, operibus philosophicis vel ipse cum amicis, vel alii inter se disputantes inducuntur (1), praeter solos libros *de Officiis*, quorum institutum aliam rationem suadebat, et librum *de Fato*, ubi ne idem faceret, casu quodam impeditus est, ut ipse narrat *cap. I.* Postquam intimam philosophiae cum eloquentia cognationem perspexisset, has eadem quoque ratione tractandas censuit. Magnam igitur partem scriptorum rhetoricorum dialogis complexus est, quo suavius in hominum animos irrepent, alienos a solita rhetoricorum ieiunitate

Duo dialogorum genera distinguunt, alios *comicos*, in quibus res non narratur, sed tamquam facta proponitur, quo de numero sunt Ciceronis *Tusculanae quaestiones*, *Cato maior*, *Laelius*, et *Oratoriae partitiones*; alios *historicos*, quibus *inquam* et *inquit* interposito colloquentium sermones referuntur, cuius generis sunt hi ipsi *de Oratore* libri. Iterum in dialogis vel breviter interrogando et respondendo cuiusque sententia profertur, ut in *Orat. partit.* vel

per-

(1) Se hunc morem pristino tempore, illum potius posteriori aetate sequi solitum fuisse scribit *ad Att.*

l. 13. ep. 19.

perpetua oratio singulis tribuitur (1). Interiectum locum obtinet nostrum opus, in quo colloquentes ita longiore sermone utuntur, ut tamen alter alterum saepius excipiat et interpellet. Omnes fere dialogos proöemiis instruxit, in quibus incredibilem elegantiam et varietatem observare licet. Ea enim plerumque ita sunt composita, ut aliquod argumentum non magis arripuisse, quam alia de causa vel quadam temporis opportunitate in id incidisse videatur. Saepe dialogos incipit ab eius rei commendatione, de qua disputaturus est, ut nostri operis librum primum. Nonnunquam orditur ab alicuius viri laude, cuius virtutes minus cognitae ut patefaciat, se illum librum composuisse fingit. Exempla vid. *l. 2. de Or.* et *Acad. l. 4.* Tercii *de Oratore* libri introitu deflet miseras mortes eorum, quos in superioribus colloquentes fecerat. De quibus idcirco Scaevola praetermissus videtur, quod is senex sua morte defunctus est, vid. *Lael. c. 1.* Vix opus sit notasse, sermones hos non ab ipsis habitos, sed a Cicerone fictos esse, quamquam eorum, quibus tribuuntur, personis egregie convenientes, quem morem significat *Cat. c. 1.* et *ad Div. l. 9. ep. 8.* Universe de
dia-

(1) Hoc Ciceroni est *rhetorice* disputare, cum illud alterum *dialectice* dicat *de Fin. l. 2. c. 6.*

dialogorum apud veteres origine et usu eximie disputat Clar. Wytttenbachius in Epistola ad Clar. Heusdium, huius *Specimini Critico in Platonem* præmissa. Vid. etiam *Heineccius Fundam. Stili cult. p. 275 - 286.*

§ III.

De hominibus, qui loquentes inducuntur.

Quod Cicero *Laelii c. primo* memorat se et in hoc et in illo *de Senectute* libro sermonem iis potissimum personis tribuisse, quibus maxime convenire videretur, id pari iure dici potest in his *de Oratore* libris. Ut enim illic Catonem de senectute, de amicitia Laelium disputantem audimus, ita hic de Oratore copiose disserunt Crassus et Antonius, ad quos istius temporis homines eloquentiæ principatum deferebant. De his et ceteris, qui colloquio intersuerunt, tantum mihi dicendum videtur, quantum ad hunc ab iis habitum sermonem illustrandum opus sit.

Principem in disputatione locum tenet L. Licinius Crassus, de cuius patre ambigitur, cum Pighius eum P. Licinium Crassum Mucianum fuisse dicat (1), alii Crassum illum, qui Pontifex

(1) Pighium nummorum veterum fide refutat Valens

fex maximus idemque consul adversus Aristonicum profectus est. Patris autem, quicumque ille fuerit, summo studio educatus (1) et a Q. Scaevola eodem, qui hic inducitur, ius civile edoctus (2) valde adolescens forum capessivit inclaruitque C. Carbonis accusatione (3). Hinc per solitos honorum gradus (4), quibus censuram quoque et tribunatum plebis adiunxit, ad consulare fastigium evectus est. Censor cum Cn. Domitio Aenobarbo, in quem in eodem magistratu celeberrimam orationem habuit (5), omnes rhetores edicto suo sustulit offensus hominum impudentia (6). Hanc enim ab Oratore maxime alienam putavit, cum in ipso mirificus esset pudor (7), quem et Cicero sermone eius exprimit *lib. 1.* (8). Quantus Orator fuerit, egre-
lens de Famil. Rom. qui tamen et se cum Ant. Augustino illius patrem ignorare fatetur.

(1) *De Or. l. 3. c. 20.*

(2) *Ib. l. 1. c. 10, 55.*

(3) *De Or. l. 3. c. 20. Off. l. 2. c. 13.*

(4) De quaestura vid. *de Or. l. 1. c. 11. l. 3. c. 20*; de aedilitate *Off. l. 2. c. 16. de Or. l. 3. c. 24.*

(5) Vid. *Ern. clavis Cic. V. Cn. Domitius.*

(6) *Suet. de cl. Rhetoribus c. 1. Cicero de Or. l. 3. c. 24. Dial. de causis corruptae eloquentiae. c. 35.*

(7) *De Or. l. 1. c. 26. Pro Font. c. 7.*

(8) *c. 24, 30. l. 3. c. 9, 49.*

egregie describit idem cum alibi tum *Bruto* c. 38, 39, 43-45, ubi simul honores ab eo gestos cum annorum notatione persequitur. Praecipua eius laus in elocutione et verborum delectu cernebatur, erat in eo sapientia (1), maturitas (2), gravitas, addita tamen leporis iucunditate (3). Eloquentiam eius praesertim illustravit causa Curii, quam Cicero non tantum in his libris, sed et *Orat. pro Caecina* c. 18. *Brut.* c. 39. summa laude memorat.

Huic intima familiaritate coniunctus fuit M. Antonius triennio ipso (5), vel quadriennio (6) maior, quem tribunum plebis, quaestorem, praetorem fuisse, refert *Valens Fam. Rom. tom. 1. p. 79 sq.* Cenfor manubiis imperatoriis ornavit rostra (6); post consulatum, quem cum A. Albino gessit, proconsul Ciliciae praefuit (7). In quo Ciceronis mihi iudicium laudandum videtur, quod non rhetoribus Graeculis

vel

(1) *De Or. l. 3. c. 22. et in Pis. c. 26.*

(2) *Dial. cit. c. 26.*

(3) *De Or. l. 2. c. 56. Off. l. 1. c. 30, 37. Ad Div. l. 9. ep. 15.*

(4) *Brut. c. 43.*

(5) *De Or. l. 2. c. 89.*

(6) *De Or. l. 3. c. 1.*

(7) *l. 2. c. 1.*

vel hominibus quibusdam de plebe, sed viris summis et in luce versantibus omnem hunc sermonem tribuit, eoque ipso rei, de qua disserunt, gravitatem ostendit. Audierat Antonius Athenis, Rhodi, et in Asia summos rherores (1), legerat scripta Graecorum (2), in primis Aristotelis, quem et dicendi genere erat imitatus (3). Vel sic tamen fuit artis dissimulatoꝝ (4), ita maiorem suae orationi fidem conciliari existimans, si omnis doctrinae suspicio abesset; quam personam Cicero in hoc opere egregie servat, ut *l. 1. c. 48 l. 2. c. 7-89*. Iuris autem civilis cognitionem semper neglexit (5). Oratoria eius facultas ita cum Crasso comparabatur, ut tamen aliarum rerum laus Antonio data sit. Hic enim inveniendi acumine, argumentorum dispositione, contentionis vi maxime excelluit (6). Fatetur *l. 2. c. 34*. se verborum ornatum non nimis curare; quam rem Cicero confirmat *Brut. c. 37*. Commentarii cuius

(1) *l. 1. c. 18-21. l. 2. c. 21.*

(2) *l. 2. c. 14.*

(3) *l. 2. c. 10, 36, 38.*

(4) *l. 2. c. 80. Quinctil l. 2. c. 17.*

(5) *De Or. l. 1. c. 37, 38, 58. Brut. c. 59.*

(6) *De Or. l. 2. c. 28, 42. Brut. c. 37, 38. Tusc.*

l. 2. c. 24.

iusdam, in quem ille sua observata de dicendi ratione retulit, Cicero meminit *de Or. l. 1. c. 21, 47, 48. Or. 5.* libellum vero sane exilem vocat *Brut. 44.* Praeterea nihil scriptum reliquit, ne orationibus quidem, quas habuit, scripto consignatis; cuius rei causam refert *Cic. pro Cluent. c. 50.* Erat enim prudens Orator, nihil tam fugiens, quam ne aliquando causae suae obeset (1).

Q. Mucius Scaevola augur filiam Crasso uxorem dederat (2), cum ipse gener esset C. Laelii (3), quocum in Ciceronis libro huius nomen prae se ferente colloquens inducitur. „ Is, „ ut ait Cicero *Brut. 26.* in oratorum numero „ non fuit; iuris civilis intelligentia atque omni „ prudentiae genere praestitit”. Eiusdem comitas laudatur *Brut. 58. de Orat. l. 1. c. 9. init. ad Att. l. 4. ep. 16.* ubi „ ioculator ille senex,” dicitur. Hinc non tantum ipse Cicero adolescens in senis disciplinam traditus fuit, sed eius domus quotidie a compluribus consulendi causa celebrabatur (4). Suae artis studium Scae-

VO-

(1) Hoc ipse de se dicit *l. 2. c. 72—76. Crassus l. 3. c.*

(2) *l. 1. c. 7, 9. l. 2. c. 6.*

(3) *l. 1. c. 9, 13. Brut. c. 26. Laet. c. 1.*

(4) *Phil. Or. 8. c. 10. de Or. l. 1. c. 45.*

vola in his libris ita sermone exprimit (1), ut tamen oratio ne durior fiat saepius id repetendo. Honorum ab eo gestorum vix ullam mentionem invenio, nisi quod praetor Rhodum venit, consul cum L. Caecilio Metello de Dalmatis triumphavit (2). In philosophia Stoicos secutus est, imprimisque fautor fuit Panaetii (3), ad quem audiendum credible est eum, sicut Fannium, foci instituto perductum esse (4).

De C. Iulio Caesare nihil fere memoriae est proditum praeter singularem eius leporem et facetias, quibus omnes facile vicit. In eo Ciceroni fuisse visum est, ut ipse scribit *Tusc. l. 5. c. 19.* „ Specimen humanitatis, salis, suavitatis, leporis”. Vid. praeterea *Brut. c. 48. Off. l. 1. c. 30, 37. de Or. l. 2. c. 23, 54. l. 3. c. 8.*

Huius frater fuit Q. Catulus, qui videtur per adoptionem e Iulia gente in Lutatiam transiisse. Certe summa in familia natum eum dicit *Cic. pro Planc. c. 5.* Is non magis honorum gestorum dignitate (5), quam sapientiae et sanctitatis

fa-

(1) *l. 1. c. 10.*

(2) *l. 1. c. 17. Eutrop. l. 4. c. 23.*

(3) *l. 1. c. 10, 11, 17.*

(4) *Brut. c. 26.*

(5) Vid. praeter loca in clavi allata *pro Rab. c. 7. Eutrop. l. 5. c. 1, 2.*

fama floruit (1). In literis multum profecerat, quod Cicero his libris exprimere cupiens, frequenter eum de philosophorum scriptis et antiquitatis memoria disferentem facit, ut *l. 2. c. 18, 36, 37. l. 3. c. 32.* Eandem laudem ceteri Catulo tribuunt *l. 2. c. 35. l. 3. c. 6.* Orator fuit purus, lenis, placidus, maxime excellens bene Latine loquendo et suavi literarum pronuntiatione (2).

C. Cottae Ciceronis amicus eidemque Academiae studio deditus (3), hunc illi sermonem retulisse fingitur. Hic eloquentiae spem, quam adolescens de se excitaverat, postea minime fefellit, quippe quem Cicero *pro Caec. c. 33.* vocat „hominem disertissimum nostrae civitatis”. Cottae dicendi genus placuit limatum, acutum, subtile, remotum a vehementi illa contentione, docendis auditoribus, quam permovendis, aptius (4). Tribunus plebis per invidiam civitate eiectus (5), deinde restitutus (6) et postea consul

(1) *Pro Planc. c. 5. pro Mur. c. 17. pro Rab. c. 9.*

(2) *Brut. c. 35, 74. Off. l. 1. c. 37. de Or. l. 2. c. 7, 57. l. 3. c. 8, 11.*

(3) *l. 3. c. 36. de Nat. D. l. 1. c. 6, 7.*

(4) *l. 2. c. 23. l. 3. c. 8. Br. c. 55, 92.*

(5) *l. 3. c. 3. Brut. 88, 89.*

(6) *Brut. c. 90. Hoc effecisse videtur Sulpicius*

ful factus e consulatu Galliam obtinuit, unde triumphum deportare frustra conatus est (1). Fuit etiam pontifex, ut patet e libris Ciceronis *de Natura deorum*, quorum l. 2. c. 67. „, princeps civis et pontifex” dicitur.

Cum eo comparabant, quamquam longe diverso dicendi genere utentem, P. Sulpicium, qui natura ipsa ad eloquentiam factus videbatur (2). Magistrum sibi potissimum elegerat Crasum, Cotta magis Antonium sequente (3). Utrumque Cicero laudat *Brut. c. 49, 56, 88.* de qua tamen laude nonnihil detrudere videtur *ib. c. 86.* Contempsit philosophiam et iuris cognitionem (4). Ingenio cum esset ferociore, non tantum adolescens accusando, quam defendendo, suam eloquentiam illustrare maluit (5), sed et postea tribunus pl. multa seditiose in republica gesit. Quam ipsam ingenii vehementiam orationis genus secutum est, quod fuit grande, concitatum, vi et copia verborum excellens.

lege lata de exsulibus revocandis. Vid. *ad. Her. l. 2. c. 28.* et *Dacia ad Eutr. l. 5. c. 4.*

(1) *Brut. c. 92. In Pis. c. 26.*

(2) *l. 1. c. 22, 29. l. 2. c. 21. l. 3. c. 8.*

(3) *l. 1. c. 21. l. 2. c. 21. Brut. c. 55.*

(4) *l. 3. c. 30. Brut. c. 59.*

(5) *Ern. Cl. Cic. V. Norbanus.*

lens. His vero praecipuam laudem addebat actio, quae si in vocem et gestum dividatur, utraque parte Sulpicius praestitit (1); quamquam plene loquendi studio nonnunquam in vitium incidit, ut vasto oris sono literas pronuntiaret, quo nomine notatur a Crasso *l. 3. c. 12.*

§ IV.

De tempore et occasione, qua colloquium habitum fingitur.

C. Gracchus lege Sempronia iudicandi potestatem a senatu ad equites traduxerat. Quorum acerbitas cum Patribus esset invisa, M. Livius Drusus tribunus pl. propugnator illi ordini exstitit, eique iudicia restituere conatus est. Quo facilius, quod vellet, assequeretur, Italiae populos spe civitatis obiecta sollicitavit; atque haec fuit origo belli Marsici, cuius flamma brevi post Italiam incendit. Ab equitum parte vehementissime stabat alter consulum L. Marcius Philippus, cuius consulatus, quem cum Sex. Iulio Caesare gessit, incidit in A. U. C. 662. e computatione Ernesti *Cl. Cic. V. Marcius*. Hoc anno ab iis, quos diximus, colloquium de Ora-

(1) *l. 3. c. 8. Brut. c. 55.*

tore habitum fingit Cicero. Convenit locus *ad Att. l. 13. ep. 19*, ubi scribit se puero hunc sermonem induci. Natus autem A. U. C. 647 tunc 15 annorum aetatem attigerat. Conf. *Cl. Wyt. vita Ruhnk. p. 282.*

Isto scilicet tempore omnes, quos disputantes inducit, vel in amplissimo reipublicae loco erant constituti, vel ineunte aetate praeclaram de se spem ostendebant. Crassus dignitati ex ceteris summis honoribus perceptae proximo anno censorium decus adiecerat, annumque fere quinquagesimum agens (1) omnibus iam summa, quam tenebat, auctoritate dignus videbatur. Eloquentiae quoque laus, tot tantisque specimenibus et hominum iudiciis comprobata, merito hanc ei personam imponebat, ut dicendi praecepta traderet. Antonius consularis viri nomen splendida rerum in civitate gestarum memoria facile tuebatur. Scaevolae domo, tamquam oraculo quodam, omnes cives responsa petebant; quod quantum senectutis ornamentum illis temporibus habitum sit, C. Drusi, Ti. Coruncanii, aliorum senum a Cicerone laudatorum exempla unum quemque docebunt (2).

Tres igitur hi consulares sub finem mensis

Sex-

(1) *l. 3. c. 24. Brut. c. 44.*

(2) *l. 3. c. 33. Tusc. l. 5. c. 38. Cat. c. 9.*

Sextilis (1) turbarum strepitum et ludorum pompam effugientes in Crassi Tusculanum feceserant, ut otio tantis viris digno indulgerent. Solebant adolescentes, eloquentiae studiosi, ad aliquem clarum oratorem sese applicare, cuius non modo forenses usum imitarentur, sed et quotidiano sermone excipiendo praecepta sibi peterent (2). Ita quoque Sulpicius (qui nondum suas ingenii dotes in reipublicae perniciem converterat) et Cotta, uterque iam tum dicendi laude florentes cum Crasso exierant, a quo talem disputationem elicere frustra saepius fuerant conati (3). Hic quomodo colloquium exorsus sit, eleganter Cicero exponit *l. 1. c. 7, 8.* Sermoni, qui libro primo continetur, finem facit discessus Scaevolae, de cuius causis vid. *ad Att. l. 4. ep. 16.* Postridie advenisse narratur Catulus senex et Caesar, quorum ille consulatus et triumphus ante quinquennium acti splendore per otium fruebatur. Caesar autem aedilis designatus fuisse videtur, quem magistratum sequenti anno gessit (4). Ab his igitur sermo restituitur, ad cuius initium Ciceroni Gorgiae Plauti

(1) Colligitur hoc e *l. 3. c. 1.*

(2) *Dial. de caus. corr. eloq. c. 34.*

(3) *l. 1. c. 21, 30.*

(4) *l. 3. c. 24. Brut. 89.*

tonici principium ob oculos fuisse puto. Colloquium, in fine libri secundi requiescendi causa abruptum, deinde instauratur, et inter eosdem ad finem usque pertexitur.

§ V.

*De dicendi genere et colore, quo Cicero
his in libris utitur.*

Cicero novam dialogorum formam, quam primus hoc opere rhetoricae induxerat, orationis iucunditate commendare voluit. Itaque maior etiam his, quam illis de philosophia libris, elegantia inest. Neque tamen ideo gravitatem et diligentiam argumento dignam minus curavit. In quo bene existimando huc mihi attendendum videtur; aliam esse rationem proöemiorum, in quibus Ciceronem ex ipsius persona loquentem audimus; aliam disputationis, qua Crasus, Antonius, Caesar suam de dicendi arte sententiam explicant; aliam denique luminum et ornamentorum, quibus ea passim abrupta distinguitur. In proöemiis solitum illud copiosum et grave dicendi genus Ciceronianum, in libri tertii praefatione oratoria quoque regnat sublimitas. ipsa disputatio puro et aequabili filo procedit, Interdum altius exurgens (ut *l. 1. c. 8. l. 2. c.*

8, 9.), ea vero, quae tractat, ita accurate persequens, ut tamen rhetorum subtilitatem effugiat. Fastidii vitandi causa, non ubique praescriptum ordinem servat, sed saepe suum argumentum relinquens talia interferit, de quibus postea dicendi locus fuisset, in quae vero tum casu incidisse videatur. Ita Crassus *l. 1. c. 25, 26.* cum dicere coepisset de naturae munerum necessitate, repente quasi Q. Varii mentione abductus, delabitur in aliam disputationem de oratorum paucitate et pudore, quo eos ad dicendum accedere oporteat. Longior parenthesis orationem paulo confusorem reddit *l. 2. c. 30 sqq. l. 3. c. 27 sqq.* et alibi; de quibus locis planius nobis fiet, si universae disputationis seriem illustrando ad ea pervenerimus. Aliquando etiam, quod disputantes se praetermittere vel differre simulant, id tamen explicant quasi obiter tangendo, ut laudationes *l. 2. c. 11*, historiam *ib. c. 15*, Latine et plane dicendi facultatem *l. 3. c. 10*. Praecepta autem copia exemplorum, praesertim a Romanis petita, et aptissimis comparationibus illustrantur. Comparatio elegans et ad rem valde apposita invenitur *l. 1. c. 33.* „Ut concitato navigio” etc. nec non *c. 16. in fine, l. 2. c. 16. et c. 72*, ubi Antonius suum munitum dicendi genus comparat fugae, quae fiat non modo non abiecto, sed ne

re-

reieto quidem scuto, denique *l. 3. c. 19. initio.* Atque haec de corpore ipsius disputationis. Ea per crebra locorum intervalla, festivitate quadam conditur, quae hos libros etiam a dicendi studio alienis iucundos reddat. In narranda singulorum dialogorum occasione et exitu insignis conspicitur elegantia, quo in genere liber secundus prae ceteris elucet. Plurima quidem ornamenta suppetebat ipsa dialogorum forma, qua libri conscripti sunt; ut ubique viros principes et omni artium humanitate excultos colloqui audias. Quanta suavitas apparet in laude, quam alter alteri modo aperte tribuit; ut Antonius Crasso *l. 2. c. 28, 56, 74, 89*, eidem Cotta *l. 1. c. 22, 35*, Crassus Scaevolae *l. 1. c. 24*: modo quasi obiter adspersit ut *l. 1. c. 10*: „ nisi hic in tuo regno essemus”, *c. 41.* „ sed „ o Dii immortales” etc. *c. 48. init. l. 2. c. 18.* in fine. Quod ipsum etiam efficitur vel exceptione, ut *lib. 1. c. 9, 38. in. c. 43*, vel exemplis ab eo ipso, qui laudetur, peritis, ut *l. 1. c. 14, 15, l. 2. c. 54, 55.* Nec minore urbanitate colloquentes istam a se laudem depellere suamque imperitiam excusare solent. Exemplo sint *l. 1. c. 24, 48, l. 2. c. 4, 42*: „ Vide „quam sim” etc. *45.* ubi Antonius Crassum se lusisse dicit, cum illa magnifica praedicaret; quod idem de Catulo Crassus ait *c. 57.*

in fine. Vid. porro *c.* 73. *imit.* *l.* 3. *c.* 49. Quanta comitate se invicem interdum reprehendunt! ut Crassus Antonium *l.* 1. *c.* 62. Sulpicium *l.* 3. *c.* 12. Locis quoque et ironiis, quibus passim indulgetur, nihil festivius excogitari potest. Vid. *l.* 1. *c.* 29, *l.* 2. *c.* 7, 10, 33, 47. (ubi Antonius ipse de se: „bonus ego videlicet atque eruditus magister”) item *c.* 90. Nonnunquam iucunda disputatio de aliis rebus intexitur, ut de Sophistis *l.* 1. *c.* 22, de otio *l.* 2. *c.* 6.

§ VI.

Partitio huius libelli.

De his igitur libris Amplissima Philosophiae Theoreticae et Literarum Humaniorum Facultas in Academia Rheno-Traiectina e Benignissimi Regis decreto disertationem postulat eique bene conscriptae praemium honorificentissimum proponit, qua *ex iis, quae in hoc opere a Crasso, Antonio, Caesare, aliis, de eloquentia disputantur, ipsius efficiatur Ciceronis de perfecto Oratore sententia.* Quod opus ego cum pro tenui facultate aggredi ausus sim, duo potissimum a me requiri video. Namque non tantum ipsa Ciceronis de Oratore sententia proponenda videtur, sed et via quaedam et ratio ostendenda, qua

qua ad eam indagandam processerim, ut et quid Cicero senserit, intelligatur, et quomodo disputationibus illud implicaverit. In duas igitur partes hanc scriptionem digerendam putavi, quarum

Prima nonnullas continebit observationes, quarum ope ex iis, quae in his libris disputantur, ipsius Ciceronis sententia elici possit.

*Alter*a parte eius sententiam, e Crassi ceterorumque disputationibus derivatam, artis cuiusdam forma complexus exponere conabor.

Quod vero Logici vetant, ne partes nimium magnitudine differant, in eo hic ipsius instituti rationem excuso, quae postulare mihi visa est, ut parti secundae, quae alteri tamquam aedificium fundamentis insisteret, maior assignaretur amplitudo.

P A R S P R I M A,

QUAE CONTINET

NONNULLAS OBSERVATIONES, QUARUM
OPE EX IIS, QUAE IN HIS LIBRIS
DISPUTANTUR, IPSIUS CICERO-
NIS SENTENTIA ELICI POSSIT.

C A P U T P R I M U M.

SERIES DISPUTATIONIS, QUAE CICERO HIS IN
LIBRIS UTITUR, ILLUSTRATUR.

Cicero disputationem, quae his libris conti-
netur, frequenti digressionum et parenthesisum
usu sic abrumpit, eiusque capita et exitus saepe
sic occultit, ut prima vice legenti aliquanto sit
difficilius, quid ille voluerit, quomodo ab alio
ad aliud transierit argumentum, intelligere.
Hinc eius sententiae cognoscendae profuturum
exis-

existimavi, si, tota disputatio quo ordine procederet, percurrendo illustraretur.

Libro primo colloquium incipit a Crasso laudante summam Oratorii muneris excellentiam, quippe quod (praeter ceteras laudes) cum in civitatibus constituendis et conservandis plurimum valeat, tum in omni sermone copiosissime versetur. c. 8. Utrumque Scaevola negat, de illo superiore docens et sine eloquentia maximam civitatem esse conditam, et illam saepe republicae damnum attulisse, et a plurimis oratoribus claris abesse rerum civilium cognitionem. Alterum item, quod Crassus Oratori dedit, ille philosophorum esse proprium contendit, eiusque tantum esse in iudiciis, in senatu, in concionibus probabiliter posse loqui. c. 9, 10. Huic Crassus respondet, cuius disputationis haec sit summa: Oratoris proprium est *bene dicere*; ut non tantum aliis studiis dediti, si de sua arte ornate dicant, eam facultatem ab Oratore mutuati sint; sed et hic, si ad alienum artificium suam dicendi adhibuerit vim, melius de illis rebus dicere possit, quam ipsi earum artifices. Sin autem ad summam illam perfectionem ascendere cupiat, varia plurimarum rerum cognitio ei adesse debet. Ea quidem philosophiae pars, quae est de vita et moribus, Oratori tota perdiscenda est, cum in animorum motibus ex-

ci-

citandis et sedandis praecipue dominetur eloquentia. Praeterea omnibus artibus libero dignis perpolitus esse debet. *c.* 11—17. Talem Oratorem cum in rerum natura consistere neget Scaevola, refellitur a Crasso. *c.* 17. Hic Antonius postquam aliquot philosophorum sententias exposuit (*c.* 18—21.), suam ipse opinionem profert *c.* 21, quae cum verbis differat, re cum Crasso convenire videtur: eloquentis esse omnes omnium rerum, quae ad dicendum pertineant, fontes animo ac memoria continere: quod etiamsi in tantis occupationibus difficile sit (cf. *c.* 18. *init.*) non tamen desperandum esse talem Oratorem aliquando posse existere. Cum autem sibi a philosopho quodam persuasum dixerit, nullam esse artem dicendi (*c.* 20.) novam hinc disputationem Crassus orditur *c.* 23, qui artem ita retinet, ut tamen alia maiora censeat. Naturae quidem primas tribuit, cuius dona in vero oratore (quem propter muneris difficultatem semper timide ad dicendum accedere oporteat, *c.* 26, 27.) summa requirantur, ut bene perspiciendum sit, num quis ad eloquentiam aptus esse videatur. *c.* 25—30. Praeterea studium requirit, et suo exemplo allato viam tradit, qua formandum putet Oratorem. *c.* 30—35. Ponit eam in arte, exercitatione et cognitione variarum rerum, in quibus hic philosophiam ideo
 prae-

praetermittere videtur, quod eam supra (c. 11-17.) copiose commendaverit. Historiae vero, iuris civilis, aliarum rerum mentione facta, occurritur ei a Scaevola, qui illas ab Oratoris instrumento segregandas censet c. 36. quem Crasus refellens c. 36-47. Oratoris, qui ius civile negligat, primo culpam impudentiam c. 38-41, deinde inertiam c. 41-45, denique id studium summam dignitatem afferre docet c. 45. Porro iuris publici et antiquitatis cognitionem Oratori perfecto necessariam defendit c. 46. Antonius ea, quae Crasus de arte breviter percurrerat, latius explicaturus initium facit a definiendo Oratore, in quo, suum refellendi morem secutus, Crasum reprehendit. c. 48-51. Hinc delabitur in longam disputationem id agens, ut ostendat nec philosophiam Oratori necessariam esse, imo saepe ei nocere c. 51-55. nec ius civile, historiam aut antiquitatem ei esse perdiscendam, quippe quae nimium temporis de dicendi studio et exercitatione detrahant. c. 55-62.

Libro secundo Antonius disserere de arte pergit, cui etsi parum tribuat, esse tamen quasdam observationes arbitratur, e quibus ars quaedam possit effici. c. 7, 8. Deinde suam sententiam de Oratoris munere et officio, libro superiore declaratam, hic plane immutat, et Cras-

fo assentitur, eius propriam esse orationem gravem et ornatam de omni re, quae sic dici debeat. *c.* 8, 9. Porro quam artis distributionem a Graecis acceptam Crasus protulerat, eam ita persequitur, ut quae sibi placeant, retineat, quae minus necessaria videantur, reprehendat, atque per frequentes digressiones alia maiora adiciat. Eo enim consilio totum illum Crasii de arte locum (*l.* 1. *c.* 31, 32. *init.*) a Cicerone inductum arbitror, ut capita quaedam et certum ordinem haberet, ad quem hoc et seq. libro singula referret; simul etiam ut quid de rhetorum praeceptis statueret, intelligi posset. Antonius igitur primam quaestionum partitionem in duo genera repetit, quorum alterum rursus in tria dividatur. *c.* 10. Tertium vero, quod rhetores in laudationibus ponebant, praeceptis instrui minus necessarium putat. *c.* 11, 12. Similiter de historia (cuius ipse historiam per parenthesis explicat suamque Graecarum literarum studium excusat *c.* 12—15), de aliis Oratorum officiis, denique de infinita quaestione nihil praecipere demonstrat. *c.* 12—16. Neque hoc necessarium esse, si difficillimum genus, quod in causarum contentione versetur, traditum sit: quam sententiam contra Catulum tueretur. *c.* 16, 17. Iam vero (postquam Graeculos perstrinxit eorumque praeceptis se parum tri-

tribuere declaravit *c.* 18—20.) quomodo tandem Orator ille summus instituatur, exponit. Videndum, quid naturâ possit, si aptus videatur, bonum sibi exemplum eligat, addita exercitatione et stilo *c.* 20—24: ubi disputatio de imitationis vi in Graecorum libris conspicua inseritur. *c.* 22, 23. Deinde quomodo causas tractare debeat, docere incipit *c.* 24: quas primum penitus cognoscat, et, quae sit ambigui causa, videat. Hic illud e Crassiana distributione assumendo probat, tria esse genera ambigui *c.* 24, 25; secundo autem genere scripti quoque controversiam complectitur. *c.* 26. Praeter causae probationem Oratori duo imponit, ut et eos, qui audiant, sibi conciliet, et eorum animos commoveat: causae vero defensionem cum duplex argumentorum genus subiectum sit, quod utrumque et rerum inventionem et dicendi ornatu indigeat, novam hinc universi muneris Oratorii divisionem inducit. Quaerendum enim statuit, primo quid, deinde quomodo dicamus. *c.* 27. Harum partium primam sibi sumit, quam sua consuetudine exponenda illustret, alteram Crasso relinquit libro tertio tractandam. Redit igitur ad causae probationem per argumenta, quae ex certis locis semper paratis in omnem causam afferre, non singulis causis seposita e rhetorum praeceptis depromere
opor-

oporteat. c. 30 — 35. Hic cum naturam causae videre iusserit, quasi in parenthesi notat istorum magistrorum imperitiam, qui cum duo genera causarum ponant, alterum dicant certis personis et temporibus definiri. c. 31 — 34. Deinde reversus ad argumentorum inventionem tria, quae huc faciant, enumerat; quorum maxime laudata *diligentia* parum auxilii in *arte* ponit idque demonstrat exemplo philosophorum, qui sine dicendi praeceptis ingenio tantum et diligentia copiam argumentorum sibi comparent. c. 35. Quod cum de Aristotele Catulus negaverit, incidit in locum de Graecarum literarum specie vitanda, ubi mentione facta de tribus philosophis, quid illi attulerint arti dicendi, inquit. c. 36 — 39. Illa vero argumenta e duobus locorum generibus sumi ostendit, eosque breviter persecutus c. 39, 40. de tractatione quaedam addit. c. 41. Hinc progreditur ad duas reliquas partes, quas c. 27. ad Oratoris munus pertinere dixit, collocazione quidem in posterum dilata. c. 42. Quomodo ii, qui audiunt, conciliandi sint, breviter indicat c. 43, quomodo permovendi c. 44 — 47. Haec exemplo suo illustrat c. 47 — 50, quod etiamsi in artis fere loco reponendum censeat (c. 48), tamen praecepta quaedam addit, primum quando animorum concitatione abstinendum sit, deinde quibus rationibus id effici queat. c. 51, 52.

Utrumque vero genus ut coniungendum, ut in variis orationis partibus adhibendum, ut in adversarios retorquendum sit, docet *c. 53.* Cum autem egregiae sint utilitatis in oratione *facetiae*, Caesar de iis disserere incipit. Quarum duobus generibus positis neutrum doctrina posse tradi ostendit. *c. 54.* Quod cum et Catuli et Crassi exemplo confirmare coeperit, incidit in alia huius facete dicta, non tam ad id, quod posuit, comprobandum, quam potius ad Crassi in hoc genere excellentiam demonstrandam. *c. 55.* Quamvis autem nulla iocorum ars sit, posse tamen eam quoque partem dicendi observationibus illustrari, illi inter se disputant. *c. 56, 57.* Caesar igitur pergit et quinque de risu quaerenda statuit, quorum postquam priora quatuor attigit *c. 58, 59,* quinto loco de facetiarum generibus exponit: quas cum supra (*c. 54.*) pro *raritate vel frequentia, qua in sermone usurpentur,* distinxisset, hic *materia tenus* in duo genera partitur, quorum alterum sit in re, alterum in verbis *c. 59-61 (1).* Secundum hanc partitionem

(1) Initium *capitis 61,* quod in libris scriptis et editis turbatum videtur, sic transponendum conicio:
 „ Haec igitur sit prima partitio, quod facete dica-
 „ tur, id alias in re haberi, alias in verbo: facetiis
 „ autem maxime homines delectari, si quando risus
 „ con-

tionem locos affert, unde risus maxime excitetur. Ubi postquam ex iisdem locis seria et ridicula posse peti ostendit, nonnullaque genera ab Oratoris gravitate segregavit *c. 61, 62. iiii.*, primum ea tractat, quae in verbo sunt posita *c. 62 — 66*, deinde quae in re *c. 66 — 71. in fine*. Sermo iam redit ad Antonium nonnulla monentem de ratione et delectu, quo ea, quorum locos monstraverit, adhibere oporteat. Deinde duo praecipit, alterum, honeste cedere; alterum, cavere, ne quid causae noceamus: *c. 72*. Quod cum Crassus (nisi perfidia) fieri posse negasset *c. 73*, ille quibus modis in id incidamus, ostendit: *c. 74, 75*. Crassus (*l. 1. c. 31.*) secundum oratoris munus esse dixerat: „ inven-
 „ ta non solum ordine, sed etiam momento
 „ quodam atque iudicio dispensare, atque com-
 „ ponere”. Haec igitur Antonius, *c. 42* a se dilata, persequitur. Illum quidem rhetorum
 or-
 „ coniuncte re verboque moveatur. Nunc expona-
 „ mus genera ipsa summam, quae risum maxime
 „ moveant. Sed hoc etc.”. Saepe Cicero post alius
 cuius argumenti absolutionem praecedentia breviter
 complexus ita demum ad alia progreditur, velut supra
c. 26. l. 3. c. 43. Sic quoque, ni fallor, oratio melius
 procedet, et sqq. „ Sed hoc mementote” etc. aptius
 cohaerebunt. Haec vero in coniecturae tantum
 loco reponantur.

ordinem non aspernatur, sed in ipsa natura positum ostendit, alium vero ab Oratorum iudicio proficisci, de quo disserit *c.* 76, 77. Hinc rursus singulas illas partes, in quas rhetores orationem dividerant, praeceptis instruit. *c.* 78-81 in fine. Omnia vero inveniendi et collocandi praecepta cum praecipue ad iudiciorum contentiones retulerit, iam progreditur ad secundum causarum genus, *suasiones*, quarum alium, quam Crasus, finem statuit, quidque in iis potissimum observandum sit, breviter explicat. *c.* 81 in fine - 84. Quod *c.* 11. segregaverat *laudationum genus*, hic tamen attingit, et quibus e locis infirui possit, demonstrat. *c.* 84, 85. Denique de memoriae artificiosae inventione, utilitate et praeceptis agit. *c.* 87, 88.

Libro tertio Crasus orationis ornatum expositurus prius ostendit perperam de rebus et verbis separatim praecipere solere. Ut enim rerum universitas unum quoddam sit, ut omnes artes humanae arctissime inter se coniungantur, ut ipsius eloquentiae una sit vis atque natura, sic quoque res et sententias in oratione minime esse seiungendas. *c.* 5-7. Porro praefatur, ut in ceteris artibus, ita in dicendi facultate principes, qui maxime inter se differant, singulos tamen esse laudandos: nec igitur sua praecepta ad omnes eodem modo accommodari posse, sed iis id

a se genus exprimi, quod sibi ipsi maxime probetur. *c. 7 - 10.* Iam ipsius elocutionis quadripartitam distributionem e *L. 1. c. 32* repetit, cuius duo prima etsi se relinquere simulet, tamen breviter exponit, quomodo quidem Latine dicamus, *c. 10 - 13*, quomodo plane, *c. 13*. Haec autem nullam efficere admirationem, nisi accedat dictio ornata et apta, qua qui utatur, eum demum esse verum Oratorem. Hinc in eloquentiae laudes evagatur, eamque antiquissimis temporibus cum sapientia et re et nomine coniunctam plurimum in republica valuisse ostendit, quamvis nonnulli potius rerum cognitioni se totos tradiderint. *c. 14, 15.* Socratem primum eloquentiam a philosophia seiunxisse et familias ab eo profectas omnes ab Oratoris studio abhorrere, praeter Peripateticos et novam Academiam, quarum igitur copiam et vim summus ille Orator sibi adsciscere debeat, *c. 16 - 20.* Sibi autem quamvis plurimis occupationibus distracto non licuerit omnia illa complecti, tamen se nec philosophis quidquam in disputatione concedere *c. 20, 21.* et de summi Oratoris perfectione loqui posse, omninoque aliam esse rationem eorum, qui artem aliquam in usum adhibeant, aliam eorum, qui ipsius studio delectati nil praeterea curent. *c. 22, 23.* Hanc disputationem ad argumentum propositum sic refert, ut

ut ostendat in orationis ornatu, quam tertiam virtutem posuerat, ante omnia comparandam esse rerum cognitionem, quae ubi adsit, verborum ratio facilis sit. *c.* 24. Haec iam explicaturus ornatum et genere toto et singulorum verborum sententiarumque luminibus effici docet. Principio cavere iubet, ne nimia suavitas, ut in aliis rebus, ita hic fastidium pariat. *c.* 25, 26. Post quae illa partitione repetita *c.* 26. in fine, ad ornatum maxime valere docet amplificationem, quae cernatur cum in concitandis animis et laudando, tum vero in locis communibus; inter quos memoratae disputationes ancipites rursus eum longe auferunt. Ostendit enim omnes causas definitas ad universi generis consultationes esse revocandas (quarum ambigendi naturam e philosophorum distributione partitur *c.* 28, 29, alio quodam modo, quam Antonius fecerat *l.* 2. *c.* 24 et 25.) atque harum disputationem e philosophia repetendam, quae iniuria eas sibi vindicaverit; quae divisio, ut in aliis rebus, ita hic maximum attulerit damnum. Haec videtur esse sententia, quam per implicatam disputationem diffundit *c.* 27 — 36. Redit ad orationis ornatum, sed quasi prioris illius partitionis (*c.* 25.) oblitus aliam inducit, ut primo de verbis simplicibus, deinde de coniunctis dicat. In illorum tractatione etiam allegoria et immutatio e secunda

da parte assumuntur. c. 37 — 43. Ad hanc duo refert; alterum collocationem, alterum modum et formam; de quorum primo breviter agit c. 43; secundum fufius persequitur c. 44 — 52, inferta disputatione de minori difficultate huius rei, quippe in qua, ut in plerisque aliis, utilitatem secuta fit pulchritudo c. 45, 46. et in fine refutata illa obiectione, vulgus orationis numeros notare non posse. Quibus expositis e superiore partitione (c. 25.) *colorem universae orationis* attingit, tum plurima verborum et sententiarum lumina recenset. c. 52 — 55. Quarta virtute, ut apte dicamus, breviter illustrata c. 55. de actione quaedam addidit c. 56 — 61, ubi postquam de voce primum c. 58, deinde de gestu praecepit c. 59, postremo redit ad vocem eaque quomodo servari possit, ostendit c. 60, 61.

CAPUT SECUNDUM.

DE CRASSI POTISSIMUM PERSONA CICERO.

LOQUITUR.

§ I.

*Graves ei causae fuerunt, cur hoc
faceret.*

Cicero neminem Crasso dicendi laude maiorem, neminem, quem summo studio imitaretur, digniorem arbitratus est. Illo puero (qua aetate quae studia percipiuntur, plerumque per totam vitam animis inhaerent) Crassus in foro et iudiciis regnabat, eiusque dicendi genus inveniunt Oratori prae ceteris placuit. Eius quidem orationem, qua legem Caepionis suaserat, sibi a pueritia quasi magistram fuisse refert *Brut. c. 44.* Praeterea Crassus patri Ciceronis familiaris fuit, qui et hunc potissimum in deligendis filio praeceptoribus auctorem secutus est. Itaque Cicero et ea didicit, quae illi placebant, et ab iisdem doctoribus fuit eruditus (*de Or. l. 2.*

c. 1. *Corr. Quaest. p. 37, 45.*), inter quos ab A. Licinio Archia, quem ille coluisse dicitur *Or. pro Arch. c. 3.* in fine, cuius vero institutione Ciceronem usum fuisse constat ex eiusdem orationis *cap. 1.* Puerum quidem quinque annorum in Luculli domo ab eo eruditum scribit *Middl. Vit. Cic. tom. 1. p. 14.* Eiusdem consilio factum videtur, ut Plotium rhetorem Latinum, qui scholam aperuerat (*Suet. de Cl. Rh. c. 2.*) audire cupiens non audiverit, sed ad Graecos potius sese applicaverit. *Middl. l. c. p. 13.* Hoc certe plane conveniebat cum eius sententia, qui censor, ut supra vidimus (*Proleg. § 3.*) Latinorum scholas edicto sustulerit. Hinc igitur natus ille Crassi, tamquam summi Oratoris, amor et veneratio, quam Cicero menti penitus impressam ubique per scripta diffundit. Sic *Brut. c. 36, 38,* postquam plurimos Oratores percensuit, ita Crassum et Antonium iis anteponebat; eosdemque in *Orat. c. 30.* ita coniungit, ut illi tamen primas tribuere videatur. Hinc eximia laudes in orationibus, ubi illum, ut eloquentiae et ingenii exemplum, appellare solet. Illius quidem comparisonem adhibet in Cn. Pompeii eloquentia extollenda *pro Balbo, c. 1:*
 „ quae enim in L. Crasso potuit, homine nato
 „ ad dicendi singularem quamdam facultatem, si
 „ hanc causam ageret, maior esse ubertas, va-
 „ rie-

„ rietas, copia, quam fuit in eo” etc. Et *pro Font. c. 7.* ita de eo praedicat: „ Quantus in „ L. Crasfo pudor fuerit, quod ingenium, „ quanta auctoritas, quis ignorat”? Vid. porro *in Verr. III. 1, pro Caec. c. 18. pro Balbo c. 21.* Obiici possit eum in libris *de Off.* ubi de eo mentio fiat (*l. 1. c. 30, 37.*) multo minus magnifice laudari. Sed non modo provec-tior aetas atque ipsum librorum argumentum Ciceronem a sublimi illo et incitato ad remisius dicendi genus deduxerant, verum etiam fieri po-tuit, ut ad suum eloquentiae cursum respiciens ipse sibi iam Crasfo superior videretur et hinc de eius admiratione paululum minueret. Vel sic tamen eximie laudat *l. 2. c. 13.* Hoc quidem constat, nemini de Romanis Ciceronem tantum in dicendo tribuisse, quantum Crasfo. Quod si hunc ipsum in libris *de Oratore* inductum vide-mus, quo quem induceret, neminem aptiorem habuerit, eidem potissimum partes delatas fuis-se; quid ipse Cicero sentiret, explicandi, pro-babiliter conici mihi videtur.

§ II.

Argumentum petitum a modo, quo Crasfus in disputatione inducitur.

Si iam *a priori*, ut Logici dicunt, valde pro-
ba-

babile fit, Crasfo Ciceronem suam personam imposuisse, confirmatur haec sententia modo, quo ille inducitur, et loco, quem per totam disputationem obtinet. In eius villa sermo habetur, cuius exordium et longe maxima pars ipsi tribuitur. Omnino magna in his libris apparet similitudo cum modo, quo Catonem de senectute, Laelium de amicitia suam sententiam explicantes Cicero inducit. Non tantum Sulpicius et Cotta, ut eloquentiae praecepta sibi tradat, enixe a Crasfo petunt eaque venia impetrata summo gaudio efferuntur (*l. 1. c. 21, 29, 30.*); sed Catulus et Caesar, clari iam oratores, ipso nuntio excitati advolant, ut eius sermonis, tamquam eximii cuiusdam fructus, participes fiant (*l. 2. c. 3 - 6.*); sed Scaevola senex, quem unice iuris studio deditum a tali disputatione abhorreere putes, Crasfi audiendicupidum se profiteretur (*l. 1. c. 35.*); quin ipse Antonius, cuius dicendi facultas maxime cum illo comparabatur, quanti tamen illius sermonem faciat, eleganter indicat extremo libro secundo. Crasus tamquam princeps et magister Antonio partes attribuit *l. 2. c. 29*, Sulpicium reprehendit *l. 3. c. 12*, sermoni finem imponit *l. 1. c. 62. l. 2. c. 90.* Maxime vero principem hunc locum ei vindicant eximiae laudes, quibus a ceteris cumulatisime ornatur, quas singulas persequi

qui infinitum sit. Pauca exempli loco notentur. Scaevola *l. 1. c. 17.* sic eum alloquitur: „ quas „ (artes et doctrinas) ego, si quis sit unus com- „ plexus omnes, idemque si ad eas facultatem „ istam ornatissimae orationis adiunxerit; non „ possum dicere, eum non egregium quemdam „ hominem atque admirandum fore: sed is, si „ qui esset, aut si etiam unquam fuisset, aut „ vero si esse posset, tu esses unus profecto; „ qui et meo iudicio, et omnium, vix ullam „ ceteris oratoribus (pace horum dixerim) lau- „ dem reliquisti”. Cotta *l. 1. c. 22.* imperiti- am excusanti ita responderet: „ namque quod tu „ non poteris, aut nescies, quis nostrum tam „ imprudens est, qui se scire aut posse postu- „ let?” Illius orationi succedere timet Antonius *l. 1. c. 48,* illo audiente et hic *l. 2. c. 88.* et Caesar *c. 57.* sibi de eloquentia vix dicendum existimant. Nam quae splendidiora in quem- quam dici possunt his Antonii *l. 1. c. 27.* „ et „ te, et ceteros summos oratores, *quamquam* „ *tibi par, mea sententia, nemo unquam fuit*”? Quibus add. *l. 2. c. 28, 56, 89.* et praeter om- nia *l. 3. c. 49,* ubi, quem frustra quaesiverat, *eloquentem,* se tandem invenisse profiteretur: quam tamen nec veram Antonii sententiam, nec Cice- ronis fuisse constat *ex Orat. c. 5, 30.* Voluit tantum maximis, quas poterat, laudibus ei tri- buen-

buendis significare, quanto Crasum ceteris disputantibus anteferet, dignissimum adeo, qui suam ipsius exponeret sententiam.

§ III.

*Talia Crasus de se refert, unde Cicero-
nem ipsum sub illius persona latere
coniici possit.*

Si quis hos *de Oratore* libros attentius legat, simulque ex aliis eiusdem scriptis recordetur, quantopere sibi ille placuerit, ei statim arridet opinio, Ciceronem Crassi Oratoris imagine proponenda sui memoriam in lectorum animos revocare voluisse. Quam opinionem quae confirmant, plura in iis inveniuntur: quippe talia passim Crasus de se narrat, quae in Ciceronem convenire aliunde novimus. Ita quod in ipso huius operis aditu Cicero significat, se aliquando causis relictis in otium concedere velle, idem de Crasso refert *l. 2. c. 33.* non sine gloriosa quadam praedicatione, civitatem aegre laturam, si tanti Oratoris ornamento careret. Idem Crasus *l. 1. c. 42.* suum consilium profitetur partes iuris civilis dispersas atque dissipatas colligendi et generatim dispositas in artis formam redigendi. Huius rei mentio quoque fit *l. 2. c. 19, 33.*

Hoc

Hoc autem ipsum consilium Ciceroni agitatum fuisse tradit *Torrent. ad Suet. Caes. c. 44* Gellii locum afferens, ubi liber ille memoratur. Vid. etiam *Quinctil. l. 12. c. 3.* et *Nitsch Besch. der Rom. tom. II. p. 324* Aliud eiusmodi vestigium est *l. 1. c. 34*, ubi Crasus se exercitationis causa Graecorum orationes Latine reddidisse narrat. Simile quid de Cicerone novimus, qui puer non quidem orationes, sed *Xenophontis Oeconomicum* vertit, ut scribit *de Off. l. 2. c. 24.* Postea vero, ut eloquentiae studiosis prodesset, illustre illud Demosthenis et Aeschinis *de Corona* certamen Latine explicuit eique versioni libellum *de Optimo genere Oratorum* praemisit. Paucissima de studiis in republica dicentem facit Crasum: quae vero dicit, talia sunt, ut Ciceronem ipsum loqui putes. Extremo quidem sermone *l. 3. c. 60.* C. Gracchi mentione iniecta sic ait: „Ego vero (ad „ miratus sum hominis diligentiam et doctrinam) „ ac doleo quidem illos viros in eam fraudem in „ republica esse delapsos” etc. Nec Cicero tantopere Gracchis offensus fuit, quorum seditiosa consilia dolore magis, quam odio profectus videtur. Vid. *Brut. c. 27, 33. de Har. resp. c. 19.* Denique Crasum a Scaevola ius civile didicisse narrans *l. 1. c. 10, 55.* respicere potuit ad se; quem eiusdem hoc in genere prae-

praeceptis usum fuisse notissimum est. Vid. *Laet. c. 1. Corr. Quaest. p. 52. Middl. tom. 1. p. 17.* His indiciis, quibus alia addere me doctioribus proclive sit, coniectura probabilis redditur oratorem, qui his in libris Crassi nomine inducitur, proprie fuisse Ciceronem ex aliena persona (quo maior orationi accederet auctoritas) suam de dicendi facultate sententiam explicantem.

§ IV.

In praefationibus horum librorum nonnulla occurrunt, quae cum Crassi disputatione conveniunt.

Sententia, quam superioribus §§. probare conatus sum, alio confirmatur argumento ab horum librorum praefationibus petito, in quibus quae Cicero posuit, ea ipsi persuasa fuisse nemo sit, qui dubitet. In praefationibus igitur libri primi et secundi nonnulla cum Crassi sermone mirifice convenientia reperiuntur. Mitto gravissimam illam quaestionem *de rerum cognitione Oratori necessaria*, quam e Ciceronis mente *l. 1. c. 2. et l. 2. c. 2.* significata Crassus uberrime persequitur. In quo tamen id vix praetereundum censeo, quod cum Cicero *l. 1. c. 5.* verborum volubilitatem sine rerum scientia

irridendam dicat, eodem verbo Crasus hoc vitium perstringit *c. 12.* Colligamus alia eiusmodi minora, in quibus insigni convenientia inter utriusque disputationem observata, per analogiam idem de reliquis conicere liceat. Ufus *l. 1. c. 4.* omnium magistrorum praecepta superare dicitur; eundem vero Crasus *l. 3. c. 55.* gravissimum et in hoc toto dicendi studio difficillimum vocat. Poëtae, quibus hic magnam cum oratoribus cognationem tribuit *l. 1. c. 16. l. 3. c. 7,* ii *l. 1. c. 3.* maxime ex omnibus artibus et disciplinis cum illis in comparatione conferuntur. Denique muneris oratorii difficultatem cum Cicero *l. 1. c. 5.* tum Crasus *c. 26.* demonstrat histrionum exemplo, de quibus adeo diligenter iudicare soleant spectatores, ut vix aliquis iis placeat.

§ V.

Conclusio confirmata virorum doctorum testimoniis.

Vidimus igitur neminem Crasfo aptiorem fuisse, cui Cicero suis partibus imponendis sermoni pondus adderet. Qui si praeterea sic inducitur, ut omnes ei summum honorem et auctoritatem concedant, si talia de se refert, ubi facile

Ci-

Ciceronem agnoscas; si denique res aliquas eodem modo, quo ille de iis, praefatus est, sermone suo explicat, nihil ob stare videtur, quin ex his ea deducatur conclusio: *Crasfi disputationem ipsius Ciceronis sententiam continere.* Quod et aliis iisque viris eruditionis fama florentibus placuisse video. Corradus quidem in *quaestura* p. 45. afferens locum *de Or. l. 2. c. 1.* haec addit: „ didicit igitur omnia, quae libro primo „ et tertio *de Oratore* L. Crasfo placuisse dicuntur”. Francius in egregia oratione *de perfecto et consummato Oratore*, qua huius ipsius operis explicationem auspicatus est, *Orat. 15. p. 243.* Ciceronem in Crasfo se depinxisse scribit. Nec aliter sentiunt Ernestus in *Ciceronis operum dedicatione ad Stiglixium* p. 59. et *Middl. l. c. p. 43. tom. 2. p. 98.*

CAPUT TERTIUM.

QUATENUS RELIQUORUM SERMONE CICERONIS CONTINEATUR SENTENTIA.

§ I.

Inquiritur de Antonio.

Antonius cum ad Crassi in dicendo facultatem proxime accedere cum ceteris omnibus, tum vero Ciceroni videretur, mirari sane neminem subit, hunc ei quoque partem suae *de Oratore* sententiae explicandam tradidisse. Nullum autem Oratoris officium aptius ex eius persona praeceptis instrui poterat, quam *locorum inventio* ac *dispositio*, qua unus omnium maxime excellere putabatur. Nec tamen ubique eius, ut Crassi, sermo Ciceronis sententiae respondet; sed multa quoque in contrariam partem pro sua consuetudine disserens inducitur. Itaque ea, quae Antonius his in libris disputat, tripliciter omnino dividi possunt. Siquidem l. i. c. 18—21. Crasso sic respondet, ut sermo maximam quidem

dem partem referendis philosophorum placitis, consumatur; quae autem de suo addit, Cicero- nis sententiam continere videntur exceptis iis, quae de arte sibi persuasa dicit *c.* 20; quam ta- men opinionem Crassi sermone victus immutat *c.* 24. Item quae Cicero *c.* 25, 26. e Crassi persona disseruit, Antonius *c.* 27. fusus, expli- cat et rationibus allatis confirmat. Alia plane est ratio *capitum* 48 — 62, ubi Crassi ab eo sen- tentia refellitur. Nempe Cicero Academiae mo- rem secutus illum quoque locum *de Oratoris officio et scientia ei necessaria*, de quo ipse cum Q. fratre dissentiebat (*l.* 1. *c.* 2.), optime illus- trari posse ratus est, si in utramque partem de eo disputaretur. Itaque illius partes tuendas de- dit Antonio, idque tamquam veritus, ne a lec- toribus minus intelligeretur, bis significat *l.* 1. *c.* 62. et *l.* 2. *c.* 10. Nil tamen obstat, quo mi- nus singula quaedam ab eo disputata, quamvis ad praesens argumentum male traducta, ipsa ta- men Ciceronis menti convenient, ut suis locis ostendemus. Tertia eaque longe maxima pars continetur libro secundo, ubi ea Oratoris offi- cia, quae supra diximus, uberrime persequitur interiecta Iulii de facetiis disputatione. Antoni- um autem hic adversam illi sententiam tueri, quam extremo libro superiore proposuisset, prae- terquam quod Cicero monuit, patet etiam e

comparatis nonnullis locis sibi invicem profuso
 oppositis. Quantum v. c. differt definitio mate-
 riae oratori subiectae, quam legimus *l. 1. c. 49.*
 ab ea, quae invenitur *l. 2. c. 8. in fine. et c. 16!*
 Virtutum cognitionem Oratori minime necesari-
 am putat *l. 1. c. 51.* eidem imponit *l. 2. c. 85.*
 Itaque cum prius refellendi causa multa verae
 suae opinioni contraria attulerit, hic quid ipse
 sentiat, exponens inducitur. Hanc vero eius
 disputationem Ciceronis menti convenire, nemi-
 nem, qui dubitaret, inveni. Neque sane causa
 probabilis excogitari possit, cur Cicero cum li-
 bro tertio elocutionem et actionem *suis* praecep-
 tis instruat, de reliquis eloquentiae partibus alie-
 nam proponeret sententiam: cum praesertim ea
 nusquam his in libris refellatur, sed Antonium
 et ceteri et ipse Crasus maximis ornet laudibus
l. 2. c. 28, 89, 90. Plurima quoque ei cum
 Crasso conveniunt: si una res eaque non ita
 gravis excipitur: partitio quaestionum et causa-
 rum ambigui, quas Antonius *c. 24 - 27, 30.*
 alia quadam ratione dividit atque Crasus *l. 3. c.*
29. Sed forsitan ita scriptum fuit in illo Antonii
 libro, unde omnia ista depromsisse dicitur *l. 1.*
c. 48. ut Cicero (quamquam ipse aliter sentiret)
 personae servandae gratia non potuerit, quin
 hanc ei tribueret sententiam.

§ II.

*Caesaris de ridiculis disputationem Ciceronis
sententiam continere ostenditur.*

Caesarem l. 2. c. 54 – 72 e Ciceronis sententia disserere, vel hinc probabile fit, quod ille locus mediae Antonii disputationi inseritur eiusque quali partem aliquam constituit. Accedit nomen Caesaris, cui viro quantum hoc in genere Cicero tribueret, supra vidimus *Proleg.* § 3. Sed omni iam demonstratione supersedere finit ipsius locus *ad Div. l. 7. ep. 32*, ubi haec leguntur: „cetera, quae sunt a me in secundo „libro *de Oratore* per Antonii personam disputata de ridiculis”. Nam quod illic Antonii, non Caesaris persona memoratur, fieri potuit aut librarii cuiusdam oscitantia, qui cum universe illi in libro secundo sermonem tribui videret, singula non perscrutatus, illius hic quoque nomen reponendum censuerit, aut, quod malim, ipse Cicero memoria lapsus sit praesertim in epistola familiari.

§ III.

Quid de ceteris statuendum sit.

Universa igitur Ciceronis de Oratore sententia
Cras.

Crasfi, Antonii, et Caesaris disputatione continetur. Reliqui illorum principum sermonem frequenter interpellant aut eliciendi, aut interrogandi, aut confirmandi, aut exemplis illustrandi, aut denique iucunde variandi causa. Quisque autem ea in medium profert, quae suae personae maxime convenient. Ita Scaevola senili auctoritate gravis ea, quae dicuntur a Crasso, reprehendit *l. 1. c. 9, 10, 36*; nec tam, ut ipse disereret, inductus videtur, quam ut illum eliceret ad sententiam rationibus et argumentis confirmandam. Alia Ciceroni causa fuit Catuli inducendi, qui omni artium humanitate excultus magnam iis, quae Crassus et Antonius disserunt, iucunditatem affert. Multa scilicet horum sermonibus inerant, quae vel a solitis rhetorum praeceptis abhorrent, vel hominibus alia de causa mirabiliora viderentur. Horum insolentiam ut quodammodo leniat, e persona Catuli dubia moventur, quae statim adversarius diluit. Hoc consilium perspicitur in plerisque locis, quibus eum Cicero loquentem facit, ut *l. 2. c. 10*, ubi mirum videatur, quod Antonius *laudationum* genus praeceptis non complectendum censuerit; *c. 17*, ubi Catulus obiiciendo ex eodem rationem elicit, cur in causarum contentionibus difficillimum posuerit Oratoris officium; *c. 42*, quod similem continet excusationem *dispositionis*

in posteriorem sermonem dilatae; *l. 3. c. 22*, ubi per eundem tollitur admiratio, quomodo Crassus ea, quae in Oratore perfecto requirat, ipse perdiscere potuerit. Similiter *l. 2. c. 12*. docenti Antonio, magni Oratoris esse historiam scribere, Catulus occurrere potuisset: at nostri certe, nullum huic generi adhibuerunt orationis ornatum. Sed eleganter hoc interrogationis ac responsionis formam includitur. Nec tamen ubique admirationis tollendae causa Catulus ceterorum sermonem interpellat, sed etiam ut eorum disputationi quaedam adiiciat: plerumque e libris et historia petita *l. 2. c. 10* *l. 3. c. 32*, ut quaedam excipiat contrarii exemplo afferendo *l. 2. c. 36*, ut denique Crassum et Antonium laudet *l. 2. c. 14*. (quamquam hoc quidem loco laudationem sic instituit, ut simul Antonio gravis quaestionis explicandae copiam faciat), porro *c. 29, 33, 89. l. 3. c. 49 – 61*. Cotta quoque et Sulpicius interdum nonnulla obiciunt, quibus respondendo sententia Cicero- nis ab omni dubitatione vindicetur *l. 1. c. 29. l. 2. c. 23. l. 3. c. 55*. Maxime autem eo spectat omnis eorum sermo, ut discipulorum personam servando, principes illos ad dicendum perducant iisque auctoritatem addant. Itaque vel universe illos audiendi cupiditatem significant, ut *l. 1. c. 21, 22, 35. l. 2. c. 90*; vel de certa
 ali-

aliqua re praecepta petunt; ut *L. 1. c. 32, 47* et *L. 2. c. 57*, ubi aptissime Sulpicio, quod porro contra Iulium afferret, non habenti, Crassus succurrit; vel illorum disputationi se fidem habere profitentur, ut *L. 2. c. 23. L. 3. c. 12, 36*. Cum iis hac in re Caesar quodammodo coniungi possit, si eius de iocis disputationem excipias. Hic enim ceteris fere locis illos ad dicendum impellit modo voluntatis ardore testando, ut *L. 2. c. 4, 7, 90. L. 3. c. 5, 61*, modo laudando, ut *L. 2. c. 14*, modo aliquid obiiciendo, ut *L. 2. c. 73*, modo denique, quae Crassus dixerit, sibi probari significando *L. 3. c. 36*.

CAPUT QUARTUM.

ARGUMENTUM A DISPUTANTIUM CONSENSU

PETITUM ILLUSTRATUR.

§ I.

Disputantes saepe inter se consentire ostenditur.

Ad efficiendam ex aliquo libro scriptoris sententiam nihil utilius mihi videri solet, quam similitum inter se locorum comparatio. Saepe enim quae res hic verbo tantum attingitur, ea illi explanatur; quae hic longiori implicatur disputationi, alibi ea in breve contracta proponitur. Ita denique illud assequimur, ut si quid saepius alio atque alio modo repetitum videmus, id esse principium intelligamus, unde scriptor profisciscatur, quo igitur cetera plerumque referri possint. Nullo autem in genere scriptorum maior est huius rei utilitas, quam in dialogis, ubi non tantum huc attendendum est, si singuli disputantes sibi ipsis constant, sed multo magis etiam, si duobus pluribusve de eadem re similis

tribuitur sententia. Utrumque in Ciceronis *de Oratore* libris invenitur. Atque prius quidem illud genus quamquam plus ad illustrandum prodest quam ad confirmandum, tamen illud Ciceronem docere voluisse rite conicitur, si quis haereat et habitet in aliquo loco, ac subinde ad eum revertatur, ut Crasus de philosophia male ab Oratoris facultate seiuncta disserens *l. 1. c. 11. l. 3. c. 16—20, 27, 31*, Antonius de argumentis non e rhetorum doctrina, sed e certis locis petendis *l. 2. c. 30, 39, 41*. Alterum genus, quod in eo cernitur, si disputantes sibi invicem consentiunt, duplici modo inducitur. Interdum enim consensus iste non aperta significatione declaratur, facile tamen agnoscitur, cum disputantes vel iisdem verbis, vel paululum immutatis rem, de qua sermo fit, exponant. Ita quam in civitate maxime floreat eloquentia, Crasus his verbis significat *l. 1. c. 8*: „haec una res in *omni libero populo*, maximeque in *pacatis tranquillisque civitatibus*, praecipue semper floruit semperque dominata est”. Nihil similius esse potest his Antonii *l. 2. c. 8*: „nam ut usum dicendi omittam, qui in *omni pacata et libera civitate dominatur*”. Nec minor apparet convenientia inter *l. 1. c. 17. et c. 21*, quibus locis uterque significat se non desperare perfectum Oratorem oriri
 ali-

aliquando posse. Creberrime autem alter alterius orationem nominatim laudat, eique se assentire praedicat, ut Crassi Antonius *l. 1. c. 28.* (conf. *c. 25*), *60.* (conf. *c. 33.*), *l. 2. c. 9.* (conf. *l. 1. c. 12, 15*), *30.* (conf. *c. 29*); ut Antonii Crassus *l. 2. c. 57.* (conf. *c. 8.*), *l. 3. c. 6:* „ una est enim, quod' etc. (conf. *l. 2. c. 82:* „ et quamquam una fere" etc.), *c. 30.* (conf. *l. 2. c. 39*).

§ II.

Vis huius argumenti explicatur.

Iam quaeritur, quid hoc consensu Cicero spectaverit ad suam sententiam declarandam vel confirmandam. Crasum igitur si ex eius mente disputare constat, sequitur, omnia loca, quibus huic ceteri se assentire dicunt, idcirco inducta esse, quo magis ea sententia lectorum animis infingeretur; ipsum autem, si quando aliorum opinioni suum calculum adiiciat, eo ipso, quae ab iis dicta sint, ab omni dubitatione vindicare. Hinc etiam Caesaris disputationi magnum accedit pondus, quam laudando confirmat Crassus *l. 3. c. 53.* Eadem est Antonii ratio, si spectemus ea, quae ab isto dicuntur libro secundo, ubi *v. c.* et Catulus eius sententiam confirmat *c. 10.* et ipse Caesaris praeceptum e Ciceronis mente
flu-

fluxisse consensu suo probat *c.* 56. Quod autem in altera sermonis parte, quae *l.* 1. *c.* 48. sqq. continetur, iis consentit, quae Scaevola dixerat *c.* 9, 10, hinc minime efficitur eam esse Ciceronis sententiam, cum utrumque refellendi tantum causa induci ostenderit *Cap.* 3 § § 1, 3. Neque vero tantum hoc valet in iis, quae disputantes tamquam suam sententiam proferunt, sed passim etiam veterum philosophorum et rhetorum placita ab altero proposita vel alterum, vel eundem confirmantem videmus. unde quid ipse Cicero de iis sentiat, intelligi possit. Sic eloquentiam esse virtutem, Oratorem esse sapientem e Mnesarchi oratione referenti Antonio *l.* 1. *c.* 18. Crasus assentitur *l.* 3. *c.* 14, 18. Aliud exemplum est in Apollonio *l.* 1. *c.* 28. et in Menedemo *ib.* *c.* 19, cuius praeceptum „ Caput „ enim esse arbitrabatur Oratoris, ut et ipsis, apud „ quos ageret, talis, qualem se ipse optaret, „ videretur — et uti eorum, qui audirent, sic „ afficerentur animi, ut eos affici vellet Orator”, illic a se relatum, postea *l.* 2. *c.* 41. e sua persona tradit Antonius. Quin Crasus *l.* 1. *c.* 13. Graecorum obiectioni de Demosthene iam ante respondet, quam ea (*c.* 19.) ab Antonio memoratur. Nam de universa artis descriptione, quam e rhetoribus Crasus edit *l.* 1. *c.* 31, 32, supra monui *c.* 1.

§ III.

Inde maxime cognosci ostenditur Ciceronis sententiam, si quis aliquid prius a se negatum deinde concedit.

Inter varios modos, quibus Cicero de sua sententia mutuis sermonibus implicata passim aliquid significat et suspicari sinit, observasse mihi videor unum, qui, cum ad consensum apte referri possit, hoc eum capite complectendum, quia vero plurimum lucis affert, singulari illustrandum censui. Scilicet in istis dialogis, ubi ipse loquens inducitur, saepe post longiorem suam disputationem reliquos assentientes facit eaque concedentes, quae prius negaverint, quasi argumentorum vi et orationis probabilitate victos. Ita in *Bruto* c. 49. Atticus vulgi iudicium cum peritorum iudicio de oratore congruere negat, Ciceroni autem concedit c. 55. Et *Tusc.* l. 1. c. 12. adversarius cum animorum immortalitatem adeo pernegasset, ut de ea sibi persuaderi posse vix putaret, idem prorsus assentitur c. 23, 32. Aliud habetur exemplum *ib.* c. 5. coll. c. 11. et *Acad.* l. 4. c. 48. Causa quidem huius rei repetenda videtur a Ciceronis ingenio quaevis magna de se sentiente, tamquam sic disputationem instituisset, ut ea nemini non se

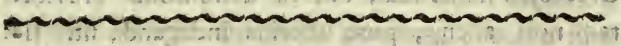
com-

commendare deberet. Quod si in illis quoque dialogis, ubi sub aliena persona latere voluit, idem accidere cernimus, quid impedit, quo minus eum idem consilium et hic sibi proposuisse arbitremur? Et in quinto quidem *de Finibus* libro *c.* 32. Q. Cicero se assentire testatur Pisoni, cuius e persona Marcum disserere satis ostendit Ernestus in eius libri argumento. Eandem esse rationem existimo nostri operis, ubi talia passim occurrunt, nempe *l.* 1. *c.* 35, 36 coll. *c.* 9, 10: porro *l.* 2. *c.* 12. coll. *c.* 11, unde colligitur, Ciceronem tunc re vera *laudationes* non praeceptis complectendas censuisse (1), denique *l.* 3. *c.* 36, ubi Cotta, qui *l.* 1. *c.* 62. dubitasset, utrius oratio sibi verior videretur, Crasso consentit, eoque ipso huius sententiam Cicero placuisse significat.

(1) Quod vero post ex eiusdem Antonii persona contraria docet *l.* 2. *c.* 84. (nam ea quoque tum, cum scriberet, ipsi persuasa fuisse arbitror); huc referri possunt ea, quae scribit *Orat. c.* 71: „potest enim non solum aliud mihi, ac tibi, sed *michi ipse* „*aliud alias videri: nec in hac modo re*” etc.

(20)
P A R S S E C U N D A

CICERONIS DE PERFECTO ORATORE SENTENTIA E CRASSI CETERORUMQUE DISPUTATIONIBUS DERIVATA, ET AD CAPITA QUÆDAM REDACTA PROPONITUR.



S E C T I O P R I M A.

QUID UNIVERSE DE PERFECTO ORATORE CICERO SENTIAT, EXQUIRITUR.



C A P U T P R I M U M.

PROPRIUM ORATORIS EST BENE DICERE.



Omnem disputationem ab eius rei, de qua agitur, definitione ordiri iubet Antonius *l. i. c. 48.* Cuius praeceptum secutus, initio investigandum putavi, quemnam Cicero his in libris Oratorem, quem

quem perfectum Oratorem intelligat. Quam rem rotius fere huius disquisitionis difficillimam esse intellexi, ut vix universa in breve quodam spatio contracta proponi posse videatur. Cum enim omnem Oratoris vim et in rebus et in verbis esse positam cuncti facile videant; de rebus quidem, siue de materia Oratori subiecta, tam vaga perque varias disputationes diffusa est Ciceronis sententia, ut, in definitionis brevitate non cadens, post uberius indaganda sit. Illud, quod ei placuisse e compluribus locis constat, nunc significare poterò: *Oratoris eiusque unius esse propriam orationem gravem, compositam, ornatam et ad hominum sensus accommodatam.* Ad hanc opinionem confirmandam triplex afferri potest locorum genus:

1^o. Ea, quibus ostendit reliquas artes eloquentia carere posse, Oratorem autem sine ea non consistere, Met si qui de alia arte ornate locuti sint, illam facultatem eos ab Oratore petiisse. Multi scilicet philosophi, ut Democritus, Plato, Carneades (*l. 1. c. 11.*, conf. *Orat. c. 20.*), medici quoque, ut Asclepiades, tum Philo architectus (*l. 1. c. 14.*) cum suis studiis dicendi facultatem coniunxerant. Unde facile quis existimaret, ornatam et politam orationem vel earum artium propriam, vel iis cum Oratore communem esse. Hoc autem acriter negat

gat Cicero. Itaque *l. 1. c. 11.* Crasum haec dicentem facit: „ etenim videmus iisdem de re-
 „ bus ieiune quosdam et exiliter — disputavisse
 „ neque ob eam rem philosophiae non satisfacisse,
 „ quod non habuerint hanc dicendi in-
 „ arte aliena facultatem”. Eandem sententiam
 uberius explicat Antonius *l. 2. c. 9.* his in-
 primis verbis: „ hoc certius nihil esse potest,
 „ quam quod omnes artes aliae sine eloquentia
 „ suum munus praestare possunt, Orator sine
 „ ea nomen suum obtinere non potest: ut ce-
 „ teri, si disertissimi sint, aliquid ab hoc habeant,
 „ hic nisi domesticis se instruxerit copiis, ali-
 „ unde dicendi copiam petere non possit.”

Quo loco *eloquentia* mihi simpliciter de ornata
 et copiosa oratione intelligendum videtur, non
 de praestanti illa facultate, quam *l. 1. c. 21.*
eloquentis nomine fuerat complexus. Tantum
 autem abest, ut illarum artium eloquentia pro-
 pria sit, ut orationis ornatum, si quando affer-
 rant, omnem ab Oratore petiisse putandae sint.
 Huc pertinet locus *l. 1. c. 12.* ubi Crasus post-
 quam egit de illis philosophis, qui elegantem
 dictionem neglexerant, haec ait: „ quid ergo
 „ interest? aut qui discernes eorum, quos no-
 „ minavi, ubertatem in dicendo et copiam ab
 „ eorum exilitate, qui hac dicendi varietate et
 „ elegantia non utuntur? Unum erit profecto;

E

„ quod

„ quod si, qui bene dicunt, *afferunt* (1) pro-
 „ prium; compositam orationem, et ornata[m] et
 „ artificio quodam et expolitione distinctam”.
 Similiter in extremo capite; „ atqui totus hic
 „ locus philosophorum proprius videtur: neque
 „ Orator, me auctore, umquam repugnabit:
 „ sed cum illis cognitionem rerum concesse-
 „ rit, — tractationem orationis — sibi assumet;
 „ hoc enim est proprium Oratoris, — oratio
 „ gravis et ornata, et hominum sensibus ac
 „ mentibus accommodata”. Apertius etiam c.
 II: „ quamobrem si ornate locutus est, sicut
 „ fertur et mihi videtur, physicus ille Demo-
 „ critus; materies illa fuit physici, de qua di-
 „ xit: ornatus vero ipse verborum Oratoris pu-
 „ tandus est. Et si Plato de rebus a civilibus
 „ controversiis remotissimis divinitus est lo-
 „ cutus, quod ego concedo: si item Aristote-
 „ les, si Theophrastus, si Carneades in rebus
 „ iis,

(1) Hanc vulgatam lectionem praefero subiunctivo
afferant, quem substituit Ernestus. Illud enim *unum*
 non referendum videtur ad *eos qui bene dicunt*; sed ad
 superiora, ut hic sit sensus: unum intererit, una re
 illorum ubertas ab horum exilitate discernitur: eam
 autem rem *ii, qui bene dicunt* (i. e. *Oratores*, ut pa-
 tet e comparatis l. 1. c. 6. l. 2. c. 2.) propriam af-
 ferunt, compositam orationem etc.

„ iis, de quibus disputaverunt, eloquentes, et
 „ in dicendo suaves atque ornati fuerunt: sint
 „ hae res, de quibus disputant, in aliis quibus-
 „ dam studiis: oratio quidem ipsa propria est,
 „ huius unius rationis, de qua loquimur et quae-
 „ rimus”. *c. 14:* „ Atque haud scio, an minus
 „ hoc vobis sim probaturus: equidem non du-
 „ bitabo, quod sentio, dicere. Physica ista
 „ ipsa et mathematica, et quae paulo ante cete-
 „ rarum artium propria posuisti, scientiae sunt
 „ eorum, qui illa profitentur. Illustrare autem
 „ oratione si quis istas ipsas artes velit, ad Ora-
 „ toris ei confugiendum est facultatem. Neque
 „ enim si Philonem illum architectum, qui
 „ Atheniensibus armamentarium fecit, constat
 „ perdiserte populo rationem operis sui reddi-
 „ disse, existimandum est, architecti potius ar-
 „ tificio disertum, quam Oratoris fuisse”: et
 paulo post: „ neque vero Asclepiades is, quo
 „ nos medico amicoque usi sumus, tum, cum
 „ eloquentia vincebat ceteros medicos, in eo
 „ ipso, quod ornate dicebat, medicinae facul-
 „ tate utebatur, non eloquentiae”. Quae Cras-
 so disputanti et Antonius consentit loco, quem
 iam attuli, *l. 2. c. 9.* et Catulus *c. 10:* „ tibi
 „ enim assentior, vestrum esse hoc totum, di-
 „ serte dicere, idque si quis in alia arte faciat,
 „ eum assumpto aliunde uti bono, non proprio,

„ nec suo”. Neque tantum eo sensu proprius Oratori vindicatur orationis ornatus, ut si qui alii homines copiose dixerint, aliena facultate utantur; sed ipsa eius rei praecepta et via a sola Oratoris arte petenda est, quod his verbis Antonius significat *l. 2. c. 9*: „ aut si via ulla, nisi ab hac „ una arte, traditur, aut argumentorum, aut „ sententiarum, aut denique descriptionis atque „ ordinis”. Cui sententiae cum opponi posse Cicero videret Aristotelis ac Theophrasti exemplum, qui cum essent philosophi, tamen de dicendi ornamentis scripsissent, haec obiicientem facit Scaevolam *l. 1. c. 10*, quem Crassus refellit *c. 13*. 2°. Frequenter Oratori facultas tribuitur de alienis artibus et studiis, si modo ea in tempus cognoverit, melius dicendi, quam illi ipsi, quorum eae sunt artes. Audiamus Crassum *l. 1. c. 12*: „ quidquid erit igitur quacumque „ ex arte, quocumque de genere, id Orator si „ tamquam clientis causam didicerit, dicet me „ lius et ornatus, quam ille ipse eius rei in „ ventor atque artifex”. Quam sententiam deinde illustrat exemplo Antonii *c. 14*, Sulpicii *c. 15*. et comparatione a poetis sumpta *c. 16*. Eandem laudando confirmat Antonius *l. 2. c. 9*: „ Orator de iis rebus, quae ceterarum artium „ sunt, si modo eas cognorit, optime potest di „ cere”. Add. *l. 3. c. 21*, ubi Crassus ostendit.

dit Oratorem, per illam orationis facultatem sibi propriam, in disputando de rebus in philosophia sitis ipsos philosophos facile superaturum. 3°. Talia loca inveniuntur, quibus etsi id non diserte doceat, tamen iusta conclusione effici possit, hanc Oratoris notionem eius animo informatam fuisse. Huc refero *l. 2. c. 27*, ubi Oratoris praecipua vis in eo ponitur, ut ea, quae dicenda sunt, ornate, copiose, varietate dicat. Et *ib. c. 44.* non rebus ipsis, sed *orationi* plurimum praesidii tribuitur ad auditorum animos permovendos. Historia propter *orationis flumen et varietatem* eius munus maximum dicitur *ib. c. 15.* Denique quod dixi propriam eius esse orationem, ad hominum sensus accommodatam, significat hoc Antonius *l. 2. c. 38*: „ haec enim „ nostra oratio multitudinis est auribus accom- „ modanda, ad oblectandos animos, ad impel- „ lendos, ad ea probanda, quae non aurificis „ statera, sed quadam populari trutina exami- „ nantur”.

Ex his, ni fallor, apparet, Ciceronem nihil magis Oratoris proprium existimasse, quam ipsam orationis facultatem, sine qua ne cogitari quidem Orator aut fingi possit, et cuius laudem ei concedere debeant reliquae artes. Nec abhorrent alia eiusdem scripta, e quibus unum alterumque locum non probandi causa (nam e li-
bris

bris de Oratore tota sententia elicienda est), sed ut insuper confirmem, afferre liceat. In *Orat. c.* 19. haec ait: „ sed iam illius perfecti Oratoris „ et summae eloquentiae species exprimenda „ est: quem hoc uno excellere, id est, oratio- „ ne, cetera in eo latere, indicat nomen ipsum. „ Non enim inventor, aut compositor, aut ac- „ tor haec complexus est omnia, sed et Graece „ ab eloquendo ῥήτωρ, et Latine eloquens dic- „ tus est. Ceterarum enim rerum, quae sunt „ in Oratore, partem aliquam sibi quisque vin- „ dicat: dicendi autem, id est eloquendi, ma- „ xima vis soli huic conceditur”. Et *de Offic.* l. 1. c. 1: est Oratoris proprium apte, distincte, „ ornate dicere”.

CAPUT SECUNDUM.

DE MATERIA ORATORI SUBIECTA ET COGNITIONE
AD ELOQUENTIAM TRACTANDAM NECESSARIA.

§ I.

*Duplex genus Oratorum Cicero distinguit.
Primum de vulgari Oratore.*

Ad materiam quod attinet Oratori subiectam et scientiam ei necessariam; frequenter incidimus in talia loca, quae distinctionem aliquam contineant inter *vulgarem* et *perfectum* Oratorem: de illo igitur Ciceronis sententia breviter exposita, quid huic tribuat, per oppositionem facilius patebit. Neque tamen hanc distinctionem adeo *statuere* videtur, quam potius ob rei difficultatem *admittere*. Primum huius rei vestigium apparet *l. 1. c. 15*, ubi postquam sic universam et propriam Oratoris vim definivit: „ is „ Orator erit, mea sententia, hoc tam gravi „ dignus nomine, qui *quaecumque* res incidet, quae sit dictione explicanda, prudenter, „ et

„ et compositae, et ornatæ, et memoriter dicat
 „ cum quadam etiam actionis dignitate”; mox
 sentit se nimium onus hominibus imposuisse.
 Itaque cum illo tempore Graeci rhetores, ut
 Crassus significat *l. 1. c. 11.* iudiciali tantum ac
 deliberativo genere munus oratorum definire so-
 lerent, hoc hominum inertiae concedit; Cicero,
 eumque, qui in istis generibus versetur, licet
 non perfecti Oratoris, tamen Oratoris nomine
 dignum censet. *conf. c. 6.* Huic ad eas causas
 tractandas praeter orationis facultatem, de qua
 superiore capite egi, necessarius est usus foren-
 sis, quo pertinet, „ ut sciat”, veluti Crassus
 ait *l. 3. c. 19.* „ aut negare oportere, quod ar-
 „ guere, aut, si id non possit, tum ostendere,
 „ quod is fecerit, qui insimuletur, aut recte
 „ factum, aut alterius culpa aut iniuria, aut
 „ ex lege, aut non contra legem, aut impru-
 „ dentia, aut necessario, aut non eo nomine
 „ usurpandum, quo arguatur, aut non ita agi,
 „ ut debuerit ac licuerit”. Eadem res dicitur
ib. c. 24: „ instrumentum forense, litigiosum,
 „ acre, tractum ex vulgi opinionibus”. Prae-
 terea vulgari illi Oratori perdiscendam commen-
 dat eam philosophiae partem, quae est de vita et
 moribus *l. 1. c. 13, 15.* Quae de reliquis arti-
 bus et studiis aliquando dicere opus est, ea in
 tempus assumere poterit ab hominibus earum re-
rum

rum peritis *l. 1. c. 15, 16.* Talem igitur vulgarem Oratorem, (minime confundendum cum eo, qui caufidici, proclamatoris et rabulae nomine notatur *l. 1. c. 46*) Crasus memorat *l. 1. c. 62*: „ verum ego non solum arbitrabar, his „ praesertim audientibus, a me informari oportere, qualis esse posset is, qui habitaret in „ subselliis, neque quidquam amplius afferret, „ quam quod caufarum necessitas postulat”, et *l. 3. c. 21.* Eundem Antonius *diserti* appellatione distinguit ab *eloquenti l. 1. c. 21*, et *copiosum* nomine opponit Oratori *sapienti*, i. e. perfecto *l. 2. c. 23.* Eaque vulgari cognitione contentum se profiteretur Sulpicius *l. 3. c. 36.*

§ II.

De Oratore perfecto.

In iisdem caufis forensibus et *communibus* (i. e. in quibus de republica disceptatur, vid. *l. 1. c. 49.*) quibus vulgarem illum comprehenderat Cicero, praecipue quoque versatur Orator summus et perfectus, vid. *l. 1. c. 12*: „ nam si quis „ erit, qui hoc dicat, esse quasdam oratorum „ proprias sententias atque caufas, et certarum „ rerum forensibus cancellis circumscriptam scientiam, fatebor equidem in his magis assidue „ ver-

„ versari hanc nostram dictionem”. Neque tamen iis definitur eius munus, quod contra latissime patet. Cum quidem essent antiqui rhetores, qui praeter illas causas infinitam de omnibus rebus quaestionem Oratori assignarent, hanc sententiam ex Antonii persona Cicero *l. 2. c. 15, 16* ita circumscribit, ut excludendo res in intimis doctrinis absconditas et a communi hominum vita semotas, illa omnia Oratori complectenda esse doceat, „ quae pertineant ad usum „ civium, morem hominum, quae versentur in „ consuetudine vitae, in ratione reipublicae, in „ hac societate civili, in sensu hominum commu- „ ni, in natura, in moribus”. Nihil igitur est in his rebus, quod quidem graviter ornateque dici debeat, quin sit summi Oratoris proprium. Multa huc afferri possunt loca, dummodo teneamus illam Antonii exceptionem. Crassus *l. 1. c. 13 in fine*; „ Oratorem plenum atque perfectum „ esse eum dicam, qui de omnibus rebus possit „ varie copioseque dicere”. Nec non *l. 3. c. 20*: „ illa vis autem *eloquentiae* (quod vocabulum de perfecti Oratoris facultate intelligendum, sicut Antonius *l. 1. c. 21. eloquentem memoraverat)*” tanta est, ut omnium rerum, „ virtutum, officiorum, omnisque naturae, quae „ mores hominum, quae animos, quae vitam „ continet, originem, vim, mutationesque te- „ ne-

„ neat; eadem mores, leges, iura describat,
 „ rempublicam regat, omniaque, ad quaecun-
 „ que rem pertineant, ornate copioseque dicat”.
 Antonius *l. 2. c. 8. in fine*: „ neque enim ulla
 „ non propria Oratoris est res, quae quidem or-
 „ nate dici graviterque debeat”. Iraque ad eius
 munus pertinent laudatio, cohortatio, consola-
 tio aliaque officia, quae recenset Antonius *l. 2.*
c. 10 – 18, praesertim etiam historia, *ib. c. 9,*
12 – 16. Hinc *l. 1. c. 11* Crasus Platonem sibi
 summum Oratorem visum esse dicit, et *l. 3. c.*
32 Socrates a Catulo dicitur „ eloquentior —
 „ et disertior, et, ut tu appellas, copiosior et
 „ melior Orator”; quorum tamen neuter ullam
 causam forensam attigerat.

Cum igitur materies Oratori subiecta nullis
 fere terminis circumscripta sit, „ dicendi autem
 „ virtus, nisi ei, qui dicit, ea, de quibus di-
 „ cit, percepta sint, extare non possit” (ut ait
 Crasus *l. 1. c. 11*, *conf. c. 12, 14 in fine*);
 consequitur maximam plurimarum rerum cogni-
 tionem Oratori necessariam esse. Crasus *l. 3.*
c. 14 „ verum enim Oratori”, inquit, „ quae
 „ sunt in hominum vita, quandoquidem in ea
 „ versatur Orator, atque ea est ei subiecta ma-
 „ teries, omnia quaesita, audita, lecta, dispu-
 „ tata, tractata, agitata esse debent”. Hinc
 idem paulo post eloquentiam appellat vim,
 „ quae

„ quae scientiam complexa rerum sensa mentis
 „ et consilia sic verbis explicat” etc. Et c. 30
in fine et 31. haec dicit: „ non enim solum
 „ acuenda nobis neque procudenda lingua est,
 „ sed onerandum complendumque pectus maxi-
 „ marum rerum et plurimarum suavitate, copia,
 „ varietate. Nostra est enim — omnis ista pru-
 „ dentiae doctrinaeque possessio” etc. Quibus
 autem rebus ea cognitio contineatur, aliquanto
 fusius persequendum est, si prius nonnulla dixerō
 de ratione, qua eas addisci vult Cicero. Cete-
 rum Oratorem sine uberrima scientia perfectum
 esse non posse, ex ipsius etiam persona docetur
l. 1. c. 6. et l. 2. c. 1 et 2.

§ III.

De modo doctrinae illius addiscendae.

Ciceronis sententiae priore § expositae hoc
 obiici poterat: Oratores in tantis occupationi-
 bus, quas forum, exercitatio, cetera negotia
 afferrent, non posse satis temporis tribuere cunc-
 tis illis rebus addiscendis, quibus multi homines
 rotas aetates consumsissent. Hoc igitur ipse sibi
 obiicit ex Antonii persona *l. 1. c. 18. init. c. 51.*
init. et c. 59, qui refellitur a Crasso. Dixerat hic
 iam *l. 1. c. 12 in fine* Oratorem philosophis cog-
 ni-

nitionem rerum concedere, quod in ea solum
 „ illi voluerint elaborare”, et *c. 13 in fine*
 „ esse quasdam artes proprias eorum, qui in
 „ his cognoscendis atque tractandis studium suum
 „ omne posuissent”. Sed idem fusius explicat
l. 3. c. 23, 31, cuius disputationis haec sit
 summa: sine doctrina (quod quidem de iuris ci-
 vilis cognitione contendérat Antonius *l. 1. c. 59.*)
 illae res percipi nequeunt, „ neque tam est acris
 „ acies in naturis hominum et ingenii, ut res
 „ tantas quisquam, nisi monstratas, possit vide-
 „ re”. Sed non adeo difficile est eas addiscere,
 dummodo bonus magister et acre adsit ingenium;
 neque enim sequendus est mos eorum, „ qui ip-
 „ sarum artium tractatu delectati, nihil in vita
 „ sunt aliud acturi”; sed tantum assumendum,
 quantum ad usum sufficiat et *elementa rerum*
 cognoscenda, (id enim esse videtur *c. 31. fon-*
tes videre) quae quis satis felici praeditus inge-
 nio celeriter percipit.

CAPUT TERTIUM.

DE VARIIS SCIENTIAE GENERIBUS:

§ I.

Oratori perfecto philosophia necessaria est.

Cicero sua aetate philosophiam ab eloquentia separatam haberi, passim in hoc opere queritur. Nimirum antiquissimis temporibus omnium rerum, quae ad vitam hominum et mores pertinerent, cognitio coniuncta erat cum dicendi facultate et communi nomine *sapientia*, deinde *philosophia* vocabatur, qua instructi homines suis civitatibus praeerant. In huius rei exemplum afferuntur e Graecis Lycurgus, Pittacus, Solon (l. 3. c. 15. ubi locus: „ hinc illi” etc. per breviloquentiam sic intelligendus videtur: ab hac rerum scientia et dicendi vi profecti eaque instructi Lycurgi, Pittaci, Solones ad rempublicam acceserunt ac nominis celebritatem nacti sunt), praeterea Theramenes, Dion, Epami-

non-

nondas, alii, praesertim autem Pericles ac Demosthenes (*l. 3. c. 16, 19, 34*): e Romanis Coruncanii, Fabricii, Catones, Scipiones, qui cuncti rerum maximarum scientiae, id vero est *philosophiae*, operam dederunt: nam Demosthenem etiam, de quo dubitabatur, Platonis auditorem fuisse Cicero putabat, ut patet e *l. 1. c. 20*, nec non e *Brut. c. 31. Orat. c. 4.* Alii vero republica quidem abstinerunt seque totos ad rerum cognitionem converterunt, sed tamen etiam valuerunt eadem et cogitandi et dicendi prudentia, quales fuere Pythagoras, Democritus, Anaxagoras (*l. 3. c. 15*), Gorgias, Thrasymachus, Hocrates, (*c. 16, 32*). Iam vero Socrates existit, qui philosophiam ab Oratore segregaret, huiusque munus iudiciis tantum et concionibus definiret, idque Socratici deinceps, qui varias ipsi familias condiderunt, secuti sunt. Vid. *l. 1. c. 11, 13. l. 3. c. 15, 16.* Hinc vero factum est, ut Oratores quoque philosophiam despicerent et in rhetorum libris nihil de virtute, de diis immortalibus, de republica, de similibus rebus inveniretur, *l. 1. c. 19, l. 3. c. 19, 20, 21 in fine.* Atque hoc Cicero vocat (*l. 3. c. 16.*) „ discidium illud — linguae atque cordis „ absurdum sane et inutile et reprehendendum, „ ut alii nos sapere, alii dicere docerent”. Et huius rei indignitate commotus pluribus locis phi-
lo-

lofophorum arrogantiam notat, ut *l. 1. c. 42, 43, 49, 50. l. 3. c. 31.* Statuit igitur, ut veteres illi philosophiam (five sapientiam) cum eloquentia coniunxissent, ita nunc quoque si quis Orator ad illorum magnitudinem adspirare vellet, ei philosophiam esse asumendam, nec eam a summi Oratoris perfectione abesse posse *l. 3. c. 35.* Hinc *l. 2. c. 23. extr.* pro *perfecto* Oratore ponit *sapientem*, et *ib. c. 80* coniungit *sapientiae laudem et eloquentiae*, conf. *l. 1. c. 18, 23. l. 3. c. 18.* Fuit eadem sententia Mnesearchi et Charmadae (*l. 1. c. 18*), cuius quidem disputationem sibi fidem fecisse profitetur Antonius *c. 20.* Cum autem iam sic univérse philosophiam Oratori necessariam esse appareat, tum tria sunt, in quibus haec necessitas praecipue cernatur.

1°. Quod in Oratore maximum est, ut quocumque velit, hominum animos trahat (*l. 1. c. 19, conf. l. 2. c. 41*), id sine diligentissima perinvestigatione naturae humanae et causarum, quibus mentes permoventur, effici nequit; ea vero cognitio ad intimam philosophiam pertinet. Hanc igitur philosophiae partem, ut supra vidimus, ne a vulgari quidem abesse voluit Oratore, nedum a perfecto. Itaque Charmadae sententiae, quam refert Antonius *l. 1. c. 19*: „ et uti „ eorum, qui audirent, sic afficerentur animi, „ ut eos affici vellet Orator: quod item fieri „ nul-

„ nullo modo posse, nisi cognosceret is, qui
 „ diceret, quot modis hominum mentes, et qui-
 „ bus rebus, et quo genere orationis in quam-
 „ que partem moverentur; haec autem esse pe-
 „ nitus in media philosophia reclusa atque ab-
 „ dita”, convenit Crassi disputatio c. 12.
 „ Quis enim nescit, maximam vim existere
 „ Oratoris in hominum mentibus vel ad iram,
 „ aut ad odium, aut dolorem incitandis, vel ab
 „ hisce iisdem permotionibus ad lenitatem mise-
 „ ricordiamque revocandis? quare nisi qui na-
 „ turas hominum, vimque omnem humanitatis,
 „ causasque eas, quibus mentes aut incitantur,
 „ aut reflectantur, penitus perspexerit, dicen-
 „ do, quod volet, perficere non poterit. At-
 „ qui totus hic locus philosophorum proprius
 „ videtur: neque Orator me auctore unquam
 „ repugnabit”, et c. 14: „ num admoveri possit
 „ oratio ad sensus animorum atque motus vel
 „ inflammandos, vel etiam extinguendos (quod
 „ unum in Oratore dominatur), sine diligentis-
 „ sima perinvestigatione earum omnium rationum,
 „ quae de naturis humani generis ac moribus a
 „ philosophis explicantur”. Atque ea ipsa,
 „ quae Antonius in contrariam partem assert c. 51,
 „ ad confirmandum composita sunt; vid. modo *P.*
I. c. 3. § 1. conf. etiam quae ipse Cicero monet
L. 1. c. 5: omnes animorum motus” etc.

2°. Virtutum et vitiorum cognitione, quae est etiam philosophiae pars, in laudando et vituperando carere non possumus. Ad hoc ipsum demonstrandum Antonius laudandi praëcepta fusius persequitur *l. 2. c. 85.*

3°. Exercitationem in utramque partem disputandi, vel contra omne, quod propositum sit, copiose disserendi, quae fuit olim Oratoris propria sive, eorum, a quibus omnis de rebus forensibus dicendi ratio et copia petebatur, iam philosophi sibi arrogarunt. *l. 1. c. 62. l. 3. c. 27.* Est autem ea Oratori utilissima cum ad exercendam dicendi facultatem (*l. 1. c. 34, conf. etiam Tusc. l. 2. c. 3*), tum ad ipsum usum in exornanda oratione (*l. 3. c. 29.*); ut vel sine ea perfectus Orator consistere nequeat *l. 3. c. 19, 21.* Cuius facultatis egregium exemplum in huius ipsius operis libro primo Cicero praebet; ubi Crasus et Antonius in contrariam partem ita disputant, ut in fine Sulpicius et Cotta dubitent, „ utrius oratio propius ad veritatem videretur accedere”. *l. 1. c. 62.*

§ II.

Quaenam ei disciplina maxime conveniat.

Cum igitur Oratori sapientia necessaria sit,
eam

eam autem philosophi sibi vindicaverint, illi nihil restat, nisi ut ab his asumat id, quod sibi ereptum est. Vid. *l. 3. c. 27*: „ sed quoniam” etc. *c. 31*: „ quae quoniam iam aliunde non „ possumus, sumenda sunt nobis ab iis ipsis, a „ quibus expilati sumus”. Quaeritur autem, quaenam familia earum, quae nunc existant, Oratori maxime apta sit. Quatuor sectae a Cicerone in iudicium vocantur, Stoïci, Epicurei, Peripatetici et Academici, siquidem ceterae iam diu ante eius aetatem extinctae erant, ut refert *l. 3. c. 17*. Ac Stoïcorum quidem philosophia duabus de causis ab Oratore perfecto, cum propter ipsa placita, tum propter dicendi genus, quo utuntur. Itaque Antonius *l. 1.* ostendens, philosophiam Oratori non adhibendam esse, exempla sumit a Stoïcis, et in iis quidem perstringendis ipsius Ciceronis sententiam exprimit. Reprehenduntur autem in eo, quod statuunt nullos esse animorum motus *l. 2. c. 51*; quod vetant orationis vehementiam ac traegodias adhibere *ib. 53*; „ quod omnes, qui „ sapientes non sint, servos, latrones, hostes, „ insanos esse dicunt, neque tamen quemquam „ esse sapientem” *l. 3. c. 18*. Porro dicendi genus, quo utuntur, nimis est subtile, ieiunum, aridum et vulgi auribus minime accommodatum, *ib. et l. 2. c. 38*. Neque dialectica, qua illi

Inprimis valent, Oratori multum prodest (*ib.* contraria docet *Brut. c. 90. Orat. cap. 32*), excepta ea parte, quae versatur in ambiguis distinguendis, quae Oratori cum dialecticis communis esse debet. *l. 2. c. 26.* De Epicureis, unus locus est *l. 3. c. 17*: „ ea philo-
 „ phia, quae suscepit patrocinium volupta-
 „ tis — procul abest — ab eo viro, quem
 „ quaerimus, et quem auctorem publici confi-
 „ lii — esse volumus — ego non quaero
 „ nunc, quae sit philosophia verissima, sed
 „ quae Oratori coniuncta maxime”. Reliqui
 sunt Peripatetici et Academici recentiores, quo-
 rum illi propriam sibi vindicaverant exercitatio-
 nem de omnibus rebus in utramque partem dis-
 putandi. Vid. *l. 1. c. 10*: „ Peripatetici autem
 „ etiam haec ipsa, quae propria Oratorum pu-
 „ tares esse adiumenta atque ornamenta dicen-
 „ di, ab se peti vincerent oportere” (ubi *adi-*
umenta sunt illa ipsa exercitatio, quam eodem
 nomine significat Catulus *l. 3. c. 22*); porro
c. 62. l. 3. c. 21. Academia vero, quam con-
 diderat Arcesilas (etsi nonnunquam idem ei tri-
 buitur mos, ut *l. 3. c. 27.*) proprie tamen id
 agebat, ut contra omne, quod esset propo-
 situm, ubere disfereret. Vid. *l. 1. c. 10*: „ Insta-
 „ ret Academia” etc. *l. 3. c. 18.* et conf. *de*
Fin. l. 5. c. 4. Has igitur Cicero philosophias
 Ora-

Oratori perfecto maxime commendat, *l. 3. c. 19, 21*, et ipse divisionem *generum ambigui* ab iis sumtam proponit *c. 28, 29*. Videtur autem hac in re neutram potissimum alteri praeposuisse, nisi quis Academiam ei magis tamen placuisse efficere vellet e *l. 2. c. 38*, ubi Critolao praefertur Carneades; quam sententiam adiuvant etiam *Orat. c. 3. Orat. Part. c. 40*. Ceterum de tota hac re conf. *Dial. de caus. corr. eloq. c. 31. ibique Gronovius*.

§ III.

Quo modo philosophia utendum sit.

Antonius *l. 1. c. 51 – 55* id agens, ut philosophiam Oratori nocere potius, quam prodesse ostenderet, speciosa sane proferebat. Sed nimirum ille (et in eo vertebatur omne disputationis vitium) ipsi philosophiae tribuebat, quod tantum tribuendum esset modo, quo eam adhiberet Orator, Huic enim abstinendum ab eruditis disputationibus ad vulgi aures haud accommodatis et ab isto dicendi genere, quod e Ciceronis mente significat idem Antonius *ib. c. 18*.
 „ Aliud enim mihi quoddam genus orationis es-
 „ se videtur eorum hominum, de quibus paulo
 „ ante dixisti, quamvis illi ornate et graviter
 „ aut

„ aut de natura rerum, aut de humanis rebus
 „ loquantur. Nitidum quoddam genus est ver-
 „ borum et laetum, sed palaestrae magis et
 „ olei, quam huius civilis turbac ac fori”. Phi-
 losophia contra ad exemplum illorum veterum
 Periclis, Coruncanii etc. traducenda est „ ad
 „ hanc civilem scientiam, quo pertinet et quam
 „ intuetur”, ut Crassus docet *l. 3. c. 31*. Et
 is quidem, qui forum et causas tractat (nam
 historia, quae et ipsa ad Oratoris munus refer-
 tur, leniore tamen utitur genere dicendi *l. 2. c.*
15); sed forensis Orator ad philosophiae uber-
 tatem adiungere debet *nervos forenses*, i. e. ro-
 bur et vehementiam orationis. Vid. *l. 3. c. 21*:
 „ quique ad eam rationem adiungat hunc rhe-
 „ toricum usum, moremque exercitationemque
 „ dicendi, is sit verus, is perfectus, is solus
 „ Orator. Nam neque sine forensibus nervis
 „ satis vehemens et gravis, nec sine varietate
 „ doctrinae satis politus et sapiens esse Orator
 „ potest”. Conf. *l. 2. c. 16*: „ hisce autem
 „ ipsis de rebus ut ita loquarur, ut ii, qui iu-
 „ ra, qui leges, qui civitates constituerunt,
 „ locuti sunt, simpliciter et splendide, sine ul-
 „ la serie disputationum et sine ieiuna concerta-
 „ tione verborum”. Porro ei vitanda est om-
 nis suspicio et opinio philosophiae, quippe quae
 animos eorum, qui audiunt, ab Oratore alienet
 eius-

eiusque auctoritatem diminuat, *l. 1. c. 51* et *l. 2. c. 36*, ubi *Graecae res* intelliguntur philosophia, ut vel patet ex initio *capitis 37*.

§ IV.

De iure civili, historia etc.

Proximus a philosophia locus tribuitur *iuris civilis* cognitioni. Vulgari quidem Oratori minus necessaria est, qui, si quando opus sit, peritos adire poterit. *l. 1. c. 15*. Atque sic Antonii disputatio *l. 1. c. 57—60*, si ad vulgarem illum referatur, Ciceronis sententiae convenit. Oratorem autem perfectum (is enim significatur his verbis *c. 37*; „eum, qui hanc „personam susceperit, ut amicorum controversias causasque tueatur, laborantibus succurrat, aegris medeatur, afflictos excitet”) *iuris civilis* cognitione minime cavere posse, fuisse ostendit Crasus *c. 35—46*. Illi „perdiscendum ius civile, cognoscendae leges”; ut ait idem *c. 34*. Hanc sententiam Antonius quoque tueri videtur *l. 2. c. 33*, ubi certe queritur de *Iurisconsultis*, quorum culpa factum esset, ut Oratores a iure discendo deterrerentur. Conf. etiam ipse Cicero *l. 1. c. 75*: „neque legum „aut *iuris civilis* scientia negligenda est”.

Ora-

Oratori summo praeterea commendatur *iuris publici* cognitio, quod quid sit, optime explicari videtur *l. 1. c. 34*: „senatoria consuetudo, „disciplina reipublicae, iura sociorum, foedera, „pactiones, causa imperii”. Historia quoque ei tenenda est, et memoria antiquitatis, ut, quotiescunque opus sit, iusta suppetat exemplorum copia. De qua tota re vid. *l. c.* et *l. 1. c. 14*: „num apud populum de legibus iubendis aut „vetandis: num in senatu de omni reipublicae „genere dici sine summa rerum civilium cogni- „tione et prudentia”; *c. 46. l. 2. c. 30*, nec non *l. 1. c. 5*: „tenenda praeterea est omnis „antiquitas exemplorumque vis”.

Denique requiritur, ut omnibus artibus humanioribus et libero dignis perpolitus sit, sine quibus neminem in Oratorum numero habendum censet Crasus *l. 1. c. 16*; quo respicit etiam Antonius *l. 2. c. 17*: „omnium ceterarum oratio, mihi crede, ludus est homini non hebeti, neque inexercitato, neque *communium „literarum et politioris humanitatis* experti”. Praesertim quidem huc referre licet literarum studium et veterum Oratorum ac poetarum cognitio, quam duplici de causa commendat. Primum enim eâ Latine loquendi elegantia expolitur et augetur, ut ait Crasus *l. 3. c. 10*. Tum lepos, qui plurimum in oratione valet, oritur qui-

quidem e naturali ingenii felicitate; sed illis tamen studiis multum adiuvatur, id quod Crassus dicit *l. 1. c. 34*: „libandus etiam ex omni genere, nere facetiarum quidam lepos”. His autem ipsis facetiis, si quando adhibeantur, apparet Oratorem esse „politum hominem, *eruditum*, urbanum”, ut ait Caesar *l. 2. c. 58*. Idem vocabulum *eruditio* in eadem re Cicero usurpat *l. 1. c. 5*: „accedat eodem” etc. et *l. 2. c. 35*: „ut *erudita* sit (oratio)”; alio nempe sensu, quam quo philosophis *oratio erudita* tribuitur in *Paradoxorum Proöemio* aliisque locis. Nec excluditur armorum ars et palæstra, quippe quae actioni plurimum utilitatis afferunt. *l. 3. c. 59*.

CAPUT QUARTUM.

DE SUMMA MUNERIS ORATORII MAGNITUDINE.

§ I.

De huius rei praestantia.

Perfecti Oratoris munus ita his in libris exponitur, ut disferentes tamen haud uno loco significant eam rem tantam esse, quae neque suis disputationibus, neque rhetorum praecipis comprehendi possit. Vid. Crasus *l. 1. c. 46. extr. l. c. 14:* „ quare omnes istos, me auctore, deridete atque contempnite, qui se horum, qui nunc ita appellantur, rhetorum praecipis omnem Oratorum vim complexos esse arbitrantur, neque adhuc, quam personam teneant, aut quid profiteantur, intelligere poterunt”. Idem *ib. c. 20.* omnes rhetores vocat: „ perridiculos. Scribunt enim”, inquit, „ de litium genere, et de principiis et de narrationibus. Illa vis autem eloquentiae tanta „ est”

„ est” etc. nec alia de causa duos illorum lepi-
 de irridet c. 21. *in fine*. Vid. porro c. 30:
 „ quare non est paucorum libellorum hoc mu-
 „ nus, ut ii, qui scripserunt de dicendi ratio-
 „ ne, arbitrati sunt, neque Tusculani, atque
 „ huius ambulationis antemeridiana, aut nos-
 „ trae pomeridiana sessionis”, et Antonius l. 2.
 c. 19, 20: „ omninoque in hoc omnis est er-
 „ ror, quod existimant, artificium esse hoc
 „ quoddam non dissimile ceterorum, cuiusmo-
 „ di de ipso iure civili hesterno die Crasus
 „ componi posse dicebat: ut genera rerum pri-
 „ mum exponerentur — deinde singulorum ge-
 „ nerum partes — tum verborum omnium de-
 „ finitiones — sed hoc si in iure civili, si eti-
 „ am in parvis aut mediocribus rebus doctiores
 „ assequi possunt; non idem sentio tanta hac
 „ in re tamque immensa posse fieri”. Ad hanc
 vero magnitudinem (quam etiam Crasus signifi-
 cat l. 1. c. 28: „ hac re, quam constat esse
 „ maximam”) duo referri possunt, alterum *prae-*
stantia, alterum *difficultas*”.

Oratore summo et absoluto, qui sapientiam
 cum dicendi facultate coniungeret, nihil Cice-
 roni praestantius visum est, si ad hos quidem
 libros attendimus, ubi creberrime illam rem ver-
 bis ad coelum extollit, et quoties in id argu-
 mentum delapsus fuerit, vix modum aut finem
 invenire sibi potest. Universe hac de re legantur

tur *l. 1. c. 8, 46, l. 2. c. 8, 9.* Ipsi *Oratoris* nomini gravitas quaedam inesse significatur *l. 1. c. 15, 26, 46,* ubi venuste respicitur ad antiquam eius vocabuli vim, qua sumebatur pro *legato*, ut vel notum e *Virg. Aen. l. 7. vs. 153.* Eloquentia vero *Virtus* appellatur *l. 1. c. 18. l. 2. c. 84. l. 3. c. 14.* (quem locum laudat Quinctilianus eique assentitur *l. 2. c. 20.*) *c. 18.* Eadem dicitur *l. 2. c. 27:* „Oratoris vis illa
 „divina virtusque”. conf. *c. 20:* „alterum di-
 „vinitatis mihi cuiusdam videtur”, *l. 1. c. 46:*
 „eius artis, cuius cum ipsa natura magnam ho-
 „mini facultatem daret, tamen esse Deus puta-
 „batur; ut et ipsum, quod erat hominis pro-
 „prium, non partum per nos, sed divinitus ad
 „nos delatum videretur”, et *l. 3. c. 35:* „fin-
 „quaerimus, quid unum excellat ex omnibus,
 „docto Oratori palma danda est”. Sed si iam
 singula persequi velimus, in quibus ea cernatur
 excellentia, modo laudem duci videmus a iu-
 cunditate; ut *l. 1. c. 8:* „age vero ne semper
 „forum, subsellia, rostra, curiamque medite-
 „re, quid esse potest in otio aut iucundius,
 „aut magis proprium humanitatis, quam sermo
 „facetus ac nulla in re rudis”? et *l. 2. c. 8:*
 „nam, ut usum dicendi omittam — tanta ob-
 „lectatio est in ipsa facultate dicendi, ut nihil
 „hominum aut auribus, aut mentibus iucundius
 „percipi possit. Qui enim cantus moderatae
 „ora-

„ orationis pronuntiatione dulcior inveniri po-
 „ test? quod carmen artificiosa verborum con-
 „ clusione aptius? qui actor in imitanda, quam
 „ Orator in suscipienda veritate iucundior? quid
 „ autem subtilius, quam acutae crebraeque sen-
 „ tentiae? quid admirabilius, quam res splen-
 „ dore illustrata verborum? quid plenius, quam
 „ omni rerum genere cumulata oratio”? modo
 ab eorum, qui audiunt, admiratione et clamori-
 bus, ut *l. 3. c. 14*, conf. *l. 1. c. 33*: „ haec
 „ sunt quae clamores et admirationes in bonis
 „ Oratoribus efficiunt”; modo inde, quod prae-
 clarum sit ea re hominibus antecellere, quam ipsi
 homines bestiis praestent, ut *l. 1. c. 8*: „ hoc
 „ enim uno praestamus vel maxime feris, quod
 „ colloquimur inter nos, et quod exprimere di-
 „ cendo sensa possumus. Quamobrem quis hoc
 „ non iure miretur, summeque in eo elaboran-
 „ dum esse arbitretur, ut, quo uno homines
 „ maxime bestiis praestent, in hoc hominibus
 „ ipsis antecellat”? (conf. *de Inv. l. 1. c. 14*
Quinct. l. 2. c. 16.): modo a tutela et praesidio,
 quod Orator aut sibi, aut aliis afferre potest,
 ut *l. 1. c. 8*: „ quid tam porro regium, tam li-
 „ berale, tam munificum, quam opem ferre
 „ supplicibus, excitare afflictos, dare salutem,
 „ liberare periculis, retinere homines in civita-
 „ te? Quid autem tam necessarium, quam tene-

„ore semper arma, quibus vel tectus ipse esse
 „possis, vel provocare improbos, vel te ul-
 „tisci lacesitus” (1)? *c.* 37: „, qui hanc per-
 „sonam suscepit, ut amicorum controversias
 „causasque tueatur, laborantibus succurrat, ae-
 „gris medeatur, afflictos excitet”? *c.* 46: „, tum
 „qui scelus fraudemque nocentis possit dicen-
 „do subicere odio civium, supplicioque con-
 „stringere: idemque ingenii praesidio innocen-
 „tiam iudiciorum poena liberare”; *l.* 2. *c.* 9:
 „eadem facultate et fraus hominum ad perni-
 „ciem et integritas ad salutem vocatur”. Sum-
 „mum autem ponitur in ea vi, quam habet Ora-
 „tor ad civitates constituendas et regendas, ad
 „senatum aut populum excitandum, sedandum,
 „quoquo velit, flectendum. Vid. rursus *l.* 1. *c.* 8:
 „neque vero mihi quidquam — praestabilis
 „videtur, quam posse dicendo tenere hominum
 „coetus, mentes allicere, voluntates impelle-
 „re, quo velit: unde autem velit, deducere.
 „Haec una res in omni libero populo, maxi-
 „meque in pacatis tranquillisque civitatibus,
 „praecipue semper floruit semperque dominata
 „est. Quid enim est — tam potens tamque
 „mag-

(1) Posteriorem huius sententiae partem inde a
 verbis: „, quid autem” videtur e Platonis Gorgia li-
 basse.

„ magnificum, quam populi motus, iudicium
 „ religiones, senatus gravitatem unius oratione
 „ converti”? *c. 46:* „ idemque languentem la-
 „ bentemque populum aut ad decus excitare,
 „ aut ab errore deducere, aut inflammiare in im-
 „ probos, aut incitatum in bonos mitigare: qui
 „ denique quemcumque in animis hominum mo-
 „ tum res et causa postulet, eum dicendo vel
 „ excitare possit, vel sedare”? *l. 2. c. 8:* „ qui
 „ (usus dicendi) in omni pacata et libera civi-
 „ tate *dominatur*”. Hinc quoque statuit homi-
 „ nes incultos eloquentiae vi ad societatem ci-
 „ vilem traductos esse, *l. 1. c. 8:* „ ut vero ad
 „ illa summa veniamus: quae vis alia potuit aut
 „ dispersos homines unum in locum congrega-
 „ re, aut a fera agrestique vita ad hunc huma-
 „ num cultum civilemque deducere, aut iam
 „ constitutis civitatibus leges, iudicia, iura
 „ describere”? *conf. de Inv. l. 1. c. 2. Quint.*
l. c. Ac propterea, quod Orator tantum in re-
 „ publica locum tenet, eundem virum bonum es-
 „ se vult *l. 2. c. 20. l. 3. c. 14:* „ quae quo ma-
 „ ior est vis, hoc est magis probitate iungen-
 „ da summaque prudentia: quarum virtutum ex-
 „ pertibus si dicendi copiam tradiderimus, non
 „ eos quidem Oratores effecerimus, sed furen-
 „ tibus quaedam arma dederimus” (1). Quod

(1) Hic perperam videtur Ernestus parenthesin po-
suis-

„nita multitudine hominum existere unum,
 „qui id, quod omnibus natura fit datum, *vel*
 „*solus*, *vel cum paucis* facere possit”? et *l. 2.*
c. 46: „cum professus sis, te id posse facere,
 „quod pauci”, ut iam omittam, quae Cicero
 e sua persona disputat in praefatione libri primi
Perfectus autem sive *eloquens* fortasse nemo in-
 ventus est, ut Antonius e suo libro refert *l. 1.*
c. 21, cui consentit Scaevola *c. 17*: „, quas ego,
 „si quis” etc.) Hinc appellat Crasus *l. 3. c.*
19: „praeclaram et eximiam *speciem* Oratoris
 „perfecti”, quae vox e Platonico *idea* expres-
 sa significat aliquid summum et perfectissimum,
 quod non existat, sed animo tantum concipia-
 tur. vid. *Orat. c. 2, 3*. Forfan etiam hac de
 causa pro *informare*, *describere* dicit *quaerere*,
ib. c. 17: „ab eo viro, quem *quaerimus*”, et
l. 1. c. 21, 26. Neque tamen quod Scaevola
l. c. addit: „aut vero si esse posset”, Ciceronis
 menti convenire videtur, qui contra ea spem
 non dissimulat, fore aliquando, ut talis vir ex-
 sistat. Vid. modo, quae respondet Crasus *ibi-*
dem, et quae Antonius adiungit *c. 21*. Diffi-
 cultas vero cum oriatur ex iis, quae Oratori
 adesse debent, augetur etiam, si respicimus ad
 eos, qui audiunt. „Magnum quoddam”, Cras-
 sus inquit *l. 1. c. 25*, „est onus atque munus,
 „suscipere atque profiteri, se esse, omnibus

„ silentibus, unum maximis de rebus, magno
 „ in conventu hominum, audiendum. Adest enim
 „ fere nemo, quin acutius atque acrius vitia in
 „ dicente, quam recta videat: ita quidquid est,
 „ in quo offenditur, id etiam illa, quae laudan-
 „ da sunt, obruit”. Hac de causa neminem,
 nisi timide, ad dicendum accedere vult *c. 26.*
 Difficillimum autem ex Oratoris operibus est iu-
 dicialium contentio, ut docet Antonius *l. 2. c.*
17: „ in causarum contentioibus magnum est
 „ quoddam opus, atque haud sciam, an de hu-
 „ manis operibus longe maximum: in quibus”
 etc. quo respicit etiam *c. 24. init.*

CAPUT QUINTUM.

QUIBUS REBUS FORMETUR ORATOR.



§ I.

De natura.

Quibus rebus Orator formaretur, cum alii aliter definivissent, omnia, quae de illa re Cicero his in libris monuit, his tribus complecti posse mihi videor, *natura, exercitatione, arte.* Naturae quidem princeps tribuitur locus *l. 1. c. 25, l. 2. c. 87*: „ confiteor equidem huius boni naturam esse principem, sicut earum rerum, de quibus ante locutus sum, omnium”, eiusque dona maxima in Oratore requiruntur, quippe qui summam in omni genere perfectionem intue-ri debeat, et cuius vitia, si qua commiserit, tam acriter ab iis, qui audiunt, observentur, ut docet Crassus *l. 1. c. 25, 26*, Antonius *ib. et c. 28*. Ea vero dona partim ad animum, partim ad corpus pertinent. Animo adsint oportet „ celeres quidam motus”, ut ait Crassus *l. c.*

sive acumen, pro quo *l. 2. c. 30.* dici videtur „ naturalis quaedam prudentia”. Porro memoria requiritur, in qua etiam natura plurimum valet. Itaque ipso, quem citavi, loco celeres illi motus Crasfo dicuntur „ ad memoriam firmi „ atque diuturni”, idemque ex aliis locis constat, ut *l. 1. c. 32.*, ubi ad ea, „ quae maxime „ propria essent naturae”, referuntur et actio et vero *memoria*, nec non *l. 2. c. 87.* Accedat lepos et festivitas, quam totam a natura proficisci docet Caesar *l. 2. c. 54.*: „ sed cum in illo genere „ re perpetuae festivitatis ars non desideretur: „ natura enim fingit homines et creat imitatores „ et narratores facetos, et vultu adiuvante et „ voce et ipso genere sermonis: tum vero in „ hoc altero dicacitatis, quid habet ars loci, „ cum” etc. Denique consilium et prudentia desideratur, qua multis in rebus Oratori opus est; v. c. ut, quid dicendum sit, videat, *l. 2. c. 37.*; ut in iocando temporis rationem habeat, *ib. c. 60.*, ubi quidem haec dicuntur: „ tempus „ igitur dicendi prudentia et gravitate modera- „ bimur; quarum utinam artem aliquam habe- „ remus! *sed domina natura est*”; ut argumenta utilissima feligat *c. 76.*, conf. *c. 41.*; ut quando narratione utendum, quando non utendum sit, consideret *c. 81. init.*

Ad corpus naturae bonitas in his rebus cernitur,

tur, quas Crasus enumerat *l. 1. c. 25*: „ lin-
 „ guae solutio, vocis sonus, latera, vires,
 „ conformatio quaedam et figura totius oris at-
 „ que corporis”, conf. Antonius *l. 2. c. 20. init.*
 Et de actione quidem iam obiter monui: vid.
l. 1. c. 32. Vox autem, docente Craso *l. 3. c. 60.* „ est *optanda nobis*”, i. e. eam nobis ipsi
 fingere non possumus, sed a natura petere debe-
 mus: qua significatione hoc verbum etiam oc-
 currit *l. 2. c. 44.* et *Orat. c. 18.* Dubito vero,
 ad corpus an ad mentem referam illud *decere*,
 quod Roscius dicebat „ caput artis” *l. 1. c. 29,*
 conf. *c. 28. in fine.* Videtur quidem in utroque
 situm esse, et universe venustatem quamdam ac
 dignitatem gestus et orationis continere; quam-
 quam ne verbis quidem satis exprimi potest.
 Nam alio sensu *decere* Crasus usurpat *l. 3. c. 55,*
 et Cicero *Orat. c. 21. de Offic. l. 1. c. 37.* Il-
 lud autem *decere* natura quoque sibi vindicat:
 nam Roscius addiderat *l. c.* „ quod tamen unum
 „ id esse, quod tradi arte non possit”. Et An-
 tonius inter naturae dotes, quas in Oratore pos-
 tulat, hoc ponit „ tentabo quid *deceat*”. Cum
 igitur tot tantisque naturae donis Orator indi-
 geat, (ei, qui ad hoc munus accingere se cupit,
 suae vires prius explorandae sunt, et, quid effi-
 cere possit, diligenter perspiciendum. . . Quod si
 natura prorsus abhorrere videtur, potius aliud
 subig

stu-

studium sequi debet. Vid. quae Crassus et Antonius hac de re disserunt *l. 1. c. 25, 28. l. 2. c. 20, 21.* Neque tamen eos, qui mediocri valent facultate, plane deterret Cicero, sed arte naturam adiuvari posse existimat, ut etiam infra videbimus.

§ II.

De exercitatione.

Si quis igitur natura satis instructus videtur et ad Oratoris nomen adspirat, ei multiplex *exercitatio* suscipienda est, *l. 1. c. 32. in fine*: quod quidem nomen latiore sensu complectitur omnia, quae Orator ipse ad se fingendum efficere debet e Ciceronis praeceptis. Itaque refertur etiam ad exercitationem cognitio iuris civilis, historiae, ceterarum rerum *l. 1. c. 34.* De quibus cum iam supra dictum sit, liceat hic illud vocabulum angustiore et proprio sensu sumere de studiis Oratoriis extra forum et veras causas. Opponitur iis *usus l. 2. c. 30*: „vel usu, quem” etc. conf. *l. 3. c. 55*: „usus autem” etc. Quia vero tanti laboris ea sunt (*l. 1. c. 33, 60.*) ante omnia in Oratore adsit studium acerrimum, ut docet *l. 1. c. 17, 21, 30. l. 3. c. 31.* In ipsa autem exercitatione hoc primum est, ut exemplum

plum aliquod sibi eligat, quod intueatur: in quo illud videndum, ut et praestantissimum eligat exemplum, et ne minima solum, vel etiam vitiosa imitetur, vid. *l. 1. c. 34*, *l. 2. c. 21, 22*, *l. 3. c. 12.* „ Hanc igitur”, ut ait Antonius *l. 2. c. 23*, „ similitudinem qui imitatione asse-

„ qui volet, tum exercitationibus crebris atque
 „ magnis, tum *scribendo* maxime persequatur”.

Nam ut de *stilo* primum dicam, vocatur hic a Craspo *l. 1. c. 33.* „ optimus et praestantissimus
 „ dicendi effector ac magister” (conf. *c. 60.*) eique quadruplex tribuitur utilitas: quod inventionem faciliorem et uberiolem efficit, *ib.*; quod collocationem expolit ac format, *ib. et l. 3. c. 49*; quod subitam dictionem adiuvat, *l. 1. c. 33*; quod nimiam ingenii foecunditatem depascit, quamquam hanc in adolescente non improbat Antonius *l. 2. c. 21*, sed tamen ad maturitatem revocanda est, ut docet *ib. et c. 23.* De reliquis exercitationibus nec multum, nec vero nihil omnino tribuitur subitis dictionibus, plus aliquanto meditationi *l. 1. c. 33.* Commendatur etiam eloquentiae studioso, ut optimorum Oratorum Graecorum orationes Latine explicet *c. 34*, ubi praeterea Crasus haec ait: „ iam vocis,
 „ et spiritus, et totius corporis, et ipsius lin-
 „ guae motus et exercitationes non tam artis
 „ indigent, quam laboris; quibus in rebus ha-
 „ ben-

„ benda est ratio diligenter, quos imitemur,
 „ quorum similes velimus esse. Intuendi nobis
 „ sunt non solum Oratores, sed etiam actores,
 „ ne mala consuetudine ad aliquam deformita-
 „ tem pravitateque veniamus”. Haec postre-
 „ ma, quibus consenit Antonius c. 28: „ gestus
 „ paene summorum actorum est requirendus”,
 „ pugnare videntur cum *L. 3. c. 59*: „ omnes au-
 „ tem hos motus subsequi debet gestus, non
 „ hic verba exprimens, scenicus, sed universam
 „ rem et sententiam, non demonstratione, sed
 „ significatione declarans, laterum inflexione hac
 „ forti ac virili, non ab scena et histrionibus,
 „ sed ab armis, aut etiam a palaestra”, qui dis-
 „ sensus vix aliunde explicari possit, quam e ra-
 „ tione, quam significavi ad finem *Partis I. c. 4.*
 „ § 3. (1). Denique „ exercenda est etiam me-
 „ moria, ediscendis ad verbum quam plurimis
 „ et nostris scriptis et alienis. Atque in ea
 „ exercitatione non sane mihi displicet adhibe-
 „ re, si consueris, etiam istam locorum simula-
 „ crorumque rationem, quae in arte traditur”,
 „ de qua post agendum erit.

§ III.

(1) Constat enim aliquantum temporis interiectum
 Ciceroni fuisse inter libri tertii ac duorum priorum
 confectionem. Vid. *Middl. Vit. Cic. tom. 2. p. 97.*
 et *Franc. Orat. p. 206.*

§ III.

Quid de arte Cicero sentias.

De quaestione, utrum dicendi *ars* esset (quod negabat Charmadas, *l. 1. c. 20.*), nil certum his in libris pronuntiat Cicero. Quamquam enim *l. 2. c. 9.* *artem* hac in re memorat, *c. 13.* Thucydidi tribuit dicendi *artificium*, et *l. 3. c. 37.* de Oratore dicit: „ in quo adiungat *artem* ” saepius tamen dubitantis speciem prae se fert, ut *l. 1. c. 23*: „ five est *ars*, five artis quaedam „ similitudo ”, *l. 2. c. 7*: „ hoc totum, quid „ quid est, five *artificium*, five *studium* dicen- „ di ”, *c. 16.* et *87.* Putabat scilicet „ omnem „ esse contentionem inter homines doctos in „ verbi controversia positam ”, ut ait Crasus *l. 1. c. 23.* *Ars* quidem si per subtilem definitionem contineri censeatur rebus certis, quae a constantibus principiis deducantur, et nunquam fallant, nulla est Oratoris *ars*. Vid. *ib.* et *c. 20.* nec non *l. 2. c. 7.* Eamdem *esse*, concedit, si alio sensu accipiatur de iis, quae postquam observata sint, colligantur et in disciplinae rationem redigantur, *ib.* et *l. 2. c. 8, 57.* Si Logice loqui velis, hanc *methodum analyticam*, illam *syntheticam* dixeris. Potest nimirum observari, quae profint in oratione, et quibus de

cau-

causis alius Orator alio plus efficere possit *l. 1. c. 23, 32. l. 2. c. 57.* Huic observationi suam omnem facultatem acceptam refert Antonius *l. 2. c. 28. conf. l. 1. c. 48.* Hinc idem *auditionem* tanti facit *l. 2. c. 30.* et forum Oratori *ludum* esse vult *c. 21.* Itaque praecepta rhetorum, quippe quae ex illa observatione orta sint, Oratorem discere iubet Crassus *l. 1. c. 34:* „ omnium bonarum *artium* (i. e. librorum rhetoricorum) scriptores ac doctores et legendi, et pervolutandi, et exercitationis causa laudandi, interpretandi, corrigendi, vituperandi, refellendi”; et Antonius *l. 2. c. 20:* „ ista ipsa praecepta acceperit”: non solum quoniam hoc est „ hominē ingenuo liberaliterque educato dignum” (*l. 1. c. 31.*) et „ ad cognoscendum non illiberale” (*cap. 32.*); verum etiā propter utilitatem, quam affert. Haec partim in eo cernitur, ut ars ea, quae natura vitiosa sint in Oratore, limet et emendet (*l. 1. c. 25.*), quae bona sint, educet atque confirmet (*ib. et l. 2. c. 87.*); partim in eo, ut Orator habeat, quo quidque referat: cuius quidem rei haec vis est, ut et brevissimam commodissimamque viam ad id, quodcunque sibi proposuerit, ingrediatur (*l. 1. c. 32.*), et vero „ ut ea, quae natura, quae studio, quae exercitatione consequimur, aut recta esse confidamus, aut parva intelli-

„ ga-

„ gamus, cum, quo referenda sint, didicerit,
 „ mus” *l. 2. c. 57.* Neque tamen ars sola suf-
 ficit, quippe quae nihil docet de philosophia,
 sine qua consistere nequit Orator. Vid. supra
cap. 3. § 1. Et in illis ipsis dicendi praeceptis
 multa perverse tradunt rhetores; ut Antonius de
 iis dicat *l. 2. c. 19:* „ aut aliquid afferunt, quod
 „ mihi non displiceat: aut efficiunt, ut me non
 „ didicisse minus poeniteat”. Multa eorum vi-
 tia reprehenduntur, e quibus unum tantum affe-
 ram, quod saepius perstringit Cicero: eos, cum
 duplex genus statuisent, alterum quaestionis in-
 finitae, alterum causae, illud nullis praeceptis
 instruxisse, vid. *l. 2. c. 15, 19. l. 3. c. 28.* Sed
 etiam si bona sint praecepta, nequeunt tamen elo-
 quentes facere, veluti Crasus docet *l. 2. c. 57:*
 „ quae (observatio) si eloquentes facere posset,
 „ quis esset non eloquens? Quis enim haec non
 „ vel facile, vel certe aliquo modo posset edis-
 „ cere”? conf. *c. 87.* In natura fundamentum
 esse oportet, idque confirmatur ipsorum rheto-
 rum exemplo, quorum nemo ne mediocriter
 quidem disertus fuit (*l. 1. c. 20.*), non quod iis
 praecepta defuerunt, sed quia natura defuit,
 auctore Crasso *c. 25.* Artem autem ita commen-
 dat, ut omnem artificii significationem et suspi-
 cionem Oratori adversariam putet *l. 2. c. 36, 37.*
 Itaque Orator abstineat *definitione*, quippe quae,
 „ ge-

„ genere ipso doctrinam redolet”, ut ait Anto-
 nius *l. 2. c. 25*; tractationem argumentorum va-
 riam esse iubet idem *c. 41*, „ ne — cognoscat
 „ artem, qui audiat”; vicisitudines in numeris
 adhibeantur, ne „ nos id, quod faciemus, ope-
 „ ra dedita facere videamur”, ut praecipit Cras-
 fas *l. 3. c. 50*,

[Faint, mostly illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page]

SEC.

SECTIO SECUNDA.

PRAECEPTA, QUIBUS SINGULAS ORATORII
MUNERIS PARTES INSTRUIT CICERO,
EXPLICANTUR.

Cicero his in libris eam Oratorii muneris partitionem suis praeceptis sequitur, quam plerisque placuisse dicit *de Invent. l. 1. c. 7.* et quam Crasus e rhetoribus sibi traditam (*l. 1. c. 31.*), ipse quoque memorat *c. 42:* „ in „ hac — ratione dicendi, excogitare, ornare, „ disponere, meminisse, agere”. Vid. etiam *l. 2. c. 19.* Quamquam inventionem quidem ab elocutione minime seiungi oportere, neque res a verbis separari posse existimat *l. 3. c. 5, 6, 24, 26. in fine:* sed hominum opinionibus aliquid datum est. Longe vero maxima disputationis pars versatur in praecipiendo de causarum contentio- nibus, quippe difficillimo ex Oratoris operibus. Itaque commodissimum hoc mihi visum est, ut quinque capitibus illas quinque partes explica- rem, judicialis potissimum generis ratione habi- ta, sextum adicerem caput, quo suasiones, lau- dationes et historiam complecterer.

CA.

CAPUT PRIMUM.

DE INVENTIONE.

§ I.

De iis, quae pertinent ad docendum.

Omnis inventio versatur in triplice argum-
to: ut doceamus iudices iisque probemus ea,
quae defendimus, vera esse; ut conciliemus eo-
rum benevolentiam; ut animos permoveamus.
Vid. *l. 2. c. 27, 28. init. 29, 77. l. 3. c. 27.*
De primo quidem, quod „ videtur omnem hu-
„ ius generis quasi doctrinam continere” (*l. 2.*
c. 29.), haec praecipit Antonius: Oratori,
priusquam dicat, causam, quae ad eum defer-
tur, et omnia, quae illuc spectant, penitus
cognita esse vult *l. 2. c. 24* ubi porro haec ait:
„ cum rem penitus causamque cognovi, statim
„ occurrit animo, quae sit *causa ambigui*”. *Cau-*
sas enim ambigui, (quas variis modis distribui
videmus *de Invent. l. 1. c. 8. Orat. c. 34. Top.*
6. 21. Orat. Part. c. 9. in fine) Antonius

c. 24 — 27, tripliciter dividit. Primum enim quaeri potest „ quid factum sit, aut fiat, futurumve sit”, i. e. utrum id, de quo agitur, revera fiat, factum, futurumve sit; atque tale plerumque genus est ambigui, de quo disputatur in criminum causis. Deinde quaeri potest etiam, *quale sit*, i. e. „ quantum et cuiusmodi et omnino quale sit — hoc modo: iustum an iniustum: utile an inutile”, ut explicat Cicero *de Invent. l. 1. c. 9*. Ad hoc genus referenda omnis controversia, quae in *scripti interpretatione* versatur, docente Antonio *c. 26*, ubi duo reprehenduntur, quae posuerat *de Invent. l. 2. c. 40*: alterum, eas controversias ad separatum genus pertinere; alterum esse quinque causas, unde dubium nascatur; cum contra in toto illo genere nullam esse posse, nisi *ex ambiguo*, controversiam Antonius ostendat. Reprehendit etiam Graecos, qui adiunxissent illam quaestionem, *rectene factum sit* (vid. *l. 1. c. 31.*), eamque pertinere docet ad genus, in quo quaeritur, *quale sit*. Tertium genus in eo versatur, *quomodo quid nominetur*: v. c. utrum Norbanus *maiestatem minuisset*. Haec autem genera Crassus alia quadam ratione partitur *l. 3. c. 29, 30*, qui tamen dicit „ eadem sunt membra in utriusque disputationibus, sed paulo secus me, atque ab illo, partita ac distributa”. Et sane

ne dissenſio, cuius rationem ſupra per coniecturam expedire tentavi; minor videbitur, ſi teneamus ea, quae diſputat Antonius *c.* 31, 32: rhetores male diſiunxiſſe controverſias certis temporibus ac perſonis definitas ab infinitis de univerſo genere quaestionibus; omnem enim diſputationem ad univerſum genus revocari debere, ne iis quidem cauſis exceptis, ubi de facto ambigitur, neque iis, ubi quaeritur, *quale ſit*. Idem docet Crasſus *l.* 3. *c.* 29. *init.*: „ omnis igitur res eandem habet naturam ambi-
 „ gendi, de qua quaeri et diſceptari poteſt,
 „ ſive in infinitis conſultationibus diſceptatur,
 „ ſive in iis cauſis, quae in civitate et in foren-
 „ ſi diſceptatione verſantur”; et *c.* 30: „ or-
 „ natiſſimae ſunt igitur orationes eae, quae la-
 „ tiſſime vagantur, et a privata ac ſingulari con-
 „ troverſia ſe ad univerſi generis vim explican-
 „ dam conferunt et convertunt, ut ii, qui au-
 „ diant, natura, et genere, et univerſa re
 „ cognita de ſingulis reis, et criminibus, et li-
 „ tibus ſtatuerent poſſint. Hanc ad conſuetudinem
 „ exercitationis vos, adoleſcentes, eſt cohortatus Antonius, atque a minutis anguſtiſque
 „ concertationibus ad omnem vim varietatemque
 „ vos diſcerendi traducendos putavit”, conf. *Top.* 21, ubi propoſitum (*θεσις*) dicitur, quod Crasſus *l. c.* *conſultationem* vocat. Cum igitur
 utrum-

utrumque genus eandem haberet ambigendi naturam, poterat Antonius alterius, Crassus alterius potissimum generis in ambigui causis partiendis rationem habere, idque fecerunt. Antonius exempla sumsit a litium contentione, quam cum maxime tractabat, Crassus ab infinitis philosophorum *consultationibus*, ad quas eum disputationis cursus detulerat. Hoc si teneamus, possunt eadem fere membra, quae memoravit Antonius, in Crassi disputatione quodammodo reperiri. Itaque cum *cognitio*, quam priorem partem Crassus ponit, tres habeat modos, *conjectura* quidem convenit cum Antoniano genere eo, in quo quaeritur, *quid fiat, factum futurumve sit*, nisi quod Antonius exempla sumsit a tempore praeterito, quippe quod in iudiciis plerumque tractatur, ille vero a tempore praesenti vel infinito, quod erat *consultationi* aptius. *Definitio* maxime respondet ei generi, in quo *de nomine* contenditur; *consecutio* denique ei quaestioni, *quale sit*. Singula autem haec genera Crassus in minores rursus partes dividit. Nam quod addit idem de *agendi consilio*, eius generis prior pars, quae versatur in *officii disputatione*, commode referri potest ad Antonii praeccepta de suasionibus, altera ad eius doctrinam de animis permovendis. Postquam igitur Orator cognovit, ad quod genus sua causa referenda sit,

iam agitur de argumentis, quorum duplex est materies, „ una rerum earum, quae non exco- „ gitantur ab Oratore, sed in re positae, ratio- „ ne tractantur: ut tabulae, testimonia, pacta, „ conventa, quaestiones, leges, senatusconsul- „ ta, res iudicatae, decreta, responsa et reli- „ qua, „ si quae sunt, quae non pariuntur ab „ Oratore, sed ad Oratorem a causa, atque a „ re deferuntur“. De his quidem locos medi- tatione paratos habere debet, e quibus possit ad omnes similes res argumenta depromere, ut docet Antonius *c.* 27. Alterum genus est argumentorum, quae ipsi Oratori invenienda sunt. In quo illud graviter monet Antonius, ne ad singula causarum genera e rhetorum libris separata petamus argumenta (quamquam id adolescentulis instituendis haud inutile sit), sed ut certos locos ad omnem causam et orationem afferamus. Vid. *ib.* „ Atque isti quidem, qui do- „ cent, cum causas in plura genera fecerunt, „ singulis generibus argumentorum copiam sug- „ gerunt. Quod etiam si ad instituendos adoles- „ centulos magis aptum est, ut, simulac posita „ sit causa, habeant, quo se referant, unde sta- „ tim expedita possint argumenta depromere: „ tamen et tardi ingenii est, rivulos consecta- „ ri, fontes rerum non videre, et iam aetatis „ est ususque nostri, a capite, quod velimus, ar-

„ arcēserē et, unde omnia manent, videre”;
 c. 30: „ ac tibi sapienter monenti, L. Crasae,
 „ libenter assentiemur; ut singularum causarum
 „ defensiones, quas solent magistri pueris tra-
 „ dere, relinquamus; aperiamus autem ea capi-
 „ ta, unde omnis ad omnem et causam et ora-
 „ tionem disputatio ducitur. Neque enim,
 „ quoties verbum aliquod est scribendum no-
 „ bis, toties eius verbi literae sunt cogitatione
 „ conquiendae; nec quoties causa dicenda est,
 „ toties ad eius causae seposita argumenta revol-
 „ vi nos oportet: sed habere certos locos, qui,
 „ ut literae ad verbum scribendum, sic illi ad
 „ causam explicandam statim occurrant”; c. 39:
 „ ego autem si quem nunc plane rudem institui
 „ ad dicendum velim, his potius tradam assiduis
 „ uno opere eandem incudem diem noctemque
 „ tundentibus, qui omnes tenuissimas particu-
 „ las, atque omnia minima mansa, ut nutrices
 „ infantibus pueris, in os inserant. Sin sit is,
 „ qui et doctrina mihi liberaliter institutus, et
 „ aliquo iam imbutus usu, et satis acri ingenio
 „ esse videatur; illuc eum rapiam, ubi non se-
 „ clusa aliqua aquula teneatur, sed unde uni-
 „ versum flumen erumpat: qui illi sedes, et
 „ tamquam domicilia omnium argumentorum
 „ commonstret, et ea breviter illustret verbis.
 „ que definiat”. Ut autem his locis uti possit

Orator, praeter usum quemdam ac studium, (c. 30, 34.) requiritur acumen, ars et diligentia, quarum huic plurimum in inveniendis tribuitur. c. 35. „Ars demonstrat tantum, ubi quaeras atque ubi sit illud, quod studeas invenire”. Attamen artem aliquam tradit Antonius, et praecipuas argumentorum notas ostendit c. 39, 40, quibus cognitis facile sit argumenta invenire. Sumuntur haec aut ex sua vi atque natura, aut foris assumuntur. Ex sua vi” etc. Qui vero loci cuique causarum generi sint aptissimi, id facile iudicatur, ut significat Antonius c. 41, Crassus l. 3. c. 30. Ille de tractandis argumentis haec addit c. 41. *in fine*: „tractatio autem varia esse debet, ne aut cogoscat artem, qui audiat, aut defatigetur similitudinis satietate. Proponi oportet” etc. Quibus autem rationibus argumento resisti possit, docet c. 53: „sed argumento resistendum est, aut iis, quae comprobandi eius causa sumuntur, reprehendendis, aut demonstrando id, quod concludere illi velint, non effici ex propositis, nec esse consequens: aut, si ita non refellas, afferendum est in contrariam partem, quod sit aut gravius, aut aequè grave”.

§ II. De iis, quae spectant ad conciliandum.

De iis, quae spectant ad conciliandum.

Charmadas „ caput — esse arbitrabatur Ora-
 „ toris, ut et ipsis, apud quos ageret, talis,
 „ qualem se ipse optaret, videretur — et uti
 „ eorum, qui audirent, sic afficerentur animi,
 „ ut eos affici vellet Orator”, ut refert Antoni-
 us *l. 1. c. 19.* Quam sententiam ipse sua aucto-
 ritate confirmat *l. 2. c. 41:* „ si vero asseque-
 „ tur, ut talis videatur, qualem se videri velit,
 „ et animos eorum ita afficiat, apud quos aget,
 „ ut eos, quocumque velit, vel trahere, vel ra-
 „ pere possit; nihil profecto praeterea ad dicen-
 „ dum requiret”, *conf. c. 42. init.* Itaque ni-
 hil in oratione plus valere putat, quam ea, quae
 pertinent ad *conciliandum* et ad *animos permovendos*,
 eaque duo diligentissime consideranda censet *c. 27.* Hae vero partes „ minime prae-
 „ ceptis artium sunt perpolitae”, ut ait *c. 49.* Quorum
 illud quomodo fiat, ut iudici commendetur Orator,
 et is, pro quo dicat, adversarius autem improbetur,
 explicat *c. 43.* Rei maxime commendantur dignitate
 vitae (quod iam Charmadas monuerat *l. c.*) et rebus
 gestis, „ quae „ facilius ornari possunt, si modo sunt,
 „ fingi, si nulla sunt”: praeterea exprimendis

eorum moribus iustis, integris, religiosis, timidis, perferentibus iniuriarum. Oratori vero benevolentia conciliatur leni dicendi genere, et quod facilitatis speciem prae se ferat, ad quod actio quoque valet. In quo illud praeceptum: „ si quid persequare acrius, ut invitus et coactus facere videare”, servatum videmus ab ipso Cicerone *Orat. 2. de Lege Agr. c. 24*: „ non „ consuevi homines appellare asperius. Quirites, nisi lacescitis. Vellem fieri posset, ut a „ me sine contumelia nominarentur ii, qui se decemviros sperant futuros: iam videretis, quibus hominibus omnium rerum et vendendarum „ et emendarum potestatem permetteretis. Sed „ quod ego nondum statuo mihi esse dicendum, „ vos tamen id potestis cum animis vestris cogitare”, conf. etiam infra *c. 49, 52*. Tali autem oratione praesertim uti iubet in iis causis, „ in quibus minus potest inflammari animus iudicis acri et vehementi quadam incitatione. „ Non enim” etc.

§ III.

De animis permovendis.

Venio nunc ad illud, „ in quo sunt omnia” (*l. 2. c. 53.*), ut iudicum vel eorum, qui audi-
ant,

ant, animi permoveantur. In quo primum id videndum, utrum causa satis magna sit, ne tra-
 goedias in nugis agentes irrideamur, ut docet
 idem c. 51. Si vero causa postulare videatur,
 „optandum est Oratori, ut aliquam permotio-
 „nem animorum sua sponte ipsi afferant ad cau-
 „sam iudices ad id, quod utilitas Oratoris fe-
 „ret, accommodatam”, c. 44. Et fieri po-
 test, ut Orator priusquam ad causam accedat,
 intelligat, quid iudices sentiant, sicuti Verres
 ante iudicium „omnium iam opinione damna-
 „tus” erat, ut ait Cicero *Verr. I. c. 1*. Eius-
 modi vero causae opponitur ea, quam vocat An-
 tonius, „ancipitem — et gravem ad animos
 „iudicum pertractandos”. Talem si Orator ag-
 greditur, diligentissime indagare debet „quid
 „sentiant (iudices), quid existiment, quid ex-
 „spectent, quid velint, quo deduci oratione
 „facillime posse videantur”. (In quo ei ne-
 cessaria est illa philosophiae pars, quae versa-
 tur in animorum motibus, de qua supra dixi).
 „Si se dant, et sua sponte, quo impellimus,
 „inclinant atque propendent”; id arripiendum
 eaque parte ulterius incumbendum est. „Sin
 „est integer quietusque iudex”, vis orationis,
 quae certe plurimum potest, maiori cum diffi-
 cultate est adhibenda, quapropter hoc ipsum
 vocat *moliri c. 51*. Nisi forte sic animati sint
 ho.

homines, „ ut nihil ad eorum mentes oratione
 „ flectendas proficere possimus” (*ib.*); tunc
 enim tali oratione omnino abstinendum est,
 „ ne — odio digni putemur, si — convellere
 „ adoriatur ea, quae non possint commoveri”.
 Quibus autem rebus effici queat, ut animi com-
 moveantur, docetur *c.* 48 — 53. Illud vero ante
 omnia monet Antonius *c.* 45 — 48; omnes mo-
 tus, quos aliis adhibere velit Orator, in ipso
 conspici debere. „ Ut enim nulla materies tam
 „ facilis ad exardescendum est, quae, nisi ad-
 „ moto igni, ignem concipere possit: sic nulla
 „ mens est tam ad comprehendendam vim Ora-
 „ toris parata, quae possit incendi, nisi inflam-
 „ matus ipse ad eam et ardens accesseris”. Id-
 que difficile videatur; sed ostendit non tantum-
 modo rem, quam agat Orator, amicorum peri-
 cula, famae discrimen insignem habere vim ad
 eum commovendum, sed ipsas sententias et lo-
 eos, quibus utatur, huc mirifice valere; quod
 illustrat et histrionum ac poëtarum et vero suo
 ipse exemplo. Motus autem hi potissimum ex-
 citandi vel sedandi sunt: „ amor, odium, ira,
 „ cundia, invidia, misericordia, spes, laetitia,
 „ timor, molestia”, quorum longe acerrimus
 est motus invidiae, ut ait *c.* 52. *init.* In prae-
 ceptis, quae de singulis his tradit, praesertim
 rationem habet eius studii mentibus hominum
 in-

insti, quo suam ipsorum utilitatem et incolu-
 mitatem colunt. Itaque amori conciliando maxi-
 me proficere censeat, „ si id videare, quod sit
 „ *utile ipsis*, apud quos agas, defendere; si —
 „ pro iis, qui *illis boni atque utiles* sint, labo-
 „ rare”. De timore dicit „ interior est ille
 „ proprius”, idemque observare licet in prae-
 ceptis de odio, misericordia, reliquis, conf.
 quae se in Norbani causa fecisse narrat c. 48.
 Genus autem dicendi vehemens et intentum esse
 debet, ut docet c. 52. *in fine*: unde etiam vo-
 cantur *dicendi faces* c. 51. *init.*

Duo quidem haec genera, de quibus hoc et
 superiore § egi, quodammodo commiscenda
 sunt, et alterum altero temperandum praecipi-
 ente Antonio c. 53. (1). Idem *ib.* praeterea mo-
 net ad utrumque genus, tarde et occulte proce-
 dendum esse, cuius rei ipse exemplum praebuit
 in causa Norbani, quod laudat Sulpicius c. 50:
 „ quod tuum principium, dii immortales, fuit?
 „ qui

(1) *Inflammandum est* (quod Ernestus uncinis in-
 cludit et eiiciendum putat) utrum retineri possit, an
 aliud pro eo substituendum sit, equidem affirmare non
 ausim. Sed videtur certe aliquod verbum esse debe-
 re, unde pendeat dativus *lenitati*; nam *influere* cum
 dativo haud sciam, an nunquam apud Ciceronem oc-
 currat.

„ qui timor, quae dubitatio, quanta haesitatio
 „ tractusque verborum! Ut illud initio, quod
 „ tibi unum ad ignoscendum homines dabant,
 „ tenuisti; te pro homine pernecessario, quaes-
 „ tore tuo dicere: quam tibi primum munisti
 „ ad te audiendum viam? Ecce autem, cum te
 „ nihil aliud profecisse arbitrarer, nisi ut ho-
 „ mines tibi civem improbum defendenti ignos-
 „ cendum propter necessitudinem arbitrarentur,
 „ serpere occulte coepisti, nihil dum aliis suspi-
 „ cantibus, me vero iam pertimescente, ut il-
 „ lam, non Norbani seditionem, sed populi
 „ Romani iracundiam, neque eam iniustam, sed
 „ meritam ac debitam fuisse defenderes”. „ Exi-
 „ tus tamen spissi et producti esse debent”, i. e.
 haec genera non breviter tractanda, sed in iis
 haerendum et habitandum et saepius ad eadem
 redeundum est. Quomodo denique haec in con-
 trariam partem adhibenda sint, praecipit c. 53.
in fine: „ illa autem” etc. ubi arridet mihi Pe-
 arcii coniectura, pro *inferenda* legentis *infirm-*
anda.

Horum trium generum (docendi, concilian-
 di, permovendi,) aliud alii causae aptius esse
 significat Antonius c. 72: „ si causa est in ar-
 „ gumentis — sin autem in conciliatione aut in
 „ permotione causa est”, i. e. si argumentorum
 in ea vel conciliationis aut permotionis praeci-
 puus

puus usus est : quo respicit etiam *c. 49. in fine* ;
 „ magis affectis animis iudicum quam doctis” .
 Cum autem omnis causa et boni aliquid habeat
 et mali , illud maxime tractandum eique insis-
 tendum est (quod appellat *Orat. c. 15 : in bonis
 suis haerere et habitare*) ; malum cum honesta
 quadam specie defugiendum , et si nimis difficilia
 sint adversariorum argumenta , nihil prorsus iis
 respondendum , ut docet *c. 24* ; „ qui locus
 „ est talis , ut plus habeat adiumenti , quam in
 „ commodi , hunc iudico esse dicendum : ubi
 „ plus mali , quam boni reperio , id totum ab
 „ iudico atque eiicio” , et *c. 72* . Illud omni-
 no cavendum , ne quid suae causae obsit Orator .
 Quamquam id summus ille sponte videt (*c. 74.
 init.*) ; sed ii , qui adhuc ab illa perfectione ab-
 sunt , id facile committere possunt aut lacesen-
 do teste (*c. 74*) , aut adversariorum adiumentis
 confirmandis , aut offendendis iudicibus , *c. 75* .
 De hoc postremo conf. *c. 58. in fine* : „ par-
 „ cendum est autem maxime caritati hominum ,
 „ ne temere in eos dicas , qui diliguntur” .

§ IV.

De facetiis.

Ad caput de inventionem pertinent etiam *fa-*
ce-

ceriae, quarum etsi nullam artem esse statueret Cicero (*l. 2. c. 54, 56, 57*), eas tamen praeceptis quibusdam illustravit, quae quidem disputatio magnopere laudatur a *Corr. quaest. p. 74*. Multum enim iocus utilitatis affert, et plane Oratori convenit cum aliis de causis, tum maxime „ quod tristitiam ac severitatem mitigat et „ relaxat, odiosasque res saepe, quas argumen- „ tis dilui non facile est, ioco risuque dissol- „ vit”: ut ait Caesar *c. 58. conf. c. 83*. Definit *ib.* locum, unde risus oritur, eaque rideri dicit „ vel sola, vel maxime, quae notant et „ designant turpitudinem aliquam non turpiter”. Genera duplici ratione dividit: altera distributio invenitur *c. 54*, ut sint duo facietiarum genera: *cavillatio*, quae est aequabiliter per omnem sermonem fusa (quod ipsum genus *facetiae κατ' ἐξοχήν* dicitur *Orat. c. 26*), et *dicacitas*, quae breviter et acute dictis continetur. Alteram divisionem Caesar suis praeceptis sequitur, quae est item bipartita, ut sit alterum genus *in re*, alterum *in verbo*; vid. *c. 59, 61, 62*. Ad id genus, quod est in verbo, refertur *ambiguum* quod fit falsius, si admiscetur illud genus, „ cum aliud expectamus, aliud dicitur”; porro *paronomasia*, *nominis interpretatio*, nec non illa genera, cum *versus* inseritur aut *proverbium*, et „ cum ad verbum, non ad sententiam rem ac- „ ci-

„cipere videare”, denique *immutata oratio* (allegoria), *unius verbi translatio* (metaphora), et *inversio verborum* c. 62 — 66. Haec autem omnia, quae *verbo* continentur, laudari magis quam rideri solent, ut ait universe c. 71, cum iam de *ambiguo* significasset c. 62. Ad alterum genus, quod ponitur *in re*, *narratio* pertinet, quae est valde faceta (c. 59), sed difficilis; qua complectitur etiam *apologorum narrationes* et id, quod *ex historia trahitur* (c. 66); deinde *imitatio* (quamquam ea parce uti iubet, c. 59, 62), *collatio*, *imago*, *rei obscurae per parvam rem illustratio* (c. 66.), *disfimulatio*, aliaque genera, quae comprehendit c. 71. his verbis: „expectationibus decipiendis”, (quod quidem genus maxime rideri solere docet c. 63. *init.* 64. *in fine*, 70.) „et naturis aliorum irridendis, ipsorum ridicule indicandis, et similitudine turpioris, et disfimulatione, et subabsurda dicendo, et stulta reprehendendo risus movetur”. Illud autem docet c. 61, ex iisdem locis, unde ioci petantur, graves sententias duci posse; conf. c. 65: „gravium et iocorum unam esse rationem”. De modo, quo ioci adhibendi sint, hoc praecipit Antonius c. 56: „omnino probabiliora sunt, quae lacesiti dicimus, quam quae priores: nam et ingenii celeritas maior est, quae apparet in respondendo, et hu-

„ humanitatis est responsio. Videmur enim
 „ quieturi fuisse, nisi essemus lacesiti”, quod
 confirmatur a Caesare *c.* 58: „ maxime responden-
 tis, nonnunquam etiam lacescentis”, et *c.* 60.
 Idem haec Oratori praecipit *c.* 62: ne morosi,
 superstitiosi, suspiciosi, gloriosi, stulti personam
 prae se ferat; ut oris depravatione abstineat; ut
 obscoenitatem fugiat. Hac enim accedit ad mimos
 ethologos (*c.* 59. *in fine*), quorum aequae ac
 scurrarum similitudinem evitare debet. Ab his
 maxime distinctus esse poterit, ratione tempo-
 rum ac personarum habenda, et nonnunquam
 retinenda, si quid ridicule dicere possit: quod
 in Crasfo laudabatur, vid. *c.* 54, 56, 59, 60,
 64. Denique monetur, ne iocis petamus ad-
 modum improbos, aut miseros, aut eos, qui
 diligentur *c.* 58. *in fine.*

CAPUT SECUNDUM.

DE COLLOCATIONE.

§ I.

Quid universe hac de re Cicero sentiat.

Secunda muneris Oratorii pars erat *collocatio*, cuius, ut ait Antonius *l. 2. c. 76*, „ratio est „duplex: altera, quam affert natura causarum, „altera, quae Oratorum iudicio et prudentia „comparatur”. Superior illa in eo ponitur, ut omnis oratio in partes distribuatur, quam totam rem etsi minus curaret Cicero, facillimamque iudicaret (*l. 2. c. 19*), potissimum tamen quatuor partes statuit: *principium*, *narrationem*, *probationem* (ut ita dicam) et *perorationem*, excludens *divisionem* (quam alii addebant, v. *ad Her. l. 1. c. 3.* et ipse addiderat *de Invent. l. 1. c. 14.*), ut quoque *digressionem* sive *amplificationem* (de qua vid. *l. 2. c. 19.* et *Or. Part. c. 8.*) *confirmationem* autem et *reprehensionem* una parte complexus. De altera „quae Orato-

„rum

„rum iudicio et prudentiâ comparatur” iam Ciceronis sententia breviter explicanda est. Cum igitur tria sint Oratori efficienda, ut doceat, ut conciliet, ut permoveat, „una ex omnibus his „rebus res prae nobis est ferenda. ut nihil ali- „ud, nisi docere velle, videamur”: ut ait Antonius *c. 77 init. conf. c. 53*: „homines prius „ipsum illud, quod proprium sui iudicii est, „audire desiderant”. Itaque primum de *argu- mentis* quaeritur; quorum singulorum vim diligenter expendat Orator: quae minus utilia videntur, „aut aliis gravioribus consimilia”, plane removeat; quae retinenda sunt, cum iudicio disponat: et firmissima quidem ab initio et in fine collocet; quae minus firma sunt, in medio. *Conf. Orat. c. 15*: „de firmissimis alia prima „ponet, alia postrema, inculcabitque leviora”; et *ad Her. l. 3. c. 10*. Duabus reliquis rebus maxime proprium assignat locum Antonius in exordio et peroratione; attamen commendat, ut saepe ad eas digrediamur, idque pluribus locis fieri posse ostendit. *c. 77*.

§ II.

De singulis partibus orationis.

Principio non semper utendum est (in parvis enim

enim et infrequentibus causis ab ipsa re exordiendum); plerumque tamen, ut docet Antonius *l. 2. c. 79*: et praesertim in eo requiritur venustas et lenitas ad eum, qui audit, permulcendum atque alliciendum composita. *c. 78*. Nam quae Graeci praeceperant, in principiis id agendum esse, ut eum qui audiat, benevolum, docilem, attentum faciamus, ea non principii propria putat, sed per totam orationem diffundenda. *c. 19, 79*. Illud vero monet *c. 77. in fine, 78*, priusquam de principio cogites, totam causam et omnes locos perspicere ac pertentari debere, ut ex ipsis causae visceribus principium efflorescat, neve sit *vulgare* aut *commune*. *Vulgare* quid sit, significat *c. 78*. his verbis: „ nec „ in alias causas posse transferri”, et utrumque explicat *de Inv. l. 1. c. 18*. „ Vulgare est, „ quod in plures causas potest accommodari, ut „ convenire videatur. Commune est, quod ni- „ hilo minus in hanc, quam in contrariam par- „ tem causae, potest convenire”. Haec igitur cavere iubet, ut et, ne principium sit „ aut „ exile, aut nugatorium”. Quatuor locos demonstrat *c. 79*, unde sententiae duci possint: ex reo, ex adversario, ex re, ex iis, apud quos agitur. Denique praecipit orationi consequenti connexum esse debere principium *c. 82*.

Narratione nonnunquam supersedere iubet

Antonius c. 81. *init.* „ neque enim si nota res
 „ est, nec si non dubium, quid gestum sit, nar-
 „ rari oportet, nec si adversarius narravit, nisi
 „ si refellemus”. De ea praecipere solebant
 rhetores: „ rem narrare, ita ut, *verisimilis nar-*
 „ ratio sit, ut *aperta*, ut *brevis*”, ut refert c.
 19. conf. *de Invent. l. 1. c. 26. ad Her. l. 1. c.*
 9. Quorum primum illud Caesar „ proprium
 „ narrationis” appellat c. 66., inque eandem
 sententiam disputat Antonius c. 80. Requirit
 item, ut *aperta* sit, eique rei magis etiam in
 narratione, quam in reliquis orationis partibus
 studendum esse docet *ib.* ubi simul indicat, qui-
 bus rebus id efficiatur: „ erit perspicua narra-
 „ tio, si verbis usitatis, si ordine temporum
 „ conservato, si non interrupte narrabitur”. Non
 vero nimis *brevem* esse vult narrationem (certe
 si *brevitas* eo sensu accipitur „ cum tantum ver-
 „ borum est, quantum necesse est”); tum quia
 id tollit iucunditatem, quam dicit maximam
 narrationis virtutem: tum quia duabus ceteris
 virtutibus obest. Nam „ et est *probabilius*,
 „ quod gestum esse dicas, cum quemadmodum
 „ actum sit, exponas, et multo *apertius ad in-*
 „ telligendum est, si” etc. c. 80. Ea vero de
 narratione detrahat Orator, quae suae causae
 nocere videantur, ut praecipit c. 81.

Tertia sequitur orationis pars, qua Cicero
 com-

complectitur etiam alteram *divisionis* partem. Cum enim *divisionem* in duabus rebus versari doceant rhetores, ut et quid relinquatur in controversia, statuatur, et res, de quibus dicturus fit Orator, exponantur (*de Inv. l. 1. c. 22. ad Her. l. 1. c. 10*); illud memorat Antonius *c. 81*: „ in quo videndum est quid in controversiam „ veniat”. Eadem parte comprehendit et *confirmationem suae causae*; et refutationem adversarii sive *reprehensionem*; eaque coniuncte tractanda monet *ib.*

Perorationem Antonius breviter tangit *c. 81*: „ omnia autem” etc.

CAPUT TERTIUM.

DE ELOCUTIONE.

§ I.

Prima virtus, ut Latine dicamus:

In *elocutione* maximam Oratoris vim posuerat Antonius *l. 2. c. 27. in fine*, unde fortasse factum est, ut fere totus liber tertius Crassi disputatione de ea re consumeretur. Neque tamen ea praecepta Cicero cunctis apta esse iudicat, cum in diversissimis generibus summi Oratores existant, ad quorum varia ingenia doctoris institutio accommodanda sit, sed ea id genus spectare profiteretur, quod sibi maxime placeat *l. 3. c. 7—10. conf. Brut. c. 56*. Itaque ipse quatuor in *elocutione* praecipienda putat, „ ut Latine, ut plane, ut ornate, ut ad id, quodcunque ageretur, apte congruenterque dicamus”. *l. 3. c. 10. conf. l. 1. c. 32*.

Prima quidem (ut *Latine dicamus* et *plane*) facilia sunt, et in eo, quicumque studet eloquen-

quentiae, adesse debent, ut docet Crasus *c. 10*:
 „ nec *sperate* (1), qui Latine non possit, hunc
 „ ornatè esse dicturum: neque vero, qui non
 „ dicat, quod intelligamus, hunc posse, quod
 „ admiremur, dicere”. Attamen pauca prae-
 cepta de his tradit. Et *Latine* loquendi virtutem
 non solum ponit in ipsorum verborum puritate
 et structura ad Grammaticam normam exacta,
 quo praesertim conducere monet Oratorum ac
 poetarum lectionem: „ sed etiam lingua, et spi-
 „ ritus, et vocis sonus est ipse moderandus”,
 ut ait *c. 11*. In quo cavere iubet illud in pri-
 mis vitium, ne rustica et aspera voce veteres imi-
 tari conemur; quo nomine reprehenditur L.
 Cotta non tantum hoc loco, sed etiam *Brut. c.*
36. Praeterea vitemus *peregrinam insolentiam*
(c. 12.) i. e. eiusmodi vocis sonum, qui a Ro-
 mana puritate abhorreat; incolas enim Urbis ea
 re peregrinis excellere ostendit.

§ II.

Altera virtus, ut plane dicamus.

Alterum illud, ut perspicue dicat Orator,
 val-

(1) Sic enim legendum coniicio pro *sperare*, quod
 vix referri potest ad id, quod praecedit, *conamur*.

valde necessarium Ciceroni visum esse, colligitur ex his verbis *l. 3. c. 13*: „Oratio — lu-
 „men adhibere rebus debet”. Neque tamen
 multa de eo praecipit, quippe totam rem facil-
 limam existimans. Quibus id rebus effici possit,
 his verbis complectitur: „Latine scilicet di-
 „cendo, verbis usitatis, ac proprie demon-
 „strantibus ea, quae significari ac declarari vo-
 „lemus, sine ambiguo verbo aut sermone, non
 „nimis longa continuatione verborum, non val-
 „de productis iis, quae similitudinis causa ex
 „aliis rebus transferuntur, non disceptis sen-
 „tentiis, non praeposteris temporibus, non
 „confusis personis, non perturbato ordine”.
 Et videtur quidem hoc postremum perspicuitati
 maxime noxium duxisse, cum in obscuritatis
 exempla tales potissimum Oratores excitet, qui
 praesertim propter *confusam et perturbatam ora-*
tionem reprehendantur.

§ III.

Tertia virtus, ut ornate dicamus.

Supersunt elocutionis duae partes, quas maxi-
 mas esse gravissimasque Crasus docet *l. 3. c. 14*.
 (conf. *c. 24*.) *ornate* scilicet et *apte* dicendi fa-
 cultas. Et *ornate* quidem dicere proprium Ora-

toris arbitrabatur, ut supra ostendere conatus sum. Unde etiam hoc uno verbo saepe significatur universa dicendi laus, ut *l. 1. c. 15.* „multo dicat *ornatius*”, quod ipsum *c. sq.* sic exprimitur; „*eloquentissime* dicat”, porro *c. 17, 26.* et *l. 2. c. 9*: „homines ornatius illa sua dicunt”. Quid autem proprie fit *ornate* dicere, definitur a Craspo *l. 3. c. 14*: „qui distincte, qui explicate, qui abundanter, qui illuminate et rebus et verbis dicunt, et in ipsa oratione quasi quemdam numerum verbumque conficiunt; id est, quod dico, orna- te”. Singulorum illorum adverbiorum vim paucis illustremus. *Distincte* et *illuminate* referenda videntur ad verborum et sententiarum figuras, de quibus illud usurpatur *l. 2. c. 9*: „eamque variare et *distinguere* quasi quibusdam verborum sententiarumque insignibus” *l. 3. c. 25*: „sed ita *distinctum*, ut” etc. et paulo post dicit orationem „concinnam, *distinctam*, ornatam”: *illuminate* vero de illis figuris universe dicitur *l. 3. c. 6. in fine* et *26. initio*, quamquam in primis ad *verborum* ornamenta pertinet, quae saepe Cicero metaphoris a luce et splendore petitis indicat, ut *l. 2. c. 8*: „res splendore illustrata verborum”; *l. 3. c. 6*: „illustrem sine luce verborum”. conf. *26. in fine* „illuminanda verbis”, *c. 31. in fine 37,*
38,

38, 40, 41, 43. *Explicite* ne accipiamus pro *dilucide*, vetat iam ante facta mentio eius virtutis, quam superiore § attigi; puto igitur significari fufum illud ac profluens five latum dicendi genus, cui Stoïcorum arida concisaque brevitatis opponitur *l. 2. c. 38*. Simili sensu de Oratore dixerat *l. 1. c. 13*: „ hic cum omni gravitate et „ iucunditate *explicit*”. *Abundanter* denique eo spectat, quod Oratori ad ornate dicendum necessarius est multiplex rerum apparatus; quod Antonius Crasso concedit *l. 1. c. 59*: „ cuius „ eloquentia copia rerum debeat esse ornata”, ipse vero significat *l. 2. c. 8*: „ quid plenius, quam omni rerum genere cumulata oratio”; *c. 14, 34*: idemque docetur a Crasso *l. 3. c. 24, 30. in fine*. Et hinc intelligitur hac ipsa ornate dicendi virtute comprehendi varietatem, ubertatem, copiam, quae passim Oratori tribuitur, et nonnunquam cum illa vel permutatur, ut *l. 1. c. 12*. (ubi quod in praecedentis capituli exitu dixerat: „ eloquentes et in dicendo suaves atque „ ornati”, his verbis effert: „ ubertatem in „ dicendo et copiam”, et „ dicendi varietate et „ elegantia”), vel coniungitur, ut *l. 1. c. 11. l. 2. c. 27*.

Quae vero Crassus *l. 3. de orationis ornatu* praecipit, consumuntur fere in duas partes. Cum enim omnis oratio *verbis* constet, ea primo *fin-*
gu.

gula, deinde *coniuncta* persequitur, quibus ad finem addit nonnulla de universo colore orationis, nec non de verborum sententiarumque luminibus. Requiritur in Oratore „ verba prope poëtarum”, ut ait Antonius *l. 1. c. 28*, unde fit, ut inter ceteras praestantium Oratorum laudes memorari soleat etiam *verborum* excellentia, quibus utantur, veluti Curionis *l. 2. c. 23*. Crassi *c. 45*. Sulpicii Cottaeque *l. 3. c. 8*. Est autem quadruplex verborum genus: *propria, inusitata, novata, translata*. Et in *propriis* quidem verbis nonnisi delectum quemdam adhibendum esse docet Crassus *l. 3. c. 37*, eique rei egregie conducere veterum Oratorum ac poëtarum studium, *c. 10. in fin.* „ usitatis ita poterit „ uti, lectissimis ut utatur, is, qui in veteribus erit scriptis studiose et multum volutus”. Neque tamen ea laus magna est, sed in tribus reliquis generibus potissimum cernitur Oratoris elegancia *c. 37*. Verbis *inusitatis* et vetustis Oratori parce utendum, nec tam frequenter, quam poëtae, (qui „ verborum — licentia liberior” est *l. 1. c. 16*.) ut praecipit idem *l. 3. c. 10*: „ neque tamen erit utendum „ verbis iis, quibus iam consuetudo nostra non „ utitur, nisi quando ornandi causa, parce”, et *c. 38*. Significat hoc etiam *l. 1. c. 34*: „ optimis „ verbis uterer, et tamen usitatis”; et *l. 3. c. 52*; ubi

ubi tria haec genera brevi praecepto complectitur. Interdum tamen gravitatis et ornandi causa prisco verbo uti licet. vid. *l. 3. loca citata*. In quo suo tenenda sunt: ut *loco* ponatur id verbum (*c. 38.*) et „ ut consuetudo ferre possit”, ut ait *c. 43.* Saepe etiam Orator *nova* verba facit, qua in re, ut et in verbis propriis deligendis exercitatione se adiutum esse profitetur Crasus *l. 1. c. 34.* Ad utrumque genus respiciens Antonius Oratori tribuit „ verborum aut faciendorum aut deligendorum scientiam”. *l. 2. c. 9.* Illud autem duplici modo fit „ vel coniungendis „ verbis — vel — sine coniunctione”, ut ait Crasus *l. 3. c. 38, 43,* ubi haec in re parcere iubet auribus et consuetudini. *Translata* verba (sive metaphoras) ex inopia et angustiis orta, post ad iucunditatem conversa esse docet *c. 38,* iisque magnopere delectari homines, *c. 40, 41:* „ modus autem nullus est florentior „ in singulis verbis, nec qui plus luminis afferat orationi” (*1*), *c. 43.* Triplex autem in verbis transferendis consilium Oratori propositum esse debere, ut ea transferat, „ quae aut „ cla-

(1) Videntur haec ad metaphoras pertinere. neque, ut putabat Ernesti, inferendum esse *quam ἀλληγορία*. Quod enim sequitur genus, non ex allegoria profluit, sed est ipsa allegoria.

„ clariorem faciant rem”, aut quibus „ signifi-
 „ catur magis. res tota”, aut quae brevitatem
 conficiant. c. 39. Vitare vero iubet primum
 dissimilitudinem c. 40; „ deinde videndum est,
 „ ne longe simile sit ductum”; tum „ fugienda
 „ est omnis turpitude earum rerum, ad quas
 „ eorum animos, qui audiunt, trahet similitu-
 „ do”; denique ne sit „ aut maius quam res
 „ postulet, aut minus”, postremo ne sit verbum
 translatum angustius, quam fuisset proprium c.
 41, ubi in fine monet saepe duritiae molliendae
 causa praeponendum esse verbum aliquod. Cum
 autem e translationibus continuatis existat *alle-*
goria, hanc quoque persequitur (et in ea vita-
 re iubet obscuritatem) c. 41, nec non *metony-*
miam, cuius alia genera aliis ornatiores dicit,
 c. 42. Quamquam utrumque proprie pertineat
 ad verborum continuationem c. 41, 42. Deni-
 que tangit *catachresin* c. 43. *init.* „ Abuti-
 „ mur saepe etiam verbo non tam eleganter,
 „ quam in transferendo: sed etiam si licentius,
 „ tamen interdum non impudenter: ut cum
 „ *grandem orationem pro magna, minutum ani-*
 „ *mum pro parvo dicimus”.*

Ad verba *continuata* refertur 1^o. *collocatio*,
 quam Crassus attingit l. 3 c. 31: „ quemadmo-
 „ dum verba fruatur”, exponit autem breviter
 c. 43, et in eo esse docet, „ ut neve asper

„ eo-

„ eorum concursus, neve hiulcus sit, sed
 „ quodammodo coagmentatus et laevis”. Com-
 mendat eam *ib.* et „ id assequemini”, inquit,
 „ si verba extrema cum sequentibus primis ita
 „ iungetis, ut ne aspere concurrant, neve vas-
 „ tius diducantur”. Pertinet huc 2^o. *modus et*
forma sive numerus orationis, cui plurimum
 tribuit Antonius *l. 2. c. 8*: „ quod carmen ar-
 „ tificiosa verborum conclusione aptius”? eaque
 re maxime Oratorem ab imperito dicendi distin-
 gui docet Crasus *l. 3. c. 44*. Hic igitur prae-
 cepta quaedam de ea tradit praesertim ex Aristo-
 telis ac Peripateticorum doctrina. Itaque iubet
 orationem articulis membrisque distinguere, qui-
 bus si periodus conficiatur, illud cavendum, ne
 membra in extremo breviora sint, neve perio-
 dus infringatur, *c. 48*, saepe autem illo ambitu
 abstinendum et „ carpenda membris minutiori-
 bus oratio est” *c. 49*. Moderanda sunt haec
 numeris quibusdam, liberius tamen, quam so-
 lent poëtae, *c. 48. init. 49*; unde quoque poë-
 ta dicitur *l. 1. c. 16*. „ numeris adstrictior pau-
 „ lo”. Illud quidem maxime vitandum est, ne
 versus efficiatur in oratione, *c. 44, 47*. De
 pedibus improbat iambum et trochaeum iisque
 dactylum, anapaestum ac spondeum praefert.
 In primis autem probat paeonem, qui cum sit
 duplex, posterirem (*uuu-*) parem fere statuit
 cre-

cretico (— v —), et utrumque clausulis idoneum purat, „ quas vult longa plerumque syllaba terminari”. *c.* 47. Hanc vero rem hominum opinione faciliorem ostendit. Verba enim mollissimam esse materiam, quae ad arbitrium fingi possit, tum naturae necessitate nos iam quodammodo ad *modos* perducit (*c.* 45, 46), et in ea re multum adiuvari exercitatione, *c.* 49. *conf. l. i. c.* 33: „ tum ipsa collocatio conformatioque verborum perficitur in scribendo, „ non poetico, sed quodam oratorio numero et „ modo”. Neque solum Oratori natura facultatem adhibendi numeri, sed omnibus hominibus notandi iudicandique tribuit: ut nemo sit auditorum, quin, si quid peccatum sit, videat; ut docet *c.* 50, 51. Horum itaque ratione habita praecipit, ut clausulis maiorem curam ac varietatem adhibeamus, quippe quas acrius novent homines, quam reliqua, *c.* 50. Infit etiam orationi color quidam, ac per totum corpus diffusae sint hae virtutes, quas Crassus enumerat *l. 3. c.* 25: „ ut gravis, ut suavis, ut erudita „ fit, ut liberalis, ut admirabilis, ut polita, ut „ sensus, ut dolores habeat, quantum opus sit”. E quibus in primis *venustatem* commendat eamque singulis dicendi generibus insidere vult; quae tria statuit: plenum sive copiosum, quod tamen ne nimis tumeat; tenue, quod ne careat vi; de-

denique mediocre genus, c. 52. Convenit haec generum partitio, quae memoratur etiam c. 45, 55, cum iis, quae exponit Cicero *Orat.* c. 5, 6, 21 — 29. Praeterea verborum sententiarumque figuris oratio distinguenda est cum ad venustatem, tum ad gravitatem atque vim. Vid. Anton. l. 2. c. 9: „ aut si quisquam dicitur, „ nisi Orator, formare orationem, eamque variare et distinguere quasi quibusdam verborum „ sententiarumque insignibus”; Crasus l. 3. c. 25, 52. *in fine.* Praecipuas harum conformationum hic enumerat c. 53, 54: quarum nonnullae faciles intellectu sunt, ut *illustro, reditus ad propositum, interpellatio*; alias Ernestus explanat, ut *erroris inductionem ac dissipationem.* Reliquae difficiliore mihi iam illustrandae essent, nisi eas copiose explicari viderem *ad Her.* l. 4. c. 13 — 56: quamquam illic aliis interdum nominibus insigniuntur, et quaedam ad *verba* referuntur, quas in *sententiis* ponit Cicero. Singula vero loca indicemus, ubi earum (certe plerarumque) mentio fit. Quam de sententiarum figuris primam appellat Crasus, *commoratio* illustratur *ad Her.* l. 4. c. 45; „ *explanatio rerumque quasi gerantur, sub aspectum paene „ subiectio*”, c. 55, ubi *demonstratio* dicitur, *percursorio, significatio, brevitatis* c. 53, 54; *attenuatio* c. 38. *diminutionis* nomine; *rationis apta*

ta conclusio c. 30. in fine; superlatio atque tra-
iectio c. 33. init.; rogatio atque percunctatio c.
15. in fine; expositio sententiae c. 16, ubi ra-
tiocinatio vocatur; dubitatio c. 29; distributio
c. 35; correctio c. 26; praemunitio et traiectio
c. 36, 37. licentiae nomine; morum ac vitae
imitatio c. 50. notationis titulo; personarum
inductio c. 53, conformationis appellatione; de-
scriptio c. 39; similitudo c. 45 - 49; exemplum
c. 49; digestio, c. 40, ubi divisio dicitur; con-
tentio c. 45; reticentia c. 30. praecisionis nomi-
ne. Verborum lumina sunt illa: geminatio ver-
borum, quam ille conduplicationem appellat et
illustrat c. 28; eiusdem verbi repetitio et conver-
sio, quae explicantur c. 13; in eadem verba im-
petus, et concursio, et adiunctio, et progres-
sio, quae c. 14. complexionis nomen habet; dis-
tinctio et revocatio verbi convenire videtur cum
traductione ib. quae similiter cadunt vel desinunt,
inveniuntur c. 20. Denique nonnulla Crasus
addit insignia, non definiens, utrum verborum
sint an sententiarum. Et gradatio quidem il-
lustratur ad Her. c. 25; conversio fortasse c. 33;
abusiois nomine; transgressio c. 32; contrarium
c. 18; disolutum c. 30. init.; exclamatio c. 15;
quod de singulis rebus propositis ductum refertur
ad singula c. 23, 24. subiiectionis titulo; per-
missio c. 29; continuatum c. 19. imago c. 49;
dis-

disiunctio c. 27; *circumscriptio* c. 32, ubi vocatur *circuitio*. Vid. etiam *Quinctil.* l. 9. c. 1—4. Nonnullas autem sententiarum figuras ideo commendat et laudat, quia multum valent ad amplificandum, ut *explanationem, veritatis superlativem, personarum fictam inductionem, vocem liberam*. Scilicet amplificatio, quae ponitur et in augendo et in minuendo (l. 3. c. 27.) maximum orationis ornamentum Ciceroni visa est. Antonius quidem *eloquenti* suo illud quoque tribuerat, „ ut mirabilius et magnificentius auge-
 „ re posset atque ornare, quae vellent” l. 1. c. 21. Et Ciceronis menti convenire videtur eiusdem sententia, quamvis ad rem, de qua illic agitur, male traducta, *ib. c. 51*: „ Orator
 „ autem omnia haec, quae putantur in com-
 „ muni vitae consuetudine mala ac molesta et
 „ fugienda, multo maiora et acerbiora verbis
 „ facit: itemque ea, quae vulgo expetenda at-
 „ que optabilia videntur, dicendo amplificat
 „ atque ornat”. Hinc etiam coniunguntur
 „ ornando atque augendo” l. 2. c. 72. Cras-
 sus autem amplificationem de industria persequitur l. 3. c. 27 *sqq.* eamque desiderari docet et in explanando et in consiliando, praesertim autem in concitando et magis etiam in laudando ac vituperando. Itaque huc refero, quae dicit Antonius l. 2. c. 9: „ quis laudare bonos ornatus”?

Am-

Amplificationi assignantur etiam a Crasso *loci communes*, quorum triplex genus statuit: primum eorum, qui versentur in vitiis et peccatis incusandis; quos non nisi criminibus confirmatis usurpari vult; alterum eorum, qui „habent deprecationem aut miserationem”; tertium denique disputationum ancipitum, quarum rationem et copiam ab Academicis et Peripateticis petere iubet Oratorem. Praecipit autem, ut isti loci communes, quamquam de universa re tractentur, proprii tamen sint illius ipsius causae, ad quam pertineant. conf. *Orat. c. 36.* Cum igitur his rebus ornari debeat oratio, modus tamen aliquis adhibendus est, ne nimia suavitate fastidium nascatur, quod fieri solere sensuum exemplo confirmat Crasus eamque rem poëtis, histrionibus ac musicis curae esse ostendit *l. 3. 25, 26.*

§ IV.

Quarta virtus, ut apte dicamus.

Quid sit apte dicere, Crasus definit *l. 3. c. 14*: „qui idem” (i. e. orationis ornatum) „ita moderantur, ut rerum, ut personarum dignitates ferunt, ii sunt in eo genere laudandi laudis, quod ego aptum et congruens nomi-

K

„no”.

„ no^o. Quamquam enim *unam* fere vim esse elo-
 quentiae docet Antonius *l. 2. c. 82.* idque con-
 firmat Crasus *l. 3. c. 6:* „ una est eloquentia,
 „ quascunque in oras disputationis regionesve
 „ delata est. Nam sive de coeli natura loqui-
 „ tur, sive de terrae, sive de divina vi, sive de
 „ humana, sive ex inferiore loco, sive ex ae-
 „ quo, sive ex superiore, sive ut impellat ho-
 „ mines, sive ut doceat, sive ut deterreat, sive
 „ ut concitet, sive ut reflectat, sive ut incen-
 „ dat, sive ut leniat, sive ad paucos, sive ad
 „ multos, sive inter alienos, sive cum suis, si-
 „ ve secum, raris est diducta oratio, non fon-
 „ tibus; et quocunque ingreditur, eodem est
 „ instructu ornatuque comitata; eam tamen
 alibi aliter exserere debet Orator, et omnino
 rationem habere primum causae, deinde audito-
 rum, tum suae ipsius personae, denique tempo-
 ris, auctore Craspo *ib. c. 55.* Omnem autem
 eius rei moderationem permittit fere Oratoris
 prudentiae, nec quidquam praecipit, „ nisi ut
 „ figuram orationis plenioris, et tenuioris, et
 „ item illius mediocris ad id, quod agimus,
 „ accommodatam deligamus”.

CAPUT QUARTUM.

DE MEMORIA.

Memoriam Oratori utilissimam Cicero censet, eiusque rei fructum persequitur Antonius *l. 2. c. 87*: „ qui sit autem Oratori memoriae fructus, quanta utilitas, quanta vis, quid me at-
„ rinet dicere? tenere quae didiceris in accipi-
„ enda causa, quae ipse cogitaris? omnes fixas
„ esse in animo sententias? omnem descriptum
„ verborum apparatus? ita audire vel eum,
„ unde discas, vel eum, cui respondendum sit,
„ ut illi non infundere in aures tuas orationem,
„ sed in animo videantur inscribere? Itaque so-
„ li, qui memoria vigent, sciunt, quid, et
„ quatenus, et quomodo dicturi sint, quid
„ responderint, quid supersit: iidemque multa
„ ex aliis causis aliquando a se acta, multa ab
„ aliis audita meminerunt”. conf. *c. 35*. Pluri-
mum quidem in ea valere putat naturam, sed
hanc adiuvari tamen cum simplici exercitatione,
de qua monet Crasus *l. 1. c. 34*: „ exercenda
„ est etiam memoria ediscendis ad verbum quam
„ plurimis et nostris scriptis et alienis”; tum

vero artificiosa oratione. quam idem haud spernere se significat, Antonius autem valde commendat et exponit *l. 2. c. 86, 87, 88.* Quod artificium cum et in *rebus* et in *verbis* positum sit, *verborum* memoriam Oratori minus necessariam iudicat, *rerum* illam Oratoris propriam *c. 88,* ad quam *loci* potissimum et *simulacra* conducant. Tota huius rei ratio. de qua locus est insignis *ad Her. l. 3. c. 16.* usque ad finem, perquam mirabilis est et abhorret a nostra cogitatione, ut vix mente concipi possit. Multum autem in ea valuisse videtur *imaginatio*, quae dicitur, et universa res (quantum ego investigare potui) sic fere comparata fuisse. Si quis memoriae studiosus esset; *locos* certos sibi animo informabat, ut *v. c. ,, aedes, intercolumnium, angulum, fornicem"* (sive illi re vera existerent sive imaginando fingerentur), eosque ordine quodam disponebat. Si quid iam esset, quod vellet memoria condere, eius rei insignem quamdam *imaginem* seu *simulacrum*, quasi in tabula pictum, sibi mente effingebat; quod commodo exemplo illustratur *ad Her. c. 20.* Ea simulacra ponebat in *locis* idque ita, ut quod primum esset e memoria excitandum, in primo collocaret loco, quod secundum, in sequenti, atque ita deinceps. *Locos* autem constanter servabat, *imagines* tamdiu duntaxat retine-

nebat, donec suo consilio satisfacissent. Dicitur igitur omnes locos percurrebat, et quodnam simulacrum in quoque loco positum esset, videns in eius rei memoriam sponte revocabatur. „ Loci enim ceræ aut chartæ simillimi „ sunt, imagines literis, dispositio et colloca- „ tio imaginum scripturæ, pronuntiatio lectio- „ ni”: ut dicitur *ib. c. 17*, quam eandem hac in re similitudinem Antonius usurpat *c. 86. in fine 88*. Iam vero quæ Cicero *l. c. de locorum et imaginum ratione* præcipit, conveniunt ea fere cum *Auctoris ad Herennium* sententia (et inde multum lucis adipiscuntur), nisi quod ille utendum censet locis *illustribus* (quod verbum hic maxime proprio sensu accipiendum), cum *ad Her. c. 19*. moneatur: „ nec nimis illustres — locos haberi oportet, ne — splendore præfulgeant.

CAPUT QUINTUM.

DE ACTIONE.

§ I.

De voce.

Actionem hic non intelligo totum Oratoris munus, qua significatione insolito sane exemplo occurrit *l. 2. c. 7*; sed illam partem, quam in Oratore definiendo memorat Crassus *l. 1. c. 15*: „cum quadam etiam actionis dignitate”. Crassi et ipsius Ciceronis sententiae hac in re congruit Antonius *c. 49*: „eumque esse praeterea „instructum voce et actione — volo”. Quae quam necessaria Ciceroni visa sit, iam inde cognoscitur, quod naturae doctores illuc spectantes tam acriter postulat *l. 1. c. 25, 28. l. 2. c. 20*, iisque si quis excellat, eum tantopere laudat *l. 1. c. 29. l. 2. c. 21, 45. l. 3. c. 8*. Idem autem de industria docet Crassus *l. 3. c. 56*. Magna tribuitur actioni vis in universis causarum contentionibus *l. 2. c. 17*: „accedat oportet actio

„ va-

„ varia, vehemens, plena animi, plena spiritus,
 „ plena doloris, plena veritatis”; in concilian-
 dis iudiciis c. 43. *in fine* „ adhibita etiam ac-
 „ tione leni facilitateque significanti”; in iocis
 c. 71: „ itaque imbuendus est is, qui iocose
 „ vult dicere, quasi natura quadam apta ad haec
 „ genera, et moribus, ut ad cuiusque modi
 „ genus ridiculi vultus etiam accommodetur:
 „ qui quidem quo severior est et tristior —
 „ hoc illa, quae dicuntur, falsiora videri so-
 „ lent”. Quid actione efficiendum sit, Crasus
 docet l. 3. c. 57: „ animi permotio, quae
 „ maxime aut declaranda aut imitanda est ac-
 „ tione”; et c. 59: „ animi est — omnis ac-
 „ tio”. De duabus autem partibus, in quas
 ea dividitur (voce ac gestu), voci priores de-
 fert Antonius l. 1. c. 59, ubi postquam de ges-
 tu dixit: „ quis neget, *opus esse Oratori, in*
 „ hoc oratorio motu statuque, Roscii gestum
 „ et venustatem”, haec addit: „ quid est Ora-
 „ tori tam *necessarium* quam vox” (1)? et de
 utroque coniuncte sic iudicat: „ in gestu, qui
 „ multum Oratorem adiuvat, et in voce, quae
 „ una maxime eloquentiam vel commendat, vel
 „ sus-

(1) Discrimen inter *opus* et *necessarium* cognosci
 poterit e l. 2. c. 10: „ etiam si opus est, tamen mi-
 „ nus est necessarium”.

„sustinet”. Apertius etiam Crasus *l. 3. c. 60*:
 „ad actionis usum atque laudem maximam sine
 „dubio partem vox obtinet”. Primum igitur
 de voce dicamus. Varia vocum genera pro sin-
 gulis animi motibus homini natura tribuit. Ha-
 rum praecipuae tribus generibus continentur, ut
 sit vox acuta vel gravis; cita vel tarda; magna
 vel parva; in quorum unoquoque mediocris
 quaedam interiecta est. „Atque etiam illa sunt
 „ab his delapsa plura genera, lene, asperum;
 „contractum, diffusum (quod videtur appella-
 re *sq. cap. plenum*) „continenti spiritu, inter-
 „misso; fractum; scissum; flexo sono attenua-
 „tum, inflatum”, ut docet Crasus *l. 3. c. 57*.
 His igitur generibus Oratorem cum iudicio uti
 iubet, et quodnam vocis genus iracundia, quod
 miseratio ac moeror, quod metus, quod vis,
 quod voluptas, quod denique molestia deside-
 ret, indicat *c. 58*. Maxime vero commendat
 crebram vocis mutationem et varietatem, quip-
 pe quae cum utilissima sit ad vocem servandam,
 cui rei magnam operam dandam censet, tum ad
 iucunditatem suavissima *c. 60, 61*.

§ II.

De gestu.

In gestu plurimum valere docet Crasus os
 at-

atque vultum, et in eo primas tribuit oculis *c. 59.*
 „ in ore sunt omnia. In eo autem ipso domi-
 „ natus est omnis oculorum” et mox: „ in hac
 „ nostra actione secundum vocem vultus valet,
 „ is autem oculis gubernatur”. His enim va-
 rias animi permotiones aptissime exprimi posse
 putat. „ Nam oris”, inquit, „ non est nimi-
 „ um mutanda species, ne aut ad ineptias, aut
 „ ad pravitatem aliquam deferamur”. Et de re-
 liquo gestu sic potissimum praecipit, ut a vitiis
 quibusdam dehörtetur, velut a scenico motu et
 laterum inflexione, nec non a digitorum argu-
 tiis, de quibus vid. etiam *Orat. c. 18.* Com-
 mendat autem brachii projectionem et supple-
 sionem pedis, quam utilem se putare Antonius
 quoque significaverat *l. 1. c. 53. in fine.*

CAPUT SEXTUM.

DE GENERE DELIBERATIVO, LAUDATIVO, ET HISTORIA.



§ I.

De suasionibus.

Oratoris esse in fenatu et in concione consilium de republica dare, inter omnes rhetores conveniebat, ne iis quidem exceptis, qui illius munus arctioribus terminis includebant. vid. *l. 1. c. 6, 11, 14, 31. l. 2. c. 10.* Itaque Cicero vulgari quoque Oratori eas partes assignabat; perfecti vero summam praestantiam in eo positam arbitrabatur, ut supra vidimus. Quod autem praecipiebant rhetores, in hoc genere maxime spectandam esse utilitatem (*l. 1. c. 31.*), improbat Antonius *l. 2. c. 82*, ac dignitatis potius rationem habendam esse docet; Oratores autem interdum utilitatem sequi, cum plerumque timerent homines, ea neglecta, ne dignitatem quidem posse retineri. Indicat *ib.*
quas

quas res afferre oporteat et in utilitate et in dignitate defendenda, quae nonnunquam inter se pugnent; et in eo maximum ostendit esse momentum, si quid aut non fieri posse aut necesse esse demonstretur. Ad hoc genus tractandum Oratori necessarium putat, ut cognoverit rempublicam (quod item docuerat Crassus *l. 1. c. 14, 45.*), et ut teneat mores civitatis. Variandum autem censet orationis genus pro vario loco et auditoribus *c. 82. init.* In senatu minorem apparatus adhiberi, ingeniique ostentationem vitari vult. „Concio”, inquit, „capit, omnem vim orationis et gravitatem varietatemque desiderat”, quod in fine capitis fusius etiam explicat. Denique ostendit quatuor causas, unde adversa acclamatio populi oritur, eisdemque medicinas, quibus ei malo occurri potest *c. 83.*

§ II.

De laudationibus.

Laudationes ac vituperationes ad Oratorem pertinere putabat Cicero, ut patet e *l. 2. c. 9.* „quis vituperare improbos asperius, quis laudare bonos ornatus — potest?” et *c. 24:* „sive ex persona, ut laudis”. Utrum autem

earum genus aliquod constituendum et separatis praeceptis instruendum esset (quod nonnulli rhetores fecerant, *l. 1. c. 31. l. 2. c. 10.*), id ei minus constabat. Antonius quidem *l. 2. c. 10, 11, 12.* Catulo persuadet eas ab institutione sua segregandas esse, ubi tamen quasi obiter nonnulla de iis praecipit. Idem contra *c. 15.* concedit: „ addat, si quis volet, etiam laudationes”, easque data opera persequitur *c. 84, 85.* Duplicem laudi materiem subiicit, alteram positam in fortunae donis, quae „ sunt generis pecuniae, propinquorum, amicorum, opum, valetudinis, formae, virium, ingenii, ceterarumque rerum, quae sunt aut corporis aut extraneae”, ut ait *c. 11.* quae *c. 84.* sic describit: „ genus, forma, vires, opes, divitiae, ceteraque quae fortuna det aut extrinsecus, aut corpori”. Haec tamen non propter se laudantur, sed propter virtutem, quae in iis vel bene utendo, vel sapienter carento, vel eorum amissionem moderate ferendo eluxerit. Vid. *c. 11.* et de his postremis etiam *c. 85:* „ magna etiam illa laus et admirabilis videri solet, tulisse casus sapienter adversos, non fractum esse fortuna, retinuisse in rebus asperis dignitatem”. Alterum quod laudetur, est ipsa virtus, quae cum plures habeat partes, eas virtutes laudationi aptissimas putat, „ quae
 „ vi-

„ videntur in moribus hominum et quadam co-
 „ mitate ac beneficentia positae”, quippe iu-
 cundissimas auditu. Neque tamen reliquas, aut
 sapientiam, animi magnitudinem, ingenii vim,
 et eloquentiam, quamquam minus iucunditatis
 habeant, praetermitti vult. c. 84. Iubet autem
 in singulis virtutibus laudandis ea facta com-
 memorari, quae illuc proprie pertineant, et maxi-
 me talia, quae vel sine praemio, vel etiam cum
 labore et periculo suscepta sint: honores quo-
 que, virtutis praemia et res gestas aut homi-
 num aut deorum iudiciis comprobatas, nec non
 comparisonem cum ceteris praestantibus viris
 huc adhiberi utile arbitratur. c. 85. Ex iisdem
 autem locis homines vituperari posse docet *ib.*
 et c. 11. De dicendi vero genere, quo hic
 utendum sit, nihil praecipit, sed „ ex his”,
 inquit, „ fontibus, unde omnia ornate dicendi
 „ praecepta sumuntur, vlicebit etiam laudatio-
 „ nem ornare” c. 11. Nam amplificationem
 hoc in genere plurimum posse, iam supra cog-
 novimus.

§ III.

De historia.

Historiam quoque ad Oratoris munus referen-
 dam Ciceroni visum esse, non tantum ex aliis
 ope-

operibus constat, ut e *Brut. c. 64.* et *Leg. l. 1. c. 2*; verum etiam his in libris ab Antonio docetur, veluti *l. 2. c. 9*: „ historia verò testis temporum — nuntia vetustatis qua voce alia, nisi Oratoris, immortalitati commendatur? ” Quod inde probat, quod orationem formare et expolire unius Oratoris proprium sit. Idem *c. 22.* in Oratorum Graecorum enumeratione Thucydidem memorat; praesertim autem hanc rem explicat *c. 12. sqq.* ubi ostendit historicos Romanos ideo minorem dicendi ornatum afferre, quia eloquentissimi homines eam rem neglexissent; si vero bene tractetur, historiam ad Oratorem omnino pertinere. Itaque *c. 15.* haec ait: „ videtisne, quantum munus sit Oratoris historia? haud scio, an flumine orationis et varietate maximum ”. conf. *Quinctil. l. 2. c. 18*, ubi hoc opus in parte oratoria merito seponere profitetur. Universas historiae leges faciles omnibusque notas putat; ipsam autem aedificationem ponit in rebus et verbis, quorum utramque breviter instruit *c. 15.* Orationis quidem genus abesse iubet a forensi asperitate, et lenem potius aequabilemque tractum adhiberi, quem in Xenophonte laudat *c. 14.*

„ *Honos alit artes omnesque incenduntur ad studia gloria* ”.

Cic. *Tusc. l. 1. c. 2.*

~~~~~

Received of the Treasurer of the  
Board of Education the sum of  
Twenty Dollars for the year  
ending on the 31st day of  
December 1871.

Witness my hand and seal  
this 1st day of January 1872.

John A. [Name]

Superintendent of Schools

City of New York

Attest my hand and seal  
this 1st day of January 1872.

[Signature]

[Signature]

The first part of the book is devoted to a general  
 introduction to the subject of the history of the  
 world, and to a description of the various  
 systems of government which have prevailed  
 in different ages and countries. The author  
 then proceeds to a more particular account  
 of the several kingdoms and empires, and  
 of the changes which have taken place in  
 them from the beginning of the world to  
 the present time. He also gives a short  
 history of the Christian religion, and of  
 the various sects which have sprung up  
 from it. The second part of the book  
 contains a description of the several  
 kingdoms and empires, and of the changes  
 which have taken place in them from the  
 beginning of the world to the present time.  
 He also gives a short history of the  
 Christian religion, and of the various  
 sects which have sprung up from it.

The third part of the book is devoted to a  
 description of the several kingdoms and  
 empires, and of the changes which have  
 taken place in them from the beginning of  
 the world to the present time.



IOHANNIS RUDOLPHI THORBECKE,  
ZWOLLA-BATAVI,

PHILOS. THEOR. ET LITER. HUMAN. CAN-  
DIDATI ET IN ACADEMIA LUGDUNO-  
BATAVA STUDIOSI,

COMMENTATIO

A D

QUAESTIONEM LITERARIAM

---

AB ORDINE

PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET  
LITERARUM HUMANIORUM  
PROPOSITAM:

„*Ex iis quae in libris Ciceronis de Oratore  
a Crasso, Antonio, Caesare, aliis, de Elo-  
quentia disputantur, ipsius efficiatur Cicero-  
nis de perfecto Oratore sententia*”.

QUAE SECUNDOS HONORES TULIT.

INSTITUTIONES  
RUDOLPHI THORP  
RUDOLPHI THORP  
RUDOLPHI THORP  
RUDOLPHI THORP

COMPTON

A

---

*Qui verae eloquentiae dat operam, dat prudentiae.*  
Cicero.

---

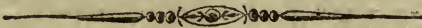
INSTITUTIONES  
RUDOLPHI THORP  
RUDOLPHI THORP

INSTITUTIONES  
RUDOLPHI THORP  
RUDOLPHI THORP

INSTITUTIONES  
RUDOLPHI THORP

## P R A E F A N D A :

DE QUAESTIONIS SENSU, LIMITI-  
BUS, TRACTANDAE RATIONE.



**V**ires meas periclitaturus in tractanda quaestione ab Ordine Cl. Philosophiae Theoreticae et Literarum Humaniorum proposita, paucis praemis-  
sis, exponendum duxi, cum de sensu et limitibus, quibus quaestio mihi contineri videbatur, tum de instituendi responsi ratione, quam, qua sum virium tenuitate, spero probaturum me esse Iudicibus meis, Viris Cl.

Quaestio exigit, ut

*Ex iis, quae in libris Ciceronis de Oratore a Cras-  
so, Antonio, Caesare, aliis, de eloquentia  
disputantur, ipsius efficiatur Ciceronis de per-  
fecto Oratore sententia.*

Igitur describendus est *perfectus Orator* ex mente Ciceronis: cuius descriptionis instruendae et hauriendae princeps fons sit dialogus *de Oratore*; in quo Auctor alias personas variatione, et in utramque partem de perfecto Oratore disputantes induxit, se ipsum non induxit.

Verum, cum de aliis partibus et locis in *Libris de Oratore* nec disputetur, nec sententiarum varietas inferatur; de aliis vero disputantes in diversas abeant partes, contraria oratione se invicem refellentes; videtur mens propositae quaestionis spectare modo partem posteriorem.

De quibus enim disputationis partibus inter omnes constat, de iis ambigi nullo modo potest, quatenus sit Ciceronis sententia: non opus est, ut efficiatur, sed plana est, et patet omnibus.

At vero de iis locis, quae sententiarum discrepantia tentantur, ut constituatur et exponatur Ciceronis sententia, Ordinem voluisse putavi. Ita nulla controversia potest esse sententiae Ciceronianae, in praeceptis artis Rhetoricae, quibus instruitur dicendi facultas, quaeque *omnium communia et contrita praecepta* vocat Crasus (*de Orat.* I: 31.): nam ubi de iis ab una aut altera persona in *Libris de Oratore* exponitur, nullam non modo videmus sententiarum discrepantiam, sed praeterea rem  
ita

Ita comparatam esse intelligimus, ut haec artis praecepta, quaecumque sit ceterum de summo Oratore contentio, ab omnibus Oratori, quibuscumque terminis incluso, concedantur: quippe quae pertineant ad dicendi facultatem, quae, omnibus fatentibus, Oratoris unice est propria. Et universe hoc est tenendum, quando sermo erit de personarum in Libris *de Oratore* diversis sententiis, veluti de sententia Antonii, tamquam opposita Iudicio Crassi, hoc intelligendum esse de iis harum sententiarum partibus, quibus dissentiunt disputantes: nam ceteroquin pluribus in locis, quae omnis fere sententiarum varietatis est ratio, habet v. g. Crassus assentientem sibi Antonium: sed eatenus non sunt duae sententiae, sed una. Ita si dicendum aliquando fuerit, Ciceronem non Antonii, sed Crassi partes secutum fuisse; non dicimus, Tullium ab omni se Antonii sententia seiunxisse, sed iis disputationis regionibus, quibus ambo discrepabant, ibi deditum fuisse sententiae Crassi.

Igitur hoc est huius institutae scriptionis, ut capitibus et momentis dissensionis disputantium de perfecto Oratore, indagatis, et accurate constitutis, de his, longe gravissima lite, efficiatur et explicetur Ciceronis sententia.

Itaque non tantum argumentum Librorum  
de

*de Oratore* explicandum erat, sed diligentius eruenda haec disputationis capita et fontes: quorum ratio cum arte cohaereat, cum scriptionis *de Oratore* consilio, forma, personarum disputantium natura, indole, historia, de his omnibus quaedam erant praemittenda. In quibus tamen accuratius quodammodo versandum erat, ut ratio fontis, unde flueret omnis ad Quaestionem propositam responsio, rite cognosceretur, ac teneretur. Haec igitur Cap. I. continentur.

Inventa autem sententiarum varietate, inter quas circumspiciendum sit de sententia Ciceronis; huius eligendae et constituendae fontes ac rationes investigandi sunt. Horum autem classem unam, digito quasi indicabat ipsa Quaestio; ex qua ductis argumentis idcirco primum locum assignavi.

Unde cum, si velis, satis iam constaret de Ciceronis sententia, non alienum tamen a Quaestionis sensu esse duxi, ut si qui alii essent fontes derivandae Tullii sententiae, ii deinceps adhiberentur: praesertim si horum fontium ea esset ratio, quae Oratorem Ciceronianum imprimis illustraret, atque eius informationem adjuvaret et perficeret. — Itaque Cap. II. feci, de fontibus et rationibus efficiendae Ciceronis de summo Oratore sententiae.

Denique Cap. III. describendus erat Orator  
ex

ex Ciceronis mente, plenus ille et perfectus, et summus: qui eo plenior et perfectior cogitatione informandus erit, quo minus digne, et pro ea imprimis rei amplitudine, eum, quae est iudicii mei nondum subacti exiguitas, depingere potuit. At cum in Cap. II. de multis partibus summi Oratoris iam exponendum fuisset, ea repetere nolui in Cap. III., quo proprie pertinebant: haec igitur arcesfenda et revocanda sunt ad Caput ultimum, a quo divellere ea cogebam, ubicumque in eo brevior eram in iis explicandis, quorum iam antea mentio facienda erat.

Ultimo loco monendum mihi est, de ratione tractationis, me religioni mihi duxisse, ubi ipsis Ciceronis verbis aut rem explicandam, aut ipsius sententiam melius possem exprimere, ibi sententiis eius, in quibus perpetuo versabar, sua verba detrahere, easque ingenio meo committere vestiendas et explicandas. Itaque hoc a me Ciceroni tribuendum esse censebam, ut, ubicumque sententias eius laudarem, aut adhiberem, ibi eum quoque, optime eas pronuntiantem, inducerem. Et praeterea, ubi videbam, unum Ciceronis locum ex alio fati illustrari et exponi, ibi mea explicatione nihil opus esse intelligebam, sed Ciceronem malui exponere ex Cicerone. Quia in re eam viam ineundam

estē opinatus sum, non ut singulis locis anxie collectis, et secum invicem comparatis, ex iis efficerem Ciceronis sententiam, quae non uno, alterove loco conclusa est, sed per omnem Tullianorum scriptorum varietatem regnat et dispersa est; verum id mihi faciendum, certe annitendum, ratus sum, ut totam Ciceronianae sententiae magnitudinem comprehensam, haurirem et instituerem ex illa universa mente, quae in omnibus eius scriptis spirat; unde, tamquam a capite et fonte, cetera dimanarunt omnia, et in varios rivulos diducta sunt.

Ad quam ipsam Ciceronis mentem assequendam, cum mirifice me adiuvari posse viderem, et instrui a Quinctiliano; memor iudicii Val-  
lae, „ neminem posse, neque Quinctilianum  
„ intelligere, nisi Ciceronem optime teneat,  
„ neque Ciceronem probe sequi, nisi Quinc-  
„ tiliano pareat”, saepius Ciceronis sententi-  
am ex Quinctiliano explanare tentavi.

Quibus monitis nihil addendum habeo, nisi illud, quod etiam atque etiam sibi persuasum velim habeant speciminis legendi initium facturi, se habere auctorem, quanto distet intervallo ab ingenii probabili quadam et doctrinae mediocritate, probe sibi conscium.



## CAPUT PRIMUM.

DE CONSILIO, FORMA, PERSONIS, ARGUMENTO,  
CONSTITUTIONE LIBRORUM CICERONIS DE  
ORATORE.



### § I.

*De consilio conscribendorum Librorum  
de Oratore.*

**R**ogaverat M. Ciceronem frater, ut ad se aliquid conscriberet de omni ratione dicendi; praesertim cum in disputationibus Quintus a fratre solet dissentire de eloquentiae forma, ratione, munere. Huic igitur, fratris voluntati de-

deesse nolens Marcus, ipse otium suum, quod Cosf. Cn. Pompeio II. M. Crasfo II. (1) ipsi relictum erat, ad scribendum libenter conferebat (2), de proposita quaestione uberius exponit; et eam simul operi formam conciliat, ut quid viri omnium eloquentissimi clarissimi-que senserint de omni ratione dicendi, cognoscatur; et simul ex aliis personis fingere videatur disputationem se inter et fratrem: quod postremum deinde magis etiam constabit (3). Conscripsit autem Cicero, ut diximus, libros *de Oratore*, Cosf. Cn. Pompeio II. M. Crasfo II, anno altero post revocationem suam ab exilio, cum a Clodio et Triumviris resp. ita misceretur, ut Tullius nec antiquam consiliorum suorum rationem amplius sequi, nec aliam constanter fatis, et cum resp. salute ingredi posset. Itaque omne tempus, quod aut resp., quam tuebatur tamen, quantum poterat, aut causae amicorum, quibus sedulo adfuit, aut sua dignitas, quam fraus inimicorum maxime la-

(1) Vid. Middleton, *Leven van Cicero, vertaald door Zillefen, Deel II. p. 97.* F. Fabricius Marcoduranus, *Hist. Cic. per annos descripta* ad a. U. C. 698.

(2) Vid. *de Orat. I. 1.*

(3) Vid. *de Orat. I. 2.*

labefactare conabatur, ipsi relinquebant, omne illud tempus libentissime in literato egit otio, quo a turbis rerum civilium se reficeret. Unde fatetur Lentulo (1), promittens, se illi misurum *de Oratore* libros, „ ab orationibus di- „ iungo me fere referoque ad mansuetiores Mu- „ fas”: quippe horum temporum otium nondum illud fuit, quo, rerum summa uni delata, Cicero, a rep. plane remotus, literas et philosophiam imprimis, pro reip. administratione sibi substitutam esse poterat arbitrari (2); et totas philosophicas quaestiones scribendo explicare. Ab hoc mansuetissimo studiorum genere nimis adhuc abhorrebat hoc otium, cui libros *de Oratore* debemus; agitatam illud et interruptum turbis civilibus, aut causis forensibus; quod igitur aptius fuit perficiendo operi, coniuncto et cum reip. procuratione, quam tueri Cicero conabatur, et cum eloquentia, qua quotidie fere utebatur, aut in senatu, aut in concione, aut apud iudicem.

Practerea hoc tempore primum post aetatem juvenilem, animum ad scribendum adiacere potuerat, atque id ipsum, dum in fluctibus rerum civilium continuo adhuc versabatur: quid itaque  
ma-

(1) *ad Fam.* I. 9.

(2) *Conf. de Divin.* I. 2.

magis consentaneum, quam quod Cicero, qui a primâ adolescentia omnia ad virum civilem et Oratorem converterat, primum opus suum ederet ex eo genere, quod ad eloquentiam, cui omnia se debere libenter agnoscebat, quam proxime pertineret: quo gratiam quasi ei, de se optime meritae, referret; atque eam instrueret et ornaret, a qua se plurimum esse instructum et adiutum fatebatur? quid adeo ab Oratore Cicerone, cuius eloquentia fere unice in rep. regnabat, potius expectari poterat, quam ut eloquentiam celebraret? — Igitur testatur (1), se ante, quam ad opera Philosophica animum appulisset, „ orationes, aut aliquid id genus „ solitum fuisse scribere”.

His causis, cur ad opus Oratorii potissimum argumenti conscribendum, hoc tempore se contulerit, accesit imprimis etiam *consilium*, quo libros *de Oratore* perfecit et edidit. Hoc consilium indicat (2), ad fratrem scribens: „ vis — „ ut mihi saepe dixisti, quoniam quae pueris, „ aut adolescentulis nobis ex commentariolis „ nostris inchoata ac rudia exciderunt, vix hac „ aetate digna, et hoc usu, quem ex causis — „ tot tantisque consecuti sumus; aliquid iisdem „ de

(1) *ad Att.* XIII. 12.

(2) *de Orat.* I. 2.

„ de rebus politius a nobis, perfectiusque pro-  
 „ ferri”. Ediderat scilicet adolescens Cicero  
 libros Rhetoricos IV. (ex quibus V. V. D. D.  
 existimant duos adhuc superesse, illos qui *de*  
*Inventione* inscripti feruntur (1)); hos autem  
 Quinctilianus (2) refert, Ciceronem dixisse  
 adolescenti sibi esse elapsos, quos igitur (3)  
 postea improbavit: „ sunt enim (4) velut re-  
 „ gestae in hos commentarios, quas adolescens  
 „ deduxerat, scholae” (5): itaque (6) pul-  
 cherrimos illos *de Oratore* substituens, hos iam  
 editos artis Rhetoricae libros, aliis postea scrip-  
 tis quasi damnavit (7). His Quinctiliani testi-  
 moniis satis illustrari videtur et locus laud. (8),  
 et consilium Ciceronis operis *de Oratore* eden-  
 di. Voluit enim Rhetoricos antea editos, se  
 iam non amplius dignos, obruere novae ex eo-  
 dem genere scriptionis splendore et praestantia,  
 quo

(1) Vid. Io. Alb. Fabricii *Bibl. Lat.* a Io.  
 Aug. Ernesti auctius edita, T. I. Lib. I. c. 8.  
 § 3. no. 1. et laud. ibi Vossius, *de nat. Rhet.*  
 c. XIII. p. 340. edit. Amstel. 1697. Opp. Vosf. T. III.

(2) I. O. III. 1. p. 150. ed. Gibson. Lond. 1716.

(3) Ibid. c. 5. p. 159.

(4) Ibid. c. 6. p. 170. (5) i. e. disputationes.

(6) Quinct. l. c. p. 171. (7) Ibid.

(8) *de Orat.* I. 2.

quo gloriam eloquentiae suae, quam in rep., usu, apud omnes consecutus erat, etiam scriptis non minuisse videretur, sed aequasse, ac digne tuitus fuisse. Hoc igitur imprimis consilio statuit, primo, quod sibi contingeret, otii tempore, in hoc negotio elaborare, in quo famam suam summopere agi existimabat: ut vel maxime patet ex Epistola ad Leptam (1), in qua, *Oratorem*, inquit, „ meum tantopere a „ te probari, vehementer gaudeo. Mihi qui- „ dem sic persuadeo, me, quicquid habuerim „ iudicii de dicendo, in illum librum contulisse. „ Qui, si est talis, qualem tibi videri scribis, „ ego quoque aliquid sum: sin aliter, non re- „ cuso, quin, quantum de illo libro, tantum- „ dem de mei iudicii fama detrahatur”. Quibus id effecit, ut hos de perfecto Oratore libros, quos iure ipse auctor sibi vehementer esse probatos, fatetur (2), et Atticus in coelum ferebat (3), posteri censuerint in praestantissimis scriptis Ciceronianis primum locum merito obtinere; de quibus adeo Tullius confitetur, factum esse a se diligenter: atque eos diu multumque in manibus fuisse (4).

His

(1) *ad Fam.* VI. 18.(2) *ad Att.* XIII. 19. *Conf.* IV. 13.(3) *ad Att.* IV. 15.(4) *ad Att.* IV. 12.

His denique omnibus addendum est, quod Cicero tradit *de Oratore* II. 2. Cum nempe flatueret, talem existere eloquentiam non posse, qualis fuerit in Crasso et Antonio, non cognitis rebus omnibus, quae ad tantam prudentiam pertinerent, tantamque dicendi copiam, quanta in illis fuerit (1); vulgaris autem opinio esset, L. Crasum non plus attigisse doctrinae, quam quantum prima illa puerili institutione potuisset; M. vero Antonium omnino omnis eruditionis expertem atque ignarum fuisse (2): „feci,” inquit (3), „eo libentius, ut eum „fermonem, quem illi quondam inter se de „his rebus habuissent, mandarem literis: vel „ut illa opinio, quae semper fuisset, tollere- „tur, alterum non doctissimum, alterum plane „indoctum fuisse; vel ut ea, quae existima- „rem a summis Oratoribus de eloquentia divi- „nitus esse dicta, custodirem literis, si ullo „modo assequi, complectique potuissem; vel „mehercule etiam, ut laudem eorum iam pro- „pe fenescentem, quantum ego possem, ab „oblivione hominum, atque a silentio vindi- „carem. Nam si ex scriptis cognosci ipsi suis

„ po-

(1) *de Orat.* II. 2.(2) *de Orat.* II. 1.(3) *Ibidem* C. 2.

„ potuissent, minus hoc fortasse mihi esse pu-  
 „ tassem laborandum; sed cum alter non mul-  
 „ tum (quod quidem exstaret) et id ipsum ado-  
 „ lescens, alter nihil admodum scripti reliquis-  
 „ set; deberi hoc a me tantis hominum inge-  
 „ niis putavi, ut cum etiam nunc vivam illo-  
 „ rum memoriam teneremus, hanc immortalē  
 „ redderem si possem. Quod hoc etiam spe  
 „ aggredior maiore ad probandum, quia non  
 „ de Ser. Galbae, aut C. Carbonis eloquentia  
 „ scribo aliquid, in quo liceat mihi fingere, si  
 „ quid velim, nullius memoria iam refellente;  
 „ sed edo haec iis cognoscenda, qui eos ipsos,  
 „ de quibus loquor, saepe audierunt; ut duos  
 „ summos viros iis, qui neutrum eorum vide-  
 „ rint, eorum, quibus ambo illi Oratores cog-  
 „ niti sint, vivorum et praesentium memoria  
 „ teste, commendemus”.

Huic loco coniuncta est quaestio, an revera  
 habita sit haec disputatio, quod affirmante A.  
 Mannuccio (1), negante A. Talaeco (2),  
 mihi sane verosimile videtur.

Primo hoc mihi iure efficere videor ex ac-  
 cu-

(1) *In Argumento libror. de Orat. in Cic. Opp.*  
*Rhet. Vol. II. init. Venet. 1583.*

(2) *In praefat. explanationis suae de Orat. ibid.*  
*Vol. II. init.*



curata temporis habiti dialogi notatione, et conjunctione cum ipsa horum temporum historia, et statu civitatis (1), quod in aliis non eadem ratione factum est. Dein saepius testatur Cicero, se consignasse, quod acceperit, in horum virorum disputatione esse versata (2); eo modo, ut, cum ipse sermone non interfuisset, sed cui C. Cotta tantummodo locos ac sententias huius disputationis tradidisset, quo in genere orationis utrumque, et Crassum et Antonium, oratorem Cicero cognovisset, id ipsum in eorum sermone adumbrare conatus fuerit (3); comparat autem hunc dialogum cum libris Platonis, in quibus omnibus fere Socrates exprimitur (4). — Pugnare denique pro hac nostra sententia etiam videtur locus, quem modo adscripsimus (5), ubi se non scribere dicit de Ser. Galbae aut C. Carbonis eloquentia, in quo liceat ipsi fingere, si quid velit, nulla memoria refellente; sed se edere haec iis cognoscenda, qui eos ipsos, quos principes constituerit sermonis, saepe audierint.

Nec

(1) Vid. *de Orat.* I. 7. III. I. 2.

(2) *de Orat.* I. 6. Conf. c. 2. II. 2. III. I. 4.

(3) *de Orat.* III. 4. Cf. I. 7. 8. III. 5.

(4) *de Orat.* III. 4.

(5) *de Orat.* II. 2.

Nec tamen hanc sententiam eo modo intellectam velim, quasi haec *de Oratore* disputatio, ita sit habita, ut conscripsit Cicero, non tantum non, quod attinet ad verba, aut singularum sententiarum in sermone rationem, (hoc enim iam refellitur loco cir. Cic. *de Orat.* III. 4.) sed nec etiam quod ad reliquam constitutionem refert; est enim hic mos dialogorum, ut personae inter se loquentes inducantur, quae nunquam inter se locutae sunt, (quae est excusatio Ciceronis, cum ad Varronem *Academica* mitteret (1)): et in hac ipsa disputatione, Cicero (2) se defendit, quod die disputationis primo, Scaevolam iam removerit; quod certe non convenit dialogo, accurate ad veritatis speciem composito. Igitur hoc tantum tueri volumus, quod et per se minime abhorret a verisimilitudine, et laudata Ciceronis testimonia, coniunctioque dialogi, cum his ipsis, quibus habitus dicitur, reip. Romanae temporibus, nobis persuadere videntur, sermonem esse aliquando habitum quemdam de ratione dicendi, cuius principes fuerint L. Crassus et M. Antonius: quorum disputationes, ab illis locis ductas, quos ipsi tradiderat Cotta, ita ex in-  
ge-

(1) *ad Fam.* IX. 8.(2) *ad Att.* IV. 15.

genio Tullius suppleverit et finxerit, ut distinctam personarum expressionem servarent, a quibus fluxerant.

## § II.

### *De forma Operis.*

Forma librorum *de Oratore* est sermonis per dialogum; ita ut sit disputatio inter personas inductas, „ quae est consuetudo dialogorum” (1).

Ἔστι δὲ διάλογος λόγος ἐξ ἐρωτήσεως καὶ ἀποκρίσεως συγκείμενος περὶ τινος τῶν φιλοσοφουμένων καὶ πολιτικῶν, μετὰ τῆς πρεπούσης ἠθοποιίας τῶν παραλαμβανομένων προσώπων, καὶ τῆς κατὰ τὴν λέξιν κατασκευῆς (2).

Horum dialogorum inventionem et originem (3) alii referunt ad Zenonem Eleatem (4): Aristoteles (5) autem (6), ad Alexamenum Sty-

(1) Iudice Cicerone *in Brut.* c. 60.

(2) describente Diog. Laërt. L. III. p. 215. ed. Stephan. 1593.

(3) auctore Diog. Laërt. l. c.

(4) Conf. W. Tr. Krug, *Gesch. der Phil. alt. Zeit.* § 43. not. b. p. 118. et quos ille citat Auct.

(5) loco, qui exstat apud Athenaeum L. XI. cuius verba laudat Casaubon. ad Diog. l. c.

(6) Ut idem Diog. tradit l. c.

Styreum seu Teium, cui consentiri dicit Phavorinum in Commentariis. Ceterum ex iudicio Diog. Laërt. (1), Plato demum id genus expolivit, antea adhuc rude, et perfecit; quo sensu forte etiam optime cum antecedentibus conciliari possit alius locus Phavorini, quem Diogenes (2) statuisse dicit in L. VIII. *πρωτοδαπῆς ἰσοπλάς*, Platonem primum dialogos induxisse.

Ad dialogi autem formam eligendam, Ciceronem consilium ducere debebat, quo hos libros conscripsit.

Voluit, ut in § 1. diximus, cum fratri tradere, quae viri omnium eloquentissimi clarissimique sensissent de omni ratione dicendi (3): tum etiam disputationem se inter et fratrem, eius rei, de qua dissentiebant, sed ad alias personas translata, efformare (4): denique Antonii et Crassi memoriam tueri: sententias et dicta custodire literis: laudem ab oblivione vindic-

(1) l. c. et vid. imprimis D. Wyttenb. v. ce. in Epist. ad v. ce. Ph. G. van Heusde, praemissa huius Specimini Critico in Platonem p. XL. sqq.

(2) L. III. p. 201. conf. Krug, l. c. § 75. not. b. pag. 204.

(3) *de Orat.* I. 2. (4) *de Orat.* ibid.

dicare (1). Quibus omnibus maxime consentanea erat forma dialogi: praecipue cum tradat Cicero (2), hanc, quam literis consignavit, de summo Oratore disputationem, revera quondam a Crasso et Antonio fuisse habitam; quam ex locis a Cotta sibi traditis, adumbraverit (3). Qua ratione igitur revera disputatio habita esset, eam maxime sequi Cicero debebat in conscribendo.

Describit Tullius formam, cuius sequendae causas explicuimus, in epist. ad Lentulum (4): „ scripsi — Aristotelico more, quemadmodum „ quidem volui, tres libros in disputatione ac „ dialogo *de Oratore*, quos arbitror Lentulo „ tuo fore non inutiles;” et ad Atticum (5) mentione huius operis *de Oratore* facta: „ quae — „ his temporibus, inquit, scripsi, Ἀριστοτέλειον „ morem habent: in quo sermo ita inducitur „ ceterorum, ut penes ipsum sit principatus” (6). Ita non tantum Cicero Aristotelium morem servavit in dialogis: sed etiam testatur (7), se in singulis libris uti *proöemiis* (8), „ ut Aristote-

(1) *de Orat.* II. 2. (2) *de Orat.* I. 2. 6. III. 4.

(3) *de Orat.* III: 4. (4) *ad Fam.* I. 9.

(5) XIII. 9. (6) vid. tamen Wyttenb. v. ce. in *Epist. laud.* p. L. sqq. (7) *ad Att.* IV. 15.

(8) De quibus conf. *Middlet. leven van Cic. vertaald door Zillefesen*, D. III. p. 68, 69. not. 1.

teles in iis, quos *ἐξωτερικούς* vocat". Igitur cum ex Aristotelicorum scriptorum ratione esset diiudicandum, quomodo eam Cicero servarit, tulit fati iniquitas, ut contra, mos Aristotelicus ex imitatione Ciceroniana cognoscendus sit. Nam dialogos Aristotelicos (1) superstites habemus nullos, quod eo magis dolendum, quia *διαλογικὰ* haec scripta perdita, ipsa eadem esse videntur quae *ἐξωτερικά* vocat, ut apparet ex l. c. (2) tum imprimis ex Ammonio Hermene (3), qui diserte pronuntiat, Aristotelis libros exotericos forma fuisse *διαλογικούς*, exotericos vero seu acroamaticos *αὐτοπροσωπός*, sive ex sua ipsius persona disputationes. Unde igitur efficiendum esset, nobis ex operibus Aristotelis omnes libros *esotericos*, nullos *exotericos* esse reliquos: cum contraria fors Platonis scriptis contigisset (4). Nam etiam si

no-

(1) quos tamen eum scripsisse, intelligitur cum ex II. cit. tum ex iis, quos laudat W. Tr. Krug, *Gesch. der Phil. alt. Zeit.* § 83. not. b. p. 237.

(2) ad *Att.* IV. 15.

(3) ad *Aristot. Categ.* fol. 2. postrem.

(4) Vid. omnino Krug, l. c. et Auct. ibi laud. quibus addatur Sam. Rachelius *Introd. in Philos. Mor. Aristot.* praefixa eius editioni *Ethic: Aristot. ad Nicomachum*, Helmaestad. 1670. c. X. p. 94 seqq. et Wytttenb. v. ce. in *Epist. laud.* p. XLVII. XLVIII. et in *Praecept. Phil. Log.* p. III. c. I. § 9.

nobis deficient opera Aristotelica eius formae, quam Cicero sibi proposuerat, in eam tamen incidunt scripta Platonis, quorum exemplo Cicero se defendit (1), cum Atticus ipsi obiecisset, in dialogo *de Oratore* Scaevolam post primam disputationis diem, non recte esse dimotum.

Ceterum necesse non arbitror ipsam hanc dialogicae disputationis rationem describere: nota est omnibus, per se intelligitur, et optime ex ipsis disputationibus perspicitur.

### § III.

#### *De dialogi personis.*

Pauca quaedam mihi visa sunt esse praemit-  
tenda, ex quibus personarum, inter quas dialo-  
gus *de Oratore* habetur, historica aliqua notitia  
comparetur. Nam qua ratione singulae cum  
disputationis capite coniunctae sint, id commo-  
dius infra dicetur.

Uti eloquentiae aevo suo, ita et huius disputa-  
tionis princeps est L. Licinius Crasus (2):  
na-

(1) *ad Att.* IV. 15.

(2) Non *Marcus*, ut male nominatur apud *Auct.*  
*Dial. de Orat.* c. 35. conf. *Gell.* XV. 11. nec  
con-

natus a. U. C. 614, cum 34 annos Ciceroni aetate praestaret (1), qui natus est a. U. C. 647. A puero summo studio, summis doctoribus, omnem doctrinam, et dicendi rationem didicit (2). Affinis fuit C. Marii (3). Nono decimo aetatis anno (4) infecutus est C. Carbonem, qua occasione praeclarum dedit iustitiae exemplum, quod ab oblivione vindicavit Valerius Maximus (5): et vigesimo septimo defendit Liciniam virginem Vestalem, qua in causa eloquentissimus fuit (6). Aedilitate cum collega Scaevola magnificentissima functus est (7). Consul fuit a. U. C. 658 cum Q. Mucio Scaevola (8).

Auc-

Confundendus cum P. *Licinio Crasso Muciano*, quod aliquoties factum est vid. Bachius, *Hist. Jurispr. Rom.* L. II. c. II. Sect. IV. § 34.

(1) *in Brut.* c. 43. (2) *de Orat.* II. 89.

(3) Vid. *de Orat.* I. 15. *pro L. Corn. Balbo*, c. 21. Stemma gentis *Liciniae*, vid. apud Ruperti, *Tab. Geneal. Gent. Rom.* Götting. 1794. p. 110 seqq. et nostrum Oratorem p. 113.

(4) referente *Auct. Dial. de Orat.* c. 34. conf. Cic. *in Brut.* c. 43. L. III. *Act. in Verrem.* c. 1. *de Off.* II. 13. 14. *ad Fam.* IX. 21. Val. Max. III. 7. ex. 10. conf. *de Orat.* I. 10. 34.

(5) VI. 5. ex. 6. (6) Cic. *in Brut.* c. 43.

(7) *de Off.* II. 16.

(8) *in Brut.* *ibid.* Val. Max. VIII. 15. ex. 6. conf. F. Fabric. *Hist. Cic.* ad a. U. C. 658.



Auctores fuerunt hi Cosl., quos Cicero (1) vocat, *omnium*, quos viderit, *sapientissimos*, legis Liciniae Muciae; cum Crasso soli sit tribuenda lex Licinia, eodem anno lata (2). Ex consulatu Crasso obtigit citerior Gallia; qua in administratione (3), „ spiculis prope „ scrutatus est Alpes, ut, ubi hostis non erat, „ ibi triumphi causam aliquam quaereret”. Ibi igitur latrones quosdam confecit (4), sed triumphi, quem postulavit, impediente collega, repulsam tulit (5). Ceterum vero eam provinciam quam integerrime rexit: nam C. Carbonem, (cuius patrem actione sua in exilium pepulerat) qui eum ad acta ipsius speculanda eo secutus erat, in tribunal recepit, cumque eo de omnibus rebus communicavit: nec potuit Carbo ullam criminandi Crassi causam reperire (6). Censor (7), quod munus gessit a. U. C. 660 cum Cn. Domitio Ahenobarbo, fus-

(1) Fregm. *Orat. pro Cornel. I. de Off. III.*

(2) Vid. Bachius, *Hist. Iurispr. Rom. L. III. c. II. Sect. I. § 67. edit. VI. et qui ibi laudd. Auct.*

(3) Ut Cic. ait. *in Pison. c. 26.*

(4) Cic. *de Invent. II. 37.*

(5) *In Pison. c. 26.*

(6) Vid. Val. Max. *III. 7. ex. 10. sed conf. L. III. Act. in Verr. c. 1.*

(7) *de Orat. II. 89.*

fustulit edicto latinos dicendi magistros (1). Iurgia inter Crasum et collegam in censura, memorant Plinius (2), Valerius Maximus (3), Macrobius (4), imo orationem contra collegam censorem habitam Antonius (5). Homo enim fuit L. Crasus lauto et opiparo vitae cultu (6): et universe elegantissimus, hilaris, „ praefens ingenio semper, et faceto lepore solers” (7). Lateris dolore periit a. U. C. 662, postquam aliquot dies ante, auctoritatem Senatus fortissime et vehementissime contra impugnantem Cos. Philippum vindicasset; quod Cicero magnifice et Oratorio plane modo describit (8). Hominem *clarissimum* atque *elo-*  
*quen-*

(1) ut ipse refert *de Orat.* III. 24. conf. Suet. *de cl. Rhet.* c. 1. Gell. XV. 11. *Auct. Dial. de Orat.* c. 35.

(2) H. N. XVII. 1. (3) IX. 12. ex. 4.

(4) *Saturn.* II. 11.

(5) *de Orat.* II. 11. conf. *In Brut.* c. 44.

(6) Conf. Plin. H. N. IX. 52. XXXI. 2. XXXIII. 11. XXXIV. 3. XXXVI. 3.

(7) Plin. XVII. 1. conf. Cic. *in Brut.* c. 40. 38. *de Off.* I. 30. 37. *de Orat.* II. 54 sqq.

(8) *de Orat.* III. 1. 2. 3. 4. conf. I. 7. Quinct. I. O. XI. 1. p. 615. Val. Max. VI. 2. ex. 2. F. Fabric. *in Hist. Cic.* ad a. U. C. 662.

*quentsimum* eum appellat Cicero (1), *sapientissimum Romanae civitatis* (2); *Oratorem inprimis nominis Romani* Plinius (3); *summae dignitatis et eloquentiae virum* Valerius Maximus (4), quem dicit (5) iudicum suffragia robustissimis et felicissimis eloquentiae stipendiis rexisse, forique fuisse principem, ut Aem. Scaurus curiae (6); et quae aliae laudes continentur II. citt. (7) Crassi variae memorantur causae et orationes (8). Notatur a Cicerone (9) Crassi inconstantia, ex habita temporum ratione profecta, cum in oratione legis Serviliae sum-

mis

(1) L. III. *Act. in Verr.* c. 1.

(2) *In Pison.* c. 26. *conf. pro Cluent.* c. 51.

(3) H. N. XVII. 1. *conf. Vellei. Pat.* II. 9. § 1.

(4) VI. 2. ex. 2. (5) *Idem* VIII. 5. ex. 3.

(6) *Conf. Cic. pro L. Corn. Balbo,* c. 1. 21.

(7) *Conf. etiam in Brut.* c. 36 seqq. c. 87. *de Orat.* II. 1. 2. I. 52. et passim. *Quinct.* I. O. XI. 3. p. 637. 353. Quodnam dicendi genus secutus fuerit, diiudicat *Quinct.* XII. 10. p. 703.

(8) *de Orat.* I. 56. II. 6. 32. 40. 54. 55. 56. 67. *de Off.* II. 18. III. 16. *pro Domo* c. 19. *in Brut.* II. citt. *Val. Max.* IX. 1. ex 1. Testimonium vehementissimum adv. *Marcellum Val. Max.* VIII. 5. ex. 3. *Cic. pro Fonteii.* c. 7. 8.

(9) *pro Cluent.* c. 51.

mis ornasset senatum laudibus (1); at eius rursus auctoritati, quantum posset, detraxisset, L. Plancium, quem accusabat M. Brutus, defendens (2).

Secundum in libris *de Oratore* locum occupat M. Antonius, natus a. U. C. 610. siquidem triennio integro, sive quadriennio minus pleno (3), maior fuit Crasso, cuius annum natalem diximus esse 614. U. C. Avus fuit Triumviri (4), cuius pater Cretici nomen adeptus est (5). Quaestor in Asiam proficiscens, incesti postulatus, sed absolutus est; qua in re singularem fidem et constantiam servi sui est expertus (6). Consul fuit a. U. C. 654. cum  
A.

(1) *in Brut.* c. 43. 44.

(2) *de Orat.* II. 55.

(3) Qua ratione diversam computationem locorum *in Brut.* c. 43. et *de Orat.* II. 87. recte conciliavit Corradus ad I. *Brut.* cit.

(4) Plutarch. *in Antonio* init.

(5) Plutarch. *ibid.* vid. porro Florus III. 7. et quos ibi laudant. V. V. D. D. Hunc etiam memoravit Cicero L. II. *Act. in Verr.* c. 3. et L. III. c. 91. conf. Vell. II. 3. § 3. 4. et quae ibi notarunt V. V. D. D. — Stemma gentis *Antoninae* dedit C. A. Rupert. *in lib. cit.* p. 25.

(6) Vid. Val. Max. L. III. c. 7. ex. 9. L. VI. c. 8. ex. 1.

A. Postumio Albino (1): et Censor a. U. C. 656. cum L. Valerio Flacco (2), in quo munere ambitus reus factus est (3). Proconsul autem Ciliciam administravit (4). Interfectus est, cum Marius a Cinna Romam revocatus, totam urbem caede et sanguine repleret (5) a. U. C. 666, sive iussu Marii (6), sive Cinnae (7), sive utriusque (8). „ Misit autem (9) a saevissimis ducibus milites ad M. Antonium obtruncandum, sermone eius obstupefacti, destinctos iam et vibrantes gladios, cruore vacuos, vaginis reddiderunt. Quibus digressis, P. Annius (is enim solus in ambitu expers Antonianae vocis steterat) crudele  
 „ im-

(1) Cic. *post red. ad Quir.* c. 5. conf. F. Fabric. *Hist. Cic.* ad a. U. C. 654.

(2) *de Orat.* II. 89. III. 3. Val. Max. II. 9. ex. 5.

(3) *de Orat.* II. 68.

(4) *de Orat.* I. 18. II. 1. *Brut.* c. 45. quamvis aliter locum primum interpretetur F. Fabric. *Hist. Cic.* ad a. U. C. 651.

(5) Vid. *Livius Epit.* LXXX.

(6) Ut asseverat Plutarch. *in Mario*, p. 431. ed. Francof. l. D. *in Antonio* init.

(7) quae est sententia Ciceronis *Tusc. Q.* V. 29.

(8) quod tradit Vellei. *Pat.* II. 22. § 3.

(9) verba sunt Valerii Max. VIII. 9. § 2.

„ imperium truculento ministerio peregit.  
 „ Quam disertum igitur eum fuisse putemus,  
 „ quem ne hostium quidem quisquam occidere  
 „ fustinuit, qui modo vocem eius ad aures  
 „ suas voluit admittere!” ita ut facile fidem  
 habeamus Plutarcho (1), qui in eo commendat  
*λόγων Σειρήνα καὶ χάριν*. Ceterum cum Vale-  
 rii narratione consentiunt Velleius (2), et Plu-  
 tarchus (3). Illo autem gaudio C. Marius caesum  
 Antonium accepit, ut caput eius abscisum lae-  
 tis manibus inter epulas per summam animi  
 ac verborum insolentiam aliquamdiu teneret:  
 „ clarissimi et civis et Oratoris sanguine con-  
 „ taminari mensae sacra passus. Atque etiam  
 „ P. Annium, qui id attulerat, in sinum suum,  
 „ recentis caedis vestigiis aspersum, rece-  
 „ pit” (4); quibus convenit Florus (5), scri-  
 bens; Antonii consularis caput in Marii mensis  
 expositum esse (6). Cicero (7) „ M. Anto-  
 „ nii

(1) *in Mario*, p. 431. l. E.

(2) II. 22. § 3. (3) *in Mario* p. 431. l. E.

(4) auctore Valerio Max. IX. 2. § 2.

(5) III. 21. § 14.

(6) Conf. Lucan. *Pharsal.* L. II. vs. 121 sqq.  
 Plutarch. l. c. D. E. F. Fabric. *Hist. Cic.*  
 ad a. U. C. 666.

(7) *de Orat.* III. 3.

„ nni, inquit, in his ipsis rostris, in quibus ille  
 „ remp. constantissime Consul defenderat, quae-  
 „ que Censor imperatoriis manubiis ornarat,  
 „ positum caput illud fuit, a quo erant multo-  
 „ rum civium capita servata”. Mala vero Reip.  
 impendentia Antonium praevidisse, auctor est  
 idem Cicero (1), et significat Lucanus (2).

Unum modo libellum conscripsit de ratione  
 dicendi (3): orationem vero nullam unquam  
 scripsit, ut si quid aliquando, quod non opus  
 esset, ab se esset dictum, posset se negare di-  
 xisse (4); sed refellit Cicero (5) falsam opinio-  
 nem, quasi Antonius tabulas nunquam conse-  
 cisset. Iudicium de eius eloquentia Tullius  
 variis locis (6) exponit, eum dicens (7), *om-*  
*nium*, quos audierit, *eloquentissimum*, quem vo-  
 cat Velleius (8), *principem civitatis atque*  
 elo-

(1) *ad Fam.* VI. 2.

(2) *Lucan. Pharf.* L. II. vs. 121.

(3) Vid. *in Brut.* c. 51. *de Orat.* I. 21. *Orat.*  
 c. 5. *Quinct.* I. O. III. 1. p. 149.

(4) *Cic. pro Cluent.* c. 50.

(5) *Act. in Verr.* L. I. 23.

(6) Vid. *in Brut.* c. 36. 37. 38. 39. 44. *Orat.*  
 c. 5. *Tusc. Q.* V. 19.

(7) *Tusc. Q.* I. c.

(8) II. 22. § 3. *conf. ibid.* c. 9. § 1.

*eloquentiae.* Optime ceterum Antonium exprimit ipsa eius in libris *de Oratore* oratio (1).

Adolescens iam accusationem suscepit (2): et causas praeter suam, de qua diximus, defendit M' Aquilii, repetundarum postulati (3); et Norbani (4): denique pro se etiam omni contentione dixit lege Varia (5).

Sequitur Q. Mucius Scaevola, collega Crassi in omnibus honoribus, praeterquam in tribunatu et censura (6); filius P. Mucii Scaevolae (7), Ciceronem in iuris civilis disciplinam recepit, mortuo Q. Mucio Scaevola Augure (8). Pontifex M. fuit (9) et Proconsul Asiam rexit, per novem modo menses (10), in-

(1) Vid. imprimis *de Orat.* II. I. 2. III. 9. et conf. Quinct. I. O. II. 15. p. 124. c. 17. princip. XI. 3. p. 637. 667. XII. 11. init.

(2) Vid. Cic. *de Off.* II. 14.

(3) *de Orat.* II. 47. *Epit. Liv.* LXX.

(4) *de Orat.* I. c.

(5) *Tusc. Q.* II. 24.

(6) Vid. Cic. *in Brut.* c. 43.

(7) Stemma gentis *Mucia* exhibuit Rupertus in *lib. laud.* p. 145 fqq. de Q. Mucio Scaevola P. M. vid. p. 146. 147.

(8) Cic. *de Amic.* c. 1. *in Brut.* c. 89.

(9) Cic. *de Amic.* ibid.

(10) *ad Att.* V. 17.



nocentissime (1), ita ut dies festus, *Mucia* dictus, in eius honorem institutus sit (2): et senatus deinceps in eam provinciam ituris magistratibus, exemplum atque formam officii Scaevolam decreto suo proponeret (3). *Hominem omnium moderatissimum* (4); et *temperantiae, prudentiaeque specimen* (5), eum Cicero dixit: *divini, humanique iuris auctorem celeberrimum*, Velleius (6). Vir fuit summae gravitatis, quem et Crasus, cuius socer fuit (7), omni veneratione prosequabatur (8). Fuit non tantum, hereditaria familiae suae laude, iuris peritissimus (9); sed etiam eloquentissimus (10):  
 qua

(1) *Act. in Verrem* L. II. 10. conf. *in Caecil.* c. 17.

(2) *Act. in Verr.* L. II. 21.

(3) Val. Max. VIII. 15. ex. 6.

(4) *de Off.* II. 16.

(5) *de Nat. D.* III. 32. conf. Val. Max. IV. 1. ex. 11.

(6) II. 26. § 3.

(7) *de Orat.* I. 7. 9. II. 6.

(8) Vid. *de Orat.* I. 24. et conf. Val. Max. IV. 5. ex. 4. *de Orat.* I. 36. *ad Att.* IV. 15.

(9) Vid. *de Off.* I. 32. Vellei. Pat. II. 9. § 2. conf. Bachius, *Hist. Jurisp. Rom.* L. II. c. II. Sect. IV. § 39.

(10) Vid. *in Brut.* c. 39. seqq.

qua ratione in disputationem de summo Oratore recte inducitur. Orationes etiam reliquit, ex quibus dicendi eius elegantiam satis perspicui iudicat Brutus (1). Trucidatus fuit in Mariano tumultu ante simulacrum Vestae a. U. C. 671 (2).

Post Scaevolam memorandus est Q. Lutatius Catulus pater, de cuius sermone iudicium fert Cic. in Brut. c. 35. cum aliis locis filii mentio fiat (3); eiusdem, qui inducitur in Libr. II. Academicarum Quaestionum, Patrem C. Marius IV. Cos. collegam habuit a. U. C. 651 (4): et cum eo Cimbricae victoriae gloriam communicavit (5),  
de

(1) in Brut. c. 44.

(2) Cic. de Nat. D. III. 32. de Orat. III. 3. Epit. Liv. LXXXVI. Lucan. Pharsal. II. vs. 126. seqq. Vell. Pat. II. 26. § 3. Florus III. 21. § 21. conf. F. Fabricius, Hist. Cic. ad a. U. C. 671.

(3) de Off. I. 30. in Brut. c. 35. 62. et aliis, quos laudat Io. Aug. Ernesti, in Cl. Cic. parte Hist. Stemma gentis Lutatiae vid. apud Ruper-  
ti, l. c. p. 126.

(4) Cic. Tusc. Q. V. 19. pro Archia, c. 3. Plutarch. in Mario p. 431. l. E et p. 413. in Sylla p. 453. l. A. conf. F. Fabric. Hist. Cic. ad d. a.

(5) Cic. Tusc. Q. l. c. Plutarch. in Mario p. 431. Vellei. Pat. II. 12. § 5. c. 22. § 4. Val. Max. IX. 12. ex. 4.

de cuius manubiis Q. Catulus porticum in arca Flacci fecit (1). Revocatus Marius exul coëgit Catulum, ut vita se privaret (2). Q. Catulum Cicero (3) ita similem ducit Laelio, ut pene alter fuërit Laelius: praecipue laudatur in eo sermonis Latini puritas et integritas (4): „ multae literae, summa non vitae solum, atque naturae, sed orationis etiam comitas”; magna eruditio (5). Laudat vero Cicero (6) cum eius orationes, tum illum librum, quem de consulatu, et de rebus gestis suis, conscriptum molli et Xenophonteo genere, miserat ad A. Furium Poëtam. Minus aptus erat ad causas (7); sed in rep. magnus et summae digni-  
ta-

(1) Cic. *pro domo* c. 38. Val. Max. VI. 3. ex. 1.

(2) Vid. Cic. *de Orat.* III. 3. *Tusc. Q.* I. c. *de Nat. D.* III. 32. Plutarch. *in Mario* l. c. 1. E. Vellei. II. 22. § 4. Florus III. 21. § 16. Val. Max. IX. 12. ex. 4. Lucan. *Pharsal.* II. 173. sq. conf. F. Fabric. *Hist. Cic.* ad a. U. C. 666.

(3) *Tusc. Q.* V. 19.

(4) Vid. *in Brut.* c. 35. *de Orat.* III. 8.

(5) *in Brut.* ibid. conf. *de Off.* I. 30. et praecipue c. 37.

(6) *in Brut.* ibid.

(7) *in Brut.* c. 35.

tatis; *vir*, iudice Cicerone (1), *omni laude praeftans*.

Q. Catulum excipiat frater (2) C. Iulius Caesar (3), qui item fratrem habuit L. Iulium (4), consulem a. U. C. 663, cum P. Rutilio Lupo (5). Rogantibus Sardis, M. Albucium accusavit (6). Reliquit aliquot orationes (7), ex quarum una pro Sardis habita, multa ad verbum transtulit C. Iulius Caesar Dictator in divinationem suam (8). Reliquit etiam quasdam tragoedias (9), ex quibus Adrastum laudat Festus in *Prophetae*, Tecmesfam M. Victorinus. Iudice Cicerone (10), cum ex orationibus, tum ex tragoediis, lenitas eius

(1) *de Orat.* III. 3.

(2) *de Orat.* II. 3. *de Off.* I. 37. *ad Att.* XIII. 19.

(3) C. Caesar Strabo vocatus a Vellei. II. 9. § 2. Caesar Strabo a Suet. *Caes.* c. 55.

(4) *de Orat.* III. 3.

(5) Vid. F. Fabricii *Hist. Cic.* ad d. a. — Stemma gentis *Iuliae*, vid. a Ruperti confectum in lib. saepius laud. p. 95. sqq. de C. Iulio Caesare Strabone p. 96.

(6) Cic. in *Caecil.* c. 19. *de Off.* II. 14. Suet. in *Caes.* c. 55.

(7) in *Brut.* c. 48.

(8) Suet. *Caes.* l. c.

(9) in *Brut.* l. c. (10) in *Brut.* ibid.

eius sine nervis perspici potest. Ædilis Curulis fuit a. U. C. 665 (1), a. ante Marii tumultum, in quo periit: petenti autem hoc anno Consulatum, omisa praetura, contra leges, petitione extraordinaria (2), restitit P. Sulpicius Tribunus pl. (3). Igitur C. Caesarem quotidie fere accuratas conciones habentem Cicero audivit (4); et P. Sulpicii, in Tribunatu eadem ratione quotidie concionantis, totum genus dicendi penitus cognovit (5). Denique interfectus est a. U. C. 666, in illa communi senatus caede, hospitis Etrusci, nomine Sextilii, quem gravissimi criminis reum defenderat (6), scelere proditus (7). „ Festivitate et face- „ riis C. Iulius L. F. superioribus et aqua, „ „ li-

(1) in Brut. c. 89. (2) in Brut. c. 63.

(3) in Harusp. resp. c. 20.

(4) in Brut. c. 89.

(5) in Brut. ibid. ac laudat Priscian. l. V. orationem C. Iulii, qua Sulpicio respondit. conf. Diod. Sic. Exc. ex L. XXXVII. et F. Fabric. Hist. Cic. ad a. U. C. 665.

(6) Val. Max. V. 3. ex. 3.

(7) Cic. de Orat. III. 3. Tusc. Q. V. 19. in Brut. c. 89. Florus III. 21. § 14. et ibi Freinsheim. Epit. Liv. LXXX. conf. F. Fabric. l. c. ad a. 666.

„ „ libus suis omnibus praestitit; Oratorque  
 „ „ fuit, minime ille quidem vehemens, sed  
 „ „ nemo unquam urbanitate, nemo lepore,  
 „ „ nemo suavitate conditior (1): in quo mi-  
 „ hi videtur fuisse specimen humanitatis, salis,  
 „ suavitatis, leporis” (2).

Praeter has quinque personas, quibus disputa-  
 tio *de Oratore* concluditur, audiendi et discen-  
 di causa adsunt P. Sulpicius, et C. Cotta.

P. Sulpicius Rufus, 10 annos maior Horten-  
 sio (3), qui natus est a. U. C. 639 (4); Tri-  
 bunus pl. fuit a. U. C. 665 (5): in historia tur-  
 barum reip. Romanae notissimus. Qui „ diser-  
 „ tus, acer, opibus, gratia, amicitiiis, vigo-  
 „ re ingenii atque animi, celeberrimus; cum  
 „ antea rectissima voluntate apud Populum ma-  
 „ ximam quaesisset dignitatem” (6): postea eo  
 pro-

(1) *in Brut.* c. 48.

(2) *Tusc. Q.* V. 9. conf. *de Orat.* II. 54. 56. 57.  
 III. 8. *de Off.* I. 30. 37. exempla vid. ap. Cic. *in*  
*Brut.* c. 60. *Quinct. I. O.* VI. 3. p. 358.

(3) Vid. *Brut.* c. 88.

(4) Vid. L. C. Luzac, *Disfertat. de Hortensio*  
*Sect. I.* § 1.

(5) Cic. *in Brut.* c. 89. *de Amic.* c. 1. conf. *de*  
*Orat.* I. 7. *Nepos in Attico* c. 2. *Vellei.* II.  
 18. § 5. conf. F. Fabric. *Hist. Cic.* ad d. a.

(6) *Vellei.* II. 18. § 5. vid. et § 6.

prolapsus est, ut Plutarchus (1) vere eum vocet ἀνθρώπου οὐδένοιο δεύτερον ἐν ταῖς ἄκραις κακίαις. Sed postquam omnia feditionibus, et turbis agitasset, et miscuisset (2), tandem huius remeritatis poena, interfecto Sulpicio, non sine magno reip. malo (3), a Sylla constituta est (4): a. U. C. 665. Multum utebatur Pomponio Attico, cui affinis erat (5). Eloquentiam eius illustravit accusatio, cum, aliquot annos ante tribunatum (6), feditiosum et inutilem civem, C. Norbanum, in iudicium vocaret (7), quem defendit M. Antonius (8). Universe elo-

(1) *in Sylla.*

(2) quarum historia legitur l. l. citt. quibus add. Florus III. 21. § 6.

(3) iudice Cicerone *de Orat.* III. 3.

(4) Vellei. l. c. et 19. § 1. Florus III. 21. § 7. Cic. *de Orat.* III. 3. *de Harusp. resp.* c. 20. *in Catilin.* III. 10. *in Brut.* c. 63. 89. Val. Max. VI. 5. ex. 7. *Epit. Liv.* LXXVII. conf. F. Fabric. *Hist. Cic.* ad a. 665. et Ruperti, *in lib. laud.* p. 223. et *Auct. ibi citat.*

(5) *de Amic.* c. 1. Nepos *in Attico* c. 2.

(6) Vid. *de Orat.* I. 7. II. 47. seqq.

(7) *de Off.* II. 14. *de Orat.* II. 47. seqq. conf. Quinct. I. O. XII. 7.

(8) *de Orat.* *ibid.*

eloquentia valuit plurimum (1); et cum Cras-  
sum vellet imitari (2), „ eius tanta in dicen-  
do gravitas, tanta iucunditas, tanta brevitatis  
fuit, ut posset, vel ut prudentes errarent,  
vel ut boni minus bene sentirent, perficere  
dicendo” (3). Orationem nunquam scripsit,  
neque potuit (4).

C. Aurelius Cotta (5), aequalis Sulpi-  
cii (6), petebat tribunatum (7) eo anno,  
quo mortuus est Crassus (8): sed eo, paucis  
diebus post, per invidiam est depulsus (9):  
quod ita intellexit Io. Aug. Ernesti, qua-  
si (10) C. Cotta eo tempore fuisset Tri-  
bu-

(1) Vid. iudicium Ciceronis in *Brut.* c. 55.

(2) in *Brut.* l. c.

(3) de *Harusp. resp.* c. 19. conf. Vellei. II. 9.

§ 2. c. 36. § 2. de *Orat.* I. 8. 29. III. 8.

(4) Cic. in *Brut.* c. 56.

(5) non confundendus cum *L. Cotta* Tribuno pl.  
a. U. C. 659. de quo Cic. de *Orat.* II. 47. Val.  
Max. VI. 5. ex. 4. — Stemma gentis *Aureliae* dedit  
Rupertus, lib. *cit.* p. 32. sqq.

(6) in *Brut.* c. 49. 88.

(7) Vid. de *Orat.* I. 7.

(8) de *Orat.* III. 1.

(9) de *Orat.* *ibid.* c. 3.

(10) in Cl. Cic. *Parte Hist.*



bunus pl.; sed ipsa temporis ratio docet, Ciceronem (1) potius significare, Cottam de petitione tribunatus depulsum fuisse. Quo facto non multo post eiectus est e civitate (2); a. U. C. 662 (3), reus lege Varia factus (4). Rediit tamen, victo Carbone, cum Sylla, a. U. C. 671, quo Q. Scaevola P. M. est occisus (5). Consul fuit a. 678. collega L. Octavio, cum Cicero quaestura fungebatur (6). Tulit eo anno leges Aurelias (7): de quibus tamen rursus abrogandis ipse ad senatum retulit (8). Proconsul in Galliam profectus (9), triumpho cupiditate, nullo certo hoste, flagrav-

vit,

(1) *de Orat.* l. c.

(2) *de Orat.* III. 3. *in Brut.* c. 88. 89.

(3) Conf. Fabric. l. c. ad d. a.

(4) *in Brut.* c. 89. qua occasione habuit pro se orationem, *lege Varia* inscriptam, quam scripsit eius rogatu *L. Aelius*, vid. *in Brut.* c. 56.

(5) Vid. *in Brut.* c. 90. conf. F. Fabric. l. c. ad d. a.

(6) *Cic. Act. in Verrem.* L. III. c. 7. conf. *in Brut.* c. 92. et Fabricius l. c. ad d. a.

(7) de quibus vid. Bachius, *Hist. Iurisp. Rom.* L. II. c. II. Sect. I. § 76.

(8) *Cic. in fragm. Orat. pro Corn.* I.

(9) *in Brut.* c. 92.

vit, quem tamen ei honorem mors ademit (1). Familiaris fuit Ciceronis, qui eum vocat (2) *hominem summa prudentia clarum* (3); et idem est, cui Academiam secuto, hae disputationis partes deferuntur in Libris *de Natura Deorum* (4): quemque cupiebat Atticus, ut Cicero in Academicis cum Varrone, veteris Academiae defensore, disputantem fecisset; sed maluit Cicero suam ipsius personam Varroni opponere (5). Longe aliud atque Sulpicius, dicendi genus secutus est (6): sed cum vellet imitari Antonium, a cuius vi longe aberat (7), id effecit, ut iudices „ idem facerent a se commoti, quod „ a Sulpicio concitati” (8): et cum Hortensio primas in foro partes tenebat, cum Cicero ex Asia rediisset (9): a. U. C. 676. Causas egit pro M. Canuleio, et Cn. Dolabella consulari

(1) Cic. in *Pison.* c. 26.

(2) in *Fragm. Orat. pro Corn. I.*

(3) *Conf. in Pison.* c. 26.

(4) Vid. *de Nat. D.* I. 6.

(5) Vid. *ad Att.* XIII. 19.

(6) de quo vid. Cic. in *Brut.* c. 55.

(7) in *Brut.* I. c.

(8) in *Brut.* *ibid.* *conf.* et c. 56. 59. 92. *de Orat.* III. 8.

(9) in *Brut.* c. 92.

ri (1), quem repetundarum postulaverat C. Caesar, ille qui postea Dictator factus est (2), 21<sup>o</sup> aetatis anno (3): sed causam optimam sibi extortam esse C. Cottae patrocinio, fateri debuit (4).

Apparet igitur, quasnam personas in Dialogum *de Oratore* Cicero induxerit: quas ipse dixit (5), *eloquentissimos*, et *omni dignitate principes*, quibus summa dicendi laus a civibus concessa erat; auctoritate in rep. iam praestantes, aut deinceps praestituros.

Ex iis, quae diximus, facile efficitur, in quaenam tempora Cicero hanc *de Oratore* disputationem reiecerit. Habita enim est a. U. C. 662. Cosf. L. Marcio Philippo, Sext. Iulio Caesare (6), cum Cicero se adhuc puerum fuisse testatur (7), ludorum Romanorum diebus apud L. Crasum in Tusculano (8): qui  
vix

(1) *in Brut.* ibid.

(2) Suet. *in Caes.* c. 4. 55.

(3) *Auct. Dial. de Orat.* c. 34. sed conf. Casaub. ad Suet. *Caes.* c. 4.

(4) Val. Max. VIII. 9. ex. 3. Alia eius causa memoratur *in Bruto.* c. 60.

(5) *de Orat.* I. 6.

(6) *de Orat.* I. 7.

(7) *ad Att.* XIII. 19.

(8) *de Orat.* I. c.

vix decem diebus post finitum illum sermonem morte extinctus est (1). Si accuratius etiam velis, colligitur ultimus disputationis dies fuisse d. 5. Id. Septemb. quia ipsis Idibus in Senatu Crasus eum morbum contraxit (2), quo septimo die est consumtus (3).

## § VI.

### *De argumento.*

Ingentis illius imaginis, quam Cicero uno Oratoris nomine comprehendit, cum plures sint, variaequae partes, earum alias aliis operibus Rhetoricis singulas Tullius tractavit. Sic e. g. praecepta artis Rhetoricae complexus est Libris II. *de Inventione*: in *Bruto* historiam Criticam quasi eloquentiae et Oratorum dedit, agens de claris Oratoribus Graecis et Romanis ad sua usque tempora: formam externam summi Oratoris, sive perfectae eloquentiae, vel rationem qua Oratori dicendum sit, persequitur in

(1) *de Orat.* III. 1. conf. F. Fabric. l. c. ad a. 662.

(2) *de Orat.* l. c. et c. 2.

(3) *ibid.* c. 2.

in *Oratore*, libro singulari (1): deinde cum in inventione Rhetorica vel maximum sit cognoscere locos seu fedes, unde argumenta petantur, haec doctrina eiusque accommodatio ad quaestiones traditur in *Topicis*: quod genus dicendi summi Oratoris sit, paucis exponit in *scriptione de optimo genere Oratorum*: denique in *Partitionibus Oratoriis*, in filii institutionem, omnem dicendi artem quaestionibus et responsis ita descripsit, ut, quae aliis locis uberius dixerat, hic contracta, disponantur ordine.

At omnes omnino has partes, et plures etiam, continet opus *de Oratore*; quod cum caetera fere scripta eloquentiam, angustiori sensu dictam, sive dicendi disciplinam complectantur, coniungit etiam intelligendi scientiam, sive sapientiam universam, et civilem imprimis, quae eloquentiae subiecta esse debet. Itaque tribus his *de Oratore* libris tota Oratoris imago absolvitur: et fatetur ipse Auctor (2), nihil sibi quidem videri „ in Crassi et Antonii sermone „ esse praeteritum, quod quisquam summis ingenii, acerrimis studiis, optima doctrina, „ maximo usu, cognosci, ac percipi potuisse „ arbitraretur”. Quod autem dici possit librum

(1) Conf. Quintil. *I. O.* XII. proöem.

(2) *de Orat.* II. 3.

brum inscriptum *Brutum*, seu *de claris Oratoribus*, in eo argumento versari, quod a tribus *de Oratore* libris plane sit alienum, nec adeo in iis tractetur; animadvertendum est; historiam eloquentiae ad Oratorem perficiendum proprie quidem non facere; itaque Ciceronem eam dedita opera in libris *de Oratore* non explicuisse; quamquam praecipua eius capita passim inseruit (1): sed voluit Tullius, ut libris *de Oratore*, sibi vehementer probatis (2), nihil deesset ex eo genere, quod de eloquentiâ dici aut expromi posset, hanc disciplinae historiam, tamquam librum IV, reliquis *de Oratore* libris adiungere (3).

Quandoquidem igitur, ut diximus, omnes Oratoris partes hoc uno *de Oratore* opere complexus est, hi libri in duplici imprimis argumento versantur: uno, de doctrina et scientia rerum, quibus

(1) ad quod genus pertinent l. 1. *de Oratore* I. 4. 6. 13. 36. 37. II. 2. 3. 12. 13. 14. 22. 23. 37. 84. III. 7. 8. 9. 11. 12. 15. 16. 19. 28. 32. 33. 34. 35.

(2) *ad. Att.* XIII. 19.

(3) Vid. A. Manuccius *in Argument. Brut.* p. 170. Cic. *Opp. Rhet.* Vol. II. Venet. 1583. et Middlet. *leven van Cic. D.* II. p. 364.

bus Orator debet esse instructus: altero, de dicendi instrumento, seu arte ipsa ornatius explicanda.

At vero hoc tamen quodammodo est circum-  
scribendum: cum enim, iudice (1) Cicerone,  
„ vis Oratoris, professioque ipsa bene dicendi  
„ hoc suscipere ac polliceri videatur, ut *omni*  
„ *de re*, quaecumque sit proposita, ab eo or-  
„ nate, copioseque dicatur”: cumque adeo  
variae sint partes dicendi, sive in re civili, sive  
in historia conscribenda, sive in disserendo de  
philosophia, seu in aliis quibusvis rebus verse-  
ris; Graeci, auctore Tullio (2), partitionem  
quandam artium fecerunt, neque in universo  
genere singuli elaboraverunt, sed seposuerunt a  
caeteris dictionibus eam partem dicendi, quae  
in forensibus disceptationibus iudiciorum, aut  
deliberationum versaretur, et id unum genus  
Oratori reliquerunt (3). Igitur „ non com-  
„ plectar, inquit (4), in his libris amplius,  
„ quam quod huic generi, re quaesita, et mul-  
„ tum disputata, summorum hominum prope  
„ consensu est tributum”: praesertim quia non  
dubitabat, quin si omnia complecti voluisset,  
hoc

(1) *de Orat.* I. 6.

(2) *de Orat.* I. c.

(3) Conf. omnino *de Orat.* III. 6.

(4) *de Orat.* I. 6.

hoc plerisque immensum, infinitumque videtur (1). Itaque in his libris *Oratorem* imprimis considerat *virum civilem*: cuius et doctrinae apparatus et instrumentum dicendi persequatur. Eadem ratione Oratoris descriptionem, pro arctiori tractationis consilio, arctioribus limitibus includit in *Oratore* c. 21. (2).

Cicero ipse ad Lentulum (3), horum librorum argumentum his verbis tradit: „ ab-  
„ horrent — a communibus praeceptis (4): ac  
„ omnem antiquorum, et Aristotelicam, et Iso-  
„ crateam rationem oratoriam complectuntur”.

Aristoteles vero in libris *exotericis*, qui dicebantur, ea prodidit, „ quae (5) ad rhetori-  
„ cas meditationes, facultatem argutarum, ci-  
„ viliumque rerum notitiam conducebant”.

Nam Aristoteles arti dicendi „ plurima adiu-  
„ menta atque ornamenta subministravit (6):  
„ et

(1) l. cit.

(2) quem l. respexit Quinctil. *I. O.* XII. Proöem. et in animo habuit *de Orat.* III. 36. conf. etiam *Orat.* c. 29.

(3) *ad Fam.* I. 9.

(4) non enim repetii „ ab incunabulis nostrae ve-  
„ teris puerilisque doctrinae quemdam ordinem prae-  
„ ceptorum”. *de Orat.* I. 6.

(5) verba sunt A. Gellii XX. 5.

(6) Cic. *de Invent.* I. 5.



„ et veteres scriptores artis dicendi unum in  
 „ locum conduxit, et nominatim cuiusque  
 „ praecepta, magna conquisita cura, perspicue  
 „ conscripsit, atque enodata diligenter expo-  
 „ sivit: at tantum inventoribus ipsis suavitate et  
 „ brevitate dicendi praestitit, ut nemo illorum  
 „ praecepta ex ipsorum libris cognoscat; sed  
 „ omnes, qui, quid illi praecipiant, velint intel-  
 „ ligere, ad hunc, quasi ad quemdam commo-  
 „ diorem explicatorem, revertantur” (1). Sed  
 praeterea etiam prudentiam et sapientiam civi-  
 lem, rerum. rectiones, status, mutationes, ita  
 tractavit, ut nihil ab eo, perfecto Oratori, non  
 suppeditatum esse possit existimari (2).

Isocratis autem, cuius item rationem orato-  
 riam se complexum esse libris *de Oratore* pro-  
 fitetur (3), „ domus (4) cunctae Graeciae  
 „ quasi ludus quidam patuit, atque officina di-  
 „ cen-

(1) *de Invent.* II. 2. conf. *de Orat.* II. 10. 36. 38.  
 III. 35. 47. 49. *Orat.* c. 14. 32. 36. 51. 64. *de In-  
 vent.* I. 35. II. 2. 3. *Top.* c. 1. *Quinctil.* I. O.  
 I. 4. p. 30. II. 15. p. 103. c. 17. p. 134. c. 21.  
 p. 145. III. 1. p. 148. 149. X. 1. p. 574. Dio-  
 nyf. Hal. *de Colloc. verb.* § 89.

(2) Conf. Cic. *de Fin.* V. 4.

(3) *ad Fam.* I. 9.

(4) verba sunt Ciceronis in *Brut.* c. 2.

„ cendi, magnus Orator, et perfectus magister”, qui „ et ipse scripsit multa praeclare, et docuit alios”: pater eloquentiae (1): „ cuius e ludo tamquam ex equo Troiano meri principes extiterunt” (2).

Talia igitur tantaque cum Aristoteles et Isocrates subministrarint eloquentiae, ea omnia complexum se esse libris *de Oratore* declaravit Cicero (3). Ex quibus profecto argumenti gravitatem et amplitudinem intelligimus; quippe quod omnia, quae cum perfecto Oratore coniuncta sunt, contineat.

Hoc denique argumentum ita distinxit, ut in L. I. magis tractaret eam scientiam, quae dicendi facultati subesse debet, ut Orator existat: in reliquis potius ipsam artem exponeret; ita ut „ primi libri sermo (4) non alienus a Scaevolae studiis” sit: „ reliqui τεχνολογίαν habeant”.

## § V.

(1) *de Orat.* II. 3.

(2) *de Orat.* II. 22. conf. III. 29. et omnino *Orat.* c. 13. *de opt. gen. Orat.* c. 6. conf. etiam Quintil. I. O. III. 1. p. 148. Dionysii Hal. iudicium de *Isocrate* § 2. 7.

(3) *ad Fam.* I. 9.

(4) quemadmodum *ad Att.* scribit IV. 15.

## § V.

*De constitutione Librorum de Oratore.*

Postquam in § antecedenti vidimus, quid Cicero in libris *de Oratore* sibi tractandum proposuerit, iam hoc § videtur explicanda ratio huius argumenti tractandi, et constituenda capita et momenta totius disputationis, ut inde, quotuplex sit sententiarum varietas, cognitum habeamus.

Eloquentiae alia quodammodo ratio est, atque artium ceterarum: in his enim, si quaeritur, quid singulis sit proprium, ut inde, quid sit, intelligatur, non alio modo responderi potest, quam definienda materia, quae huic arti sive scientiae subiecta est: sic e. g. *philosophi* est descriptio, ut is, qui studeat omnium rerum, divinarum atque humanarum, vim, naturam, causasque nosse, et omnem bene vivendi rationem tenere et persequi, nomine hoc appellatur (1): *iurisconsulti* proprium est, legum et consuetudinis eius, qua privati in civitate utuntur, et ad scribendum, et ad respondendum, et ad cavendum, peritum esse (2): si quaere-

re-

(1) auctore Antonio *de Orat.* I. 49.

(2) *ibid.* c. 48.

retur, quis fit *imperator*, definiremus cum Antonio (1), administratorem quemdam belli gerendi: atque ita in aliis: ex quibus videmus, in ceteris artibus atque doctrinis, ipsius artis, aut eius, quod huic arti proprium sit, definitionem unice versari in descriptione materiae, quae huic arti est subiecta; nec in his, si materiae non indicetur, intelligi potest, quid sit; secerni enim materia non potest ab artis definitione: nec ultra eiusmodi definitionem amplius quidquam potest quaeri. At *Eloquentiae*, si quaeritur, quid sit proprium, seu quid sit Eloquentia: nemo ibit inficias, quin respondeatur, eloquentiae proprium est, apte et ornate, et ad persuadendum accommodate dicere. Qua descriptione unusquisque videt, non contineri materiem eloquentiae: nam quaeri amplius potest: de quibus igitur rebus eloquentiae est, apte et ornate, et ad persuasionem accommodate posse dicere?

Itaque de eloquentia duplex oritur quaestio: una quid sit, altera quamnam materiem, et quasi ditionem ei subiici oporteat?

Quod ad prius, omnes facile concedunt, unius eloquentiae esse eloquendi facultatem, i. e. apte, et ornate, et ad persuasionem apposite

(1) l. c.

sive posse dicere; et si qui aliarum artium hoc faciant, id non consequi artis suae beneficio, sed eloquentiae.

Ad alteram autem quaestionem si accedatur, in diversas statim docti abeunt partes: deque ea est inter eos gravissima lis, atque omnis dissen-  
sio. „ Neque enim Oratoris vis et facultas,  
„ sicut ceterarum rerum angustis et brevibus  
„ terminis cluditur” (1); et praeclare observat Aristoteles (2), alias quidem artes et scientias docendi et persuadendi vim habere in eo tantum genere, in quo versentur singulae: sic e. g. Medicinam tantummodo in eo, quod ad sanitatem aut morbos attinet; Geometriam in iis, quae magnitudinibus contingunt, Arithmetica in numeris; atque similiter ceterae omnes: Eloquentiam autem unam, auctoritatem possidere persuadendi in omni re quacun-  
que. Quoniam igitur non certi, sed infiniti pene et immensi ponuntur eloquentiae termini, de his copiosissima est ad disputandum materies.

In libris vero *de Oratore* tres imprimis de materia, cui quasi regno, praeficitur Orator, sententiae diversae explicantur, et suis singulae ratio-

(1) *Auct. Dial. de Orat. c. 30.*

(2) *Rhet. L. I. c. II. § 1—5.* quem locum postea etiam adscribemus.

tionibus probantur; prout amplissimis, angustioribus, et angustissimis terminis Eloquentiae ditio circumscribitur. Unde de tota etiam Eloquentia trifariam iudicatur, sive tres eius formae variae effinguntur.

Eloquentiae, quam latissimo et amplissimo sensu intelligimus, quaeque igitur *de omni quacunque re* apte, ornate, et ad persuasionem accommodate possit dicere, ex iis quae diximus, in duas imprimis partes potest distingui: alteram, scientiam rerum omnium, de quibus aliquando dicendum sit; alteram, ipsam dicendi facultatem. Hanc speciem Oratoris in animo habuit, et expressit Cicero *de Oratore* I. 6. Crasus ibidem c. 8. conf. c. 9. et c. 16. vid. et c. 49. Quinctil. I. O. II. 21. (1),

Po-

(1) Ab hac ratione non longe discescit G. I. Vosfius, *de Nat. Rhet.* c. IV. p. 323. T. III. *Opp. Vosf.* edit. Amst. 1697, qui distinguendum esse docet inter duas officii Oratorii partes, pro quibus subiecti, quod vocat, ratio diversa sit. Priorem partem ponit *θεωρητικὴν*, qua secum cogitat Orator, quae argumenta ac disponendi ratio, cuiusmodi ornatus, aut actio, maxime videatur conducere ad animos impellendos: alteram autem *πρακτικὴν*, quatenus orationis instrumento studeat hominibus persuadere. *Θεωρίαν* autem cum Aristotele statuit Vosfius

fi-

Potest autem haec rerum omnium doctrina accommodari Viro civili: atque ita *Eloquentiae civilis*, angustioribus quodammodo, quam illa omnia complectens, sed latis tamen etiam finibus conscriptae, rursus eodem modo duae fiunt partes; quarum una est *scientia* illa *civilis*, quae dicitur Plutarcho (1) ἡ πολιτικὴ δύναμις; altera artificiosa Eloquentia, quae vocatur *Rhetorica*, quam partem rationis civilis facit Cicero (2). Quam divisionem si teneamus, *scientia civilis* complectitur omnem materiam Oratori five Eloquentiae subiectam; *Rhetorica* magis formam hanc scientiam efferendi, explicandi, cum aliis communicandi; quippe cuius finis sit, *persuadere dictione* (3); quam partem proinde recte *instrumentum Oratoris* appellat Sulpicius (4). „ Instrumentum autem voco, sine  
 „ quo

si us obiectum, quod dicitur, quamlibet rem: πρὸς ἑαυτοὺς obiectum, animum eorum, apud quos causa dicitur. Nos autem eam rationem teneamus, quae Ciceronianae maxime videatur consentanea.

(1) *in vit. Cicer. c. 4.*

(2) *de Invent. I. 5.*

(3) *de Invent. ibidem.*

(4) *de Orat. II. 90.* Ad Ciceronis autem locum, quem laudavimus (*de Invent. I. 5.*), respexit Quinctil. *I. O. II. 15. Rhetoricen „ Cicero,*”  
 in-

„ quo conformari materia, et in id quod veli-  
 „ mus effici opus, non possit” (1).

Di-

inquit, „ *scientiae civilis* partem vocat, *civilis* autem  
 „ *scientia* idem quod *sapientia* est”. De quibus Vos-  
 sius (*de Nat. Rhet.* c. VII. ad fin.) adsentitur Ro-  
 bortellio (*Praefat. ad Cic. libros Rhet.*) Quincti-  
 lianum Ciceronis mentem non assecutum fuisse;  
 cum Cicero non universe *sapientiam*, sed *sapientiam*  
 πολιτικὴν intellexerit: quamquam eidem Vossio non  
 displiceat, et Quinctilianum *sapientiam* dixisse  
 haud aliud, atque *prudentiam civilem*. Videtur autem  
 Quinctilianus vocem *sapientiam* usurpare eo sen-  
 su, quo veteres Graecos eam adhibuisse exponit Cra-  
 sus *de Orat.* III. 15, et de quo uberius dicetur postea.  
 Obscuriorem quodammodo, quam Cicero rationem  
 inquit Aristoteles *Rhet.* L. I. c. II. § 14. seqq.  
 Ἐπεὶ δ' αἱ πίστις διὰ τούτων εἰσι, φανέρον ἔτι ταῦτα τρία ἔσι  
 λαβεῖν, τοῦ συλλογίσασθαι δυναμένου, καὶ τοῦ θεωρεῖσθαι περὶ  
 τὰ ἦθη, καὶ τὰς ἀρετάς, καὶ τρίτον τοῦ περὶ τὰ πάθη, τί τε  
 ἕκαστον ἔσι τῶν παθῶν, καὶ ποῖον τι, καὶ ἐκ τίνων ἐγγίγνεται,  
 καὶ πῶς ὥστε συμβαίνει τὴν ῥητορικὴν, οἷον παραφυές τι τῆς  
 διαλεκτικῆς εἶναι, καὶ τῆς περὶ τὰ ἦθη πραγματείας, ἣν δίκαιον  
 ἔσι προσαγορεύειν πολιτικὴν. Διὸ καὶ ὑποδύεται ὑπὸ τὸ σχῆμα  
 τὸ τῆς πολιτικῆς, ἢ ῥητορικῆς. Cuius loci talis sensus mihi  
 videatur constituendus: eius est persuadere, qui et  
 dialecticae usum in argumentationibus perceperit; et  
 moralem doctrinam acquisiverit; et animos et affectus  
 tractandi ac permovendi rationes tenuerit: quod po-  
 stremum eximie Oratoris est proprium. Igitur cum

*Rhe-*



Distingui autem inter formam Oratoris prior-  
rem, latissime patentem illam omniaque com-  
ple-

*Rhetorica*, latiori sensu intellecta, perspicere debeat omnia, quae ad persuasionem faciant, (ex definitione, quam dedit init. huius cap. § 1.): pars ipsi assumenda est ex Dialectica, pars ex Philosophia morali, sive potius politica, cum animorum incitandorum ratio ad Rhetoricam pertineat omnis: quibus tribus rebus scientia persuadendi continetur. Quoniam autem parte quadam sua, Rhetorica incurrit in Philosophiam politicam, ideo huius scientiae civilis formam induit totam, καὶ (ibid. § 16.) οἱ ἀντιποιούμενοι ταύτης, τὰ μὲν δὲ ἀπαιθυσίαν, τὰ δὲ δὲ ἐλαξονίαν, τὰ δὲ καὶ ἄλλας αἰτίας ἀνθρωπικὰς. Ridiculum enim est, cum ex magna et ampla doctrina civili, pars modo quaedam contineatur Rhetorica, magistros artis Rhetorices sibi ab hac particula totius scientiae nomen et gloriam arrogare. Fortasse respicit Aristoteles eos, qui inter dicendi magistros et sophistas πολιτικοὶ vocabantur, de quibus videbimus infra. Sequentia vero (§ 17.), ἔστι γὰρ μῦθος τι τῆς διαλεκτικῆς, καὶ ὁμοίωμα, καθάπερ καὶ ἀρχομένοι εἰπομέν· eodem modo, quo antecedentia videntur intelligenda esse; Dialecticam aliquam partem cum Rhetorica habere communem; sive partem Rhetorices quamdam, esse partem etiam Dialectices (conf. Vossius de Nat. Rhet. c. XVIII.), in quo consistit igitur etiam illa similitudo: ex quibus satis explicatur locus (*Rhet. L. I. § 1*), quem laudat, Ἡ ῥητορική ἐστιν ἀντίροφος τῇ διαλεκτικῇ: cuius rei ratio redditur in sequen-

plexam, et virum civilem, efficitur imprimis, ex loco *de Oratore* I. 11. ubi Crasus „ nam si „ quis, ” inquit, „ hunc statuit esse Orato- „ rem, qui *tantummodo* in iure aut in iudiciis „ possit, aut apud populum aut in senatu, co- „ piose loqui, tamen *huic ipsi* multa tribuat et „ concedat necesse est”. Igitur Crasus de- scribens, ut apparebit postea, virum civilem, il-

quentibus ea, quia quamdam materiem habeant com- munem (conf. explicatio Ciceronis *in Orat.* c. 32. *Acad. Q.* I. 9. *Sext. Emp.* adv. Math. VII. § 6. et omnino *Fabric.* in not. K.) Recte Vossius (*de Nat. Rhet.* c. VII. ad fin.) comparat locum Cice- ronis *de Orat.* I. 28. ubi Antonius in *Oratore* requirit „ acumen *Dialecticorum*, sententias *Philoso- phorum*”. Denique conferatur de explicandis l. l. A- ristotelis laudd. G. J. Vossius *de Nat. Rhet.* c. IV. p. 323. c. VII. p. 329 et 330. Locum A- ristotelis *Rhet.* Lib. I. c. II. § 14 et seqq. lau- datum vid. a Quinctiliano *I. O.* II. 17. p. 134.

(1) Quinctil. *I. O.* II. 21. extr. — Praeclare autem hoc discrimen observatum videmus a Plutar- cho (*in vit. Cic.* c. 4.), ubi de Cicerone loquens ὡσπερ ἔργων. Inquit, ἐξέρττει τὸν ῥητορικὸν λόγον, καὶ ἀνεκινεῖ τὴν πολιτικὴν δύναμιν, αὐτὸν τε ταῖς μελέταις διαποιᾶν, καὶ τοὺς ἐπαινουμένους μετιῶν ῥητόρων. Conf. om- nino ibidem c. 32. ubi eadem ratione φιλοσοφίαν tam- quam ἔργον, et ῥητορικὴν velut ἔργατον, sibi invicem op- ponit.

illum, quanquam et huic multa sint tribuenda, diversum tamen esse significat ab imagine, quam ipse informaverat, cuique plura etiam conveniunt. Idem magis etiam colligitur ex l. l. *de Oratore* I. 6. 15. dignis, quae omnino conferantur (1). Ad hanc illustrissimam formam est etiam referendus ille, quem a se nondum visum Antonius vocabat *eloquentem*; „ ego, ” inquit (2), „ scripsi etiam illud quodam in li-  
 „ bello, disertos me cognosce nonnullos, *elo-*  
 „ *quentem* adhuc neminem: quod eum statue-  
 „ bam *disertum*, qui posset satis acute, atque  
 „ dilucide apud mediocres homines, ex com-  
 „ muni quadam opinione, dicere; *eloquentem*  
 „ vero, qui mirabilius, et magnificentius au-  
 „ gere posset, atque ornare quae vellet, om-  
 „ nesque omnium rerum, quae ad dicendum  
 „ pertinerent, fontes animo ac memoria conti-  
 „ neret. Id si est difficile nobis, qui ante quam  
 „ ad dicendum ingressi sumus, obruimur ambi-  
 „ tione et foro; sit tamen in re positum, atque  
 „ natura”.

Ter-

(1) Refert etiam *Quinct. I. O. II. 15. p. 125.* quosdam circa res omnes, quosdam circa res modo civiles versari Rhetoricen putavisse: atque hoc sententiarum discrimen cap. laud. et passim alias apud eum observatur.

(2) *de Orat. I. 21.*

Tertio vero tota eloquentia potest arctioribus etiam includi terminis: ita ut Orator intelligatur is, qui forensibus causis sufficiat: tum prior pars lata et ampla civilis rationis fere tollitur omnis: et relinquitur modo pars altera, quae comprehendit dicendi facultatem causis accommodatam; eam vero quam cum Crasso (1) recte quis dixerit: „ instrumentum forense, litigiosum, acre, tractum ex vulgi opinionibus, exiguum sane atque mendicum: quo quod tradunt isti, qui profitentur se dicendi magistros, non multum est maius”.

Atque hac triplici imprimis ratione in libris *de Oratore* eloquentia et Orator considerantur. Prima et altera ratione praesertim Crassus variis l. l. Libro I, et III. Oratorem informat et explicat, ita tamen ut plerumque ad virum civilem sermo convertatur et applicetur, eique eloquentia illa omnia complexa accommodetur. Nimirum hoc cohaeret cum argumenti, quod in § praecedenti explicuimus, limitibus, quos sibi Cicero proposuerat. Vidimus enim auctorem his libris praecipue tractare voluisse eam partem dicendi, quae viro civili, summorum hominum prope consensu, tributa est (2). Cui con-

(1) *de Orat.* III. 21.

(2) cuius angustioris circumferiptionis rationes erunt reddendae in cap. III.

consilio consentaneum est, si Crasus ad hanc eloquentiam semper fere revertitur, Oratorem autem univérse, tamquam omnibus in artibus et scientiis orationis ministrum, complectitur in disputatione sua adversus Scaevolam, *de Orat.* I. 11 — 17. (1) et III. 6. Hoc sensu Orator est „ primus eius artis antistes, cuius cum ipsa natura magnam homini facultatem daret, tamen esse Deus putabatur, ut et ipsum, quod erat hominis proprium, non partum per nos, sed divinitus ad nos delatum videretur” (2). At rursus Oratorem virum civilem considerat I. 25. 26. 31. et seqq. et praecipue c. 34. 36—47. conferatur etiam c. 62. et in toto libro III. oratio instituta est de viro civili (3).

Hanc

(1) ad hanc enim rationem ineundam cogebat eum Scaevolae sermo.

(2) *de Orat.* I. 46.

(3) Quod vero ipse Cicero facit in *Orat.* c. 19. et 30. sevocans genus dicendi viri civilis a ceteris dictionibus et dicendi generibus omnibus, id minime est comparandum cum ratione Crasfi, sed coniunctum est cum peculiari consilio *Oratoris* Libri singularis, quo explicare maxime Cicero voluit illud genus dicendi, quod Oratori tamquam viro civili convenit, separatum ac discretum a ceteris omnibus. Crasus autem, ut accuratius explicandum erit in cap.

Hanc igitur personam viri civilis Crasus tute-  
tur, variasque eius partes et munera explicat Li-  
bro I. ad cap 47: Libro autem III. hunc Ora-  
torem instruit et ornat, cum quod ad scientiam  
ei subiectam attinet, rerum copia et doctrina,  
tum quod ad illius viri instrumentum, oratio-  
nem, sententiarum et verborum luminibus atque  
ornamentis; elocutionis deinde et pronuntiatio-  
nis, quas reliquerat Antonius (1), tractatione:  
ea autem ratione, ut ex ornamentis, quali,  
quantaeque formae inferviant, facile perspiciatur.

Antonius e contra, longissime a Crasfi sen-  
tentia recedens Libr. I. c. 47. ad fin. libri, an-  
gustissimis, de quibus diximus, Oratorem de-  
scribit limitibus. Eloquentiam a ceteris scientiis  
et artibus omnibus sevocatam, in artificio di-  
cendi considerare iubet, atque operarium quasi  
Oratorem facit, et ad forenses causas et oratio-  
nes, orationis auxilio non aucto, non exornato  
vix sufficientem.

Sed paulo illustriorem speciem eiusdem Ora-  
toris fingit Antonius Libro II. et propius acce-  
dit ad Crasfi de viro civili sententiam. De  
scientia atamen et doctrinae copia Oratoris pau-  
ca

cap. III, ditionem eloquentiae non ita coarctat, quam  
omnem ad virum civilem convertit.

(1) Vid. *de Orat.* II. 85. 90. III. 5. 6.

ca affert; quippe qui ipse doctrina ornatus sit, multo minore quam Crasus: de dicendi ratione unice ferme praeceptis exponit. Tractat adeo ex quinque Rhetorices partibus tres priores; *inventionem, dispositionem, memoriam*; et ni postrema, *elocutionem, et pronuntiationem* reliquisset Crasus (1), totam Rhetoricam absolvisset. De quibus tamen ipsi relictis, longe magnificentius, quam Antonius de prioribus, Crasus disferit libro III. Ita ut etiam inde appareat, illum multo illustriorem et ampliorem Oratoris imaginem animo complexum fuisse. Cum autem, *quae* dici ab Oratore oporteret, sibi sumfisset Antonius, et Crasus, *quemadmodum* illa ornari deberent permisisset (2), censet Cicero (3), quandoquidem, „ tria videnda sunt „ Oratori, quid dicat, et quo quidque loco, „ et quomodo”: prima duo non tam insignia esse ad maximam laudem, quam necessaria, atque esse in his partibus minus artis, quam laboris: at „ illud longe maximum, videre, quo „ nam modo (4). Quomodo autem dicatur, „ est in duobus, in *agendo* et in *eloquendo*” (5).

Haec

(1) Vid. *de Orat.* II. 28. 29.

(2) *de Orat.* III. 5.

(3) *Orat.* c. 14.

(4) *Orat.* c. 16.

(5) *ibid.* c. 17.

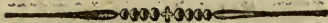
Haec sufficiant univēse, ex quibus sum-  
ma et capita disputationis *de Oratore* intel-  
ligantur: quae de una aut altera parte inter  
disputantes saepius oriuntur lites, aut argumen-  
ta, quibus singulae sententiae firmantur, de iis  
omnibus deinceps accuratius exponetur, cum  
locus etiam erit, ipsas sententiarum varietates  
diligentius et copiosius explicandi.





## CAPUT SECUNDUM.

DE FONTIBUS ET RATIONIBUS EFFICIENDAE  
CICERONIS DE SUMMO ORATORE SEN-  
TENTIAE.



**T**riplex fons indicari posse videtur, ex quo fluant rationes, efficiendae Ciceronis de summo Oratore sententiae.

I<sup>us</sup> Et is quam proxime cum verbis positae Quaestionis coniunctus, ducitur *ex rationibus desumptis a disputantium personis, argumentandi modo, sententiarum denique probatarum aut refutatarum pondere.*

II<sup>us</sup> *Ex iis, quae ipse Cicero sibi addiscenda et comparanda putavit, ut Oratoris summi vim et nomen merito teneret.* Quibus enim copiis instructus Cicero, Oratorem demum se

E

pro-

professus est, iis certe optime suam *de Oratore* sententiam expresit, atque exemplo suo et imagine confirmavit.

III<sup>m</sup> *Ex locorum et sententiarum, a Cicerone, ex sua ipsius persona, pronuntiatorum, convenientia, cum huius aut alterius personae in libris de Oratore sermone.*

Ex duobus prioribus fontibus liceat haurire, quantum quidem nostrae sinent vires, hoc capite: rationes ex tertio petitas, quibus ultima confirmatio continetur, commodius adiiciemus capite tertio.

### § I.

*De rationibus desumptis a disputantium personis, argumentandi modo, sententiarum denique probatarum aut refutatarum pondere.*

Disputationi, quae libro I. continetur, adfuerunt L. Crasus, focer eius, Q. Mucius Scaevola, M. Antonius, C. Cotta, et P. Sulpicius (1). Memorantur Libro II. praeter Scaevolam qui profectus erat (2), iidem, accedente insuper Q. Catulo, cum C. Iulio fra-

tre

(1) Vid. *de Orat.* I. 7.

(2) Vid. I. 62. II. 3.

tre (1), Libro denique tertio Crasfo adsunt iidem; qui secundo libro (2).

Ut vero facillime diiudicemus; quamnam, ex horum varia multiplicique disputatione, sententiam Cicero fuerit amplexus; quaestio antea redigenda est ad formam, quam fieri potest, simplicissimam. Segegrandae igitur ante omnia personae illae, quarum sententiae in censum venire non possunt, ex quibus Ciceronis sententia constituatur.

Ad hanc classem referendi sunt primo loco C. Cotta, et P. Sulpicius, adolescentes, in quos magnam spem maiores natu ponebant (3); magnam dicendi laudem iam adeptos (4): sed qui adsunt tantum discendi causa (5). Audiunt igitur, et interrogant, si quid ipsis videatur, disputantes, ipsi vero nec refellunt positam ab alio sententiam; nec novam aut suam proferunt (6).

Maioris quodammodo momenti personam fustinet Q. Mucius Scaevola, cum tamen  
ad-

(1) Vid. II. 3.

(2) III. 5.

(3) *de Orat.* I. 7.

(4) I. 8. III. 8.

(5) *Conf.* I. 8. 21. 22.

(6) Vid. I. 21. 22. 29. 30. 32. 35. 47. 62. II. 23. 50. 57. 90. III. 12. 36. 55.

adfit, ut diximus, non nisi primi libri disputationibus. Contra Crasum enim disserit (1), concedendum illi non esse arbitratus, unum, quod ab Oratoribus civitates et initio constitutas, et saepe conservatas esse dixisset (2); alterum, quod omnem omnino doctrinam Oratori esse comprehendendam statuisset (3).

Posterior autem pars, cum refellitur a Craso (4), tum uberius multo postea ab Antonio tractatur, et gravioribus argumentis confirmatur (5), quam ob causam illa magis ad Antonii, quam ad Scaevolae sermonem pertinet: praesertim cum ipse Mucius post Crassi refutationem, se cum illo non amplius luctaturum significet (6); victoriam ei quasi concedens, ut accipit Antonius (7). Ad priorem autem objectionis partem, qua prudentia potius, quam eloquentia, constitutas esse civitates, ipsam adeo eloquentiam reip. saepius nocuisse, disputavit Mucius, ita Crasus respondit; animadvertendo, eloquentiam a rerum cognitione et prudentia non

68-

(1) I. 9 — 11.

(2) I. 8.

(3) ibidem.

(4) I. 11 — 17.

(5) I. 48. seqq.

(6) I. 17.

(7) I. 49.

esse seiungendam: ut de illa obiectione non amplius cogitare videatur Scaevola: praecipue autem deinceps (1), explicanda tota ratione et disciplina summi Oratoris, iis ipsis, quae de summo Oratore praedicat, Crassus satis superque Scaevolam refellit: qui igitur (2) laudans Crassi orationem, cum omnes aperuisse censet fontes bene dicendi; et (3) formam Oratoris, cum opinione maiorem, melioremque Crassus instruxisset, et ornasset, eam vehementer se probare fatetur. Inferius, cum magis ad sententiarum ipsarum pondus, quam ad personas attendemus, plura addendi locus erit.

Nec igitur ea, quae una vice paucis disputat Scaevola, nec urget, aut confirmat, sed statim cedendo (4) amittit, adhiberi possunt, unde Ciceronis de summo Oratore sententia constituatur. Videtur namque Scaevola hoc loco inductus esse a Cicerone, non ita ut sententiam quamdam suam, a caeteris diversam, exponat et tueatur; sed magis, ut in contrarium disputando, tamquam auctor sermonis et moderator, commoveat et excitet ingenium Crassi: quo huic

OC-

(1) I. 36 — 47. imprimis c. 47.

(2) c. 47.

(3) I. 35.

(4) quod etiam Antonius miratur I. 49.

occafio detur latius et copiofius de univerfa Oratoris facultate explicandi et difcerendi; cuius rei anfam fatis aptam nondum praebebat Crasfi exordium (1); continens de praeflantia ftudii dicendi quaedam monita ad Cottam et Sulpicium. Dimovendae citius Scaevolae perfonae rationes reddit Cicero, *ad Atticum* IV. 15. conf. *de Orat.* I. 36.

Vacuum Scaevolae locum Lib. II. occupant Q. Catulus, et C. Julius Caefar (2): de quorum altero, qua ratione cum difputatione de fummo Oratore coniunctus fit, prius videamus.

Q. Catuli perfonae exprefsa et oratio confirmat iudicium Ciceronis, quod fupra attulimus (3). Instructum et ornatum fe ostendit literis, etiam Graecis (4). Variat autem nonnumquam, et interrumpit orationis curfum difputantium, eam exemplis aut afenfu fuo comprobans, interdum quaerendo et negando uberiozem explicationem expetens (5).

Cae.

(4) I. 8.

(2) *de Orat.* II. 3. 4.

(3) Vid. *in Brut.* c. 35. *de Orat.* II. 18. III. 8.

(4) Vid. *de Orat.* II. 5. 12. 13. 14. 18. 36. 37. III. 32.

(5) Vid. II. 10. 12. 13. 17. 36. 37. 42. 89. III. 22. 24. 32. 49.

Caeterum suam sententiam, aut exponendo, aut defendendo, in medium affert nullam, sed alius semper sententiae tandem assentitur; qua assensione imprimis illud saepius confirmat, „neminem sapientiae laudem et eloquentiae sine „summo studio et labore et doctrina consequi „posse” (1). Igitur neque in partibus, quae Catulo assignatae sunt; ullus potest esse fons, efficiendae sententiae Ciceronis. Iam de C. Iulio Caesare videndum, quemnam in duobus postremis *de Oratore* libri obtineat locum.

Caesar antea quidem multo minus quam Catulus, Antonii et Crassi sermoni se immiscuerat; sed quod, ut constitit antea, festivitate et facetiis omnibus praestabat, ideo ipsi deferuntur partes, de toto iocandi genere, de lepore, de fale Orationis, quatenus haec omnia ad Oratorem pertineant, disputandi; quas adeo peragit *de Orator*. II. 54 – 56. 58 – 72. Postea rursus ceterorum sermonem non interpellat, nisi per raro quaerendi gratia (2). Patet igitur in reliquis quidem C. Iulium cum capite disputationis non cohaerere; sed quod attinet ad unum illum locum de iocorum et facetiarum usu in Oratione, animadvertatur, eius tractandi rationem a

ce-

(1) Vid. II. 14. 89. et III. 22.

(2) Vid. II. 73. III. 36. 69.

ceteris neque improbari, neque refelli, sed omnium assensu confirmari: itaque quae ex persona Caesaris disputat Cicero, ea ex sua sententia disseruisse existimandus est: praesertim cum haec pars eam potissimum ob causam Iulio tractanda imponitur, quia ut vidimus, ille hoc in genere unus omnium maxime excellebat. Quod autem praestantem in suo genere et ceteros facile superantem de eodem hoc genere potissimum disputasse finxit, illud certe ipse Cicero secutus est (1).

Hoc loco mentio etiam faciendâ videtur loci Ciceronis (2), qui repugnat quodammodo rationi, quae hodie in libro II. *de Oratore* obtinet. Scilicet ita scribit (3) Cicero ad *Voluminium*: „ ais — ut ego discesserim, omnia omnium dicta, in his etiam *Sextiana*, in me conferri? quid? tu id pateris? non defendis? non resistis? Equidem sperabam, ita notata me reliquisse genera dictorum meorum, „ ut

(1) Videmus igitur *Quinctilianum* I. O. VI. 3. ubi de ridiculis disputat, semper verba Caesaris Ciceroni tribuentem: videatur e. g. p. 345. et conf. *de Oratore* II. 58. vid. p. 347. et conf. *de Orat.* II. 67. et *Quinctil.* p. 351.

(2) *ad Famil.* VII. 32.

(3) l. c.



„ ut cognosci sua sponte possent, sed quando  
 „ tanta faex sit in urbe, ut nihil tam sit ἀκόθη-  
 „ ρον, quod non alicui venustum esse videatur:  
 „ pugna, si me amas, nisi acuta ἀμφιβολία,  
 „ nisi elegans ὑπερβολή, nisi παράγγραμμα bel-  
 „ lum, nisi ridiculum πρὸς προδοκίαν, nisi ce-  
 „ tera, quae sunt a me in secundo libro de Ora-  
 „ tore per Antonii personam disputata de re-  
 „ diculis, ἔντεχνα et arguta apparebunt, ut fa-  
 „ cramento contendas, mea non esse”. At in  
 libro II. de Oratore nihil de iocis et ridiculis  
 disputat Antonius; sed simulac ad eum locum  
 pervenit, transfert has partes in Caesarem (1):  
 et sermone Caesaris ad finem perducto, ipse  
 pergit de aliis partibus muneris Oratorii ex-  
 ponere (2).

Duplici ratione nobis haec difficultas tolli  
 posse videtur. Scilicet statuendo, Ciceronem  
 errore μνημονικῶν putasse, se de iocorum gene-  
 re et facetiarum disputationem etiam assignasse  
 Antonio, ut reliqua, quae libro II. continen-  
 tur, fere omnia: quo fit, ut facilius errare Ci-  
 cero potuerit, cum Antonius totum fere li-  
 brum II. occupet.

Ex altera vero ratione dicendum esset, con-  
 sti-

(1) Vid. II. 54.

(2) Vid. II. 72.

stitutionem Libri II. *de Oratore*, antea quidem eam fuisse, ut et ille de facetiis locus ad partes pertineret Antonii, quam deinceps ita Cicero immutarit, ut nunc habemus. Loquitur itaque (1) de *priore* partium distributione. Nec talis posterior immutatio exemplis confirmari non possit, vid. Cic. *ad Att.* XIII. 12. 19. 16. conf. *Epist.* 22. 13. 14. Ex quibus patet, iam antea edita fuisse *Academica* ut videtur, Libris II, quae deinde in IV. distribuit: quam duplicem Academicorum editionem Interpretes iam ab A. Talaeco (2) inde, animadverterunt, quamvis de ratione immutationis in diversas abierint sententias (3). Sed quod ad rem nostram attinet, illud ex locis allatis constat, Ciceronem saepius operum iam absolutorum aut editorum aliam personarum et partium divisionem fecisse, aut

(1) in *Epist. laud.*

(2) in *Epist. dedicat.*: ad eius Praelectt. in Cic. *Academ.*

(3) Vid. Victor. *ad Acad.* II. 1. I. A. Fabricius, *Bibl. Lat.* T. I. L. I. c. 8. § 6. princ. Davif. *ad Acad.* l. c. not. 1. F. Fabricius in *Hist. Cic.* ad a. U. C. 708. Middleton, *leven van Cic.* D. II. p. 433. 434. et alios, quos laudat, ipse hac de re copiose disserens. Io. Aug. Goerenzius, in *Introd. ad Cic. Acad.* praefixa eius editioni *Acad. Cic.* Lips. 1810. p. xiv. seqq.

aut aliam quamdam iis mutationem induxisse; ut e. g. cum forte animadvertisset, se librum quemdam suum de gloria eodem proëmio infiruxisse, quo iam antea librum Acad. III, statim novum proëmium exaravit, quod ut, altero defecato, libro agglutinet, ab *Attico* petit (1). Igitur, quid impedit, ut statuamus, Ciceronem in dialogo *de Oratore*, denuo forte edito, mutavisse aliquid in partium distributione? Praesertim cum in eodem genere alius Ciceronis error notandus sit. Scripsit enim *ad Atticum* (2); „ sunt *de Oratore* nostri tres, „ mihi vehementer probati: in iis quoque personae sunt, ut mihi tacendum fuerit: Crassus enim loquitur, Antonius, Catulus senex, „ C. Iulius frater Catuli, Cotta, Sulpicius”. In qua enumeratione statim videmus praetermissum esse Scaevolam, qui ratione coniunctionis cum disputationis capite, certe aequè minus praetermittendus erat, quam Catulus, Cotta, aut Sulpicius.

Per-

(1) *ad Att.* XVI. 6. Sic etiam scribit *ad Att.* XIII. 21. se quaedam mutasse in libro *de Fin.* V. iam descripto: et Libris Catulo et Lucullo nova proëmia esse addita, in quibus uterque laudetur: *ad Att.* XIII. 32. conf. *Quinctil. I. O.* III. 6. p. 171.

(2) XIII. 19.

Personae igitur, quas recensuimus, non coniunctae sunt, ut vidimus, cum quaestione, quamnam de summo Oratore sententiam Cicero habuerit: reliquae sunt Antonius et Crassus, quos Cicero tamquam capita et fontes totius disputationis constituit, cum censeat (1); nihil sibi quidem videri „ in Crassi et Antonii sermo- „ ne esse praeteritum, quod quisquam summis „ ingeniis, acerrimis studiis, optima doctrina, „ maximo usu, cognosci ac percipi potuisse „ arbitraretur”. Itaque inter eos sub iudice lis erit. Videamus priore loco de Antonio.

Ut illum vero, quem statuimus, ordinem ser-  
vemus, consideremus primum, quid *ex persona*  
Antonii ad sententiam Ciceronis possit effici.

Antonius, quamquam egregius Orator, ta-  
men, iudice Cicerone, inferior erat Crasso.  
Quod cum ex ceteris testimoniis in cap. I.  
laud. constat, tum imprimis ex *Bruti* cap. 37,  
seqq.: ibi enim, etiamsi Antonio multa tribuat,  
tamen Crasso statuit nihil fieri potuisse perfecti-  
us (2), et univérse facile perspicias, maiores  
ibi laudes Crasso quam Antonio deferri: Antoni-  
um inter alia tradit, diligenter loquendi laude

ca-

(1) *de Orat.* II, 3,(2) Vid. *in Brut.* c. 38.

caruisse (1), quae Crasso fuit propria maxime (2). Reprehendens in Curione, quod nullum poëtam noverat, nullum Oratorem legerat, nullam memoriam antiquitatis collegerat; non publicum ius, non privatum, et civile cognoverat (3), illud tamen ei commune fuisse dicit (4) cum Antonio, qui parum his artibus fuisset instructus: sed hunc tamen unum illud habuisse dicendi opus elaboratum: contra summum studium et summa doctrina erat in Crasso: quod imprimis manifestum est ex loco *de Oratore* II. 2. ubi ea ratione Crasum comparat cum Antonio, ut dicat, tollendam esse opinionem hominum, alterum non *doctissimum*, alterum *plane indoctum* fuisse (5). Crasum vero vocat Scaevola (6), *hominem omnium sapientissimum atque eloquentissimum, qui non in libellis, sed in maximis causis, et in hoc domicilio*

im-

(1) ibidem c. 37.

(2) l. c. c. 39.

(3) conf. *de Orat.* I. 34.(4) *in Brut.* c. 59.(5) conf. *de Orat.* III. 1. I. 49. 50. de Crassi iuris civilis scientia existimari potest ex loco *de Oratore* II. 33. conf. I. 42.(6) *de Orat.* I. 23.

*imperii et gloriae sit consilio, linguaque princeps, quem in dicendo semper putaverit Deum, cui, ex sententia Antonii (1), par nemo unquam fuit: clarissimo viro, et amplissimo principi civitatis (2). Universe Crasus ubique primum Oratoriae laudis occupat locum (3). Igitur summi et fere perfecti Oratoris de eloquentia sententiae, ipse de summo et perfecto Oratore quaerens, quomodo non assentiret Cicero? Hoc certe minime verosimile videbitur, Tullium praetulisse minoris Oratoris de perfecto Oratore iudicium ad eiusdem mediocritatem comparatum, maximi Oratoris auctoritati, qui maiorem sententiae suae praestantiam, sui ipsius exempli splendore probaret et commendaret.*

*Dein, quod iam attigimus (4), consignavit Cicero in Libris de Oratore disputationem quasi se inter et fratrem: scribit scilicet Marcus ad Quintum (5): „soles nonnunquam hac de re „a me in disputationibus nostris dissentire, „quod ego prudentissimorum hominum arti- „bus*

(1) *ibid.* c. 27.

(2) *ibid.* c. 52.

(3) *Vid. de Orat.* I. 9. 10. 17. 20. 21. 22. II. 89. III. 1. seqq. conf. quae diximus in fine Cap. II.

(4) c. I. § 1. 2.

(5) *de Orat.* I. 2:

„ bus eloquentiam contineri statuam: *tu* au-  
 „ tem illam ab elegantia doctrinae segegrandam  
 „ putes, et in quodam ingenii, atque exerci-  
 „ tationis genere ponendam”: quibus verbis  
 momenta et capitâ controversiæ de summo Ora-  
 tore, ut apparuit antea, comprehenduntur. Igi-  
 tur Cicerò Crassi et Antonii personis utitur,  
 quibus representetur disputatio se inter et fra-  
 trem: præsertim, quoniam Antonius exemplo  
 suo egregie tuebatur sententiam Quinti, eique  
 velut inserviebat; quippe qui parum doctrina  
 instructus, sed dicendi opus habens elabora-  
 tum (1), incredibili quadam valebat vi *ingē-*  
*ni* (2), omniaque in *exercitatione* ponenda  
 esse censebat (3).

Hæ rationes petitiæ ab Antonii persona nobis  
 evincere iam videntur, Ciceronem non Antonii,  
 sed quæ una superest, sententiam Crassi am-  
 plexum fuisse. Videamus porro, quid efficiatur  
 ex Antonii argumentandi modo, et sententiarum  
 eius defensorum aut refutatarum pondere.

Igitur primum universè duplicem Antonii sen-  
 tentiam exponamus, ut de locis et momentis  
 disputationis melius possit iudicium ferri.

An:

(1) *in Brut.* c. 49.

(2) *de Orat.* I. 38.

(3) *de Orat.* I. 61.

Antonius contra Crasum disputans L. I. c. 48 — 62. tertiam Oratoris formam arctissimis illam inclusam terminis et sane exiguam depingit: „ Oratorem, inquit (1); equidem non „ facio eundem; quem Crassus, qui mihi vi- „ sus est; omnem omnium rerum atque artium „ scientiam comprehendere uno Oratoris officio „ ac nomine: atque eum puto esse, qui verbis „ ad audiendum iucundis, et sententiis ad pro- „ bandum accommodatis uti possit in causis fo- „ rensis atque communibus. Hunc ego ap- „ pello *Oratorem*, eumque esse praeterea in- „ structum voce, et actione, et lepore quo- „ dam volo”. Seiunctum eum putat a civita- tum rectoribus, et consilii publici auctoribus; a philosophia, a iuris civilis scientia, historia, prudentia iuris publici, antiquitatis itinere, exemplorum copia: quae, si quando opus est, mutuari, et quasi ut aliena libare Orator possit. Omnia igitur, quae Orator praeter dicendi facultatem sibi assumet, Antonius existimat quasi in alienum solum excursus, qui ad Oratorem, tamquam Oratorem, non pertineant; omnem eius vim et ditionem nuda dicendi facultate contineri censet, eloquentiae materiem et rerum copiam, dicendi facultati fere substernit nul-

(1) I. 49.



nullam; Oratoremque facit causfidicum et operarium quemdam: quem ad altiora quaeque et ampliora vetat accedere. „ Ergo” (ipsius verba audiamus) „ fit Orator nobis is, qui — accom-  
 „ modate ad persuadendum possit dicere. Is  
 „ autem concludatur in ea, quae sunt in usu  
 „ civitatum vulgari ac forensi, remotisque ce-  
 „ teris studiis, quamvis ea sint ampla atque  
 „ praeclara, in hoc uno opere, ut ita dicam,  
 „ noctes et dies urgeatur” (1): quae congru-  
 unt plane cum definitione *diserti*, quam antea  
 dederat (2): „ eum statuebam *disertum*, qui  
 „ posset satis acute, atque dilucide apud medio-  
 „ cres homines ex communi quadam opinione  
 „ dicere”. Hinc, quoniam tam exiguis fini-  
 bus totum Oratoris munus circumdederat, ut  
 illud in linguae volubilitate, et orationis usu,  
 eloquentiae velut instrumento, fere unice con-  
 fidere iuberet, Crasus partes officia artis et  
 praecepta *Rhetorica* explicandi, illi potissimum  
 mandat, quippe haec facilius exposituro, quibus  
 omne Oratoris regnum concluderat (3); prae-  
 fertim cum Antonius, iudice Cicerone (4), pa-  
 rum

(1) *de Orat.* I. 61.

(2) *ibid.* I. 21.

(3) *de Orat.* I. 62.

(4) *in Brut.* c. 59.

rum quidem artibus esset instructus; sed tamen unum illud haberet, dicendi opus elaboratum.

Ab illustrioribus et splendidioribus initiis exorsus, L. II. c. 8 seqq., iam non refellendi studio ductus, sed suam sententiam dicens (1), latius patenti muneri Oratorem praeficit. At re vel sic tamen Crassiani Oratoris magnitudinem assequitur. Nam etiamsi eodem, quo Crassus (2), utatur principio, nimirum quodcumque bene, et graviter, et ornate dicendum sit, id esse unius Oratoris proprium, et si qui aliarum artium bene loquantur, hos adsumto aliunde uti bono, non proprio, nec suo (3); tamen hoc principium muneri Oratoris non ita accommodat, ut omnia quae ornate debeant dici, cum sine rerum scientia verborum volubilitas inanis et irridenda sit, Oratori tradat; sed quamvis longe lateque pateat ipsa ars bene dicendi, tamen negotium Oratoris multo arctioribus terminis describit.

Etsi enim Historia, nulla alia nisi Oratoris voce, immortalitati possit commendari (4), tamen, quod saepissime dicitur, Oratoris esse, de

(1) *de Orat.* II. 10.

(2) *ibidem* I. 11 seqq.

(3) *ibid.* II. 9.

(4) *de Orat.* II. 12 seqq.

de infiniti generis quaestione dicere, id modicis  
 includendum est regionibus (1); at „ omnia,  
 inquit (2), „ quae pertinent ad usum civium;  
 „ morem hominum; quae versantur in consue-  
 „ tudine vitae, in ratione reip., in hac societate  
 „ civili, in sensu hominum communi, in na-  
 „ tura, in moribus, comprehendenda esse Ora-  
 „ tori puto: si minus, ut separatim de his re-  
 „ bus philosophorum more respondeat; at cer-  
 „ te, ut in causa prudenter possit intexere:  
 „ hisce autem ipsis de rebus, ut ita loquatur,  
 „ ut ii; qui iura, qui leges, qui civitates con-  
 „ stituerunt, locuti sunt, simpliciter et splen-  
 „ dide, sine ulla serie disputationum, et sine  
 „ ieiuna concertatione verborum”: et universè  
 censet, praeter hominum lites, omnium cetera-  
 rum rerum orationem ludum esse homini non  
 hebeti, neque inexercitato, neque communium  
 literarum et politicioris humanitatis experti: „ in  
 „ causarum, inquit, „ contentionibus, mag-  
 „ num est quoddam opus, atque haud sciam;  
 „ an de humanis operibus longe maximum” (3).  
 Igitur Antonius, non egrediens suam ipse in  
 doctrina mediocritatem, ita instituit Oratorem,  
 ut

(1) ibid. c. 15, 16.

(2) l. c. c. 16.

(3) l. l. c. 17.

ut sit tinctus literis; audierit aliquid, legerit, praecepta rhetorica acceperit: cetera omnia magis ingenii cuidam, et exercitationis generi committenda esse iudicat (1): quam sententiam suam complectitur his tribus Oratori tribuendis (2): „ sit — doctrina liberaliter institutus, „ et imbutus usu, et satis acri ingenio”.

Antonii igitur Orator non eo tantum nomine differt a Crassiano, ut maxima illa rerum omnium ditio ei non subiiciatur; sed ne tamquam virum civilem quidem eum tam magnifice ornat, atque tot tantisque copiis instruit Antonius, quot et quantis Crasus; sed eum meretur ex usu communi civium et Reip.; cum Crasus primum universe, quod „ vis *Oratoris* professioque ipsa bene dicendi — suscipere ac polliceri videtur” (3), quodcumque in quavis disciplina aut arte ornate possit dici, aut debeat, id ab hac arte detrahat, et cum ipsa disciplina aut arte Oratori tradat; de quo eum melius iubeat dicere, quam ipse disciplinae doctor: et deinde *civilem* illum *Oratorem* ita fingat, ut hanc omnium rerum scientiam ad usum civilem, qui imprimis conspicitur in civitatibus fundandis, sta-

(1) Vid. *de Orat.* I. c. c. 20. 23.

(2) I. I. c. 39.

(3) *de Orat.* I. 6.

stabiliendis, regendis, omnem convertat. Ceterum usque ad finem Libri II. Antonius Oratorem, tanquam qui in causis versetur, in deliberationibus (1), et laudationibus (2), praeceptis instituit de ratione dicendi ex suo plerumque usu derivatis. Attamen ex quinque partibus, quibus ars dicendi constat, sumit sibi tractandas tantum tres priores, inventionem, dispositionem, denique memoriam (3); ornatum vero orationis, id est elocutionem et actionem, Crasso relinquit, de quibus hic exponat Lib. III.

Singula quaedam paulo accuratius invisemus. Ceterarum doctrinarum et artium apparatus ab Oratore seiungens, fatetur tamen Antonius, Oratorem „ callidum quemdam — et nulla in „ re tironem ac rudem, nec peregrinum atque „ hospitem in agendo esse debere” (4). Deinde ad singula, quae ad Oratorem Crassus dixerat pertinere, transit. Igitur primum Philosophiam necessariam non esse, quia ab ea demum Orator minime discat iudicem inflammare, sed nec utilem, quia philosophi alienissima saepe do-

(1) II. c. 81 seqq.

(2) ibid. c. 84 seqq.

(3) I. I. c. 86 seqq.

(4) I. I. c. 50.

doceant ab Oratoris ratione et disciplina (1). Altero loco (2) tollere conatur necessitatem scientiae iuris civilis, unde ducta argumenta, eius iudicio, minus proficiant, quam vis dicendi, ornamentis Oratoriis, et venustati coniuncta. De quibus autem causis nullum est dubium, eae in iudicium non vocantur: maximam igitur partem iuris civilis Oratori ignorare licet (3). De illa vero iuris parte, de qua ambigitur, si quae incidat quaestio, non est difficile Oratori, aut auctorem consulere, aut cum viro docto communicare (4). Quibus ipsis dicendis, cum iam sentiat Antonius eo esse perventum, ut utilitatem iuris civilis magis probaret, quam refelleret, concedere cogitur, se negare non posse, prodesse ullam scientiam, „ ei praesertim, cuius eloquentia copia rerum „ debeat esse ornata;” sed obstare dicit, „ multa et magna et difficilia esse ea, quae sunt „ Oratori necessaria, ut eius industriam in plura „ studia distrahere nolit” (5). Et reliqua, quae adiuvari non negat, historiam, et prudenten-

(1) *ibid.* c. 51-55.

(2) c. 55-61.

(3) *l. l.* c. 57.

(4) *ibid.* c. 57. 58.

(5) *ibid.* c. 59.

dentiam iuris publici, et antiquitatis iter, et exemplorum copiam, si quando opus sit, mutuari se posse dicit a viro, istis rebus instructo (1). Concludit „ fit Orator nobis is, qui „ ut Crasus descripsit, accommodate ad persuadendum possit dicere. Is autem concludatur „ in ea, quae sunt in usu civitatum vulgari ac „ forensi: remotisque ceteris studiis, quamvis „ ea sunt ampla atque praeclara, in hoc uno „ opere, ut ita dicam, noctes et dies urgeatur”.

Crasus vero causa sua fesus, nec quae ipse antea dixisset, Antonii argumentis ullo modo esse debilitata conscius, satis habet respondisse (2); „ operarium nobis quemdam, Antoni, „ Oratorem facis, atque haud scio, an aliter „ sentias, et utare tua illa mirifica ad refellendum consuetudine, qua tibi nemo unquam „ praestitit. Verum ego non solum arbitrabar, „ his praesertim audientibus, a me informari „ oportere, qualis esse posset is, qui habitaret „ in subselliis, neque quidquam amplius adferret, quam quod causarum necessitas postularet; sed maius quidquam videbam, cum cen-

„ se-

(1) c. 60.

(2) c. 61.

(3) c. 62.

„ sebam , Oratorem , praesertim in nostra rep. ,  
 „ nullius ornamenti expertem esse oportere”.

Et vero , quamvis sententiam suam non declarasset Tullius , quod fecit , facile nihilominus ex utriusque adductis rationibus et refutatis , effici posset , quibusnam partibus sese adiungat.

Nam quae in medium Antonius argumenta attulit , ea cadunt ex iis , quae Crassus iam antea disputaverat , aut aliis locis ab ipso Cicerone refelluntur et exploduntur. Nec aliter fere ac Plato , qui in Oratoribus irridendis , ipse summus Orator esse videbatur (1) , Antonius probando , ius civile , philosophiam , historiam , literas , ad Oratorem non pertinere , omnium earum rerum se non mediocriter esse peritum ostendit (2) : cum omnia , quae cum Oratore sunt coniuncta , minus nesciret , quam nescire vellet videri. Memorat enim Cicero (3) , illum vel Athenis , vel Rhodi , se doctissimorum hominum

(1) Vid. *de Orat.* I. II.

(2) Ideo et Catulus , ad finem Antonii disputatione perducta , „ gaudeo” , inquit , „ iudicium  
 „ animi mei comprobari , quod semper statui , neminem sapientiae laudem et eloquentiae sine summo  
 „ studio , et labore , et doctrina , consequi posse”.  
*de Orat.* II. 89.

(3) *de Orat.* II. I.



num sermonibus dedisse (1): neque sibi adolescenti, multa ex eo saepe quaerenti, nullius rei, quae quidem esset in his artibus, de quibus ipse Tullius tum temporis aliquid existimare posset, rudem aut ignarum esse visum (2): sed „probabiliorem hoc populo orationem fore „censebat suam, si omnino didicisse nunquam „putaretur” (3).

Prae-

(1) Conf. *de Orat.* I. 18 seqq.

(2) Quae Ciceroni etiam causa inter alias extitit, conscribendi dialogi *de Oratore*, ut opinio tolleretur, Antonium plane indoctum fuisse; conf. omnino *de Orat.* II. 2. et quae antea dicta sunt.

(3) Conf. omnino *de Orat.* II. 36. 37. Nec sine ratione adeo Antonius nihil a Graecis assumsisse volebat videri: quippe Graecae literae primitus Romae contemnebantur, et aditu fere intercludebantur. Vid. Krug *Gesch. der Philos. alt. Zeit.* § 149. *B.* p. 367. et II. laud. in not. *b.* imo Ciceronis temporibus nondum melius multo res se habuit: vid. ibidem § 152, p. 372. et in nota *b.* p. 373. *Acad.* II. 2. conf. Garve *Anmerk. zu Cic. Pflichten*, B. II. p. 4 seqq. ed. 5ta 1801. Ex quo Graecorum devictorum contemptu derivandum M. Ciceronis senis dictum, quod affert Caesar *de Orat.* II. 66. „Romanos homines similes „esse Syrorum venalium: ut quisque optime Graece „sciret, ita esse nequisimum”. Fatetur ipse Cicero (*ad Fam.* XV. 4.) Philosophiam illam veram et antiquam, quibusdam *otii* ac *desidia*e videri. Et dicitur Plu-

t ar-

Praeterea autem tota fere Antonii contra Crasum disputatio refutatur eo, quod ei in memoriam revocat Crasus (1), se significare noluisse, qualis esse *posset* Orator, qui tantum causis sufficeret; sed Oratorem se informasse, perfectum illum, et plenum, detractis omnibus vitiis, atque omni laude cumulandum (2). Quod non semper tenet Antonius. Verum prius Crasum probare sibi, quae dicit, testatur, „ nec dubito”, inquit (3), „ quin multo locupletior in dicendo futurus sit, si quis omnium rerum atque artium rationem, naturamque comprehenderet;” et distinguit inter *disertum* et *eloquentem*: *disertum* statuens eum, „ qui posset satis acute atque dilucide apud „ mediocres homines ex communi quadam ho-

„ mi-  
 tarcho (in Vit. Cic. c. 5.) Tullius ταῦτα δὲ τὰ Ῥωμαίων τοῖς βαναυσωτάτοις πρόχειρα καὶ συνήθη ῥήματα, Γραικὸς καὶ σχολαστικὸς, ἀκούων. Ceterum dissimulandae scientiae causa eadem fuit Antonio et Apro, de quo vid. Auct. Dial. de Orat. c. 2. De Antonio conf. Quinctil. I. O. XII. 9. quo pertinet Cic. de Orat. c. 42. conf. etiam Quinctil. II. 17. princ.

(1) de Orat. I. 62.

(2) quod saepius iam monuerat antea, vid. de Orat. I. 16. 17. 26. 28. 44. 46.

(3) I. 18.

„ minum opinione dicere (1): *eloquentem* vero  
 „ qui mirabilius et magnificentius augere pos-  
 „ set, atque ornare quae vellet, omnesque om-  
 „ nium rerum, quae ad dicendum pertinerent,  
 „ fontes animo ac memoria contineret. Id si  
 „ est difficile, (ita pergit) nobis, qui ante,  
 „ quam ad discendum ingressi sumus, obrui-  
 „ mur ambitione et foro, sit tamen in re posi-  
 „ tum atque natura (2). Ego enim, quantum  
 „ auguror coniectura, quantaque ingenia in nos-  
 „ tras hominibus esse video, non despero, fo-  
 „ re aliquem aliquando, qui et studio acriore,  
 „ quam nos sumus, atque fuimus, et otio ac  
 „ facultate discendi maiore, ac maturiore, et  
 „ labore atque industria superiore, cum se ad  
 „ audiendum, legendum, scribendumque dedi-  
 „ derit, existat talis Orator, qualem quaerimus,  
 „ qui iure non solum *disertus*, sed etiam *elo-*  
 „ *quens* dici possit” (3).

At vero deinceps, quasi non quaereretur Ora-  
 tor ille summus et *eloquens*, sed quibus, quam  
 minimis quis copiis instructus, tamquam medio-  
 cris Orator, et *disertus*, causis posset sufficere;

que-

(1) cuius generis Oratorem descripsit *de Orat.* I. 61.

(2) cum contraria plane et opposita affirmet *de Oratore* I. 49. 50.

(3) *de Orat.* I. 21.

queritur primum, tot tantaque complecti, difficile esse factu „ praesertim”, inquit, „ in „ hac nostra vita, nostrisque occupationibus; „ deinde illud etiam verendum est, ne abstrahamur ab hac exercitatione et consuetudine „ dicendi populari et forensi” (1). Atque cum hoc esset consecutus Roscius, ut in quo quisque artificio excelleret, is in suo genere *Roscius* diceretur (2), Antonius illud esse horribile dicit, Crassum voluisse Oratorem quasi in suo genere esse quemdam Roscium (3); dum Crassus summum Oratorem quaerens, insuper modestè adiecerat (4); „ hanc ego absolutionem, „ perfectionemque in Oratore desiderans, a qua „ ipse longe absum, facio impudenter: mihi „ enim volo ignosci; ceteris ipse non ignosco”.

In iis vero, quae dicit Antonius (5), de philosophia, aut perverse philosophiae usum ostendit, aut utitur placitis Stoicorum, Platonis, aliorum, ab Oratore abhorrentibus: et eodem tempore ab Oratore exigit, quae non nisi a Philosophia petat (6): de Academica philo-

(1) I. 18. conf. c. 59. 60. 61.

(2) Vid. *de Orat.* I: 28.

(3) *ibidem* I. 61.

(4) I. 28.

(5) I. 55.

(6) I. c. c. 51.

sophandi ratione, Oratori imprimis adaptata, mentionem non facit.

In iuris civilis scientia eo fere redit' omnis disputatio, ut, quo ab ineunte aetate illud studium evitet Orator, in tempore, si quando opus sit, auxilium aut ab auctoribus, aut a viris peritis mutuetur (1). Neque alia ratione ex historia, antiquitate, prudentia iuris publici, literis, expedire se potest (2); ita ut appareat ex ipsa Antonii argumentatione, Oratorem, qui vel minime causis sufficiat, non plane his artibus posse carere; et fatetur (3), „calidum quemdam hunc et nulla in re tironem, ac rudem, nec peregrinum, atque hospitem, in agendo esse debere": sed (4) „aliud est — esse artificem cuiusdam generis atque artis, aliud in communi vita et vulgari hominum consuetudine nec hebetem nec rudem". Orator igitur ille vulgaris, non perfectus et plenus, qualem desiderabat Crassus, sed talis, qualis ipsi sibi videbatur Antonius (qui univ[er]se Oratorem ex se, non ex summi illius imagine expresit (5),) omnium rerum non omnino de-

(1) l. c. c. 55—61.

(2) l. c. c. 60.

(3) c. 50.

(4) ibid. c. 58.

(5) In quo igitur Crassum immerito incusat, quem

debet esse rudis: unde sequitur, si perfectiorem quemdam informes, illum magis iam in scientiarum et artium copia debere versari: denique perfectissimum; cui nihil potest deesse, ea ratione his rebus omnibus esse auctum et ornatum, qua voluit Crasus. Atque ita Antonius, si ab iisdem, quibus Crasus, initiis et consilio profectus fuisset, ad eundem exitum et finem pervenisset: iam vero tenuiorem quamdam, et exiliorem formam sectatus, de se, non de summo Oratore exemplum capiens (1), eius imago Oratoris multo minus aucta, et ornata prodire debebat; cui adeo multa facile poterant deesse, quae in *eloquente* suo ipse desiderasset et requisivisset.

Et antea quidem, quam ipse in disputationem vocetur, assentitur Crasus, non tantum in eo, quod hic de quaestione utrum ars sit eloquentia, statuerat (2), sed multo magnificentius etiam quem sibi videri dicit, Oratoris facultatem; non illius artis, sed ingenii sui finibus, immensis pene, describere (*de Orat.* I. 49.), in eodem revera peccat Antonius, Oratoris munus doctrinae et copiae *suae* terminis, sane non amplissimis, coarctando.

(1) Dum contra Crasus saepius in memoriam revocat, se *non de sua*, sed *de Oratoris* facultate dixisse, *de Orat.* I. 16. et II. antea laud.

(2) Vid. *de Orat.* I. 23. 24. conf. c. 28.

etiam, quam postea *de Oratore* sentit: in quo  
 „acumen”, inquit (1), „dialecticorum, sen-  
 „tentiæ philosophorum, verba prope poëta-  
 „rum, memoria iurisconsultorum, vox tragoe-  
 „dorum, gestus pene summorum actorum est  
 „requirendus. Quamobrem nihil in hominum  
 „genere rarius perfecto Oratore inveniri po-  
 „test: quæ enim singularum rerum artifices  
 „singula si mediocriter adepti sunt, probantur,  
 „ea, nisi omnia summa sunt, in Oratore proba-  
 „ri non possunt”. Itaque Crasus postquam  
 Antonius, ab hac sententia deinde longissime  
 discedens, exiguis sane finibus Oratorem cir-  
 cumscripserat; „operarium,” ait (2), „nobis  
 „quemdam, Antoni, Oratorem facis, atque  
 „haud scio, an aliter sentias, et utare tua illa  
 „mirifica ad refellendum consuetudine, qua tibi  
 „nemo unquam præstitit”. Quod egregie An-  
 tonius confirmat: scilicet, postquam initio Lib.  
 II. copiosius multo, et amplius, et illustrius de  
 Oratore prædicaverat, „Crasus (3), nox  
 „te, inquit, nobis, Antoni, expolivit, homi-  
 „nemque reddidit. Nam hesterno sermone,  
 „unius cuiusdam operis, ut ait Caecilius, re-  
 „mi-

(1) *de Orat.* I. 28.(2) *de Orat.* I. 62.(3) *de Orat.* II. 10.

„ migem aliquem aut baiulum, nobis Orato-  
 „ rem descriperas, inopem quendam humani-  
 „ tatis, atque inurbanum. Tum Antonius, he-  
 „ ri enim, inquit, hoc mihi proposueram, ut  
 „ si te refellissem, hos a te discipulos abdu-  
 „ cerem: nunc, Catulo audiente et Caesare,  
 „ videor debere non tam pugnare tecum, quam  
 „ quid ipse sentiam, dicere”.

Ultimo loco res nobis erit cum Crasfo, cu-  
 ius de summo Oratore sententia iam una su-  
 perest, quam Ciceronis esse dicamus; post-  
 quam probare sumus conati, reliquarum perso-  
 narum iudicium in Ciceronem cadere non po-  
 tuisse. Quae igitur de Crasfo afferemus, po-  
 tissimum inservient maiori confirmationi eorum,  
 quae antea dicta sunt: quamvis inde per se  
 etiam intelligetur, quae ex Crasfi persona Tul-  
 lius de Oratore diseruit, ea ex sua mente dis-  
 seruisse. Si quis vero post ea, quae iam dixi-  
 mus, maiorem etiam probationem requirat, nec  
 alteram illam Antonii sententiam, quam propo-  
 suit Libr. II., Ciceroni convenire, (cum tamen  
 pleraeque rationes, ex quibus priorem a Cice-  
 ronis iudicio dimovimus, etiam in illam poste-  
 riorem valeant) iam nullam difficultatem reli-  
 quam esse confitebitur, quando etiam hanc,  
 quam aggredimur, probationis partem absolve-  
 rimus.

Ita-



Itaque iis, quae praecedentibus intexuimus, primum addamus illa, quae ex *persona* Crassi efficiantur, ut eius sententia constituatur, esse Tullii: dein ex argumentandi ratione et sententiarum pondere colligamus, cuius victrix sit sermo, et suo se robore facile tueatur adversus omnes impugnationes, ab eius partibus stare ipsum auctorem.

Uti diximus, Crasus erat talis Orator, quo perfectius Cicero fere nihil desiderabat: sed praeterea ipse Tullius institutus fuit et formatus, Craso auctore et moderatore; quod certe maxime valet ad demonstrandum, Ciceronem Crassi potissimum personam elegisse, sub qua lateat ipsius de perfecto Oratore sententia.

Tradit autem Cicero (1), se et fratrem Quintum ea didicisse, quae Craso placerent, et ab his doctoribus, quibus ille uteretur, eruditos fuisse: at constat, et inferius de hac re plura dicentur, Tullium institutione usum fuisse doctissima, et ea, quam postea ipse maxime laudavit, quaque optime via sternebatur ad illum Oratorem, quem Crasus depingit, a nulla arte aut scientia alienum. Igitur Crasus, questus (2), se ante ad agendum, quam ad cog-

(1) *de Orat.* II. 1.

(2) *de Orat.* I. 17.

cognoscendum venisse, sibi que, si minus ingenium, certe doctrinam et otium et studium illud discendi acerrimum, defuisse, experiri in Cicerone discipulo potuit, „ si ad alicuius ingenium vel maius, illa, quae ipse non attigisset, accessissent, qualis ille et quantus Orator futurus esset” (1). Itaque auctori illius disciplinae, cui debebat, quod doctus in forum venisset (2), ex qua (3) repetebat, quicquid in se esset, aut ingenii, aut facultatis, illi igitur non assentiret de summo Oratore, a quo illud sibi tributum esse intelligebat, ut suum nomen dein non hominis, sed ipsius eloquentiae esse videretur?

Igitur L. Crasus Ciceroni princeps exitit, et ad suscipiendam et ad ingrediendam horum studiorum rationem, cuius auctoritati et consilio forte etiam recte tribuas, quod Cicero ad M. Titinnium retulit (4); „ equidem memoria „ teneo, pueris nobis primum latine docere „ coepisse L. Plotium quemdam: ad quem cum „ fieret concursus, quod studiosissimus quisque „ apud

(1) ibidem.

(2) in *Brut.* c. 90.

(3) Praesertim in *Orat. pro Archia.* Vid. c. 1. 6. 7.

(4) servato loco a *Suet. de cl. Rhet.* c. 2.

„ apud eum exercebatur, dolebam mihi idem  
 „ non licere. Continebar autem doctissimo-  
 „ rum hominum auctoritate; qui existimabant;  
 „ *Graecis exercitationibus ali melius ingenia*  
 „ *posse*”: quod egregie convenit cum effatis  
 Crasfi (1); qui censor Latinos Rhetoras fustu-  
 lerat: et contra, Archiam, cui Tullius tanta  
 debuit, quanta pro illo orationem habens, de-  
 claravit, praeceptorem Ciceroni esse commen-  
 datum et adiunctum, imprimis auctore L. Cras-  
 so, a quo Archias colebatur (2); vere suspi-  
 cemur.

Porro non tantum Crasfi in legem Caepionis  
 orationem, sibi a pueritia quasi *magistram* fuis-  
 se, Cicero fatetur (3), sed eum etiam (4) per  
 Crasfi personam descripsisse exercitia sua Orato-  
 ria, non immerito colligere videntur, F. Fa-  
 bricius (5); et Middletonus (6). Certè eo  
 modo de iis disferitur, ut Cicero aliter sentire,  
 eaque non sequi, vix potuerit, neque abhor-  
 rent ab iis exercitationibus, quibus se usum fu-  
 is-

(1) *de Orat.* III. 24.

(2) *pro Archia* c. 3.

(3) *in Brut.* c. 44.

(4) *de Orat.* I. 34.

(5) *in Hist. Cic.* ad a. U. C. 663.

(6) *leven van Cicero* Tom. I. p. 29.

ipse ex sua persona asseverat (1), quamquam non necessarium duxerit, eadem, quae iam aliquando (2) dixerat, alio rursus loco repetere. Imprimis constat, Tullium ad Crassi exemplum praecepta (3) et se composuisse, instituta exercitatione vertendi et explicandi Graeca Latine: de qua Quinctilianus (4) „vertere graeca in „ latinum veteres nostri Oratores optimum iu- „ dicabant. Id se L. Crassus in illis Ciceronis „ *de Oratore* libris dicit factitasse. Id Cicero „ sua ipse persona frequentissime praecipit: „ quin etiam libros Platonis atque Xenophon- „ tis edidit hoc genere translatos” (5). Rationem adeo, quam Crassus commendat, ipse secutus (6), huius exercitationis, explicandi scilicet magis ad sensum, et stili imitationem, quam vertendi; eandem sibi praescripsit Cicero (7). Quam deinde similitudinem Ciceroni esse cum

(1) in *Brut.* c. 89.

(2) in loco *de Orat.* laud.

(3) Vid. *de Orat.* l. c.

(4) *I. O. X.* 5. princip.

(5) de Platone fati notum. *Oeconomicum* Xenophontis se vertisse adolescentem, auctor est *de Offic.* II. 24.

(6) *de Orat.* I. 34.

(7) Vid. *de opt. gen. Orat.* c. 5. conf. *Suet. de cl. Rhet.* c. i. *Plin. Epist.* VIII. 9.

cum Crasfo iudicat Brutus (1), eam revera inter hos viros magnam intercessisse, reperi-  
 mus. Doctus et omnibus ingenuis artibus in-  
 structus, Crasus ad dicendum accessit: in quo  
 Cicero eum secutus, longe superavit: ut postea  
 apparebit. Magnopere Crasus versatus erat in  
 iuris civilis scientia (2), et publici, ipse vir  
 civilis praestantissimae dignitatis; quae laudes,  
 ut videbimus, Ciceroni quam maximae tribuen-  
 dae sunt. Ornatus erat Crasus magna graeca-  
 rum copia litterarum (3), quas Cicero, cum  
 exhausisset, effecit, ut ab iis postea Romanis  
 hominibus non multum petendum esset. His-  
 toriae et exemplorum cognitione bene munitus  
 erat Crasus (4): abundabat Tullius. Nihil  
 sane ipsis philosophis Crasus in disputatione  
 concedebat (5): Cicero in ipsis philosophiae  
 penetralibus habitabat. Catulus (6) fati mirari  
 non potest, quomodo Crasus „ occupatissima  
 „ in civitate, vel privatorum negotiis pene  
 „ omnibus, vel orbis terrae procuratione, ac  
 „ sum-

(1) in *Brut.* c. 40.

(2) Vid. *de Orat.* II. 33. conf. I. 42.

(3) Vid. *de Orat.* III. 5 seqq. qua caruit fere  
 Antonius, vid. *ibid.* I. 14.

(4) Vid. in *Brut.* c. 38. 39.

(5) Vid. *de Orat.* III. 20. 21.

(6) *de Orat.* III. 32.

„ summi imperii gubernatione districtus, tan-  
 „ tam vim rerum, cognitionemque comprehen-  
 „ derit, eamque omnem cum eius, qui confi-  
 „ lio et oratione in civitate valeat, scientia  
 „ atque exercitatione sociarit? : quid autem di-  
 cendum censuisset idem Catulus, si non tam  
 Crassi quam M. Tullii Ciceronis aequalis fu-  
 isset?

Patet adeo, in omnis doctrinae possessione et  
 Crasum versatum fuisse, et simili ratione Cice-  
 ronem: Crasum autem pro suis temporibus ex-  
 celluisse, et praestitisse omnibus: at Cicero-  
 nem a philosophia, a iure civili, ab historia,  
 ab omnibus bonis magnisque rebus instructio-  
 rem, ea addidisse, quae unice fere addi adhuc  
 poterant (1).

Ex his, quae aliis pluribus possent augeri,  
 similitudinis notis, inter Crasum et Cicero-  
 nem, rursus alia ducitur ratio, utriusque sen-  
 tentiae confirmandi consensus. Scilicet sine  
 dubio Tullius stetit ab eius partibus, cuius, in  
 se Oratore perficiendo, ipse vestigia legit,  
 quamvis maioribus auctus copiis et auxiliis lon-  
 gius progressus sit.

Ita *persona* L. Crassi facit, ut cum Quincti-  
 lia-

(1) Conf. in *Brut.* c. 44.

(2) *I. O. X.* 3. init.

liano (2) dicamus; Ciceronem sententiae suae personam L. Crassi, in disputationibus, quae sunt *de Oratore* assignando, iudicium suum cum illius auctoritate coniunxisse.

Quod attinet ad argumentandi vim et sententiarum pondus, animadversum est antea, contra obiectiones Antonii, Crassi sententiam facile tutam esse, tum sua ipsius firmitudine et auctoritate, tum ex debili et vacillante Antonii refellendi ratione. Quae ibi diximus, satis sufficere arbitramur, ut hoc loco nihil addendum sit.

Nec necesse videtur, hoc loco exponere de sententia Crassi, ut fecimus de Antonii iudicio; cum ea uberius et copiosius cognoscenda sit ex Cap. III.

At hoc loco minime negligendae sunt Q. Mucii Scaevolae, qui tamquam auctor disputationis initium facit, contra Crassi sententiam, obiectiones: hae enim ipsum caput controversiae de summo Oratore tangunt. Nam quae antea de hac re diximus, ea magis pertinebant ad personam Scaevolae, quam sententiarum eius et orationis indolem, et vim ad refutandum Crasum.

Crasus (1), sermonem quemdam de studio dicendi inferens, formam illam Oratoris comprehendit insignem, longe lateque patentem et

con-

(1) *de Orat.* I. 8.

conspicuam. Oratorem omnis sapientiae, omnis consilii in Rep. quasi fontem, civitatum adeo condendarum, conservandarumque et regendarum auctorem; et praeterea remoto foro, concione, iudiciis, senatu, in omni genere sermonis et humanitatis perfectum. Huic de Oratore sententiae adversatur Scaevola, duplici ratione; et sapientiâ, et doctrinâ a dicendi facultate segregandâ. Igitur (1) civitates arbitratur non constitutas disertorum oratione, sed prudentium consiliis; resp. a viris sapientibus, eloquentiae expertibus, conservatas, ab hominibus eloquentissimis plerumque dissipatas et perditas. Hinc (2) ad ipsos huius et antiqui temporis Oratores provocans, illos omnes significat ignaros legum, morum maiorum, auspiorum, religionum, iuris civilis, suo exemplo probare, illos omnia haec eruditionis genera ad Oratorem non pertinere existimare. Porro transit ad alteram rationem Crassi oppugnandam; statuens (3), Oratoris non esse in omni sermonis disputatione copiosissime versari, sed singula doctrinae genera ad singulos suos possessores et doctores referenda esse; qui singuli iure sibi vindicent,

(1) l. c. c. 9.

(2) l. l. c. 10.

(3) l. c. c. 16.



cent, quodcumque Orator temere in suam ditiam transferre conetur. Igitur nec omnis doctrina, quod asseveraverat Crasus, Oratoris propria est.

Ad haec Crasus refutanda (1), uno utitur argumento, sed eo gravi, et copiose et fuse exposito. A Graecis dici illa, quae Scaevola attulerat, monens, haerere illos homines contendit in verbi controversia (2): tribuentes Oratori tamquam viro civili, ut in iudiciis, aut apud populum, aut in senatu, copiose loquatur, at quae cum hac ipsa eloquentia, quam ei concedunt, sint coniuncta, non videntes; „ neque enim sine multa pertractatione „ omnium rerum publicarum, neque sine legum, morum, iuris scientia, neque natura „ hominum incognita, ac moribus, in his ipsis rebus satis callide versari, et perite potest. Qui autem haec cognoverit, sine quibus ne illa quidem minima in causis quisquam recte tueri potest, quid huic abesse poterit de maximarum rerum scientia” (3)? et dicendi — virtus, nisi ei, qui dicit, ea de quibus dicit, percepta sint, extare non potest” (4). Igitur Orator, auctore Craspo, non

(1) l. l. c. 11—17.

(2) c. 11.

(3) *ibid.*

(4) l. l.

non repugnabit, quasdam doctrinas et artes proprias esse eorum, qui in his cognoscendis atque tractandis studium suum omne posuerunt, sed tractationem orationis gravis et ornatae sibi sumet (1), quam Oratoris esse omnes concedunt. Nec si aliarum scientiarum periti, de suis artibus diserte diserunt, hoc vi et artificio suarum artium consequuntur, sed eloquentiae. Contra cum eloquentia sine rerum ipsarum scientia nulla sit, omnium rerum cognitio fere Oratoris propria est, quippe sine qua Orator perfectus esse non possit. Huc itaque tendit sermo Crassi, ut minus suam sententiam dicat, quam ostendat, etiamsi concedatur Scaevolae, tamen ex hac ipsa sententia necessario sequi, rerum cognitionem Oratori esse tradendam. Quam argumentandi vim perspiciens Scaevola (2); „ non „ luctabor”, inquit, „ tecum, Crasse, ampli- „ us, id enim ipsum, quod contra me locutus „ es, artificio quodam es consecutus; ut et „ mihi, quae ego vellém, non esse Oratoris, „ concederes: et ea ipsa, nescio quomodo, „ rursus detorqueres, atque oratori propria „ traderes. Tua enim oratio fuit eiusmodi, „ non ut ullam artem, doctrinamve contemne- „ res,

(1) *ibid.* c. 51.(2) *c.* 17.

„ res, sed ut omnes comites ac ministras Ora-  
 „ toris esse diceret”. Ita quasi suscipiendo et  
 „ amplectendo Scaevolae sententiam, suam Cras-  
 „ sus confirmat. Quod illustrent verba eius se-  
 „ quentia (1): „ si quis *universam* et *propriam*  
 „ *Oratoris vim* definire, complectique vult, is  
 „ Orator erit, *mea sententia*, hoc tam gravi  
 „ dignus nomine, qui quaecunque res incide-  
 „ rit, quae sit dictione explicanda, prudenter  
 „ et compositae et ornatae et memoriter dicat,  
 „ cum quadam etiam actionis dignitate. Sin  
 „ cuipiam nimis infinitum videtur, quod ita  
 „ posui, *quacunque de re*, licet hinc, quan-  
 „ tum cuique videbitur, circumcidat, atque  
 „ amputet: tamen illud tenebo, si quae ceteris  
 „ in artibus aut studiis sita sunt, Orator igno-  
 „ ret, tantumque ea teneat, quae sunt in dis-  
 „ ceptionibus, atque in usu forensi, tamen  
 „ his de rebus ipsis, si sit ei dicendum,  
 „ cum cognoverit ab iis, qui tenent, quae sint  
 „ in quaque re, multo Oratorem melius, quam  
 „ ipsos illos, quorum eae sunt artes, esse di-  
 „ cturum”.

Praeterquam autem, quod Crasus hac ratio-  
 ne, confitente ipso Scaevola, et iudice Antonio,  
 et nostro iudicio, sententiam suam contra Scae-

vo-

(1) l. c. c. 15.

volae impugnationis partem imprimis alteram, recte vindicavit (1): Cicero ex sua ipse persona alio loco, priori etiam obiectioni occurrendo, et sententiam Crassi firmavit, et suam quam apertissime declaravit.

Neque enim nobis cum Quinctiliano (2), exinde, quod Cicero hos *de Inventione* libros postea improbavit, sequi videtur, Ciceronem sententias etiam, his libris contentas, postea abiecisse omnes, quia tractationem, tanquam rudem et inchoatam et maturiore aetate indignam, condemnavit.

Igitur Cicero (3) saepe et multum hoc secum se cogitasse tradit, bonine an mali plus attulerit hominibus et civitatibus copia dicendi, ac summum eloquentiae studium (4). Sed tandem rationem in eam ipsum duxisse sententiam, ut existimaret, eloquentiam sine sapientia nimium obesse plerumque, prodesse nunquam; atque adeo detrimenta rebuspublicis ab hominibus eloquentissimis illata, inde originem traxerunt, quod hi studium sapientiae cum dicendi ratione  
non

(1) *de Invent.* I. 1 seqq.

(2) *I. O.* II. 15. p. 124.

(3) *de Invent.* I. 1.

(4) quibus, ut diximus, constat prior pars disputationis Mucii.

non coniunxerant: tum demum ab eloquentia ad rempublicam plurima commoda veniunt, si moderatrix omnium rerum praesto est sapientia (1); quae ipsa tamen sine eloquentia parum prodest civitatibus (2). Rationes porro, ex quibus caput efferre potuit audax illa dicendi malitia, praeclare Tullius exponit (3).

Ita Cicero Crassi sententiam ab omni parte stabilivit, et ea ratione instruxit, ac tuitus est, ipsarum etiam sententiarum, quas Crassus pronuntiat, pondere et auctoritate, ut suum Tullius iudicium melius confirmare non potuerit; et dubitandi locus sit nullus, quin eam sententiam fuerit amplexus, quam eâ argumentorum munivit gravitate et copiâ, quae caeteras sententias omnes infirmet et labefactent, rem vero suam quam firmissimo praesidio cingant.

## § II.

(1) *de Invent.* I. 4. conf. quae in eandem sententiam Socratem cum Phaetro disserentem fecit Plato in dialog. *Phaedro*, T. III. p. 259 seqq. et praecipue p. 273.

(2) l. c. c. 1.

(3) *ibidem* et seqq.

## § II.

*De iis, quae ipse Cicero addiscenda sibi et comparanda putavit, ut summi Oratoris vim et nomen merito teneret.*

Videamus iam, quamnam Oratoris personam sibi putaverit tuendam Cicero; et quibus copiis instructus ille ad dicendi opus accesserit, qui (1) „ non immerito ab hominibus aetatis „ suae regnare in iudiciis dictus est: apud pos- „ teros vero id consecutus, ut Cicero iam non „ hominis nomen, sed eloquentiae habeatur: „ quo (2) uno nihil natura melius, nihil un- „ quam perfectius, consummatiusque produxit. „ Ille eum, quem quaerimus, invenire non po- „ tuit: nos in illo inveniemus, et nec sibi, „ nec Antonio visum, in illo ipso videbimus: — „ quem qui intelligit, veram eloquentiae, et „ perfecti Oratoris ideam, animo comprehen- „ dit” (3). Illam igitur imaginem eloquentiae

Ci-

(1) Iudice Quinctiliano *I. O. X. 1.*

(2) verba sunt P. Francii *de perfect. et consummat. Orat. Orat. XV. p. 159.* Edit. Amstel. 1692.

(3) Conf. Vellei. *Paterc. I. 17. § 3.* Plin. *Hist. Nat. VII. 30.* et testimonia collecta in *Io. Alb.*

Ciceronianae investigemus, et oculis ab omni parte lustremus: quibus initiis, et quasi lineamentis, orta sit, indagemus: qua ratione magis magisque deinceps progressa et exornata sit, quaeramus: absolutam denique, et omni apparatu auctam et cumulatam, ita contemplemur, ut continuo inde appareat, quaenam Ciceronis fuerit ex illis sententiis, quae in *Lib. de Oratore* exponuntur. Neque enim veluti Phidias, qui praestantissimae humanae formae simulacrum effingere potuit, animam simulacro indere non potuit, Cicero non modo describendo aut praecipis, sed suo ipse exemplo, illustrem istam imaginem primus et informavit et ostendit.

Recte autem censuit P. Francius (1), cognitionem eloquentiae Oratoris antiqui, ex cognitione morum, institutorum, rerum publicarum veterum, esse hauriendam: quas res si ignoremus, profecto, quid sit Orator, intelligi nequeat. Inde scilicet docebimur, quemadmodum alio dicendi genere Demosthenes et Cicero, hic Romae, ille Athenis, usi sint, pro alia harum civitatum constitutione, sic universe omnem rationem Oratoris, aut Graeci aut Ro-

Fabricii *Bibl. Lat.* a Io. Aug. Ernesti auctus edita T. I. L. I. c. 8. § 2.

(1) *in Orat.* laud. p. 158. 159.

mani, toto coelo discrepare ab hodierno Oratoris munere.

Quae antiqui Oratoris ratio, praesertim quae spectat remp: Romanam, antea videtur exponenda.

„ Duae (1) sunt artes, quae possunt locare  
 „ homines in amplissimo gradu dignitatis: una  
 „ Imperatoris, altera Oratoris boni: ab hoc  
 „ pacis ornamenta retinentur, ab illo belli pe-  
 „ ricula repelluntur” (2): Igitur

*etsi bella quierunt*

*Non perit virtus: licet exercere togatae  
 Munera militiae, licet et sine sanguinis haustu  
 Mitia legitimo sub iudicè bellâ movere.*

*Hinc quoque servati contingit gloria civis,  
 Altaque victrices intexunt limina palmae.*

*Sic etiam magno iam tum Cicerone vigente,  
 Laurea facundis cesferunt arma togatis (3).*

Ac-

(1) Cic. pro Muraena c. 14.

(2) Conf. laudes dignitatis militaris l. c. c. 9. 10.

(3) Auctor Panegyri. in Calp. Pison. vers. 26  
 seqq. vers. 35 seqq. qui versu postremo respicere  
 videtur ad notos versus Ciceronianos:

*Cedant arma togae, concedat laurea linguae:*

*O fortunatam natam me consule Romam!*

Conf. de Off. I. 22. in Pison. c. 29 seqq. Quinctil. I. O. XII. 1. p. 613.



Accuratius autem rem inspicienti facile apparebit, his duabus personis, laude militari aut Oratoria ad summos honores adscendentibus, adiungendam esse tertiam *Iurisconsulti*: quam igitur reliquis recte addidit E. Otto (1). Quae triplex distinctio, si temporibus antiquioribus ante Ciceronem minus adhuc convenit (2), ut deinceps constabit, eius certe aetate iam invaluit. Quod imprimis patebit ex eadem pro *Muraena* Oratione (3): quamvis ibi in rei sui gratiam rem militarem unice fere extollit, *Iurisconsulti* dignitatem ob accusatorem *Serv. Sulpicium* nimis quodammodo deprimit, cum (4) utriusque sit summa honestas, quam, si sibi per *Servium* liceret, pari atque eadem in laude poneret (5). Nimirum *Iurisconsultus* proprie is fuit,

(1) in disert. *de vit. Serv. Sulpicii* c. III. § 1. quem laudat et sequitur V. Doct. L. C. Luzac in *disf. de Hortensio* Sect. II. c. I. § 1.

(2) quamvis iam ante Ciceronis aetatem *Iurisconsulti* proprie sic dicti fuerunt: praeter exemplum, quod affert Cicero in *Brut.* c. 30, *Mucios* nominasse sufficiat.

(3) c. 9 seqq.

(4) ut faterur *Orator* c. 9.

(5) „Duae enim sunt artes *civiles* ac *forenses*, „ quae plurimum et laudis habent et gratiae”, iudice eodem Cicerone in *Orat.* c. 42.

fuit, qui se ad cavendum et respondendum de iure, consulentibus dederat, legum et consuetudinum, quibus privati in civitate utuntur, peritus (1).

Quae tamen Oratoris et Iurisconsulti partes non ita separatae intelligantur, ut optimi quique Oratores et Iurisconsulti, iuris civilis peritiam et eloquentiam non tamquam commune quoddam bonum possederint. Ergo Crasus eloquentium iuris peritissimus, ex iure civili tantum assumebat, quantum esset Oratori fatis. Iuris peritorum eloquentissimus Scaevola, ex eloquentia illa hausit, quibus ius civile facile posset tueri (2): quod eadem ratione in Cicero- nem et Serv. Sulpicium transferendum esse Brutus censet (3). Et honorum et reip. administratione perfuncti (quae maxime antiquorum temporum fuit ratio) saepe senectutis celebrandae et ornandae per fugium et decus quaerebant in iuris interpretatione: quod sibi proposuit Crasus (4), testatus (5), esse „ domum „ Iu-

(1) Vid. *de Orat.* I. 48. conf. *de Invent.* I. 11. II. 21.

(2) *in Brut.* c. 38 - 40. *de Orat.* I. 36 seqq.

(3) *in Brut.* c. 40.

(4) *de Orat.* I. 45.

(5) *ibidem.* Conf. *Quinctil. I. O.* XII. 11.

„ Iurisconsulti totius oraculum civitatis”. At multo latius patet Oratoris, quam Iurisconsulti officium; qui ab hoc eo tantum differt, ut consuli se de iure civili non patiatur (1).

Quae autem omnium rerumpublicarum est ratio, ab ea nec Romana Resp. discrepavit, ut scilicet pacis praesertim temporibus, nihil certius ad summa honoris fastigia evehat, quam eloquentia, animis populi quasi imperans, „ rerumque domina (2), flexanima atque omnium regina rerum” (3): quae „ una res in „ omni libero populo, maximeque in pacatis, „ tranquillisque civitatibus praecipue semper „ floruit; semperque dominata est” (4).

Nec mirum profecto hoc cuiquam videbitur, qui intimam Oratoris conjunctionem cum tota civitatis constitutione perspectam habuerit.

„ Ve-

(1) Ceterum quam diligenter et a Cicerone et a Poëtis etiam, hoc discrimen. Iurisconsulti et Oratoris notatum et servatum fuerit, ex locis apparet cit: ab eodem Luzac l. 1. § 2. p. 104. nota 3. et p. 105. 106. quibus tamen addatur Cicero in *Top.* c. 17.

(2) ut eam vocat Balbus *de Nat. D.* II. 59.

(3) quemadmodum Poëtae dicitur apud Cic. *de Orat.* II. 44.

(4) *de Orat.* I. 8.

„ Vetus (1) illa doctrina eadem videtur et  
 „ recte faciendi et bene dicendi magistra, ne-  
 „ que disiuncti doctores, sed iidem erant viven-  
 „ di praeceptores atque dicendi: ut ille apud  
 „ Homerum Phoenix, qui se a Peleo patre  
 „ Achilli iuveni comitem esse datum dicit ad  
 „ bellum, ut illum efficeret *Oratorem verborum*  
 „ *actoremque rerum*. Hanc (2) cogitandi,  
 „ pronuntiandique rationem, vimque dicendi,  
 „ veteres Graeci *sapientiam* nominabant. Hinc  
 „ illi Lycurgi, hinc Pittaci, hinc Solones, at-  
 „ que ab hac similitudine Coruncanii nostri,  
 „ Fabricii, Catones, Scipiones (3), fuerunt,  
 „ non tam fortasse docti, sed impetu mentis  
 „ simili et voluntate. Equidem, inquit Cras-  
 „ sus (4), saepe hoc audivi de patre et de so-  
 „ cero meo, nostros quoque homines, qui ex-  
 „ cellere sapientiae gloria vellent, omnia, quae  
 „ quidem tum haec civitas posset, solitos esse  
 „ complecti. Meminerant illi Sext. Aelium,  
 „ M' vero Manilium nos etiam vidimus trans-  
 „ verso ambulante foro; quod erat insigne,  
 „ eum, qui id faceret, facere civibus omnibus  
 „ con-

(1) *de Orat.* III. 14.

(2) *ibidem*.

(3) *conf. in Brut.* c. 21. 22.

(4) *de Orat.* III. 33.

„ consilii sui copiam: ad quos olim et ita am-  
 „ bulantes, et in folio sedentes domi, sic adi-  
 „ batur, non solum, ut de iure civili ad eos,  
 „ verum etiam de filia collocanda, de fundo  
 „ emendo, de agro colendo, de omni denique  
 „ aut officio aut negotio referretur (1). Haec  
 „ fuit P. Crassi illius veteris, haec Ti. Corun-  
 „ canii, haec proavi generi mei, Scipionis, pru-  
 „ dentissimi hominis, sapientia: qui omnes  
 „ Pontifices Maximi fuerunt, ut ad eos de om-  
 „ nibus divinis, atque humanis rebus referre-  
 „ tur: iidemque et in *senatu*, et apud *populum*,  
 „ et in *causis* amicorum, et domi et militiae,  
 „ consilium suum fidemque praestabant. Quid  
 „ enim M. Catoni (2), praeter hanc politissi-  
 „ mam doctrinam transmarinam atque adventi-  
 „ tiam, defuit? num quia ius civile didicerat,  
 „ causas non dicebat? aut, quia poterat dicere,  
 „ iuris scientiam negligebat? at utroque in ge-  
 „ nere et laboravit et praestitit. Num propter  
 „ hanc ex privatorum negotiis collectam grati-  
 „ am, tardior in Rep. capesfenda fuit? nemo  
 „ apud populum fortior, nemo melior sena-  
 „ tor: idem facile optimus imperator: denique  
 „ nihil in hac civitate, temporibus illis, sciri  
 „ dis-

(1) Conf. *de Off.* II. 19.

(2) Conf. *in Brut.* c. 17. seq.

„ discive potuit, quod ille non cum investiga-  
rit; et scierit, tum etiam conscripserit”.

Haec igitur antiqua forma erat virorum civi-  
lium, qui nullam partem Reip. aut communis  
civium utilitatis a se alienam existimarunt, quos  
tamen rectius cum Crasso *sapientes* appelles,  
quam aut philosophos, aut *Oratores*, quibus  
nec subtilior illa doctrina, tota rerum cognitioni  
dedita, neque cultior ille orationis ornatus ade-  
rat (1); quosque verius cum septem sapienti-  
bus, qui vocantur, compares (2).

Illa igitur ratio, postquam adventitiae ex  
Graecia scientiae ad Romanos etiam deferri coep-  
tae erant, magis forma, quam re immutata est.  
Cum enim a Graecis divisio quaedam artium in-  
ducta esset, apparebat, unam illam antea, eam-  
demque dicendi et faciendi sapientiam ex pluri-  
bus revera disciplinis collectam et conflata[m] es-  
se. Orator itaque, seu potius vir ille *πολιτικός*,  
cui antea non nisi una doctrina, sed ea ampla,  
et magna, et pluribus constans partibus, com-  
prehendenda erat, iam multas artes, et disci-  
pli-

(1) Conf. omnino Cic. *in Brut.* c. 14. 36.

(2) Conf. *de Orat.* III. 34. et iudicium de L.  
Torquato *in Brut.* c. 45. Diutius autem hoc loco  
huic rei immoraremur, nisi propositum esset, in c. III.  
imprimis, fusius de ea exponere.

plinas sibi habebat subiectas, quasi partes antiquae illius sapientiae.

Manebat tamen illud, officium viri civilis, qui iam verius dici poterat *Orator*, propter ornatorem, quae accesserat, et magis instructam facultatem dicendi, omnes omnino Reip. partes continere: qua ratione tribus praesertim cernebatur partibus maioribus: defendendo aut accusando in *iudiciis*: explicanda sententia in *curia*: suadendo vel dissuadendo in *concione*. His enim tribus, quasi arctissimis vinculis, Orator cum fontibus et capite administrandae Reip. coniungebatur.

Inde Quintilianus haec a se invicem discernens (1), Catonem, „eloquentem senatorem” vocat. Scaurus dicitur habuisse dicendi genus ad patrocinia mediocriter aptum, — ad senatoriam „vero sententiam, cuius erat ille princeps, vel maxime (2). Q. Metellus Numidicus et eius collega M. Silanus, dicebant de rep., quod esset illis viris et consulari dignitati satis” (3). In Crasso „fuit — et popularis dictio excellens: Antonii genus dicendi multo aptius iudiciis, quam concionibus”

(1) *I. O. II. 1.*

(2) *in Brut. c. 29.*

(3) *ibidem c. 35.*

„ bus” (1). Contra „ Aphilia aptior concio-  
 „ nibus, quam iudiciis” (2). P. Lentulum iu-  
 dicat Cicero (3), ad remp. duntaxat, „ quod  
 „ opus esfet, fatis habuisse eloquentiae”. In  
 Cn. Domitio „ porro, fatis — fuisse orationis  
 „ atque ingenii, quo et magistratus personam  
 „ et consularem dignitatem tueretur”: quod  
 idem de „ C. Coelio dixerim, industriam in eo  
 „ summam fuisse, summasque virtutes, eloquen-  
 „ tiae tantum, quod esfet in rebus privatis ami-  
 „ cis eius, in repub. ipfius dignitati fatis” (4).  
 L. Torquatum „ non tam cito Rhetorem dixis-  
 „ ses, (etsi non deerat oratio), quam ut Grae-  
 „ ci dicunt, πολιτικὸν (5)”; quem igitur magis  
 ad antiquam illam virorum civilium formam, de  
 qua dicebamus, referres.

Sed etiamfi non omnes ad cunctas muneris  
 Oratorii partes aequae sufficerent ac valerent,  
 summo Oratori omnes erant coniungendae, ut  
 eas coniungit Crasus (6), iudicans, nihil esse  
 „ tam potens, tamque magnificum, quam *popu-*  
 „ *li*

(1) l. l. c. 44.

(2) l. l. c. 48.

(3) ibid. c. 28.

(4) ibid. c. 45. conf. c. 42. 48. 62. 70.

(5) l. l. c. 45.

(6) *de Orat.* I. 8.



„ *li* motus, *iudicum* religiones, *senatus* gravi-  
 „ tatem, unius oratione posse converti”: et  
 statui posse Oratorem illum, „ qui in iure  
 „ aut in *iudiciis* poscit, aut apud *populum*, aut  
 „ in *senatu* copiose loqui” (1). Eadem illa  
 tria coniunctim memorans Crassus loquitur (2)  
 de „ orationibus hisce ipsis *iudiciorum*, *concio-*  
 „ *num*, *Senatus*”: et philosophia, inquit (3),  
 Epicuri „ nos avocet a *rostris*, a *iudiciis*, a  
 „ *curia*”; locutus alio loco (4) de eo, qui  
 „ *forum*, qui *curiam*, qui *causas*, qui *remp.*  
 „ spectet”. Cicero (5) eloquentiam, proprie  
 sic dictam, versari dixit, „ in disceptationi-  
 „ bus — *iudiciorum*, *concionum*, *senatus*”.  
 Quinctilianus (6) Oratoris ditioni subiecit *iudi-*  
*cia*, *consilia*, *conciones*, *senatum*, omne denique  
 officium boni civis: cum praesertim „ maxima  
 „ quasi Oratori scena videatur *concionis*” (7).  
 Atque rep. unius iam imperio subacta, adeoque  
 sublata hac tertia, duo reliqua adhuc memorat

Au-

(1) *ibid.* c. 11.(2) *ibid.* c. 16.

(3) l. l. III. 17.

(4) *ibid.* III. 23.(5) *de Off.* I. 37.

(6) l. O. XII. 11. princip.

(7) *de Orat.* II. 83. conf. III. 55. I. 8. 9. 10.

Auctor Panegyri. in Calp. Pison. (1). Alia ratione iisdem temporibus Auctor dial. de Orat. (2) hunc tertium locum implet, eloquentiae vocans, „ praesidium simul et telum, quo pro-  
 „ pugnare pariter et incedere, vel in *iudiciis*,  
 „ sive in *senatu*, sive apud *Principem* possis”.

Singulas partes accuratius inspiciamus.

Quod attinet ad primam officii Oratoris partem. accusandi aut defendendi in iudiciis, ortam iam et constitutam et stabilitam imprimis Romuli instituto, conjunctionis patronorum et clientium, apparet, eam quasi primum gradum fuisse capessendae Reip., cum laudis et honorum cupidi adolescentes nulla magis ratione amorem populi et favorem sibi conciliare possent, quam si innocentibus atque oppressis vindicandis, eorumque causis in iudicio magno animo tuendis, noxiis. atque opum, aut amicorum auctoritate insolentioribus, fortiter accusandis, operam navarent: „ quid enim tam regium, tam liberale,  
 „ tam munificum, quam opem ferre supplicibus, excitare afflictos, dare salutem, liberare periculis, retinere homines in civitate” (3)?

Igi-

(1) vers. 86 seq.

(2) c. 5. conf. c. 8.

(3) *de Orat.* I, 8. conf. c. 40, 46. *de Off.* II. 4. et de

Igitur Poëtae illius laudes libenter celebrarunt, si quis dici posset *praesidium fori*, quo nomine Cottam ornavit Ovidius (1): aut qui esset

*Insigne moestis praesidium reis,*

ut Afinius Pollio Horatio (2): aut cuius

, *Defensura reos vocem moestos facundia mittit.*

ut Calpurnii Pisonis (3): cuius adeo magna erat virtus,

, *Exonerare pios modo, modo onerare nocentes* (4).

sive denique, cuius eloquentiae memoria servabatur, ut

, *Unica sollicitis quondam tutela salusque.*

tamquam Ciceronis a Corn. Severo (5).

Igitur ut

, *Conveniens homini est, hominem servare, voluptas,*

ita

, *Et*

de hac muneris Oratorii parte omnino etiam Quintil. I. O. XII. 7.

(1) *Epist. ex Pont. IV. epist. 16. vers. 46.*

(2) *Carm. Lib. II. Od. 1. 13.*

(3) *Auct. Panegy. in Calpurn. Pison. vers. 39. 40.*

(4) *Idem ibid. vs. 87.*

(5) *in fragm. apud Senec. Rhet. Suas. VII.*

„ *Et melius nulla quaeritur arte favor* : (1)  
 nam praeterquam, quod nihil, „ tam neces-  
 „ rium, quam tenere semper arma, quibus vel  
 „ tectus esse possis, vel provocare integros,  
 „ vel te ulcisci lacesitus (2): praeterea

„ *Melius nulla quaeritur arte favor* ,”

quia illa ars viam ad remp. capessendam opti-  
 me sternebat: populus enim, in quem operam  
 et laborem impendebant, qui dignitate caeteris  
 praestare cupiebant, eos in remunerationem  
 honoribus donabat et magistratibus: in quibus  
 digne et cum salute civium tuendis, omnis sita  
 erat optimi cuiusque patricii ambitio, gloria,  
 ac vitae dignitas. Ad illud igitur honoris fasti-  
 gium eveci, viri fiebant *civiles*, quos Graeci  
*πολιτικούς* dixerunt (3), in quorum officiis rite  
 exsequendis, duae reliquae, quas enumeravi-  
 mus, eloquentiae partes cernuntur, quibus par-  
 tibus constat eloquentia, quam eximie voca-  
 bant

(1) Ovid. *Epist. ex Pont.* Lib. II. Epist. 9. vs. 39.

(2) *de Orat.* I. 8. conf. c. 45.

(3) Paulo alia ratione atque apud Athenienses, ubi  
 exorsi a iudiciis et causis privatis, procedendo ad cau-  
 sas publicas, eo ipso Oratores cum Reip. administratione  
 copulabantur, et viri civiles fiebant. Conf. Heeren  
*Ideen*, Th. III. Abth. I. Abschn. XIII. p. 408 seqq.

bant *civilem*, quae distinguebatur a *forensi*; cuius prioris generis curasse se ut orationes suae consulares, exempla referrent, ipse testatur Cicero (1): ad quem tamen locum *eloquentiae* illius *civilis*, tamquam generis cuiusdam dicendi, origo paulo altius repetenda videtur.

Qui antiquitus inter cives suos eminebant, quales, praeter Thaletem, septem sapientes, Lycurgus, alii, florebant, quae dicebatur, *sapientia* (2), i. e. rerum civilium scientia, cum et rebus agendis, et vi dicendi animis persuadendo, ceteris praecellerent. Vis illa dicendi sufficebat quidem ad rudes illorum hominum mentes, quippe locuti sunt hi „ simpliciter et „ splen-

(1) *ad Att.* II. 1.

(2) Plutarch. *in Themistocle* initio p. 112. D. Edit. Francof. 1599. loquitur de *Mnesiphilo*, οὔτε ῥητόρος ὄντος, οὔτε τῶν φυσικῶν κληθέντων φιλοσόφων, ἀλλὰ τὴν καλουμένην σοφίαν, οἶσάν τε δεινότητα πολιτικὴν, καὶ δραστήριον συνέσιν, ἐπιτηδεύμα πεποιημένου καὶ διασώζοντος, ὥσπερ αἴρῃσιν ἐκ διαδοχῆς ἀπὸ Σόλωνος: ubi diserte auctor a se invicem distinxit *Rhetoras*, *Philosophos*, qui tum temporis non nisi naturalium rerum investigationi dediti erant, et *viros civiles*, scientia et vi illa politica instructos, quae proprie *sapientia* vocabatur: quamvis Crasus (*de Orat.* III. 6.) in hac re minus proprie usurpet nomen *Philosophiae*: accuratius Seneca, *Epist.* XC., „ opus esse coepit „ legibus, quas et ipsas inter initia tulere *sapientes*”.

„splendide” (1); sed ipsa tamen rudis erat, et ornatu carens. Spectabantur magis res, quam verba (2): et sapientiae, quamvis dicendi facultate parum copiosa adiutae, auctoritas satis valebat. Nam ad animos, parum etiamnum excultos, etiam ornatoris eloquentiae vis frustra adhiberetur, quae, ut caeterae artes, non nisi politioris humanitatis comes est, atque socia. Subsequentibus autem temporibus, cum varietas multarum artium, et doctrinarum, iam inter Graecos coli coepta esset, eo ipso facultas dicendi virorum civilium magis polita est et instructa: ad quam aetatem pertinent Pericles, Alcibiades, Critias, Theramenes: „quibus „temporibus, quod dicendi genus vigerit, „ex Thucydidi scriptis, qui ipse tum fuit, in „telligi maxime potest; grandes erant verbis, „crebri sententiis, compressione rerum breves; „et ob eam ipsam causam interdum subobscuri” (3). Hanc *δεινότητα πολιτικὴν*, ut refert Plutarchus (4), praeclare etiam tenuit Mnesiphilus, qui eam est tuitus, et servavit,

ve-

(1) consente Antonio *de Orat.* II. 16.

(2) Conf. omnino *de Orat.* II. 22.

(3) Cic. *in Brut.* c. 7. in quem locum, et modo laud. *de Orat.* II. 22. 23. quasi commentarius vid. Runhken. *Hist. Crit. Orat. Graec.*

(4) *in Themistocl.* p. 112.

velut sectam, ex successione Solonis, ἢν οἱ με-  
 τὰ ταῦτα δικανικαῖς μίξαντες τέχναις, καὶ με-  
 ταγαγόντες ἀπὸ τῶν πράξεων τὴν ἄσκησιν ἐπὶ  
 τοὺς λόγους, σοφισαὶ προσηγορεύθησαν. In qui-  
 bus primam originem magistrorum dicendi no-  
 tatam videmus, quam eleganter more suo ex-  
 ponit Cicero (1): ex auctoritate virorum illo-  
 rum civilium, de quorum genere dicendi modo  
 eius iudicium adscripsimus, „ ut intellectum  
 „ est, quantam vim haberet accurata et facta  
 „ quodammodo oratio; tum etiam magistri di-  
 „ cendi subito extiterunt: tum Leontinus Gor-  
 „ gias, Thrasymachus Chalcedonius, Protago-  
 „ ras Abderites, Prodicus Ceius, Hippias Ele-  
 „ us, in honore magno fuit, aliique multi,  
 „ temporibus iisdem, docere se profitebantur,  
 „ arrogantibus sane verbis, quemadmodum cau-  
 „ sa inferior, (ita enim loquebantur) dicendo  
 „ fieri superior posset (2). Iis opposuit sese  
 „ So-

(1) in *Brut.* c. 8.

(2) Ab his (auctore Dionys. Hal. *de ant. Orat.*  
*in iud. de Isocrate* § 2.) confusam dicendi exercita-  
 tionem Isocrates accepit; et primus hic subtili-  
 tate disferendi, et naturae obscuritate relicta, ad ora-  
 tiones *civiles* se contulit, et in ea facultate constan-  
 ter elaboravit. De Sophistis conf. porro Krug  
*Gesch. der Phil. alt. Zeit.* § 15. p. 114 sq. et Auct.  
 ibi laud.

„ Socrates, qui, subtilitate quadam disputandi, refellere eorum instituta solebat verbis. „ Hinc (1) discidium illud extitit quasi linguae „ atque cordis, ut alii nos sapere, alii dicere „ docerent”. Sophistae igitur, qui iam fere soli ad se dicendi artem traxerant, induxerunt subtilius quoddam et politius, et elegantius, et tenuius dicendi genus, quod a civili illo characterē, gravi et amplo, et presso, rebus magis, quam verbis conspicuo, magnopere abhorruit. At tamen cum Rhetores et Sophistae integram dicendi provinciam ad se potissimum pertinere statuerant, deinceps (2) hanc etiam πολιτικὴν φρασίν affectarunt, seiunctam ab illa ornatiori dicendi ratione. Itaque Iulius Polylux (3) distinguit *Rhetorem* a *Sophista*, ita ut *Rhetorem* eundem faciat atque πολιτικὸν: ῥήτωρ, inquit, ῥητορικὸς δ' αὐτὸς καὶ πολιτικὸς σοφιστῆς: et paulo post ῥητορεύειν ait esse πολιτικὸν εἶναι, et distinguit ab eo σοφιστῆν εἶναι (4). Igitur πολιτικοὶ fuerunt inter dicendi magistros, atque adeo πολιτικὸν dicendi

ge.

(1) *de Orat.* III. 16.

(2) Ut recte observat L. Cresollius *in Theatr. Rhet.* L. I. c. 3. *in Thef. Antiq. Graec.* T. X.

(3) Lib. IV. S. I.

(4) Conf. G. I. Vosfius *de Nat. Rhet.* c. I.



genus constitutum fuit, a ceteris diversum (1).  
 Quin et Athenis schola erat πολιτικῶν λόγων,  
 et insequentibus temporibus πολιτικὸς ὁρῶνος  
 ibidem constitutus fuit, cui praecērat istius fa-  
 cundiae magister peculiaris (2). Eam autem  
 formam dicendi praecipue sibi vindicasse, atque  
 in orationibus excoluisse Demosthenes dicitur,  
 ut vel satis intelligitur ex iudicio Ciceronis (3):  
 „ fuit — mihi commodum, quod in iis oratio-  
 „ nibus, quae Philippicae nominantur, enitue-  
 „ rat civis ille tuus Demosthenes, et quod se  
 „ ab hoc refractariolo iudiciali dicendi genere  
 „ abiunxerat, ut σεμνότερος τις καὶ πόλιτικώτε-  
 „ ρος videretur, curare, ut meae quoque es-  
 „ sent orationes, quae *consulares* nominaren-  
 „ tur”. Scilicet migraverat paulatim haec πολι-  
 τικῆ dicendi forma, quae horridior quodammodo  
 et concisior accepta erāt a viris antiquis illis civili-  
 bus, in ornatiorem, copiosiore, orationisque  
 luminibus instructam et distinctam: cuius con-  
 stans tamen character granditas verborum et sen-  
 tentiarum; dum Sophistarum oratio, delectationi  
 ma-

(1) Conf. l. l. c. c. a L. Cresollio l. c.

(2) de quibus omnibus vid. Cresollius l. c.  
 p. 26. Photius in *Bibliothec. Cod. c. XLVIII.* p. 169.  
 ed. Dav. Hoefchelii laudat Λεξικὸν πολιτικοῦ λόγου.

(3) *ad Att.* II. 1.

magis apta, quam incitationi, in floridiore genere et molliori et limatiori confedit (1). Alia quodammodo ratione respiciens ad civitatis suae antiquam conditionem, Cicero dixit de L. Torquato (2), „ quem non tam cito Rhetorem „ dixisses (etsi non deērat oratio). quam ut Graeci „ ei dicunt, πολιτικόν”. Quemadmodum etiam antea iam explicavimus, et recte etiam vidit L. Cresollus (3), hoc refertur ad antiquos in Rep. Romana viros civiles, qui magis usu et rerum civilium scientia, quam ornata oratione valebant; ex quorum genere unus fuit L. Torquatus. Eodem modo rerum experientiam, non dicendi genus, spectavit, cum neminem Coelio πολιτικώτερον testaretur se cognovisse (4), et (5) ἀπολιτικώτατον, in rep. gerenda rudem et fere hospitem.

His expositis de genere dicendi, ad ipsum civilem in Romana civitate virum revertamur.

Igitur „ vir ille vere civilis; et publicarum, „ privatarumque rerum administrationi ac „ commodatus, qui regere consiliis urbes, fun- „ dare

(1) quod ἐπιδευκτικόν vocatum describit Cicero in *Orat.* c. 11. 13.

(2) in *Brut.* c. 45.

(3) l. c.

(4) ad *Fam.* II. 8.

(5) ad *Att.* VIII. 20.

„ dare legibus, emendare iudiciis possit, non  
 „ alius est profecto, quam Orator” (1): quem  
 proinde (2) recte dixerimus, „ auctorem pu-  
 „ blici consilii, et regendae civitatis ducem,  
 „ et sententiae atque eloquentiae principem in  
 „ senatu, in populo, in causis publicis” (3).  
 Audiamus, quam magnifice adhuc de Oratoris  
 munere praedicet Aper (4) iis temporibus,  
 cum non nisi umbra veteris reip. supererat,  
 adeoque Oratoris omnis fere illa antiqua ditio,  
 ipsa maxima scena, erant ablatae: „ Orator  
 „ eloquentia parare simul et tueri amicitias,  
 „ adfiscere nationes, complecti provincias po-  
 „ test: quo studio non aliud in civitate nostra  
 „ vel ad utilitatem fructuosius, vel ad dignita-  
 „ tem amplius, vel ad Urbis famam pulchrius,  
 „ vel ad totius imperii atque omnium gentium  
 „ notitiam illustrius excogitari potest. Nam  
 „ si ad utilitatem vitae omnia consilia, facta  
 „ nos-

(1) Quinctil. in proëm.

(2) cum Crasso de Orat. III. 17.

(3) conf. omnino Cic. pro Sextio c. 45. 46. Ea-  
 dem ratione Graeci vocabant *δημαγωγός*, qui Latinis  
*Oratores*. Gell. N. A. III 13. „ Callistratus Athe-  
 „ nis *Orator* in rep. fuit: illi *δημαγωγός* appellant”.  
 Conf. Vossius de Nat. Rhet. c. I. et praecipue  
 Valckenaer in *Diatrib.* c. XXIII. p. 251 seqq.

(4) In Dial. de Orat. c. 5.

„ nostra dirigenda sunt, quid erit tutius, quam  
 „ eam exercere artem, qua semper armatus prae-  
 „ sidium amicis, opem alienis, salutem peri-  
 „ clitantibus, invidis vero et inimicis metum  
 „ et terrorem ultro feras, ipse securus, et ve-  
 „ lut quadam perpetua potentia ac potestate  
 „ munitus? Cuius vis et utilitas, rebus prope  
 „ fluentibus, aliorum praesidio et tutela intelli-  
 „ gitur; si proprium periculum increpuit, non  
 „ hercule lorica aut gladius in acie firmius  
 „ munimentum quam reo et periclitanti, elo-  
 „ quentiae praelidium simul et telum, quo pro-  
 „ pugnare pariter et incensere, vel in iudicio,  
 „ sive in senatu, sive apud principem possis”.  
 Talia tantaque de Oratore praedicari adhuc po-  
 terant, eo reip. statu, ut pars eloquentiae *civi-*  
*lis*, amplissima fane illa, et longè illustrissima,  
 et patens latissime, plane iam evanisset. Abie-  
 rat scilicet e civium mentibus ille altior spiri-  
 tus, quo ad se quisque proxime pertinere totam  
 remp. existimabat, omniaque consilia et facta,  
 non (1) ad *utilitatem vitae* suae potius, quam  
 ad communis utilitatis rationem dirigenda esse  
 statuebat. Veteribus propterea etiam, „ nisi ea  
 „ virtus, quae constat ex hominibus tuendis,  
 „ i. e. ex societate generis humani, attingat  
 „ cog.

(1) ut *Aper* l. 1.

„ cognitionem rerum, solivaga cognitio et iei-  
 „ iuna videbatur”. At si nihilominus Aper  
 aevi sui Oratorem, in exiguum sane gyrum  
 compulsus, tanto ardore laudare et celebrare  
 potuerit, quanto ampliori sensu et latiori Cras-  
 sus de Oratore, in regno suo adhuc toto regnan-  
 te, statuere censendus est: „ perfecti Oratoris  
 „ moderatione et sapientia, non solum ipsius  
 „ dignitatem, sed et privatorum plurimorum, et  
 „ universae reip. salutem maxime contineri” (2).  
 Nam his temporibus „ quanto (3) quisque plus  
 „ dicendo poterat, tanto facilius honores asse-  
 „ quebatur: tanto magis in ipsis honoribus  
 „ collegas suos anteibat; tanto plus apud prin-  
 „ cipes gratiae, plus auctoritatis apud patres,  
 „ plus notitiae ac nominis apud plebem para-  
 „ bat. Hi clientelis etiam exterarum nationum  
 „ redundabant; hos ituri in provincias magis-  
 „ tratus reverebantur; hos reversi colebant; hos  
 „ et Praeturae et Consulatus vocare ultro vide-  
 „ ban-

(1) Cic. *de Off.* I. 44. Inde igitur, nisi ab illa cogitandi scientia fluere commoda in utilitatem communem, nisi agendi sapientia accederet, nihili erat: hinc coniuncta illa cognoscendi agendique sapientia.

(2) *de Orat.* I. 8.

(3) *Auct. Dial. de Orat.* c. 36.

„ bantur; hi ne privati quidem sine potestate  
 „ erant, cum et populum et senatum consilio  
 „ et auctoritate regerent. Quin imo sibi ipsi  
 „ persuaserant, neminem sine eloquentia aut  
 „ assequi posse in civitate, aut tueri conspicu-  
 „ um et eminentem locum. Nec mirum; cum  
 „ etiam inviti ad populum producerentur; cum  
 „ parum esset in senatu breviter censere, nisi  
 „ qui ingenio et eloquentia sententiam suam tue-  
 „ retur: cum in aliquam invidiam aut crimen  
 „ vocati, sua voce respondendum haberent;  
 „ cum testimonia quoque in publicis non ab-  
 „ sentes, nec per tabellam dare, sed coram et  
 „ praesentes dicere cogentur. Ita ad summa  
 „ eloquentiae praemia, magna etiam necessitas  
 „ accedebat, et commoda. Disertum haberi  
 „ pulchrum et gloriosum, sed contra, mutum  
 „ et elinguem videri, deforme habebatur”. Er-  
 „ go non minus „ rubore (1), quam praemiis  
 „ stimulabantur; ne clientulorum loco potius,  
 „ quam patronorum numerarentur: ne traditae  
 „ a maioribus necessitudines ad alios transirent:  
 „ ne tamquam inertes, et non suffecturi hono-  
 „ ribus, aut non impetrarent, aut impetratos  
 „ male tuerentur”.

Igitur constat „ Cn. Pompeium, et M. Cras-  
 „ sum

(1) l. l. c. 37.

„ sum non viribus modo et armis, sed ingenio  
 „ quoque et oratione valuisse: Lentulos et Me-  
 „ tellos et Lucullos, et Curiones, et ceteram  
 „ procerum manum, multum in his studiis ope-  
 „ rae curaeque posuisse: nec quemquam illis  
 „ temporibus magnam potentiam sine eloquentia  
 „ consecutum”.

Nemini itaque mirum videbitur, quan-  
 doquidem is „ usus dicendi — in omni pa-  
 „ cata et libera civitatis dominatur” (1), si et  
 praesertim „ in rep. Romana primas elo-  
 „ quentia tenuit semper, urbanis, pacatisque  
 „ rebus” (2): cui „ est in toga dignitatis prin-  
 „ cipatus datus” (3); nam „ magnus erat di-  
 „ cendi labor, magna res, magna dignitas,  
 „ summa autem gratia” (4). Posteaquam  
 enim, „ imperio omnium gentium constituto,  
 „ diuturnitas pacis otium confirmavit, nemo  
 „ fere laudis cupidus adolescens non sibi ad di-  
 „ cendum studio omni enitendum putavit. Ac  
 „ primo quidem totius rationis ignari, qui ne-  
 „ que exercitationis ullam viam, neque aliquod  
 „ prae-

(1) *de Orat.* II. 8. conf. I. 8.

(2) *Orat.* c. 41.

(3) *de Off.* II. 19. ita ut *Auctor Dial. de Orat.*  
 c. 7. testetur, nullorum prius, quam Oratorum nomina  
 parentes liberis suis ingessisse.

(4) *pro Muraena* c. 13.

„ praeceptum artis esse arbitrarentur, tantum,  
 „ quantum ingenio et cogitatione poterant,  
 „ consequerentur. Post autem auditis Oratori-  
 „ bus Graecis, cognitisque eorum literis, ad-  
 „ hibitisque doctoribus, incredibili quodam  
 „ Romani homines dicendi studio flagraverunt.  
 „ Excitabat eos magnitudo et varietas, multitu-  
 „ doque in omni genere causarum, ut ad eam  
 „ doctrinam, quam unusquisque studio assecu-  
 „ tus esset, adiungeretur usus frequens, qui  
 „ omnium magistrorum praecepta superaret”.  
 Erant autem, (ut vidimus), „ huic studio maxi-  
 „ ma — exposita praemia, vel ad gratiam, vel  
 „ ad opes, vel ad dignitatem (1)”.

Hac antiqui Oratoris forma, et cum universa  
 Rep. coniunctione, explicata, iam ad Ciceronem  
 Oratorem nos convertamus. In Cicerone autem  
 omnia ea simul apparent, quae summum Oratorem  
 possunt praeparare, instruere deinde, et ornare,  
 cumulare denique atque perficere; ita ut cum Fran-  
 cisco (2) dicendum sit, ad hunc Oratorem forman-  
 dum conspirasse velut videri naturam ac doctrinam.

Stirpe oriundus fuit Tullius antiquissima et  
 perillustri (3); at maiores ipse (4) coram po-  
 pu-

(1) *de Orat.* I. 4.

(2) *in Orat.* laud. p. 160.

(3) *de Legib.* II. 1.

(4) *de lege Agrar. contra Rullum Orat.* II. c. 1.



pulo fatetur, laude populari et honorum luce caruisse (1). Patre usus est imprimis docto et literarum amante (2), quique id praesertim videtur egisse, ut cui ipse se impari sentiebat, filios omnibus praeclaris rebus, laudis et honorum cupiditate incendere (3). Itaque cum consobrino suo Aculeonis filio, et ea discebant, quae L. Crasso placebant, et ab his doctoribus, quibus ille utebatur, erudiebantur (4).

Annos natum quinque, a prima iam pueritia incen-

(1) „ Fit autem interdum, ut nonnulli, omisso  
 „ imitatione maiorum, suum quoddam institutum con-  
 „ sequantur: maximeque in eo plerumque elaborant  
 „ ii, qui magna sibi proponunt, obscuris orti maio-  
 „ ribus”: (*de Off.* I. 32.) quo nihil melius in ipsum  
 Ciceronem convenit. Nam et hoc non parum  
 contulit ad eius laudis et gloriae cupiditatem, quod  
 quasi conditor nobilitatis familiae suae haberetur. Igi-  
 tur cum primum remp. attingeret, „ fertur iuveniliter  
 „ elato animo dixisse, enisurum se, ut illustrius Ci-  
 „ ceronis nomen Scauris et Catulis effici-  
 „ at”. (*Plutarch. in Vit. Cic. c. 1.*)

(2) quem, qua erat infirma valetudine, aetatem egisse in literis tradit filius, *de Legibus* II. 1.

(3) Vid. *de Orat.* II. 1.

(4) *de Orat.* I. c.

censum studio dicendi (1), puerum pater Romam  
 perduxit, optimisque magistris et praestantissimis  
 instituendum tradidit. Quo tempore praeceptore  
 imprimis usus est Archia, a quo omnium bonarum  
 literarum et artium amore afficiebatur; studio et  
 scientia imbuebatur: „ quoad, inquit (2), lon-  
 „ gissime potest mens mea respicere spatium  
 „ praeteriti temporis, et pueritiae memoriam  
 „ recordari ultimam, inde usque repetens, hunc  
 „ video mihi principem et ad suscipiendam, et  
 „ ad ingrediendam rationem horum studiorum  
 „ exitisse”: ex quibus (3) „ haec quoque cen-  
 „ setur oratio et facultas: quae quantacunque  
 „ in me, nunquam amicorum periculis defuit:  
 „ quae si cui levior videatur; illa quidem cer-  
 „ te, quae summa sunt, ex quo fonte hauri-  
 „ am, sentio”.

Praeter hanc optimarum artium institutionem,  
 „ a primo tempore aetatis (4) iuri studere te  
 „ memini — neque unquam mihi visus es, ita  
 „ te ad dicendum dedisse, ut ius civile contem-  
 „ neres”: cui Cicero assentitur, fratri, ut  
 fe ad respondendum de iure daret, respon-  
 dens

(1) ut ipse prodidit *de Orat.* 1, c.

(2) *pro Archia* c. 1.

(3) *ibid.* c. 6.

(4) verba sunt Attici ad Ciceronem *de Legib.* I. 4.

dens (1), id quidem „ nullum esse in experi-  
 „ undo periculum”. Studii iuris civilis exem-  
 plum habemus in *Epist. ad Fam.* VII. 22: ita  
 ut aliquando per iocum Serv. Sulpicio minitaretur,  
 si stomachum ipsi moverint Iurisconsulti,  
 triduo se Iurisconsultum se profesurum esse (2).  
 Quinctilianus (3), M. Tullius, inquit, „ non  
 „ modo inter agendum nunquam est destitutus  
 „ scientia iuris, sed etiam componere aliqua de  
 „ eo coeperat: ut appareat, posse Oratorem  
 „ non discendo tantum iuri vacare, sed etiam  
 „ docendo”. Orationes denique quam egregi-  
 um et consummatum Iurisconsultum ubique os-  
 tendunt (4 ! Quomodo, et a quibus praecep-  
 toribus, iuris disciplinam acceperit, cum satis  
 sit notum, enarrare non opus est (5).

Dicendi suum studium acerrimum exponit in  
*Brut* c. 89 et seqq. Oratores in foro quotidie au-  
 divit; et domi ab exercitationibus Oratoriis nul-  
 lus

(1) *de Legg.* 1. c.

(2) *pro Muraen.* c. 13.

(3) *I. O.* XII. 3.

(4) Conf. Bachius *Hist. Iurispr. Rom.* L. II. c. II. Sect. IV. §. 43. et quae ibi notantur p. 258 seqq. edit. VI. cura A. C. Stockmanni Lips. 1806.

(5) Vid. *de Amic.* c. 1. in *Brut.* c. 89. Plu-  
 tarch. *Vit. Cic.* c. 3.

Ius dies vacuus erat: optimis magistris operam dedit tum imprimis Moloni. Roma dein profectus, Athenas et per Asiam iter faciens, cum summis semper dicendi magistris et Oratoribus se exercuit: quibus nondum contentus, Moloni perficiendum se Rhodi tradidit: reversus non destitit omni genere exercitationis, tum stilo imprimis, et declamitando, facultatem dicendi perpetuo augere: ita ut testetur (1), neminem se diutius causas declamitasse: quin et in praetura scholam Rhetoris frequentavit (2). Latius et fusius de his omnibus ipse Tullius disseruit *in Brut.* l. 1. Sed videamus, quomodo ceteras Oratoris partes excoluerit.

„ Eloquentiae, censuit esse Cicero (3), si-  
 „ cut reliquarum rerum, fundamentum sapienti-  
 „ am”: seu universe (4) philosophiam „ artium  
 „ omnium laudatarum procreatricem quamdam  
 „ et quasi parentem: matrem (5) omnium be-  
 „ ne factorum beneque dictorum”: itaque fa-  
 tetur Catoni (6), philosophia „ nec mihi ca-  
 „ rior

(1) *Tuscul. Quaest.* I. 4.

(2) Vid. Suet. *de ill. Graum.* c. 7. *de clar. Rhet.* c. 1. Macrobian. *Saturn.* III. 5.

(3) *Orat.* c. 21.

(4) *de Orat.* l. 3.

(5) *in Brut.* c. 93.

(6) *ad Fam.* XV. 4.

rior ulla unquam res in vita fuit, nec homi-  
 num generi maius a Diis munus ullum est da-  
 tum. Haec — mihi tecum communis est,  
 societas studiorum atque artium nostrarum,  
 quibus a pueritia dediti ac devincti, soli pro-  
 pemodum nos philosophiam illam veram et  
 antiquam, quae quibusdam otii esse ac desi-  
 diae videtur, in forum atque in remp. atque  
 in ipsam aciem pene deduximus". Nec iniu-  
 ria, sed summo iure tantam Oratoris et elo-  
 quentiae immutationem, et quasi novam plane  
 formam, sibi tamquam auctori tribuit. Cicero  
 enim sibi vindicavit, et velut rebus repetitis in  
 corpus eloquentiae adduxit (1), quodcunque  
 latisimae Oratoris speciei detractum ab aliarum  
 disciplinarum doctoribus sibi videbatur: nec  
 spem fefellit Antonii (2), aliquem exiturum  
 aliquando, qui merito *eloquens* dici posset, cum  
 eius nomen in ipsius *eloquentiae* nomen, iudice  
 Quinciliano (3), abiisse videretur. Primus  
 omnium Romanorum in rep. Romana imaginem  
 ostendit perfecti Oratoris, i. e. moderatoris totius  
 reip., auctoris publici consilii, iuris periti, lite-  
 rarum, antiquitatis, legum, historiae, philoso-  
 phiae

(1) Conf. Quinctil. XII. 2. p. 682.

(2) *de Orat.* I. 21.

(3) *I. O. X. 1.*

phiae cognitione imputi: „ neque se tanta in  
 „ eo unquam sudisset ubertas si ingenium suum  
 „ confecto fori, non ipsius rerum naturae fini-  
 „ bus terminasset” (1) Quid autem Oratori,  
 opera sua, accesserit, non obscure ipse significa-  
 vit: loquens (2) de Servilia lege, quam Cras-  
 sus suavit, „ his Cosf., inquit, eam legem sua-  
 „ sit, quibus nati sumus, cum ipse (Crasus)  
 „ esset Q. Caepione natus, et C. Laelio, tri-  
 „ ennio ipse minor, quam Antonius; quod id-  
 „ circo posui, ut dicendi latine prima maturi-  
 „ tas, in qua aetate extitisset, posset notari;  
 „ et intelligeretur, iam ad summam pene esse  
 „ perductam, ut eo nihil ferme quisquam ad-  
 „ dere posset, nisi qui a philosophia, a iure  
 „ civili, ab historia fuisset instructor. Erit,  
 „ inquit M. Brutus, aut iam est iste, quem ex-  
 „ spectas? nescio, inquam”. Quibus verbis  
 Cicero nobis videtur manifesto ad se ipsum al-  
 ludere, postquam mentionem sui oblique iam  
 iniecerat, memorando Crasum sibi 34 annos  
 aetate praestare, legemque Serviliam suavisse eo-  
 dem illo anno, quo ipse natus fuerit. Igitur  
 ingenue profitetur (3), se boni aliquid attulisse  
 iu-

(1) ex iudicio Quinct. *I. O.* XII. 2.

(2) in *Brut.* c. 44.

(3) *ibid.* c. 32.

iuventuti, „ magnificentius, quam fuerat, ge-  
 „ nus dicendi, et ornatius”: seque (1) propter  
 exquisitius, et minime vulgare orationis genus,  
 animos hominum ad se, dicendi *novitate*, con-  
 vertisse; quae novitas, quam in re posita fue-  
 rit, declarat quasi ex contrario et per *ἀντιθεσιν*  
 seqq. (2): „ nihil de me dicam; dicam de ce-  
 „ teris, quorum nemo erat, qui videretur ex-  
 „ quisitius, quam vulgus hominum, studuisse li-  
 „ teris, *quibus fons perfectae eloquentiae conti-*  
 „ *netur*: nemo, qui philosophiam complexus  
 „ esset, matrem omnium bene factorum, bene-  
 „ que ditorum: nemo, qui ius civile didicis-  
 „ set, rem ad privatas causas, et ad Oratoris  
 „ prudentiam maxime necessariam: nemo, qui  
 „ memoriam rerum Romanarum teneret; ex  
 „ qua, si quando opus esset, ab inferis locu-  
 „ pletissimos testes excitaret: nemo, qui bre-  
 „ viter arguteque, incluso adversario, laxaret iu-  
 „ dicum animos, atque ab severitate paulisper  
 „ ad hilaritatem risumque traduceret: nemo,  
 „ qui dilatare posset, atque a propria ac defi-  
 „ nita disputatione hominis ac temporis, ad  
 „ communem quaestionem universi generis ora-  
 „ tio-

(1) l. l. c. 93.

(2) l. c.

tionem traduceret (1); nemo, qui delectan-  
 ,, di gratia, digredi parumper a causa: nemo,  
 ,, qui ad iracundiam magnopere iudicem, ne-  
 ,, mo, qui ad fletum posset adducere: nemo,  
 ,, qui animum eius, (quod unum est Oratoris  
 ,, maxime proprium) quocunque res postularet,  
 ,, impelleret. Atque (2) haud scio, an plerique  
 ,, nostrorum oratorum ingenio plus valuerint,  
 ,, quam doctrina: itaque illi dicere melius, quam  
 ,, praecipere, nos contra fortasse possumus”.

Sic igitur Tullius, quem (3) ,, a prima ae-  
 ,, tate omnis ars et doctrina liberalis, et maxi-  
 ,, me philosophia delectavit”, puerilibus studiis  
 relictis, praeceptoribus doctis et quidem Grae-  
 cis usus, philosophiae operam navavit (4),  
 quod studium (5) ,, sibi nunquam intermisum,  
 ,, a

(1) ,, Orator enim, non ille vulgaris, sed hic ex-  
 ,, cellens, a propriis personis et temporibus semper,  
 ,, si potest, advocat controversiam, (latius enim de ge-  
 ,, nere, quam de parte disceptare licet) ut, quod in  
 ,, universo sit probatum, id in parte sit, probari ne-  
 ,, cesse”. *Orat.* c. 14. *conf.* c. 36.

(2) *Orat.* c. 42.

(3) affirmante ipso ad Serv. Sulpicium epis-  
 tola, *ad Fam.* IV. 3.

(4) auctore Plutarcho *in Vit. Cic.* c. 2.

(5) ipsum denuo audiamus de se referentem *in*  
*Brut.* c. 91.



„ a primaque adolescentia cultum et semper  
 „ auctum”, cum Oratore coniunctissimum sem-  
 per existimavit (1).

„ Profitetur enim (2), se non „ mediocrem a  
 „ primo tempore aetatis in eo studio operam  
 „ curamque consumsisse, et cum minime vide-  
 „ retur, tum maxime se philosophatum esse.  
 „ Quod et orationes declarant, refertae philo-  
 „ sophorum sententiis, et doctissimorum homi-  
 „ num familiaritates, quibus semper eius domus  
 „ floruit: et principes illi, Diodotus, Philo,  
 „ Antiochus, Posidonius, quibus institutus erat.  
 „ Et si omnia philosophiae praecepta referun-  
 „ tur ad vitam, et publicis et privatis in rebus  
 „ ea praestitit, quae ratio et doctrina praescrip-  
 „ serat”.

Haec, quae brevi omne philosophiae studium  
 Ciceronis complectuntur, paulo copiosius ex-  
 plicemus.

Puer iam praeceptorem nactus est Phaedrum,  
 Epicureum (3): adolescens (4), „ cum prin-  
 „ ceptis Academiae Philo, cum Atheniensium  
 „ op-

(1) Vid. praeter ea, quae diximus, *Orat.* c. 4.  
 21. 33. 34.

(2) *de Nat. D.* l. 3.

(3) *ad Fam.* XIII. 1.

(4) Ipsius verba adscribimus ex *Brut.* c. 89.

„ optimatibus Mithridatico bello domo profu-  
 „ gisset; Romamque venisset, totum ei me  
 „ tradidi, admirabili quodam ad philosophiam  
 „ studio concitatus; deinde triennium fere  
 „ Urbs fuit sine armis, Hortensio primas in  
 „ foro agente: at vero ego (1) hoc tempore  
 „ omni noctes et dies in omnium doctrinarum  
 „ meditatione versabar. Eram cum Stoïco Dio-  
 „ doto: qui cum habitavisset apud me mecum-  
 „ que vixisset, nuper est domi meae mortuus,  
 „ a quo cum in aliis rebus, tum studiosissime in  
 „ Dialectica exercebar; quae quasi contracta et  
 „ adstricta eloquentia putanda est (2). At cum  
 „ iam (3) essem biennium versatus in causis,  
 „ etiam in foro celebratum meum nomen es-  
 „ set, Roma sum profectus. Cum venissem  
 „ Athenas, sex menses cum Antiocho, veteris  
 „ Academiae nobilissimo et prudentissimo phi-  
 „ losopho, fui; studiumque philosophiae, nun-  
 „ quam intermissum, a primaque adolescentia  
 „ cultum et semper auctum, hoc rursus summo  
 „ auctore et doctore renovavi” (4). Athenis  
 inde profectus, et itinere per Asiam facto,

Rho-

(1) *in Brut.* c. 90.(2) *Conf.* l. c. c. 41.

(3) l. l. c. 91.

(4) *Conf. Plutarch. in Cic.* c. 4.

Rhodum adiit, ibique operam dedit Posidonio, nobilissimo scholae Stoicae philosopho (1), quocum (2) 17 fere annis post, epistolarum adhuc commercium egit. In ipso adeo turbulento consulatu (3), consilia communicavit cum P. Nigidio, Philosopho Pythagorico, quo plurimum utebatur in publicis negotiis (4).

Cicero vero, cum Philosophiam praesertim sibi addiscendam putasset in usum Oratoris, illa philosophorum genera amplexus est, unde plurima utilitas cum universe in rationem illam civilem, et vitam publicam, tum in ipsam eloquentiam redundaret. Ad utrumque autem omnium plurimum conferebat philosophia *Peripatetica*: posteriori imprimis parti egregie prodebat disciplina *Academica*.

Ex his breviter expositis clarius perspicietur coniunctio philosophiae cum eloquentia in Cicerone; atque adeo tota viri civilis ratio.

„ Dico (5) a veteribus Peripateticis, Acade-  
„ mi-

(1) Conf. Plutarch. 1. 1.

(2) uti patet ex Epist. ad Att. II. 1.

(3) teste Plutarch. 1. c. c. 20.

(4) Plutarch. ibidem. conf. Gell. XV. 11. X. 11. Macrobian. Saturn. VI. 8. Cic. de univ. c. 1. et omnino Epist. ad Fam. IV. 13.

(5) de Finib. IV. 2.

„ micisque, qui re consentientes, vocabulis  
 „ differebant, eum locum, quem *civilem* recte  
 „ appellaturi videmur, graece πολιτικὸν, gravi-  
 „ ter et copiose esse tractatum. Quam multa  
 „ illi de rep. scripserunt? quam multa de legi-  
 „ bus? ex quorum (1) scriptis et institutis,  
 „ cum omnis doctrina liberalis, omnis historia,  
 „ omnis sermo elegans sumi potest; tum varie-  
 „ tas est tanta artium, ut nemo sine eo instru-  
 „ mento ad ullam rem illustriorem satis orna-  
 „ tus possit accedere: ab his Oratores, ab his  
 „ imperatores, et rerum publicarum principes  
 „ extiterunt”. — „ Tertia (2) enim pars bene  
 „ vivendi — est ab iisdem non solum ad pri-  
 „ vatae vitae rationem, sed etiam ad rerum pu-  
 „ blicarum rectionem relata. Omnium fere  
 „ civitatum, non Graeciae solum, sed etiam  
 „ barbariae, ab Aristotele mores, instituta,  
 „ disciplinas; ab Theophrasto leges etiam cog-  
 „ novimus: cumque uterque eorum docuisset,  
 „ qualem in Rep. principem esse conveniret,  
 „ pluribus praeterea cum scripsisset, qui esset  
 „ optimus Reip. status: hoc amplius Theophras-  
 „ tus, quae essent in Rep. inclinationes rerum  
 „ et momenta temporum, in quibus esset mo-  
 „ de-

(1) *de Finib.* V. 3.

(2) *ibid.* c. 4.

„ derandum, utcunque res postularet“. Fingit igitur Cicero contra Catonem Stoicum disputans, veteres illos Platonicos, si reviviscant, cum Catone ita locuturos (1): quoniam ratio fuit, cur Stoicos nobis anteferres; „ praesertim cum in Rep. princeps esse velles, ad eamque tuendam cum summa tua dignitate maxime a nobis ornari atque instrui possis? Nobis enim ista quaesita, a nobis descripta, notata, praecepta sunt: omnium rerum publicarum rectiones, genera, status, mutationes, leges etiam, et instituta ac mores civitatum perscripsimus. Eloquentiae vero, quae et principibus maximo ornamento est, et qua te audivimus valere plurimum, quantum tibi ex monumentis nostris addidisses?“ (2).

Sed praeterea veterum Academicorum et Peripateticorum disciplina ad ipsum dicendi usum erat aptissima, atque inde eloquentia plurima mutuabatur adiumenta.

Cum enim „ in dicendo vitium vel maximum „ sit,

(1) l. c. IV. 22.

(2) Conf. *de Orat.* I. 10. Quot autem et quanta sapientia civilis debeat *Platoni*, quis est, qui ignoret? conf. imprimis egregia *Disf. I. L. G. de Geer, diatrib. in politices Platon. principia*, Ultrai. 1810.

„ sit, a vulgari genere orationis, atque a con-  
 „ suetudine communis sensus abhorrere” (1);  
 maxime ea ratio cum eloquentia consentitur,  
 „ quae peperit dicendi copiam, et in qua dicun-  
 „ tur ea, quae non multum discrepant ab opi-  
 „ nione vulgari” (2).

Mihi, inquit Cicero (3), „ semper Peripa-  
 „ teticorum Academiaeque consuetudo, de om-  
 „ nibus rebus in contrarias partes disferendi,  
 „ non ob eam causam solum placuit, quod ali-  
 „ ter non posset, quid in quaque re verisimile  
 „ esset, inveniri, sed etiam, quod esset ea  
 „ maxima dicendi exercitatio. Quam (4) mul-  
 „ ta enim non solum praecepta in artibus, sed  
 „ etiam exempla in orationibus bene dicendi  
 „ reliquerunt (5). Primum enim ipsa illa,  
 „ quae

(1) *de Orat.* I. 3.

(2) *Paradox.* proöem.

(3) *Tuscul. Quaest.* II. 3.

(4) *de Firib.* IV. 2.

(5) „ Quis enim uberior in dicendo Platone?  
 „ Iovem aiunt Philosophi, si Graece loquatur, sic  
 „ loqui? Quis Aristotele nervosior? Theo-  
 „ phrasto dulcior? Lectitavisse Platonem stu-  
 „ diose, audivisse etiam Demosthenes dicitur;  
 „ idque apparet ex genere et granditate verborum”.  
 „ (*Brut.* c. 31. conf. *Orator* c. 4.) Plato enim  
 „ non

„ quae subtiliter disserenda erant, polite apte-  
 „ que dixerunt, cum definiendo tum partien-  
 „ tes” (1): porro in arte inveniendi, „ e qui-  
 „ bus locis, quasi thesauris, argumenta de-  
 „ promerentur, — artificio et via tradiderunt,  
 „ quae quidem res efficit, ne necesse sit, iis-  
 „ dem de rebus semper quasi dictata decantare,  
 „ neque a commentariolis suis discedere. Nam  
 „ qui sciet, ubi quidque positum sit, quaque eo  
 „ veniat, is, etiamsi quid obrutum erit, po-  
 „ terit eruere, semperque esse in disputando su-  
 „ us”. Quod Crasus (2) occasionem praebet  
 querendi, facultatem in utramque partem dispu-  
 tandi (3), quae propria sit Oratorum, ad se tra-  
 xisse Academicos et Peripateticos Philosophos,  
 qui adeo dividant omnem civilem orationem, in  
 „ non intelligendi solum, sed etiam dicendi gravissimus  
 „ auctor et magister”. (*Orat. c. 3*).

(1) Testatur igitur Cic. *de Invent.* I. 23. se par-  
 titionum praecepta ex philosophia hausisse: et (*de*  
*part. Orat. c. 40.*) eas e media Academia sua floru-  
 isse; neque sine ea aut inveniri, aut intelligi, aut  
 tractari posse.

(2) *de Orat.* III. 27.

(3) Conf. *de Orat.* I. 34. 62. III. 21. *Tusc.*  
*Quaest.* II. 3. *Aristot. Rhet.* I. 1. ob quam inventam,  
 ut tradit Plutarch. *in Alexandro*, Aristoteles apud  
 Alexandrum aliquando male audit.

horum alterutrum genus, aut definitae controversiae certis temporibus ac reis, aut infinite de universo genere quaerentis: atque cetera eiusdem generis tractent (1). Sed maiore etiam affinitate Philo Academiam cum Oratore coniunxit: „ nunc enim (2) apud „ Philonem, quem in Academia maxime vige- „ re audio, etiam harum (nimirum alterius il- „ lius generis, quod est temporibus, locis, „ reis, definitum) „ iam causarum cognitio exer- „ citatioque celebratur” (3). Igitur Cotta post Crassi disputationem de iis, quae ad Oratorem pertinere censeret, scilicet, omnem rerum scientiam; „ me quidem,” inquit (4) „ in „ Academiam totum compulisti: — et pro- „ fecto nunquam conquiescam, neque defatigabor ante, quam illorum ancipites vias rationesque, et pro omnibus, et contra omnia „ disputandi, percepero”. Cicero autem expertus, „ fateor, ait (5), me Oratorem, si „ mo-

(1) quae recenset III. 38. conf. *de Finib.* IV. 2. 3.

(2) ita Crasus *de Orat.* I. c. c. 28.

(3) Conf. porro de meritis Aristotelis, eiusque succesorum, circa dicendi ornatum et praecepta, loca laudata in Cap. I. § 4.

(4) *de Orat.* III. 36.

(5) *Orat.* c. 3.



„ modo sim, aut etiam quicumque sim, non ex  
 „ Rhetorum officinis, sed ex Academiae spatiis  
 „ extitisse. Illa enim sunt curricula multipli-  
 „ cium, variorumque sermonum, in quibus  
 „ Platonis primum impressa sunt vestigia; sed  
 „ et huius et aliorum philosophorum disputa-  
 „ tionibus et exagitatus maxime Orator est et  
 „ adiutus. Omnis enim ubertas, et quasi silva  
 „ dicendi, ducta ab illis est”: et (1) „ cum  
 „ hoc genere philosophiae, quod nos sequimur,  
 „ magnam habet Orator societatem: subtilita-  
 „ tem enim ab Academia mutuatur, et ei vi-  
 „ cisim reddit ubertatem orationis, et orna-  
 „ menta dicendi”.

Apparet igitur, Ciceronem ex uberrimis  
 Philosophiae Academicæ et Peripateticæ fon-  
 tibus hausisse præcepta reip. sapienter tra-  
 ctandæ: seque ad eandem philosophiam con-  
 tulisse, unde dicendi facultatem auget, in-  
 strueret, atque ornaret: quod utrumque egre-  
 gie faciebat ad magnitudinem illius viri civi-  
 lis, cuius cogitationem animo fuerat comple-  
 xus, condendam et perficiendam. Quo facto  
 totum se accommodavit ad sententiam Cras-  
 si, præcipientis (2): „ si illam praeclaram  
 „ et eximiam speciem Oratoris perfecti et pul-  
 „ chri-

(1) *de Fato*. c. 2.

(2) *de Orat.* III. 19.

„ chritudinem adamastis; aut vobis haec Car-  
 „ neadia, aut illa Aristotelia vis comprehen-  
 „ denda est”. Et confirmavit eadem ratione,  
 instituto suo, et exemplo (1), eiusdem Crassi  
 iudicium (2), inter ceteras Philosophorum fa-  
 milias, non coniunctas satis Oratori, aut ac-  
 commodatas inveniri.

Cumulare hanc Oratoris Ciceronis descriptio-  
 nem liceat, et contractam includere verbis  
 Auctoris Dial. de Orat. (3). „ Refert Cicero, se  
 „ apud Q. Mucium ius civile didicisse, apud  
 „ Philonem Academicum, apud Diodotum Stoï-  
 „ cum, omnes philosophiae partes penitus hau-  
 „ sisse: neque his doctoribus contentum, quo-  
 „ rum ei copia in Urbe contigerat, Achaïam  
 „ quoque et Asiam peragrasse, ut omnem om-  
 „ nium artium varietatem complecteretur. Ita-  
 „ que hercule in libris Ciceronis deprehendere  
 „ licet, non Geometriae, non Musicae, non  
 „ Grammaticae, non denique ullius ingenuae  
 „ artis scientiam ei defuisse. Ille Dialecticae  
 „ subtilitatem, ille moralis partis utilitatem,  
 „ ille rerum motus, causasque cognovit. Ita  
 „ enim est, — ita, ex multa eruditione, ex  
 „ plu-

(1) quod verbis fecit *de Finib.* IV. 9.

(2) *de Orat.* III. 16—20.

(3) c. 30.

„ pluribus artibus , et omnium rerum scientia ,  
 „ exundat et exuberat illa admirabilis eloquen-  
 „ tia” (1).

Exposita igitur Oratoris persona, quam Cice-  
 ro primum cogitatione, dein doctrina et usu as-  
 secutus est, minus ad nos pertinere videtur, ut  
 ostendamus, quomodo in ipsa Rep. hanc perso-  
 nam tuitus fuerit. Haec enim, cum a consilio  
 et descriptionis terminis nimis longe nos abduce-  
 rent, tum aliunde nota, explicatione non indi-  
 gent: denique ea continerent, quae fuerunt Ci-  
 ceroni cum ceteris, qui summos in rep. honores  
 gesferunt, communia, ac non diversa, nisi pro  
 diversa a ceteris Ciceronis indole, institutione,  
 doctrina et consilio, quae ex dictis satis intelli-  
 guntur.

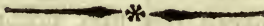
At vero illud est huius institutae descriptionis  
 ac temporis, observare, quam praeclare conveni-  
 at haec Ciceroniana imago cum Crassiani Ora-  
 toris specie: ita ut haec non magis ex summi  
 et perfecti Oratoris idea, quam ex Ciceronis  
 exemplo informata et expressa esse videatur.  
 Qui consensus ita patet, et in omnium oculos  
 in-

(1) „ Dum fatetur C i c e r o (*de Off.* I. 44.), „ nos  
 „ quicquid ad rep. attulimus, (si modo aliquid at-  
 „ tulimus), a doctoribus, atque a doctrina instructi  
 „ ad eam, et ornati accessimus”.

Incurrit, ut indicare non sit necesse; sed persuadere nobis certo certius videatur, Crasum in Libris *de Orat.* inductum esse, qui disputaret ex sententia Ciceronis, quandoquidem Tullius suum iudicium, cum Crassi auctoritate coniunctum, nullo alio melius argumento, quam suo ipse exemplo, confirmare potuit.

## CAPUT TERTIUM.

CICERONIS DE PERFECTO ORATORE SENTENTIA.



**V**idimus, quae ex persona Crassi de perfecto Oratore disferuntur, continere ipsam Ciceronis sententiam. Eam igitur iam Crassi verbis exponere poterimus. Cum vero ex Cap. II. supersit ea confirmationis pars, quae ducitur ex iis locis, ubi ex sua ipsius persona disputans Tullius, sententiam, quae Crassi dicitur esse, suam facit, quemque tertium fontem esse diximus efficiendae Ciceronis sententiae, eam partem Crassi sermoni passim inferemus.

Distinguitur autem materia Eloquentiae et forma, sive instrumentum: ut cognovimus, cardo disputationis de summo Oratore proprie ver-  
ti-

titur in controversia de parte priori: de qua igitur Ciceronis sententia constituenda est: si quae vero partes aut quaestiones cum parte etiam posteriori coniunctae, et in Libris de Oratore tractatae, maiore aliqua illustratione indigeant, de iis ultimo loco dicamus.

Considerandum itaque erit loco primo, quasnam rationes ex historia et antiquitatis memoria Crasus hauriat, ex quibus suam de Oratore sententiam efficiat et tueatur.

Duplex enim in hac re valet argumentationis genus: unum, ductum ex ipsa Eloquentiae natura, et communi artium atque doctrinarum nexu, unde divelli fere non possunt: alterum derivatum, ut ita dicam, ab experientia, sive ab ipsorum Oratorum historia, origine, forma, antiquiori et recentiori, progressibus; ex quibus quali quantoque apparatu instructi fuerint Oratores, et esse potuerint, constet.

Eloquentiae (1) „ vis — scientiam complexa  
 „ rerum, sensa mentis et consilia sic verbis ex-  
 „ plicat, ut eos, qui audiant, quocumque in-  
 „ cubuerit, possit impellere: quae, quo maior  
 „ est vis, hoc est magis probitate iungenda,  
 „ summaque prudentia: hanc (2), inquam, co-  
 „ gi-

(1) verba sunt Crasfi *de Orat.* III. 14.

(2) *de Orat.* I. c. c. 15.

„gitandi pronuntiandique rationem, vimque  
 „dicendi, veteres Graeci *sapientiam* nomina-  
 „bant”.  
 Itaque (1) „septem fuisse dicuntur uno  
 „tempore, qui *Sapientes* et haberentur, et vo-  
 „carentur. Hi omnes, praeter Milesium Tha-  
 „len, civitatibus suis praefuerunt”. Antiqui  
 autem (2) *πασάν τεχνήν σοφίαν ἔλεγον*: unde  
 etiam *σοφιστής* universe invaluit pro sapiente (3).  
 Ab hac vero, quam antiqui vocabant, *sapientia*  
 (4), „illi Lycurgi, hinc Pittaci, hinc So-  
 „lones, atque ab hac similitudine Coruncanii  
 „nostri, Fabricii, Catones, Scipiones fue-  
 „runt, non tam fortasse docti, sed impetu-  
 „mentis simili et voluntate”. Quibus verbis  
 cum Crassus antiquam sapientium civilium for-  
 mam, tum ex historia Graecorum, tum ex Rep.  
 Romana, in rem suam trahat, eundem ordinem  
 secuti, sententiam eius persequamur.

„Ve-

(1) *ibid.* c. 34.

(2) ut Hefychius ait.

(3) quo priore nomine primum dictum esse Solonem, probat Vossius *de Nat. Rhet.* c. II et c. X. initio. Conf. L. Crefollius *in Theat. Rhet.* Lib. I. c. 7.

(4) *de Orat.* III. 15. Conf. quae de *sapientia* veterum dicta sunt in c. II. § 1.

„ Vetus (1) quidem illa doctrina, eadem vi-  
 „ detur et recte faciendi et bene dicendi ma-  
 „ gistra, neque disiuncti doctores, sed iidem  
 „ erant vivendi praeceptores, atque dicendi;  
 „ ut ille apud Homerum Phoenix, qui se a  
 „ Peleo patre Achilli iuveni comitem esse da-  
 „ tum dicit ad bellum, ut illum efficeret *Ora-*  
 „ *torem verborum, actoremque rerum*”;

μύθων τε ῥητῆρ' ἔμεναι, πρῆκτῆρά τε ἔργων (2).

Ab his temporibus si recesseris, perveniemus  
 ad septem sapientes, qui „ omnes (3), prae-  
 „ ter Milesium Thalen, civitatibus suis praefue-  
 „ runt. Quis doctior iisdem illis temporibus,  
 „ aut cuius eloquentia literis instructor fuisse  
 „ traditur, quam Pisistrati? qui primus Home-  
 „ ri libros, confusos antea, sic disposuisse di-  
 „ citur, ut nunc habemus. Non fuit ille qui-  
 „ dem civibus suis utilis, sed ita eloquentia flo-  
 „ ruit, ut literis, doctrinaque praestaret (4).  
 „ Quid Pericles? de cuius dicendi copia sic ac-  
 „ cepimus, ut, cum contra voluntatem Atheni-  
 „ en-

(1) ita Crasfusus *de Orat.* III. 15.

(2) quae sunt ipsa verba Phoenicis apud Home-  
 rum, *Iliad.* IX. vs. 443.

(3) inquit Crasfusus *de Orat.* III. 34.

(4) Conf. *in Brut.* c. 7. 10.



„ ensium loqueretur pro salute patriae, seve-  
 „ rius tamen id ipsum, quod ille contra popu-  
 „ lares homines diceret, populare omnibus et  
 „ iucundum videretur: cuius in labris veteres  
 „ comici (etiam cum illi maledicerent, quod  
 „ tum Athenis fieri licebat) leporem habitasse  
 „ dixerunt, tantamque in eo vim fuisse, ut in  
 „ eorum mentibus, qui audissent, quasi acule-  
 „ os quosdam relinqueret. At hunc non cla-  
 „ mator aliquis ad clepsydram latrare docuerat,  
 „ sed ut accepimus, Clazomenius ille Anaxago-  
 „ ras, vir summus in maximarum rerum scien-  
 „ tia. Itaque hic doctrina, consilio, eloquen-  
 „ tia excellens, quadraginta annos praefuit  
 „ Athenis, et urbanis eodem tempore et belli-  
 „ cis rebus (1). Quid Critias? quid Alcibia-  
 „ des?

(1) Conf. in *Brut.* c. 7. 11. et non abhorrens  
 iudicium Antonii *de Orat.* II. 22. Quod autem in  
*Brut.* c. 11. dixit Cicero, Periclem primum ad-  
 hibuisse doctrinam, intelligendum est de eruditione,  
 quam ab Anaxagora discendo perceperat, cum anti-  
 quiorum magis fuisset sapientia, ex usu et exercita-  
 tione habita, quam doctrina, dum artes et scientiae  
 nondum fere seorsim excoli et tractari coeptae erant.  
 „ Siquidem etiam in *Phaedro* Platonis, hoc  
 „ Periclem praestitisse ceteris dicit Oratoribus  
 „ Socrates, quod is Anaxagorae Physici fuerit

„ des? civitatibus suis quidem non boni, sed  
 „ certe docti atque eloquentes, nonne Socrati-  
 „ cis erant disputationibus eruditi (1)? Quis  
 „ Dionem Syracusium doctrinis omnibus expo-  
 „ livit? non Plato? atque eum idem ille non  
 „ linguae solum, verum etiam animi ac virtutis  
 „ magister, ad liberandam patriam impulit, in-  
 „ fruxit, armavit (2). Aliisne igitur artibus  
 „ hunc Dionem instituit Plato, aliis Isocrates  
 „ clarissimum virum Timotheum, Cononis prae-  
 „ stantissimi Imperatoris, filium, summum ip-  
 „ sum Imperatorem, hominemque doctissimum?  
 „ aut aliis Pythagoreus ille Lysis Thebanum  
 „ Epaminondam, haud scio, an summum virum  
 „ unum omnis Graeciae? Aut Xenophon Age-  
 „ silaum? aut Philolaum Archytas Tarentinus?  
 „ aut ipse Pythagoras totam illam veterem Ita-  
 „ liae Graeciam, quae quondam Magna vocita-  
 „ ta est (3)? Equidem non arbitror. Sic enim  
 „ vi-

„ auditor: a quo censes, eum, cum alia praeclara  
 „ quaedam, et magnifica, didicisset, uberem et foe-  
 „ cundum fuisse, gnarumque, (quod est eloquentiae  
 „ maximum) quibus orationis modis, quaeque ani-  
 „ morum partes pellerentur? (Orat. c. 4).

(1) Conf. in Brut. c. 7. de Orat. II. 22.

(2) Conf. de Off. I. 44. Corn. Nep. in Dione.  
c. 3. ibique V. V. D. D.

(3) conf. de Off. I. c.

„ video ; unam quamdam omnium rerum , quae  
 „ essent homine erudito dignae , atque eo , qui  
 „ in rep. vellet excellere , fuisse doctrinam ;  
 „ quam qui accepissent , si iidem ingenio ad  
 „ pronuntiandum valuisent , et se ad dicendum  
 „ quoque , non repugnante natura , dedissent ,  
 „ eloquentia praestitisse”.

Huic egregio loco nihil addi posse videtur , ut  
 ex historia Graeca et antiquitate informetur an-  
 tiquus vir civilis : praesertim cum iam antea in  
 cap. II. hunc Oratorem atrigerimus : liceat ta-  
 men quaedam in maiorem illustrationem adicere.

Ut ordine procedamus , quantopere antiquis-  
 simis temporibus omnis sapientia cum sapientia  
 civili coniuncta fuerit , patet ex septem , quos  
 Cicero protulit , sapientibus : nec Thales merito  
 excipitur ; qui si civitati suae non praefuit , cer-  
 te principibus , e. g. Croeso de rebus civilibus  
 consilii auctor exiit (1). Eadem ratione in  
 sequentibus Philosophis , unice ceterum naturae  
 contemplationi intentis , Pythagora , Democrito ,  
 Anaxagora (2) , Xenophane , Parmenide , Em-  
 pedocle , aliis , plures videmus uno alterove mo-  
 do

(1) Conf. Heeren *Ideën* Th. III. Abth. I. Ab-  
 schn. XIII. p. 384.

(2) quos nominat Crasus *de Orat.* III. 15.

do cum rebus civilibus connexos: ita v. g. Anaxagoras instituit Periclem, inter viros civiles principem, eique civitatem gubernanti perpetuo affuit: de Empedocle testimonium est Diogenis Laertii (1), eum libertatem Agrigentinum tuitum fuisse: de Pythagora autem, quis non novit, qualis fuerit in rerum publicarum scientia (2)? Quantaque Platoni, fere divino, debere Demosthenem Cicero putarit, declaravit in Oratore Cap. IV. Brut. c. 31.

Quod attinet ad Solonem, conditionemque scientiae civilis horum temporum, non praetermittendus est insignis locus Plutarchi (3): qui ostendens Anaxagorae auditorem Themistoclem non fuisse; μάλλον, inquit, οὐκ ἂν τις προσέχοι τοῖς Μνησιφίλου τὸν Θεμιστοκλέα τοῦ Φρα-

(1) Lib. VIII. p. 607. seqq. Edit. Stephani 1593.

(2) Qualia autem, quantaque de ratione Politica fuerint merita Pythagorae, perspectum habebit, qui legerit Heeren l. 1. Abschn. XIV. p. 427. seqq. conf. W. Tr. Krug *Gesch. der Phil. alt. Zeit.* § 36. p. 100. seqq. et quos ibi laudat auctores.

(3) In Themistocle p. 112. D. Edit. Francofurt. 1599.

Φρεαρίου (1) ζηλωτὴν γενέσθαι λέγουσιν, οὔτε ῥη-  
 τὸρος οὗτος, οὔτε τῶν φυσικῶν κληθέντων Φιλοσόφων,  
 ἀλλὰ τὴν καλουμένην σοφίαν, οὔσαν δὲ δεινότητα  
 πολιτικὴν, καὶ δραστήριον συνέσι, ἐπιτήδευμα πε-  
 ποιημένου καὶ δικασώζοντος, ὡσπερ αἴρεσιν ἐκ δια-  
 δοχῆς ἀπὸ Σόλωνος, ἣν οἱ μετὰ ταῦτα δικανικαῖς  
 μίξαντες τεχναῖς, καὶ μεταγαγόντες ἀπὸ τῶν πρά-  
 ξων τὴν ἀσκησίαν ἐπὶ τοῖς λόγοις, σοφισαὶ προση-  
 γορευθῆσαν. τούτῳ μὲν οὖν ἤδη πολιτευόμενος ἐπλησία-  
 ζεν. Unde apparet disciplinae civilis instituendae,  
 quasi quamdam familiam et scholam conditam  
 fuisse a Solone, quam velut hereditariam acce-  
 perit Mnesiphilus et servavit: ex qua prodiit  
 etiam Themistocles. Heerenius (2) Vir cl. co-  
 gitat, de amicorum sodalicio quodam, quibus  
 cum suas de principiis et ratione sapientiae  
 civilis Solon sententias communicaverit: quas  
 rursus a natu maioribus iuniores acceperint tra-  
 ditas, et propagarint.

Egregie porro idem Heerenius (3) tria tem-  
 pora distinguit; primum, in quo dux antepone-  
 batur viro civili; cuius exemplum et caput sta-  
 tuit Themistoclem: alterum, in quo duce de-  
 pres-

(1) ubi legendum videtur τοῖς τὸν Θεμιστοκλέα Μνη-  
 σιφίλου τοῦ Φρεαρίου etc.

(2) *Ideën* l. c. Abschn. XIV. p. 435, 436.

(3) l. l. Abschn. XIII. p. 387.

presso, vir civilis priorem tenebat locum, sive aetas Periclis: tertium, in quo vir civilis agebat seorsim a duce, quod tertium tempus est Demosthenis. In omnibus illis aetatibus eadem regnat vis politica coniuncta semper cum facultate dicendi, sed diversis rationibus auctoritatem nanciscebatur in Rep. In prima aetate omnis auctoritas viri civilis nitebatur laude militari; neque poterat quis in Rep. cum consilii dignitate versari, nisi rebus in bello gestis inclaruisset; quibus aditu sibi parato, sapientia civili, munita vi dicendi minus adhuc dum exulta, rebus magis et sententiis, quam ornatu verborum insigni, animis civium imperabat: ita *sapientissimum virum* Athenienses agnoscebant Themistoclem (1). In aetate altera, civitate magis ad pacem et conditionem suam internam conversa, primas partes occupabat illa *δεινότης* civilis, philosophiae et doctrinae apparatu magis iam instructa, et dicendi genere grandi quodam et compresso, et crebro sententiis (2), adiuta; cum mallent iam homines sibi verbis persuaderi, quam sapientiae non exornatae auctoritate duci et abripi. „ Pacis enim est comes, „ otisque socia, et iam bene constitutae civita-  
 „ tis

(1) Conf. Thucyd. I. 138.

(2) Conf. Cic. in Brut. c. 7.

„tis quasi alumna quaedam eloquentia” (1). Huius ex secunda aetate viri civilis effigiem conspicimus Periclem, profectum illum ex disciplina Anaxagorae et elegantis Aspasiae! Denique in aetate tertia vim civilem videmus utentem illa regina rerum et animorum domina, eloquentia; plena illa et cumulata: quae cum iam multo ante in civitate Atheniensium regnasset, quid efficere posset, iam velle experiri videbatur in Demosthene! Eloquentiae artificiosae et copiosae auxilio satis nunc se scientia civilis tuebatur, neque alio adminiculo egebat ullo, et virum civilem videmus eundem atque Oratorem, dignissimum qui proprie hoc nomine appelletur: quique exorsus a causis privatis, defendendo aut accusando in iudiciis, per actiones et causas publicas cum ipsa reip. administratione coniungebatur (2).

Sequitur ut, duce Crasso, videamus de forma viri civilis ex Historia Romana.

„ Equidem (3) saepe hoc audivi de patre et de  
 „ focero meo, nostros quoque homines, qui ex-  
 „ cellere *sapientiae* gloria vellent, omnia, quae  
 „ qui-

(1) in *Brut.* c. 12.

(2) Caeterum de diverso harum aetatum ingenio vid. omnino Heeren l. c. p. 387. seqq.

(3) inquit Crassus, *de Orat.* III. 33.

„ quidem tum haec civitas posset, solitos esse  
 „ complecti. Meminerant illi Sex. Aelium, M<sup>r</sup>  
 „ vero Manilium nos etiam vidimus transverso  
 „ ambulantiem foro; quod erat insigne eum,  
 „ qui id faceret, facere civibus omnibus consilii  
 „ sui copiam: ad quos olim et ita ambulantes,  
 „ et in solio sedentes domi, sic adibatur, non  
 „ solum ut de iure civili ad eos, verum etiam  
 „ de filia collocanda, de fundo emendo, de  
 „ agro colendo, de omni denique aut officio  
 „ aut negotio referretur. Haec fuit P. Crassi  
 „ illius veteris, haec Ti. Coruncanii, haec pro-  
 „ avi generi mei, Scipionis, prudentissimi ho-  
 „ minis, *sapientia*, qui omnes Pontifices Ma-  
 „ ximi fuerunt, ut ad eos de omnibus divinis  
 „ atque humanis rebus referretur: iidemque et  
 „ in *Senatu*, et apud *Populum*, et in *causis*  
 „ amicorum, et domi et militiae, consilium  
 „ suum fidemque praestabant. Quid enim M.  
 „ Catoni, praeter hanc politissimam doctrinam  
 „ transmarinam atque adventitiam defuit? Num  
 „ quia ius civile didicerat, causas non dicebat?  
 „ aut quia poterat dicere, iuris scientiam ne-  
 „ gligebat? At utroque in genere et laboravit  
 „ et praestitit. Num propter hanc ex privato-  
 „ rum negotiis collectam gratiam tardior in rep.  
 „ capesenda fuit? Nemo apud populum forti-  
 „ or, nemo melior senator: idem facile opti-  
 „ mus



„ mus imperator, denique nihil in hac civitate  
 „ temporibus illis sciri, discive potuit, quod  
 „ ille non cum investigarit et scierit, tum etiam  
 „ conscripserit” (1). Idem tuerur ipse Cice-  
 „ ro (2): „ contendo,” ait, „ cum ad naturam  
 „ eximiam atque illustrem accesserit ratio quae-  
 „ dam, conformatioque doctrinae: tum illud  
 „ nescio quid praeclarum ac singulare solere  
 „ existere. Ex hoc esse hunc numero, quem  
 „ patres nostri viderunt divinum hominem, Afri-  
 „ canum: ex hoc C. Laelium, L. Turium,  
 „ moderatissimos homines, et continentissimos:  
 „ ex hoc fortissimum virum, et illis tempori-  
 „ bus doctissimum M. Catonem, illum senem,  
 „ qui profecto, si nihil ad percipiendam colen-  
 „ damque virtutem, literis adiuventur, nun-  
 „ quam se ad earum studium contulissent”.

Efficit igitur Cicero ex historia cum Graeco-  
 rum, tum Romanorum, virum civilem, five  
 Oratorem, (de cuius forma plura diximus in  
 C. II.) antiquissimis temporibus fuisse omni  
 doctrina, quae tum erat, instructum, et cum  
 dicendi, tum imprimis sapientiae laude floruisse.  
 Non erant illis temporibus, certe non multi (3),  
 qui

(1) Conf. *de Orat.* I. 37.

(2) pro *Archia* c. 7.

(3) Vid. *de Orat.* III. 15

qui ab agendo remoti, unice in scientiis aetatem consumerent: sed omnes artes et scientiae, ex solo fere usu et experientia rerum haustae, non nisi hoc ipso usu poterant percipi: et quandoquidem praeterea (ut animadversum iam antea) omnia ad remp. referebantur, mirari non possumus, qui illis temporibus celebrantur sapientes et docti, omnes fuisse viros politicos, summa dignitate et honoribus claros, qui, quam acquisiverant, rerum peritiam, non in docto otio atque in literatis recessibus custodiebant abditam, et consenescere sinebant, sed in solem et in pulverem et in ipsam aciem deducentes, ad communem civium utilitatem expromebant.

Hac igitur ratione omnis scientia et doctrina, quae una *sapientia* continebatur, antiquitus ad virum civilem sive Oratorem pertinuit fere unice: unde poterant queri Cicero et Quinctilianus, depulso esse de sua ditione Oratores, et alios alias eius ditionis partes sibi iniustissime vindicasse: de qua re postea accuratius videbimus.

„Fuerunt ita haec, ut Cicero apertissime colligit, quemadmodum iuncta natura sic officio quoque copulata: ut iidem sapientes atque eloquentes haberentur”: sunt verba Quinctiliani (1), qui alio loco (2), „Cicero,” in-

(1) In Proëem.

(2) *I. O.* XII. 2. p. 681.

inquit, „ pluribus libris et epistolis testatur,  
 „ dicendi facultatem ex intimis sapientiae fon-  
 „ tibus fluere: ideoque aliquamdiu praecepto-  
 „ res eosdem fuisse morum atque dicendi”.  
 Quibus Quinctiliani testimoniis simul sententiam  
 Ciceronis habemus confirmatam.

Sed audiamus Crasum exponentem, quomodo  
 forma Oratoris ab antiqua illa ratione paulatim  
 deflexerit.

„ Quod erant (1) quidam, iique multi, qui  
 „ aut in rep. propter ancipitem, quae non po-  
 „ test esse seiuncta, faciendi, dicendique sa-  
 „ pientiam florere, ut Themistocles, ut Peri-  
 „ cles, ut Theramenes, aut qui minus ipsi in  
 „ rep. versarentur, sed huius tamen eiusdem  
 „ sapientiae doctores essent, ut Gorgias, Thra-  
 „ symachus, Isocrates: inventi sunt, qui cum  
 „ ipsi doctrina et ingeniis abundarent, a re  
 „ autem civili, atque a negotiis, animi quodam  
 „ iudicio, abhorrerent, hanc dicendi exercita-  
 „ tionem exagitarent atque contemnerent: quo-  
 „ rum princeps Socrates fuit, is, qui omnium  
 „ eruditorum testimonio, totiusque iudicio  
 „ Graeciae, cum prudentia, et acumine, et ve-  
 „ nustate et subtilitate, tum vero eloquentia,  
 „ varietate, copia, quam se cunque in partem  
 „ de-

(1) *de Orat.* III. 16.

„ dedisset, omnium fuit facile princeps. In  
 „ iis, qui haec, quae nos nunc quaerimus,  
 „ tractarent, agerent, docerent, cum nomine  
 „ appellarentur uno, quod omnis rerum opti-  
 „ marum cognitio, atque in iis exercitatio,  
 „ philosophia nominaretur, hoc commune no-  
 „ men eripuit. sapienterque sentiendi et orname-  
 „ dicendi scientiam, re cohaerentes, disputa-  
 „ tionibus suis separavit (1). Hinc discidium  
 „ il-

(1) Quod autem Cicero h. l. et in *Brut.* c. 8. Ifo-  
 cratem et Sophistas, qui vocantur, a viris  
 civilibus videtur fecernere, id non intelligendum est,  
 quasi hi viri in una dicendi exercitatione et institutio-  
 ne confenerint, nihilque ad eos pertinuerit ratio ci-  
 vilis. Ifo crates quidem, cum ipse ad remp ac-  
 cedere non auderet, se non minus scientiae civilis,  
 quam dicendi doctorem professus est, idque cum tes-  
 tantur eius orationes, tum viri civiles ex eius disci-  
 plina profecti. Conf. Heeren *Ideën* I. I. Abschn.  
 XIII. p. 409. 410. Tum vero Sophistae, Gorgi-  
 as, Thraſymachus, et quos ceteros nominat  
 Cicero in *Brut.* c. 8, non tantum inserviebant  
 adolescentibus iis rebus instituendis, quae ad virum  
 civilem requirebantur, i. e. dicendi facultate et co-  
 gitandi, sed etiam a civitatibus suis ad legationes  
 obeundas, aliasque publicas res gerendas, utpote sa-  
 pientes viri adhibebantur, ut e. g. de Gorgia et  
 Prodicō tradit Plato in *Hippiā mai.* T. III. p. 282.

„ illud extitit quasi linguae atque cordis, ab-  
 „ surdum sane, et inutile et reprehendendum,  
 „ ut alii nos sapere, alii dicere docerent”.  
 Dein recensitis variis philosophorum familiis ex  
 Socratis multiplici disputatione profectis, per-  
 git (1): „ haec autem, ut ex Apennino flumi-  
 „ num, sic ex communi sapientium iugo, sunt  
 „ doctrinarum facta divortia, ut Philosophi  
 „ tanquam in superum mare Ionium defluerent,  
 „ Graecum quoddam et portuosum: Oratores  
 „ autem in inferum hoc Tuscum et barbarum,  
 „ scopulosum atque infestum laberentur, in quo  
 „ etiam ipse Ulysses errasset”. — „ Si igitur ve-  
 „ terem illum Periclem, aut hunc etiam, qui  
 „ familiarior nobis propter scriptorum multitudi-  
 „ nem est, Demosthenem, sequi vultis, et si illam  
 „ praeclaram et eximiam speciem Oratoris perfe-  
 „ cti et pulchritudinem adamastis, aut vobis haec  
 „ Carneadia aut illa Aristotelia vis, comprehen-  
 „ denda est. Namque, ut ante dixi, veteres il-

B. C. Recte igitur Cicero *de Orat.* III. 16. et il-  
 los et Isocratem *dicendi, faciendique doctores* vo-  
 cat. Ceterum de ortu, ratione, doctrina Sophista-  
 rum, conf. Heeren *Ideën* I. c. Abschn. XIV. p.  
 438. seqq. de Geer *Diatr.* c. I. Sect. I. p. 3. seqq.  
 et II. Sect. II. § 4. p. 55. not. 1.

(1) *de Orat.* I. c. c. 19.

„ li usque ad Socratem, omnem omnium re-  
 „ rum, quae ad mores hominum, quae ad vi-  
 „ tam, quae ad virtutem, quae ad Remp. per-  
 „ tinebant, cognitionem et scientiam; cum di-  
 „ cendi ratione iungebant: postea dissociati (ut  
 „ exposui) a Socrate diferti a doctis, et dein-  
 „ cept a Socraticis item omnibus, philosophi  
 „ eloquentiam despexerunt, Oratores sapienti-  
 „ am: neque quidquam ex alterius parte tetige-  
 „ runt, nisi quod illi ab his, aut ab illis huius-  
 „ tuarentur, ex quo promiscue haurirent, si  
 „ manere in pristina communione voluissent.  
 „ Sed, ut pontifices veteres, propter sacrifi-  
 „ ciorum multitudinem tres viros epulones esse  
 „ voluerunt, cum essent ipsi a Numa, ut etiam  
 „ illud ludorum epulare sacrificium facerent,  
 „ instituti: sic a se causarum actores et a com-  
 „ muni philosophiae nomine separaverunt, cum  
 „ veteres dicendo et intelligendi mirificam so-  
 „ cietatem esse voluissent”.

Rationem, cur Socrates, quem sophistarum  
 disputationes quasi genuerunt (1), artem dicen-  
 di exagitarit, indicavit Cicero (2) et recte per-  
 spexisse videtur Quintilianus (3). „ Ut pri-  
 „ mum, ”

(1) de quo vid. Heeren l. l. Abschn. XIV. p. 444. seqq.

(2) in *Brut.* c. 8. (3) in *Proëm.*

„mum,” inquit, „lingua esse coepit in  
 „quaestu, institutumque bonis eloquentiae ma-  
 „le uti, curam morum, qui disertis habeban-  
 „tur, reliquerunt”. Sophistae scilicet, tem-  
 pore Socratis, Gorgias, Thrasymachus, alii  
 venalem habere coeperant eloquentiam (1),  
 eamque ad malum quemque usum convertere.  
 Igitur Socrates hunc dicendi usum primus op-  
 pugnavit (2), et sibi sumens sapientiam, quam  
 illi ab artificio dicendi separaverant et secluse-  
 rant, dicendi illis magistris (3) omni ratione se  
 opposuit. Neque enim Gorgias, Prodicus, cae-  
 teri, rerum omnium scientiam, cum disputandi  
 facultate non coniungebant (4), sed instructo  
 illo dicendi apparatu tam male utebantur, ut  
 mirum non sit, illam perniciosam eloquentiam  
 despexisse Socratem, Platonem adeo ex civitate  
 sua arcuisse (5).

A

(1) quod ipsa arguit *Sophistarum* descriptio Aristotelis *de Sophist. Elench.* c. 1. et Ciceronis *Acad. Q.* II. 23.

(2) *de Orat.* III. 16.

(3) „quos λογιστάδαιλους appellat in *Phaedro* Socrates” (*Orat.* c. 12.)

(4) Vid. quae modo diximus, et *de Orat.* III. 32.

(5) Quae est sententia Quinctiliani *I. O.* II. 15. et Vosf. *de Nat. Rhet.* c. II. conf. etiam c. III.

et

A Socrate igitur inde, haec ars dicendi sapientiae et philosophiae penetralibus quasi exclusa est, cum antea sine sapientia exercitatio dicendi ne subsisteret quidem, quae avulsio peperit illas calamitates, de quibus queruntur Scaevola (1) et Cicero (2). Sic (3) eloquentia haec forensis spreta a philosophis et repudiata, multis quidem illa adiumentis magnisque caruit: sed tamen ornata verbis atque sententiis, iactationem habuit in populo, nec paucorum iudicium, reprehensionemque pertimuit. Ita et doctis eloquentia popularis, et disertis, elegans doctrina defuit. Philosophiae enim tres partes, doctrina disserendi, cognitio naturae, et pars ea, quae versatur in vita et moribus,

et Fenelon *Gesprekken over de Welsprekenheid*, vertaald door J. M. Schrant p. 39. seqq.

(1) *de Orat.* I. 39.

(2) *de Invent.* I. 3. seqq. Quae inanis verborum volubilitas Sophistis relicta commovit etiam Aristotelem, ut disciplinae dicendi institutionem, et quasi patronatum susciperet, quemadmodum tradit Crassus *de Orat.* III. 35. vid. *de Invent.* II. 2. 3 *Orat.* c. 51. et conf. quae annotavit I. M. Schrant ad Fenelonium l. l. p. 12. not. 5. annotat. p. 8. 9. Aliter rem exponit Diogenes Laert. lib. V. init. p. 301.

(3) *Cic. in Orat.* c. 3.



bus, quam maxime Oratori sunt necessariae:  
 „ Ad (1) has tot, tantasque res adhibenda  
 „ sunt ornamenta innumerabilia, quae sola tum  
 „ quidem tradebantur ab iis, qui dicendi nu-  
 „ merabantur magistri. Quo fit, ut veram il-  
 „ lam et absolutam eloquentiam nemo conse-  
 „ quatur, quod alia intelligendi, alia dicendi  
 „ disciplina est: et ab aliis rerum, ab aliis  
 „ verborum doctrina quaeritur”: et „ tam-  
 „ quam (2) ab animo corpus, sic a sententiis  
 „ verba”, divelluntur. Unde eloquentia „ in-  
 „ firmioribus ingeniis velut praedae fuit” (3).

Hac Oratoris historia magna ex parte inniti-  
 tur sententia Ciceronis de summo Oratore. Ad  
 hanc antiquam formam, quam ex illo descrip-  
 simus, provocabat, quoties de ditione Oratoris  
 agebatur. Hanc respiciens Crasus ait (4);  
 exercitatio de universo genere in utramque par-  
 tem disferendi „ nunc propria duarum Philoso-  
 „ phiarum, de quibus antea dixi (Peripatecicae  
 et Academicæ) „ putatur, apud antiquos erat  
 „ eorum, a quibus omnis de rebus forensibus  
 „ dicendi ratio et copia petebatur. De virtute  
 „ enim

(1) Ibidem c. 5.

(2) *de Orat.* III. 6.

(3) *Quinctil. I. O.* in proömio.

(4) *de Orat.* III. 27.

„ enim, de dignitate, utilitate, honore, igno-  
 „ minia, praemio, poena, similibusque de re-  
 „ bus, in utramque partem dicendi animos, et  
 „ vim et artem habere debemus. Sed quoniam  
 „ de nostra possessione depulsi, in parvo et eo  
 „ litigioso praediolo relictii sumus, et aliorum  
 „ patroni, nostra tenere, tuerique non potui-  
 „ mus: ab iis, quod indignissimum est, qui  
 „ in nostrum patrimonium irruperunt, quod  
 „ opus est, nobis mutuemur. Nostra (1) est  
 „ enim (si modo nos Oratores sumus, si in ci-  
 „ vium disceptationibus, si in periculis, si in  
 „ deliberationibus publicis adhibendi auctores et  
 „ principes sumus) nostra est, inquam, omnis  
 „ ista prudentiae doctrinaeque possessio, in  
 „ quam homines, quasi caducam atque vacuam,  
 „ abundantes otio, nobis occupatis, involave-  
 „ runt: — quae quoniam iam aliunde non pos-  
 „ sumus, sumenda sunt nobis ab iis ipsis, a  
 „ quibus expilati sumus, dummodo illam ad  
 „ hanc civilem scientiam, quo pertinent, et  
 „ quam intuentur, transferamus”. Scilicet illa  
 rerum omnium doctrina, ex Philosophis, me-  
 ditando, non agendo, intentis, longe aliam  
 formam acquisiverat, atque habuerat, cum ad-  
 huc in ditioe erat virorum civilium: igitur trans-

(1) *de Orat.* III. 31.

translata, debet rursus ab Oratore ad illam antiquam formam redigi.

Ceterum hos locos, et praecipue priorem, fere commentatus est Quinctilianus (1): non frustra, inquit, „ in tertio de Oratore libro L. Crasus cuncta, quae de aequo, iusto, vero, bono, deque iis, quae sunt contra posita, dicuntur, propria esse Oratoris affirmat: ac philosophos, cum ea dicendi viribus tuentur, uti rhetorum armis, non suis. Idem tamen confitetur, ea iam esse a philosophia petenda, videlicet, quia magis haec illi videtur in possessione earum rerum fuisse. Hinc etiam illud est, quod Cicero pluribus libris et epistolis testatur, dicendi facultatem ex intimis sapientiae fontibus fluere: ideoque aliquamdiu praeceptores eosdem fuisse morum, atque dicendi. — Quia igitur deserta ab iis, qui se ad eloquentiam contulerunt, studia sapientiae, non iam in actu suo, atque in hac fori luce versantur, sed in porticus et gymnasia primum, mox in conventus scholarum recesserunt, id, quod est Oratori necessarium, nec a dicendi praeceptoribus traditur, ab iis petere nimirum necesse est, apud quos remansit. Evolvendi penitus auctores, qui

„ de

(1) *I. O. XII. 2. princip.*

„ de virtute praecipunt, ut Oratoris vita cum  
 „ scientia divinarum rerum sit humanarumque  
 „ coniuncta. Quae ipsae, quanto maiores ac  
 „ pulchriores viderentur, si illas ii docerent,  
 „ qui etiam eloqui praestantissime possunt? Uti-  
 „ namque sit tempus unquam, quo perfectus  
 „ aliquis (qualem optamus) Orator hanc par-  
 „ tem, superbo nomine et vitii quorundam bo-  
 „ na eius corrumpentium, invisam, vindicet  
 „ sibi, ac velut rebus repetitis, in corpus elo-  
 „ quentiae adducat”. — Quem locum cum egre-  
 „ gie illustret Ciceronis sententiam, facere non  
 „ poteramus, quin adscriberemus. Eandem il-  
 „ lam Oratorum segnitiam in tuendo regno suo  
 „ incusat idem Quinctilianus (1) his verbis; „ a  
 „ philosophorum lectione, ut essent nobis  
 „ multa petenda, vitio factum est Oratorum,  
 „ qui quidem illis optima sui operis parte ces-  
 „ serunt”. Idem facit in prooemio, ubi prae-  
 „ clare hac de re exponitur”. Contra, Ora-  
 „ torem instituens perfectum, nihil magis cupit,  
 „ quam ut antiqua illa forma reducatur: „ illum  
 „ enim, inquit (2), „ quem instituo, Roma-  
 „ num quemdam velim esse *sapientem*, qui non  
 „ secretis disputationibus, sed rerum experimen-  
 „ tis,

(1) *I. O. X. 1. p. 566. vid. et II. 21. p. 144.*

(2) *I. O. XII. 2. princip.*

„tis, atque operibus, *vere civilem virum* exhibeat”.

Has igitur rationes sententiae Ciceronianae et Quinctilianae qui habuerit perspectas, non statim, ut mihi videtur, assentietur Vosfio (2), graviter culpanti Ciceronem et Quinctilianum, quasi intelligendi et dicendi disciplinas distinguere a se invicem non potuerint.

Hoc modo Cicero suam de summo Oratore sententiam hausit ex antiquitatis exemplis, ex quibus, qualis debeat esse forma Oratoris, appareat: alterum demonstrandi genus repetiit ab ipsa rei natura, ita ut ex ipsa Oratoris descriptione et munere constet, quaenam summo Oratori tribuenda sint. Ante omnia igitur constituenda est, ex qua velut fonte omnis de Oratore disputatio ducitur (2); *descriptio summi Oratoris*: nam de *summo* Oratore quaeri, necesse non est ut moneam (3).

Iudice Cicerone (4) „vis (5) Oratoris, professioque ipsa bene dicendi, hoc „fus-

(1) *de Nat. Rhet.* c. II.

(2) *Conf. de Orat.* I. 48.

(3) Vid. *de Orat.* I. 16. 17. 26. 28. 44. 46. III. 20. 22. *Orat.* c. 2. 3. 29.

(4) *de Orat.* I. 26.

(5) „Quam autem *vim* quaeque res habeat, de „finitio explicat”, *de Orat.* III. 29.

„ fuscipere ac polliceri videtur, ut *omni de re,*  
 „ quaecunque sit proposita, ab eo ornate, co-  
 „ pioseque dicatur”: et per Crassi perso-  
 nam (1): „ *Oratorem* plenum atque perfectum  
 „ esse eum dicit, qui *de omnibus rebus* possit  
 „ varie copioseque dicere”; ex cuius senten-  
 tia (2): „ Orator erit — hoc tam gravi dignus  
 „ nomine, qui, *quaecumque res inciderit,* quae  
 „ sit dictione explicanda, prudenter et compo-  
 „ te, et ornate et memoriter dicat, cum quadam  
 „ etiam actionis dignitate”: quae est etiam *elo-*  
*quentis* definitio Antonii (3).

Sed ratio huius descriptionis reddenda est:  
 quam indicare liceat verbis Quinctilani (4): an  
 „ dubitabitur, ubicunque vis ingenii et copia  
 „ dicendi postuletur, ibi partes esse Oratoris  
 „ praecipuas?” (5) Scilicet de quacunque re,  
 in quacunque scientia aut arte, quaestio inci-  
 dat, ea certe inventionem, dispositionem, proba-  
 tionem, refutationem, elocutionem, adhibitis, expli-  
 can-

(1) *de Orat.* I. 13.

(2) *ibid.* c. 15.

(3) Vid. *de Orat.* I. 21. conf. c. 49. Eandem  
 sententiam profertur Cicero *de Orat.* II. 2. conf.  
 III. 19. 20. 21.

(4) In Prooem.

(5) Conf. Quinctil. l. I. II. 21. p. 144.

canda est: igitur ubicunque res clare et dilucide et ornate exponenda est, ibi certe sunt partes eius, ad quem illa unice pertinent. Illas igitur partes, quae inter varias artes ac disciplinas dispersae sunt, si quis in unam personam colligat, efficitur perfectus Orator, omnium artium orationis minister, qui a nulla scientia aut doctrina alienus esse potest: „dicendi enim virtus, nisi ei, qui dicit, ea, de quibus dicit, percepta sint, exstare non potest (1): dicere (2) namque bene nemo potest, nisi qui prudenter intelligit. Quare, qui eloquentiae verae dat operam, dat prudentiae. Sunt (3) autem aliae quasi ministrae, comitesque sapientiae: quarum altera, quae sint in disputatione vera atque falsa, quibusque positis quid sequatur, distinguit et iudicat: quae virtus omnis in ratione, scientiaque disputandi sita est: altera autem Oratoria. *Nihil est enim aliud Eloquentia, nisi copiose loquens sapientia*: quae ex eodem hausta genere, quo illa, quae in disputando uberior est, atque latior, et ad motus animorum, vulgique sensus accommodatior”.

(1) *de Orat.* I. II.(2) *in Brut.* c. 6.(3) *de Part. Orat.* c. 23.

Illud itaque principium, *Eloquentiam* nihil aliud esse, nisi *copiose loquentem sapientiam*, quam firmissime est tenendum: ex qua demum ratio sententiae Ciceronis, Quinctiliani, et universae veterum, de Eloquentia, recte poterit intelligi, exponi, atque illustrari.

Neque hoc principium non egregie confirmatur, si ad originem Eloquentiae (1) revertimur: nihil enim aliud est Eloquentia, nisi perfectio illius facultatis, qua una praestamus vel maxime feris (2) „ conciliatricis humanae maxime societatis (3): quod nimirum colloquimur inter nos, et quod exprimere dicendo „ sensa possumus” (4). Erit igitur is perfectus Orator, qui optime sensu et cogitationes exprimat, et aliis tradat: quae cum variis sint artibus atque scientiis distinctae et distributae, ad omnem illam artium et doctrinarum multiplici- tatem, Oratoris vis se extendere debet: quis enim hoc non ultro intelligit, sine rerum scientia verborum volubilitatem inanem esse et irridendam? quocum convenit illud Horatii (5):

*Scri-*

(1) de qua praeclare disferentem vid. Cicero- nem *de Invent.* I. 1. seqq.

(2) *Conf. de Invent.* I. 4.

(3) *de Legg.* I. 19.

(4) *de Orat.* I. 8.

(5) *de Art. Poët.* vs. 309.



*Scribendi recte, sapere est et principium et fons.*

„Iure itaque Cicero”, mea quidem sententia, inquit (1), „nemo poterit esse omni  
 „laude cumulatus Orator, nisi erit omnium re-  
 „rum magnarum atque artium scientiam conse-  
 „cutus. Etenim ex rerum cognitione efflo-  
 „rescat et redundet oportet oratio; quae nisi  
 „subest, res ab Oratore percepta et cognita  
 „inanem quamdam habet elocutionem et pene  
 „puerilem (2). Censet autem (3) hoc prae-  
 „cipue esse huius de Oratore institutae scriptio-  
 „nis et temporis, „neminem Eloquentia, non  
 „modo sine dicendi doctrina, sed ne si omni  
 „quidem sapientia florere unquam et praestare  
 „potuisse. Etenim ceterae fere artes se ipsae  
 „per se tuentur singulae; bene dicere autem,  
 „quod est scienter, et perite et ornate dicere,  
 „non habet definitam aliquam regionem, cuius  
 „terminis septa teneatur: omnia, quaecumque in  
 „hominum disceptationem cadere possunt, bene  
 „sunt ei dicenda; qui hoc se posse profiteretur,  
 „aut eloquentiae nomen relinquendum est”.

Huic de eloquentia magnifice sentiendi ratio-  
 ni auxiliabatur alia veterum de intimo omni-  
 um

(1) *de Orat.* I. 6.

(2) *Conf. de Orat.* I. 11. 12. 14.

(3) *de Orat.* II. 1.

um artium et doctrinarum consensu, non nisi ad tantam, quantam in Platone et aliis antiquis suspicimus, animi et divini fere spiritus magnitudinem, adaptata cogitatio (1): de qua exponentem audiamus Crasum: mihi quidem veteres  
 „ illi, maius quiddam animo complexi, multo  
 „ plus etiam vidisse videntur, quam quantum  
 „ nostrorum ingeniorum acies intueri potest:  
 „ qui omnia haec, quae supra et subter, unum  
 „ esse, et una vi, atque una consensione naturae constricta esse dixerunt. Nullum est enim  
 „ genus rerum, quod aut avulsum a ceteris per  
 „ se ipsum constare, aut, quo cetera si careant,  
 „ vim suam, atque aeternitatem conservare possit. Sed si haec maior esse ratio videtur, quam  
 „ ut hominum possit aut sensu, aut cogitatione  
 „ comprehendi: est etiam illa Platonis vera vox,  
 „ omnem doctrinam harum ingeniarum et humanarum artium uno quodam societatis vinculo contineri. Ubi enim perfecta vis est  
 „ rationis eius, qua causae rerum atque exitus  
 „ cognoscuntur, mirus quidam omnium quasi  
 „ consensus doctrinarum concentusque reperitur. — Etenim (2) omnes artes, quae ad hu-  
 „ ma-

(1) *de Orat.* I II. 5.

(2) Ita Cicero Crasfi sententiam confirmans, pro *Archia.* c. 1.

„manitatem pertinent habent quoddam com-  
 „mune vinculum, et quasi cognatione quadam  
 „inter se continentur”.

Ea ratione veteres dicendi facultatem non  
 distraxerunt a rerum scientia; sed quia Orator  
 in omni re debebat esse eloquens, ideo ei quo-  
 que subiiciebant omnium rerum scientiam: hanc  
 enim illam *sapientiam* intelligebant, omnium re-  
 rum divinarum atque humanarum doctrinam,  
 cuius et dilucide et graviter et copiose eloquen-  
 do tradendae, Oratorem habere facultatem oport-  
 teret. „Nunquam enim negabo (1), esse  
 „quasdam artes proprias eorum, qui in his  
 „cognoscendis atque tractandis studium suum  
 „omne posuerunt: sed Oratorem plenum atque  
 „perfectum eum dicam, qui de omnibus rebus  
 „possit varie copioseque dicere”. Crassi sci-  
 licet sive Ciceronis non fuit ratio eiusmodi, ut  
 ullam artem doctrinamve contemneret, sed ut  
 omnes comites ac ministras Oratoris esse dice-  
 ret (2). „Ceterarum igitur rerum, „ quae  
 „sunt in Oratore, partem aliquam sibi quisque  
 „vindicat: dicendi autem, i. e. eloquendi ma-  
 „xima vis, soli huic conceditur” (3): qui ita  
 „pri-

(1) Ita Crasfusus *de Orat.* I. 13.

(2) Quemadmodum fatetur Scaevola *de Orat.*  
 I. 17.

(3) Cic. *in Orat.* c. 19.

„ primus sit eius artis antistes, cuius cum ipsa  
 „ natura magnam homini facultatem daret, tamen  
 „ esse Deus putabatur, ut et ipsum, quod  
 „ erat hominis proprium, non partum per nos,  
 „ sed divinitus ad nos delatum videretur” (1).

Nemo enim hoc detractum velit Eloquen-  
 tiae, quod unice ei est proprium, „ oratio gra-  
 „ vis et ornata, et hominum sensibus ac men-  
 „ tibus accommodata (2): nam (3) unum erit  
 „ profecto, quod id, qui bene dicunt, affe-  
 „ rant proprium; compositam orationem et or-  
 „ natam et artificio quodam et expositione dis-  
 „ tinctam”. Perfectum nempe Oratorem  
 „ hoc (4) uno excellere, i. e. oratione, cete-  
 „ ra in eo latere, indicat nomen ipsum. Non  
 „ enim inventor aut compositor, aut actor haec  
 „ complexus est omnia, sed et Graece ab elo-  
 „ quendo *ῥητὸρ*, et latine *eloquens* dictus est.  
 „ Quam obrem (5), si ornate locutus est, sicut  
 „ fertur, et mihi videtur, Physicus ille Demo-  
 „ critus, materies illa fuit Physici, de qua di-  
 „ xit, ornatus vero ipse verborum, Oratoris.  
 „ pu-

(1) *de Orat.* I. 46.

(2) *ibidem* c. 12.

(3) *Id.* I.

(4) *Orat.* c. 19.

(5) *de Orat.* I. I. cap. 11.

„pudandus est. Et si Plato de rebus a civili-  
 „bus controversiis remotissimis, divinitus est  
 „locutus, quod ego concedo: si item Aristo-  
 „teles, si Theophrastus, si Carneades in rebus  
 „iis, de quibus disputaverunt, eloquentes et  
 „in dicendo suaves, atque ornati fuerunt: sint  
 „hae res, de quibus disputant, in aliis qui-  
 „busdam studiis: oratio quidem ipsa propria  
 „est huius unius rationis, de qua loquimur et  
 „quaerimus. Nam (1) si quae est ars alia,  
 „quae verborum aut faciendorum, aut diligen-  
 „dorum scientiam profiteatur: aut si quisquam  
 „dicitur, nisi Orator, formare orationem, eam-  
 „que variare et distinguere, quasi quibusdam  
 „verborum, sententiarumque insignibus: aut si  
 „via ulla, nisi ab hac una arte traditur, aut  
 „argumentorum, aut sententiarum, aut deni-  
 „que descriptionis atque ordinis: fateamur aut  
 „hoc, quod haec ars profiteatur, alienum es-  
 „se, aut cum aliqua alia arte esse commu-  
 „ne: — quamobrem certius nihil esse potest,  
 „quam quod omnes artes aliae sine eloquentia  
 „suum munus praestare possunt, Orator sine  
 „ea nomen suum obtinere non potest: ut ce-  
 „teri si diferti sint, aliquid ab hac habeant:  
 „, hic

(1) In hac enim re Antonium Crassus ha-  
 bet sibi assentientem *de Orat.* II. 9.

„ hic nisi domesticis se instruxerit copiis, aliun-  
 „ de dicendi copiam petere non possit (1). —  
 „ Una (2) est enim, quod et ego hesternae die  
 „ dixi, et aliquot locis antemeridiano sermone  
 „ significavit Antonius (3), eloquentia, quas-  
 „ cunque in oras disputationis regionesve dela-  
 „ ta est. Nam sive de coeli natura loquitur,  
 „ sive de terrae, sive de divina vi, sive de hu-  
 „ mana, seu ex inferiore loco, sive ex aequo,  
 „ sive ex superiore, sive ut impellat homines,  
 „ sive ut doceat, sive ut deterreat, sive ut con-  
 „ citet, sive ut reflectat, sive ut incendat, si-  
 „ ve ut leniat, sive ad paucos, sive ad mul-  
 „ tos, sive inter alienos, sive cum suis, sive  
 „ secum, raris est deducta oratio, non fonti-  
 „ bus, et quocumque ingreditur, eodem est in-  
 „ structu, ornatuque comitata”. Igitur „ cete-  
 „ rarum — rerum, quae sunt in Oratore, par-  
 „ tem aliquam sibi quisque vindicat, dicendi  
 „ autem, i. e. eloquendi, maxima vis soli huic  
 „ conceditur” (4)

At vero si Crassi vel Ciceronis de ditione elo-

(1) ll. ll. c. 10. 11. et reliqua cap. 9.

(2) verba sunt Crassi *de Orat.* III. 6.

(3) Vid. *de Orat.* II. 15. 16.

(4) confirmante iudicium suum Cicerone *in Orat.* c. 19.

eloquentiae sententiam recte volumus habere perspectam et cognitam, res simili quodam declaranda est. Igitur cogitatione informandus est campus, amplissimis et pene inmensis finibus circumscriptus; in quo omnes artes atque scientiae suam singulae ditionem possideant, sibi tributam et suis terminis coërcitam, quasi materiem: at nulla provincia assignata est eloquentiae; haec certam sedem non habet, neque ullis continetur finibus; „ neque enim Oratoris vis et facultas sicut ceterarum rerum, „ angustis et brevibus terminis cluditur” (1); aut habet „ definitam aliquam regionem cuius terminis septa teneatur” (2): vagatur per totum campum, cum ei liceat, „ ubicumque „ constiterit, consistere in suo” (3): nam omnes singularum artium ditiones lustrans et invivens, in quamcunque deferatur, in ea regnat una, hac adveniente artes et scientiae omnes obstupescunt, mirantur, suum imperium iam magis proprium adventanti Eloquentiae, quam sibi antiquis et legitimis possessoribus, videri: sed invitae coguntur palmam et principatum in suo singulae regno concedere Eloquentiae. Quae adeo

(1) Auct. dial. *de Orat.* c. 30.

(2) iudice Cicerone *de Orat.* II. 2.

(3) *de Orat.* III. 31.

adeo omne omnium artium et doctrinarum patrimonium et imperium sibi vindicat; et dum provinciae iure ad suos quaeque possessores et dominos referantur, his tamen ipsis possessoribus et dominis, i. e. artibus et scientiis, imperat. — Eandem plane rationem sequitur Aristoteles (1): Ἐξω δὲ ῥητορικὴ δύναμις περὶ ἕκαστον τοῦ θεωρῆσαι τὸ ἐνδεχομένον πιθανόν. Τοῦτο γὰρ οὐδεμιᾶς ἐτέρας ἐστὶ τεχνῆς ἔργον. τῶν γὰρ ἄλλων ἕκαστη, περὶ τὸ αὐτῇ ὑποκείμενον ἐστὶ διδασκαλική, καὶ πιστικὴ οἷον ἰατρικὴ περὶ ὑγιεινὸν καὶ νοσερὸν καὶ γεωμετρικὴ περὶ τὰ συμβεβηκότα πάθη τοῖς μεγέθεσι καὶ ἀριθμητικὴ περὶ ἀριθμῶν. ὁμοίως δὲ καὶ αἱ λοιπαὶ τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν. Ἡ δὲ ῥητορικὴ περὶ τοῦ δοθέντος, ὡς εἰπεῖν, δοκεῖ δύνασθαι θεωρεῖν τὸ πιθανόν. διὸ καὶ φησὶν αὐτὴν οὐ περὶ τι γένος ἴδιον ἀφωρισμένον ἔχειν τὸ τεχνικόν. (2).

Ex Oratoris descriptione, quam exposuimus, ultro itaque constat, quaenam ipsi ditio tradenda sit; utente Cicerone ea argumentandi ratione, ut initium sumatur ab eo, quod omnes sponte Oratori concedunt, loquendi nimirum graviter et ornate, et copiose facultate; et deinde ostendatur, quaenam cum hac dicendi vi, longe lateque patenti, ita necessario sint

con-

(1) *Rhet.* Lib. I. c. II. § 1-5.(2) Conf. *Voss.* in *Nat. Rhet.* c. IV.



coniuncta, ut unum sine altero tribui Oratori non possit.

Ex hac ampla et ad omnia pertingenti, Oratoris specie, intelligitur etiam ratio, cur tam pauci Oratores boni reperiantur (1).

Hanc autem universam vim dicendi, quae ad omnes artes et scientias aequè pertinet, tamquam orationis et sermonis administra, Cicero summum Oratorem instituens, non ita coarctat, sed magis ad unum virum civilem potissimum et res civiles convertit, cuius rei variae sunt causae.

Primum inter has causas locum obtinet illa, quam tradit Cicero *de Orat.* I. 6. et Crassus ibidem I. 15: ne nimis infinitum ac vagum, et videretur, et esset, si Oratoris officium ad omnes omnino res universè referretur. Et verò necessarium fere erat, ut Cicero sua aetate paululum recederet et remitteret de forma virorum civilium antiqua, a quibus nulla ars, nulla doctrina, quae quidem eorum temporibus sciri, disci potuit, aliena erat: sed iis artium et scientiarum incrementis, quibus auctae florebant tempore Ciceronis, maius pene erat, quam quod ab ullo homine, iure humanitatis, posset

ex-

(1) de qua re vid. Cic. *de Orat.* I. 2—6. 21. III. 22. *in Brut.* c. 6. seqq.

expectari, si eae omnes Oratori attingendae et comprehendendae essent. At Cicero, dicat quis, summum et perfectum Oratorem informare voluit; — sed nec illud summum aut perfectum nimis abhorrens et remotum esse debet ab hominis cuiusquam facultate: et proclivius humana natura, in ipso illo perfecto effingendo, ad ea relabitur, quae se saltem aliquando assequi posse speret.

Cum hac causa coniuncta est alia, quam item Cicero memorat *de Orat.* I. 6. et Crasus III. 15. seqq. Nimirum Graeci ob illud longius prolatum artium pomoerium, partitionem quamdam fecerant, quae iubebat sua se potius ditio- ne, eaque ampla, continere, quam in alias omnes, aliis addictas, evolare: cum praesertim post illam divisionem inductam, confitendum esset, quasdam artes et scientias esse proprias eorum, qui in iis excolendis studium suum ponerent omne, et aetatem consumerent (1): eamque ob causam formam acquisivisse, si sibi singulas propriam, saepiusque a ratione civili longius remotam (2).

Tertio Eloquentia, quamvis, ut pronuntiandi vis et instrumentum, ad omnes artes aequae per- tinens, tamen ab omni inde aevo, praecipue sem-

(1) Conf. *de Orat.* I. 13. 18. et sup. eb. (1)

(2) Conf. omnino *de Orat.* III. 31. et ut. sup. III

semper floruit, et viguit, in rerum civilium et publicarum administratione: quo factum est, ut reip. quam maxime, et quasi unice propria visa fit, et velut consecrata; quod Cicero exprimens, „forò,” dixit, „natam esse Eloquentiam” (1). Porro cum ex omnibus laudibus constat, quibus veteres Eloquentiam celebrarunt, tum imprimis etiam ex oratione Crassi et Antonii (2).

Quoniam porro Eloquentia quam arctissimis vinculis connexa erat, cum omni veterum vita publica, eaque rursus cum vita privata, dum universe antiqui vitam agerent magis publicam quam privatam, non mirandum est, Ciceronem omnem Eloquentiae ditionem facilius convertisse ad virum civilem. Vidimus in Cap. II. nullam aliam fuisse rationem et viam, nisi Eloquentiae, excellendi inter cives, adque rep. accedendi. Igitur ad ea, quae ibi dicta sunt, provocamus.

Dein vere etiam dici potest, Eloquentiae materiem, quam tractet, digniorem esse nullam, quam rep. et civium salutem. Illud demum est curriculum, dignum, in quo omnes fa-

(1) in *Brut.* c. 82.

(2) Vid. *de Orat.* I. 8. et II. 8. 9. *de Offic.* II. 14.

cultates suas exercent, et prodat vires. „ Quid  
 „ enim est tam potens, tamque magnificum,  
 „ quam populi motus, iudicum religiones, se-  
 „ natus gravitatem, unius oratione converti?  
 „ Quid tam porro regium, tam liberale, tam  
 „ munificum; quam opem ferre supplicibus,  
 „ excitare afflictos, dare salutem, liberare peri-  
 „ culis, retinere homines in civitate? Quid au-  
 „ tem tam necessarium, quam tenere semper  
 „ arma, quibus vel tectus ipse esse possis, vel  
 „ provocare improbos, vel te ulcisci laces-  
 „ tus? — Ut vero ad illa summa veniamus,  
 „ quae vis alia potuit aut dispersos homines  
 „ unum in locum congregare, aut a fera,  
 „ agrestique vita ad hunc humanum cultum,  
 „ civilemque deducere, aut, iam constitutis  
 „ civitatibus, leges, iudicia, iura, describe-  
 „ re” (1).

Postremo loco non omittendum est, Cicero-  
 nem ipsum fuisse virum civilem, qui Eloquen-  
 tiae civili omnia se debere, libenter profiteretur.  
 Illa enim novum hominem ad summas  
 dignitates et honores evexerat; illa amorem et  
 auctoritatem ipsi apud cives, famam apud exte-  
 ros, gloriam immortalem apud posteros pepe-  
 rerat. Illa denique Reip. administrationem  
 ip-

(1) *de Orat.* I. 8.

ipſi commendaverat; cui ſe plane ab ineunte adoleſcentia devoverat, quamque animo certe non dimiſit ad extremum vitae ſpiritum: in qua proinde mirifice ſibi placebat, et ad quam, quodocunque fieri poterat, etiam in ſcriptis philoſophicis, libenter ſermonem dirigebat.

Nec tamen Cicero his cauſis induci potuit, ut coärctaret ſummi Oratoris ditionem, et forenſis dictionis limitibus circumſcriberet: ſed potius Oratorem maxime conſiderabat virum civilem; ad quem conformandum, praeter ipſam vim dicendi, concurrere debebant omnes fere artes et doctrinae, ſed ea ratione, ut has quidem non ita dedita opera (1) excoleret Orator atque tractaret, ſed earum uſum et fructum ad ſapientiam civilem, quae, tamquam incunabula et natale ſolum, Oratoris propria eſt, transferat, omnem illum ceterarum rerum ornatum conferens ad virum civilem bene tuendum: ita tamen instructus et harum ceterarum copia rerum, ut ubertatem dicendi et ornamenta, ſi res ita ferat, ad eas quoque facile convertere poſſit, in iisque regnare. Nam extra curiam etiam et roſtra, et tribunal, vult eum eſſe in omni genere ſermonis et humanitatis perfectum. Quem Quinctilianus, qui egregie intellectam ſententiam Cicero-

nis,

(1) Vid. *de Orat.* III. 23. 31.

nis, suam plane fecerat, instituens, „ Roma-  
 „ num quemdam,” inquit (1), „ velim esse  
 „ sapientem, qui non secretis disputationibus,  
 „ sed rerum experimentis atque operibus vere  
 „ civilem virum exhibeat (2): auctorem pu-  
 „ blici consilii, et gerendae civitatis ducem,  
 „ et sententiae atque Eloquentiae principem in  
 „ senatū, in populo, in causis publicis”.

Hunc igitur ex mente Crassi et Ciceronis  
 Oratorem constituamus, variasque eius partes  
 et mūnera exponamus: quae scilicet pertineant  
 ad rerum ditionem, viro civili subiectam: nam  
 de orationis instrumento, non videtur mens  
 quaestionis exigere, ut dicamus. Ceterum re-  
 nebimus eam rationem, quae quaestionis menti  
 maxime videatur consentanea, ut *Libros de*  
*Orat.* tamquam principem, ex quo hauriamus,  
 fontem adhibeamus: et deinceps cetera Cice-  
 ronis opera consulamus; quo magis etiam de  
 sententia eius constet, et satisfiat parti demon-  
 strationis tertiae, quam relictam Cap. II. in  
 hoc Caput distulimus. Denique in perfecto  
 Oratore describendo eo breviores esse poterim-  
 us, quo plura iam ante in hac eadem re dicen-  
 da erant.

Cras-

(1) *I. O.* XII. 2.

(2) describente *Crasso de Orat.* III. 17.

Crasus „ sic — statuo, inquit (1); „ per-  
 „ fecti Oratoris moderatione et sapientia  
 „ non solum ipsius dignitatem, sed et priva-  
 „ torum plurimorum, et universae reip. sa-  
 „ lutem maxime contineri”. Ex quo loco  
 primum videmus, Ciceronem perfecti Orato-  
 ris munus et scientiam, ad res civiles om-  
 nem convertere, atque illas spatium iudicare,  
 in quo vires exerceat: deinde non dicere, Reip.  
 salutem contineri illius Oratoris *facundia* aut *vi-*  
*dicendi*; sed ne male intelligatur, eam vult con-  
 tineri Oratoris *sapientia* et *moderatione*: signifi-  
 cans, se quaerere cum Quintiliano Romanum  
 quemdam sapientem, qui rerum experimentis at-  
 que operibus vere civilem virum exhibeat: qui-  
 que non oratione modo regnet, et dein in otio  
 et remotis recessibus delitescat, in declamatorio  
 tantum opere se iactans, sed rebus ipsis interfit  
 atque praesit; atque, ut Crasus (2), sit „ om-  
 „ nium sapientissimus atque eloquentissimus,  
 „ neque in libellis, sed in maximis causis, in  
 „ hoc domicilio imperii et gloriae, consilio,  
 „ linguaque princeps”. Cui respondet ille,  
 quem Crasus definit *de Orat.* III. 17. (3):  
 cui

(1) *de Orat.* I. 8.

(2) *de Orat.* I. 23.

(3) cuius loci verba modo laudavimus. Conf. de-  
 fini-

cui (1) „ subeundus usus omnium, et periculi,  
 „ tandae vires ingenii. — Legendi Poëtae,  
 „ cognoscenda historia, omnium bonarum ar-  
 „ tium scriptores ac doctores et legendi, et  
 „ pervolutandi, et exercitationis causa laudan-  
 „ di, interpretandi, corrigendi, vituperandi,  
 „ refellendi: disputandumque de omni re in  
 „ contrarias partes, et quidquid erit in quaque  
 „ re, quod probabile videri possit, eliciendam  
 „ atque dicendum. Perdiscendum ius civile,  
 „ cognoscendae leges, percipienda omnis anti-  
 „ quitas, senatoria consuetudo, disciplina  
 „ reip., iura sociorum, foedera, pactiones,  
 „ causa imperii cognoscenda est: libandus etiam  
 „ ex omni genere urbanitatis, facetiarum qui-  
 „ dam lepos: quo, tamquam sale, perspergatur.  
 „ omnis oratio”. — Cuius loci ordinem, tam-  
 quam ducem aliquem, sequamur.

Primo autem loco Oratori suo civili Cicero  
 putavit *iuris civilis* cognitionem esse necessariam.

„ Quid enim (2) hoc fieri turpius, aut dici  
 „ potest, quam eum, qui hanc personam susce-  
 „ perit, ut amicorum controversias causasque

„ tue-  
 finitio viri politici, quam dedit Antonius, *de*  
*Orat.* I. 48.

(1) *de Orat.* I. 34.

(2) ait Crasus *de Orat.* I. 37.



„ tueatur, laborantibus succurrat, aegris me-  
 „ deatur, afflictos excitet, hunc in minimis  
 „ tenuissimisque rebus ita labi, ut aliis mise-  
 „ randus, aliis irridendus esse videatur”. Iuris  
 ergo civilis scientia nudatos „ non (1) dubita-  
 „ bo primum inertiae condemnare, sententia  
 „ mea, post etiam impudentiae. Nam volitare  
 „ in foro, haerere in iure ac praetorum tribu-  
 „ nalibus, iudicia privata magnarum rerum  
 „ obire, in quibus saepe non de facto, sed de  
 „ aequitate ac iure certetur; iactare se in causis  
 „ centumviralibus, in quibus usucapionum,  
 „ tutelarum, gentilitatum, agnationum, allu-  
 „ vionum, circumluvionum, nexorum, man-  
 „ cipiorum, parietum, luminum, fillicidio-  
 „ rum, testamentorum ruptorum aut ratorum,  
 „ ceterarumque rerum innumerabilium iura  
 „ versentur, cum omnino quid suum, quid  
 „ alienum, quare denique civis aut peregri-  
 „ nus, servus aut liber, quispiam sit, ignoret,  
 „ insignis est impudentiae. Illa vero deridenda  
 „ arrogantia est, in minoribus navigiis rudem  
 „ esse se confiteri, quinqueres, aut etiam  
 „ maiores, gubernare didicisse”. Confirmat  
 autem haec Crasus plurimis exemplis (2),  
 quae

(1) ibidem c. 38.

(2) l. l. c. 36 — 45.

quae cum turpitudinem ignorati, tum praestantiam et necessitatem bene cogniti et percepti demonstrent: ad Catonem inter alios provocans, qui dicendi prudentiam cum iure civili coniunxerit (1). „ Haec igitur (2) iura suae  
 „ civitatis ignorantem, erectum et celsum,  
 „ alacri et prompto ore ac vultu, huc atque illuc  
 „ intuentem, vagari magna cum caterva toto  
 „ foro, praesidium clientibus, atque opem ami-  
 „ cis, et prope cunctis civibus lucem ingenii et  
 „ consilii sui porrigentem atque tendentem,  
 „ nonne imprimis flagitiosum putandum est”?

Itaque „ si esset ista cognitio iuris magna ac  
 „ difficilis, tamen utilitatis magnitudine deberet  
 „ homines ad suscipiendum discendi laborem  
 „ impellere” (3): sed cum et sibi, et Scaevolae nullius artis facilius cognitio videatur, castigat Crasus (4) segnitiam etiam hominum atque inertiam: „ omnia (5) enim sunt  
 „ posita ante oculos, collocata in usu quotidiano, in congressione hominum, atque  
 „ in foro: neque ita multis literis aut volu-  
 „ mi-

(1) Ibidem c. 37. Conf. Quinctil. I. O. XII. 3.

(2) *de Orat.* I. 40.

(3) l. l. c. 41.

(4) Ibidem.

(5) l. l. c. 43.

„minibus magnis continentur. — Accedit ve-  
 „ro, quo facilius percipi cognoscique ius  
 „civile possit, (quod minime plerique arbitran-  
 „tur) mira quaedam in cognoscendo suavitas  
 „et delectatio”. — Ait igitur Crasus (1) pa-  
 „triae nostrae „primum nobis mens, mos, dis-  
 „ciplina, nota esse debet; vel quia est patria,  
 „parens omnium nostrum, vel quia tanta sa-  
 „pientia fuisse in iure constituendo putanda est,  
 „quanta fuit in his tantis opibus imperii com-  
 „parandis”. Quam sententiam suam de facili et  
 iucundo iuris civilis studio pluribus probat  
 Cap. 41 — 45:

His de causis dixerat Crasus iis, qui perfecti  
 Oratores esse vellent, iuris cognitionem esse  
 necessariam (2): quam sententiam, ex sua per-  
 sona confirmat Cicero (3): Orator „ius civi-  
 „le teneat, quo egent causae forenses quoti-  
 „die. Quid est enim turpius, quam legitima-  
 „rum et civilium controversiarum patrocinia  
 „suscipere, cum sis legum, et iuris civilis  
 „ignarus? Itaque ius civile censet (4) esse  
 „rem,

(1) l. l. c. 44.

(2) *de Orat.* I. 44.

(3) *de Orat.* c. 34. conf. *ibidem* c. 41.

(4) *in Brut.* c. 39. Idem probat Quinctilia-  
 nus I. O. XII. 3.

„ rem , ad privatas causas , et ad Oratoris prudentiam maxime necessariam”.

Quae autem Crasus (1) disputat de dignitate et gratia respondendi de iure , id non pertinet ad ipsum Oratorem , cuius munus a iurisconsulto disiunctum est , sed ad senem , honoribus et Reip. administratione perfunctum : de quibus conferatur *de Legg.* I. 6. *de Off.* II. 19. *Quinctilianus* I. O. XII. 11. Quod vero Cicero in Oratione pro L. Munera c. 9. seqq. iuris scientiam deprimere videtur , id ceteris locis non repugnat , ut vidimus in Cap. II.

Praeter ius civile , ex Crasii sententia (2) , Oratori cognoscenda historia , ediscendae leges , percipienda omnis antiquitas , senatoria consuetudo , disciplina Reip. , iura sociorum , foedera , pactiones , causa imperii cognoscenda est.

„ Quaero (3) enim , num possit aut contra  
 „ Imperatorem , aut pro Imperatore dici , sine  
 „ rei militaris usu , aut saepe etiam sine regio-  
 „ num terrestrium aut maritimarum scientia :  
 „ num apud populum de legibus iubendis , aut  
 „ vetandis : num in senatu de omni Reip. ge-  
 „ nere sine summa rerum civilium cognitione  
 „ et prudentia” ?

Ex-

(1) *de Orat.* I. 45.

(2) l. l. I. 34.

(3) l. c. c. 14.

Explicat haec et confirmat Crasus (1):  
 „ iam vero illa non longam orationem deside-  
 „ rant, quamobrem existimem, publica quoque  
 „ iura, quae sunt propria civitatis atque impe-  
 „ rii, tum monumenta rerum gestarum, et ve-  
 „ rustatis exempla, Oratori nota esse debere.  
 „ Nam ut in rerum privatarum causis atque iu-  
 „ diciis depromenda saepe oratio est ex iure ci-  
 „ vili, et idcirco, ut ante diximus, Oratori  
 „ iuris civilis scientia necessaria est: sic in cau-  
 „ sis publicis iudiciorum, concionum, sena-  
 „ tus, omnis haec et antiquitatis memoria, et  
 „ publici iuris auctoritas, et regendae Reip.  
 „ ratio ac scientia, tamquam alia materies, iis  
 „ Oratoribus, qui versantur in Rep., subiecta  
 „ esse debent. Non enim causidicum, nescio  
 „ quem, neque proclamatorem aut rabulam, hoc  
 „ sermone nostro conquirimus, sed eum vi-  
 „ rum, — qui scelus fraudemque nocentis pos-  
 „ sit dicendo subiicere odio civium, supplicio-  
 „ que constringere: idemque ingenii praesidio  
 „ innocentiam iudiciorum poena liberare: idem-  
 „ que languentem labentemque populum aut ad  
 „ decus excitare, aut ab errore deducere, aut  
 „ inflammare in improbos, aut incitatum in bo-  
 „ nos mitigare: qui denique, quemcunque in  
 „ ani-

(1) *de Orat.* I. 46.

„ animis hominum motum res et causa postu-  
 „ let, eum dicendo vel excitare possit, vel se-  
 „ dare”. — Historiam commendans Cicero (1) :  
 Orator, „ cognoscat, inquit, „ rerum gesta-  
 „ rum, et memoriae veteris ordinem, maxime  
 „ scilicet nostrae civitatis; sed et imperiosorum  
 „ populorum, et regum illustrium. — Nescire  
 „ autem quid antea, quam natus sis, accide-  
 „ rit, id est semper esse puerum. Quid enim  
 „ est aetas hominis, nisi memoria rerum vete-  
 „ rum, cum superiorum aetate contextitur?  
 „ Commemoratio autem antiquitatis exemplo-  
 „ rumque prolatio, summa cum delectatione et  
 „ auctoritatem orationi affert et fidem”.

Quidni autem *Philosophiam* imprimis Oratori  
 necessariam esse Cicero iudicaret, qui, ut antea  
 vidimus, quae nunc a philosophis petuntur,  
 ea omnia propria esse Oratorum affirmet?

„ Apparatu (2) nobis opus est, et rebus  
 „ exquisitis undique et collectis, arcesitis,  
 „ comportatis”. „ Non (3) enim solum acu-  
 „ enda, neque procudenda lingua est, sed one-  
 „ randum, complendumque pectus maximarum  
 „ rerum et plurimarum suavitate, varietate, co-  
 „ pia

(1) *Orat.* c. 34.

(2) Auctore Crasfo *de Orat.* III. 24.

(3) l. I. c. 30.

„ pia (1). Nostra est enim — omnis ista pru-  
 „ dentiae doctrinaeque possessio”: — et sunt  
 illa propria „ rhetorum, quae ab aliis de iusti-  
 „ tia, de officio, de civitatibus instituendis et  
 „ regendis, de omni vivendi, denique etiam de  
 „ naturae ratione dicuntur. Quae quoniam iam  
 „ aliunde non possumus, sumenda sunt nobis  
 „ ab iis ipsis, a quibus expilati sumus; dum-  
 „ modo illa ad hanc civilem scientiam, quo  
 „ pertinent et quam intuentur, transferamus”.  
 Quo loco non tantum moralem Philosophiae  
 partem, sed ea etiam, quae de naturae ratione  
 dicuntur, comprehendenda esse Oratori arbitra-  
 tur. Quae plane est Ciceronis sententia: qui,  
 Orator „ habeat”, inquit (2), „ omnes Phi-  
 „ losophiae notos et tractatos locos. Nihil  
 „ enim de religione, nihil de morte, nihil de  
 „ pietate, nihil de caritate patriae, nihil de  
 „ bonis rebus aut malis, nihil de virtutibus aut  
 „ vitiis, nihil de officio, nihil de dolore, nihil  
 „ de voluptate, nihil de perturbationibus animi  
 „ et erroribus, quae saepe cadunt in causas,  
 „ sed ieiunius aguntur, nihil, inquam, sine ea  
 „ scientia, quam dixi, graviter, ample, co-  
 „ piose, dici et explicari potest”. — Orato-  
 rem

(1) l. l. c. 31.

(2) Orator c. 33.

rem (1) „ etiam, quo grandior sit, et quodam-  
 „ modo excelsior (ut de Pericle dixi supra.) (2)  
 „ ne Physicorum quidem esse ignarum volo.  
 „ Omnia profecto, cum se a coelestibus refe-  
 „ ret ad humanas, excelsus, magnificentius-  
 „ que et dicet, et sentiet. Vere igitur  
 Theo (3): οἱ μὲν, inquit, παλαιοὶ τῶν ῥητόρων,  
 καὶ μάλιστα οἱ εὐδοκιμηκότες, οὐκ ᾔεντο δεῖν ἐφι-  
 κέσθαι τρόπον τινὰ τῆς ῥητορικῆς, πρὶν ἀμωσγέ-  
 πως ἀψασθαι Φιλοσοφίας, καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἐμ-  
 πλισθῆναι μεγαλονίας (4).

Igitur (5) „ quid dicam de natura rerum,  
 „ cuius cognitio magnam orationis suppeditat  
 „ copiam: de vita, de officiis, de virtute, de  
 „ moribus, sine multa earum ipsarum rerum  
 „ disciplina, aut dici, aut intelligi potest. De  
 „ virtute (6) enim, de officio, de aequo et  
 „ bono, de dignitate, utilitate, honore, igno-  
 „ minia, praemio, poena, similibusque de re-  
 „ bus, in utramque partem dicendi, animos et  
 „ vim, et artem habere debemus (7). Nam

„ quis

(1) *Orat.* c. 34.

(2) Vid. *Orat.* c. 4. conf. in *Brut.* c. 11.

(3) *Init. Progymnasm.*

(4) *Auct. Dial. de Orat.* c. 31.

(5) *Orat.* c. 4.

(6) inquit Crasus *de Orat.* III. 27.

(7) conf. *de Orat.* I. 11.



„ quis (1) — nescit, maximam vim existere  
„ Oratoris in hominum mentibus vel ad iram,  
„ aut ad odium, aut dolorem incitandis, vel ab  
„ hisce iisdem permotionibus ad lenitatem, mi-  
„ sericordiamque revocandis? quare, nisi qui  
„ naturas hominum, vimque omnem humanita-  
„ tis, causasque eas, quibus mentes aut inci-  
„ tantur, aut reflectuntur, penitus perspexerit,  
„ dicendo, quod volet, perficere non pote-  
„ rit (2). — Quaero enim (3) — num admo-  
„ veri possit oratio ad sensus animorum atque  
„ motus vel inflammandos, vel etiam extingui-  
„ endos, (quod unum in Oratore dominatur)  
„ sine diligentissima pervestigatione earum om-  
„ nium rationum, quae de naturis humani gene-  
„ ris ac moribus a philosophis explicantur”. Et  
„ adeo coniunctam esse Crasus illam philosophiae  
„ partem, quae de vita et moribus agit, cum Ora-  
„ tore censuit, ut vel si relinquatur, et inertiae  
„ suae largiantur Oratores duas partes reliquas,

(1) *de Orat.* I. 12.

(2) *Conf. de Orat.* I. 13. ubi philosophis relin-  
quit, ut de his rebus omnibus in angulis, consumen-  
di otii causa, tenui quodam exsanguique sermone  
diserant: Oratori autem tribuit, ut de iis cum omni  
gravitate iucunditate explicet.

(3) *l. l. c.* 14.

illud, quod semper Oratoris fuit, nisi teneatur, nihil relictum putet Oratori, in quo magnus esse possit: „ quare hic locus de vita et moribus „ totus est Oratori perdiscendus” (1). Iudice autem Cicerone (2), duo sunt, quae bene tractata ab Oratore, admirabilem Eloquentiam faciant, quorum alterum est, quod Graeci *ἠθικόν* vocant, ad naturas et ad mores, et ad omnem vitae consuetudinem accommodatum; alterum, quod iidem *παθητικόν*, nominant, quo perturbantur animi et concitantur, in quo una regnat oratio. Unde colligitur, ex sententia Ciceronis illam tertiam philosophiae partem cum Oratore quam maxime esse coniunctam: qui ei non minus disferendi rationem assignavit: ponit enim imprimis (3), sine philosophia non posse effici, quem quaerimus, Eloquentem: nam nec latius, nec copiosius, de magnis variisque rebus sine philosophia potest quisquam dicere. — Nec vero sine philosophorum disciplina genus et speciem cuiusque rei cernere, neque eam definiendo explicare, nec tribuere in partes possumus: nec iudicare, quae vera, quae falsa sint, neque cer-

(1) l. 1. c. 15.

(2) *Orat.* c. 37.

(3) *Orat.* c. 4.

cernere consequentia, repugnantia videre, ambigua distinguere (1). Cum a Socrate inde multiplex sententiarum diversitas orta sit, quaerit Crasus (2), quaenam philosophia sit Oratori conjuncta maxime, Epicureos quidem et Stoicos ab Oratore dimovet (3); unice probat philosophiam Peripateticorum et Academicorum: cum ob ipsas sententias et philosophandi rationem egregie Oratori accommodatas; tum ob elegantem dicendi exercitationem (4).

Ceterum sententiam Ciceronis hac in re ita aperte nobis videtur effecisse in Cap. II. § 2., ut non opus sit, his diutius immorari.

Et universe iam eo perductam esse rem arbitramur, ut de sententia Ciceronis nullum dubium supersit, quin Cicero eam Crassi personae mandarit exponendam.

Igitur, quae in universa scriptione diximus de iudicio Crassi, ea nunc omnia in Ciceronem possunt transferri: quo facto et omnibus in unum

col-

(1) Vid. omnino ibidem c. 32. 33. 34. et de toto hoc loco M. Ant. Mureti Oratio, *de Philosophiae et Eloquentiae conjunctione* Orat. IV.

(2) *de Orat.* III. 17. 18.

(3) Conf. *in Brut.* c. 30. 31. 35. *de Finib.* IV. 9. *Quinctil. I. O.* XII. 2. p. 685.

(4) Conf. *de Orat.* III. 21. *in Brut.* c. 31. *Orator* c. 3. 4. 5. 6. quibus add. *Auct. Dial. de Orat.* c. 31.

collectis, ex mea virium tenuitate nihil addendum habeo, ut constituatur ea summi Oratoris imago, de qua quaesivisse Quaestionem putavi. Nam cum innumeris artis Rhetoricae, tamquam illius Oratoris instrumenti, praeceptis, rem mihi non esse ratus sum.

Restat, ut de capitibus quibusdam, quae, quoniam cum ipsis disputationis in libris *de Oratore* momentis minus coniuncta sunt, instituto ordine satis apte includi non poterant, sententiam Ciceronis paucis exponamus.

Tangunt autem haec capita ipsam Eloquentiae naturam et formam Oratoris: quam ob causam nobis, libros *de Oratore*, velut ducem sequentibus, non omittenda videbantur.

Primo loco memoranda quaestio, *quis sit finis Eloquentiae*, saepius tentata illa et agitata magnis virorum doctorum controversiis (1).

Ci-

(1) Plato in *Gorgia* (quem secutus est Cicero in *Brut.* c. 15.) *Rhetoricam* ait esse *πειθοῦς δημιουργὸν, καὶ τὴν πραγματείαν αὐτῆς ἕπασαν, καὶ τὸ κεφάλαιον εἰς τοῦτο τελειῶν* et τὴν *πειθὴ* distinguit duplicem, alteram *διδασκαλικὴν*, quae fit docendo *ἐπισημοικῶς*, more scientiarum, alteram *πειθικὴν*, quae probat *δι' ἐνδόξων*, ex probabilibus argumentis, quibus fidem facit Orator non tam docendo, quam persuadendo. Conf. Sext. Emp. *adv. Math.* II, § 2 — 9. 61. 62. Aristoteles (*Rhet.*

Cicero vero, ut vidimus, per L. Crasfi personam, aut universam Eloquentiae vim, ad omnem quamcunque rem pertinentem, complectitur, aut vagam hanc dicendi facultatem ad virum imprimis civilem convertit.

Eloquentiae priore ratione consideratae finis, cuius causa omnia fiunt, patet latissime et pro diversis suis partibus ac numeribus, plurimos e varios fines alios sibi habet subiectos: quemadmodum enim Cicero statuit (1), quot officia

Ora-

(*Rhet.* I. 2.) Rhetoricae finem facit simpliciter τὸ κατὰ φύσιν: quam sententiam Aristotelis Vossius, ut solet, tuerur ac defendit (*de Nat. Rhet.* c. v. *Institut. Orat.* Lib. I. C. I. Sect. 1.) Alias veterum de fine Rhetorices opiniones exponit Quinctilianus *I. O.* II. 15, ex cuius sententia, summum et ultimum, τέλος, artis est ipsum bene dicere (conf. etiam II. 17. p. 135 seq.). Hanc Quinctiliani sententiam suam etiam facit princeps in nostratibus Eloquentia Vir Cel. J. H. van der Palm, in Oratione sua *over den waren aard der Welsprekendheid* (*Redevoer. en Verhand.* door J. H. van der Palm 1810. p. 56 sq.) et quem nonnulli *persuadendi* tradunt finem Eloquentiae, exagitat, et ab Eloquentia dimovet (p. 49 seqq.) Aliam rursus rationem init Fenelonius, *Gesprekk. over de Welsprekendheid, vert. door Schrant* p. 8 sqq. p. 15 seqq.

(1) in *Orat.* c. 21. conf. c. 29.

Oratoris, tot esse genera dicendi: ita aliis dicendi generibus et partibus aliud τέλος est propositum: nam sive loquitur, ut impellat homines, sive ut doceat, sive ut deterreat, sive ut concitet, sive ut reflectat, sive ut incendat, siue ut leniat (1), quamvis una eademque sit Eloquentia, tamen ad diversa consilia dirigitur. Alio proposito summus Orator dicendi facultatem confert ad historiam conscribendam; alio ad Philosophicas disputationes explicandas: alio ad causas forenses; alio ad alia. Huius igitur universae Eloquentiae finem disertis quidem verbis Cicero non expresit: sed tamen eo modo de ea est locutus, ut eius sententia hac in re exinde facile intelligatur. Quotiescunque autem de Eloquentia, hoc latissimo sensu, sermo est, statuit eius finem universe, ut ab eo ornate, et graviter et copiose dicatur: vim scilicet Oratoris professionemque ipsam bene dicendi hoc suscipere ac polliceri dixit (2), ut omni de re, quaecumque sit proposita, ab eo ornate copioseque dicatur (3): et multis in locis (4) asseverat, Oratoris imprimis propriam

(1) *de Orat.* III. 6.

(2) *de Orat.* I. 6.

(3) *Conf. ibid. c. 11. 12. 15.*

(4) de quibus diximus antea.

am esse orationem gravem et copiosam et ornatam: ex quibus ultro efficitur, Ciceronem Eloquentiae summum et ultimum constituisse, ipsum illud bene et ornate et copiose dicere.

Sed variat illud bene dicere, pro varia rerum et personarum ratione: nam alias tum bene dicitur, cum docetur; alias, cum delectatur: alias, cum movetur: igitur, simulac certis quibusdam officiis vel casibus Oratoris munus coarctatur, aut ad unam officii rationem obeundam praecipue convertitur ac dirigitur, vagum illud, *bene dicere*, describendum est sine subiecto quodam et accuratius et certius definito.

Igitur Cicero, quem ostendimus semper ferre virum civilem eximie commendasse, tamquam Eloquentiae antistitem et custodem, ad civilem scientiam omnem dicendi vim convertens et referens, vagam *bene dicendi* notionem consilio Oratoris civilis accommodavit. Uti enim (1) *officium* Oratoris dixit, dicere ad persuadendum accommodate (2), ita ultimum Eloquentiae illud tribuit, delectandi, docendi, movendi (3):  
quod

(1) *de Orat.* I. 31.

(2) Conf. ibidem II. 10. 15. *de Invent.* I. 5.

(3) ut e. g. per Antonii personam *de Orat.* II. 77. quod confirmavit *in Brut.* c. 49. *Orat.* c. 21. conf. *in Brut.* c. 23.

quod intelligendum est de facultate viri civilis, cuius imago Ciceronis animo perpetuo obversabatur.

Itaque huic Eloquentiae finem assignavit illum triplicem, aut hunc, quo caetera continentur, et cuius non nisi sunt vehicula, simplicem, *persuadere dictione* (1): qui praeclare viro civili convenit.

Quodsi omnes, aequè diiigenter ac Cicero, pro alia Eloquentiae subiecta ditione aut notione, alium finem distinxissent, non ea, ut videtur, sententiarum disensione viri docti discreparent.

Altera quaestio, eaque maxime cum Oratore coniuncta, est, *utrum Orator vir bonus esse debeat* (2): quod ex definitione Catonis saepissime et vehementer urget Quintilianus (3). Attingit eam quaestionem Cicero nonnumquam, sed nul-

(1) *de Invent.* I. 5. *in Brut.* c. 15.

(2) de qua vid. I. F. L. Schröder *Vir Cl. de redenkunstige voorschriften van Cicero, getoetst aan die der Zedewet: Werken der Holl. Maatsch. van fraaije Kunsten en Wetenschappen*, D. III. p. 475 seqq. Fenelon *in Libr.* saepius laud. p. 34 seqq.

(3) Vid. *I. O.* proëem. p. 3. *Lib. I.* c. 2. p. 15. 16. c. 15. p. 123. 128. c. 16. p. 131. c. 17. p. 136. 138. c. 21. p. 144. *III.* 7. p. 183. *XII.* 11. p. 717. et praecipue *Lib. XII.* c. 11.



nullibi fuse tractavit (1). Verumtamen illud sane aperte satis declaravit, se Oratorem, nisi virum bonum, habere neminem. Professus est hanc sententiam ex persona Crassi (2), Eloquentiae dicens „quo maior est vis, hoc est magis „probitate iungenda, summaque prudentia: „quarum virtutum expertibus, si dicendi copi- „am tradiderimus, non eos quidem Oratores „effecerimus, sed furentibus quaedam arma „dederimus”. Idem quam maxime tuetur in *Lib. de Invent. I. c. 1* seqq. Atque hoc praeterea etiam sponte fluit ex munerum et officiorum ratione, quae Cicero ab Oratore vult obiri: de quibus exposuimus antea. Quem enim, nisi virum bonum, constituere potuisset, auctorem et custodem legum ac iudiciorum, civibus consilii fontem ac principem, totius Reip. conservandae et regendae ducem? Hanc igitur sententiam, quamvis disertis verbis aliquoties tantum expresserit, tamen universae rationi et constitutioni doctrinae de summo Oratore ita illigavit et intexuit, ut Oratorem Ciceronianum nisi virum bonum informare non possimus. At maiorem Cicero Oratori licentiam concessisse vide-

(2) cuius rei causas quasdam proposuit Vir Cl. Schröder l. 1. p. 478 seq.

(2) *de Orat.* III. 14. conf. I. 46.

detur in usu artificiorum et viarum, quibus consilia possit consequi: horum enim bonitas et praestantia et liberiolem rationum ineundarum optionem iure sibi sumere videbatur (1).

Cum hac quaestione arctissime cohaeret tertia: *utrum virtus sit Eloquentia*: orta illa ex Stoïcorum disputationibus (2). Quam quaestionem si cum Quinctiliano (3) in eo verti definiamus, utrum Eloquentia ex mediis sit artibus, quae neque laudari per se, neque vituperari possunt, sed utiles aut secus secundum mores utentium fiunt, an moralis quaedam sit facultas; non tam abhorrens et absurda eius institutio videbitur, atque quibusdam visa est, ratione habita veterum de Eloquentiae natura sententiae. Sed si, iudice Cicerone, Orator, nisi vir bonus, nemo esse possit, coniungitur Eloquentia cum disciplina morali: praesertim cum Eloquentia non cogitanda sit nuda dicendi facultas; sed intime coniuncta ea cum rerum scientia, omni sentiendi et agendi ratione; quae merito

(1) Vid. quae disferuit Quinctil. *I. O.* XII. 1. imprimis p. 678 seqq. Ceterum ad hanc partem vid. quae plura disputavit Schröder Vir Cl. in disert. laud.

(2) Vid. *de Orat.* III. 18. princip.

(3) *I. O.* II. 20.

et proprie *sapientia* dicitur. Illam igitur cogitandi faciendique vim et praestantiam, instructam et munitam eloquendi instrumento, communi Eloquentiae nomine insignitam, veteres perfectionem aliquam moralem esse voluerunt (1). Atque in hunc sensum per personam Crassi Cicero censuit (2): „ est — Eloquentia una „ quaedam de summis virtutibus, quamquam „ sunt omnes virtutes aequales et pares, sed „ tamen est species alia aliâ magis formosa et „ illustris: sicut haec vis, quae scientiam com- „ plexa rerum, sensa mentis et consilia sic ver- „ bis explicat, ut eos, qui audiant, quocun- „ que incubuerit, possit impellere; quae quo „ maior est vis, hoc est magis probitate iun- „ genda, summaque prudentia: quarum virtu- „ tum expertibus, si dicendi copiam tradideri- „ mus, non eos quidem Oratores effecerimus, „ sed furentibus quaedam arma dederimus”. Ex quo loco facile colligitur, Ciceronem non dicendi facultatem, quod quidam male putarunt, inter virtutes retulisse; eam scilicet mali etiam et scelesti homines sibi comparaverunt: sed eam proprie mentis probitatem et agendi prudentiam, quae ad summum Oratorem eximie requiritur,

(1) Conf. definitio *virtutis* apud Cicero. *Acad.* I. 5.

(2) *de Orat.* III. 14.

tur: qua destituta Eloquentia, hoc tam gravi nomine non amplius digna est (1).

Porro quaeritur, utrum *ars sit dicendi*: de qua re paulo uberius in Libris *de Oratore* exponitur. Triplex in hac re iudicium distinguit Sulpicius (2), de Eloquentiae loquens sive *studio*, sive *artificio*, sive *facultate*: Cicero (3) *studio* substituit *exercitationem*, Eloquentiam faciens sive *artis*, sive *exercitationis*, sive *naturae*: utrumque ceteris adiungit, quadruplicem Eloquentiae fontem indicans (4), sive *studii*, sive *artis*, sive *exercitationis* cuiusdam, sive *facultatis* a natura profectae. Cicero autem sententiam suam per Crassi personam expositurus (5), ne sit tota res in verbi controversia posita, orditur ab *artis* definitione, quam in eo constare dicit, ut ea, quae observata sint in usu ac ratione dicendi, haec ab hominibus callidis ac peritis animadversa ac notata, verbis designata, generibus illustrata; partibus distri-

bu-

(1) Conf. *de Orat.* I. 18. Quinctil. II. 20. ex quo magis etiam de sententia Cicéronis constat. Conf. etiam *Acad.* I. 2. et II. II. a Davif. ad h. I. not. 4. *de Offic.* II. 14.

(2) *de Orat.* I. 21.

(3) *de Invent.* I. 1.

(4) *ibid.* I. 1.

(5) *de Orat.* I. 23.

buta sint (1). Quo sensu facile intelligimus esse artem quandam dicendi (2), quae Rhetorica vocatur. Huius autem artis ea est ratio, ut negligenda quidem non sit, sed tamen alia sint ad consequendam Eloquentiam maiora (3). Naturam enim primum atque ingenium censet Crasus (4), ad dicendum vim afferre maximam: et quae donavit atque inseruit natura, ea arte posse accendi aut commoveri; quae naturalem facultatem potest limare, acuere aliquomodo, et corrigere, et habet quaedam, quasi ad commo-  
nendum Oratorem, quo quidque referat, et quo intuens, ab eo, quodcumque sibi proposuerit, minus aberret (5). Quod igitur condidit natura, excitarunt et rexerunt artis praecepta, id, iudice Cicerone, cumulatur ac perficitur exercitatione et usu (6). Hanc vero sententiam Cicero plurimis locis explicatam, suo exemplo, quod descripsimus, praeclare confirmavit (7).

De-  
 (1) *de Orat.* I. I. conf. omnino. c. 32. 41. 42. et c. 20. II. 7. 8. 57. conf. c. 41.

(2) Vid. *de Orat.* I. 23. 24.

(3) *de Orat.* I. 23.

(4) I. I. c. 25. conf. c. 28.

(5) I. I. c. 32.

(6) Vid. I. I. c. 32 — 35.

(7) Ceterum de hac controversia vid. *Quinctil. I. O. II. 17. Vosf. de Nat. Rhet. c. VIII.*

Denique in Libris *de Oratore* obiter attingitur quaestio: *quaenam affinitas Eloquentiae sit cum Poëtica?* „Est finitimus”, inquit Crassus (1); „Oratori poëta, numeris adstrictior, paulo, verborum autem licentia liberior, multis vero ornandi generibus focius, ac pene par: in hoc quidem certe prope idem, nullis ut terminis circumscribat aut definiat ius suum, quominus ei liceat, eadem illa facultate, et copia vagari, qua velit”. Antonius (2) in *Oratore* requirit *verba prope Poëtarum*: et Crassus (3) Oratori Poëtas commendat legendos. Cicero ipse, „Poëtae”, inquit (4), „quaestionem attulerunt, quid ipsi differrent ab Oratoribus. Numero maxime videbantur antea et versu: nunc apud Oratores iam ipse numerus increbruit”. — Itaque video visum esse nonnullis, Platonis, et Democriti locutionem, etsi absit a versu, tamen quod incitatus feratur, et clarissimis verborum luminibus utatur, potius poëma putandum, quam Comicoꝝ Poëtarum, apud quos, nisi quod versiculi sunt, nihil est aliud „ quo-

(1) *de Orat.* I. 16.

(2) l. I. c. 28.

(3) *ibidem* c. 34.(4) *in Orat.* c. 20.

„ quotidiani dis simile fermonis. Nec tamen id  
 „ est Poëtae *maximum* : etsi est eo laudabilior,  
 „ quod virtutes Oratoris persequitur, cum versu  
 „ fit adstrictior. Ego autem, etiamsi quorum-  
 „ dam grandis et ornata vox est Poëtarum, ta-  
 „ men in ea cum licentiam statuo maiorem esse,  
 „ quam in nobis, faciendorum iungendorum-  
 „ que verborum, tum etiam nonnullorum vo-  
 „ luptati vocibus magis, quam rebus inservi-  
 „ unt”. Id autem est inter eos simile „ iudi-  
 „ cium, electioque verborum”. Cui loco ni-  
 „ hil in ampliorem explicationem addendum, ut  
 „ plenissime constet de sententiâ Ciceronis; cuius  
 „ est de hac Poëtarum et Oratorum cognatione  
 „ egregium plane et verissimum iudicium (1).

(1) Conf. van der Palm *in Orat.* laud. p. 57  
 seqq. Fenelon *in Lib.* saepius laud. p. 63 seqq.  
 et Schrant *in Annot.* 26. Annot. p. 47. 48.

T A N T U M.

















